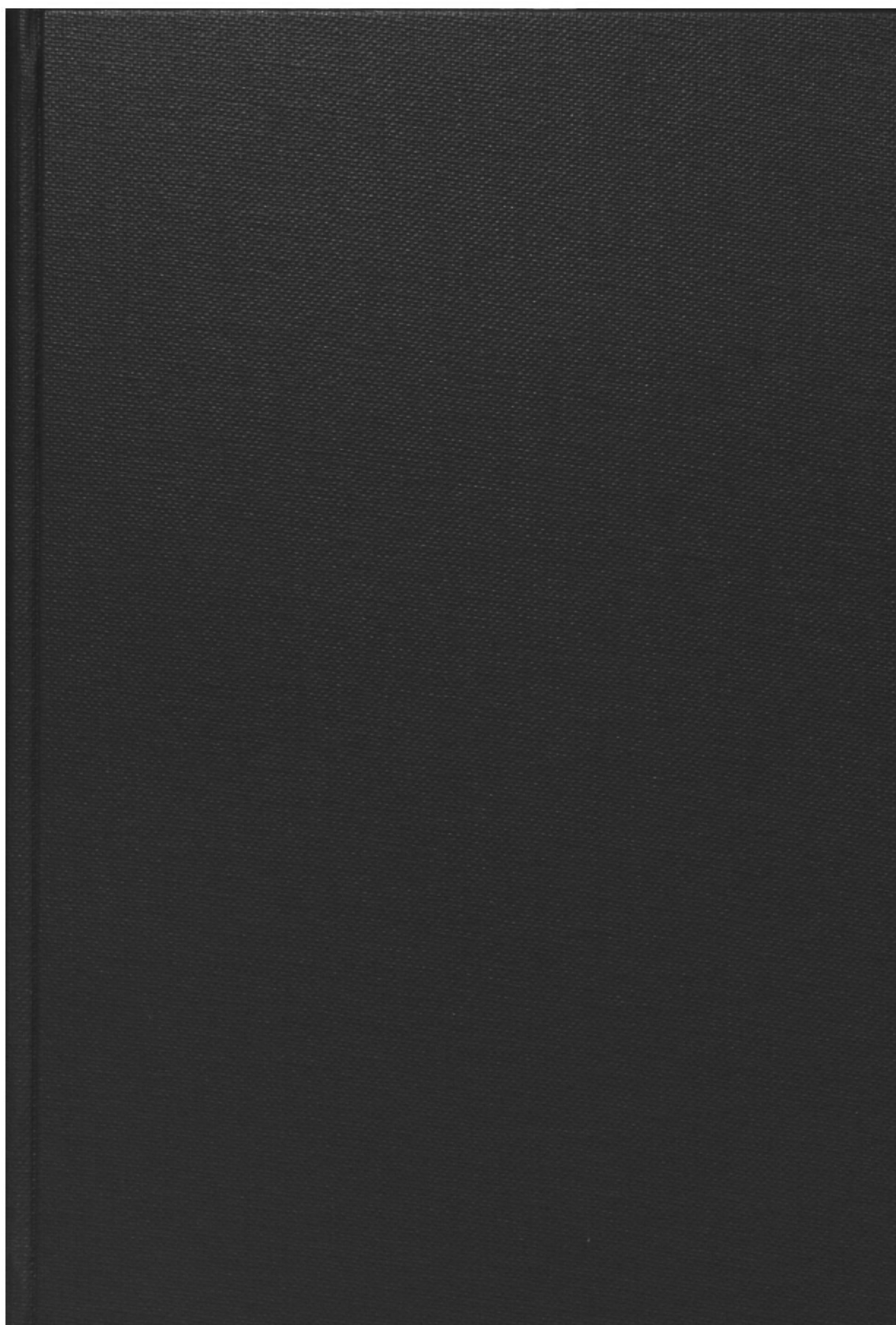

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

DR. H. D. BENJAMINS, PROF. DR. J. BOEKE, MR. D. FOCK,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR.

EERSTE JAARGANG 1919/1920

TWEEDE DEEL

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

INHOUD VAN HET TWEEDE DEEL.

De

West-Indische Gids

EERSTE JAARGANG N° 7
NOVEMBER 1919

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

STRUISVOGELTEELT OP CURAÇAO.

DOOR

DR. TH. LENS.

Dor en onvruchtbaar ligt het door de zon geblakerde heuvelland aan weerszijden van den weg waarop we in onze auto voortsnellen, de enorme stofwolken vergrootende, die de Noordoostpassaat ons tegemoet voert.

Lezer! we zijn op Curacao en op weg van „Willemstad" naar het Struisvogelpark „Albertine" waarvoor we een afstand van 13 K.M. hebben af te leggen.

We tuften van de haven langs de lagune „Waaigat" met de schilderachtig gelegen villawijk „Scharloo" op den tegenovergestelden oever, we stegen een twaalftal meters naar de stadswijk „Berg Altona", die we spoedig achter ons lieten en snelden na daling nog ongeveer een kilometer, op geringen afstand van den Zuidelijken oever van het Schottegat voort. Dan verlieten we deze baai om onzen weg in Oostelijke richting te vervolgen. Terwijl we stegen tot de plantage „Salinja arriba" was ons nog een blik gegund over het blauwe water met zijn door landgoederen omzoomd strand en dan bevinden we ons op den langen landweg met zijn afwisseling van heuvel en dal.

In de dalen, de altijd groene vegetatie. Hier voegen zich boomgaarden aan moestuin en grasveld, door steeds malende windmolens besproeid.

Op de heuvels het vergezicht over kopjes met verschroeide flora. Dor en onvruchtbaar is het heuvelland, dat echter met zijn houtachtige heesters, zijn agaven en cactaeën nog een voedselgebied is voor duizenden schapen en geiten. Het droge klimaat, waarin geen parasitaire ziekten endemisch worden, is voor menschen en dieren bijzonder gezond.

De auto snelt voort, passeert het welige hofje der plantage „Zuurzak" en laat dan het groote gebouw van het verlaten Semenarie „Scherpenheuvel" ter linker en spoedig ook de 100 M. hoog gelegen seinpost ter rechter zijde achter zich.

Nu bereikt ze weldra het kerkje en de huisjes der parochie

Montanja en daarna de omheiningen der plantage „Choloma" thans het struisvogelpark „Albertine".

In dit park lezer, zult ge ontvangen worden door den administrateur der onderneming, gastvrij en gul.

Zijn woning, waarheen ge genoodigd zult worden, is het type van een Curaçaosch plantage huis in bescheiden vorm. Een ruime voor- en achtergallerij, daartusschen een huis- en een slaapkamer. In de gallerijen zijn een paar kleine kamertjes afgeschoten voor badkamer en keuken.

En wanneer ge een oogenblik plaats neemt en U verfrischt na den stoffigen rit, zal de gastheer U vertellen van zijn struizen.

In Januari 1912 kreeg het plan om op Curaçao een struizenfarm te beginnen vasten vorm en maakte hij een aanvang met zijn studie omtrent de vreemde vogels.

Welwillend geholpen door Zoölogen van naam, waaronder met dankbaarheid wijlen professor *Hubrecht* uit *Utrecht* genoemd wordt, kon hij zich in korten tijd op de hoogte stellen van het wetenswaardige omtrent levenswijze en gewoonten der dieren en aan zijn theoretische kennis eenige practische ervaring voegen door het verblijf van een maand in het struisvogelpark te Matarieh in Egypte. Hierna durfde hij de taak aanvaarden om de woestijnbewoners naar Curaçao over te brengen.

Zooals verwacht werd is thans gebleken dat het klimaat van Curaçao voor de dieren uitstekend geschikt is.

In Afrika bewonen de wilde struizen de droge en warme vlakten, van de Middellandsche zee tot aan de Kaap.

Waar in Afrika de mensch talrijk wordt, is de bij uitstek schuwe vogel tot uitsterven gedoemd. Slechts in de groote steppen en weinig bewoonde binnenlanden vindt hij nog gelegenheid om zich in natuurstaat staande te houden.

In de kustlanden van Marokko, Algerije, Tripoli en Egypte, is hem reeds het lot beschoren, dat ook aan zilverreigers, paradijsvogels, kroonduiven en andere schoonbevederde, in het wild levende vogels wacht.

Beschaafde vrouwen ,die zich geen rekenschap geven van hun wreedheid in hun zucht naar opschik, vellen het doodvonnis over geheele rassen van dieren, wier schoonheid in het verloop van miljoenen van jaren, door de natuur tot zulk een harmonie werd gebracht, als ware het om den intelligenten mensch te stichten en te leeren.

Hoe in Algerije de struizen systematisch werden uitgeroeid, zullen oude kolonisten aldaar U nog weten te vertellen.

Om zijn cavallerie in den velddienst te oefenen organiseerde de eerste Fransche gouverneur der kolonie, de generaal Marguérite, reusachtige drijfjachten op de snelvoetige vogels. Over het land verspreide escadrons Spahi's vervolgden op hun arabische paardjes de loopvogels dagen achtereen tot zij uitgeput den jagers als buit in handen vielen.

Mannen wier gemoed in opstand kwam tegen het vernietigen van schoone dierenrassen uit louter winstbejag, wisten in de Vereenigde Staten van N. Amerika een invoerverbod van veeren van in het wild levende vogels, wettelijk te doen vaststellen. Ook in Engeland en in Nederland wordt onder leiding van den bekenden Zoöloog Dr. Büttikhofer te Rotterdam, voor zulk een bepaling geijverd.

Hoe al wat leeft op aarde zich aanpast aan veranderende omstandigheden, toonen ons eigenaardigheden in lichaamsbouw van den struis, die hij in zijn evolutie van vlieger tot looper verkreeg.

Aan de teenen van de lange en gespierde pooten, die in den tijd van meerdere vliegactie bij het vluchten voor vijanden slechts even op den grond tipten, hebben zich zoolen ontwikkeld als aan den kameelvoet. Ze zijn van onderen rond en hebben een kussen van veerkrachtig bindweefsel, dat het loopen op het zand vergemakkelijkt.

Van de spieren der vleugels, die den vogel nog slechts als een steunvlak bij het loopen dienen, wordt slechts weinig arbeid meer gevergd. Ze zijn verworden en met hen het geraamte dat de krachtige vleugelspieren der vliegvogels steunt. De kam van het borstbeen is verdwenen en de beenderen van den schoudergordel, de twee vleugelbeenderen en het schouderblad, zijn tot een been gereduceerd.

Een merkwaardig feit in de genoemde evolutie gaf den bekenden bioloog Metchnikof steun voor zijn theorie omtrent de ouderdomsverschijnselen. Deze zijn de volgende:

Vliegende vogels hebben geen endeldarm. Ze kunnen hun uitwerpselen ten allen tijde en overal deponeeren zonder aan hun vijanden een spoor ter vervolging te geven. Op het land levende dieren zouden zich zonder het genoemde orgaan als reservoir voor spijsresten, te gemakkelijk aan hun vervolgers

verraden. Deze spijsresten zijn echter een broedplaats voor bacteriën wier stofwisselingsproducten meestal giftig, voor een deel in het lichaam van het dier worden opgenomen. Deze giften werken vooral slagaderverkalking in de hand.

Het is een feit dat vogels betrekkelijk ouder worden dan zoogdieren. Deze toch bereiken als regel vijfmaal den ouderdom dien zij noodig hebben om volwassen te worden, de leeftijdgrens van vogels daarentegen ligt veel hooger. Veel vogels hebben slechts weinige maanden noodig voor hun volle ontwikkeling en leven tientallen van jaren, om niet te spreken van den bekenden hoogen leeftijd, welken papegaaien, raven, albatrossen bereiken. De struis nu heeft in zijn aanpassingsperiode van vliegen tot loopen weer een endeldarm gekregen, volgens Metchnikof ten koste van zijn levensduur. De vogel die in 5-7 jaren volwassen wordt, bereikt een ouderdom van 35 jaren. Om zijn vraatzucht is de struis bekend. Als woestijndier overvoedt hij zich, wanneer zich daartoe gelegenheid biedt. Daardoor kan hij in slechte tijden op zijn vet leven.

Alfalfa, een tropische klaver, is zijn geliefkoosd voeder. In den paartijd worden de vogels in het park zwaar gevoed. Veel mais en gestampte of gemalen beenderen worden gegeven om het eierleggen te bevorderen.

Na deze inleiding nemen we het park met zijn bewoners in oogenschouw.

Het park is aan gelegd naar het model te Matarieh dat gebouwd is naar gegevens van J. Oudot in zijn werk „Le Fermage de l'Autruche en Algérie".

In een door een dikken steenen muur van meer dan manshoogte omgeven halfcirkelvormige ruimte van 120 M. middellijn, bevinden zich de broedplaatsen. Deze zijn door straalgewijs in den halven cirkel gezette schuttingen van gedroogde palmbladen van elkander gescheiden. De vogels moeten gedurende den paartijd ongestoorde rust kunnen genieten wil het broedsel gelukken.

Het is een bij ornithologen bekend feit dat het broeden der vogels in nauw verband staat met de hen omringende vegetatie. Zoodra in October de eerste regens vallen wordt met de ontwakende flora ook de paarlust der woestijnvogels gewekt.

Hals en pooten worden intens rood en de beesten veranderen van gedrag en aard. De haan wordt strijdlustig, stoot loeiende geluiden uit en vervolgt met ruwe galanterieën de

hen zijner keuze. Toont deze zich gevoelig voor het aanzoek dan wordt het paartje afgezonderd in een broedplaats. Hier vinden zij zand voor het maken van een nest dat zij in gereedheid brengen door met borst en pooten een ovalen ondiepen kuil uit te hollen. Hierin worden ongeveer 16 eieren gelegd.

Men kan echter de hen, wanneer zij in goede voedingsconditie is, veel meer eieren laten leggen door haar in het aantal te bedriegen. Men neemt wanneer eenige eieren gelegd zijn er telkens één weg. Hierdoor krijgt men den vogel er toe 30 tot 40 eieren voort te brengen. De broedmachine ontfermt zich over de verweesde eieren en helpt daardoor de kudde vermeerderen. De vogels lossen elkander af bij het broeden, de hen neemt de dagtaak voor haar rekening, de haan broedt 's nachts. Keeren we nu den halven cirkel waarin de broedplaatsen gelegen zijn den rug toe dan staan we voor de loopplaatsen der vogels die zich als rechthoekig afgeschutte ruimten op diens middellijn aansluiten.

Ook zijn er nog rechtsch en linksch van den ringmuur loopplaatsen voor kuikens. Om latere inteelt te voorkomen worden de kuikens uit een nest gedurende de eerste jaren bij elkander gehouden en eerst dan met andere jonge vogels te zamen gelaten wanneer zij gemerkt zijn. Dit merken geschiedt door een aluminiumplaatje met stift door een huidplooi te knijpen waar de vleugel zich aan den schouder zet. De nummers der plaatjes worden met de bijzonderheden van den vogel geregistreerd.

De loopplaatsen der jonge vogels bieden den bezoekers dikwijls een vermakelijk schouwspel.

De drang naar beweging, aan alle jonge dieren eigen, uit zich bij hen in dansen. 's Namiddags vooral, wanneer de paspaatwind goed doorstaat, beginnen ze hun spel. Alsof ze een ballet wilden opvoeren verdeelen ze zich in twee partijen die tegenover elkander plaats nemen en dan hun danspassen en luchtsprongen uitvoeren.

Ook rennen ze met uitgespreide vleugels elkaar tegemoet draaien om elkander heen en gaan, hooge sprongen makend, weer naar hun plaatsen. Het gebeurt dat door vallen bij deze dansen beenbreuken voorkomen.

Worden de vogels ouder, 4 tot 5 jaren, en beginnen Eros' pijlen hun prikkelende werking uit te oefenen, dan ontstaan

dikwijls heftige kibbelpartijen en worden ruwe galanterieën wel levensgevaarlijk. Op 7 Augustus l.l. verloor het park een mooie 5-jarige hen, die door een slag in de maagstreek, door den gespierden poot van een jongen haan toegebracht, aan inwendige verbloeding stierf.

Struisvogels zijn slechte ouders. Hoe dapper en woest de haan ook is om gedurende den paar- en broedtijd de hen of het nest te beschermen, wordt zijn kroost hem spoedig onverschillig. In het tweede jaar na de oprichting van het park is het voorgekomen dat een haan zijn geheele nest van elf kuikens doodgebeten heeft. De kuikens worden thans ook zoo spoedig doenlijk van de ouders verwijderd.

De hulpelooze diertjes worden te dikwijls het slachtoffer van de onbehouwen pooten en onhandige manieren der ouders. In hun vraatzucht doen deze zich te goed aan het voedsel voor hun babies bestemd.

Het voedsel dat in hun eerste levensdagen voornamelijk uit fijngewreven kippenei en gehakte uien bestaat, wordt den kuikens uit een trechtervormig linnen zakje in den bek gespoten.

Spoedig wordt fijn gehakte sla en alfalfa aan de voeding toegevoegd. Is de vogel eenmaal 3 maanden oud dan vermindert de sterftekans zeer.

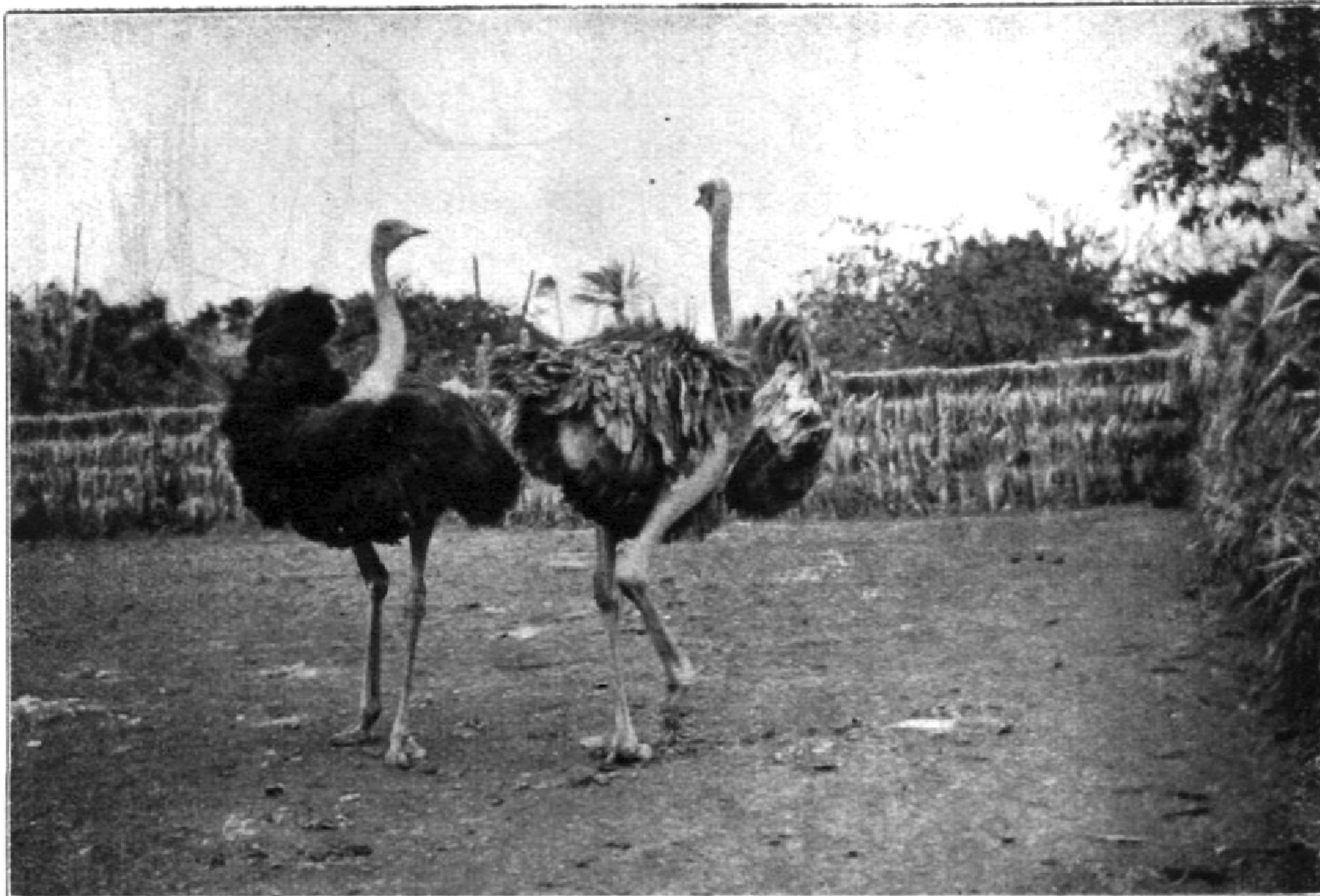
Het vorige broedseizoen was onvoordeelig.

Gedurende de oorlogsjaren voerde N. Amerike geen machine-onderdeelen uit en was er geen leder op Curaçao te koop. Versleten onderdeelen van de windmolens die de velden irrigeeren, konden niet worden vernieuwd. Het gevolg hiervan was dat de Alfalfavelden verdorden en daarmede het groene voeder der vogels. Doch ook de maïsoogst mislukte en bij den dreigenden hongersnood der bevolking was er geen graansoort meer te koop.

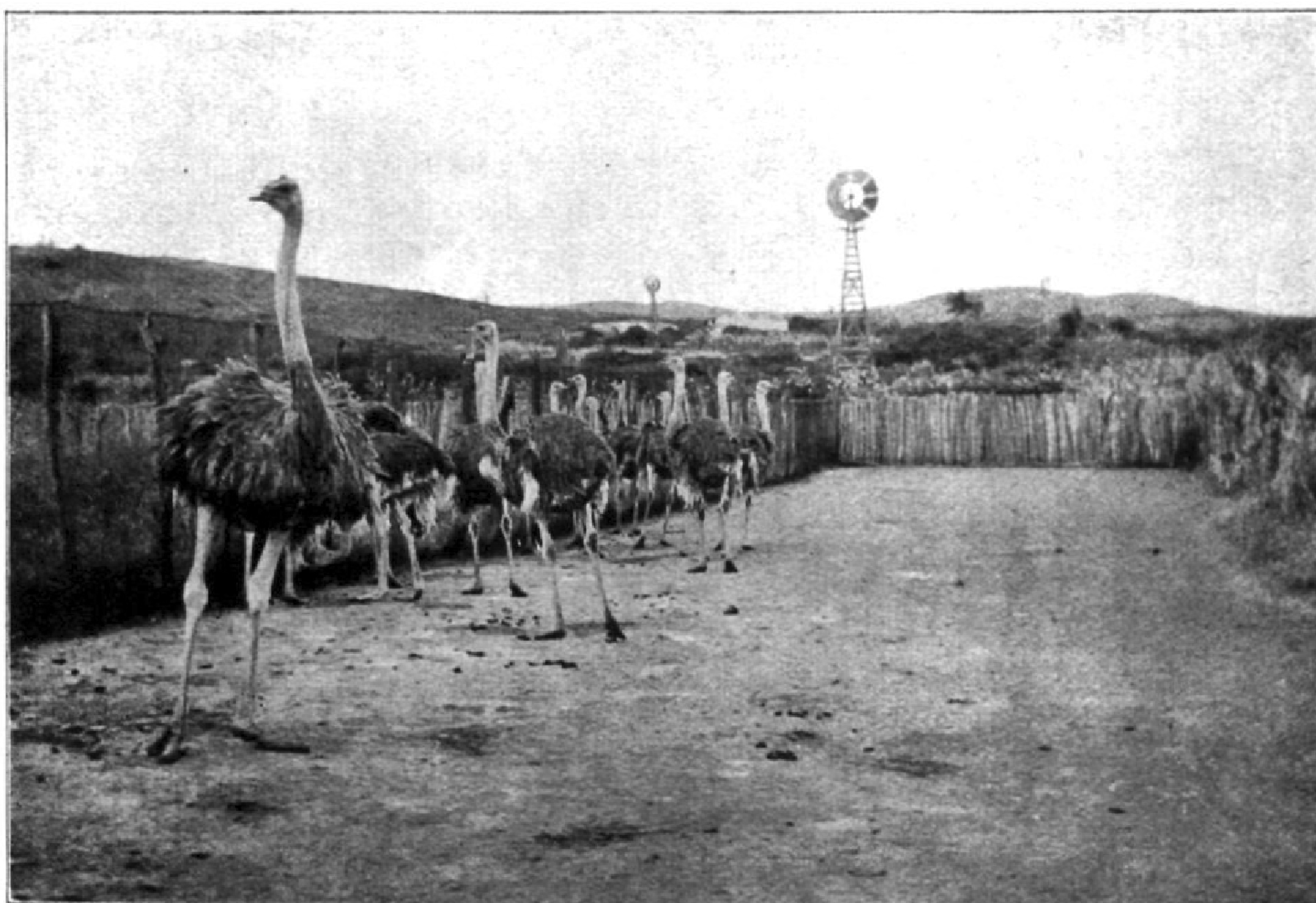
De vogels hebben toen gedurende acht maanden geleefd op fijngehakte cactusstengels, die op Curaçao in menigte groeien.

Dat de beesten bij dit dieet gezond bleven is een schitterend bewijs voor de geschiktheid van het klimaat van Curaçao voor de struisvogelteelt. Langdurige droogte zal nooit zulke toestanden van voedselschaarschte in het leven roepen als in de laatste jaren door den oorlog geschapen werden. Dat de minderwaardige voeding slechten invloed had op de veerenproductie en op het broeden laat zich hooren.

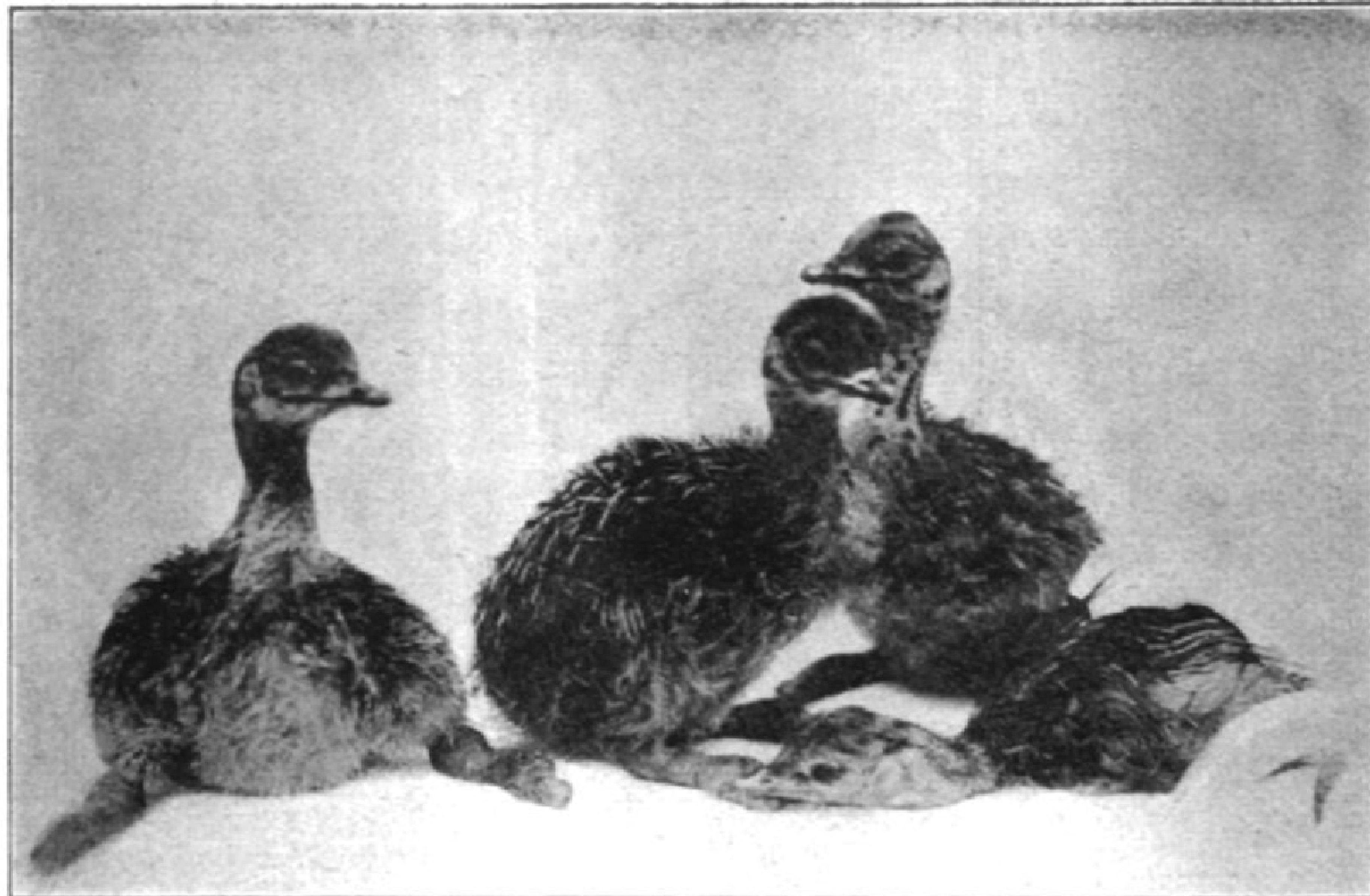
We volgen thans den administrateur naar het huisje waarin

In de wittebroodsweken.

Driejarige Vogels.

Kuikens pas uit het ei.

Vogels van drie maanden.

de broedmachine is opgesteld. Deze is gebouwd naar het bekende systeem van de broedmachines onzer hoenderparken. Een houten kast waarvan de voorwand, voorzien van een glasruit, in scharnieren naar boven gedraaid worden kan. In den dubbelen bovenwand loopt een stel van buizen waardoor lucht stroomt, die door een petroleumlamp, naast de kast staande, verwarmd wordt. De lamp is zelfregelend zoodat de temperatuur op den eenmaal ingestelden graad onderhouden blijft. Onder den bovenwand zijn in den incubator platte zinken waterbakken aangebracht, die desgewenscht de lucht in het toestel vochtig maken. Van gaas voorziene openingen aan de onderzijde dienen tot luchtververschinq.

De eieren ontvangen dus warmte van boven, zooals dit ook bij het natuurlijke broeden plaats heeft. De methode van broeden zooals Oudot die beschrijft en die ook door Hagenbeck te Stellingen met succes gevolgd wordt, is de volgende:

Voor den incubator met zijn kostbaren last te vullen wordt hij gedurende 24 uren ledig op temperatuur gehouden ter controle der warmteregeling en ter verwarming van het toestel. De eieren worden in twee rijen, hun lengte-assen evenwijdig, naast elkaar gelegd en het kwikbolletje van den thermometer op den bovensten pool van een middelgroot ei geplaatst. Op een groot ei liggende, zouden de kleine eieren te weinig van de vanboven uitstralende warmte ontvangen, op een klein ei liggende, de groote te veel.

De temperatuur die ingesteld is op 101-102° F. moet gedurende 6 weken constant blijven. De lamp, die voor de verwarming dient, wordt evenals het geheele toestel tweemalen daags gecontroleerd. De kous van de lamp wordt elken avond schoongemaakt. Door slecht branden zouden de giftige gassen, die in het gebouwtje blijven hangen, noodlottigen invloed op het broedsel hebben. Aan de ventilatie van het geheele gebouwtje wordt dan ook bijzondere zorg besteed.

Twee malen daags worden de eieren uit den incubator genomen en voorzichtig op een met vilt bekleede tafel gelegd. Ze blijven 20 minuten liggen gedurende welken tijd de incubator extra geventileerd wordt. De eieren, die allen aan eene zijde gemerkt zijn, worden dan op tafel om hun korte as gewenteld, zoodat bij het terugleggen in de kast, de zijde die onder lag naar boven gericht wordt. In de eerste weken worden de eieren

droog gebroed. In de derde week worden de zinken bakken met water gevuld dat eerst op 102° F. temperatuur gebracht is. Het bijvullen der bakken met dit verwarmde water geschiedt eenmaal daags. In de allerlaatste dagen van de broedperiode worden de eieren bij het wentelen met een vochtige hand bestreken teneinde het zachter worden van de schaal te bevorderen.

Begint het kuiken door zijn bewegingen teekenen te geven dat het uit zijn nauwen kerker verlost worden wil, dan zoekt men de luchtbel op, die door de schaal van het ei heen te zien is. Is deze groot dan laat men het ei voorloopig gesloten, is zij klein dan wordt op de plaats van de luchtbel, in de schaal een klein gaatje geboord. Dagelijks wordt het gaatje vergroot. Bij te ruim openen der schaal, vooral bij groote luchtbel, loopt men gevaar dat het onder de schaal liggende vlies over den kop van het kuiken valt, waardoor het zou stikken.

Dit zijn de regels voor het kunstmatige broeden zooals deze voor den Zuid-Afrikaanschen en Somaldstruis gelden. Aan de Kaap, te Nice en te Stellingen worden zij met succes toegepast. Aan den administrateur is het eerst in dit laatste broedseizoen gelukt eenige kuikens kunstmatig uit te broeden. Het schijnt dat voor den Noord-Afrikaanschen struis kleine wijzigingen noodig zijn, waarvoor proeven worden genomen.

We volgen thans den administrateur naar zijn woning om de producten van het park in oogenschouw te nemen. In zijn huiskamer zijn de veeren tentoongesteld die door de vrouw des huizes en door onder haar leiding werkende inlandsche meisjes opgemaakt worden.

Prachtige witte amazones, gekleurde veeren van allerlei grootte en vorm, sierlijke toques, panaches en pompons die uit kleine veeren vervaardigd worden, alleen tooisels vormend, zooals die voor den meest eleganten dameshoed verlangd kunnen worden. Verder zien we er donzige cols en vast in elkaar geknoopte boa's, dan waaiers wier smaakvol gekrulde veeren op geraamten van Arubiaansch schildpad zijn gehecht, alle elegante sieraden die een vrouwenhart bekoren.

Dat deze rijkdom van veeren niet kan worden opgebracht door de 60 vogels van het park, waarvan er slechts 28 volwassen zijn is begrijpelijk. De Curaçaosche veer wordt te samen opgemaakt met kaapsche veeren, welke het park importeert

Van de veeren die het park oplevert, worden de beste opgemaakt en uit de hand verkocht, de kleinere veeren, die niet voor het in Curaçao koopende publiek geschikt zijn, gaan naar Amsterdam vanwaar ze hun weg vinden naar buitenlandsche fabrieken.

De oorlogsjaren hebben het park veel kwaad gedaan. Met tegenzin zal de administrateur U het landbouwbedrijf der onderneming toonen.

De eertijds zoo frischgroene Alfalfavelden moesten in de laatste oorlogsjaren hun irrigatie ontbeeren en de administrateur zag het eene veld na het andere verdorren. Plantageproducten vooral oranjeschillen en vruchten waren door het stilliggen der scheepvaart niet van de hand te zetten. Door het zeer beperkte vreemdelingenverkeer werden bijna geen opgemaakte veeren verkocht. Dezelfde factoren, die de inkomsten verminderden, deden de uitgaven enorm stijgen.

De werkloonen stegen om verschillende redenen waardoor bij de duurte der bouwmaterialen aan herstel van dammen en woningen niet te denken viel. De inkomsten van het park begonnen juist toen het werkkapitaal verbruikt was de uitgaven te dekken. De oorlog heeft dit financieele evenwicht verbroken. Herstel der bevloeiing der alfalfavelden is urgent. De eerste zorg van den administrateur geldt dan ook de molens, zoover de kasmiddelen het toelaten. Van vitaal belang zijn verder de verbeteringen aan de stuwdammen en het herstel van den zeedam om brak water uit het hofje te weeren.

Noodige herstellingen zijn verder aan omheiningen en gebouwen te verrichten, die door den tand des tijds gaan lijden.

Eindelijk eischt het zich uitbreidende bedrijf een laboratorium voor het verven en een atelier voor het opmaken der veeren, welke werkzaamheden thans in de kleine woning van den administrateur geschieden en in wiens huiskamer dikwijls negen vrouwen voor het veerenbedrijf werkzaam zijn. De onderneming werkt op te kleine schaal. Het bijeengebrachte kapitaal zou in normale tijden tot geleidelijke ontwikkeling hebben gevoerd, de oorlog heeft echter alle berekening in de war gestuurd. Het heeft destijds veel moeite gekost in Nederland belangstelling te wekken in een nieuwe onderneming in West-Indië en de mannen te vinden, die mede uit patriotische overweging, kapitaal voor de kolonie beschikbaar wilden stellen.

Ze werden echter gevonden. Van de heeren, die behalve kapitaal ook hun arbeid voor de zaak beschikbaar stelden, noem ik in de eerste plaats wijlen prof. A. A. Hubrecht te Utrecht en verder de H.H. C. J. H. Müller te Utrecht, J. C. Kaiser te Driebergen, J. C. Bunge te Aerdenhout en A. H. baron van Hardenbroek van Ammerstol te Heemstede, thans commissarissen, en de heer J. O. Harken directeur te Amsterdam. De heeren Lensvelt in Den Haag en Hugo van Gein te Dordrecht hebben, evenals de dames van der Meulen op Curaçao, door belangrijk aandeel te nemen, de zaak door een moeilijken tijd geholpen.

Het was steeds het idee der oprichters om bij voldoende getalsterkte der vogels in het park jonge vogels te verkoopen aan grondbezitters en veeteelers op Curaçao en zoodoende de teelt op het eiland algemeen te maken.

Er zijn tal van putten op Curaçao in staat om alfalfaveldjes te irrigeeren en ook Bonaire biedt nog uitgestrekte terreinen die voor de teelt der vogels geschikt zijn.

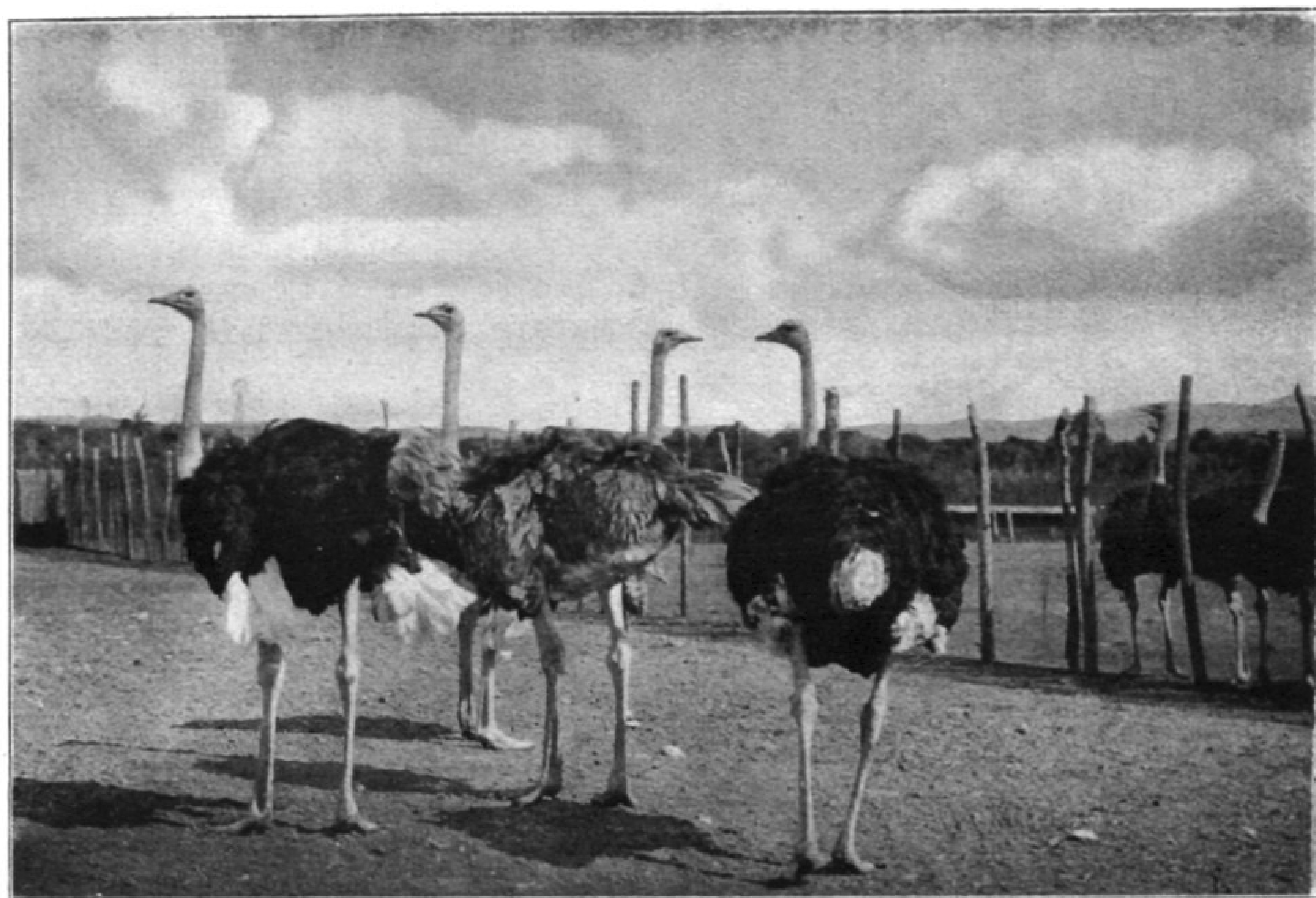
De vraag naar de veer zal steeds het aanbod overtreffen. De Londensche makelaars zetten de kaapsche veeren tegen hooge prijzen grif van de hand.

Naast de hoedenindustrie kan de veerenteelt met de daaraan verbonden huisvlijt een belangrijke bron van inkomsten worden voor de kolonie.

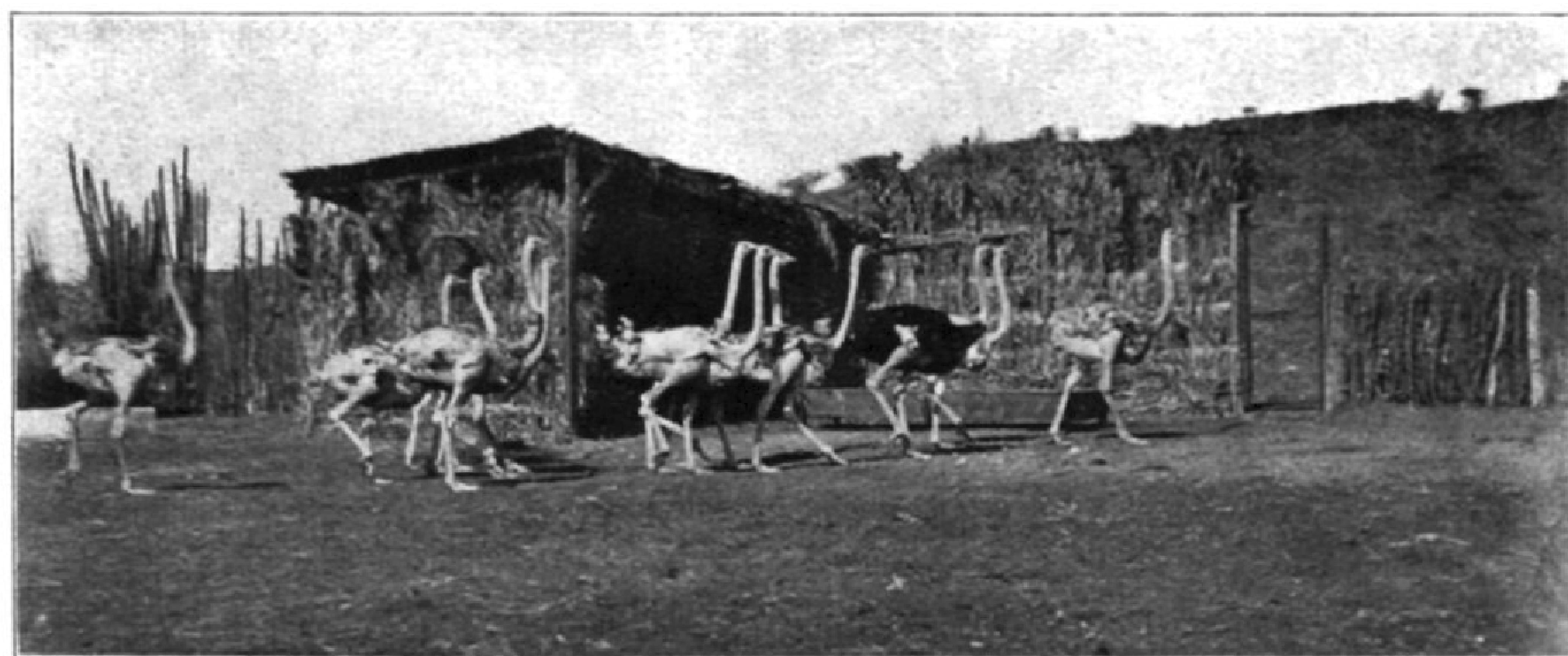
De Curaçaosche dame zoowel als de vrouw uit het volk, zullen ongetwijfeld het opmaken der veer in dezelfde volmaaktheid leeren als zij in haar kunstnaaldwerk of hoedenvlechtkunst tentoonspreiden.

Door de gedwongen rust gedurende den oorlog schijnt op Curaçao het besef te zijn doorgedrongen dat slechts energie tot welvaart voert.

Industrie, handel en scheepvaart bloeien plotseling op. Thans is de tijd gekomen door krachtig ingrijpen een nieuwe cultuur aan de kolonie te schenken.

Loopplaatsen der vogels.

Op weg naar het diner.

DE NAAM SURINAME

DOOR
FRED. OUDSCHANS DENTZ.

„Een der lastigste vraagstukken die tot het gebied der aardrijkskunde gerekend mogen worden, is zeker wel het opsporen van de beteekenis der namen, die de bevolking gebruikt om hunne woonplaatsen of bepaalde terreinbijzonderheden aan te duiden. Het liefhebberen op dit gebied is nog al gemakkelijk, maar voor het leveren van deugdelijk werk is uitgebreide en grondige kennis noodig, vooreerst van de talen die in het land gesproken worden of vroeger wel eens gesproken zijn, dan van de eigenaardigheden van dat land zelf, t. w. aardrijkskunde en kennis van de flora en fauna, terwijl de geschiedenis ons menig keer nog op een spoor kan leiden, dat we zonder haar hulp niet zouden vinden"[1]).

Het bovenstaande mag zeker wel toegepast worden op de verklaring van de namen Suriname en Paramaribo, over welker afkomst door verschillende schrijvers een totaal verkeerde uitlegging gegeven is.

Hetzelfde had dezer dagen plaats in een hoofdartikel in de Demerary'sche *Daily Argosy*, handelende over „The Colony (British Guiana) eighty years ago". Dit artikel, was ontleend aan een boek getiteld : „History of the Colonies of the British Empire" door Robert Montgomery Martin, London 1843. Daarin wordt beweerd dat de naam Suriname afkomstig is van „Surry-ham" en dat het land van Lord Surrey in het midden der 19e eeuw aldus was genoemd.

Deze onjuistheid recht te zetten is in de voornaamste plaats de bedoeling van dit artikel.

Het waren Robert Schomburgk[2]) en Henry G. Dalton, m. d., die mede deze fabel in het leven riepen. De eerste in zijn werk „A Description of British Guiana, London, Simpkin, Marshall &

[1]) Aardrijkskundige namen in Guyana en omliggende landen, C. H. de Goeje, Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardr. Genootsch. 2e serie, Deel XXVI, No. 2, Maart 1909.

[2]) Later Sir Robert Schomburgk.

Co, 1840, blz. 83; de tweede in diens werk „The History of British Guiana", London, Longman, Brown, Green and Longmans 1855; deel 1, blz. 131.

De naam Suriname toch komt voor in de oudste documenten en kaarten. In de eerste plaats noemen we dan als Nederlandsche bron het rapport van den Commies-Generaal A. Cabeliau geheeten: „Verclaringe van de onbekende ende onbeseylde voiage van America beginnende van de riviere Amasonies tot het eylant van de Trinidad toe" aangeboden aan de Staten-Generaal op 3 Febr. 1599[1]).

Van den Briel uitgezeild op 3 December 1597 met de schepen *Zeeridder* (van 80 dubbele tonnen) onder schipper Jacob Cornelisz., alias Oom, *den Jonas* (van 60 dubbele tonnen) onder schipper Marten Willemsz. van Schiedam, zagen zij den 9den Febr. 1597 „*De Wilde Kust.*" Den 15en d. a. v. kwamen ze in aanraking met Indianen van de Caraiben- of Yao stam bij de rivier Caurora (Konrori), den 17en Febr. met de Hebaio en Arawakken stam, den 28en Maart zagen zij de stam Yao bij de rivier Cauwo (Kaw). Den 29en April voegden zich 2 schepen bij hen van Amsterdam afkomstig onder de schippers Dierck Jansz. Roomsch-Kerk en Wouter Syvertsz. Den 3en Juni sloten zich nog 2 schepen van Amsterdam aan n.l. *Groote en Kleine Sphera Mundi* onder de schippers Jan Cornelisz. van Leyen en Adriaen Reyndertsz. en één Engelsch schip.

Zij bezochten de geheele kust tot aan de rivier Orinoco bij „d'Engelsche Reliane ende by de Spaenguaerden Rio el Dorado genoemd".

Onder de rivieren door hen bezocht wordt genoemd de: Surinamo (Suriname). Het rapport eindigt aldus:

„Na in dese voyage te hebben ontdeckt, gevonden ende be-„seylt over de 24 rivieren, veel eylanden in die rivieren ende andere „diverse havenen die nyet by dese landen en zyn bekend noch „beseylt geweest, ja dat meer is in geene quaerten oft cosmograp-„phen voor dato onse voyage bescreven noch ontdeckt zyn ge-

[1]) Aanwezig in het Rijksarchief te 's-Gravenhage. Zie afdruk in: De Opkomst van het Nederl. Gezag in Oost-Indië, deel I, blz. 153 volgg. en de Engelsche vertaling in Venezuelan British Guiana Boundary arbitration, the case of the U. S. of Venezuela before the tribunal of abritration to convene at Paris, vol. 2 appendix part 5, 1 en 2 pp. 6/9, New-York 1898 (reprinted from the U.S. Com. Report: Vol. 2. pp. 13/22).

„worden. Alle hetwelcke ik onderschreven als Commis-Generaal „van dese voyage, verclaer waerachtig te wesen, zynde bereit „(soo noot sy) 't zelfde by monde oft scriftelyck te verclaren".

Hier maakt Cabeliau derhalve aanspraak op de ontdekking van de kust van Guyana[1]). Het woord ontdekking door dezen Hollander gebruikt zal bedoeld zijn in den zin dat hij de eerste zijner landgenooten was, die het meten van de grootte van het land en zijn riviermonden ondernam en ze in kaart bracht zoo nauwkeurig als hij vermocht. Deze aanspraak is te meer merkwaardig, als wij weten dat de West-Indische reizen van Sir Walter Raleigh en Laurence Keymis omtrent den zelfden tijd ondernomen, in Holland volkomen bekend waren, zooals blijkt uit een instructie in 1597, opgesteld door den Nederlandschen aardrijkskundige Hondius[2]).

De oudste-Engelsche bron is *Keymis*, een der Kapiteins, die met Sir Walter Raleigh eenige tochten naar West-Indië ondernam in 1595 en 1596 (tweede reis).

Bij zijne beschrijving[3]) voegt Keymis een lijst van rivieren waaronder wij onder no. 33 aantreffen : *Shurinama*[4]).

Als derde getuige kan genoemd worden David Pieterz. de Vries, die in 1634 Guyana met een scheepje, *De Coninck David*, bezocht met het doel om aan de wilde kust een kolonie te stichten. Hij meldt in zijn werk[5]) dat hij aan de Sername die hij eenige mijlen opzeilde, eene kolonie van zestig Engelschen onder Kapitein Marshall aantrof.

---

[1]) „A claim for the discovery of the coast of Guiana by the Dutch", by Jhr. L. C. van Panhuys, Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.Indië, 7e volgr. II, voordracht gehoudenop de 13e bijeenkomst van het Amerikanisten congres te New-York in 1902.

(Ned. Staatscourant 18 Maart 1903, Ns. 65).

[2]) De opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië, 1862—1888, Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge, Deel I, blz. 179.

[3]) Annals of Guiana, Rodway & Watt, vol. I, p. 44. Georgetown 1888.

[4]) A relation of the second voyage, performed in the year 1596, London 1597.

[5]) Korte Historiael ende Journaels aenteyckeninge van verscheyden voyagiens in de vier deelen des Werelts-Ronde, als Europa, Africa, Asia ende Amerika gedaen, door D. David Pietersz de Vries, Artillery-Meester van de Ed. M. Heeren gecommitteerde Raden van Staten van West-Vrieslandt ende 't Noorderquartier. Hoorn 1655.

(Dit werk is op nieuw uitgegeven door Dr. H. T. Colenbrander voor de Linschoten vereeniging in 1911).

Een andere bron om de onjuisteheid aan te toonen dat Suriname een verbastering is van Surry-ham is het protocol van Frederik van Banchem, Notaris te Amsterdam. Daarin staat opgeteekend op 31 Januari 1617, eene verklaring (op verzoek van Dirk Claesz van Sanen en Nicolaas Baliestiel) van „Cornelis „Jansz. Scheur, varentman, poorter dese stede, voor onder-„stuyrman gevaren hebbende op 't schip Neptunis, daer schip-„per op was Jan Pietersz. Cocx, hoe waer is, dat hij getuyge met „voors. schip *Neptunis* in den jaere XVI, C dertien, inbegrepen „in den juisten tyt, gecomen is in West-Indien in de revier van „Surrenant, ende te lant gaende is aldaer op 't dorp Parmurbo „gecomen" enz.

Hieruit blijkt dat na de in bezitneming door de Spanjaarden, de *Hollanders de eerste Europeanen zijn geweest, die zich aan de Suriname hebben gevestigd* en tevens dat reeds langen tijd vóór de bezetting door Willoughby een dorp Parmurbo of Parmarbo bestond, waarin zonder moeite Paramaribo wordt herkend, zoodat hierbij voor goed de bodem is ingeslagen wordt aan de andere hypothese, dat Suriname's hoofdstad haar naam aan genoemden Willougbhy, die Graaf was van Parham, ontleent[1]).

Wij willen ten slotte een vijfde document noemen tot staving onzer bewering n. l. een extract uit de Spaansche archieven, te vinden in „Documents and Correspondence relating to the question of boundary between British Guiana and Venezuela"[2]) waarin als no. 13 is opgenomen een uittreksel uit geheime rapporten aanwezig in de bibliotheca del Rey Palacio Real. Madrid M S S geheeten : „General Discription of all His Majesty's Dominions in America" 2 vols. van 1640 Daarin staat : „Ninety leages to the leeward in the River Soronama where the „Dutch have immense plantations and carry on agriculture „and much produce is collected here".

Voorts zij hier gewezen op enkele kaarten, waarop reeds de naam Suriname voorkomt, zij het in andere spelling t. w.

1e. Op de kaart van Sir W. Raleigh van 1596 in zijn werk The

---

[1]) Een Amsterdamsche factory te Paramaribo in 1613, Mr. Dr. S. van Brakel Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht 35e deel, 1914, blz. 83/86.

[2]) Presented tot both Houses of Parliament by Command of His Majesty, March 1896 (C.7972), Venezuela Ns. 1. 11896).

Discoverie of the empire of Guiana, etc. in 1595; hierin genoemd *Sername.*

2e. Op de kaart van Guaiana ofte de Provincien tusschen Rio de Las Amazonas ende Rio de Yuiapari ofte Orinoque, voorkomende in „Nieuwe Wereldt ofte beschrijvinghe van West-Indie" „door Johannes de Laet 1625, waarop de rivier staat aangegeven als „Sorrenam".

3e. Op de West-Indische paskaart, vertoonende alle de zee-kusten van America begrepen in 't Octroy bij de H. M. H. de Staten-Generaal der Vereenichde Nederl. verleent aen de Generale West-Indische Compagnie Dato 1635; hierin genoemd „Suraname".

4e. op de kaart van Guiana Siue Amazonum Regio door Guiljelmus Blaeuw, Amstelodanum 1640; hierin genoemd *Sorrenam.*

Francis Willoughby stichtte zijne kolonie in Suriname in 1650. Toen hij in 1652 Barbados aan een vloot onder Sir George Aysene moest overgeven werd in art. 16 van de akte bepaald dat hij zou mogen behouden „what settelements Lord Willoughby has made at Surinam"[1]).

Na den terugkeer van Karel II in Engeland werd Willoughby met Lawrence Hide, tweeden zoon van Lord Clarendon door den Koning, bij Charter van 2 Juni 1663[2]) begiftigd met de landstreek „called Serrinam also Surrinam", die voortaan *Willoughby Land* zou heeten. Meende men in Engeland dat de naam iets uitstaande had met dien van Lord Surrey, dan zou men dien in het Charter zeker anders geschreven hebben.

[De Redactie van *De West-Indische Gids* verwijst voorts naar hetgeen over de namen *„Paramaribo"* en *„Suriname"* gezegd is in de *„Encyclopedie van Nederlandsch West-Indië"*, blz. 549, 550 en 663].

---

[1]) Rodway & Watt. Annals of Guiana, blz. 125.

[2]) Hartsinck, Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America. Amst. 1770, del II, blz. 522 volgg. Rodway & Watt, Annals of Guiana, blz. 153—161.

DE EERSTE IN SURINAME BENOEMDE LANDMETERS.

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

In het tijdschrift van het koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig genootschap[1]) publiceerde de heer F. E. baron Mulert uit de in het Rijks archief van Zeeland aangetroffen gegevens, zijn artikel: „De eerste uit Nederland naar Suriname gezonden landmeters (1667)".

Uit deze belangwekkende studie weten wij dat hier bedoelde eerste uit Nederland gezonden landmeters waren Pieter de Beaumont, die het land zijner bestemming nimmer bereikte daar hij in handen der Engelschen viel en Willem Mogge, wiens instructie van 12 Augustus 1667 tevens in bedoeld artikel is opgenomen, met de vermoedelijk door dezen vervaardigde „Caerte ofte vertooninge van de Rivieren van Suriname en Commewine met verscheyde Creken uyt deselve spruytende als Para, Surinoo en Cotteca ende Ander meer gelyck die nu tegenwoordich bewoont werden Anno 1667".

Was er in den aanvang niet veel behoefte aan landmeters daar ieder zonder meer een stuk land kon uitkiezen voor een plantage, Gouverneur van Aerssen van Sommelsdyck begon aan belanghebbenden op hun verzoek giftbrieven of waranden uit te reiken.

Volgens deze bleven gegadigden bevoegd zich een stuk land ter grootte van 1000 akkers uit te kiezen, mits daarvoor jaarlijks een stuiver, later 4 stuivers, ook wel 4 en 6 cent per akker betalende; velen waren zelfs vrijgesteld van deze heffing.

Een der bepalingen in de giftbrieven was dat drie maanden na de uitreiking van den giftbrief het perceel door een landmeter moest uitgemeten worden op poene van intrekking der vergunning[2]).

Daar deze bepaling de behoefte aan landmeters deed ontstaan oordeelde deze Gouverneur dat een bequaem en habiel land-

[1]) 2e Serie dl. XXX, 1913, afl. 1 en 2.

[2]) Encyclopaedie van Ned. West-Indië. blz. 445.

meter diende te worden aangesteld, daar hij dit voor de cultuur hoog noodig achtte.

De eerste landmeter, dien hij benoemde, was Cornelis Faber (op 30 November 1683) waarover handelt het volgend placaat:

Allen dengenen die desen sullen sien ofte horen lesen saluut.
doen te weten.
Alsoo ons is geïnformeert de capasiteit en bequaemheyt van Cornelis Faber tot Landmeter en ondervonden hebbende dat in dese Colonie een bequaem ende habiel Landmeter behoort te worden aangestelt soo is 't dat wij den persoon van den voornde Cornelis Faber mitsdesen aenstellen ende admitteren tot Landmeter van de Colonie van Suriname revieren en districten van dien, belastende wel expresselyk allen en een jegelijck dien 't aengaen magh den gemelten Faber daer voor te houden te erkennen alsoo wij sulx tot de cultuere deser Colonie hoognoodigh geoordeelt hebben. Aldus gedaen in Zuriname den 30 November 1683 en was geteekend C van Aerssen van Sommelsdyck Sedert de blanc Seigns ; onderstont : door ordre van Zijne Exltie en was geteekent Adriaen de Graeff Secris.

In de geschiedkundige mededeelingen over de uitoefening van het landmeters beroep in Suriname, door W. L. Loth [1]) wordt vermeld dat hij van 1681—1699 de namen vond van Cornelis Boogaert, Jan van Ruivers, Bouvet, Van Haar, E. A. C. Nunes Henriques.

De eerste door van Sommelsdijck benoemde landmeter was hem blijkbaar dus niet bekend. De bij placaat van 4 Augustus 1690, door Gouverneur van Scharphuysen benoemde Jacques Bovet, was opgetwijfeld Bouvet.

[1]) Lezing op 29 Juli 1905 voor de Landmeters vereeniging in Suriname, gedrukt bij H. B. Heijde.

DE KLEEDING DER SURINAAMSCHE BEVOLKINGS-GROEPEN IN VERBAND MET AARD EN GEWOONTEN

DOOR

TH. VAN LELYVELD

(*Vervolg*).

De Indianen.

Wanneer gesproken wordt over de verschillende bevolkingsgroepen van Suriname, doet het onaangenaam aan vast te stellen, dat juist de oorspronkelijke, vroeger zoo energieke, en krijgshaftige bevolking van dit gewest, door de „beschaafde" Westerlingen op minder beschaafde wijze bejegend zijn geworden. Het is nu niet het doel om de geschiedenis der Guiana's en die der „roode slaven" van de „Wilde Kust" te doorloopen, doch wel dient, met het oog op het te behandelen onderwerp, te worden gewezen op twee geheel afzonderlijke groepen van Indianen, die onze Westersche kolonie bewonen en die men aanduidt met de namen Benedenlandsche- en Bovenlandsche Indianen. De eerste groep omvat hen die in de alluviale streken rustig en schier verscholen leven in kleine dorpen of kampementen op droge, zandige plekken aan de rivieren, of wel op savannes met vischrijke kreken en die nu nog min of meer aanraking hebben met den blanke, terwijl de anderen vrijwel geheel van de buitenwereld afgezonderd, diep in de binnenlanden, nagenoeg de levenswijze en gewoonten hunner stamvaders zijn blijven volgen.

De Benedenlandsche Indianen.

Hiertoe behooren drie stammen van oorspronkelijk verschillende herkomst en dus ook met verschillende eigenschappen, die vroeger door de Hollanders met den minder vleienden naam van „Bokken" werden betiteld; Het zijn de Karaïben, de Arowakken en de nog in een klein aantal aanwezige Warraus, vroeger koene, krachtige volken, die door de aanraking met de blanken

zoodanig zijn ontaard, dat ten gevolge van het overmatig gebruik van sterken drank en de te weinige zorgen aan hun ziekten gewijd, hun aantal gedurig afneemt. Zeker is het zelfs, dat eenmaal in Suriname de Benedenlandsche Indiaan geheel verdwenen zal zijn.

Het Nederlandsche Gouvernement draagt ongetwijfeld schuld aan de uitroeiing van dit eertijds vitaal ras, dat het onder zijn bestuur gesteld had ; na den met hen gesloten vrede, heeft men hen verder aan hun lot overgelaten, men heeft zich niet om hen bekommerd en het welzijn van deze bevolkingsgroep zelfs verwaarloosd, door geen poging te doen tot verbod van verkoop aan hen van alcoholische dranken.

Ofschoon de taal der drie genoemde stammen verschilt, komen hun aard en gewoonten vrijwel overeen ; ook uiterlijk gelijken zij op elkaar.

Dit laat denken aan de zeer natuurlijke vraag van een Hollandsche dame aan een indertijd te Paramaribo vertoevenden Indianen hoofdman : welk verschil er toch was tusschen een Karaïb en een Arowak, daar zij deze stammen nooit uit elkaar kon houden. De hoofdman antwoordde niet, hij was opmerkelijk verlegen door die vraag. Toen men hem afvroeg of hij dan zelf ook het verschil niet kende, zei hij, eenigszins beangst om de mogelijke onkiesheid die hij zeggen ging : „Er is verschil, de Karaïb draagt een lange kamisa, de Arowak een korte kamisa". Hoe fijn voelde die man, door huiverig te zijn dit aan een vrouw te zeggen, omdat hij haar daarmee noodzaakte voortaan te kijken naar de wijze van bedekking van het éénige, waaraan de kamisa zijn bestaan te danken heeft.

De benedenlandsche Indianen zijn klein van gestalte, dikwijls slank gevormd met kleine handen en voeten en schrale beenen ; deze lichaamsbouw vergeleken bij die der bovenlandsche familieleden, wijst reeds op degeneratie. De huid is koperkleurig, glad en lenig ; bij de kinderen, die blank zijn als zij geboren worden, maar na eenige dagen al donkerder worden, is het haar donkerbruin, doch bij de volwassenen is dit gitzwart, sterk ontwikkeld, sluik en zelden golvend. Overigens is op het lichaam de haargroei gering en bestaat de gewoonte om het weinige met een mosselschelp als tang, geregeld te epileeren. Mond en neus zijn in het algemeen goed gevormd, de oogen zijn donker, de tanden zijn mooi en sterk, kenmerkend is echter de

wat breede kin die eenigszins naar achter wijkt; dikwijls is het uiterlijk zeer sympathiek.

Hoewel hun voorheen krachtig gestel door het overmatig gebruik van sterken drank veel heeft ingeboet en het weerstandsvermogen achteruit is gegaan, zijn de Indianen toch nog in staat om gedurende het parelen (pagaaien) en tijdens de jacht langdurige vermoeienissen te doorstaan. Een hoogen ouderdom bereiken zij echter niet en grijze menschen worden niet aangetroffen; onder de jonge individuen echter vindt men mooi gevormde menschen en de jonge meisjes, vooral die der Arowaken met hun kleinen mond en zwarte oogen, zijn teerder en fijner gebouwd dan de jonge dochters der Boschnegers. Zij zijn soms zeer bekoorlijk, spreken met een zachte stem, zij zij zacht van karakter en het zijn wezentjes die in de Neger-Engelsche taal aangeduid worden met het woordje „krien" d.w.z. mooi en lief. Heeft het meisje daarbij een gladde huid, mooi gevormde voeten, doen haar oogen denken aan die van het hert en zijn haar bewegingen zoo vlug en zoo lenig als die van den slingeraap, dan heeft men het beeld van een Karaïbische Venus. Al heel gauw echter verliezen deze jonge schoonen alle aantrekkelijkheid en zij zijn spoedig oud.

Als men deze menschen voor het eerst bezoekt en dan getroffen wordt door hun tegemoetkomend, zachtaardig optreden en door een zeker iets in hun plichtplegingen, dat denken doet aan welopgevoedheid, die zij instinctmatig bezitten, maar die men niet verwachten zou van een ras dat met minimale behoeften, verscholen in de wildernis leeft, dan kruipt er medelijden in het hart. Ook tegenover elkaar nemen zij de etiquette op zelfs zeer hoffelijke wijze in acht. Zoo kondigt een Arowak zijn bezoek aan met te zeggen: „Ik ben gekomen" waarop de gastheer antwoordt: „Wees welkom"; men biedt den bezoeker een bankje aan of bij gebrek daarvan een stuk hout, met de woorden: „Eteté (heer), deze zitplaats is veel te slecht voor u", waarop de gast op beminnelijke wijze antwoordt: „Eteté, ik heb nooit op een beteren stoel gezeten". Zij zijn mogelijk wel de slachtoffers van een gecompliceerd wereld- en natuurgebeuren, maar toch draagt de Europeaan, die hen misbruikt heeft als slaven, die hen behoeften heeft leeren kennen die zij nooit gehad hadden, die hen van hun oorspronkelijke woonplaatsen terug dreef en hen toen aan hun lot overliet, de grootste schuld van

hun ontaarding. Of zij van die ontaarding bewust zijn, is een andere zaak, zij leven nu rustig, blijkbaar tevreden en gelukkig, omdat zij toegefelijk zijn tegenover elkaar, zich onthouden van beleedigingen en kwaadsprekerijen, geen eerzucht kennen en geen overdaad, de kinderen met teederheid behandelen en bovenal, omdat zij in de stille wouden en savannes vrijheid genieten — iets wat hun het meeste waard is, terwijl zij geen andere behoeften kennen dan die van het dagelijksche, simpele leven.

De gemeenschappelijke stammen hebben geen gemeenschappelijk opperhoofd zooals bij de Boschnegers, doch zij hebben wel dorpshoofden, gewoonlijk een der ouderen; vroeger was hij de beste krijgsman, nu is hij de beste jager, naar wiens woorden steeds geluisterd wordt en die op het minste teeken wordt gehoorzaamd. Bij de Karaïben aan de Wajombo-rivier zag ik, dat het hoofd de gunst genoot van te wonen in een tweeverdiepingshut, met een van voren rustiek uitgebouwd verandatje. Hier en daar werden in de woningen enkele Europeesche zaken aangetroffen, vooral toilet artikelen, o.a. spiegeltjes, kammen en borstels.

Hierin schuilt iets irriteerends: wanneer men, varende in de haas beklemmende stilte der afgelegen en met dichte, geheimvolle wouden omzoomde Surinaamsche rivieren, het niet alledaagsch avontuur beleeft, van te landen op een plaats waar, ver van de beschaafde wereld, Indianen wonen, is het geen wonder dat men wrevelig wordt, als men in die absolute eenzaamheid, bij de hangmat en de origineele Indiaansche pijlen en bogen, banale Europeesche voorwerpen gewaar wordt en dan nog wel dingen die dienen voor toilet. Is de in het wildlevende Indiaan gelukkiger geworden met dergelijke behoeften van den blanke?

Duidelijk zal het intusschen wel zijn, dat een wat men noemt „in het wild" levend volk, waarvan aard en gewoonten, wijzen op primitieven eenvoud, begunstigd als het is door het regelmatig tropenklimaat, ook aan de kleeding uiterst weinig eischen stelt. Van eigenlijke kleeren is trouwens nauwelijks sprake: hun redeneering is deze: dat zij naakt op de wereld zijn gekomen en dat het dwaas zou zijn den wil van de natuur te weerstreven.

De volgende anekdote illustreert zeer juist het idée dat kleeren absoluut niet bij hen hooren: De Spanjaarden hadden indertijd een Indiaan gevangen genomen en hem in Europeesche kleeren voor den bevelhebber gebracht. Deze vroeg hoe hij heette, waarop de Indiaan antwoordde:

„Kleed me eerst uit, dan pas zal ik mijzelf kunnen herkennen".

Toch kleedde later een Indiaansch opperhoofd zich aan, als hij voor een Europeesche autoriteit verscheen en wel in een rood gegallonneerde jas zonder hemd of broek, met een gegallonneerden hoed op het hoofd en in de hand zijn regeeringsstaf, gelijkende, evenals die van de Boschnegers, op een tamboermajoorsstok. Zijn volgers en ook de vrouwen, bleven echter in het nationaal naaktcostuum.

De tegenwoordige Benedenlandsche Indianen bekommeren zich al heel weinig om toilet en kleeding; deze is tot het hoogst noodige beperkt. Die van de vrouwen is zelfs nòg eenvoudiger dan bij de Boschnegerinnen. Bij de Karaïben bestaat zij bij beide seksen alleen uit een lendekleed of *kamisa* van rood, soms ook van donkerblauw katoen, z.g.n. *salempoeris* en dat bij de vrouwen wat langer is dan bij de mannen. Het wordt, tusschen de beenen door, geslagen over een om het middel gehouden donkerrood koord, zoodat het voor en achtereind los hangen blijven; de mannen dragen in het koord veelal hun mes (plaat 6).

Ook wordt gezien, dat de vrouwen een lang kleed omslaan, dat aan den hals wordt vastgehecht en de rechterknie bloot laat; het komt ook wel voor dat zij een langen doek dragen die de borsten geheel bedekt, op de wijze zooals de Javaansche vrouwen hun sarong winden bij het baden (plaat 24). De zuigelingen worden meegevoerd in een soort slendang, die om één schouder wordt vastgeknoopt (plaat 24 en 25); vroeger bonden de moeders ook wel miniatuur hangmatjes om den hals, om daarin hun kleintje mee te dragen.

De Arowakken voelen zich een trede hooger op de beschavingstrap dan de naakt loopende Karaïben; zij hebben hun kamisa, die zonder gordel werd vastgemaakt, afgelegd en kleeden zich ongeveer op de even schunnige wijze als de lagere Surinaamsche volksklasse. De Arowaksche vrouwen echter zijn conservatiever gebleven velen althans hebben, voor zoover zij nog niet tot het katholicisme zijn bekeerd, nog geen afscheid genomen van de *kwejoe* of voorschoot van kralen; soms wordt daarbij een wit of blauw katoenen hemd met zeer korte mouwen aangetrokken.

Grooter waren de van witte kralen geregen kwejoes der Warrausche schoonen; toen men nog geen kralen had, of als die moeilijk te krijgen waren, werden de kwejoes van boombast

Plaat 24 (opname van Dr. Pareau).

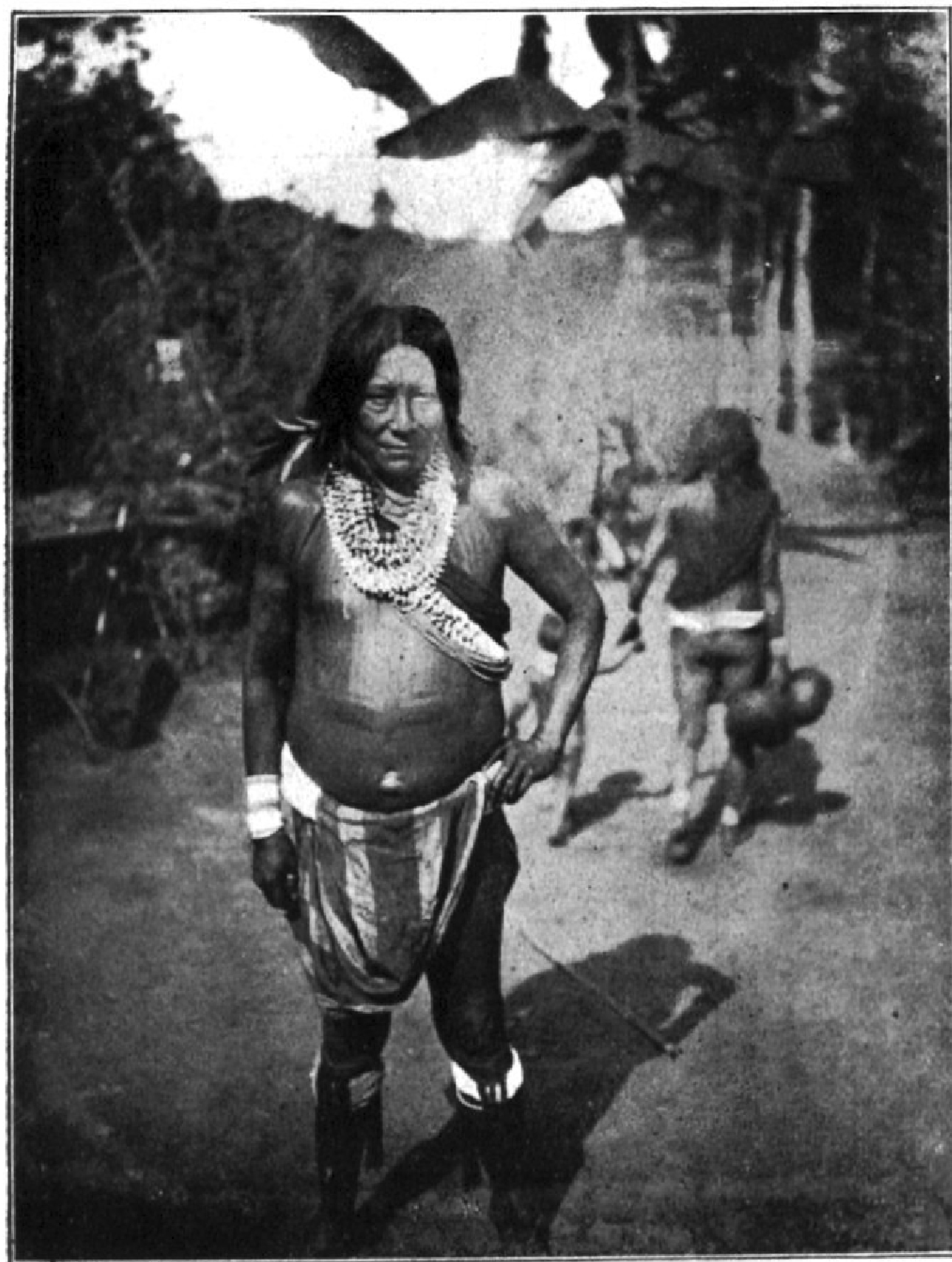
Plaat 25 (opname van den schrijver).

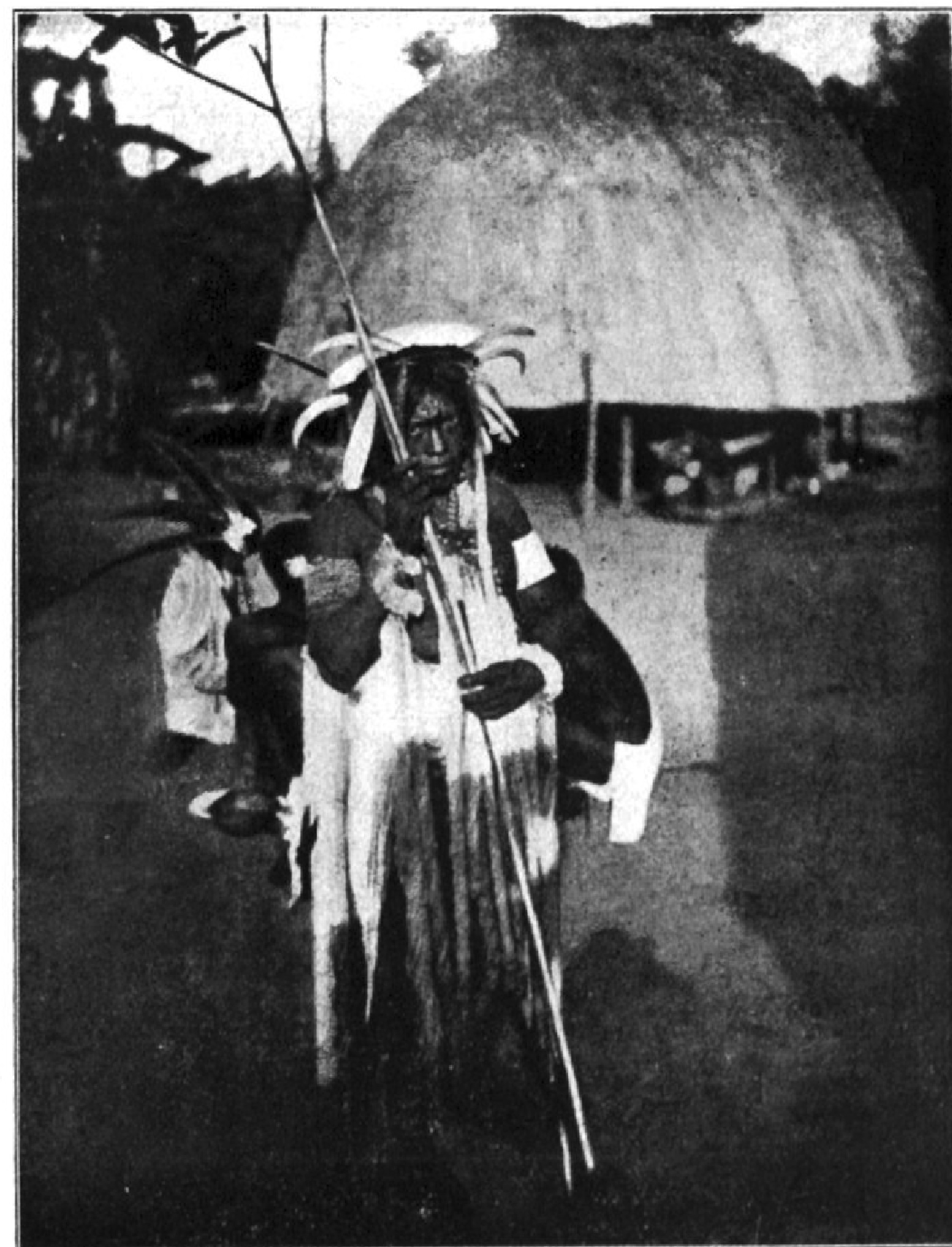
Plaat 26 (opname Eug. Klein te Paramaribo).

Plaat 27 (opname van den schrijver).

Plaat 28 (opname der Toemoekhoemak expeditie).

Plaat 29 (opname der Toemoekhoemak expeditie).

Plaat 30 (opname der Toemoekhoemak expeditie).

Plaat 31 (opname der Toemoekhoemak expeditie).

gemaakt of op zeer vernuftige wijze samengesteld uit zaden, afgewisseld door schelpjes.

Uit de wijze waaruit de kralenkwejoes, die versierd worden met roode en witte kwastjes en franjes, zijn vervaardigd, spreekt ongetwijfeld en zekere kunstzin, die bovendien blijkt uit enkele andere gebruiksvoorwerpen en wapens. Opmerkelijk is de figuurcompositie der kralenkwejoes, die in rechtlijnige patronen en door een zorgvuldig kleurarrangement, dat levendig en harmonisch is, een aangenaam geheel vormt. Al moge de Indianenornamentiek, waarvan de beteekenis slechts voor een zeer klein deel is na te gaan, overgeërfd zijn, uit het, feit dat op al de voorwerpen de wijze van arabesk-verdeeling steeds zuiver wordt toegepast, spreekt ongetwijfeld een aangeboren gevoel voor rhythme.

Een speciale Indiaansche gewoonte is het, om de kamisa in te smeren met „roekoe" of „koesoewé", een roode verfstof, waarvoor een buitengewone voorliefde wordt aan den dag gelegd en die afkomstig is van de roodbruine, van stekelige haren voorziene vrucht van de Bixa Orellana, een sierlijke boom met rose bloemen, die in de Indianendorpen nooit ontbreekt. Want behalve hun wapens en sieraden, wrijven zij ook hun lichamen en zelfs hun haren in met de in krapa-olie tot een deeg gemengde roekoe. Vroeger meer dan tegenwoordig, werden alleen de onderbeenen daarmee beschilderd en leek het alsof die door kousen waren bedekt. Ter plaatse werd mij meegedeeld, dat de roode roekoe niet alleen tot sieraad dient, doch ook een scherm is tegen muskietenbeten, waaruit blijkt dat de grens tusschen kleeding en lichaamsbeschildering bij de Indianen moeilijk te bepalen is.

Tatoueeringen van het gelaat met zwarte en roode strepen — zwart door genipa-sap, rood door roekoe — komt niet veel meer voor, doch op andere wijze worden voor dansfeesten door de vrouwen zorgzaam en met dezelfde teekeningen als voor het vaatwerk, met een puntig stokje, gezicht en wangen versierd en wel door beschildering met „krawiroe" of krawaroe", dat ook rood is en gemengd wordt met een welriekende hars die „lakasiri" of „aracasiri" heet; Ook de wenkbrauwen en de punten van de haren van de mannen worden dikwijls op die manier rood geverfd, terwijl buik, rug en beenen versierd worden door zwarte beschildering met „tapoeripa".

Het is een zeer eigenaardige gewoonte bij de Karaïbische vrouwen om jong zijnde, fraai gevlochten katoenen banden of *sepoen* onder de knie en boven den enkel te dragen en die nimmer te verwijderen, zoodat bij het groeien, de kuit bovenmatig uitzet, wat als een bizondere schoonheid wordt beschouwd (plaat 26). Bij de Bovenlandsche Karaïben bestaat deze lichaamsvervorming niet, en de oorsprong daarvoor is ook niet met juistheid op te geven, mogelijk is het een degeneratieverschijnsel.

Ook voor opschik worden de Karaïben steeds onverschilliger; vroeger werden meer dan nu, de ooren doorboord om daarin een stukje hout of een zilveren plaatje te dragen, of wel een beentje afkomstig van een gedooden vijand. De halssnoeren blijven echter de meest geliefde versiering en bestaan hoofdzakelijk uit tanden van allerlei wilde beesten, uit *bokka* of donkerroode kralen en uit allerlei kleurige zaden en pitten. Om de polsen worden snoertjes gewonden van glas of van kralen, doch ook koordjes worden daarvoor gebruikt en om den bovenarm ziet ziet men een witte linnen band dragen, bij wijze van bracelet.

De vrouwen doorboren de onderlip, om daarin een lange speld te steken als versiering maar ook om zandvlooitjes uit de huid te peuteren, ook een graat, een beentje of dun stukje hout fungeeren als onderlip versiersel (plaat 26). Vroeger kwam het veel voor dat ook het neustusschenschot doorstoken werd, om door middel van een draad, onder de neus, een zilveren plaatje te hangen, of wel een geldstuk of ringen. De mannen tooiden zich toen met een soort kroon, gevormd door bont veeren van de ara's, die gestoken werden in een krans van omgebogen biezen.

De haardracht is bij de Karaïben ook eenvoudiger dan bij de Boschnegers; de mannen en jongens dragen het haar meestal kort, of als het lang is wordt het naar achter gestreken en hangt het in den nek af. De vrouwen besteden ook niet veel tijd aan hun kapsel; het haar wordt in het midden gescheiden en hangt verder los of in een vlecht op den rug af. Bij de meisjes wordt het naar voren gekamd en als ponyhaar afgesneden (plaat 25); als glansmiddel en om het soepeler te maken dienen krapa- en awara-olie.

Zooals uit plaat 27, blijkt — een groep Karaïben uit een kamp aan de Tittiebokreek,— dragen de mannen soms een vilten hoed, gewoonlijk gaan zij echter blootshoofds. De borstrokken en het lange gewaad van een der vrouwen, evenzoo de hemden

die de meisjes dragen op plaat 25, — Karaïben van de groote Poïkakreek, — werden fluks aangetrokken toen wij hun kamp kwamen bezoeken.

Komen de Indianen in de stad, dan trekken zij minstens een hemd, doch meestal ook een broek aan. Zij worden dan veelal door de vrouwen vergezeld, want zij kunnen zeer slecht buiten de hulp der echtgenoote, die minder apatisch dan de man, in het kamp bijna alle werkzaamheden verricht en haar man ook gedurende jacht en visscherij volgt, om zelfs, met de zuigeling bij zich, de proviand te dragen en bij het terugkeeren zich te belasten met alles wat de jacht heeft opgebracht.

Het is te betreuren dat in het leven van den Indiaan de drank een funeste rol speelt, doch het zijn niet alleen dram en jenever die zijn kwade vrienden zijn, maar ook de door hem zelf bereide *paiwari* of *tapana, kasiri, koemani* en *chica*, allen verkregen door fermentatie van cassave en patatten, waarbij het sap gevoegd wordt van zure oranjes of van suikerriet.

De dronkenschap uit zich meestal in den dans, die dan overslaat in ruwe, bandelooze bewegingen onder uitbundig getier en geschreeuw; in het duister, bij het flakkeren der vuren, waant men zich bij een duivels-helledans. Als men dezen vergelijkt met de dansen der Bovenlandsche Karaïben, dan blijkt duidelijk de ontaarding. Bij de Benedenlandsche Indianen geraken de vroegere dansen dan ook in onbruik, zoodat ook de eertijds voor die gelegenheden gebruikelijke bonte costuums en versiersels van kleurige veeren, nu ook geheel verdwenen zijn.

Gerouwd wordt er niet, doch acht dagen na de begrafenis wordt een drinkpartij gegeven; bij de weduwe worden door de bloedverwanten de haren van het hoofd gesneden en eerst als die weer op normale lengte zijn aangegroeid, is het haar vergund om te hertrouwen.

De Bovenlandsche Indianen.

Uit den aard der zaak is voor den ethnoloog deze bevolkingsgroep belangrijker dan de vorige. Van degeneratie is nog niet veel merkbaar, waaruit dus blijkt dat de ontaardig der Benedenlandsche Indianen niet zoozeer gezocht moet worden in cosmische oorzaken, doch dat wel degelijk het contact met den blanke daaraan schuld is.

Reeds in de 2e helft der 18e eeuw hadden enkele energieke Franschen eenige der ongeveer veertien, grootendeels kleine Bovenlandsche Indianenstammen bezocht, doch de eerste belangrijke mededeelingen over hen danken wij aan hun landgenooten Coudreau en Crevaux. Later waren het onze koene explorateurs Franssen Herdersche en De Goeje, die, in hun belangwekkende verslagen over de Tapanahoni- en Toemoekhoemak-expeditie, uitvoeriger spreken over deze vrijwel zuiver gebleven volksstammen, waarvan de voornaamste de Ojana's en de Trio's zijn.

Aan de hand van hetgeen beide genoemde explorateurs hebben meegedeeld en vooral aan de zeer te waardeeren, ernstige studies die de Goeje gemaakt heeft, zij hier een en ander opgeteekend wat in het kader van het te behandelen onderwerp past.

De Ojana's.

Deze behooren tot den stam der Karaïben die in de boven Marowijne en Litani wonen. Zij zijn een koperkleurig, flink gebouwd, moedig en ondernemend ras, dat weinig geneigd is een ander gezag te erkennen. Oudtijds stond er een japotoli aan het hoofd van den geheelen stam, doch tegenwoordig kent men alleen een dorpshoofd of tamoesji d.i. oude(re), wiens onderhoorigen péito's of jonge(ren) heeten. Hun aard kenmerkt zich, in tegenstelling met de drukdoenerige Boschnegers, door hoofsche manieren en door kalmte en bedaardheid tegenover vreemdelingen. Zij zijn, hoewel hebzuchtig in den ruilhandel, eerlijk en goedgeefsch, voortreffelijke kenners van het woud, bezitten een goed uithoudingsvermogen en munten uit door zindelijkheid.

Doordat zij geïsoleerder zijn gebleven dan de Benedenlandsche Indianen en daardoor ook bij hen van ontaardig weinig sprake is, verschillen hun gebruiken en gewoonten niet veel van die hunner voorouders ; bij hen zijn dus zuiverder de tradities bewaard, ook wat het uiterlijk voorkomen betreft en de kleeding en versiering voor de dansfeesten, die bij allerlei gelegenheden worden gehouden. Op den voorgrond treedt hierbij steeds de ijdelheid van deze overigens zoo eenvoudig levende menschen en die zich onomwonden uitspreekt in de voorliefde die bestaat om aangezicht en lichaam te verfraaien en zich te tooien met

wat vooral bonte vogels en torren aan kleurenpracht bieden.

De Ojana's dragen lang sluik haar, met een scheiding in het midden en ook zij smeren zich met roode roekoe in ; bij feesten wordt het lichaam bovendien door middel van genipasap met zwarte figuren versierd, terwijl wangen en voorhoofd met roode en zwarte verf worden beteekend, dat hen een bedriegelijk woest aanzien geeft. Dikwijls wordt echter ook in het dagelijksch leven het gezicht beschilderd en 't is wel merkwaardig dat dit op zoo tallooze wijzen geschiedt. Uit de meer dan 50 verschillende teekeningen die De Goeje daarvan meebracht, spreekt een buitengewone fantasie, gepaard aan een duidelijken zin voor rechtlijnige ornamenten. Of deze talrijke figuren, die oogen, neus en mond omranden, beteekenissen hebben of uitsluitend dienen als versieringsmiddel is niet bekend. Wellicht hebben de eenvoudige vormen, b.v. een rij verticale streepjes op voorhoofd, wangen en langs de mondhoeken, geen bizondere beduiding, terwijl sommige dubbellijnige en gesloten figuren mogelijk wel iets uitdrukken. Deze lieden moeten intusschen wel zeer veel waarde hechten aan deze wijze van toilet maken, dat zij daaraan zoo uitermate veel zorg en aandacht wijden, doch de ijdelheid speelt bovenal de baas daarin.

De dagelijksche kleederdracht der mannen bestaat uit eenige gordels van strengen katoen of haar van den Kwatta-aap; daaroverheen hangt een tusschen de beenen doorgehaalde lap af, een *kamisa,* die soms zich als een breed rokje voordoet ; het schijnt dat de hoofdlieden kenbaar zijn door een halssnoer van jaguartanden (plaat 28).

De eenige kleeding der vrouwen is de meer beschreven *kwejoe,* die evenals de kamisa bij het baden in de rivier wordt afgelegd. Beide seksen dragen onder de knie katoenen banden, de mannen met, de vrouwen gewoonlijk zonder franje ; zij zijn om het been geweven, doch niet zóó dat zij, zooals bij de Benedenlandsche Karaïben, aanleiding geven tot sterke kuituitwassen.

Tot de versieringsmiddelen behooren verder koperen vingerringen en rond hals, polsen en bovenarm snoeren van zaden, kleurige kralen, witte glazen knoopjes of jaguartanden. In de jeugd worden met een gloeiende naald, de oorlellen doorboord voor oorhangers van kwastjes, kralen en zaden, doch bij feesten wordt daarin een bonte veer gestoken.

Bij dergelijke festiviteiten kroont zich de Ojana het hoofd met

een *apomali*, d.i. een krans van roode, gele en zwarte toekanveeren (plaat 29) ; met donzige veertjes worden dan dikwijls de voeten beplakt, terwijl al zijn toiletbenoodigdheden om den hals worden gedragen, namelijk een kam, een spiegeltje, een kalebasje met roode roekoe en een bamboebuisje met zwarte verf, die door een zekere hars welriekend is gemaakt. Deze voorwerpen zijn minder verfijnd, doch men moet toegeven dat de benoodigdheden precies dezelfde zijn als die welke onze demi-mondaines in hun beknopt toiletnecessairetje altijd bij zich hebben.

Zooals bij alle natuurvolken loopen de kinderen geheel naakt; zij worden bij de Ojana's en Trio's echter gesierd met een halssnoer of andere sieraden, vóórdat hen de gordel of heupsnoer wordt omgedaan. Zuigelingen worden door de moeders meegevoerd in breede katoenen banden, waarvan de einden aan elkaar zijn vereenigd.

Uitsluitend bij de Ojana's is de *maràke* nog in gebruik, een zeer pijnlijke ceremonie die dient om moed te ontwikkelen, om arbeidzaam te worden en om zich bestand te maken tegen ziekten en die hierin bestaat, dat men zich tusschen den 8 en 14-jarigen leeftijd, heldhaftig, zonder een kik te geven, laat bijten door groote mieren en tusschen den 15- en 20-jarigen leeftijd, laat steken door wespen, die met het achterlijf zijn vastgeklemd in een *kunaná* of gevlochten matje in den vorm van een gestileerden woudgeest, van een watergeest of van een mythologischen vogel of krab. Latere maràke's ondergaat men vrijwillig en zelfs elke vrouw moet minstens één keer deze minder aangename beproeving doorstaan.

Den avond vóór de plechtigheid wordt de jongeling met de prachtigste sieraden opgesmukt, aan den linkerarm wordt een danspijl gebonden en in de hand krijgt hij een groote met veeren versierde dwarsfluit (plaat 30). Vuren worden ontstoken en gedurende den geheelen nacht wordt gedanst en wordt er feest gevierd. Bij het aanbreken van den dag wordt het lichaam van den patiënt ingesmeerd met poeder van geroosterde maïs waarna de operatie plaats heeft (plaat 31). Acht dagen lang moet hij zich onthouden van water drinken, hij moet matig leven en mag zich niet anders voeden dan met wat droge cassave.

Ook bij wilde volken in andere streken worden soortgelijke pijnproeven toegepast.

De Ojana kenmerkt zich door een zeer levenslustigen aard en telkens zoekt hij een aanleiding om afwisseling te brengen in de eentonigheid van zijn leven, vooral door het houden van dansfeesten, die, gepaard met veel drinken, zelfs eenige weken kunnen duren en gewoonlijk gegeven worden in combinatie met de vrienden uit de naburige dorpen. Een datum wordt lang te voren aangekondigd, met vermelding van de soort van dans die zal worden uitgevoerd, opdat beide partijen in de gelegenheid gesteld worden om de noodige danstooisels in orde te brengen.

Voor een *pono* of zweepdans verschijnen de gasten, gewapend met een zweep, in een mantel van reepen boomschors die zoowel gezicht als lichaam bedekt ; op het hoofd wordt bovendien een *olok* gedragen, een reusachtig, gevlochten hoofdtooisel in den vorm van een hoogen hoed en die opgemaakt is met bonte araveeren, omzet door hoenderdons ; soms wordt er nog een streng boomwol aan bevestigd en van achter een plat vlechtwerk van veeren. Om gedurende het wilde dansen het afvallen van dit topzware hoofddeksel te beletten, wordt het onder de kin door een stormband vastgehouden.

Bij het costuum behoort nog een kraag van witte en zwarte veeren en strengen wit katoen om de armen. Welk een fantastische verschijningen moeten deze wezens zijn, met hun beschilderde lichamen en beteekende gezichten, getooid in een dergelijke wonderlijken pronk.

De gastheeren zijn weer anders uitgedost : een *hamire* of diadeem van witte veeren dekt het hoofd, op den rug wordt een *hariketé* gedragen, d.i. een lap katoen bewerkt als een tapijtje van veeren, waaraan rijen veelkleurige, glanzende torrenschilden hangen ; in de hand heeft men een staf, voorzien van een bos rinkelende zaden.

Verschillend is de kleeding weer bij den *tapsèndans,* waarbij het hoofd wel gekroond wordt door een hamire, doch op den rug wordt een manteltje gedragen van witte veeren, de ooren, bovenarm en polsen zijn versierd met dikke strengen wit katoen, onder de knie zijn bossen rinkelende zaden vastgehecht en in de hand wordt een groene twijg gezwaaid. Opmerkelijk is, dat de vrouwen, die eerst laat in den nacht en dan nog niet altijd aan de dansen deelnemen, geen sieraden dragen en dat de toeschouwers hun hangmatten aan staken naast de dansplaats

binden, om gedurende den langen duur van het feest, af en toe te kunnen rusten.

Hoewel de pottenbakkerskunst bij de Ojana's weinig is ontwikkeld, spreekt er ongetwijfeld kunstzin uit de bizondere kleurenkeus en kleurencombinaties waarmee de verschillende danssieraden zijn samengesteld. Hoe moeten zij, en terecht, de kleurenpracht der vogels bewonderen, wier bont pluimage, behalve als lichaamstooisel, ook gebruikt wordt als versiering hunner gebruiksvoorwerpen door ornamenten in vlechtwerk. Sierkunst wordt ook toegepast door kralenarbeid en verder op de schijfjes der katoenspillen, op pijlen, fluiten en bankjes. Dat vele decoratieve figuren beteekenissen hebben of iets voorstellen, schijnt wel vast te staan, doch de stileering van dieren of lichaamsdeelen van dieren, is dikwijls zóó ver doorgevoerd, dat de oorspronkelijke vorm is verloren gegaan. Het geval doet zich echter ook voor, dat uit de figuren die in het vlechtwerk ontstaan, enkele dierenvormen worden gezien en in het algemeen zijn wellicht de rechtlijnige vlechtornamenten aanleiding geweest, dat de Ojana ook de meeste zijner versieringsfiguren in rechte lijnen teekent. Intusschen is wel buitengewoon interessant, dat bij hen het kruisvormig swastikafiguur wordt teruggevonden, dat in het oude Azië zulk een beteekenisvol embleem is geweest; als een op zich zelf staand verschijnsel dient dit echter niet te worden beschouwd, daar b.v. het Christelijk kruisteeken o.a. in Mexico bekend was, lang vóór de ontdekking van Amerika.

De Trio's.

Ook deze, die om en nabij de westelijke helft van de Surinaamsche Zuidgrens zijn gevestigd, behooren tot den Karaïbenstam. Zij bewoonden vroeger wat Noordelijker streken, doch zij trokken Zuidelijker weg, uit vrees voor ziekten en omdat zij niet gesteld waren op de nabuurschap der Boschnegers, die zij „itòto" noemen, d.i. mijn vijand. Zij zijn flink gebouwd, iets grooter dan de Ojana's en van een lichtere huidkleur; het lichaam smeren zij in met krapavet en met de roode roekoe en zij dragen een *kamisa*, die aan de hoeken dikwijls versierd is met kralen of met kwastjes van katoen.

Het lange hoofdhaar wordt bij de slapen en de ooren weggesneden; als het met krapavet is ingewreven, wordt het zorg-

vuldig naar achter gekamd, waar het veelal wordt bijeengehouden door een kokertje van palmblad — al of niet bekleed met jaguarvel of voorzien van katoenen franje — en dat versierd is met veeren, katoen, een toekansnavel of met schelpjes; het overige lichaamshaar wordt geëpileerd.

't Is gebruikelijk om in de onderlip een doorn of een houtsplinter te steken en de gaatjes in de oorlellen te vullen met stukjes pijlriet, terwijl het neustusschenschot dikwijls is doorboord tot opname van een lange horizontale neusveder. Snoeren van zwarte zaden hangen altijd om den nek en ook worden die, verfraaid met bonte veertjes of met gele toekansnavels, bijwijze van sjerp schuin over de borst gedragen.

De vrouwen bedekken zich alleen met een *kwejoe* van zwarte zaden (wiri) of van kralen; de afzonderlijke danskwejoe is met franje en met rinkende zaden omzoomd. Beide seksen dragen onder de knie, evenals de Ojana's, geweven katoenen banden, doch met franje versierd en om den bovenarm en boven de enkels snoeren van zwarte zaden of van kralen, ook wel bandjes van makka-blad; enkele zilveren of koperen ringen sieren de vingers.

Hun aard komt veel overeen met die der Ojana's, doch zij zijn goediger, vreesachtiger voor Europeanen, minder ondernemend en moedig; wellicht omdat de maràke bij hen ontbreekt?

Ook hun kunstzin is minder ontwikkeld; wel worden gestileerde ornamenten aangebracht in kralenarbeid, op arm- en beenbanden van palmblad, op pijlen en fluiten, doch de pottenbakkerij en de vlechtkunst beteekenen weinig en zij besteden veel mindere zorg aan de vervaardiging van vederen danstooi.

Het zijn weer de mannen die zich bij feestelijke gelegenheden het meest toiletteeren en groote ijdeltuiten blijken te zijn. De feestdracht bestaat uit zorgvuldige beschildering van het gelaat met roode en zwarte figuren, op dezelfde wijze als bij de Ojana's en het beplakken van het haar met regelmatige rijen arenddons; van achter wordt het saamgebonden door een kokertje van palmblad of tijgervel, waaraan een bos roode en groene vogelveeren afhangt. De gordel wordt met kleurige veertjes versierd en de daagsche kamisa vervangen door een lang, keurig afgewerkt weefsel. Het hoofd wordt gedekt door een *samasama* of kroon van roode en gele veeren. De stukjes pijlriet in de ooren worden versierd met een tand van een watervarken

of met schelpjes en onder de kin verbonden met een bandje van kralen ; van beide zijden wordt in de neus een veer gestoken, zoodanig dat een dunne houtstift van de eene veer, past in een kokertje van de andere. Verder hangt uit het gat van de onderlip een kwastje van kralen en veertjes, aan de binnenzijde met een houten kapittelstokje opgesloten en zóóveel dikke snoeren van zaden en kralen worden om den nek gehangen, dat die de borst bijna geheel bedekken.

Conclusie.

Vat men in groote trekken de wijze van kleeding samen der vrij in de natuur levende Boschnegers en Indianen, dan blijkt uit bovenstaande, dat zij als eigenlijke kleeding niet meer dragen dan strikt noodig is om datgene te bedekken wat het menschelijk instinct van oudsher en bij elk volk wenschelijk vond om te bedekken. Indien zij niet geboren waren met een eigenschap die men ijdelheid noemt, zouden zij zich met die beperkte kleeding volkomen tevreden stellen. Maar ijdelheid is met kwistige hand den menschen toebedeeld ; waar het echter den blanke mogelijk is die te uiten in aldoor varieerende kleedingswijzen, kunnen de Boschneger en Indiaan dit slechts doen door verfraaiing van de huid, die geglansd, gekleurd, beteekend of getatoueerd wordt. En wat de versiersels betreft, bij gebrek aan een eigen industrie die ze hen opdringt, worden die voor persoonlijk gebruik zelf vervaardigd met grondstoffen, die zij hoofdzakelijk vinden in de hen omringende rijke natuur.

(*Wordt vervolgd.*)

DE GENEESKUNDIGE ORGANISATIE IN DE KOLONIE CURAÇAO.

DOOR

DR. N. WATERMAN,

Directeur van den Openbaren Gezondheidsdienst in de Kolonie.

De kolonie Curaçao, waarvan het hoofdeiland tot voor niet al te langen tijd in Holland slechts vagelijk bekend, door eenige spotliedjes, den uitvoer van amandeltjes en eenige likeur, heeft de laatste 10 jaar wat meer belangstelling tot zich getrokken. De geographische verwarringen, die dit 6-tallig eilandengroepje in verband brachten met de kolonie Suriname, (het groote vasteland), zelfs nog uit historisch oogpunt niet oninteressant, met de westkust van Afrika, waaruit de afkeer, ook op hygiënische gronden, niet onverklaarbaar was en, waardoor een reis naar West-Indië, met een doodvonnis gelijk kon worden gesteld, beginnen te verdwijnen.

Het zou te gunstig van het Hollandsche volk zijn gedacht, indien moest worden aangenomen, dat deze uitbreiding van kennis ware geschied uit ideëele oogmerken : betere doorvorsching van het koloniaal gebied. De stoot daartoe kwam van handelsbelang : het mogelijk belang van de opening van het Panamakanaal voor de kolonie, waarop in 1911 door Jhr. van Weede in een rapport nog eens de aandacht werd gevestigd, in welk rapport tevens eenige toestanden op hygiënisch-sanitair gebied werden veroordeeld.

Deze laatste misstanden, waarin de groote verbreiding van venerische ziekten een groote rol speelde, en hunne verbetering, waren het onderwerp van een rapport van den Centralen Gezondheidsraad (1913). In 1915 werd Dr. Th. G. den Houter, hoofd-inspecteur van de Volksgezondheid als adviseur uitgezonden, tot voorbereiding van een Gezondheidsdienst, waarvan schrijver dezes als directeur werd benoemd.

Bij aankomst in de kolonie moest natuurlijk de toestand met eigen oogen worden opgenomen, en daar vertoonden zich alle

eigenschappen van een landstreek, in het bezit van groote natuurlijke voordeelen, doch in het gemis van de hygiënische voorzieningen van Overheidswege, zooals wij die de laatste 50 jaren alom hebben leeren kennen.

Die bedoelde groote natuurlijke voordeelen zijn alleen op de drie Benedenwindsche eilanden (Curaçao, Bonaire en Aruba) verwezenlijkt, de 3 Boven-windsche eilanden (St. Eustatius, St. Martin, Saba), waar zij ontbreken vertoonen bedenkelijke misstanden.

De veelal heerschende droogte, gepaard met N.-O. passaat, het ontbreken daardoor van moerassen en poelen, en daardoor vermindering van muskietenontwikkeling, het door de schrale vegetatie nog meer overdadige zonlicht, de frissche en zuivere zeelucht maken veel goed van hetgeen door menschelijke onkunde, onreinheid, en ontoereikende overheidszorg wordt bedorven. Waar de droogte, die het economisch kruis der Benedenwindsche eilanden is, ophoudt, zooals op de Bovenwindsche eilanden het geval is, daar komen de nadeelen der onvoldoende verzorging, evenals in alle andere tropische landen, te voorschijn.

De muskietenwereld, in de tropen in vele opzichten de overbrengster van de infectie-ziekten wordt, door deze droogte periodiek belangrijk gereduceerd. Het gevolg is dan ook, dat de *malaria*, de geesel van kolonisten, in de Kolonie, althans op de Benedenwindsche eilanden, niet inheemsch is, al komen natuurlijk genoeg gevallen van malaria van de omliggende eilanden uit, ter observatie.

De *gele koorts*, eens de schrik der West-Indische bezittingen, heeft zich in de afgeloopen 20 jaar, slechts in enkele sporadische gevallen vertoond, niettegenstaande de Stegomya fasciata aldaar tot de huismuskieten behoort, de waarvan aanwezigheid door eenige eenvoudige, huishoudelijke maatregelen, nog zeer ware te beperken. Hier moet echter worden aangeteekend, dat wellicht toch, (ook op grond van immuniteit tegen gele koorts welke bij het Curaçaosche volk schijnt te bestaan) het voorkomen van een zeer goedaardig type dezer ziekte moet worden aangenomen. Zeker is, dat ziektebeelden, het meest gelijkend op dat van „dengue" voorkomen, een ziekte die klinisch en ook wat aetiologische momenten betreft, punten van overeenkomst met de febris flava heeft, en waarop het dikwerf daarop geplakte etiket van „influenza" zeker niet past. Bovendien komen onder

kleine kinderen zeer dikwijls gevallen van infectieuze icterus voor. Omtrent de aetiologie en klassificatie dezer ziektebeelden is het laatste woord nog zeker niet gesproken.

Treden dus in eenige opzichten de ziekten inhaerent aan het tropenklimaat op den achtergrond, de gewone gevolgen van onzindelijkheid, onkunde, slechte watervoorziening en afvoer van faecaalstoffen, blijven allerminst uit. *Febris Typhoidea* (paratyphus) soms in epidemischen vorm het hoofd opstekend, eischt telkenjare slachtoffers en dooden; dysenterie en wel bijna uitsluitend *Amoebendysenterie* is schering en inslag, *Tuberculose*, ook veelal verband houdend met gebrekkige woningtoestanden, vertoont zich en verloopt veelal, zooals gewoonlijk bij het negerras, zeer snel.

Een afzonderlijke bespreking vereischen de venerische ziekten. Zooals in elke havenstad, en dan nog een tropische, zijn zij zeer verspreid en worden dit nog steeds meer, ook in verband met het laxe geslachtsverkeer. Zelfs indien Curaçao zelf vrij ware van venerische ziekten, zou een infiltratie daarmee uit de omliggende landen, in nog sterker mate geinfecteerd, niet kunnen uitblijven. Er bestaat daarom nog geen aanleiding van een bijzondere verdorvenheid der Curaçaosche bevolking te spreken; men aanschouwt, slechts hier al op bijzondere evidente wijze, de gevolgen van onverschilligheid en onkunde, zooals die menigmaal ook in Europa wordt aangetroffen.

Wat de vormen der venerische ziekten aangaat, staat ook hier de gonorhoea bovenaan, wier verbreiding moeilijk in cijfers is uit te drukken; doch ook de syphilis, die echter klinisch veelal goedaardig verloopt, is buitengewoon verbreid. Uit het positieve aantal Reacties van Wassermann, dat thans per jaar ongeveer 600 bedraagt, en het percentage syphilitici onder bewoners van Ziekenhuis en Krankzinnigengesticht zou men zelfs tot exorbitante cijfers van 50 % en meer geinfecteerden onder de bevolking kunnen komen, indien ook hier het wapen der statistiek niet zoo moeilijk ware te hanteeren. Bovendien doen zich nog vrij talrijke gevallen van ulcus molle voor, terwijl des te meer, naarmate er beter op gelet wordt, de 4e venerische ziekte, het granuloma inguinale venereum, ter observatie komt. Natuurlijk is de verbreiding der venerische ziekten in de havenstad, Willemstad zelf, het grootst, in de buitendistricten en de andere benedenwindsche

eilanden minder, terwijl de toestanden in deze op de bovenwindsche eilanden, met name St. Eustatius, St. Martin weer ongunstiger zijn. Zooals reeds boven aangeduid, is een zeer ongunstige factor het reizen en trekken der mannen, die de kolonie (tijdelijk) verlaten om in omliggende landen (Venezuela, Cuba) werk te zoeken, zich natuurlijkerwijze aldaar dikwijls infecteeren, en de ziekten naar hun eiland en gezin overbrengen. Wij zien dus hier ook den noodlottigen invloed der gedwongen emigratie.

En toch, niettegenstaande al deze ongunstige invloeden, hebben ten slotte de gunstige natuurlijke factoren nog zoo zeer de overhand, dat in het algemeen de ziekte- en sterftecijfers gunstig genoemd mogen worden, wanneer ten minste zich geen bijzonder ongunstige *economische* factoren, met name voedselgebrek door lang aanhoudende droogte, met den aankleve van dien (scheurbuik, ondervoeding, kinderziekten) doen gelden.

Daarbij moet vooralsnog het begrip „sterftecijfers" cum grano salis worden opgevat, aangezien tot heden in de kolonie nog geen verplichte aangifte van overlijden bestond, en daardoor de waarde der gegevens slechts als benaderend kan worden beoordeeld. De sterftecijfers bedroegen de laatste jaren:

1914	23.4 ‰
1915	20.8 ‰
1916	18.4 ‰
1917	15.6 ‰
1918	20.1 ‰ (griep)

Bij de plannen tot havenverbetering, het maken van Willemstad tot een centrum van grooter verkeer, en de opening van het Panama-kanaal, met zijn hygiënische voorzorgen, het groote belang van den doorvoerhandel van Venezuela-Noord-Amerika via Curaçao, kan natuurlijk niet langer genoegen worden genomen met de toestanden en misstanden, welke opzichzelf nog lang niet overal, ook niet in het moederland zijn opgeruimd.

In 1916 ontstond derhalve een Gezondheidsdienst voor de kolonie Curaçao op moderne basis.

Achtereenvolgens ontstonden de Gezondheidsverordening, waarbij de openbare diensten: Gouvernements-geneeskundige dienst, quarantainedienst, ziekenverpleging, reinigingsdienst,

hygiënisch schooltoezicht, koepokinenting, afvoer van faecaliën, statistiek der doodsoorzaken, kortom alle zaken de Volksgezondheid betreffend, onder één Departement, dat van Gezondheidsdienst werden vereenigd, terwijl bijkans ieder der onder dit departement ressorteerende openbare diensten opnieuw een wettelijke regeling onderging.

Het spreekt vanzelf, dat bij deze nieuwe wetsvoorschriften in ruime mate rekening gehouden kon worden met de moderne inzichten van den laatsten tijd, zoodat het tot nog toe hygiënisch achterlijke Curaçao een geneeskundige organisatie verkreeg, in menig opzicht het Moederland vooruit. Eenige voorbeelden hiervan worden aangehaald: In de nieuwe Verordening aangaande den Gouvernements Geneeskundigen Dienst wordt in elk district een geneeskundige geplaatst voor gemiddeld 5000 zielen, in een gouvernementswoning met apotheek, onder directe contrôle van den Directeur van den Openbaren Gezondheidsdienst en met diens hulp en die van het laboratorium. De bewijzen van onvermogen tot het verkrijgen van kostelooze geneeskundige hulp, die somtijds tot misbruiken, zoowel van de zijde der bevolking als die der geneeskundigen, aanleiding hadden gegeven, werden afgeschaft en daarvoor in de plaats gesteld een kaartsysteem, waarbij van overheidswege aan geheel onvermogenden een kaart, rechtgevende op kostelooze geneeskundige hulp wordt uitgereikt, terwijl een dergelijke kaart aan mingegoeden, tot een bepaalde inkomenklasse, voor een gering bedrag, aan het Bestuur te voldoen, wordt verstrekt. M. a. w. het begin van een Staatsziekenfondsstelsel, de verdere uitwerking waarvan wellicht later aan het particulier initiatief zou kunnen worden overgedragen, wanneer het peil der bevolking daartoe voldoende gestegen zal zijn.

Door de verplichte samenwerking der geneeskundigen, met het laboratorium zullen betere statistische gegevens kunnen worden verkregen en ook weder daardoor de juiste maatregelen tijdig toegepast.

De nieuwe quarantainewet, van zoo groote beteekenis voor de kolonie die van zijn haven moet leven, geeft, naast gedetailleerde voorschriften voor de wering der belangrijke infectieziekten, die gereedelijk door het verkeer ter zee kunnen worden overgebracht (pest, gele koorts, pokken) (welke voorschriften, zoo noodig op alle andere besmettelijke ziekten toepassing kunnen

vinden), waarbij met de nieuwe inzichten in de epidemiologie dezer ziekten is rekening gehouden, groote concessies aan de economische belangen, die met het verkeer ter zee ten zeerste zijn gemoeid. Om eenige voorbeelden te noemen: In tegenstelling met de oudere verordening, wordt in daartoe aangewezen gevallen, quarantaine-observatie buiten afzondering toegestaan, waardoor niet noodeloos handelsbelangen worden vertraagd, groote faciliteiten worden verleend bij de ontsmetting en uitrooking der schepen vanwege den Gezondheidsdienst, terwijl het door de invoering van de Cyaangasmethode in het uitrookingsbedrijf mogelijk werd, geladen schepen (en hierop komt het juist in deze transitohaven aan) snel en afdoende te ontratten en van verder ongedierte te bevrijden. Bij de vernieuwing en moderniseering der quarantainewet zat bovenal ook de bedoeling voor, in de toekomst wellicht mogelijke voogdij van Noord-Amerikaansche zijde, zooals deze in de Venezolaansche havens bestaat, te voorkomen.

Nieuwe verorderingen op verplichte *koepokinenting van schoolgaanden*, op *het begraven van lijken, aangifte van overlijden, keuring van levensmiddelen, vleeschkeuring*, volgden elkander snel op; aangezien deze zich niet principiëel verwijderen van het daaromtrent in het Moederland voorgeschrevene, acht ik het niet noodig te dezer plaatse nader op hun inhoud in te gaan.

Wel is dit noodig voor de nieuw ontworpen en aangenomen verordening op de *besmettelijke ziekten*, omdat ook deze verschillende nieuwe gezichtspunten bevat. In deze verordening is n. l. in zeer ruime mate rekening gehouden met de nieuwe aetiologische en epidemiologische gegevens. Het belang en de beteekenis van insecten (muskieten, vliegen en ander ongedierte) en andere diersoorten (ratten enz.) voor het ontstaan en de verspreiding der infectieziekten is in de eerste plaats gevoeld, waaruit voorschriften ontstonden, tot wering en verdelging van deze overbrengers. Onder wettelijke regeling wordt derhalve gebracht: de rattenbestrijding, waaraan voorschriften bij het opslaan van waren in pakhuizen, magazijnen en winkels geknoopt zijn, (met woningtoezicht in deze), de muskietenbestrijding, waarin voorzorg maatregelen tegen het broeden in waterverzamelingen een belangrijke rol spelen, de bestrijding van het vliegengevaar door wering van mesthoopen en beer-

putten en overdekking van levensmiddelen met vliegengaas.

Verder is in de verordening rekening gehouden met het gevaar, dat de (aldaar allerminst sporadische) bacillendragers voornamelijk van typhus en paratyphusbacillen voor de volksgezondheid opleveren, tegen welke onder waarborgen van persoonlijke vrijheid, tijdelijke afzonderingsmaatregelen kunnen worden voorgeschreven, terwijl tot verdere bescherming hunner omgeving, hulpmaatregelen vanwege den gezondheidsdienst voor te stellen, zullen kunnen worden toegepast.

Terwijl verder, zonder dat de *tuberculose* tot de ziekten wordt gevoegd, waarbij wettelijk aangifte is verplicht gesteld, toch, als eerste proeve van voorzichtige Staatszorg in deze, enkele maatregelen worden voorgeschreven om, naast de hulp aan de lijders zelve te verleenen, hunne omgeving door welwillende en menschkundige medewerking der geneeskundigen zooveel mogelijk voor infectiegevaar te behoeden, maatregelen des te meer gerechtvaardigd, waar in de kolonie de ziekte als een duidelijk contagieuse, subacute infectieziekte verloopt, worden bij artikelen regelende de maatregelen tegen de *melaatschheid* de beginselen van verplichte opname in een leprozengesticht en mogelijkheid van een voorwaardelijk ontslag daaruit ingevoerd, onder terzijdestelling van het „woningrecht" uit de vroegere verordening, hetgeen feitelijk op een eenigszins huichelachtige bevoorrechting der gegoeden neerkwam. Terwijl dus voorloopig wordt vastgehouden aan de opvatting der lepra als een besmettelijke ziekte, worden ook tot het behoud van goeden geest en opgewektheid in dit gestichtsleven, onder bepaalde voorwaarden, die verspreiding, menschelijkerwijze gedacht, onwaarschijnlijk maken, concessies gedaan aan het sociaal gevoel.

Het meest ingrijpende nieuwe evenwel in de verordening is de invoeging der *besmettelijke geslachtsziekten* bij die ziekten, waarbij overheidszorg noodzakelijk is geworden. Onder doorvoering van den rechtsgrond, die ook al als zoodanig een plaats in het ontwerp verkregen heeft, dat het verboden is door schuld, achteloosheid of nalatigheid gevaar voor anderen te doen ontstaan, is in deze wet voor de eerste maal vastgelegd, dat het een delict is, geslachtsgemeenschap uit te oefenen, zoolang daarbij ernstig gevaar voor besmetting dreigt. (Art. 35). De daarop volgende artikelen brengen, na het algemeen beginsel, de reali-

teit, doordat het wordt mogelijk gemaakt, personen die het artikel overschrijden, na verhoor en beroep bij den Gouverneur (Procureur-Generaal) onder omgaan van een justitieele procedure, te interneeren en te behandelen, in een daartoe van Gouvernementswege opgerichte inrichting.

Het is wel niet noodig bijzondere aandacht voor dit novum te vragen. Wel zij nog vermeld, dat de artikelen betreffende de bestrijding van besmettelijke geslachtsziekten, niet gelijktijdig met de andere artikelen in werking behoeven te worden gesteld.

Hiermede kan met de bespreking van dit nieuwe belangrijke wetsontwerp worden volstaan, terwijl belangstellenden nog nadere bijzonderheden zouden kunnen vinden in de Verordening zelve, de memorie van toelichting (1917, met vervolgen daarop 1918), ook naar aanleiding van de uitgebrachte adviezen van den Centralen Gezondheidsraad, en in de handelingen van den Kol. Raad van Curaçao. (1919).

Bij al deze voorschriften op papier moest worden bedacht, dat zij slechts dan tot hun recht zouden kunnen komen, indien zij in de eerste plaats aansloten bij den geest der bevolking, en ten tweede, indien de hoofdzakelijke hulpmiddelen aanwezig waren, om de voorschriften uit te voeren. Terwijl aan den eersten eisch bij geen enkele wet geheel voldaan is, en de bevolking nog zal moeten wennen en zich inleven in den nieuwen gedachtengang, is de practische verwezenlijking van het bereikbare een conditio sine qua non.

Het spreekt dan ook wel vanzelf, dat al spoedig naast de theorie de hand aan het practische werk werd geslagen.

In October 1916 werd het *Laboratorium van den Openbaren Gezondheidsdienst* geopend, waarin alle onderzoekingen van bacteriologischen, serologischen, histologischen aard konden worden uitgevoerd ; spoedig daarop kwam in verband met de keuring van voedingsmiddelen een uitbreiding met een chemische afdeeling tot stand. Het personeel was gedeeltelijk uit het Moederland medegekomen, gedeeltelijk in ter plaatse bevoegden gevonden.

De voortdurende toeneming van het aantal onderzoekingen (1916 227, 1917 1720 ; 1918 ongeveer 3400) bewees voldoende, dat hier in een diep gevoelde behoefte werd voorzien, terwijl al spoedig begrepen werd, welk nut het laboratorium, behalve

als steun voor den geneeskundigen dienst, bood als factor in de herkenning en het nagaan van de verbreiding der verschillende infectieziekten.

Zoo werd, naast het voorkomen van typhusinfecties, de aanwezigheid van para A en B bacillen in pathologische gevallen vastgesteld, de groote verbreiding van amoebendysenterie herkend, (naast meer sporadisch voorkomen van gevallen van bacillaire dysenterie [1]), de verbreiding onder de bevolking van venerische ziekten door middel der microscopische en serologische methoden bepaald, de ongunstige invloed van de emigratie der bevolking naar de omliggende landen door de aldaar tot stand komende infecties met malaria en anchylostomiasis (waarvan zich op St. Martin op Simpson's baai een endemische haard vormde) onderzocht, terwijl ook voor den veestapel onderzoekingen werden verricht en daardoor diagnotische en therapeutische hulp o.a. bij miltvuur en strongylose der geiten kon worden verleend.

Naast de studie der epidemiologische factoren werden, zooals boven reeds aangehaald, tal van routine-onderzoekingen ten behoeve der medici en der patienten in het R. C. Gasthuis, waar de onvermogenden van Gouvernementswege worden verpleegd, verricht (urine, weefselfragmenten, faeces).

Interessant lijkt mij tevens, en wellicht navolgenswaardig, de wijze, waarop de finantieele verhouding geregeld is, onder welke op het Gouvernementslaboratiorum onderzoekingen, ten behoeve van particulieren worden verricht. Er werd een tarief met 3 klassen ontworpen, terwijl de aangifte der klasse aan den behandelenden medicus is overgelaten. Terwijl nu onderzoekingen in verband met de *volksgezondheid* voor iedereen, van welke klasse ook, *gratis* worden uitgevoerd, wordt voor elk onderzoek dat niet in deze rubriek valt, aan de hand van dit tarief, een zeker bedrag berekend, welk bedrag, via den behandelenden medicus, maandelijks aan de Koloniale Kas moet worden afgedragen.

Het wil mij voorkomen, dat dit het meest rationeele systeem is, hetgeen billijk en als een retributieve belasting voor de bevolking, ten wier behoeve het laboratorium is gesticht, werkt. De finantieele baten waren niet onaanzienlijk en bedroegen over

[1]) Tot dusverre alleen type Fleaner.

het jaar 1919 ƒ 4200. Onderzoekingen ten eigen bate zijn den Directeur van den Openbaren Gezondheidsdienst, den Directeur van het laboratorium verboden ; wel wordt hem een zeker percentage uit de inkomsten uit dien hoofde uit de Koloniale Kas gewaarborgd.

De scheikundige afdeeling werkt op analoge wijze aan de bacteriologische. Naast de gewone levensmiddelenonderzoekingen, in verband met de Verordening op de keuring van levensmiddelen, analyses van watermonsters, afvalwater, worden scheikundige onderzoekingen ten bate van den handel, eveneens onder de bovengeschetste voorwaarden, verricht, waarvan ook door importeurs langzamerhand gebruik wordt gemaakt.

In verband met de invoering der Koepokinenting werd de bereiding van koepokstof ter hand genomen ; een reeds bestaande, door particulieren opgerichte kleine inrichting, werd opnieuw in exploitatie genomen en voldoende entstof verzameld, zoodat het voor de kolonie niet noodige overschot naar de naburige landen (Venezuela, Colombia, Suriname) kon worden verzonden onder inkomsten ten bate van de Koloniale Kas.

Ter bewaring der koepokstof werd een depôt bij 0° C. in het ijshuis aangelegd, waar ook aan de andere entstoffen (typhus vaccin, gonococcenvaccin, diphtherieserum, tetanusserum) worden bewaard.

Ook in zake de bestrijding der venerische ziekten werd naast de theorie, practisch werk verricht. In Januari 1917 werd de „Kliniek en Polikliniek" voor besmettelijke geslachtsziekten geopend, in nauw contact staande met het diagnostisch laboratorium van den Gezondheidsdienst. Was in het begin de toeloop van patiënten gering, reeds vrij spoedig kreeg de donkere bevolking eenig vertrouwen in de instelling, zoodat ten slotte de Polikliniek jaarlijks door ongeveer 200 personen van beide kunne werd bezocht, en gemiddeld waren opgenomen 40 personen, terwijl in den beginne slechts op 24 internen was gerekend. Een uitbreiding der instelling staat dan, ook in verband met de aanneming der Verordening op de besmettelijke ziekten, voor de deur.

Bij de poliklinische behandeling werd zooveel mogelijk, desnoods onder eenigen moreelen dwang (werkelijke dwang kan slechts in verband met de wet worden uitgeoefend) op geregeld

terugkomen gelet ; in overeenstemming met de ervaring van overal elders moest worden ondervonden dat een groot gedeelte der patiënten wegbleef zoodra de verontrustende verschijnselen waren verdwenen. Een begrip van de beteekenis dezer venerische ziekten, wordt onder de gekleurde bevolking, nog minder dan elders gevonden. Slechts op den langen duur zal hierin iets te bereiken zijn.

In samenhang met de nieuwe quarantaine-verordening werd ook de voorziening der verpleging van de lijders aan andere besmettelijke ziekten ter hand genomen. In verband met de nieuwere opvattingen omtrent quarantaine, werd het langer gebruik der quarantaine-inrichting aan de ver afgelegen Caracasbaai in gewone omstandigheden (behalve bij event. gelekoorts-quarantaine) niet langer gewenscht geacht en een plan ontworpen, waarbij op het Mondo-Nobo-terrein, dichter westwaarts bij stad en haven, een gebouwen-complex tot stand kwam, bestaande uit 2 kleine, doch volgens de moderne eischen ingerichte ziekenbarakken, waarin lijders aan gele koorts, pest, cholera, pokken, zoo noodig ook lijders aan andere besmettelijke ziekten, plaats kunnen vinden, in verbinding met de beide gerestaureerde reeds bestaande groote gebouwen, (in vroeger dagen bestemd voor verpleging van lijders aan pokken en gele koorts), welke thans tot observatiegebouwen resp. voor 1e en 2e klasse en 3e klasse reizigers worden bestemd.

Met deze oplossing was ook de verpleging van event. lijders aan besmettelijke ziekten in de kolonie zelve, die onder de bestaande omstandigheden niet was verzorgd, mogelijk gemaakt.

De groote problemen, in Willemstad van uiterst practische beteekenis, van watervoorziening en faecaal-afvoer, hadden de volle aandacht. Terwijl het verwijderen van huisvuil en straatvuil reeds vrij spoedig kon worden verbeterd, het vuil zelfs systematisch aan de woningen opgehaald, met overdekte ponten vervoerd en verbrand, en de toestand wat vuil-ophoopingen betreft vooruitging, ofschoon vooral ook in verband met de ongeregelde en niet door vaste wetten bepaalde bewoning en de onverschilligheid der bevolking de toestand nog steeds niet ideaal mag worden genoemd, levert het voorstellen en uitvoeren van maatregelen ten behoeve van watervoorziening en faecaal-afvoer groote bezwaren.

Trouwens deze maatregelen zouden slechts recht mogelijk zijn, wanneer door een woningwet een doelmatige bebouwing en doelmatig huistype zouden zijn gewaarborgd.

Niettegenstaande dit, kunnen de pogingen door de Regeering in het werk gesteld om tot een voldoende watervoorziening van Willemstad te komen en waarover hier op het oogenblik niet verder kan worden uitgeweid met belangstelling worden gadegeslagen.

Wat de afvoer van faecaliën betreft, door den adviseur en schrijver dezes werd als eenige afdoende oplossing de aanleg van een systeem van rioleering bepleit, niettegenstaande de hooge onkosten daarmede gemoeid.

Ter voorziening echter in de meest dringende behoeften werd de bouw van openbare privaten voorgesteld en ter hand genomen, waarbij opportunistisch, naar gelang van de ligging, afvoer langs rioolbuis (bij ligging aan zee) of wel afvoer na zelfreiniging in een septic-tank-installatie naar het grondwater (bij ligging in de stad of op heuvel) werd voorgesteld.

De wijze van gebruik van deze openbare privaten door het publiek, zal, als voorwaarde van welslagen, aan doelmatige contrôle moeten zijn onderworpen.

De twee laatstgenoemde punten zullen nog meer hoofdbrekens van de betreffende autoriteiten vorderen.

Vermelden wij nog, dat ook door particulier initiatief werd gepoogd, het peil der bevolking, vooral ook in verband met de reductie der venerische ziekten, omhoog te brengen, door het stichten o.a. van sportterrein, Zeemanshuis, bioscoop-contrôle, en enkele andere maatregelen van propagandistischen aard, dan kunnen wij eindigen met onze vluchtige schets van hetgeen door of in verband met de oprichting van den Openbaren Gezondheidsdienst in de kolonie Curaçao tot stand kwam.

Het is niet van belang ontbloot, na te gaan hoe de bevolking der kolonie zich stelde tegenover al het nieuwe op theoretisch en practisch gebied dat in korten tijd werd gebracht. Dit standpunt toch is zeker van beteekenis met het oog op de duurzaamheid en het nuttig effect van hetgeen werd opgericht. Moet de wet de bevolking tot een zeker standpunt opvoeden, of moet de wet de uiting zijn van een zeker bewust verkregen opvatting? Gezien de eeuwige onmondigheid van het volk in zake Gezond-

heidsbelangen, zou men, voor zoover daarbij geen moreele zaken zijn betrokken, tot de eerste opvatting moeten overhellen.

De houding der bevolking was, wanneer wij van de groote onverschillige hoofdmassa der gekleurde bevolking afzien, voor een deel sceptisch tegenover het voorgestelde, anderszijds eenigszins verontrust. Hoewel het nut van verschillende practische maatregelen, (laboratorium, polikliniek) wel werd ingezien en gewaardeerd, verontrustte men zich over de „persoonlijke vrijheid" die door menig artikel der nieuwe verordeningen in het gedrang zou kunnen raken, terwijl men aan de andere zijde de stijging der betreffende posten natuurlijkerwijze voor dit alles op de Begrooting uitgetrokken, met bezorgdheid gadesloeg. Zonder twijfel zou dan ook werkelijk menig artikel van het voorgestelde ook in het Moederland, waar dergelijke bepalingen zeer zeker even noodig zijn, een dergelijke afweerbeweging opwekken, niet alleen van de zijde der bevolking, doch ook van sommige deskundigen.

Men vroeg in de kolonie, waarom in veel door het Moederland niet het voorbeeld werd gegeven. Inderdaad is dan thans ook het Moederland in hygiënisch-wetgevend opzicht ten achter bij het kleine Curaçao, en bedriegt schrijver dezes zich niet, dan zal in de naaste toekomst de wetgever in Nederland rekening hebben te houden met hetgeen in de kolonie werd tot stand gebracht.

De bezorgdheid voor de opdrijving der uitgaven door de nieuwe credieten voor het Gezondheidsdepartement was niet onverklaarbaar. Niettegenstaande eenige gunstiger eeconomische factoren (vestiging der Petroleum-industrie, te verwachten vermeerdering der scheepvaart, waarschijnlijke hervatting van den phosphaat-uitvoer), zijn toch nog steeds de donkere wolken boven de kolonie niet verdwenen ; de stijging in den prijs der levensmiddelen, de groote droogte-perioden, de toenemende emigratie van werkvolk naar Cuba, Venezuela en Amerika zijn nog steeds ongunstige factoren.

Hopen wij, dat de uitbreiding in bloei en beteekenis der kolonie evenredig moge zijn aan die van hare hygiënische verzorging.

Rotterdam, 23 October 1919.

SURINAME'S HANDELSBEWEGING 1683—1712.

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

Het octrooi betreffende Suriname, in het jaar 1682 door de Staten-Generaal vastgesteld, stond de vrije vaart op de kolonie aan alle ingezetenen der Republiek toe en reserveerde tevens den in- en uitvoer voor de Nederlanders, onder verbod van alle vreemde vaart op Suriname. Hoewel in de practijk de handhaving dezer verbodsbepaling al dadelijk onmogelijk zou blijken, zoo bleef toch de uitvoer van Suriname's belangrijkste product, de suiker, aan de Nederlandsche koopvaardij voorbehouden.

Uit archiefstukken van fiscalen aard is het mogelijk, den omvang van dezen uitvoer te leeren kennen. Ten behoeve der Societeit van Suriname werd een uitvoerrecht in de kolonie geheven, en het Gouvernement aldaar zond van elk voor Nederland bevracht schip de opgave van de carga aan de Directeuren der Societeit te Amsterdam. In het archief der Societeit vinden wij deze carga-lijsten bewaard, die van af 1687 nauwkeurig in ponden zijn berekend. Met behulp van deze opgaven kon onderstaande statistiek van den suiker-export worden samengesteld, waarbij wij echter in aanmerking moeten nemen de ontduiking van het uitvoerrecht, waaraan, blijkens de klachten daarover, de schippers bij hunne aangifte der lading in Suriname zich in hooge mate hebben schuldig gemaakt.

jaar	schepen	ponden suiker	jaar	schepen	ponden suiker
1683	14	3.472.500	1694	16	8.698.540
1687	11	5.297.400	1695	19	(9.964.050)*)
1688	13	5.565.280	1696	11	5.610.200
1689	17	6.053.800	1697	17	9.265.800
1690	11	4.603.330	1698	10	5.060.800
1691	10	4.781.890	1699	14	6.692.350
1692	6	3.333.890	1700	13	5.885.500
1693	8	4.231.880	1701	15	8.651.150

*) Van 2 schepen ontbreekt de opgave.

jaar	schepen	ponden suiker	jaar	schepen	ponden suiker
1702	26	13.152.150	1708	14	9.311.800
1703	18	11.375.375	1709	20	14.001.800
1704	14	8.165.800	1710	17	12.096.800
1705	18	10.654.500	1711	21	15.490.500
1706	16	11.033.300	1712	28	17.565.200
1707	20	13.954.200			

De export-cijfers van af 1700 zijn ook gegeven in David Nassy's Essai Historique sur la Colonie de Suriname; het is mij niet gebleken aan welke documenten zij door Nassy zijn ontleend, maar zij verschillen niet onbelangrijk van de opgaven aan Directeuren der Societeit verstrekt.

Naast den uitvoer van suiker had de export van andere producten naar Nederland in de hier besproken periode zoo goed als geen beteekenis. Letterhout en limoensap werden in kleine hoeveelheden somtijds mede ingeladen. Verder wijzen de cargalijsten uit, dat de kolonie reeds in 1702 cacao en katoen exporteerde, terwijl ook van roucou melding wordt gemaakt. Uit lijsten van voor cultures uitgegeven gronden blijkt, dat sedert 1708 de indigo-aanplant beproefd werd.

De meeste der Nederlandsche schepen op Suriname uitgereed, kwamen van Amsterdam en de Zeeuwsche havens Middelburg en Vlissingen. In 1683 (het eerste jaar na de Zeeuwsche periode) waren de cijfers: Amsterdam 9, Zeeland 10, Rotterdam 1. In het tijdperk der Societeit wordt de verhouding voor Amsterdam veel gunstiger, zooals bijvoorbeeld blijken kan uit de willekeurig gekozen jaren:

	Amsterdam	Zeeland	Rotterdam
1694	12	6	—
1695	17	7	2
1701	11	1	1
1702	26	6	4

De vreemde scheepvaart op Suriname, door het Octrooi verboden maar voor de kolonie onontbeerlijk, werd geheel onderhouden van uit de Engelsche koloniën in Amerika en betrof bepaalde handelswaren. Reeds in zijn eerste schrijven aan Directeuren der Societeit (van Januari 1684) had Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck gerept van den handel in paarden, beesten en vivres, die vooral van uit Nieuw-Engeland

op de kolonie gedreven werd en in Suriname geheel in handen was van de Joden. In brieven van lateren tijd wijst het koloniaal Gouvernement er op, dat de suikerplanters steeds groote behoefte hadden aan paarden voor hunne molens, voor zooverre deze door dierlijke kracht (en niet door water) moesten worden gedreven. De lange reis maakte den aanvoer van paarden uit Europa hoogst bezwaarlijk; de vaderlandsche wilden op de magere, schrale Surinaamsche weiden niet aarden; ook Iersche waren onbruikbaar; de Schotsche en Noorsche waren beter, maar hadden maanden noodig om na den overtocht weer op kracht te komen. Daarom kon men de aanvoer van bruikbare paarden uit Nieuw-Engeland niet missen. De risico, aan dit transport verbonden, bleef echter zoo groot, dat de lading aangevuld moest worden met andere handelswaren, om de onkosten eenigszins te dekken, voor het geval de paardensterfte aan boord zeer hoog was. Daartoe voerde men levensmiddelen over, waarnaar in de kolonie Suriname steeds veel vraag bestond. De Surinaamsche bodem bracht weinig voedingsgewassen voort, de eigen producten als cassave konden niet voor langeren tijd worden opgeslagen en bewaard, en bovendien was de aanvoer van vivres uit Nederland totaal onvoldoende.

Reeds in 1685 hadden Directeuren der Societeit ingewilligd om voorloopig en bij oogluiking den aanvoer van paarden, koeien en vivres uit Nieuw-Engeland toe te laten. Deze opvatting zou duren tot 1696, toen Directeuren aan Gouverneur Mr. Paul van der Veen gelastten, vreemde schepen uit de kolonie af te wijzen. In zijn antwoord op dit verbod van toelating wees de Gouverneur er op, dat de schaarschte aan vivres in Suriname het admitteeren van vreemde schepen noodig maakte, er bij voegend dat deze vaart de kolonie ook tot eenigen uitvoer in staat stelde, omdat de Engelsche schepen melasse of siroop, dram (Surinaamsche brandewijn) en hout als retourlading medenamen. De schaarschte aan paarden en de duurte der levensmiddelen in het moederland tegen het einde van den Negenjarigen Oorlog deden Directeuren besluiten, het verbod weder in te trekken, maar zij kwamen hierop terug, zoodra de Gouverneur in zijn missive van October 1699 gemeld had, dat de levensmiddelen in Suriname goedkoop en de aanvoeren van paarden uit Nieuw-Engeland voldoende waren. Tegen dit nieuwe verbod kwamen Gouverneur en Raden echter dadelijk in verzet en deze actie

leidde ertoe, dat Directeuren in hunne vergadering van 25 April 1704 het besluit namen tot de admissie van vreemde vaartuigen met paarden uit Nieuw-Engeland, Nieuw-Nederland en andere naburige eilanden, onder deze voorwaarde echter, dat de schepen geen granen, metalen, manufacturen en Oost-Indische specerijen mochten aanvoeren en als retourlading uitsluitend melasse, dram, gezaagd hout en Nederlandsche waren zouden innemen. Sindsdien bleef deze vreemde vaart op Suriname toegestaan. De schepen, die in deze vaart dienst deden, waren van veel kleiner charter dan de Nederlandsche. Zij liepen hoofdzakelijk uit van Boston, New-York, Rhode-Island en Barbados. Gedurende de periode 1701—1712 arriveerden in doorsnede jaarlijks 18 à 19 in Suriname, waar zij paarden en vivres (bakeljauw, makreel, boter, meel, tabak enz.) aanbrachten en dram, melasse en hout weder innamen.

Behalve met Nederland en de Engelsche koloniën stond Suriname door een onbeduidende kustvaart nog in betrekking tot Nederlandsche koloniën als Essequebo, Berbice en Curaçao, maar deze relaties blijken voor de handelsbeweging van weinig of geen beteekenis te zijn geweest.

DE GESCHIEDENIS VAN DEN KONINKLIJKEN SLAAF

DOOR

APHRA BEHN

(Vervolg)

Er kwam weer oorlog, de tijd om op te trekken naderde; en het was onmogelijk voor den Prins langer te wachten met zich aan het hoofd van zijn leger te stellen om den vijand tegemoet te trekken; zoodat iedere dag een ondragelijk jaar leek, tot hij zijn Imoinda zien zou: want hij geloofde, dat hij niet kon blijven leven, als hij genoodzaakt was weg te gaan, zonder zoo gelukkig geweest te zijn. Het was daarom met ongeduld, dat hij het eerstkomend bezoek dat de Koning zou maken, afwachtte; en, overeenkomstig zijn verlangen, duurde het niet lang.

De oogentaal van deze twee geliefden was niet zoo heimelijk geweest, of een oud jaloersch minnaar kon haar betrappen; of liever, hij had geen gebrek aan vleiers om hem te zeggen, dat zij haar opgemerkt hadden: zoodat 's Prinsen vertrek naar het kamp verhaast werd en dit het laatste bezoek was, dat hij bleek naar den Otan te zullen maken; daarom drong hij er bij Aboan op aan, deze laatste poging zoo goed mogelijk te doen slagen, en zijn gevoelens diermate aan Onahal bloot te leggen, dat zij het, door haar geluk met haar jongen minnaar niet langer uit te stellen, den Prins mogelijk zou maken om Imoinda te spreken.

Nadat de geheele zaak tusschen den Prins en Aboan beklonken was, begeleidden zij, zooals de gewoonte was, den Koning naar den Otan; waar, terwijl het geheele gezelschap bezig was met naar de dansen en kluchtige standen te kijken, die de Koninklijke Vrouwen opvoerden om den Koning te vermaken, Onahal Aboan van de anderen afzonderde, en hem zeer plooibaar ten opzichte van haar verlangen vond. Toen zij hem gebracht had waar zij geloofde niet gehoord te kunnen worden, zuchtte zij tot hem en riep zachtjes uit: „O, Aboan,

wanneer zult gij gevoelig zijn voor mijn hartstocht? Ik beken het met mijn mond, omdat ik mijn oogen niet zou willen loochenstraffen; en gij hebt reeds al te zeer gemerkt, dat zij mijn minnegloed bekend hebben: en ook zou ik niet willen dat gij geloofde, dat ik, omdat ik de verlaten geliefde des Konings ben, mij zelf altegaar ontdaan van bekoorlijkheden acht: Neen, Aboan; ik heb nog steeds een rest van schoonheid, die aantrekkelijk genoeg is, en ik heb te goed geleerd hoe te behagen, om niet begeerenswaard te zijn. Ik kan nog steeds minnaars hebben, maar wil geen anderen dan Aboan". „Mevrouw", antwoordde de half-veinzende jongeling, „gij hebt, door mijn oogen, alreeds ervaren dat gij nog steeds veroveren kunt; en ik geloof, dat gij u slechts uit medelijden met mij, tot deze vriendelijke bekentenis verwaardigt. Maar, Mevrouw, woorden plegen een zoo klein deel uit te maken van onzen minnehandel hier te lande, dat het zeldzaam is, als men een zoo gelukkige gelegenheid vindt om zijn hart uit te storten; en die weinige minuten, die wij hebben, moeten voor zekerder bewijzen van liefde worden aangegrepen dan spreken en zuchten; en naar zulke hunker ik."

Hij sprak dit op zulk een toon, dat zij hoopte, dat het waar was, en niet kon nalaten het te gelooven; en geheel buiten zich zelf van vreugde, omdat zij de mooiste van al 's Konings onderdanen aan haar verlangens onderworpen had, nam zij twee groote parels uit haar ooren en beval hem, die in de zijne te dragen. Hij had ze willen weigeren met den uitroep: „Mevrouw, dit zijn niet de bewijzen uwer liefde die ik verwacht; het is een gunstige gelegenheid, het is enkel een uur van met u alleen zijn, dat mij gelukkig kan maken". Maar hem de parels in de hand drukkend, fluisterde zij zachtjes tot hem: „O, wees niet bang voor de vrouwelijke vindingrijkheid, als liefde haar aan het denken brengt." En zijn hand drukkend, riep zij: „Deze nacht zult gij gelukkig zijn. Kom aan de poort bij het oranjeboschje, achter den Otan, en ik zal omstreeks middernacht gereed zijn u te ontvangen". Aldus werd afgesproken en zij liet hem alleen, opdat men niet zou bemerken dat zij met elkander spraken.

De dames dansten nog steeds, en de Koning, op een tapijt gelegen, aanschouwde hen met veel genoegen, in het bijzonder Imoinda, die dien dag lieftalliger dan ooit scheen, daar zij opgewekt was door het goede nieuws, haar door Onahal gebracht,

over de standvastige liefde, die de Prins voor haar koesterde. De Prins was op een ander tapijt aan het andere eind van het vertrek gelegen, met zijn oogen gevestigd op het voorwerp zijner ziel ; en als zij zich wendde of keerde, volgden die haar ; en zij alleen gaf leven aan zijn oogen en zijn ziel. Evenmin gebruikte Imoinda haar oogen tot eenig ander doel dan om met oneindig genoegen de vreugde waar te nemen, die zij in die van den Prins verwekte. Maar aangezien zij meer op hem lette dan op de passen die zij maakte, kwam zij te vallen, en zoo in zijn buurt, dat hij, met uiterste kracht opspringend van het tapijt, haar in zijn armen opving, toen zij viel ; en voor het geheele gezelschap was het te zien, met welke vreugde hij haar vasthield. Hij drukte haar dicht aan zijn boezem, en vergat heelemaal de eerbied, die aan een geliefde des Konings verschuldigd was, en die straf, die voor een dergelijke stoutmoedigheid het loon is. En had niet Imoinda (meer beducht voor zijn veiligheid dan voor de hare) hem geholpen, door uit zijn armen te springen en opnieuw met dansen te beginnen, hij zou op dat oogenblik den dood gevonden hebben ; want de oude Koning, in de hoogste mate jaloersch, rees woedend op, verbrak de geheele vertooning, leidde Imoinda naar haar vertrek, en liet den Prins zijn bevel toekomen om onmiddellijk naar het kamp te gaan ; en dat hij, als hij nog één nacht aan het Hof werd aangetroffen, den dood zou ondergaan, die voor hen, welke zich aan ongehoorzaamheid schuldig maakten, tot straf gesteld was.

Gij kunt u voorstellen hoe welkom dit nieuws aan Oroonoko was, wiens ontijdige vervoering en liefkoozing door allen, die van hem hielden, gelaakt werden : en nu zag hij zijn fout in, maar riep toch uit : „dat hij voor nog zulk een oogenblik bereid zou zijn te sterven."

De geheele Otan was door dit voorval in rep en roer ; en Onahal was er in het bijzonder bij betrokken, omdat van 's Prinsen blijven haar geluk afhing ; want zij kon ook dat van Aboan niet langer verwachten: zoodat zij, voor zij vertrokken, dit plan uitdachten, dat de Prins en hij die nacht naar het boschje van den Otan, dat heelemaal uit oranje's en citroenboomen bestond, zouden komen, en dat zij daar haar bevelen zouden afwachten.

Zij vertrokken dus ongaarne genoeg tot den nacht ; den koning in het bezit van het lieftallig meisje achterlatend. Maar niets kon de jaloerschheid van den ouden minnaar tot bedaren

brengen ; hij kon niet tot rede gebracht worden, maar was overtuigd, dat Imoinda opzettelijk een verkeerde pas gemaakt had, om aan Oroonoko's hart te vallen, en dat de geheele zaak er uitzag als een aan beide zijden beraamd plan ; en het was tevergeefsch dat zij haar onschuld bezwoer ; hij was oud en hoofdig, en verliet haar meer dan half verzekerd, dat zijn vrees gegrond was.

Toen de Koning naar zijn vertrekken ging, liet hij vragen waar de Prins was, en of hij van plan was zijn bevel te gehoorzamen. De boodschapper keerde terug en deelde hem mede, dat hij den Prins in gepeins gevonden had, en geheel en al onvoorbereid voor den veldtocht ; dat hij achteloos op den grond lag en heel weinig antwoordde. Dit versterkte de jaloezie van den Koning, en hij beval dat zij zijn beweging zeer nauwkeurig en zorgvuldig moesten gadeslaan ; en dat hij zijn vertrekken niet verlaten mocht, zonder dat de een of andere spion de opdracht had om hem te volgen : zoodat hij, toen het uur naderde, waarin hij naar het citroenboschje zou gaan, en alleen Aboan met zich meenemend, zijn vertrek verliet, en heelemaal tot de poort van den Otan gevolgd werd ; waar men hem zag binnentreden, en waar men hem verder begaan liet, ten einde de tijding aan den Koning te brengen.

Oroonoko en Aboan waren nauwelijks binnengetreden, of Onahal bracht den Prins naar de kamer van Imoinda ; die, niets van haar geluk wetend, in bed lag. Maar Onahal liet hem enkel in haar kamer achter, om zoo goed mogelijk van de gelegenheid gebruik te maken, en nam haar geliefden Aboan mee naar de hare ; waar hij tenvolle zijn genegenheid voor den Prins betoonde, toen hij, om dezen een gelegenheid te geven, zich in het bed van Onahal haar liefkoozingen moest getroosten.

De Prins maakte Imoinda zachtjes wakker, en deze was niet weinig blij-verrast hem daar te vinden ; maar toch beefde zij van duizend angsten. Ik geloof dat hij niet naliet alles tot het jonge meisje te zeggen, dat haar overreden kon hem toe te staan, dat hij zich meester maakte van zijn eigendom, en de rechten van zijn liefde in praktijk bracht. En ik geloof dat zij niet lang weerstond aan die armen waarin zij zoo verlangde te liggen; en daar hij de gelegenheid, de nacht, en de stilte, jeugd, liefde en verlangen aan zijn zijde had, behield hij spoedig de overhand, en roofde in één oogenblik dat-

gene, wat zijn oude grootvader zoo vele maanden lang beproefd had.

Men kan zich de voldoening dezer twee jonge geliefden niet voorstellen, noch de plechtige verklaring die zij aan hem aflegde, dat zij tot dien nacht toe een onbevlekte maagd gebleven was, en dat datgene, wat zij met zijn grootvader deed, haar geen deel van haar maagdeneer ontroofd had ; daar de goden, in hun genade en rechtvaardigheid, dat voor haar wettigen heer, aan wien het rechtmatig behoorde, bewaard hadden. En het is onmogelijk uitdrukking te geven aan de vervoeringen die hij onderging, terwijl hij naar een zoo bekoorlijke taal van haar geliefde lippen luisterde ; en dat lichaam in zijn armen sloot, waar hij zoo lang naar gehunkerd had ; en niets bedroefde hen thans, dan zijn plotseling vertrek van haar ; want hij vertelde haar de noodzakelijkheid daarvan, en de bevelen door hem ontvangen, maar hij zou hierin voldaan vertrekken dat hij, nu de oude Koning tot hiertoe niet in staat geweest was hem van die genietingen te berooven, die aan hem alleen behoorden, geloofde, dat hij in de toekomst nog minder in staat zou zijn hem schade te doen; zoodat, niettegenstaande den aanstoot van den sluier, die slechts daarom een aanstoot was, dat zij reeds de vrouw was van een anderen man, hij haar, zelfs in de armen van den Koning, veilig en onschuldig geloofde ; toch zou hij de verovering der gansche wereld gewaagd hebben, en haar geheel hebben weggeschonken, wanneer haar die eer van den Koninklijken Sluier bespaard gebleven ware. Het was op die wijze, tusschen duizend liefkoozingen, dat beiden het harde lot van jeugd en schoonheid, zoo nauw aan die wreede onderscheiding verbonden, betreurden : het was eene onderscheiding, die men hier gaarne gemist had, al werd hij ook door alle jonge vrouwen van dat koninkrijk begeerd.

Maar terwijl zij zoo teederlijk den tijd doorbrachten en vergaten hoe de uren voorbij gingen, en dat de morgenstond hem ver van zijn eenig geluk moest voeren, hoorden zij een groot gedruisch in den Otan, en ongewone mannenstemmen ; waarop de Prins, uit de armen der verschrikte Imoinda opspringend, naar een kleine strijdbijl toeliep die hij aan zijn zijde placht te dragen ; en zonder den tijd te hebben om zijn kleeren aan te trekken, verzette hij zich tegen eenige mannen, die alreeds bezig waren met de deur te openen : hetgeen zij met zooveel hevigheid

deden, dat Oroonoko niet in staat was, die te verdedigen, maar gedwongen was met een bevelende stem uit te roepen: „Wie gij ook zijt, die de stoutheid hebt dit vertrek zoo woest te naderen; weet, dat ik, Prins Oroonoko, het wil wreken met een zekeren dood op hem, die het het eerst betreedt; daarom laat af, en weet, dat deze plaats van nacht aan liefde en mij gewijd is; morgen behoort zij den Koning".

Hij sprak dit met een zoo vastbesloten en zekere stem, dat zij zich spoedig van de deur terugtrokken; maar riepen: Het is op het bevel des Konings dat wij gekomen zijn; en daar wij aan uwe stem genoeg hebben, O Prins, evenzeer alsof wij binnengetreden waren, kunnen wij den Koning de waarheid berichten van al zijn vrees, en verlaten u om voor uw eigen veiligheid te zorgen, zooals uw vrienden u raden."

Na deze woorden vertrokken zij, en lieten den Prins achter om een kort en droevig afscheid van Imoinda te nemen, die, vertrouwende op de kracht van hare bekoorlijkheden, geloofde dat zij de woede van een jaloerschen Koning tot bedaren zou brengen door te zeggen, dat zij verrast was en dat hij met geweld van wapenen in haar kamer gekomen was. Al haar zorg was nu voor zijn leven en daarom drong zij er op aan dat hij dadelijk naar het kamp zou gaan, en bracht hem er met veel moeite toe om te vertrekken. En niet was *zij* het alleen, die de overhand behield; Aboan en Onahal bepleitten het beiden, en beiden verzekerden hem, dat zij een uitvlucht zouden bedenken goed genoeg om Imoinda te beveiligen. Zoodat Oroonoko ten slotte, met een hart ten doode bedroefd, stervende oogen, en een zuchtend gemoed, vertrok, en zich naar het kamp begaf.

Niet lang daarna kwam de Koning in persoon naar den Otan; waar hij, toen Imoinda hem onder de oogen kwam, met toorn in zijn blikken, haar over haar slechtheid en trouweloosheid berispte; en toen hij haar koninklijken geliefde bedreigde, viel zij voor zijn voeten op haar gelaat, op den grond de dauw van haar tranen sprenkelend, en smeekte vergiffenis voor een fout die zij niet met haar wil bedreven had; zooals Onahal die evenals zij in het stof lag, kon getuigen: dat hij buiten haar weten in haar vertrek was binnengedrongen, en haar onteerd had. Zij sprak dit zeer tegen haar geweten, maar om haar eigen leven te redden was het absoluut noodzakelijk dat zij deze onwaarheid veinsde. Zij wist dat het den Prins niet schaden kon, daar hij

gevloden was naar een leger dat hem trouw zou blijven tegen alle beleedigingen, waaraan hij blootgesteld zou worden. Evenwel, deze laatste gedachte van Imoinda's onteering, veranderde zijn wraakmaatregelen; en terwijl hij te voren van plan geweest was zelf als haar scherprechter op te treden, besloot hij thans, dat zij niet zou sterven. Maar daar het de grootste bloedschande onder hen is, een vrouw aan te raken nadat zij door een zoon, een vader, of een broeder bezeten is, beschouwde hij Imoinda nu als een bevlekt schepsel, geheel en al ongeschikt voor zijn omarming, maar evenmin wou hij haar afstaan aan zijn kleinzoon, omdat zij den Koninklijken Sluier ontvangen had: daarom verwijderde hij haar, met Onahal, uit den Otan; en gaf hen aan vertrouwde handen over, met het bevel, dat zij beiden als slaven verkocht moesten worden naar een ander land, Christen of heiden, het gaf niet waarheen.

Dit wreede vonnis, erger dan de dood, smeekten zij hem te vernietigen, maar hun smeekbeden bleven vruchteloos, en het werd dienovereenkomstig ten uitvoer gelegd, en zulks met zooveel geheimhouding, dat niemand, noch binnen, noch buiten den Otan, iets van hun afwezigheid, of hun lot afwist.

Niettemin voltrok de Koning dit niet zonder veel weerzin; maar hij meende, dat hij een zeer groote overwinning over zich zelf behaald had, toen hij eenmaal een besluit genomen, en volbracht had wat hij besloten had. Hij geloofde nu, dat zijn liefde ongeoorloofd geweest was; en dat hij niet verwachten kon, dat de goden, of de Overste der Wolken (zooals zij de onbekende macht noemen) zouden verdragen dat een zoo slechte oorzaak een beter gevolg had. Nu begint hij Oroonoko voor verontschuldigd te houden; en te zeggen, dat hij reden had voor wat hij deed. En nu kon iedereen den Koning verzekeren, hoe hartstochtelijk Imoinda door den Prins bemind werd; zelfs zij bekenden het thans, die het tegenovergestelde zeiden, vóór zijn vlam verminderd was. Zoodat, daar hij oud was en niet in staat zich zelf in den oorlog te verdedigen, en hem van zijn gansche geslacht geen enkel zoon in leven was overgebleven, dan alleen deze eene om hem op zijn troon te handhaven; en daar hij dezen beschouwde als een man dien hij zich tegen gemaakt had, eerst door hem zijn geliefde, of liever zijn vrouw te ontstelen, en dien hij, door hem haar nu geheel te ontrooven, naar hij vreesde, wanhopig zou kunnen maken en tot een of ander ver-

schrikkelijke daad brengen, hetzij ten opzichte van hem zelf, het zij van zijn ouden grootvader, den beleediger, de Koning een fel berouw begon te gevoelen over den smaad, dien hij, in zijn woede, Imoinda had aangedaan. Bovendien overwoog hij, dat hij het aan zijn eer verplicht geweest was haar voor dit vergrijp te dooden, als het er een geweest was. Hij had zoo veel achting en waardeering voor een meisje van haar stand moeten hebben, dat hij haar op edele wijze ter dood gebracht en haar niet als een gewone slaaf verkocht had ; de grootste wraak, en van alle de smadelijkste, en boven welke zij duizend malen den dood verkiezen, en dien afsmeeken ; zooals ook Imoinda deed, maar zij kon die eer niet verkrijgen. Daar hij derhalve inzag dat het zeker was, dat Oroonoko over deze beleediging zeer vertoornd zou zijn, achtte hij het nuttig om zich tegenover hem te aanzien van zijn overhaastheid eenigermate te verontschuldigen; en tot dat doel zond hij een boodschapper naar het kamp, met de opdracht om met hem te dezer zake te onderhandelen, om zijn vergiffenis te verkrijgen, en te trachten zijn leed te verzachten ; maar onder geen beding mocht hij zeggen, dat zij verkocht, doch dat zij in het geheim ter dood gebracht was ; want hij wist, dat hij over het andere nimmer zijn vergiffenis verkrijgen zou.

Toen de boodschapper kwam, vond hij den Prins op het punt om met den vijand slaags te raken ; maar zoodra hij de aankomst van den boodschapper vernomen had, ontbood hij hem in zijn tent, waar hij hem omhelsde en met vreugde ontving; welke spoedig verminderde door de gedrukte blikken van den boodschapper, wien door Oroonoko onmiddellijk de reden daarover gevraagd werd ; die, ongeduldig over ieder uitstel, in één adem duizend vragen stelde, en alle betreffende Imoinda. Maar daar was bijna geen antwoord noodig, want hij kon zich, door het uitzicht en de blikken van den man, zich zelf op bijna al wat hij vraagde antwoord geven. Op het laatst smeekte hem de boodschapper, zich aan de voeten van den Prins werpend, en hem met al de onderwerping kussend van een man, die iets te smeeken heeft dat hij vreesde te uiten, om met kalmte aan te hooren wat hij hem te berichten had, en al zijn edele en heroische moed op te roepen, om zijn woorden te verdragen en zich tegen de onwelkome dingen, die hij hem had over te brengen, te weer te stellen. Oroonoko antwoordde, met een diepe zucht en een

kwijnende stem: „Ik ben tegen hun ergste uitwerking gewapend, want ik weet, dat zij mij zeggen zullen, dat Imoinda niet meer is — En na dát, kunt gij de rest achterwege laten." Toen, na hem bevolen te hebben om op te staan, legde hij zich neer op een tapijt, onder een rijk paviljoen, en bleef geruimen tijd zwijgen, en men hoorde hem nauwlijks zuchten. Toen hij een weinig tot zich zelf gekomen was, vroeg de boodschapper verlof om dat deel van zijn boodschap mede te deelen, dat de Prins nog niet geraden had; en de Prins riep: „Ik sta het u toe." Toen vertelde hij hem de bedroefheid, waarin de oude Koning verkeerde, over de overhaastheid, waarmee hij zijn wreed besluit aan Imoinda had ten uitvoer gelegd; en hoe hij zich verwaardigde voor zijn wanbedrijf vergiffenis te vragen, en te smeeken, dat de Prins dat verlies zijn hart niet al te gevoelig zou doen beroeren, hetwelk al de goden nu niet meer ongedaan zouden kunnen maken, maar dezen konden hem vergoeding geven in roem, welke hij hem verzocht te blijven najagen; en dat de dood, die gemeenschappelijke wreker van alle onrecht, spoedig de rekening tusschen hem en een zwakken ouden man zou vereffenen.

Oroonoko verzocht hem zijn betuiging van onderdanigheid aan zijn heer en meester over te brengen; en hem te verzekeren, dat er geen rekening van vergelding tusschen hen te vereffenen viel; als er een was, dan was hij de beleedigende partij, en dat de dood rechtvaardig was en, niettegenstaande zijn ouderdom, hem in het gelijk zou blijken te stellen; en hij berustte er in zijn aandeel in den roem over te laten aan jongelingen die gelukkiger waren, en die gunst der goden meer verdienden: dat hij van nu af aan nooit meer een wapen zou opnemen, of een pijl afschieten, maar het geringe overschot van zijn leven zou overgeven aan zuchten en tranen, en de voortdurende gedachte aan datgene, dat zijn heer en grootvader had goedgedacht uit deze wereld te zenden, met al die jeugd, die onschuld en die schoonheid.

Na deze woorden gesproken te hebben, wat zijn voornaamste officieren en mannen van den hoogsten rang ook doen mochten, zij konden hem niet doen oprijzen van het tapijt, of hem overhalen tot de gewone verrichtingen en besluiten van het leven. trekken, sloot hij zich dien ganschen dag op in zijn paviljoen, terwijl de vijand gereed was om den strijd aan te binden: en daar zij zich over het uitstel verwonderden, wendde zich de geheele

staf zijner legeraanvoerders tot hem, tot wien zij de grootste moeite hadden om toegelaten te worden. Zij vielen op hun gelaat aan den rand van zijn kleed, waar zij liggen bleven, en smeekten hem met ernstige beden en tranen hen aan te voeren tot den strijd, en niet den vijand in het voordeel te laten komen ; en baden hem rekening te houden met zijn roem, en met de wereld, die van zijn moed en gedrag afhingen. Maar hij gaf op al hun smeekingen geen ander antwoord dan dit, dat hij nu geen belang meer in roem stelde, en, wat de wereld betreft, dat zij zijne aandacht niet waard, zóó gering was: „Ga", vervolgde hij, zuchtend, „en verdeel hem onder elkander, en oogst met blijdschap, datgene, wat gij zoo ijdelijk op prijs stelt, en laat mij aan mijn welkomer lot over".

Daarop vroegen zij wat zij doen moesten, en wien hij in zijn plaats wou aanstellen, opdat de vereeniging van eerzuchtige jeugd en van macht hun orde niet zou verwoesten, en hen een prooi voor den vijand maken. Hij antwoordde, dat hij zichzelf die moeite niet wilde getroosten, maar wenschte, dat zij den dappersten man uit hun midden zouden kiezen, wat zijn rang of geboorte ook zijn mocht : „Want o mijn vrienden," zeide hij, „geen titels maken den mensch dapper of goed ; noch is het geboorte, die moed en zieleadel inboezemt, of hun bezitter gelukkig maakt. Geloof dat, wanneer gij Oroonoko aanschouwt als den ongelukkigste, meest door het geluk verlatene van de geheele schepping der goden". Zich daarna omkeerend, wilde hij geen antwoord meer geven op al, wat zij naar voren brachten of smeekten.

De soldaten, ziende dat hun officieren zonder resultaat terugkeerden, met terneergeslagen gezichten en onheilverkondigende blikken, die geen geluk voorspelden, lieten duizend angsten hun harten overmeesteren, en den vijand hen zelfs op het lijf vallen voor zij door eenige verdediging voor hun veiligheid konden zorg dragen: en ofschoon hen door sommigen die hen wilden opwekken, verzekerd werd, dat zij onmiddellijk door den Prins zouden worden aangevoerd: en dat ondertusschen Aboan de order had om als generaal te bevelen ; toch waren zij door het gemis van dat groote voorbeeld van dapperheid zoo in de war gebracht, dat zij slechts een zeer zwakken tegenstand konden bieden; en, ten slotte, rondweg voor den vijand vluchtten, die hen al doodende heelemaal tot aan hun tenten achter-

volgde : en ook al Aboan's moed, die hem dien dag onsterfelijke roem deed winnen, kon hun schaamte niet opwekken en hen tot een mannelijke zelfverdediging brengen. De wachten, die in de buurt van 's Prinsen tent waren achtergelaten, slaakten, bij het zien hoe de soldaten voor den vijand vluchtten en zich, in groote wanorde, over de vlakte verspreidden, zulke kreten, dat de Prins werd opgewekt uit zijn liefdesluimer, waarin hij twee dagen lang verzonken geweest was, zonder dat hij toeliet dat hem eenig voedsel bereikte. Maar in spijt van al zijn voornemens, was hij toch niet zoo geheel ondergegaan in zijn verdriet dat hij heelemaal ongevoelig was voor het gevaar, waarin zijn leger verkeerde : en op dat oogenblik sprong hij op van zijn leger, en riep: „Kom, als wij sterven moeten laten wij den dood dan op de edelste wijze tegemoettreden ; en het zal meer met Oroonoko's persoonlijkheid overeenstemmen om hem aan het hoofd van een leger, den stortstroom van een overwinnend vijand weerstaande, te ontmoeten, dan om in ledigheid op een leger af te wachten, wanneer het hem eindelijk zal believen te komen, en ieder oogenblik door duizend pijnigende gedachten te sterven; of om door een vijand gedwee gevangen genomen te worden, en als een jammerende liefde-zieke slaaf weggevoerd te worden om den triomftocht van Jamoan op te luisteren, dien jeugdigen overwinnaar, die alreeds de grenzen, welke ik hem heb voorgeschreven, overschreden heeft".

Terwijl hij sprak liet hij toe, dat zijn oppassers hem voor het slagveld kleedden; en uit zijn paviljoen te voorschijn tredend, met meer levendigheid en kracht op zijn aangezicht dan hij ooit getoond had, verscheen hij als een Goddelijke Macht, neergedaald om zijn land voor vernieling te behoeden : en zijn oppassers hadden hem opzettelijk alles aangedaan wat hem met de meeste schittering deed blinken, ten einde hen, die hem aanschouwden, met ontzag te slaan. Hij vloog toe op de grootste opeenhooping van hen, die zijn mannen achtervolgden en daar hij door wanhoop bezield was, vocht hij alsof hij gekomen was om te sterven, en richtte zooveel goeds uit als men niet kon gelooven dat menschelijke kracht verrichten kon ; en zoodanig, dat het spoedig al de anderen nieuwen moed en nieuwen gloed inblies. En nu was het dat zij werkelijk begonnen te vechten, en zóó, alsof zij zelfs door hun aangebeden held niet overtroffen wilden worden ; die, het getij der overwinning kee-

rend en het lot des daags volkomen veranderend, een volledige overwinning behaalde : en Oroonoko, die het geluk had Jamoan van de anderen af te zonderen, nam hem eigenhandig gevangen, na hem bijna doodelijk gewond te hebben.

Later werd deze Jamoan hem zeer lief, daar hij een riddelijk man was, die zeer innemende eigenschappen bezat, en een aangenaam optreden had ; zoodat hij hem nimmer, gelijk men gewoon was, zonder rang-onderscheid, voor den gemeenschappelijken verkoop of markt, bij de krijgsgevangenen indeelde, maar hem aan zijn eigen hof hield, waar hij van een gevangene slechts den naam behield, en niet meer naar zijn eigen land terugkeerde ; zoo veel genegenheid vatte hij op voor Oroonoko, en door duizend verhalen en geschiedenissen van liefde en ridderschap, streelde hij zijn gemoed, dat aan zwaarmoedigheid en lusteloosheid leed ; welke hem, naar ik hem dikwijls heb hooren zeggen, zeker gedood zouden hebben, zonder de gesprekken met dezen prins en met Aboan, en den Franschen gouverneur dien hij van kindsheid af gehad had, over wien ik tevoren gesproken heb, en die een man was van bewonderenswaardigen geest, groot vernuft en kennis ; al de welke hij zijn jeugdigen leerling had ingegoten. Deze Franschman was uit zijn eigen land verbannen omdat hij kettersche gedachten was toegedaan ; en hoewel hij een zeer weinig godsdienstig man was, had hij toch bewonderenswaardige zedelijke begrippen, en een dappere ziel.

Na de volledige nederlaag van Jamoan's leger, waarvan allen vluchtten, of dood op de plaats werden achtergelaten, brachtten zij eenigen tijd in het kamp door, aangezien Oroonoko liever verkoos daar in zijn tenten een tijd te verwijlen, dan een Paleis binnen te treden, of aan een Hof te leven, waar hij zoo kort te voren een zoo groot verlies geleden had; daarom verzonnen de officieren, die zijn reden voor misnoegdheid zagen en kenden, allerlei afleiding en uitspanning om hun Prins bezig te houden, zoodat hij tengevolge van die vermaken buitenshuis, en andere tehuis, dat wil zeggen in hun tenten, tengevolge van de betoogen, argumenten, en de zorg van die zijner vrienden en dienaars, die hij meer in het bijzonder op prijs stelde, op den duur een groot deel van het verdriet en de kwelling der wanhoop, die de eerste bewogenheid om Imoinda's dood hem gegeven hadden, voelde slijten; in zooverre dat hij, na een menigte vriendelijke gezantschappen

van den Koning en uitnoodigingen om naar het Hof terug te keeren, ontvangen te hebben, gehoorzaamde, zij het met niet weinig weerzin, en toen hij dit gedaan had, was er een zichtbare verandering in hem, en voor een langen tijd was hij veel zwaarmoediger dan te voren. Maar de tijd vermindert alle uitersten en brengt ze tot de middelmaat, en tot gelijkmoedigheid terug; doch geen schoonheid was, hoezeer allen het beproefden, voor hem genoeg motief, om zich in eenig soort minnehandel te wikkelen, ofschoon hij alles had wat er toe uitnoodigde, zoowel door zijn eigen jeugd, als door andere berekeningen en plannen.

Oroonoko was nauwelijks van deze laatste overwinning teruggekeerd, en aan het Hof met al de vreugde en praal ontvangen, die voor een jong overwinnaar ten toon gespreid konden worden, die niet alleen triumpheerend terugkeerde, maar als een godheid bemind was, of er kwam in de haven een Engelsch schip aan.

De eigenaar daarvan was dikwijls te voren in deze streken geweest, en aan Oroonoko, met wien hij handel dreef in slaven, gelijk hij ook met diens voorganger gedaan had, goed bekend.

Deze gezagvoerder was een man van een fijner soort manieren en omgang, beter opgevoed, en aantrekkelijker, dan de meesten van dat soort zijn ; zoodat het eerder scheen, of hij nooit ver van een Hof was opgegroeid, dan bijna zijn gansche leven op zee. Deze kapitein werd derhalve aan het Hof altijd beter ontvangen, dan de meeste kooplieden die naar dat land kwamen ; en vooral door Oroonoko, die overeenkomstig de Europeesche opvatting, beschaafder was, dan eenig ander geweest was, en meer belang stelde in de blanke volken; en, boven al, in mannen van talent en geest. Aan dezen kapitein verkocht hij het meerendeel zijner slaven ; en terwille van de genegenheid en de achting die hij voor hem had, gaf hij hem veel geschenken, en noopte hem aan het Hof zoo lang te blijven als eenigszins mogelijk was. Hetgeen de kapitein scheen op te nemen als een zeer groote en bijzondere eer, door den Prins iederen dag onledig te houden met aardbollen en kaarten en wiskundige uiteenzettingen en instrumenten en met hem op een zoo grooten voet van vertrouwlijkheid te eten, te drinken, te jagen en te leven, dat men niet betwijfelen kon, of hij had een zeer grooten indruk gemaakt op het hart van dezen ridderlijken, jongen man. En de kapitein, als tegenbeleefdheid voor zoo machtige gunstbe-

wijzen, verzocht den Prins zijn schip dezen of genen dag aan het middagmaal met zijn tegenwoordigheid te vereeren, voor hij onder zeil ging; hetgeen hij zich verwaardigde aan te nemen, waarbij hij den dag vaststelde. De kapitein van zijn kant liet niet na alles in de schitterendste orde die mogelijk was in gereedheid te hebben ; en toen de dag gekomen was, roeide de kapitein in zijn boot, rijk versierd met tapijten en fluweelen kussens, naar het strand om den Prins te halen; — met een andere sloep, waar hij al zijn muziek en trompetten had doen plaats nemen, waarover Oroonoko zeer verrukt was; — die hem op het strand ontmoette, begeleid door zijn Franschen gouverneur, Jamoan, Aboan, en omstreeks honderd der edelste jongelieden van het Hof; en nadat zij eerst den Prins aan boord gedragen hadden, namen de booten de anderen op ; waar zij een zeer schitterend onthaal vonden, met alle soorten van fijne wijnen; en zoo goed onderhouden werden, als het in zulk een plaats maar mogelijk was.

De Prins was, toen hij veel punch, en verschillende soorten wijn gedronken had, gelijk al de anderen deden (want er was bijzonderlijk voor gezorgd dat aan dat deel van het onthaal niets ontbrak) zeer vroolijk, en vol bewondering voor het schip, want hij had er tevoren nimmer een betreden ; zoodat hij benieuwd was om iedere plaats, waar hij met goed fatsoen in kon afdalen, te aanschouwen. De rest, niet minder nieuwsgierig, voor zoover zij niet geheel door den drank overmand waren, dwaalden over zijn geheele lengte door het schip, zooals hun gedachte hun ingaf ; zoodat de kapitein, die van te voren zijn plan goed beraamd had, het teeken gaf, en al zijn gasten overweldigde ; en daarna, door zware boeien om den Prins te doen dichtklappen, toen hij in het ruim gesprongen was, om dat deel van het vaartuig in oogenschouw te nemen, en door hem vast aan den bodem te ketenen, dezen in verzekerde bewaring bracht. Hetzelfde verraad werd ten aanzien van al de anderen ten uitvoer gelegd, en allen werden op hetzelfde oogenblik, op verschillende punten van het schip, vast in boeien geklonken, en verraderlijk aan slavernij overgeleverd. Toen dat groote plan volvoerd was, zetten zij alle handen aan het werk om zeil te hijschen ; en met een wind die even verraderlijk als gunstig was, maakten zij zich weg van het strand met dezen onschuldigen en roemrijken prins, die aan niets minder dan aan zulk een onthaal gedacht had.

Sommigen hebben deze handelwijze geprezen als een flinke daad van den kapitein ; maar ik wil mij het uitspreken van mijn meening besparen en laat het aan mijn lezer over om te oordeelen naar het hem goeddunkt. Men kan gemakkelijk gissen, op welke wijze de Prins, die het best met een in een net gevangen leeuw vergeleken kan worden, over dezen smaad verbolgen was ; zóózeer toornde hij, zoo worstelde hij om de vrijheid, maar alles tevergeefs ; en zij hadden zijn boeien zoo verstandig aangebracht, dat hij geen hand te zijner verdediging kon gebruiken, om zichzelf van een leven te verlossen, dat in geen geval de slavernij zou willen verdragen ; en hij kon ook niet weg van de plaats waar hij was vastgebonden, naar de een of andere harde plek van het schip, waar hij zijn hoofd tegen kon aanslaan, om op die wijze een einde aan zijn schande te maken. Zoodat hij, van alle andere middelen beroofd, besloot om door gebrek aan voedsel om te komen ; en door die gedachte ten slotte gerust gesteld, en door woede en verontwaardiging vermoeid en afgemat, legde hij zich neer, en was vast besloten te sterven, en weigerde alles, wat hem gebracht werd.

Dit ergerde den kapitein niet weinig, en te meer, omdat hij hen allen op dat punt eensgezind vond ; zoodat het verlies van zoovele flinke slaven, zoo groot en flink van uiterlijk, zeer belangrijk geweest zou zijn ; daarom beval hij iemand om voor hem (want zichzelf wou hij niet laten zien) naar Oroonoko te gaan, en hem te verzekeren, dat hij spijt had een daad, zoo ongastvrij, en die nu niet hersteld kon worden, daar zij ver van het strand waren, overhaast bedreven te hebben ; maar aangezien hij er ten opzichte van zulk een voorname natuur berouw over gevoelde, verzekerde hij hem, dat hij zijn besluit herroepen zou, en zoowel hem als zijn vrienden aan strand zou zetten bij het eerste land waar zij langs kwamen; en de boodschapper gaf hier zijn eed op, mits hij besluiten zou om in het leven te blijven. En Oroonoko, wiens eergevoel zoo groot was, dat hij in zijn leven zelf nimmer zijn woord gebroken had, des te minder een plechtige verzekering, geloofde dadelijk, wat deze man zeide ; maar antwoordde, dat hij verwachtte, dat hij, als een bevestiging daarvan, van zijn smadelijke boeien ontdaan zou worden. Dit verzoek werd den kapitein overgebracht ; die hem het antwoord deed toekomen, dat de beleediging, die hij den Prins had aangedaan, zoo groot was, dat hij hem, terwijl hij op het schip

vertoefde, niet de vrijheid durfde geven, opdat hij niet, door zijn ingeboren onverschrokkenheid, en een wraaklust, welke deze onverschrokkenheid zou bezielen, de een of andere gewelddadigheid begaan zou, noodlottig voor hem zelf en voor den Koning, zijn meester, aan wien het schip toebehoorde. Hierop gaf Oroonoko ten antwoord, dat Hij zijn eer verpandde, en zich op de vriendschappelijkste en ordelijkste manier zou gedragen en de bevelen van den kapitein, daar deze meester was over 's Konings vaartuig, en Aanvoerder van die mannen, die onder zijn bevelen stonden, gehoorzamen zou.

Dit werd den nog steeds weifelenden kapitein overgebracht, die er niet toe besluiten kon om, gelijk hij zeide, een heiden op zijn eerewoord te gelooven, een man, die geen kennis noch begrip had van den god dien hij aanbad. Oroonoko antwoordde daarop, dat het Hem ten zeerste speet te hooren dat de kapitein aanspraak maakte op de kennis en den dienst van eenigen god, welke ook, die hem geen betere beginselen geleerd had, dan anderen niet te vertrouwen zooals hij zelf vertrouwd wilde worden. Maar zij deelden hem mede, dat hun geloofsverschil dat wantrouwen veroorzaakte ; want de kapitein had zijn verklaring afgelegd op het woord van een Christen, en gezworen bij den naam van een grooten God; en als hij dien mocht schenden, zouden hem eeuwige pijnen in het hiernamaals te wachten staan. „Berust daarop de geheele verplichting, die hij heeft om zijn eed gestand te doen ?" antwoordde Oroonoko. „Laat hem weten, dat ik bij mijn eer zweer; en dat die te schenden mij niet alleen verachtelijk en veracht zou maken bij alle flinke en achtenswaardige mannen, en mij zoo een eeuwige pijn zou berokkenen, maar dat het voor eeuwig voor de geheele menschheid een weerzinwekkende beleediging zou zijn, daar het alle menschen zou schaden, verraden, misleiden en geweld doen. Maar straffen *na* dit leven worden door ons zelf geleden ; en de wereld komt nimmer te weten of deze God hen gestraft heeft ja dan neen, het geschiedt zoo geheim, en wordt zoo lang uitgesteld ; terwijl een eerloos man ieder oogenblik de verachting en den smaad van de eervollere wereld te verdragen heeft, en iederen dag vol schande in zijn goeden naam sterft, die waardevoller is dan het leven. Ik zeg dit niet om geloof af te dwingen, maar om te toonen hoe groot uwe misvatting is, wanneer gij denkt, dat hij die zijn eer wil schenden, wel zijn woord tegenover de goden gestand zal doen."

Daarop, zich met een minachtende glimlach van hem afwendend, weigerde hij hem te antwoorden, toen hij er bij hem op aandrong hem te laten weten, welk antwoord hij terug moest brengen naar zijn kapitein ; zoodat hij vertrok zonder dat Oroonoko verder iets gezegd had.

Na dat de kapitein overlegd en beraadslaagd had wat te doen, kwam men tot het besluit dat enkel Oroonoko's invrijheidstelling een der anderen er toe zou brengen om te eten, behalve den Franschman, ten aanzien van wien de kapitein niet de bedoeling kon hebben, om hem gevangen te houden, en die hij medegedeeld had, dat hij in verzekerde bewaring gehouden werd, omdat hij iets ten gunste van den Prins zou kunnen uitrichten ; maar dat hij bevrijd zou worden, zoodra zij land bereikten. Zoodat zij tot het besluit kwamen dat het geheel en al noodzakelijk was, om den Prins uit zijne boeien te bevrijden, opdat hij zich zelf aan de overigen zou laten zien ; dat zij een oog op hem konden houden, en dat zij voor één enkelen man niet behoefden bevreesd te zijn.

Nadat dit uitgemaakt was, begaf zich de kapitein, om de verplichting grooter te maken, zelf naar Oroonoko ; waar hij, na vele complimenten, en verzekeringen van wat hij reeds beloofd had, en nadat hij van den Prins diens eerewoord en handslag voor zijn goed gedrag ontvangen had, zijn boeien deed ontsluiten, en hem naar zijn eigen hut bracht ; waar hij, na hem onthaald en een oogenblik te hebben laten rusten (want hij had tevoren gedurende vier dagen gegeten noch geslapen) hem verzocht die halstarrige geketende mannen, die alle voedsel weigerden, te bezoeken ; en hem verzocht hen er toe te noopen om te eten, en hun de zekerheid te geven, dat zij bij de eerste gunstige gelegenheid hun vrijheid herkrijgen zouden.

Oroonoko, die te edelmoedig was, om aan zijn woorden geen geloof te slaan, vertoonde zich zelf aan zijn mannen, die buiten zich zelf van vreugde waren bij het gezicht van hun geliefden Prins ; en hem te voet vielen, hem kusten en omhelsden, als een goddelijk orakel alles geloovend wat hij hun verzekerde. Maar hij verzocht hen hun ketenen te verdragen met die kloekheid, welke aan hen wier edel gedrag onder de wapenen hij gezien had, paste ; en dat zij geen grooter bewijzen van hun liefde en vriendschap konden geven, daar het de eenige waarborg was, die de kapitein (zijn vriend) tegen de wraak had,

die zij met recht voor het onrecht dat zij door zijn toedoen verduurd hadden, misschien op hem nemen konden. En allen eenparig verzekerden zij hem, dat zij niet genoeg lijden konden, als het voor zijn rust en veiligheid was.

Hierna weigerden zij niet langer te eten, maar namen tot zich wat hun gebracht werd, en schepten behagen in hun gevangenschap, daar zij den Prins er door hoopten te verlossen die, de geheele rest van de reis, behandeld werd met al den eerbied die men aan zijn geboorte verschuldigd was, ofschoon er niets was, dat afleiding kon geven aan zijn zwaarmoedigheid: en dikwijls placht hij te zuchten om Imoinda, en te bedenken dat dit een straf was voor zijn ongeluk, omdat hij, dien noodlottigen nacht, dat edele meisje, toen hij naar het kamp vluchtte, in den Otan had achtergelaten.

Beheerscht door duizend gedachten van voorbijgegane vreugden over dit mooie jonge schepseltje, en een oneindig hartzeer om haar verlies voor eeuwig, doorstond hij een onaangename reis, en kwam ten slotte aan den mond van de Rivier van Suriname, een kolonie, die aan den Koning van Engeland behoort, en waar zij een deel hunner slaven moesten afleveren. Daar kwamen de kooplieden en heeren van het land aan boord, om die aandeelen van slaven te vragen, waarover zij reeds overeengekomen waren, en onder hen de opzichters van die plantages waar ik toentertijd vertoefde. De kapitein, die zijn woord gegeven had, beval zijn mannen, om die edele, geboeide slaven naar boven te brengen, van wie ik gesproken heb ; en nadat hij hen, sommigen in de eene, en sommigen in andere groepen geplaatst had, met vrouwen en kinderen (die zij „pickaninies” noemen) verkochten zij hen, als slaven, aan verschillende kooplieden en heeren; in geen enkele kaveling twee hunner indeelend, aangezien zij hen van elkander wilden scheiden, hen evenmin bij elkander vertrouwende, opdat toorn en woede hen er niet toe brengen zou, om, de kolonie ten verderve, een of andere groote daad te beramen.

Op Oroonoko werd het eerst de hand gelegd, en hij werd verkocht aan onzen opzichter, die de eerste kaveling had, met nog zeventien stuks meer van alle soorten en grootten, maar behalve hem geen enkele van stand. Toen hij dit zag, begreep hij wat zij bedoelden ; want, gelijk ik gezegd heb, hij verstond vrij goed Engelsch, en daar hij heelemaal ongewapend en weer-

loos was, zoodat het nutteloos was, om eenigen weerstand te bieden, keek hij den kapitein alleen aan, met een blik gansch en al vol toorn en verachting, hem met oogen berispend, die een blos joegen op zijn schuldige wangen, en riep alleen, terwijl hij over het boord van het schip trad: „Vaarwel, mijnheer, het is mij mijn lijden waard om een zoo ware kennis te verkrijgen, zoowel van u, als van uwe goden, bij wie gij zweert". En daar hij wenschte dat zij die hem in hun macht hadden, zich de moeite bespaarden, en hen mededeelend dat hij geen weerstand zou bieden, riep hij uit: „Komt, mijn medeslaven, laat ons neerdalen, en zien, of wij meer eergevoel en fatsoen kunnen ondervinden in het land, waar wij nu komen zullen". Daarop sprong hij vlug in de boot, en zonder meer belangstelling te toonen, liet hij toe dat hij, met zijn zeventien lotgenooten, de rivier opgeroeid werd. (*Wordt vervolgd*).

WETGEVING.

Onder dagteekening van 4 October 1919 is aan de Tweede Kamer een wetsontwerp ingediend tot opschorting gedurende 5 jaren van de betaling van rente en aflossing van de Surinaamsche spoorwegleening (*Staatsblad* 1903 n°. 216. 1906 n°. 373 en 1907 n°. 347).

Artikel 1 luidt: Voor den tijd van 5 jaren wordt voor de kolonie Suriname de verplichting opgeschort tot betaling van rente en aflossing ter zake van de gelden, welke door die kolonie van het Rijk zijn geleend, krachtens de door den Gouverneur van Suriname vastgestelde, bij de wetten van 23 Juli 1903 (*Staatsblad* n°. 216) en 27 December 1907 (*Staatsblad* n°. 347) goedgekeurde koloniale verordeningen van 5 November 1902 en 22 October 1906, ten behoeve van den aanleg van een spoorweg van Paramaribo tot aan Dam aan de Sarakreek, het verrichten van een onderzoek in het Lawa-gebied, den aanleg van eene proefontginning buiten dat gebied en het doen van opnemingen bezuiden Kadjoe, in verband met de bepaling van het eindpunt van den spoorweg, in welke gelden begrepen zijn de bedragen, welke krachtens de wet van 31 December 1906 (*Staasblad* n°. 373) besteed zijn voor een onderzoek buiten het Lawa-gebied, in verband met den spoorwegaanleg.

Artikel 2 luidt: Deze wet treedt in werking met ingang van den 1sten Januari 1920, op welk tijdstip het restant van de in het vorig artikel bedoelde schuld bedraagt *f* 8045000 (*acht millioen vijf en veertig duizend gulden*).

De door den fungeerend Minister van Koloniën Ch. Ruys de Beerenbrouck en den Minister van Financiën de Vries geteekende Memorie van Toelichting luidt:

Het hierbij aangeboden wetsontwerp is een uitvloeisel van het nader overleg, dat de Minister Idenburg, blijkens zijne Memorie van Toelichting op de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1919 (Gedrukte Stukken, Zitting 1918—1919, 1, n°. 3, bladz. 7 onder art. 73), zich voorstelde met den tweeden ondergeteekende te openen nopens het in de Tweede Kamer geopperd denkbeeld om de nog overblijvende schuld ter zake van den Lawa-spoorweg door het moederland ten gunste van de kolonie Suriname te doen afschrijven.

De bestaande regeling in zake de rentebetaling en de aflossing der spoorwegleening komt practisch hierop neer, dat het Rijk in den vorm van het jaarlijksch subsidie tot dekking van het tekort op de Surinaamsche middelen met eigen gelden aan zich zelf de verschuldigde rente en aflossing van die leeningsschuld betaalt.

Hoe juist evenbedoelde handelwijze uit comptabel oogpunt ook moge zijn, wordt hierdoor toch de Surinaamsche begrooting ongunstig beïnvloed, terwijl het moederland, dat feitelijk niet anders doet dan jaarlijks rente

en aflossing kwijtschelden, op die wijze geleidelijk de geheele vordering zonder eenigen wederdienst ziet verdwijnen, hetgeen, althans ten aanzien van 's Rijks schatkist, zou kunnen blijken minder gewenscht te zijn, voor het geval de kolonie tot zoodanige welvaart mocht komen, dat zij in staat zou zijn hare schuld, zij het misschien ook maar ten deele, uit eigen middelen te voldoen.

De Koloniale Staten, die het — in verband met de destijds reeds overwogen opschorting van de betaling van rente en aflossing der Lawa-spoorwegschuld voor den tijd van drie jaren — oorspronkelijk voor memorie geraamd artikel 73 van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1919 goedkeurden, mogen daardoor geacht worden zich in beginsel ook met de onderwerpelijke regeling te kunnen vereenigen, weshalve het niet noodig is, daarvoor den vorm van eene koloniale verordening, goedgekeurd bij de wet, te kiezen.

In de vergadering van de Tweede Kamer van 25 November 1919 is bovenstaand wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

KOLONIALE RAAD.

CURAÇAO

Bij de openbare behandeling op 9 Augs. j.l. in den Kolonialen Raad op Curaçao van de *ontwerp-verordening, houdende bepalingen ter bestrijding van besmettelijke ziekten,* heeft het lid C. S. Gorsira J. P. Ez. een rede gehouden welke wij zoo opmerkelijk achten, dat wij die in haar geheel hier laten volgen :

Mijnheer de Voorzitter ! Als ik heden het woord vraag om te spreken over het onderwerp in behandeling, dan is het in de eerste plaats om uiting te geven aan een gevoel van satisfactie, nu ik zie, dat het gouvernement de bestrijding van besmettelijke ziekten eens ernstig ter hand wil nemen. Als consulair ambtenaar ben ik een heelen tijd een klein deel geweest van een der schakels van de groote ketting, die de gevreesde ziekten aan banden leggen moet. Mijne ondervinding heb ik in de praktijk opgedaan en als ik straks wenken geef, dan hoop ik, dat zij zullen worden aangehoord en beoordeeld met dezelfde welwillendheid, als waarmede zij worden uitgebracht.

Ik kan niet dan toejuichen, dat bij de samenstelling der verordening eene poging is gedaan om ons te houden in het Amerikaansch verband. Onze ligging wettigt die volkomen.

Ik vrees echter, dat geheel over het hoofd is gezien het Zuid-Amerikaansch verband, waarin wij zijn en uitsluitend de aandacht is gewijd aan onze ligging ten opzichte van Noord-Amerika. Dit blijkt vooral uit de maatregelen, die men ten opzichte van de gele koorts wil toepassen. Reeds toen Dr. Den Houter hier kwam om de voorbereidende maatregelen te treffen tot het invoeren van eene nieuwe regeling had ik een kort gesprek met hem hierover, dat, zooals nu blijkt, van geen gevolg is geweest.

Curaçao en Curaçaonaars toch verkeeren ten aanzien van de ziekte bekend onder den naam van gele koorts in een heel gunstige conditie. De Curaçaonaar is immuun, mag gerust naar met gele koorts verpeste streken gaan en zal die nooit krijgen ; juist om die reden zal op Curaçao nimmer een gele koorts epidemie kunnen zijn, die offers maakt onder de inheemsche bevolking. Ik hoop, dat dit niet zal worden tegengesproken, want ik heb den tijd gekend, toen de leer der immuniteit werd verworpen, toen zeergeleerde en hooggeleerde heeren het hoofd schudden bij mijne verzekering, dat de bevolking hier immuun moest zijn en ik heb toch later onder de quarantaine-maatregelen bepalingen gezien, die er op wezen, dat de leer der immuniteit ingang had gevonden. Wij hebben hier eene kostelooze inenting tegen de gele koorts door de muskieten en daarbij worden geen offers geëischt. De Curaçaonaar, die naar streken in Venezuela of andere landen vertrekt, waar de gele koorts heerscht, doet dit met een gerust geweten. Het is niet alleen de Curaçaonaar, Mijnheer de Voorzitter ; ook de buitenlander, die zich hier eenige jaren neerzet, zal het groote voorrecht genieten immuun te worden, zulks zonder de hulp van zeer geleerde doktoren, maar alleen door de muskieten, die slechts te lastig worden kunnen

voor hen, die de handen niet weten of kunnen uitsteken ; een klamboe is alles, wat men noodig heeft om in den slaaptijd niet gestoord te worden. Die verder gaan wil en niet immuun wil worden, kan tusschen zonsondergang en zonsopgang met handschoenen en een voile voor het gezicht rondloopen als hij des nachts niet onder gaas is. Vreemdelingen uit van gele koorts vrije streken komen, blijven en gaan ; zij krijgen geen gele koorts hier. Ik laat buiten beschouwing een dubieus geval, dat zich opdoet om de tien of twintig jaar en waarvan nimmer de bron van besmetting kan worden opgespoord.

Trouwens, Mijnheer de Voorzitter, is het al heel toevallig, dat een virulente mug, die per toeval hier overwaait, juist bij een niet immuun individu terecht komt ; bij de immune kan zij geen kwaad doen en haar levensduur is kort ; zij zal hier een treurig figuur maken. Komt zelfs een patiënt over en ontwikkelt zich hier bij hem de gele koorts, dan is alles, wat noodig is om de verbreiding van de ziekte onder de heel enkele niet immune individuen tegen te gaan, het houden van den patiënt onder gaasbedekking gedurende de ziekte Men heeft daarvoor met gaas overdekte ramen, die men in elkaar kan slaan. Ik ben niet sterk in wiskunde, Mijnheer de Voorzitter, maar ik geloof, dat als ik in staat was door kansrekening te bepalen de mate van gevaar, dat door den nieuw aangekomene bestaat om hier de gele koorts te krijgen met de reeds bestaande quarantaine-maatregelen, ik dan tot de conclusie zal moeten komen, dat men waarachtig niet te veel geld moet uitgeven om verandering te brengen in den bestaanden toestand. Men trekt veel eerder een eerste prijs uit de staatsloterij als men om de 20 jaar een lot koopt, dan dat men hier bij vestiging de gele koorts krijgt. Dit is trouwens in het Amerikaansch verband erkend. Op een zoogenaamd „certificate of stay", waarbij blijkt, dat een reiziger een zekeren tijd op Curaçao heeft doorgebracht vóór zijne inscheping, wordt hij vrij toegelaten in Christobal, Canal Zone. Zoo ziet men dus, dat men van wege de maatregelen in Amerikaansche landen niet hoeft over te gaan tot kostbare of drastische maatregelen.

Het is waar, Mijnheer de Voorzitter, men heeft dergelijke maatregelen toegepast op de landengte van Panama, maar onder welke omstandigheden ? Men zou op een gegeven moment, toen de leer der immuniteit nog niet vaststond, zoowat twintig duizend menschen vervoeren naar een oord, waar niet alleen de gele koorts, maar tal van andere koortsen buitengewoon veel offers eischten ; het werk, dat men er uitvoeren moest, was van dien aard, dat geld niet telde en men maakte de plaats vrij van ziekten. Voor het daar verrichte werk, dat onder de toenmalige omstandigheden noodzakelijk was, moet men den hoed afnemen.

Verkeeren wij hier in dienzelfden toestand ? Neen, Mijnheer de Voorzitter, de gele koorts heeft veel vroeger leelijk huis gehouden hier onder bemanning van oorlogsschepen, of ook wel onder pas aangekomen troepen, en is ook nu en dan een pas aangekomen ambtenaar daaraan bezweken, maar door de schuld van wie ? Van de wetenschap, die toen de ziekte niet wist te bestrijden, die hospitalen afkeurde, omdat daarin gele koortspatiënten waren verpleegd, die oorlogsschepen met een hoop kosten liet overschilderen, omdat zich een geval van gele koorts had voorgedaan bij een matroos, die misschien in een vreemde haven aan de wal de ziekte had opgedaan. Ik ben niet oud, Mijnheer de Voorzitter, en ik heb dat alles meegemaakt, namelijk het afkeuren van hos-

pitalen en het overschilderen van oorlogsschepen ; groote epidemieën heb ik nooit meegemaakt, ten minste ik herinner het mij niet.

Men moet niet gelooven, dat ik de voorgestelde maatregelen bestrijd, omdat ik behoor tot hen, die niet gelooven in sanitaire maatregelen. Ik geloof, dat ik bewijzen gegeven heb, dat ik wel waarde daaraan hecht. Ik wil ook niet graag zien, dat men gelooft, dat ik hier de gele koorts wil behouden, als een behoedmiddel tegen den indringer uit het Noorden, zooals men die ziekte beschouwt in sommige Amerikaansche landen en waarvoor sommigen die hier ook niet ongaarne willen gebruiken.

Integendeel, Mijnheer de Voorzitter, ik vrees, dat door de voorgestelde verandering, wij en de buitenlanders, die zich hier vestigen, in een veel slechter conditie zullen komen, zoolang in de naburige republieken het zuiveringswerk niet is volbracht. Is dit geschied, dan is het onze plicht hier het zuiveringswerk ook te doen, maar niet eerder. Door de plaats vrij te maken van muskieten zullen wij over eenige jaren instede van een immune een voor gele koorts vatbare bevolking krijgen, waarop van de kust overgewaaide of overgebrachte virulente muskieten hoogtijd zullen vieren. Wij moeten niet vergeten, dat de plaatselijke bevolking, voor wie wij in de eerste plaats moeten zorgen, haar bestaan voor een groot deel vindt door te trekken naar die naburige landen en wij mogen de immuniteit bij die menschen niet opheffen en hen daardoor bloot stellen aan de ziekte in die landen, waar het zuiveringswerk nog niet is geschied.

Terloops wil ik even nog zeggen, dat ik niet geloof, dat de voorgestelde bepalingen ten deze, zelfs als zij behoorlijk zullen worden nageleefd, voldoende zijn om de geheele kolonie vrij te maken van muskieten. Ik vrees, Mijnheer de Voorzitter, dat wij zullen krijgen zones, waar de opwoners immuun zullen zijn, en weer andere waar de opwoners vatbaar zullen zijn voor de ziekte, en het zal mij niet verwonderen, als dan bij verplaatsing van individuen in de kolonie zich gevallen der ziekte voordoen. Ik ben bang, dat de kosten verbonden aan de algeheele zuivering der kolonie van muskieten zoo groot zullen zijn, dat wij die niet dragen kunnen, terwijl de plaatselijke bevolking daar geen nut van hebben zal.

Ik vrees, dat ik te veel van den tijd voor mij alleen neem ; ik wil gaarne ook anderen, die zich hebben ingespannen de voorgestelde maatregelen te bestudeeren een kans geven om hunne ideeën te ontwikkelen. Ik wil echter nog even aanmerken, dat ik onder de ziekten, waarop de verordening zal worden toegepast enkele vind, die naar men mij zegt, niet voorkomen noch in het Europeesch systeem, noch in het Amerikaansch quarantaine-verband. Er zullen waarschijnlijk in den loop der behandeling voorstellen worden gedaan om de voorgestelde maatregelen te temperen en zal ik daarom niet in detail er op ingaan, bij deze algemeene beschouwing.

Ik moet echter er op wijzen, dat ik ten aanzien van de invoering van het nieuwe systeem een reserve moet maken. Waar afzondering van patiënten in het vooruitzicht wordt gesteld, moet men ook klaar staan om hen over te brengen in een milieu, dat overeenstemt met hun levenswijze. Doet men dat niet, dan zal het gevolg zijn, dat allerlei rare praktijken zich zullen ontwikkelen, die de bepalingen der verordening illusoir zullen maken. De verplegingsdienst en de bediening moeten er ook zijn, aan hospitalen of barakken alleen heeft

men niet voldoende. De inrichting der hospitalen moet zoodanig zijn, dat naast den patiënt menschen uit zijne naaste omgeving kunnen worden opgenomen, waartegen bij hetgeen men thans reeds weet van overbrenging van ziektekiemen geen bezwaar kan bestaan.

Ik wil ook even hiervoor waarschuwen : de grondslag van den Openbaren Gezondheidsdienst is en moet blijven : liefde tot den naaste ; doortastendheid, gepaard met takt zal ook hier den doorslag moeten geven.

ADRES DOOR DE WEST-INDISCHE KAMER OP 20 OCTOBER 1919 GEZONDEN AAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN MINISTER VAN KOLONIEN TE 's-GRAVENHAGE.

Wij hebben de eer ons eerbiedig tot Uwe Excellentie te wenden. De West-Indische Kamer, ingevolge hare statuten verplicht al datgene te doen wat de handelsbetrekkingen tusschen Nederlandsch West-Indië en Nederland kan bevorderen, heeft hare aandacht moeten wijden aan de moeilijkheden, die het verkeer langs telegrafischen weg tusschen Nederland en Nederlandsch West-Indië sedert jaren belemmeren.

De tegenwoordige tariefregeling acht zij in die mate onbevredigend voor den handel, dat de Kamer het zich tot plicht moet rekenen in deze materie op verbetering aan te dringen.

Mocht de Kamer eenerzijds met voldoening constateeren dat de Regeering zelve de telegramtarieven te hoog acht en sedert jaren gepoogd heeft in den ongewenschten toestand verbetering te brengen, anderzijds moest het de Kamer teleurstellen, dat de afdoening van een zoo dringend zakelijk belang steeds op den achtergrond kon worden gedrongen, ook reeds toen er van oorlogsmoeilijkheden nog geen sprake was.

Er is in de lijdzaamheid waarmede de handel gewoon is ongewenschte toestanden te verduren, van officieele zijde meermalen het bewijs gezien, dat derden, in goedbedoelden ijver om de belanghebbenden te dienen, zich schuldig zouden maken aan overdrijving.

Onze Kamer wenscht van te voren zich te vrijwaren tegen dergelijk misverstand.

Overtuigd van het belang, dat tusschen Moederland en Koloniën de telegrafische gemeenschap in dezen tijd moet zijn èn concurreerend èn van den eersten rang, kan de Kamer moeilijk aannemen dat de Regeering gewicht zoude toekennen aan eenig bezwaar, dat met goeden wil en desnoods belangrijke offers van Hare zijde kan worden weggenomen.

Wij leven in eenen tijd van snel afdoen. Voor iedere dringende hervorming is meer dan vroeger het tijdperk van zakelijk ingrijpen afgemeten. In de proclamatie van onze geëerbiedigde Vorstin van 20 November is met buitengewonen ernst aan den snellen polsslag van dezen tijd herinnerd. Daarom vertrouwt de Kamer, dat de erkende bezwaren, welke de telegrafische gemeenschap door de hooge tarieven tusschen Nederland en Nederlandsch West-Indië aankleven, door Uwe Excellentie zullen worden weggenomen.

In de bijlagen aan deze missive toegevoegd veroorlooft de Kamer zich aan

te halen de correspondentie over het onderwerp gevoerd door de Surinaamsche Bank en over te leggen eenen vergelijkenden staat van telegramkosten, welke niet alleen in het licht stelt dat het telegrafisch verkeer tusschen Nederland en Nederlandsch West-Indië achterstaat bij dat der aangrenzende Engelsche bezittingen, maar waaruit tevens blijkt dat de handel tusschen Nederland en Nederlandsch West Indië wordt gedwongen den buitenlandschen verbindingsweg te benutten, teneinde niet al te zeer achter te staan bij de belanghebbenden in het buitenland, waarmede uit den aard der omstandigheden een concurreerend optreden herhaaldelijk geëischt wordt.

Onze Kamer vleit zich, dat de stappen harerzijds, om anderen te bewegen zich in denzelfden geest uit te spreken, door Uwe Excellentie enkel zullen worden beschouwd als een voor de hand liggend practisch middel om eene zakelijke beslissing te bespoedigen, die in het belang van Nederland en Nederlandsch West Indië niet meer mag worden vertraagd.

(*w.g.*) DE WEST-INDISCHE KAMER,
de Voorzitter : H. VAN ASBECK.
Secretariaat : O. KAMERLINGH ONNES.

Van de bijlagen wordt hier slechts overgenomen de
vergelijking der telegramtarieven.

Telegramtarief van Nederland naar Nederl. W.-Indië :

Van Nederland naar Suriname *f* 4.09 per woord, Regeeringstelegrammen *f* 2.55 per woord, Perstelegrammen *f* 2.19 per woord.

Van Nederland naar Curaçao *f* 4.20 per woord, Regeeringstelegrammen *f* 2.55 per woord, Perstelegrammen *f* 2.19 per woord.

Telegramtarief van Nederland naar Britsch-W.-Indië, Br. Guyana, Trinidad, Jamaica : Gewone telegrammen *f* 1.72½ per woord. Uitgestelde telegrammen *f* 0.86½ per woord.

Van Nederland naar Fransch Guyana : Gewone telegrammen *f* 3.79 per woord.

Telegramtarief van Nederland naar Nederl. Oost-Indië *f* 2.— per woord. Uitgestelde telegrammen *f* 1.— per woord, Regeeringstelegrammen *f* 1.55 per woord, Perstelegrammen *f* 0.43 per woord, Duitsche Reg. telegrammen *f* 1.72½ per woord.

Telegramtarief van Engeland naar : Britsch Guyana, Jamaica, Trinidad, Grenada, Tobago, St. Kitts, St. Lucia 2 sh. 6 d. per woord, Marconi via Imperial Cable 2 sh. 2 d. per woord, Uitgestelde telegrammen 1 sh. 3 d. per woord, (vlgs. mededeeling v. d. Ned. K. v. K. te Londen).

Van Frankrijk naar : Fransch Guyana : voie Espagne fr. 7.45 le mot, plus usagée voie Dakar Salines fr. 7.80 le mot. Guadeloupe : voie Newyork fr. 5.70, voie Malta plus rapide fr. 9.05. (vlgs. mededeeling v. d. Ned. K. v. K. te Parijs).

UIT DE PERS.

NEDERLAND.

Foire de Lyon. — De deelneming van het Departement van Koloniën aan de Foire de Lyon (1—15 October) is een groot succes geweest, niettegenstaande het paviljoen door moeilijkheden met het transport in Frankrijk en ten gevolge van eene staking in de bouwvakken in Lyon, eerst zes dagen na de opening van de jaarbeurs geopend kon worden. Het is te betreuren, dat het jaarbeursbestuur niet in tijds maatregelen genomen had voor de onmiddellijke doorzending van de voor de jaarbeurs bestemde goederen uit het buitenland, waardoor het gebeurde, dat de goederen van het Departement van Koloniën, die reeds 14 September aan de Nederlandsche grens stonden, bijna drie weken noodig hadden om Lyon te bereiken (een reis van twee dagen), terwijl verschillende deelnemers hun goederen in het geheel niet ontvingen, zooals ook de Poolsche Regeering.

Het paviljoen van het Departement van Koloniën had een uitstekende plaats bij een der hoofdingangen van de jaarbeurs, vlak bij het hoofdstation. Het trok zeer de aandacht, doordat het uiterlijk van het paviljoen geheel afweek van dat van de andere „stands". De expositie in het paviljoen was erop ingericht eenerzijds om algemeene belangstelling voor de Nederlandsche koloniën te wekken (door middel van duidelijk geschilderde kaarten, sprekende graphieken en een reeks systematisch gerangschikte foto's betreffende samenleving, landbouw, nijverheid en verkeerswezen van de koloniën) en anderzijds om een denkbeeld te geven van den rijkdom aan producten, die de koloniën opleveren (door middel van flinke monsters). Aangezien het Departement van Koloniën zich tot gedragslijn heeft gesteld geen propaganda voor speciale ondernemingen te maken, werden in het paviljoen geen namen van koloniale ondernemingen vermeld, ook niet van die ondernemingen, die het Departement bereidwillig met de toezending van monsters gesteund hadden. In het paviljoen hing een bordje met de mededeeling, dat de kooplieden de monsters vrij mochten onderzoeken en aan diegenen, die zulks wenschten, werd een klein monster ter hand gesteld. Voor het verkrijgen van inlichtingen over de producten en voor het verkrijgen van adressen konden de bezoekers zich wenden tot den vertegenwoordiger van de 4de Afdeeling van het Departement van Koloniën, die daartoe in een spreekkamertje bij het paviljoen zitting hield.

Het paviljoen, dat door zijn inrichting de buitenlandsche deelnemers en ook de deelneming van de Fransche koloniën verre overtrof, trok een grooten toeloop van belangstellenden, zoodat zelfs nu en dan de deur gesloten moest worden om te voorkomen, dat door opeenhoping van publiek bezichtiging van een en ander bemoeilijkt werd. Aan iederen bezoeker werd een in kleuren uitgevoerde adreskaart van de 4de Afdeeling uitgereikt, terwijl aan diegenen, die blijk gaven van groote belangstelling, tevens een klein met

foto's versierd vlugschriftje ter hand gesteld werd om op die wijze eenige voor den Franschman nuttige gegevens over onze koloniën onder het belanghebbende publiek te verspreiden. Ook van officieele zijde werd groote waardeering voor de propaganda in Frankrijk van de Nederlandsche koloniën ondervonden.

De vertegenwoordiger van de 4de Afdeeling heeft in zijn spreekkamer 86 vragers te woord gestaan, waarvan 41 uit Lyon, 4 uit Marseille, 3 uit Parijs, 26 uit andere Fransche steden, 4 uit Zwitserland, 3 uit Italië, 3 uit Amerika, 1 uit Polen en 1 uit Bohemen. Verreweg de grootste navraag was gericht naar koffie, rubber en suiker. Verder bleek men veel belangstelling te hebben voor gommen, cacao, specerijen, aardnoten, hout, petroleum (en asphalt) en hoeden (van Oost- en West-Indië), terwijl ten slotte nog eenige vragen ontvangen werden, over het betrekken van aetherische oliën, copra, thee, vezelstoffen, kina, huiden, rotan, topica, oranje-schillen (van Curaçao), veevoeder en rijst.

De 4de Afdeeling heeft de adressen genoteerd van de handelaren, die de spreekkamer in Lyon bezochten met bijvoeging van de producten, waarin men belang stelde. De 4de Afdeeling is bereid de adressen bekend te maken aan die handelshuizen, die daartoe aan de Afdeeling het verzoek richten met mededeeling, voor welk artikelen men adressen wenscht.

(*Handelsberichten*, 6 November 1919).

SURINAME.

Het Kerkplein te Paramaribo. — Het bericht dat met de verbetering van het Kerkplein, de Hervormde Kerk er over denkt een hek om het kerkgebouw te plaatsen, zal zeker instemming vinden. De eigenaardige ligging van dit gebouw, in een niet afgesloten ruimte, valt ieder op.

De plaats waar thans de Herv. Kerk staat, was de voormalige „oude oranjetuin", de oudste begraafplaats, bestaande uit een bosch van oranjeboomen. Daar werden de Gouverneurs en personen van aanzien en vermogen begraven. De Herv. Kerk stond dus niet, zooals nu op het Kerkplein. Daar verrees ze eerst 1814 en, na den brand, opnieuw in den tegenwoordigen vorm, in 1835. Sedert 1756 mocht in de „oude oranjetuin" niet meer begraven worden, tenzij men daarvoor 500 gulden Hollandsch betaalde aan de kerk van dengene die begraven wilde worden. Toen werd de „nieuwe oranjetuin" aangelegd (9 Maart 1756).

Het begraven in de oude oranjetuin werd echter geheel verboden in 1801. Over het erf bij de kerk lezen wij in de „verzoekpunten van redres aan H.K.H. de vrouwe Gouvernante, benevens de uitspraak daarop, gehoord het berigt van Heeren Directeuren, welke uitspraak is goedgekeurd en bekrachtigd door de Heeren Staten-Generaal, den 20e July des jaars 1735, onder art. XLVIII: „Alzo het Erf bij de kerk van Paramaribo toebehoorende de Ingezetenen, gedestineerd om mettertijd de lijken te begraven of omme ten nutte van den Lande daar op Gebouwen te timmeren, door den Gouverneur Mauritius voor zijn Edele Beminde aan den Raad verzocht; en door de Raaden door een overmaatige Complaisance aan zijn Edele toegestaan is, ten werkelijke prejuditie van het Gemeen: bidden de supplianten dat

voorsz Erf, dat ruim tien duizend Guldens waardig is, aan den Lande mag worden gerestitueerd, of dat de waarde daar van door den gemelden Heer Gouverneur mag worden betaald in 's Lands Casse".
Uitspraak: Deze Articulen worden aan een zijde gesteld.
Men zou kunnen vragen wie eigenaar is van het terrein om de Herv. Kerk terzijde waarvan een 14-tal grafzerken werden neergelegd, op last van Gouverneur van Heerdt, tusschen 1882/1885, welke na den brand van 1832 verspreid hadden gelegen. De overigen hadden in de kerk zelve een plaats gevonden. F. O(UDSCHANS) D(ENTZ).
(*a.*) Politieke Notulen 2 Maart 1756.
(*b*). Politieke Notulen 12 Maart 1801.
(*De West* van 19 September 1919).

Regeling der Gronduitgave. — In het maandschrift der „Agricultural Society of Trinidad", van Mei j.l. komt onder den titel: „water supply and sanitary reform" een artikel voor waarin het Bestuur van Trinidad, dat nog steeds te beschikken heeft over groote uitgestrektheden woesten grond, wordt gewezen op het gevaar dat schuilt in het met groote vrijgevigheid wegschenken of tot lagen prijs verkoopen van domeinland geschikt voor cultures, omdat zulks leidt tot roofbouw, tot verwaarloozing van den bodem, dientengevolge tot depreciatie van den grond.
Het artikel is geschreven door den heer H. Warner, onder-voorzitter der vereeniging, iemand met een veeljarige en uitgebreide ervaring op het gebied van den landbouw en domeinaangelegenheden, en bevat zooveel wetenswaardigs, ook voor Suriname, dat het ons nuttig voorkomt er een en ander uit aan te halen om het op die wijze onder de oogen te brengen van belangstellenden in onze grondpolitiek.
De heer Warner zegt, dat het op Trinidad sedert onheugelijke tijden de gewoonte is geweest om voor landbouwdoeleinden steeds een zoo groot mogelijke oppervlakte in cultuur te brengen, zonder daarbij te letten op de factoren, welke in nog veel hoogere mate de voortbrenging beheerschen dan de oppervlakte. Wisselbouw, een meer intensieve bodembewerking is op de suikerondernemingen in Trinidad nog verre van algemeen en eerst kort geleden ingevoerd, terwijl op de cacao-plantages, evenals voorheen, nog alles wordt overgelaten aan moeder „Natuur".
Groote uitgestrektheden domeinland uitgegeven aan immigranten in ruil voor het recht op vrijen terugvoer en aan afstammelingen van gewezen negerslaven, worden over 't algemeen slecht bebouwd of zijn geheel of gedeeltelijk verlaten, terwijl de daarop rechthebbenden, zich elders op domeinland hebben neergezet, met geen ander doel dan om ook daar weer roofbouw te plegen.
Zoo is het gesteld op de landerijen afgestaan aan klein-landbouwers, doch op den keper beschouwd, maakt de groote cultuur het te dien opzichte maar weinig beter; ook door deze wordt op roekelooze wijze met den grond omgesprongen.
Vergelijkt men den hier geschetsten toestand met dien op Barbados en op Grenada, waar elk lapje grond wordt benut en met groote zorg bebouwd, waar de bevolking geconcentreerd aan goede verkeerswegen is gevestigd,

en de grondprijs tien, zelf twaalfmaal meer bedraagt dan op Trinidad en vraagt men zich dan af, hoe dit komt, dan is daarop slechts één antwoord mogelijk, namelijk: „Op Barbados en Grenada is de vraag naar land grooter „dan het aanbod, bijgevolg wordt grondbezit aldaar op hoogen prijs gesteld „en niets nagelaten om de waarde van dat bezit nog te verhoogen. Op „Trinidad evenwel is nog overvloed van woesten grond, geschikt voor „cultures, welke er voor spotprijzen te koop is. Dit laatste nu, de goedkoopte „van den grond, is oorzaak, dat de prikkel ontbreekt om er veel aan ten „koste te leggen. Men haalt er uit wat er in zit om het daarna als waarde-„loos weer prijs te geven".
Op die wijze viert op Trinidad de extensieve cultuur met haar steeds slechte uitkomsten hoogtij.
Op het toch reeds schaarsch bevolkte Trinidad heeft men bovendien de fout begaan de bevolking nog meer te verspreiden, door perceelen land uit te geven in afgelegen districten, waar verkeerswegen ontbreken, de water-voorziening in ellendigen staat verkeert, en de zorg voor de volksgezondheid nog zoowat alles te wenschen overlaat, met dit gevolg dat de bevolking er verwildert en van den op primitieve wijze gedreven landbouw al zeer weinig terecht komt.
Om in dien toestand verbetering te brengen, stelde de heer Warner — nu 15 jaar geleden — hij was toen Warden, wij zouden zeggen Districts-Commis-saris — aan het Bestuur voor:
a. een einde te maken aan de roekelooze wijze van uitgifte van domeinland voor den landbouw, door den prijs daarvan, die toen 2 pond sterl, per acre bedroeg ,te verhoogen;
b. de gelden voor den verkoop van domeinland niet langer op te nemen onder de jaarlijksche inkomsten der kolonie, maar te storten in een fonds en daaruit de uitgaven te bestrijden voor het geheel en al in orde maken van voor uitgifte te bestemmen terreinen;
c. alleen voor bewoning en beplanting geschikt gemaakt land te verkoopen en nooit meer, dan door bonafide landbouwers zal kunnen worden benut en bebouwd;
d. niet langer toe te staan, dat de bevolking zich maar neerzet, waar zij goed vindt zich te vestigen, doch bij de uitgifte van perceelen, zooveel moge-lijk geconcentreerd te werk te gaan, wat het Bestuurstoezicht zal verge-makkelijken, het sociaal leven bevorderen, het treffen van sanitaire maat-regelen mogelijk maken;
e. het voor uitgifte bestemde land te verkoopen voor prijzen, welke het fonds in staat zal stellen, met de inrichting van woest land, voor kolonisatie-doeleinden voort te gaan.
Hoewel het toenmalig Bestuur veel voor de plannen van den heer Warner voelde, zag het toch geen kans daarop in te gaan, omdat de openbare meening zich sterk verzette tegen een prijsverhooging van domeinland. Er werd doorgegaan met het voor een appel en een ei vervreemden van domeinland, in streken, goed beschouwd, voor bewoning nog ongeschikt, met de gevolgen als hierboven beschreven.
Wel is de prijs van domeinland sedert eenigszins verhoogd en werden die meerdere opbrengsten bestemd voor den aanleg van paden naar de uit te

geven districten, doch pogingen om van die streken een oord te maken, waar de menschen zich tevreden en gelukkig kunnen gevoelen, zijn tot heden achterwege gebleven, althans veel te spaarzaam aangewend.
Om aan die streken te geven wat zij voor hare ontwikkeling noodig hebben, is echter geld noodig en dit nu, zegt de heer Warner, is alleen te vinden door den prijs van voor bewoning geschikt gemaakt domeinland aanzienlijk te verhoogen. Hij wil dien gesteld zien op ten minste 10 pd. st. per akker, desnoods tegen gemakkelijke afbetalingsvoorwaarden, en is overtuigd, dat bonafida landbouwers dien gaarne zullen betalen en gemakkelijk zullen kunnen opbrengen. Deze maatregel, zegt de deskundige heer Warner, zal leiden tot het eerst noodige op Trinidad : tot een prijsverhooging van ontgonnen grond. Deze toch is op Trinidad in vergelijking met Barbados waar plantages worden verkocht voor 130 à 140 pd. st. per akker, bespottelijk goedkoop en dit zal zoo blijven, zoolang het Bestuur bij de oude grondpolitiek blijft volharden en meer land ter beschikking van de culures stelt dan deze op intensieve wijze kunnen ontginnen, verder, blijft nalaten de streken, welke voor den landbouw worden opengesteld, eerst in te richten op een wijze welke het wegtrekken der ingezetenen zal voorkomen. Dit alles kost geld, veel geld zelfs, doch de omstandigheden op Trinidad zijn van dien aard, zegt de heer Warner, dat belanghebbenden dat kunnen opbrengen en hij acht het van het grootste belang dat door het Gouvernement aan het land een zekere intrinsieke waarde zal worden toegekend en dat alles zal worden aangewend om het op prijs te houden.
De geringe waardeering voor den bodem is ook de oorzaak, dat op Trinidad, te midden van allerlei landbouwondernemingen, zooveel land onontgonnen blijft of weer aan de natuur wordt prijs gegeven, wat het bestrijden van cultuurziekten en plagen haast ondoenlijk maakt, soms geheele landbouwstreken met ondergang bedreigt.
Om al deze redenen komt de heer Warner terug op zijn vroegere voorstellen, bepleit een algeheele herziening van de grondpolitiek in den hierboven aangegeven zin, namelijk op een wijze welke de waarde van den grond aanmerkelijk zal doen stijgen.

* * *

Uit het vorenstaande valt voor Suriname ongetwijfeld eenige leering te putten. Ook onze kolonie is een rijke domeinbezitster, doch niemand zal durven beweren, dat van dien rijkdom altijd een verstandig gebruik is gemaakt. In onze domeinpolitiek bewegen wij ons echter in de goede richting.
Aan het aloude systeem om groote perceelen domeinland in allodialen eigendom en erfelijk bezit af te staan, is in de laatste jaren een einde gekomen door uitgifte in erfpacht, op voorwaarden, waaraan bij niet naleving, de hand zal kunnen worden gehouden.
Het oude stelsel is oorzaak, dat duizenden en nog eens duizenden hectaren vruchtbaar land, gelegen in het bewoonde deel der kolonie, braak liggen en aan elke ontginning blijven onttrokken, een gevolg van een verkeerd gevoerde landpolitiek. Overal elders, waar een dergelijke toestand was ontstaan, heeft men door ingrijpende maatregelen daaraan een einde gemaakt,

in Suriname evenwel laat de wettelijke regeling, waardoor het mogelijk zal worden onbenut en verlaten land wederom tot het domein te doen terugkeeren op zich wachten. Waarom ? dit is feitelijk een raadsel want moeilijk is een dergelijke regeling zeker niet.

Ook de voor korteren tijd gevolgde regel van uitgifte van perceelen aan kleinlandbouwers, naast elkaar, langs de rivieroevers, dient geheel en al te worden verlaten, om plaats te maken voor een stelsel als gevolgd bij den aanleg der rijstpolders in Nickerie, waar de opgezetenen, tegen betaling van een bijdrage aan de koloniale kas, eigenaren van den grond zijn geworden wat aldaar tot wering van ongeschikte elementen heeft geleid en tot een meer geconcentreerde vestiging der bevolking, wat groote sociale en economische voordeelen oplevert. Dat de toestand der wegen, der bevloeiings- en afwateringswerken in die polders nog te wenschen overlaat, is voor geen tegenspraak vatbaar, terwijl er op sanitair gebied nog zoowat alles te doen overblijft.

In Suriname is dus reeds een begin gemaakt met hetgeen waarnaar in Trinidad gestreefd wordt, alleen, en hierop laten wij den nadruk vallen, een zeer bescheiden begin.

Een grondige herziening van alle voorschriften, betrekking hebbende op domeinaangelegenheden, is ook voor de kolonie Suriname een eisch des tijds geworden.

(*De Surinamer* van 28 September 1919).

't Landbouwonderwijs in Suriname. — Nu er ongeveer vijf jaren verloopen zijn sinds het landbouwonderwijs in onze kolonie werd ingevoerd, kan het zeker niet voorbarig worden geacht, wanneer eens worden nagegaan de resultaten, die tot nu toe werden bereikt of nog te verwachten zijn. Dit doende zal het minder de bedoeling zijn om door kritiek af te breken wat anderen misschien met moeite optrokken, maar om de zaak van een ander standpunt te bezien, mede naar aanleiding van het verslag van het landbouwdepartement over 1918.

Suriname heeft voorlichting bij het landbouwbedrijf broodnoodig. Op de meeste plaatsen vindt men het bedrijf in den meest primitieven vorm, wat oorzaak is, dat de productie vaak omgekeerd evenredig is aan de vruchtbaarheid van den grond.

Dit is door de regeering ingezien en men hoopte door de invoering van het landbouwonderwijs, dat in Nederland en elders zulke schitterende resultaten had opgeleverd, een beteren toestand te verkrijgen.

Maar Suriname is nog geen Nederland en wat daar verkregen is bij een volk met eeuwenoude cultuur en evenlange uitoefening van den landbouw, kan noch mag worden verwacht van Suriname.

Onze districtsbewoners oefenen een te primitief bedrijf uit, dan dat door theoretische voorlichting eene plotselinge verheffing zou worden verkregen, terwijl het gewone lager onderwijs in de districten er in het geheel niet op ingericht is om als voorbereiding te dienen van het landbouwonderwijs.

De beste resultaten werden tot nu toe verkregen aan den 2[en] Rijweg. De landbouwers, die het Westland van Paramaribo bewonen, verrichten

den handenarbeid in den voor Suriname besten vorm. De bananenbedden en cassavevelden zien er werkelijk netjes uit en uit alles blijkt, dat men het nut van eene goede grondbewerking en doelmatige bemesting inziet. Het gebruik van de spade naderde zijn volmaking, maar tevens naderde het tijdstip, dat men meer en meer ging gevoelen de behoefte aan een middel om het productievermogen van den bodem te verhoogen. Hier was dus een prachtig arbeidsveld voor het landbouwonderwijs, waarbij kwam dat de meeste cursisten het Hollandsch goed verstonden. De cursus slaagde dan ook vrijwel. Later werd onder voorzitterschap van den heer Leys door de oud-cursisten eene vereeniging opgericht, die dezer dagen samensmolt met de Coöperatieve vereeniging „Nieuw Leven". Deze legt thans bananenvelden coöperatief aan, wil de varkensfokkerij aanpakken en de verbetering van den veestapel ter hand nemen.
Ook al is het eigenlijk doel van het landbouwonderwijs hier niet bereikt het gaf toch den stoot tot betere samenwerking en verbeterde het inzicht in het bedrijf aanmerkelijk.
Ook op Domburg slaagde de cursus voor kleine landbouwers. De poging evenwel om de later opgerichte vereeniging van oud-cursisten in het leven te houden, faalde.
In hoeverre het landbouwonderwijs daar van invloed is geweest op het denken en doen der cursisten, is mij niet bekend.
Aan den Rijweg en op Domburg waren dus de omstandigheden betrekkelijk gunstig.
Maar wat zal het lot zijn van de andere cursussen in de kolonie?
Op Onverwacht werd een cursus begonnen door den heer Leys. Het Hoofd van het landbouwonderwijs zou aan de Parabewoners zelf landbouwonderwijs brengen. Na een gesukkel van maanden heeft men thans een einde er aan moeten maken.
Waarschijnlijk zijn deze menschen de directe oorzaak tot de klachten des heeren Leys, dat de cursisten geen Nederlandsch verstaan en zoo weinig liefde voor het bedrijf aan den dag leggen.
Maar de bewoners van Onverwacht en Osembo zijn meerendeels houtbewerkers en geen landbouwers en het districtsonderwijs gaat daar nog niet zoovele jaren terug, dat het Nederlandsch element overheerschend is geworden, Buitendien, Domburg is de standplaats van den Districts Commissaris — op de „stations" wordt meestal meer Hollandsch gesproken dan elders in de districten — en aan den 2en Rijweg wonen Hollandsche kolonisten. Dit houde men in het oog.
De meeste activiteit onder de bezitters der landbouwakte ontwikkelde de heer Campagne. Hij begon in Nickerie een cursus op Weltevreden. Na eenige maanden moest hij door slechte opkomst en geringe animo er van afzien. Toen werd geprobeerd op Ma Mère. Een tijdje ging het goed. De heer C. wist het te brengen tot het aanleggen van een bananenproefveld door de cursisten. Langzamerhand verdween de animo en thans is de opkomst 5 of 6. Toch gaf hij den moed niet op en richtte een cursus op voor opzichters op Waterloo. Deze menschen mogen geacht worden te zijn van betere ontwikkeling en het is dus te hopen, dat het succes hier grooter zal zijn.

Waar de heer Campagne onder de landbouwonderwijzers een van de meest overtuigde voorstanders is en ook tot nu den meesten ijver aan den dag heeft gelegd, kunnen de Nickerie cursussen het best als maatstaf dienen bij de bepaling van de mogelijkheid van het geven van theoretisch landbouwonderwijs aan onze districtsbevolking.
De heer Leys, die als hoofd van het landbouwonderwijs vrijwel handelde naar de inzichten van den heer Kakebeeke. moet wel zelf verlegen hebben gekeken, toen de eerste cursussen in Suriname waren geëindigd.
Immers de heer Leys schrijft naar aanleiding daarvan in ,,West Indië" No. 2 onder het hoofd onze tentoonstellingen het volgende:
„Een groot bezwaar voor iederen landbouwer in Suriname is echter, dat hij de theorie moeilijk kan omzetten of toepassen in de praktijk. De hulpmiddelen zijn zoo gering, het te kort aan arbeidskrachten zoo groot en de draagkracht nog zoo gering, dat voor velen de theorie, theorie zal blijven. Dat is natuurlijk te betreuren. 't Gevolg daarvan zal zijn, dat het grootste deel van het geleerde weer vervliegt".
Juist, daarin zit het!
Wij apprecieeren het ten volle dat de regeering iets heeft willen doen ter opheffing van den kleinen landbouw, maar in den huidigen vorm kwam het landbouwonderwijs te vroeg.
De verbetering van het landbouwbedrijf moet gaan langs den weg der evolutie; men moet die evolutie krachtig in goede banen trachten te leiden, maar niet forceeren.
Natura non facit saltus.
Met de uitvoering van het landbouwonderwijs is men begonnen bij het einde.
De Surinaamsche landbouwer heeft *praktische* voorlichting in de eerste en voornaamste plaats noodig en zoolang deze er niet is, zal de *theorie* onzin blijken te zijn.
Nu lijkt het of dit wel is ingezien, want er wordt gesproken van de oprichting van modelboerderijen en het zenden van boerenjongens naar Holland.
Dit kan uitstekend zijn, maar het schijnt dat men hierbij uitsluitend de afstammelingen van de Holl. kolonisten op het oog heeft en dan rijst de vraag of voor het bedrijf van een handjevol landbouwers daar, de uitzending jaarlijks van twee jongens wel noodig is.
Terwijl men bij die menschen dus het bedrijf zou willen moderniseeren, wordt de rest van de landbouwende bevolking aan haar lot overgelaten. En het arbeidsveld is groot.
Hoe zijn dus de resultaten per slot van rekening van het landbouwonderwijs? Onbevredigend!
Nu zegt het hoofd van het landbouwonderwijs wel telkens dat de verkregen resultaten tot nu toe gunstig zijn en geeft dan telkens aan, dat het aantal personen die onderwijs ontvangen 80—100 bedraagt; maar dat zegt hoegenaamd niets, ook al was in dit geval het getal 500. Het aantal personen kan niet als maatstaf dienen bij de beoordeeling van de doelmatigheid en het succes van dit systeem.
Immers de meeste cursussen werden opgericht in Paramaribo, omdat...

de meeste landbouwonderwijzers in de stad woonden. Waar nu de stad geen landbouwcentrum is, zal men niet mogen verwachten, dat de cursisten beroepslandbouwers zijn.

Het is wel gezellig zoo'n avondje wat tijdverdrijf te hebben, of wat ontwikkeling op te doen, maar de hoop door het vuur der overtuiging, deze menschen tot het landbouwbedrijf te brengen, zal vaak ijdel blijken te zijn.

De bepaling is, dat iedere landbouwonderwijzer zelf zijn cursus moet oprichten, op welke plaats hij maar het benoodigde minimum aantal jongens bij elkaar kan schrapen. Wil de onderwijzer dus materieele voordeelen van de akte hebben, dan is het voor hem noodig een cursus zoo spoedig mogelijk te openen, al is het op de onmogelijkste plaats en al blijkt reeds op het eerste gezicht de onmogelijkheid allerduidelijkst.

Resumeerende, beweren wij dus, dat het tot nu toe gevolgd systeem van landbouwonderwijs niet voldoet, omdat:

1°. De praktische uitoefening van het landbouwbedrijf bij onze districtsbevolking op te lagen trap van ontwikkeling staat, dan dat theoretische voorlichting nut zal hebben en de behoefte daaraan wordt gevoeld.

2°. Het districts-onderwijs niet voldoende is georganiseerd om als basis te dienen van het landbouwonderwijs.

Beide factoren zijn te verhelpen, doch met taai geduld en veel moeite, maar vooral door doelmatige organisatie.

Zoolang men dit evenwel niet erkent en in die richting werkt, zal het landbouwonderwijs in de Surinaamsche districten een paskwil blijken te zijn. (*De West* van 6 September 1919).

CURAÇAO.

Uit St. Martin is een adres aan de Koningin verzonden, waarvan de *Amigoe di Curaçao* van 11 October 1919 het onderstaande overzicht geeft. [Het in het Engelsch gestelde adres is opgenomen in het nummer van 27 September 1919 van het op St. Martin verschijnende weekblaadje *Saint Martin, Day by Day*].

Op Saint Martin blijft het nog steeds gisten. De gemoederen worden nog meer opgewonden. De heeren Waymouth, Nisbeth en Watthey schijnen daar de leiding der beweging in handen te hebben. Zij hebben nu hun verlangens en wenschen in een rekest aan Hare Majesteit neergelegd, dat nu bij genoemde heeren ter onderteekening ligt.

In een 17-tal punten hebben zij hun gedachten samengevat, die op het volgende neerkomen.

Sedert 1845 is St. Martin afhankelijk van Curaçao. Doch een dergelijke regeling is verouderd en voor de goede ontwikkeling van de sociale en economische toestanden van het eiland is nu een andere regeling hoogst gewenscht. De verbinding met Curaçao is gebrekkig, vandaar dan ook dat de administratie zoo defect is. Op die wijze is een goede uitvoering der bestuursmaatregelen dan ook feitelijk onmogelijk. Als bewijs hiervoor wordt het artikel van mr. B. de Gaay Fortman aangehaald in het Juni-nummer van *De West-Indische*

Gids, getiteld : De rechtsbedeeling op onze Bovenwindsche Eilanden enz. De bewoners der Bovenwindsche Eilanden staan achter bij die der Benedenwindsche Eilanden, die onmiddellijk accés hebben bij de Rechtbank, een recht dat hun reeds sedert 14 jaar ontnomen is.
Zij kunnen hun schulden niet meer realiseeren op hun eigen eiland. Zij zijn ontevreden over de jongste wijziging van het Regeerings-Reglement, waarbij aan den Gouverneur van Curaçao het recht wordt toegekend de gezaghebbers der eilanden te schorsen en te ontslaan.
Daarbij komt het verschil in ras, gewoonte en taal tusschen de bewoners van de Boven- en Benedenwindsche Eilanden.
Vandaar het gemis aan eenheid.
Zoolang daarom de regeering van het moederland hun geen eigen raad geeft, is de hoop opgegeven, voor de voorspoedige ontwikkeling van het eiland. Zij zelf zijn best in staat hun eigen bronnen van welvaart te ontwikkelen, zooals van zout, katoen, visscherij enz., waarvoor zij van Holland toch geen hulp krijgen.
Doch als ze een eigen bestuur krijgen, kunnen de kleine planters dezelfde voordeelen genieten als nu ook op St. Eustatius plaats vindt.
De Regeering van Holland moet belang stellen en een overzicht krijgen in den zoutoogst van St. Martin en een afzetgebied voor hun zout zoeken, zooals Engeland gedaan heeft, dan kan al het zout geoogst en verscheept worden. Nu gaat alles te primitief.
Ingeval St. Martin een eigen bestuur krijgt, zullen ook de inkomsten van het eiland vanzelf stijgen tengevolge van de vermindering van de tegenwoordige groote uitgaven van administratie en transportkosten.
Ofschoon zij maar een klein volk zijn, geven intellectueele en moreele factoren dezelfde rechten als aan groote volken.
Daarom afscheiden van Curaçao en direct afhankelijk van het moederland.
De *Amigoe di Curaçao* teekent hierbij aan : Onze lezers op Saint Martin zullen zeker wel ten volle overtuigd zijn, dat al deze redeneeringen sluiten als een bus, en dat Hare Majesteit moeilijk iets anders kan doen dan er haar koninklijk fiat onder te plaatsen.
Hier op Curaçao, waar men buiten de agitatie staat en kalmer oordeelt, zal men er wel anders over denken.
Nu eindelijk door de komst van den heer Mr. Schragen van Leeuwen het mogelijk is geworden een ommegaand rechter voor de Bovenwindsche Eilanden te benoemen, is alvast één der grieven weggenomen. Als men geduld heeft, zal het met de rest ook wel in orde komen. De volgende maand gaat de Gouverneur een bezoek brengen aan de Bovenwindsche Eilanden en wij vertrouwen dat zijn Exc. door zijn beleid, dat al zoo veel goeds in Oost-Indië en ook reeds hier op Curaçao tot stand heeft gebracht, deze aangelegenheid eveneens tot een gelukkige oplossing zal weten te brengen.

BOEKBESPREKING.

The Virgin Islands. Our new possesions and the British Islands, by THEODOOR DE BOOY[1]) and JOHN T. FARIS. With 97 illustrations and 5 maps. Philadelphia and London, 1918.

The Virgin Islands of the United States of America. Historical and Descriptive, Commercial and Industrial, Facts, Figures, and Resources by LUTHER K. ZABRISKIE. With 109 illustrations and 2 maps. New-York and London, 1918.

Op 31 Maart 1917 namen de Vereenigde Staten formeel bezit van de Deensche Antillen en reeds in de eerste helft van 1918 zagen bovengenoemde boekwerken het licht. Daaraan waren voorafgegaan een lange reeks couranten- en tijdschrift-artikelen en voorts enkele uitvoeriger -- ook officieele — geschriften, waarvan men een opsomming vindt in de bibliographie in het eerstgenoemde boek. Beide boeken zijn buitengewoon mooi geïllustreerd.

De Virgin Islands of Maagden-Eilanden vormen een groep van omstreeks 100 eilandjes, oostelijk van Porto Rico gelegen. Een deel daarvan behoort aan groot Britannië. Van de Deensche, thans Amerikaansche — ruim 50 in getal — zijn St. Croix, St. Thomas en St. John de grootste.

De eilanden liggen in den cycloon-gordel en hebben meer dan eens — het laatst in October 1916, vooral St. Thomas — zwaar geleden van orkanen. Aardbevingen worden er ook waargenomen, vooral in de maanden Januari, Februari en Maart, maar beteekenen in den regel niet veel. Die van 1867 verwoestte evenwel St. Croix en veroorzaakte groote schade op St. Thomas.

De oorspronkelijke bewoners van de door Columbus in 1493 ontdekte eilanden waren waarschijnlijk Karaïben.

De ondernemende Nederlanders der 17de eeuw hebben een belangrijk aandeel gehad in de eerste vestigingen op deze eilanden, zóó belangrijk dat, hoewel de eilanden zelf — met uitzondering van een kortstondige vestiging op St. Croix — nooit aan Nederland hebben toebehoord, de Hollandsche taal bijna twee eeuwen lang in gebruik is gebleven. Voorts had zich door den omgang der planters van St. Thomas met hun slaven een creoolsch idioom, het Neger-Hollandsch, gevormd dat op de drie Deensche eilanden gedurende langen tijd de omgangstaal der inheemsche bevolking en twee eeuwen lang de taal der slaven is geweest. Die hier wat meer van weten wil, leze Prof. D. C. Hesseling's boek *„Het Negerhollands der Deense Antillen". Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taal in Amerika*, Leiden 1905, waarin men ook de oudste geschiedenis dezer eilanden beschreven vindt. Merkwaardig genoeg schijnt deze hoogst belangrijke studie onbekend te zijn aan de Amerikaansche schrijvers, wier boeken hierboven genoemd zijn, hoewel de schrijvers van het eerstgenoemde werk in de voorrede verklaren dat zij een zorgvuldige studie gemaakt hebben van de over de eilanden verschenen litteratuur.

[1]) Theodoor de Booy is onlangs overleden.

In het eerstgenoemde boek staat de plaatsbeschrijving op den voorgrond en worden mededeelingen gedaan over archeologische onderzoekingen door de Booy verricht.

Het tweede, dat uitvoeriger is en minder een boek voor toeristen dan het andere, wijdt meer aandacht aan den economischen toestand van de eilanden en behandelt vrij uitvoerig de „sale negotiations" van af den aanvang in Januari 1865. Verder is opgenomen het verdrag tusschen de Vereenigde Staten en Denemarken betreffende de overgave der eilanden en.... een facsimile van de kwitantie van $ 25.000.000 in goud (de koopsom) onderteekend door den Deenschen Minister Brun, voorzeker een merkwaardig stuk papier, waarbij het opvalt dat het bedrag alleen in cijfers is aangegeven, niet tevens voluit geschreven.

De nieuwere geschiedenis van de Maagden-eilanden interesseert ons minder.

Met de bespreking dezer beide boeken beoog ik de aandacht te vestigen op een paar bijzonderheden omtrent de oude Hollandsche — of misschien juister: Zeeuwsche — kolonisten, welke de schrijvers mededeelen.

Tevens zal hier vertaald worden hetgeen in het eerstgenoemde boek voorkomt over onze West-Indische eilanden.

Vele plaatsnamen op de eilanden herinneren aan den Hollandschen tijd[1]). Zoo vertellen De Booy en Faris van de „K. C. Bay" op St. John, waar de groote ruïnes van Duurloo's plantage herinneren aan de heldhaftige verdediging van de kolonisten tegen de opstandige slaven in 1733. De oorsprong van den naam „K. C. Bay" zou de volgende zijn: In de dagen van de eerste volkplantingen vond een Hollander, die op de noordkust van het eiland een plantage stichtte, een grooten kaneelboom aan het strand van de baai die tot zijn land behoorde. Hij noemde zijn plantage „Caneelboom". In latere jaren bezat hij een andere plantage waaraan hij den naam „klein Caneelboom" gaf. Deze naam scheen te zwaar voor de linguistische bekwaamheden van de andere kolonisten en mettertijd kwam de verkorting K. C. Bay algemeen in gebruik. (blz. 137). Op den top van Government Hill in de hoofdplaats — Charlotte Amalia — van St. Thomas staat een huis „Blackbeard's Castle" geheeten, dat gebouwd zou zijn door den beruchten boekanier John Teach, alias Blackbeard. De waarheid is, dat het gebouwd is door een zekeren Charles Baggaert, een van de woelzieke kolonisten ten tijde ven Gouverneur Jörgen Iversen (1672—1683), waarschijnlijk om den Gouverneur te hinderen. De „abconder van Middelburg", zooals Baggaert genoemd wordt in een van de eerste rapporten door Iversen geschreven, bouwde voor zich een huis op den heuvel, die uitzicht gaf op het pas gebouwde fort Christiaan. Iversen klaagde bitter over Baggaerts huis, „dat het ten nadeele strekte van het fort, dat Baggaert zijn huis zooveel hooger dan het fort had gebouwd, zoodat iedereen die hem kwam bezoeken, het geheel kon overzien". (blz. 83).

Zabriskie maakt gewag van den belangrijken handel dien de Nederlanders

[1]) Evenals vroeger in Suriname werden op St. Thomas tijdschoten gelost om 5 uur 's morgens, om 12 uur en om 8 uur 's avonds. In zijn artikel „David de Is. C. Nassy, schrijver van de „„Essay historique sur Surinam" (Bijdr. voor Vaderl. Gesch. en Oudheidkunde, vijfde reeks, deel VI, 1919, blz. 231) vertelt Mr. R. Bijlsma, dat Nassy — een Surinamer van geboorte — omstreeks 1795 op St. Thomas door den „medicus des konings" was geexamineerd en gelicentiëerd.

in het midden van de 18de eeuw op St. Thomas dreven. Handig en bescheiden als ze waren handhaafden zij zich tegen alle andere handelaars en met de privilegies die zij van de Kopenhaagsche Compagnie hadden weten te verkrijgen is het geen wonder dat zij meester waren van het beste gedeelte van haar handel. Dat was zeker van hunne zijde geen verkeerd optreden, maar het wekte een gevoel van bitterheid onder de kooplieden van Kopenhagen, die natuurlijk naijverig waren dat vreemdelingen gunstiger behandeld zouden worden dan zij. Daarom vormden zij in het geheim een maatschappij, rustten te Amsterdam schepen uit, plaatsten die onder Hollandsche vlag en zonden ze naar St. Thomas. Zoo groot was hun succes dat de Compagnie opgeschrikt werd, maar de voordeelen inziende die er waarschijnlijk voor haar uit zouden voortvloeien, zoo deze kooplieden er toe gebracht konden worden hunne nu tegenstrijdige belangen te vereenigen, deed zij hun met dat doel voorstellen, welke aangenomen werden. Deze machtige samenvoeging stelde de Compagnie in staat de Hollanders uit te sluiten van allen handel met de kolonies, maar niet ten voordeele van de Compagnie of van de eilanden, zooals aanstonds blijken zal.

Van enkele mannen, vertegenwoordigd door een kleine groep avonturiers, was de Compagnie rijk, machtig en invloedrijk geworden en daardoor en door dezen laatsten politieken zet was ze nu een reusachtig monopolie. De gevolgen waren spoedig merkbaar. Hooge prijzen kregen de overhand onder de drukkende beperkingen aan den handel opgelegd en ontevredenheid vertoonde zich, waar voordien vrede en welvaart geheerscht hadden".

Nog deze aanhaling uit Zabriskie's boek:

„Tot 1625 hooren we niets van St. Croix. In zijn interessante geschiedenis van de West-Indiën verhaalt Bryan Edwards dat de Hollanders en Engelschen in 1625 op St. Croix kwamen. Dit wordt gedeeltelijk bevestigd door Du Tertre, die zegt dat St. Croix vele jaren voor 1645 in het bezit was van de Hollanders en de Engelschen, bij wie zich eenige Fransche vluchtelingen van het eiland St. Christopher gevoegd hadden. In 1645 bedroeg de bevolking meer dan zeshonderd menschen, die tot dien tijd in betrekkelijke vrede en eensgezindheid hadden geleefd. Maar omstreeks dien tijd doodde de Gouverneur van het Hollandsche deel van het eiland in zijn huis, voorbedachtelijk of bij ongeluk, den Gouverneur der Engelschen, de Brasebet, waarop een reeks represailles volgden, waarbij de Engelschen, een belofte van bescherming schendende, den Hollandschen Gouverneur gevangen namen, hem, als wraak voor den moord op hun eigen Gouverneur ter dood veroordeelden en in het openbaar doodschoten. Ziende dat vrede onmogelijk was, verlieten de Hollanders het eiland en trokken zich terug naar St. Eustatius en St. Martin".

Reeds in de voorrede van het boek van De Booy en Faris ziet men van welken geest de heeren doortrokken zijn:

„De boeiende geschiedenis van de Virgin-eilanden wordt in bijzonderheden verhaald, voldoende om den lezer te doen beseffen langs welk een omweg zij eindelijk in het bezit zijn gekomen van het land „to which they logically belong".

In het eerste hoofdstuk wordt de „logica" voortgezet:

„De uitschakeling van het Deensche volk als een macht in de Antillen liet de vlag van slechts drie Europeesche mogendheden in de Karaïbische Zee: die van Groot Britannië, van Frankrijk en van Nederland. Het laat zich denken,

dat groot Britannië te eeniger tijd er toe zou kunnen komen eenige van zijn eilanden in de Karaïbische Zee af te staan. De Bahama's b.v. zijn heden ten dage in geheel dezelfde positie als waarin de Deensche eilanden gedurende de twintig jaren voor de overgave geweest zijn. Zij hangen van de Vereenigde Staten af wat betreft het grootste deel van hun invoer en voor den afzet van hun uitvoerproducten. Het toeristenoord Nassau, op het eiland Providence, wordt bijna uitsluitend door Amerikanen bezocht en zou zijn eenige aanspraak op belangrijkheid verliezen, zoo de inkomsten uit deze bron werden afgesneden. Dit feit wordt door de Bahamianen zelf goed beseft ; zij zouden naar alle waarschijnlijkheid de overneming door de Vereenigde Staten toejuichen, want hun vruchten zouden een markt vinden vrij van invoerrechten en zoo zou de eenige mogelijkheid op landbouwgebied op de eilanden een aanmoediging kunnen ondervinden. Jamaica, hoewel meer verkeer met Groot Britannië hebbende, hangt practisch van de Vereenigde Staten af wat betreft den verkoop van zijn geheelen bananen-oogst ; waar één stoomschip naar Engeland gaat, zoeken tien de naderbij gelegen havens van het Noord-Amerikaansche vasteland. Men moet evenwel begrijpen, dat de verkoop van eenig Britsch West-Indisch eiland slechts een verwijderde mogelijkheid is, hoewel binnen de grenzen van de waarschijnlijkheid.

Een misschien meer voor de hand liggende aankoop zou die van de Hollandsche eilanden in West-Indië zijn. De bezittingen der Nederlanden in de Karaïbische Zee zijn een schade voor de regeering en een bedreiging voor het moederland. In geval van een oorlog tusschen de Vereenigde Staten en een van de grootere Europeesche mogendheden, zou de eerste vijandige daad van de zijde van de laatstgenoemde wel kunnen blijken te zijn de schending van de Nederlandsche neutraliteit door de bezetting van het eiland Curaçao, dat een uitstekend marinestation en een goed beschermde haven bezit. Zulk een bezetting zou een ernstige bedreiging van de veiligheid van het Panamakanaal zijn en ver rijkende gevolgen kunnen hebben. Indien echter de Vereenigde Staten Curaçao in bezit hadden , zou de toegang tot het kanaal door een van de zuidelijke passages van de kleine Antillen, beveiligd zijn. Dit is ook van toepassing op de Hollandsche eilanden St. Martin, Saba en St. Eustatius[1]) in de noordelijke groep van de kleine Antillen ; komen deze onder de vlag der Vereenigde Staten dan zou de geheele keten van eilanden van de kust van Florida tot het vasteland van Zuid-Amerika door de Amerikaansche marine beheerscht worden.

Een blik op de kaart van de Karaïbische Zee bevestigt de waarheid van deze verklaring".…

Zoo de Vereenigde Staten daarom de Nederlandsche regeering er toe konden krijgen om haar West-Indische bezittingen te verkoopen, zou de verkoop niet alleen in het voordeel van Holland zijn, daar het ontslagen zou zijn van zijn improductieve koloniën in de Karaïbische Zee en tevens van de bedreiging deze koloniën te zien bezetten door een Europeesche mogendheid, maar de strategische waarde van de door de Vereenigde Staten op de voormalige Deensche West-Indiën te stichten marine-basis zou er wezenlijk door vergroot worden. Een keten van verdediging zou zoodoende gelegd zijn om

[1]) Toch niet om hun goede havens ?

het Panama-kanaal, die een volkomen bescherming zou opleveren tegen elke bedreiging van de zijde van den Atlantischen Oceaan".

Deze geheele passage — zoo letterlijk mogelijk vertaald — is hier medegedeeld om een indruk te geven van de huidige mentaliteit van vele Amerikanen[1]). De Hollandsche afkomst van de heer De Booy heeft hem niet verhinderd naar het bezit onzer koloniën te hunkeren. Te verwonderen behoeft ons dit niet, wanneer men weet dat er in ons land niet weinigen zijn, die, om andere redenen wel is waar, die koloniën zouden willen verkwanselen. Zou die machtige verdediging van het Panama-kanaal nog noodig zijn als de Volkerenbond werkelijkheid wordt?

Behalve dit annexionistisch intermezzo is het boek van De Booy en Faris prettig en onderhoudend geschreven; de goede eigenschappen van de bevolking der nieuwe bezitting worden — ook door Zabriskie — gewaardeerd; de schrijvers onthouden zich van smalende opmerkingen, die dikwijls in reisverhalen en landbeschrijvingen zoo onaangenaam aandoen en veelal het uitvlocisel zijn van slechte waarneming en van een verkeerd begrijpen van toestanden.

In het boek van Zabriskie niets van het verlangen naar het bezit van onze koloniën. H. D. B.

Leiddraad bij het onderwijs in de aarddrijkskunde van onze Oost en West, ten dienste van gymnasia, hoogere burgerscholen enz. Samengesteld door F. K. A. Rombach Jr. Met bijbehoorende repetitiekaarten. Bussum, C. A. J. van Dishoeck, 1919.

Een voortreffelijke leiddraad, door iemand die ter dege op de hoogte is van de behandelde stof. [Ik bespreek hier alleen het gedeelte dat over Onze West handelt]. Een leiddraad, die den leeraar dwingt tot ernstige studie. Wordt het gegeven geraamte aangevuld volgens den wensch van den samensteller en nemen de leerlingen de stof op, dan is het te verwachten dat kennis van en belangstelling in onze Amerikaansche koloniën de plaats zullen innemen van de heerschende groote onwetendheid en onverschilligheid.

Als voorbeeld van de wijze van behandeling schrijf ik hier § 1 en § 6 over:

§ 1. LIGGING; GROOTTE; BEGRENZING: Natuurlijke grenzen; grenskwesties door de kwestieuze bronrivieren van de Marowijne en Corantijn en van beteekenis door de goudvelden (*sedert* 1885) tusschen Lawa en Tapanahoni

---

[1]) Denzelfden geest ademen de redevoeringen door twee Amerikaansche hoogleeraren — Edwin M. Borchard, professor in de rechten aan de Yale Universiteit en William R. Shepherd, professor in de geschiedenis aan de Columbia Universiteit — op 30 Mei 1917 kort na de oorlogsverklaring aan Duitschland, uitgesproken op de „National Conference on Foreign Relations", te Long Beach gehouden onder de auspiciën van de Academy of Political Science. Een verslag van deze redevoeringen vond ik in het in Britsch Guiana verschijnende blad *The Daily Argosy* van 23 Juli 1919, met de noodige gepeperde opmerkingen aan het adres van beide professoren: „These gentlemen are not especially famous as economists, either in their own country or in any other...."
....„To us their statements are astoundung, and in some instances, are as ridiculous as they are astounding".

Zie ook het in de vorige aflevering besproken boek van Prof. Chester Lloyd Jones en in de *Encyclopaedie v. Nederl. West-Indië* sub voce *Monroe-leer*, blz. 482 en 774.

(*scheidsrechterlijke uitspraak* 1891 *Tsaar v. Rusland*)*;* hoogerop weer splitsing; ook op de grens met Eng. Guyana dergelijke splitsingen (*welke*)*;* ook grensregelingen met Brazilië; HISTORISCHE BIJZONDERHEDEN: ruiling met Nieuw-Nederland; hoofdpunten uit de geschiedenis van de West-Ind. Cie; de achteruitgang na 1863; de slechte bekendheid met het binnenland.
§ 6. RIVIEREN: Richting; bevaarbaarheid; geen overgangen (*kabelbaan waar de spoor over de Suriname gaat*)*;* gemeenschap waarin zij met elkaar staan door natuurlijke kanalen (= *kreken*) of bifurcaties (*voorbeeld*) en gegraven kanalen (*voorbeeld*) van W. naar O. in het allavium; de kleine rivieren uit het alluvium; breede getijmonden; ombuiging v. d. monden behalve bij de krachtigste; breedte en diepte der bedding in boven-, midden- en benedenloop (*gering verval, veel kronkelingen, eilanden*) [in verband met § 3]; bronrivieren; kenmerken van den bovenloop (*watervallen, stroomversnellingen, eilanden, boomversperringen*).
Ook de „locale kleur " is des schrijvers aandacht niet ontsnapt: in § 13 wordt vermeld dat de korjalen worden „voortgepareld". Ja, dat is de term in Suriname voor pagaaien. De spanen heeten „parels'.
Het repetitiekaartje van Suriname is up to date.
Enkele kleine opmerkingen voor een volgende uitgave:
§ 4. „Plantages; ligging (*thans meest in het mondingsgebied van de Suriname*"). De belangrijkste plantages liggen aan de Commewijne.
§ 7. „Malaria door de opdrogende zwampen". Dat staat nog te bewijzen. In het district Para met zijn vele moerassen komt weinig malaria voor.
§ 9. Welke palm bedoelt de schrijver met „raffiapalm"?
§ 10. „Ananassen (*bladen voor touw en vlechtwerk*"). De woorden tusschen haakjes weg te laten; de eenige Bromeliasoort, waaruit garen gemaakt wordt, is het door schrijver genoemde „zeilgras".
„Kostgronden" (*waar vroeger de slaven hun rijst verbouwden*"). Rijst verbouwden de slaven zeer weinig; wel bananen en aardvruchten. De Boschnegers verbouwden wel eenige rijst.
§ 11. *„Placérs aan den middenloop der Suriname en tusschen Tapanahoni en Lawa*". Ook aan de Saramacca en zijrivieren heeft men placérs.
Phosphaat is tot dusver geen voortbrengsel van Suriname.
§ 13. „Negerslaven als werklieden (*de ontsnapten + de vrijgelatenen vormen de boschnegers*"). Neen, alleen de ontsnapten.
§ 15. Hebben de zwavellagen van Saba ooit aanspraak gehad op den naam van „rijk?"

H. D. B.

BIBLIOGRAPHIE.

Het Torrens-stelsel in Suriname. — Openbare voordracht gehouden bij de aanvaarding van zijn ambt als lector in het burgerlijk- en administratief recht aan den landmeterscursus der Landbouw-Hoogeschool te Wageningen op Woensdag 8 October 1919, door A. van der Beure, Jur. Cand. Wageningen 1919.

Leiddraad bij het onderwijs in de aardrijkskunde van onze Oost en West ten dienste van gymnasia, hoogere burgerscholen enz. samengesteld door F. K. A. Rombach Jr. Bussum 1919.

Repetitiekaarten behoorende bij bovenstaanden leiddraad.

Openbare leeszaal en bibliotheek. Lijst van tijdschriften in de handels-economische Bibliotheek te Amsterdam. 1919.

Indië. 29 October 1919. Stadsnegers II, door d. J. d. J. (Met afbeelding: Oude stadsneger uit Paramaribo).
In het nummer van 12 November 1919, Boschnegers IV, door d. J. d. J. (Met afbeelding: Een jonge Boschneger uit de wouden van Suriname).

Stemmen des Tijds. October 1919. Oud-hollandsche zending in Suriname, door Dr. A. A. van Schelven.

Het Missie-werk. Tijdschrift voor Missiekennis en Missie-actie. (Uitgave van den Priester-Missiebond te St.Michels-Gestel). In het nummer van 1 Augustus 1919. Missie van Curaçao.
In het nummer van 1 November 1919, Z. D. H. Mgr. Theodorus van Roosmalen (Met portret). — Suriname, Verslag uitgebracht door Z. D. H. Mgr van Roosmalen op de eerste dioc. vergadering van den Priester-Missiebond, gehouden te 's-Bosch 9 September 1919. — Apostelen der Melaatschen. De eerbiedwaardige dienaar Gods Petrus Donders, C. C. S. R. door J. L. Jansen. — De Missie van Curaçao, door G. A. Meyer, O. P.

De economische toestand van Suriname op 31 December 1918. (Door de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Paramaribo). Paramaribo 1919.

Overzicht van de werkzaamheden van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Paramaribo over het jaar 1918. Paramaribo 1919.

Pharmaceutisch Weekblad. 8 November 1919. Het winnen van Curaçao-aloë, door P. Vierhout. (Met drie afbeeldingen). Kort overzicht van den landbouw op Curaçao. Aloë, door G. B. Dussel.

De Indische Gids. 1 November 1919. Koloniale Opruiming, door S. Kalff.

The import en export trader. 17 November 1919. Netherlands West-India I, by F. M. K.(nobel). (Met 1 kaart en 2 kiekjes).

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 20 September 1919. Bosch-yaws, de Surinaamsche huid-leishmaniose, door C. Bonne.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie. 5 April 1919. Ultramar, door van S(looten Azn G.).

Weekblad van het Recht. 19 September 1919. De Koloniën ten voorbeeld aan het Moederland, door J. A. Nederburgh.
In het nummer van 29 September 1919. Proceshervorming .... in de kolonie Curaçao, door (C. W.) S(tar) B(usmann).

Haagsche Post. 29 November 1919. Onze West-Indische Eilanden.

Het koloniaal Weekblad. De wekelijksche kronieken.

MEDEDEELINGEN.

Boekerij van het Departement van Koloniën. De Boekerij van het Departement van Koloniën (ingang aan de zijde van het Binnenhof) is *voor het publiek geopend* alle werkdagen van 10 tot 12 uur v.m. en van 2 tot 4 n.m., met uitzondering van den Zaterdag, waarop zij te 12 ure gesloten wordt.
Boekwerken en tijdschriften kunnen in de Leeszaal geraadpleegd worden.
Uitleening aan particluieren heeft niet plaats.

Economische Bibliotheek. De Economische Bibliotheek, verbonden aan de Afdeeling Handel en de Directie van den Landbouw (Bezuidenhoutsche weg 30, 's-Gravenhage), is voor het publiek geopend alle werkdagen van 10 uur v.m. tot 4 uur n.m. met uitzondering van den Zaterdag, waarop zij te 12 ure wordt gesloten.
Volgens artikel 7 van het Reglement voor de Economische Bibliotheek kunnen aan particulieren boeken, voor zoover ze niet voor den dienst van het Departement benoodigd zijn, worden uitgeleend voor ten hoogste twee weken.
Ook tijdschriften kunnen worden uitgeleend. De aandacht wordt er echter op gevestigd, dat zulks eerst kan geschieden *twee weken na ontvangst* van het gevraagde tijdschrift.
De kosten, aan de uitleening verbonden, komen voor rekening van den gebruiker, die ook verantwoordelijk is voor het in goeden staat houden der boeken en tijdschriften.

VLOOTBEWEGING KON. W.-I. MAIL.

VAARTUIG	REIS		MELDING
	VAN	NAAR	
Pr. Frederik Hendrik.	Amsterdam	Curaçao	14 Nov. Trinidad
Berenice	„	Paramaribo	15 „ Funchal
Pr. Frederik Hendrik	„	Curaçao	19 „ Curaçao
Oranje Nassau	Paramaribo	Amsterdam	22 „ Paramaribo
Jan van Nassau....	West-Indië	„	23 „ Lizard
Crynssen	Amsterdam	Paramaribo	24 „ Paramaribo
Jan van Nassau....	West-Indië	Amsterdam	24 „ Dungeness
„	„	„	25 „ Amsterdam
Commewijne	New York	Paramaribo	26 „ Curaçao
Berenice	Curaçao	New York	27 „ „
Prins Willem I	Amsterdam	Paramaribo	28 „ Amsterdam
„	„	„	29 „ Dover
Venus	New York	Curaçao	29 „ New York
Crynssen	Amsterdam	„	30 „ Curaçao
Prins Willem I	„	Paramaribo	1 Dec. Quessant
Oranje-Nassau	Paramaribo	Amsterdam	2 „ Azoren
Prins Willem I	Amsterdam	Paramaribo	3 „ Finisterre
Stuyvesant	„	Curaçao	5 „ Amsterdam
Prins d. Nederlanden.	Curaçao	Amsterdam	5 „ Curaçao
Stuyvesant	Amsterdam	Curaçao	6 „ Dover
„	„	„	6 „ Dungeness
Pr. Frederik Hendrik.	Curaçao	New York	6 „ New York
Jan van Nassau	Amsterdam	West-Indië	7 „ Amsterdam
Prins Willem I	„	Paramaribo	7 „ Funchal
Stuyvesant	„	Curaçao	7 „ Lizard
Commewijne	Paramaribo	New York	9 „ Curaçao
Oranje Nassau	„	Amsterdam	10 „ Amsterdam
Jan van Nassau	Amsterdam	West-Indië	10 „ Finisterre
Pr. Frederik Hendrik.	Curaçao	Paramaribo	18 „ New York

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

DR. H. D. BENJAMINS, PROF. DR. J. BOEKE, MR. D. FOCK,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR.

EERSTE JAARGANG N° 8
DECEMBER 1919

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

SANITAIRE BESCHOUWINGEN, IN VERBAND MET IMMIGRATIE VAN WERKKRACHTEN IN SURINAME.

DOOR

DR. R. RÖMER.

De algemeene gezondheidstoestand van de bewoners van Suriname, zoowel van de bevolking zelve als die der ingevoerde arbeiders, mag *niet ongunstig* genoemd worden, niettegenstaande er te weinig aandacht is geschonken aan de moderne opvattingen van ziektebestrijding, het voorkomen daarvan en aan ziektebehandeling zelf. Verbetering is wenschelijk en bereikbaar.

Wil de kunstmatige, zoowel als de natuurlijke bevolking, afdoende uit een sanitair en hygiënisch oogpunt beschermd worden, dan zal in de kolonie méér dan tot nog toe het geval was, met de eischen en resultaten der koloniale en tropische hygiëne moeten worden rekening gehouden.

Waar cultures met *geimporteerde* werklieden gedreven moeten worden, die slechts met behulp van immigratie te verkrijgen zijn, zal die immigratie zóódanig moeten worden geregeld, dat zij er toe leidt om op den duur de ontwikkeling van een streek bestendig te doen zijn, en dat zij voldoende zekerheid in de arbeidsverhoudingen verschaft, zoowel voor den werkgever als voor den werknemer.

Er zijn géén bijzondere hygiënische omstandigheden, die het verblijf van den immigrant in de kolonie op den duur onmogelijk behoeven te maken, mits de nadeelige facoren op deskundige wijze bestreden worden.

Er is geen enkele reden om aan te nemen, waarom in Suriname, door het uitvoeren eener doelmatige assaineering, niet dezelfde zéér gunstige hygiënische uitkomsten zouden kunnen verkregen worden, die ons de Kanaalzône van Panama, steden als Havanna, Rio de Janeiro, Ismailia e. a. vertoonen, en de bemoedigende gezondheidscijfers als b.v. van Poeloe Laut

(Borneo) of Deli; want onoverkomelijke bezwaren, die uit een sanitair oogpunt de ontwikkeling van de kolonie Suriname krachtig tegengaan, of cultures aldaar met zekerheid zouden moeten doen mislukken, bestaan er *niet*, mits er ingesteld worde een *gereorganiseerde algemeene gezondheidsdienst*, op modernen grondslag.

Algemeene gezondheidstoestand in Suriname.

Het klimaat van Suriname is gezond, het vertoont constante regelmatige afwisselingen; er zijn 4 jaargetijden, ongeveer als volgt verdeeld:

a. de kleine droge tijd van begin Febr. tot midden April
b. „ groote regentijd „ midden April „ „ Aug.
c. „ „ droge tijd „ „ Aug. „ „ Nov.
d. „ kleine regentijd „ „ Nov. „ begin Feb.

Als gemiddelde jaartemperatuur wordt voor Paramaribo aangegeven 26.6° C., met een maximum van 34° C. en een minimum van 21° C., terwijl de dagelijksche schommeling gemiddeld ± 4° C. is.

De gemiddelde barometerstand der laatste jaren was 763 m.M. met een dagelijksche schommeling van ongeveer 3 m.M.

In 1915 was de regenval te Paramaribo: 3183 m.M.; in 1916 2410 m.M.; in 1917: 2144 m.M., dus nog al verschillend.

Nagenoeg het geheele jaar door waait met afwisselende kracht een N.-O. wind, tot ver in het binnenland bemerkbaar, in de maanden April tot September het zwakst. In deze maanden draait de wind meer noordelijk. In 72 % der gevallen schommelt de windrichting om N.N.-O., slechts zelden is zij Zuid-Oost.

De bevolking van Suriname breidt zich, hoewel langzaam uit, en wel hoofdzakelijk door den aanwas der kunstmatige bevolking. (Bijlage A.)

Vaak werd de Kolonie door *epidemieën* geteisterd, (pokken) meestal door *immigranten geïmporteerd;* een doelmatige gezondheidsdienst, te samen met of beter, waarvan een moderne quarantainedienst een onderdeel vormt, zullen ook in Suriname, gelijk reeds elders zoo treffend gebleken is (Deli), de gezondheid van de kolonie in hooge mate bevorderen.

Zeer zeker zullen de sterftecijfers voor eenige ziekten daardoor

belangrijk kunnen dalen, en tevens die der geheele arbeidersbevolking.

Dat de tot nu toe gepubliceerde gezondheidscijfers er toe zouden mogen leiden om geen hygiënische eischen in Suriname door te voeren, zou aan de kolonie ontegenzeggelijk groot nadeel berokkenen. Wanneer die gunstige cijfers werkelijk alle zouden blijken juist te zijn, dan mag daaruit alleen die conclussie worden getrokken, dat met assaineering in Suriname, uit sanitair oogpunt, een *ideale* toestand zou te bereiken zijn.

Het Kol. Verslag over 1914 vermeldt voor Paramaribo op 34.949 inwoners 1140 geboorten en 1162 sterfgevallen (3.32 %) bovendien als aangegeven, 149 levenloos geborenen.

Voor 1918 was het sterftecijfer voor Paramaribo nog 3.08 % derhalve niet zoo héél ongunstig. (Vergelijk Bijlage A.).

(Gegevens uit het Koloniaal Verslag 1915—1918 bereikten mij eerst, toen dit artikel reeds gereed was en zijn nog verwerkt in de diverse bijlagen.)

Onder het aantal 1162 sterfgevallen resorteeren o.a. aan :

Buiktyphus met 15 (op 34 gevallen) = 0,4 ‰ op de geheele bevolking of 1.3 % op dat der sterfgevallen, (1162).

Longtuberculose	met 154 = 4.4 ‰	of 13.4 %	op dat der sterfgevallen
Longontsteking	„ 77 = 2.2 ‰	of 6.67 %	„ „ „ „
Hartgebreken	„ 88 = 2.5 ‰	of 7.58 %	„ „ „ „
Acut. bronchitis	„ 33 = 0.94 ‰	of 2.8 %	„ „ „ „
Dysenterie	„ 20 = 0.57 ‰	of 1.7 %	„ „ „ „
Kwaadaardige gezwel.	„ 35 = 1 ‰	of 1.5 %	„ „ „ „
Ankylostomen-ziekte	„ 46 = 1.3 ‰	of 3.9 %	„ „ „ „
Hersenvlies-ontsteking	„ 18 = 0.5 ‰	of 1.5 %	„ „ „ „

Nauwkeuriger sterftecijfers bieden die van militairen en contract-arbeiders aan. (Bijlagen B. en C.)

Malaria blijft een verspreid voorkomende ziekte, vooral onder de Boschnegers en Indianen, welke van 72 tot 100 % toe besmet zijn, althans geldt dit voor kinderen onder 12 jaar.

In het hospitaal werden 753 gevallen van malaria behandeld, waarvan 20 overleden = 21 ‰.

In het militaire hospitaal werden verpleegd voor malaria (militairen) :

in 1913 op een bezettingsaantal van	± 300 :	80 = ± 27 %
„ 1914 „ „ „ „	± 300 :	17 = ± 6 %
„ 1915 „ „ „ „	± 242 :	94 = ± 39 %

in 1916 op een bezettingsaantal van	± 256	30 %
„ 1917 „ „ „ „	± 224	24 %

Praktisch kan men voor malaria in Suriname twee zônes onderscheiden, n.l. het benedenland in de kuststreek, waar *in den regel* de meer goedaardige malariavorm (tertiana en quartana) voorkomt, tegenover die van het binnenland, waar meer de kwaadaardige tropicavorm overheerschend voorkomt.

Malaria is voor Suriname een ernstige ziekte, hetgeen blijkt uit den malaria index, (die volgens Flu schommelt tusschen *72.5* % en *100* %), vergeleken met

	waar zij is	
ongezonde Himalaya dorpen, ...	40— 72 %	(Stephens)
„ streken in Eng. Indië	75 %	(James)
„ „ „ Algiers	63.8 %	(Sergent)
„ „ „ Mauritius	34 %	(Ronald Ross)
„ „ „ West-Afrika	95—100 %	(Duton)
„ „ op Java (Tjilatjap)	41 %	(Robert Koch)

Plaatsen, door Boschnegers bewoond, zijn wegens het groote malariagevaar praktisch onbewoonbaar ; zij vormen gevaarlijke bronnen van infectie voor malaria (tropica), waartegen Creolen en Britsch Indiërs beter bestand zijn dan Europeanen, die een hoog sterftecijfer aanwijzen.

Mannaberg vond op Ceylon :

bij negers	op	?	ziektegevallen	1 %	sterfte
„ Hindoes	„	376	„	4.5 %	„
„ Maleyers	„	337	„	6.7 %	„
„ Singaleezen	„	441	„	7.0 %	„
„ Engelschen	„	485	„	24.6 %	„

Daar de boschneger steeds een bron van malaria is, behooren desnoods dwangbepalingen te kunnen uitgevaardigd worden, waardoor hij op cultuurondernemingen en te Paramaribo zich niet mag bevinden, tenzij hij gehéél malaria-vrij gemaakt is.

Alle assaineeringsmaatregelen zullen hun doel niet bereiken, indien deze infectie-factor niet wordt uitgeschakeld.

De vraag of malariabestrijding voor Suriname mogelijk is hangt grootendeels af van de plaats, die men op het oog heeft.

In spaarzaam bevolkte streken, in de binnenlanden, waar de bevolking op laag beschavingspeil staat, waar de industrie- of cultuur-plaatsen wijd uiteen liggen, met een sterk fluctueerende arbeidersbevolking, is een geregelde georganiseerde malariabestrijding vrijwel illusoir en bovendien hoogst kostbaar en zal meer een individueele moeten zijn.

Assaineering zou wel het beste middel zijn ; waar deze voor geheele streken uit een finantieel oogpunt onbereikbaar is, zal zij evenwel voor bepaalde kultuurondernemingen nog wel degelijk mogelijk zijn. De prophylaxis blijft echter van waarde. In sommige gebieden bij de Saramaccastreek wordt soms korten tijd, en schijnbaar met succes, de strijd tegen de malaria door het bestuur aangebonden. Zij moet echter dan ook voortgezet worden en krachtiger gecontroleerd, wil alle effect niet vrij spoedig weer geheel verdwenen zijn.

Assaineering heeft niet alleen malariabestrijding op 't oog, ook bestrijding van tal van andere besmettelijke ziekten, (mijnworm-ziekte, buik-typhus, gele koorts, dysenterie, e. a.) De kultuurondernemingen hebben er speciaal belang bij, dat hunne arbeidersbevolking in goede gezondheid blijft, waardoor aan hen het verlies aan werkkrachten en behoud van volwaardige arbeidspraestatie gewaarborgd wordt; zoo zullen de onkosten voor assaineering door die resultaten meer dan gecompenseerd worden. Een gezonde onderneming heeft evenzeer hare hygiënische eischen als een ongezonde. De eerste toch moet in de eerste plaats gezond gehouden worden. De ervaring leert dat het veel gemakkelijker is en minder kostbaar om eene onderneming van den beginne af gezond te houden, dan om deze, na besmetting, weer gezond te maken.

Een ziekte waaraan de bevolking in Suriname hevig lijdt is de *mijnwormziekte*, ankylostomenziekte of ankylostomiasis.

Land, klimaat en bodem zijn voor uitbreiding en importatie dezer ziekte in Suriname bijzonder geschikt, en thans reeds is die ziekte dusdanig verspreid, dat de bevolking van sommige districten, voor 87—90 % besmet is, en méér !

De „International Health Commission" heeft met steun van het Gouvernement, van wege het Rockefeller Instituut, de bestrijding der ankylostomenziekte o. a. ook in Suriname aangevat (sinds Oct. 1915). Onder de arbeidersbevolking op Mariënburg b.v. waren ruim 83 % der opwonenden besmet,

en werd overal de afdrijving der wormen rigoreus ter hand genomen, naast verbetering en hygiëne in *woningtoestanden*, speciaal in dit verband van latrines en vloerbedekking, in welke een groote bron voor infectieverspreiding gevonden wordt.

Ook hier ligt een ruim veld open voor den gezondheidsdienst, niet alleen door die ziekte te bestrijden, maar ook om *re-infectie* der immigranten te *voorkomen, in de woning zelf*.

Als gevolg van de afdrijving der ankylostomen wordt niet alleen de werkkracht zichtbaar verhoogd, maar eveneens het weerstandsvermogen tegenover allerlei schadelijke invloeden en besmetting.

Voor Suriname staan bestrijding der *filariosis*, der *malaria*, der *ankylostomenziekte* en *tuberculose* bovenaan in de rij der middelen om de bevolking der kolonie krachtiger en meer arbeidsgeschikt te maken.

Men verlieze niet uit het oog, dat waar luiheid der bevolking vaak als een karakterfout beschouwd wordt, deze echter niet zelden haar oorzaak vindt in lichamelijke minderwaardigheid ten gevolge van diverse aandoeningen, waaronder ook de boven genoemde een rol spelen:

Opheffing van die oorzaak verandert dan vaak den luien in een krachtigen werkman.

Baermann zag in Deli als gevolg zijner stelselmatig doorgevoerde worm-afdrijvingsmethode het aantal volwaardige contractarbeiders onder zijne zorgen gesteld, stijgen van 34 tot 87 %, eene ervaring allerwege op Deli in de laatste jaren bevestigd.

De kosten der ankylostomiasisbestrijding berekent de bovengenoemde Health Commission voor Suriname op *f* 2.29 per hoofd, Baermann berekent voor de zijne *f* 55 à *f* 60.000 op 120.000 kuren, het verlies aan arbeid tijdens deze kuur medegerekend (Plantagehygiëne 1914), derhalve op *f* 0.50 per kuur. (Zie Bijlage D), en aan geneesmiddelen slechts ongeveer 6 cents per patiënt en per kuur.

Een andere ziekte, door muggen overgebracht en door een bepaalden draadworm veroorzaakt is de *filariaziekte*, die den gezondheidstoestand der bevolking in Suriname zeer aantast. („boeboe").

Het getal der geinfecteerden wisselt zeer uiteenloopend bij de verschillende onderdeelen der bevolking.

In Suriname zouden met filaria geïnfecteerd zijn 1,2 % der Europeanen, doch 25 % van de Israëlitische afstammelingen, 23 % der kleurlingen, doch slechts 6 % der Britsch Indiërs en slechts 0,7 % Javanen ; van de overige bevolking mag worden aangenomen dat er 50 % der mannen en 60 % der vrouwen besmet zijn (Flu). De drager der filaria is zelf infectiebron, van waaruit met behulp van bepaalde muggen, de besmetting verspreid wordt.

Genezing is vrijwel onbereikbaar. De bestrijding moet bestaan in den *strijd tegen de mug* en toezicht op de immigratie van besmette personen ; vooral de kuststreek is besmet, terwijl filariasis onder Indianen en Boschnegers slechts zelden voorkomt.

Ook hier dus weer muggenbestrijding door drainage, en dient elke stagnatie van water te worden voorkomen; derhalve zijn drinkwaterleiding, die de Surinaamsche regenbakken overbodig maakt, schoonhouden der woonhuiserven, ruimte tusschen de woningen, voldoende onderlinge afstand vooral bij negerwoonplaatsen, slapen met muskieten afsluiting (Klamboegaas), te beschouwen als filariaprophylaxis. De therapie is vooralsnog bij filariasis machteloos. Een filariabrigade naar het voorbeeld der malariabrigade zou hoogst nuttigen arbeid kunnen doen.

Door haar uitgebreid voorkomen, bijna specifiek voor Suriname, is verder de framboesia-ziekte of yawsziekte.

Vele inlandsche kinderen hebben deze ziekte doorgemaakt, hoewel ook op lateren leeftijd gevallen talrijk voorkomen, zelfs in die mate, dat een speciaal hospitaal voor yawslijders op het station Groningen moest worden opgericht. Gelukkig bleek Salversan een specifiek middel tegen die ziekte te zijn, waarmede het Dr. E. Koch gelukte door een krachtige behandeling die ziekte zóóver in Suriname uit te roeien, dat genoemd hospitaal weldra gesloten kon worden, waardoor aan het gouvernement eene jaarlijksche uitgaaf van ƒ 40.000 bespaard bleef, en de werkgevers eveneens eene groote besparing hadden doordat de arbeidspraestatie in hooge mate èn door den verkorten behandelingsduur èn door den verbeterden gezondheidstoestand, bevorderd werd.

Van de *buikaandoeningen* (buiktyphus, Paratyphus, pseudocholera, cholera, Dysenteria bacillaris of amoebica) is de laatste eigenlijk alleen een specifiek tropische.

Juiste statistische gegevens ontbreken aangaande deze ziekte-

beelden voor Suriname, zooals trouwens de meeste morbiditeits-statistieken nog zeer onvolledig zijn ; wèl staat het vast, dat genoemde aandoeningen veelvuldig in Suriname voorkomen en als doodsoorzaak moeten worden genoemd.

In het uitschakelen van smetstofdragers en het scheppen van deugdelijke hygiënische toestanden, moet van immigratiestandpunt de hoofdfactor in verbetering der volksgezondheid gezocht worden ; de gezondheidsdienst heeft de direkte middelen ter bestrijding, b.v. geneesmiddelen, injectie sera, ontsmettingsstoffen aan te geven c. q. te verstrekken. 1)

Beriberi, de geesel onder de arbeidersbevolking der Aziatische kultuurlanden, komt in Suriname slechts sporadisch voor. Waar een ondoelmatige voeding, speciaal eene eenzijdige, bij welke bepaalde phosphorhoudende lichamen aan het organisme onthouden worden (hetwelk de eenigste oorzaak der beriberi is) en die geïncrimineerde eenzijdige rijstvoeding in Suriname gelukkig weinig plaats heeft, ontbreekt de beriberi nagenoeg gehéél in de kolonie.

Eene ziekte, die in Suriname veelvuldig voorkomt, en meer en meer uitbreiding erlangt is de *tuberkulose* en de aandoening der respiratie-organen, als *longontsteking* en *bronchitis* bekend. Vooral de negerbevolking heeft hieronder het grootst aantal slachtoffers aan te geven.

In de latere jaren is op deze ziekte gelukkig méér de aandacht geleid, een consultatie-bureau bestaat er sinds 1913 te Paramaribo ; ook N. O. Indië zal zich eindelijk opmaken tot eene georganiseerde tuberkulose-enquête en bestrijding onder hare bevolking, nu men het gevaar inziet.

Bij het aanvoeren der kunstmatige bevolking zij men vooraf met het gevaar voor tuberkulose bekend, daar het al meer en meer blijkt dat emigreerende landen een hoog percentage aan tuberkuloselijders aanwijzen, dus door de immigratie tuberkulose kan worden aangebracht.

---

[1]) Onder de contractarbeiders der *Deli Mij*, stierven, in het 10-jarig tijdvak 1900-1910, gemiddeld aan typhus 41 per 10.000, aan dysenteria 44 per 10.000. Bij de *Senembah Mij*. in het tijdvak 1897—1904 respect. 30 à 40 en 181 en 265 per 10.000 en na de assaineering 14 en 21 per 10.000.

Vóór de assaineering gingen aan dysenterie, cholera en typhus aldaar 4 % der arbeiders te gronde, d.w.z. viermaal zooveel als thans aan alle ziekten te samen per jaar overlijden. Op sommige kultuurondernemingen in Deli bereikte dit getal tot voor korten tijd soms 30 % !

Voor N. O. Indië b.v. wordt door Sitsen tusschen 1892 en 1902 eene morbiditeit van 75 °/₀₀ tusschen 1902 en 1912 van 69 °/₀₀ aangegeven.

Baermann vond in Deli, waar men lang het bestaan van tuberkulose ontkende, in 1907, 0,17 %, voor 1908 0.3 % voor 1909 0.26 % voor 1910 0.2 % als morbiditeitsgetallen zijner contractarbeiders aan tuberkulose, terwijl zoowel Kuenen als van Loghem in 1907 en 1908 bij hunne lijkopeningen in het hospitaal der Deli Maatschappij te Medan, ongeveer in 10 % der *sterfgevallen,* als doodsoorzaak der contractarbeiders (Javanen en Chineezen) tuberkulose vaststelden.

Baermann vond nog bij de volwassen gezonde contractarbeidersbevolking, dus bestaande uit uitgezochte lieden, in 3.5 % de v. Pirquetsche reactie op tuberkulose positief.

Vooral de gekleurde, speciaal de negerbevolking in Suriname levert een groot percentage onder de lijders aan tuberkulose en longontsteking.

Longontsteking, (croupeuze pneumonie) treedt nu en dan in moorddadige epidemiën op, met vaak 5 maal grooter aantal sterfgevallen onder de bevolking dan aan tuberkulose of buiktyphus, dubbel zooveel als malaria en zevenmaal zoo groot als het aantal dooden tengevolge van dysenterie.

Verbetering in den woningbouw, (woninghygiëne) schijnt hierin verbetering te kunnen brengen, althans in de Panamazone heeft men daardoor het cijfer van 19 °/₀₀ in 1906, successievelijk tot 1 °/₀₀ in 1913 kunnen terugbrengen, op het aantal arbeiders, nadat van het samenwonen der arbeiders in groote verzamelloodsen was afgezien, en kleine gebouwen voor 4 à 10 personen of zelfstandige woningen ter beschikking gesteld werden.

Pokken-epidemieën, die vroeger in Suriname niet zeldzaam waren, komen nadat de wet op besmettelijke ziekten ook dáár van kracht is geworden, met verplichte vaccinatie der schooljeugd, onder de gezeten bevolking althans niet méér voor dan elders. Op de ondernemingen is het wel eens anders.

Geslachtsziekten worden door den lagen trap van ontwikkeling der bevolking en door de bijzondere opvattingen, die onder die klasse van menschen heerschen, gemakkelijk in de hand gewerkt.

Een krachtige bestrijding van overheidswege is hoogst wenschelijk en zal den gezondheidstoestand der kolonie ook

hier zeer bevorderen, waarbij ook de strijd tegen alcohol dient te worden gevoegd. Van de transporten immigranten, in 1917 uit N. O. Indië aangevoerd bleek 50 % te lijden aan geslachtsziekte, bij aankomst te Paramaribo.

De verderfelijke invloed van *alcohol* op den natuurmensch is zoo ernstig, dat een algeheel alcoholverbod voor Suriname wel in overweging zoude mogen genomen worden, om zoo elk drankgebruik, resp. misbruik, krachtdadig tegen te gaan.

Als twee specifieke ziekten in Suriname worden nog gemeld, eene veroorzaakt door de *zandvloo*, en de *wondklem*, welke laatste op de kindersterfte onder pas geborenen van grooten invloed is, vooral onder de negerbevolking, bij welke het sterftecijfer aan tetanus dientengevolge op 21 ‰ mag gesteld worden, tegenover 6 ‰ bij de blanke bewoners, op het aantal pasgeborenen.

De neger schijnt eene bepaalde dispositie voor tetanus te vertoonen.

De in Suriname inheemsche zandvloo (pugliesi) valt den mensch aan, dringt in de huid van het onbedekte onderbeen of van den voet binnen en schept daar een ingangspoort voor allerlei etterige ontstekingen, ook voor tetanus, Een doelmatige bestrijding, die met de biologische eigenschappen der zandvloo rekening houdt, is in Suriname hoogst wenschelijk. (Reinheid van den huisvloer, geschoeid buiten loopen).

De verbetering van den gezondheidstoestand hangt ten nauwste samen met het voorkomen van ziekten. (prophylaxis)

Gele koorts, cholera, pest, hersenvliesontsteking (epidem. nekstijfheid) e. a. zullen geweerd moeten worden ; dit zal ik onder het hoofdstuk Burgerl. Geneesk. Dienst nader bespreken.

Nog dient er op gewezen, dat de verbetering van den gezondheidstoestand in Suriname afhangt zoowel van die der geheele bevolking als van die der arbeidersbevolking op de kultuurondernemingen.

Wèl grijpt dit alles nauw in elkaar en daarom zal de bevolking ontegenzeggelijk ook profiteeren van de maatregelen, in het belang der contractarbeiders genomen. Waar deze laatste voor een groot gedeelte voor rekening uitkomen van particulier initiatief, omdat speciale belangen daarbij betrokken zijn, dient toch de kans op een blijvend nut der groote uitgaven van regeeringswege gesteund te worden, opdat die gunstige resultaten gewaarborgd blijven.

Slechts door samenwerking en wederkeerigen steun van regeering en kultuurlichamen zal op den duur de gezondheidstoestand van Suriname nog meer verbeterd kunnen worden en op vasteren grondslag gevestigd blijven.

Deli heeft daarvan weer een schitterend voorbeeld gegeven.

En toch moet erkend worden dat in Suriname op het gebied van de openbare gezondheid met inspanning van alle krachten wordt voortgearbeid om deze te houden binnen de grenzen, door de geldmiddelen gesteld. Van overheidswege dient in eene wettelijke verordening de zekerheid verschaft te worden, dat door *niet naleving* der hygiënische voorschriften door het individu, het algemeen niet geschaad worde, waardoor tevens elk resultaat van zorg, finantieele opoffering, zekerheid en studie illusoir zou worden gemaakt.

Indien de vrij gunstige sterftecijfers, die ons aangaande Suriname bereiken, (doch die helaas bij diverse bronnen nog al eens verschillen), juist zijn, dan bestaat er zeker goede hoop, dat met de moderne uitvoering der gezondheidsvoorschriften, Suriname en zijne arbeidersbevolking een zegenrijken tijd te gemoet kan gaan.

(*Wordt vervolgd*).

BIJLAGEN.

BIJLAGE A.

De Koloniale Verslagen der Kolonie Suriname vermelden:

Bevolking op 1 Januari 1898: 64.000[1])
„ „ „ „ 1914: 96.618[2])
„ „ „ „ 1915: 96.962[3])
„ „ „ „ 1916: 100.245[4])
„ „ „ „ 1917: 102.330 w. o. 56.139 mannen
„ „ „ „ 1918: 105.391 w. o. 57.924 „

[1]) waaronder 5.919 Britsch Indiërs. 1509 Javanen. Boschnegers en Indianen pl. m. 6000.
[2]) „ 21.217 „ „ 3033 „ 7940 B. en 1369 Ind.
[3]) „ 22.862 „ „ 3266 „ 8859 „ „ 1453 „
[4]) „ 23.986 „ „ 3425 „ 8888 „ „ 1445 „

Van de bevolking behoorden o.a.:		1 Jan. 1915.	1 Jan. 1916.	1 Jan. 1917.	1 Jan. 1918.
Tot de Hervormde Gemeente		7070	6603	7049	6884
Evangel. Luthersche	„	3087	3117[2])	3113	2889
Roomsch Kathol.	„	18760	14270[3])	18959	19698
Evangel. Broeder	„	26136	28558[4])	25621	24624
Israëlitische	„	882	1185[5])	881	847
Mohamedaansche	„	11559	6764[6])	11985	12489
Hindoe	„	17633	10956[7])	20231	20850
Chineezen	„	92	—	158	119
Overigen	„	2357	1777	3676	3784

Paramaribo telde 37.085, Nickerie 2578, Albina 674, Totnes 629 inwoners. In 1915 resp. 35.535 en 5747 voor Nickerie.

In 1915 vermeerderde het aantal der bevolking met 1283, van welke 1035 Br. Indiërs zijn met, en 69 zonder werkovereenkomst; in 1916 met 2085 zielen, in 1917 met 3061 zielen.

Wegens den oorlogstoestand en gebrek aan scheepsgelegenheid had in 1915 noch aanvoer noch terugvoer van contractarbeiders plaats, hoewel er wel aanvraag was. De werving werd dan ook in 1916 gestaakt. Er kwamen echter nog aan in 1916 303 Br. Indiërs met contract, geen uit N. O.-Indië. Er kwamen aan in 1917: geen Br. Indiërs doch wel weer 1188 arbeiders uit N. O.-Indië.

Gedurende 1916 werd echter nog een aanbod gedaan om 610 emigranten,

onder welke 250 Britsch-Indiërs, naar Suriname over te brengen tegen gemiddeld £ 14 (± *f* 168) vervoeronkosten per hoofd, tegen vroeger £ 11*). In 1916 stelden de Mij. Nederland en Rott. Lloyd voor, om bij minstens 600 arbeiders deze via de Kaap voor *f* 200 over te brengen van Java

In 1916—1917 werden aangevraagd 970 Br. Indiërs, doch niet afgezonden.

Het aantal Europeanen is in de laatste 5 jaren (1914—1918) afnemend, het bedroeg n.l resp, 1008, 1003, 915, 941 en 963, van welke 656, 675, 613, 620 en 636 in Nederland zijn geboren.

De *arbeidersbevolking* is als volgt saamgesteld :

Onder overeenkomst verbonden op :

1 Januari 1916 :	4487	Br.-Indiërs	(2890 m.	971 vr.	348 jong.	278 meisjes)
1 „ 1917 :	4284	„	(2694 „	882 „	405 „	308 „)
1 „ 1918 :	3217	„	(2054 „	630 „	300 „	233 „)
1 „ 1918 :	4449	Javanen	(3151 „	1023 „)		

Onder overeenkomst verbonden op :

1 Januari 1915 :	4023	Br.-Indiërs	(2578 m.	840 vr.	346 jong.	259 meisjes)
en	4436	Javanen	(3172 „	943 „	168 „	153 „)

Niet verbonden :

1 Januari 1915 :	2185	Br.-Indiërs	(983 m.	502 vr.	348 jong.	368 „)
en	1179	Javanen	(788 „	438 „)		
1 Januari 1916 :	1174	Br.-Indiërs	(523 „	302 „	197 „	152 „
1 „ 1917 :	1778	„	(429 „	763 „	307 „	249 „)
1 „ 1918 :	2133	„	(747 „	856 „	293 „	228)
en	1959	Javanen	(817 „	837 „)		

De berekende *sterftecijfers* voor de gehééle bevolking zijn b.v. :

1913 : 22.5 °/₀₀		West-Java	20 °/₀₀
1914 : 17.5 °/₀₀	Voor 1915 :	Midden-Java	19 °/₀₀
1915 : 15.9 °/₀₀	(K. Verslag	Oost-Java	19 °/₀₀
1916 ! 16.6 °/₀₀	1915)	Batavia	70.8 °/₀₀
1917 : 18.1 °/₀₀		Soerabaia	55.1 °/₀₀

De levenloos geborenen zijn daarbij niet inbegrepen, (79 °/₀₀ der levend geborenen stierf in 1915 in Suriname).

Er werden in 1915 *aangegeven :*

Paramaribo : levensloos wettig geboren 20, onwettig 94 = 114, levend geboren wettig 407, onwettig 786, totaal 1193.

Overige gedeelte der Kolonie: levenloos wettig geboren 15, onwettig 98=113,

*) De Nieuwe Courant van 15 Januari 1917 schrijft :

Javaansche werkkrachten voor Suriname.

(Officiëel). Ter voorziening in de behoefte aan plantage-arbeiders in de kolonie Suriname, zijn door de minister van Koloniën eenige maanden geleden maatregelen getroffen opdat twee transporten emigranten van Java rechtstreeks naar genoemde kolonie zouden worden overgebracht. Blijkens van den gouverneur van Suriname ontvangen telegrafisch bericht is het eerste van deze transporten, vermoedelijk ter grootte van 565 hoofden, per stoomschip Rotti van de stoomvaart-maatschappij Nederland, in uitstekenden welstand te Paramaribo aangekomen.

Aangekomen per s.s. Rotti 283 m. en 307 vr. op 10 Januari 1917.

„ „ „ Buitenzorg 343 m. en 252 vr. op 28 April 1917.

Voor het verschepingsseizoen 1917/1918 waren aangevraagd 3248 immigranten.

De beste maanden van vertrek uit Java en Eng. Indië zijn van September tot en met Januari.

levend geboren wettig 353, onwett. 1479, totaal 1832. In 1917 levend geboren wettig 436, onwett. 1090, totaal 1526.

Totaal: levenloos wett. geboren 35, onwett. 192 = 227, levend geboren wett. 760, onwett. 2265 = 3025.

In de jaren 1890—1914 werden in de kolonie uit contractarbeiders (Javanen) geboren 770 jongens en 683 meisjes = totaal 1453.

In 1915 overleden in de kolonie: 1593, waarvan 998 in Paramaribo, en 595 in de overige kolonie, d.i. een sterftecijfer voor Paramaribo van 2.7 %, in 1916 overleden in de kolonie: 1661, in 1917 overleden in de kolonie: 1885, het welk was voor 1918: 1133 op 37051 = 3.08 %.

In 1915 overleden: 1803 op een bevolking van 79186 = 2.28 %, daarvan komt op Paramaribo 1013 op 33.533 = 3.03 %.

In 1918 overleden op eene bevolking van 105.391, 1885 personen in de geheele kolonie = 17.9 ‰.

De verhouding van geboorten en sterfte in Suriname geeft volgende tabel aan (Kol. Verslag).

	geboorten	sterfgevallen	meer aan geboorten
1906	2408	1793	615
1907	2439	2011	428
1908	2566	2199	367
1909	2814	2075	739
1910	2771	1987	790
1911	2720	2154	566
1912	2739	2424	309
1913	2778	2179	599
1914	2797	1732	1265
1915	3025	1593	1432
1916	2972	1661	1311
1917	2961	1885	1076

ter vergelijking met een 10-jarig voorafgaand tijdvak, zijn de overeenkomstige getallen in nevenstaande tabel aangegeven.

1895	1781	1640	141
1896	1924	1687	237
1897	1956	1676	280
1898	1948	1697	531
1899	2251	1488	761
1900	2007	1621	384
1901	2350	1600	750
1902	2099	1759	140
1903	2529	1731	798
1904	2415	1803	612

Voor Paramaribo was het *sterftecijfer* in de jaren 1877 tot 1887 = 40.6 ‰ in 1886 nog 33.7 ‰ en daalde slechts tot 33.2 ‰ in 1914 en tot 30.8 ‰ in 1918.

Ten onrechte heeft Paramaribo den naam van zéér ongezond te zijn, want het sterftecijfer in 1886 b.v. voor geheel Nederland was 23.77 $^0/_{00}$, waaruit blijkt dat het volstrekt niet is het „Kerkhof der Nederlanders", hoewel het sterftecijfer toch *te hoog* is.

In dat zelfde jaar zijn de *sterftecijfers* voor eenige ongeveer evengroote Hollansche steden:

Gouda 40.12 $^0/_{00}$, Breda 32.99 $^0/_{00}$, Delft 32.44 $^0/_{00}$, Den Bosch 30.99 $^0/_{00}$, Nijmegen 30.16 $^0/_{00}$, Amersfoort 29.62 $^0/_{00}$, Schiedam 29.22 $^0/_{00}$.

Ter vergelijking diene, dat in Nederland in het jaar 1918 de sterfte bedroeg 17.10 $^0/_{00}$, een abnormaal hoog cijfer, wegens de griep. In 1912 en 1913 bedroeg het sterftecijfer voor ons land 12.30 $^0/_{00}$. Sedert 1840, toen het was 26.56 $^0/_{00}$ is het geregeld tot 1913 gedaald, doch in de oorlogsjaren 1914/17 weer gestegen tot 13.12 $^0/_{00}$.

Voor Batavia en andere Javaansche steden wordt opgegeven in 1912:

Batavia (district)		98.5 $^0/_{00}$	
„ (afdeeling		66.3 $^0/_{00}$	
Meester Cornelis (afdeeling)		20.6 $^0/_{00}$	
Bandoeng	„	32.2 $^0/_{00}$	
Semarang	„	21 $^0/_{00}$	(Stad) 46 $^0/_{00}$
Soerabaia	„	25.9 $^0/_{00}$	(Stad) 48.7 $^0/_{00}$
Weltevreden	„	16 $^0/_{00}$	(Stad) 51.3 $^0/_{00}$

Voor eenige andere tropische steden, worden de sterftecijfers aangegeven als volgt:

Tunis	(1909)	37.62 $^0/_{00}$
Penang	(1909)	37.4 $^0/_{00}$
Bombay	(1909)	35.4 $^0/_{00}$
Manilla	(1909)	36.9 $^0/_{00}$
Hongkong	(1908)	28.3 $^0/_{00}$
Havanna	(1911)	21.8 $^0/_{00}$
Madras	(1899)	20.5 $^0/_{00}$
Rio de Janeiro	(1900)	19.5 $^0/_{00}$
Singapore	(1909)	15.5 $^0/_{00}$

Bevolking der kolonie tien jaar vroeger b.v. op 1 Januari 1905 = 79.186 w. o. 904 Europeanen w. v. 641 in Nederland geboren.

Onder die bevolking zijn:

19041 Britsch-Indiërs en 5808 Nederl.-Indiërs.

Er werden aangevoerd 170 Javanen en 252 Br.-Indiërs. 1 Januari 1904 waren onder contract verbonden 3752 Br.-Ind. immigr. (2439, 725, 302, 286).

1 Januari 1905 3137, Br.-Ind. immigr. (1989, 622, 256, 270).

1 Januari 1905 niet contractanten 1804 Br.-Ind. immigr. (697, 478, 347, 282).

31 Dec. 1904 niet contractanten 4079 Br. Ind. immigr. (1558, 1161, 752, 608). (De achteruitgang is veroorzaakt door het sluiten van cacaoplantages).

Sterftecijfer contractarbeiders totaal 1.34 %, der Javanen 1.92 %.

Op 1 Januari 1905 contract Javanen 4349. (2888, 973, 244, 244).

Op 1 Januari 1905 niet contract. Javanen 559, (172, 204, 98, 85).

Gezamelijk sterftecijfer der contractarbeiders in 1916 = 1.18 %, Br.-Indiërs niet-contractanten = 1.24 %.

Idem, idem in 1917 = 0.96 %, idem idem = 1.89 %.

Javanen met contract in 1916 = 1.28 %, in 1917 = 1.59 %.

Wegens geëindigden diensttijd werden uitgereikt in 1918 aan immigranten uit N. Indië 238 certificaten ; aan immigranten uit Britsch-Indië 615 certificaten

Het aantal immigranten, dat zich opnieuw voor den tijd van 1—5 jaar op de plantages verbond bedroeg voor :

Immigranten uit N. O.-Indië in 1916 : 1593, in 1917 : 1643.

Immigranten uit Britsch-Indië in 1916 : 235, in 1917 : 217.

BIJLAGE B.

In geheel Suriname was de ziekte der militairen op hun aantal van ± 300:

	Malaria	Dysenterie	Typhus	Venerische z.	Andere ziekten
in 1913:	27 %	0.5 %	5.5 %	8 %	59 %
			1914 (op ± 300):		
„ 1914:	6 %	0.5 %	3.5 %	12.5 %	77.5 %
			1915 (op ± 242)		
„ 1915:	39 %	—	12 %	4 %	45 %
			1916 (op ± 256)		
„ 1916:	30 %	0.4 %	3 %	14. %	52.6 %
			1917 (op ± 224)		
„ 1917:	24 %	—	3 %	9 %	64 %

Aan melaatschen werden verpleegd:

a. Groot Chattillon	1 Januari	1916	135	(89 m.	42 vr.	5 k.)
„	1 „	1917	130	(88	„ 41	„ 1 „)
„ „	1 „	1918	136	(88	„ 41	„ 7 „)
b. Bethesda	1 „	1916	45	21	„ 21	„ 3 „
„	1 „	1917	52	(21	„ 26	„ 5 „)
„	1 „	1918	53	(19	„ 28	„ 6 „)
c. Gerard-Majella Stichting....	1 „	1916	112	(28	„ 28	„ 56 „)
„ „	1 „	1917	113	—	—	—
„ „	1 „	1918	112	—	—	—

Op 1 Januari 1916 werden in het weldadigheidsgesticht „'s Lands grond Boniface" 295 personen (armlastigen, oude en behoeftigen) en in het krankzinnigengesticht Wolffenbüttel 93 m. en 61 vrouwen = 154.

In 1917 respectievelijk 291 personen (69 m. 63 vr.), In 1918 respectievelijk 274 personen, (87 m. 71 vr).

De kosten per hoofd waren voor het weldadigheidsgesticht „Boniface":

voor 1911	per jaar *f* 81.63	per verpleegde en per dag	*f* 0.22
„ 1912	„ „ „ 99.82½	„ „ „ „ „	„ 0.24
„ 1913	„ „ „ 100.38	„ „ „ „ „	„ 0.27
„ 1914	„ „ „ 91.57	„ „ „ „ „	„ 0.25
„ 1915	„ „ „ 118.—	„ „ „ „ „	„ 0.32
„ 1916	„ „ „ 110.—	„ „ „ „ „	„ 0.30½
„ 1917	„ „ „ 111.—	„ „ „ „ „	„ 0.30½

Van de arbeidersbevolking zijn de *sterftecijfers*, in *procent* getallen :

Sterftecijfers :

	Britsch Indiërs.		Javanen.	
	contract	geen contract	contract	geen contract
1904	1.27	2.97	1.79	2.97
1905	1.31	2.12	1.23	2.22
1906	1.18	3.07	1.54	3.07
1907	2.02	1.63	1.03	1.63
1908	2.20	0.66	1.07	0.66
1909	2.70	0.45	1.20	0.45
1910	2.31	2.37	1.19	2.37
1911	2.10	1.48	1.53	1.48
1912	1.99	1.74	1.78	1.74
1913	2.06	1.02	0.87	1.02
1914	1.99	—	0.83	—
1915	0.89	0.85	0.54	—
1916	1.14	1.24	0.58	1.28
1917	0.96	1.59	0.92	1.29

(Ter vergelijking)

Voor het *Hospitaal der Deli My.* te *Medan*	Contract Javanen	*Senembah Mij. Deli*	Contract Javanen	Soengi Sikambeng Deli	Chineezen en Javanen
1904	1.74	1904	1.67	1904	1.95
1905	0.94	1905	0.61	1905	2.02
1906	1.04	1906	0.87	1906	2.10
1907	0.80	1907	0.69	1907	2.11
1908	0.89	1908	0.89	1908	1.94
1909 [1])	0.43	1909	1.25	1909	1.68

Op 1 Januari waren in behandeling : in het milit. hospitaal en op de estates hospitaaltjes in Suriname :

1915 367 Britsch-Indiërs, in 't geheele jaar 12.527 = totaal 12.894, dito Javanen 211 en 6306 = 6517.

1916 632 Britsch-Indiërs, in 't geheele jaar 9720 en 357 Javanen, totaal verpleegd 7515.

1917 351 Britsch-Indiërs, in 't geheele jaar 8557 en 141 Javanen, totaal verpleegd 7656.

In 1916 op 4023 Br.-Ind. contractarbeiders op 100 arbeiders 221 ziektegevallen per jaar en in 1916 16 en in 1917 19 ziektedagen per hoofd; in 1917 op 100 : 237 dat is in 1916 op 4436 Javaansche contractarbeiders op 100 arbeiders 130 ziektegevallen, in 1917 : 127, dat maakt in 1916 : 9 en in 1917 ook 9 ziektedagen per hoofd.

Deze cijfers zijn natuurlijk relatief, want zij worden ten eerste geïnfluenceerd

---

[1]) 1910: 0.44, 1911: 0.85, 1912: 0.58.

door den wil van den zieke tot op zekere hoogte om zich ziek te melden, waarop dan opname in het hospitaal volgt; verder zijn zij ook afhankelijk van de mate van zorg door den beheerder betoond in het opzenden van elken zieke naar den geneesheer en ten slotte ook of deze zelf het wel noodig oordeelt om elken patient in het ziekenhuis op te nemen, dan wel zooveel mogelijk poliklinisch te behandelen.

In het militaire hospitaal werden verpleegd:

in 1913 op ± 300 militairen
aan malaria 99 pat. = 27 %., Dysent. 2 = 0.5 %, typhus 19.6 %.

In 1914 op ± 300 militairen
aan malaria 17 = 6 %, Dysent. 1 = 0.5 %, typhus 10 = 3 %.

In 1915 op ± 242 militairen
aan malaria 156 pat. = 64 %, Dysent. —, typhus 48 = 20 %.

In 1916 op ± 256 militairen
aan malaria 30 %, Dysent. 0.4 %, Syhpitis 3 %, Vener. ziekten ± 14 %.

In 1917 op ± 224 militairen
aan malaria 24 %, Dysent. —, Syphilis 3 %, Venerische ziekten 9 %.

Sterfgevallen in % op elke 100 betreffende ziektegevallen:

Deli My. Medan.

	Dysenterie	Typhus abdom.	Malaria	Beriberi	Marasmus
1900/01	63	19	8.	98	46
1909/10	17.7	9.2	1.1	14	0

Op Poeloe Laut daalde het stertecijfer van 173 % tot 85 $^0/_{00}$ in 1911, en tot 9 $^0/_{00}$ in 1913; het morbiditeitscijfer van 15.4 $^0/_{00}$ tot 5.4 %.

BIJLAGE C.

De sterftecijfers der contractarbeiders der *Deli Maatschappij*, resorteerend onder het hospitaal te Medan waren:

				Op Poeloe Laut
1901	50.7 ‰			
1902	27.4	1911	15.2	173 in 1909
1903	25	1912	12.8	85 „ 1911
1904	21	1913	12.7	20 „ 1912
1905	20.7	1914	14.6	9 „ 1913
1906	11.1	1915	11.3	
1907	15.6	1916	9.8	
1908	16.6	1917	10.5	
1909	14.3	1918	13.0	
1910	11.6			

Gestorven in het hospitaal op het aantal patienten van hun landaard.

waarvan:	Javanen	Klingaleezen	Chineezen.
1901	40.4 ‰	45.7 ‰	70 ‰
1902	19.6 „	24.1 „	33 „
1903	24.7 „	25.9 „	26.8 „
1904	20.5 „	15.5 „	23.2 „
1905	17.4 „	9 „	21.7 „
1906	9.4 „	10 „	12.7 „
1907	10.4 „	13 „	21.4 „
1908	8.0 „	22.5 „	23.5 „
1909	8.9 „	19.5 „	17.6 „
1910	4.3 „	22.3 „	12.4 „
1911	8.5 „	22.0 „	15.6 „
1912	5.8 „	10.0 „	14.0 „
1913	23.7 „ + Vr. en K.	34.6 „	26.1 „
1914	31.2 „	32.2 „	34.7 „
1915	31.9 „	19.4 „	20.9 „
1916	40.9 „	27.1 „	19.1 „

De Deli Mij. werkt met vele *Klingaleezen* uit Engelsch-Indië (Madras) afkomstig; vandaar dat deze statistiek voor Suriname wellicht eenig belang kan hebben.

Het *hospitaal* sterftecijfer te Medan, niet te verwarren met dat van het *totale* aantal arbeiders der Deli Mij. (ook van andere Mij.en, bv. Deli Spoorweg Mij. en Immigr. Bureau (cholera) werden patienten opgenomen) was in 1901 = 13.07 % en daalde in 1910 tot 3.2 % d. w. z. van 449 sterfgevallen tot 148, bij een stijging van het aantal contractarbeiders alleen van 9152 tot 10.019.

In datzelfde tijdsverloop daalde het sterftecijfer van de *contractarbeiders* der Deli Mij. van 11.4 % tot 1.6 %.

De daling der hospitaal sterftecijfers aan eenige ziekten of het verloop drukt onderstaande tabel uit voor de jaren 1900/01 en b.v. 1909/10, op het geheele aantal verpleegden $^0/_{00}$.

Dysenterie	van 2.6	tot 4.2
Typhus abdom.	4.8	1.5
Beriberi	12.8	2.2
Pokken	4.6	0.3
Longontsteking	3.0	3.6
Ankylostomiasis	3.1	0.6
Marasmus	42.5	0
Malaria	1.6	0.6

Het stijgen van het aantal sterfgevallen aan dysenterie en longontsteking duidt er op, dat de genomen maatregelen nog niet voldoende en de juiste waren.

De afname van het aantal sterfgevallen aan Marasmus, moet geweten worden aan meer volmaakte diagnostiek, waardoor zij onder andere ziektebeelden is ondergebracht, en aan strengere keuring der emigranten.

Sterfte Statistiek van eenige hospitalen uit Deli in pro *mille* getallen.

a. Senembah Mij. Tandj. Morowa.

	Chineezen	Javanen	Vrouwen	te samen
1897	86.2	42.2	13.5	60.2
1898	63.7	23.7	27.2	47.8
1899	38.9	24.5	37.5	34.4
1900	53.2	30.0	33.9	45.1
1901	49.6	31.8	38.8	51.6
1902	44.9	20.3	25.7	34.5
1903	32.9	16.8	27.7	38.2
1904	22.5	16.7	15.6	19.9
1905	13.2	6.1	12.9	11.1
1906	13.9	8.4	6.6	10.8
1907	19.5	6.9	15.9	14.9
1908	10.5	8.9	7.5	9.5
1909	15.0	12.5	5.3	12.3

b. Langkat Ondern. Deli Mij.

	Chineezen	Javanen	Vrouwen	te samen
1909	16.1	10.8	8.6	14.1
1910	16.6	9.9	10.1	14.6

	c. Soengei Sikambing	d. Petoem boekan	e. Perbaoengan	f. Padang Boelan	g. Deli Maatschappij Medan
	Alle arbeiders	Idem			
1897	22.92 ‰			tijdvak	
1898	26.17 ‰			1980—1898	
1899	98.35 ‰			= 33.06	
1900	59.18 ‰			1908—1909	
1901	75.95 ‰			= 10.21	50.7
1902	59.83 ‰				27.4
1903	38.03 ‰				25
1904	19.59 ‰				21
1905	20.02 ‰				20.7
1906	21.01 ‰				11.1
1907	21,17 ‰	21			15.6
1908	19.49 ‰	16			16.6
1909	16.89 ‰	11	14.93		14.3
1910					9.68
1911					15.2
1912					12.8
1913					12.7
1914					14.6
1915					11.3
1916					9.8
1917					10.5
1918					13.0

Bij verdeeling in tijdvakken geeft het hospitaal Sei Sikambing:

1896—1899 een sterftecijfer pro mille van 39.27
1900—1903 „ „ „ „ „ 52.91
1904—1907 „ „ „ „ „ 20.40 (doorvoering der Centrali-
1908—1909 „ „ „ „ „ 18.14 satie in 1904).

Schüffner bracht na de assaineering zijner ondernemingen het sterftecijfer belangrijk omlaag.

Het sterftecijfer op de ondernemingen nl. in een tijdvak 1897—1904, op onderneming:

a.	was 22.5 ‰	11.9 ‰
b.	„ 40.5 ‰	13.1 ‰
c.	„ 32.9 ‰	in tijdvak 1905-1907 gemiddeld van 37.3 tot 12.3 ‰
d.	„ 59.8 ‰	12.8 ‰
e.	„ 35.7 ‰	12.2 ‰
f.	„ 47.0 ‰	13.4 ‰

Leopold zag op Poeloe Laut het sterftecijfer dalen van 173 ‰, tot 85 ‰ in 1911, en tot 9 ‰ in 1913.

BIJLAGE D.

De bestrijding der ankylostomenziekte wordt sinds Oct. 1915 van wege het Rockefeller Instituut krachtdadig, onder leiding van Dr. Kibler, in Suriname voortgezet.

Behalve op de ondernemingen worden ook op de gouvernementsvestigingsplaatsen, en zeer terecht, de lijders uitgezocht. De bestrijding is gebaseerd op medicamenteuze behandeling en moet preventief werken nl. door besmetting te voorkomen en reïnfectie te verhinderen. Voor dit laatste zal een voortdurende contrôle der bevolking door den geneesheer noodig zijn. Bovendien wordt de bevolking door lezingen met lichtbeelden op de ziekte, hare gevaren en middelen ter bestrijding in kennis gesteld, en worden in verschillende talen vlugschriften verspreid, de ankylostomiasis behandelend.

In 1918 waren 4 rayons met 11.139 + 44.70 + 6669 + 13.256 dus 35.534 personen onderzocht; 120 ondernemingen met 27.000 zielen, benevens ± 150 nederzettingen met een bevolking van 50 zielen of meer, bevattende 18.055 opwonenden moesten nog onder handen genomen worden.

Het resultaat tot 1918 bereikt wordt uitgedrukt in onderstaande tabel:

1915 Rayon I.		1916 Rayon II.		1917 Rayon III.		1918 Rayon IV.		
11,139		4470		669		13.256		aantal inwoners, waarvan
10.966	98.4 %	4411	98.6 %	6555	98.3 %	13.159	99 %	onderzocht, en bevonden
10.053	91.6 %	3900	88.4 %	6153.	92.2 %	12.005	91.5 %	besmet met ankylostomen. Van deze zijn
8.633	85.8 %	5657	94 %	4964	74.4 %	11.950	90.1 %	behandeld, en
6.434	63.9 %	3233	82.8 %	3191	47.8 %	10.112	83.3 %	genezen verklaard.

Van de in 1918 onderzochte bevolking bleek geïnfecteerd te zijn met ankylostomen:

Britsch-Indiërs	96.5 %	Blanken	57.7 %
Javanen	94.4 %	Chineezen	54.5 %
Negers	81.5 %	Indianen	98 %

De kosten der bestrijding beliepen in 1918 *f* 29.178 d. i. *f* 2.20 per hoofd of 2.44 per geïnfecteerde.

Het *Gouvern. Blad* van 10 Sept. 1917 No. 83 bevat de z.g. ankylostomenverordening, namelijk bepalingen tot wering der anchylostomiasis, Daar evenwel geen verplichte behandelingsdwang bestaat, weigeren vele arbeiders

op de plantage zich te laten behandelen, vooral onder Javanen bestaat verzet; op eene onderneming weigerden zelfs 43 %.

Te Paramaribo meldden zich 2698 inwoners aan, 1310 lieten zich behandelen, doch slechts 298 zetten de behandeling voort totdat zij hersteld waren!

Daar juist de Javaan sterk geïnfecteerd is, moet op de heenreis reeds met de ankylost-behandeling begonnen worden en speciale aandacht aan hem in dit opzicht geschonken worden.

Permanente controleering op vastgestelde termijnen moet reïnfectie aan 't licht brengen, privaten en woningen (vloer) moeten dusdanig gebouwd zijn, dat met het gevaar voor ankylostomiasis wordt rekening gehouden.

Van de beide zendingen Javanen in 1917, ten getale van 1188 bleken bij aankomst in Suriname er 991 d. i. 83.2 % met ankylostomen besmet te zijn; zij werden dadelijk in het doorgangshuis opgenomen.

In de besmetting met ankylostomen bestaat een groot gevaar voor de volksgezondheid. Dat het gevaar bestreden kan worden en afgewend kan blijven heeft ons Deli geleerd, maar ook tevens dat de gemaakte kosten ruimschoots opwegen tegen een verbeterden gezondheidstoestand der behandelden, met zeer verhoogde arbeidspraestaties.

DE KLEEDING DER SURINAAMSCHE BEVOLKINGS-GROEPEN IN VERBAND MET AARD EN GEWOONTEN

DOOR

TH. B. VAN LELYVELD.

(*Slot*).

De Immigranten.

Ten einde tegemoet te komen aan gebrek van werkkrachten voor den grooten landbouw, was men vóór de afschaffing der slavernij er reeds op bedacht maatregelen te nemen om die van elders aan te voeren. De ondervinding toch in de Britsche en Fransche kolonies, waar eerder dan in Suriname de slavernij was opgeheven, had geleerd, dat de vrijgekomen negers niet op de plantages zouden blijven werken. Daarom werd in 1853 begonnen met een 18-tal Chineezen van Java onder contract in te voeren en 120 arbeiders uit Madera. Het jaar daarop kwamen er van dit eiland nog 155, terwijl drie jaar later, door het gouvernement, uit China 500 koelies werden aangevoerd.

Tot 1871 volgden arbeiderscontingenten uit Barbados, Madera, China en Britsch-Indië tot een gezamenlijk getal van ruim 1900 immigranten, totdat in 1870 tusschen Nederland en Engeland een in 1872 afgekondigd tractaat tot stand kwam, waarbij de werving en verscheping in Britsch-Indië van arbeiders voor Suriname werd toegestaan. Doch ook aan werving op Java werd gedacht en zoo werden, door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij, in 1891 naar Suriname 94 Javanen gebracht die bruikbare werkkrachten bleken te zijn, zoodat sedert 1894 geregeld door het Gouvernement Javanen werden ingevoerd.

Daar sedert 1869 uit China geen versterking der werkkracht meer plaats had, en een gedeelte der Chineesche arbeiders na afloop van hun contract de kolonie had verlaten, wordt het Chineesche element in Suriname, dat hoofdzakelijk uit handelaars bestaat, van steeds minder beteekenis ten opzichte der andere bevolkingsgroepen, vooral omdat door aanhuwelijking met

vrouwen van andere rassen — hoofdzakelijk kleurlingen — langzamerhand hun oorspronkelijk karakter verloren gaat. Bij hen is dan ook van een nationale kleederdracht sinds lang geen sprake meer.

De beide hoofdbestanddeelen der immigrantenbevolking bestaan dus uit Britsch-Indiërs en Javanen, volken die, in tegenstelling met de reeds behandelde primitievere bevolkingsgroepen, een groote historie en een zeer mooie cultuur achter zich hebben. Wie zich eenigszins verplaatst in de oude bloeiperioden dezer Oostersche naties, zal het duidelijk zijn, dat hun ontwikkeling, gepaard aan kunstzinnigen aanleg en gesteund door voorspoed en rijkdom, gemakkelijk er toe hebben geleid, dat de aanvankelijk zeer eenvoudige kleeding, spoedig een nationale dracht is geworden met een eigen karakter, waarin aard en gewoonten zich weerspiegelden. Van beide volken is die dracht sierlijk en dikwijls zelfs schilderachtig, terwijl die der hoogere standen en hooge ambten door de rijke weelde, niet alleen vol luister maar, vooral bij de statiekleeding aan de hoven van midden Java, door talrijke symbolische toepassingen, zelfs vol diepere beteekenis is.

Noch van de Britsch-Indiërs, noch van de Javanen is de oorsprong van de huidige kleeding en van vele attributen, die bij tal van ceremoniën worden gebezigd, geheel na te gaan. Bij de eersten heeft zij zich ontwikkeld vanaf de Vedische periode, toen de wetten van Manoe den leefregel der Brahmanen bepaalde. Voor de vasthoudendheid der oude gewoonten is wel merkwaardig, dat de vrouwen van Rajputni nu ongeveer nog op dezelfde wijze gekleed gaan als in die allereerste historische tijden. Gedurende den bloei van het Boeddhisme, vooral toen dit onder den grooten koning Açoka millioenen aanhangers telde en later weer onder den niet minder vermaarden Mahomedaanschen vorst Akbar, heeft het verschil van godsdienst tevens wijziging gebracht in de wijze van kleeding en lichaamsverzorging. Ook het verschil in kaste en in die kaste weer het verschil in de onderdeelen, was oorzaak, dat de kleeding der Britsch-Indiërs zoo uitermate geschakeerd geworden is en dat zij in hun dicht bevolkt land zulk een kleurrijk en buitengewoon schilderachtig geheel vormt.

Wat de kleeding der Javanen betreft, deze draagt ongetwijfeld kenteekenen van de komst der Hindoes en Boeddhisten op

hun eiland en waarschijnlijk is het zelfs, dat sinds het machtige rijk van Modjopaït tot op heden, daaraan al zeer weinig veranderd is.

Waar hier uitsluitend gesproken wordt van de kleeding der in Suriname verblijvende bevolkingsgroepen en deze, wat de Britsch-Indiërs en Javanen aangaat, bestaan uit nederige arbeiders en uit een gedeelte dat later, gedurende den vrijen arbeid in eigen werkkring, min of meer in welstand is geraakt, zal hier ook alleen sprake zijn van de door hen in Suriname gedragen kleeding ; onaangeroerd blijven al de overige kleederdrachten die in hun land in het openbaar leven of tijdens godsdienstige en andere ceremoniën gedragen worden. Hierbij zij opgemerkt, dat de kleeding der lagere kaste niet als iets geheel afzonderlijks moet worden beschouwd ; zij is meesttijds een vereenvoudiging van hetgeen door de welgestelden wordt gebruikt. Door de ontwikkeling der weef-, borduur- en batikkunst kreeg langzamerhand de kleeding een eigen karakter, terwijl aan de edelsmeedkunst de standvormen te danken zijn van vele versieringen en emblemen. Deze verschillende kunsten werden in de kleeding en in de versieringen door de welgestelden toegepast op fijne stoffen en edele metalen, door de minder bevoorrechten op eenvoudiger stoffen en minder kostbare metalen.

Wanneer hier de volksaard in verband wordt gebracht met de wijze van kleeding, zij men indachtig, dat daarmee bedoeld wordt den aard van de bevolking in het eigen land, want dat, vooral wat de Javanen aangaat, het werkelijk niet de besten zijn die scheepgaan naar Suriname ; van hen kan dus niet worden verwacht, dat zij de doorsnee goede eigenschappen bezitten die het Javaansche volk eigen zijn. Een eenvoudige orang tani of landbouwer, die een kleine sawah bezit, is een te tevreden mensch om zich te laten overhalen arbeid te verrichten in een ander werelddeel. Hij is ook te gehecht aan zijn onmiddellijke omgeving en aan de plaats waar zijn ouders en naaste bloedverwanten begraven liggen. De meerderheid der Javaansche immigranten in Suriname bestaat dan ook niet uit landbouwers, maar uit een mengelmoes van allerhande soort, dat geen noemenswaard verlies is voor Java wanneer het emigreert.

Zoowel Britsch-Indiërs als Javanen zijn te zeer gehecht aan hun volksaard om in hun nieuwe verblijfplaats, zelfs als zij zich blijvend daar, na den contractarbeid, vestigen, de volkskleeding

af te leggen of te wijzigen. Het ingeworteld nationaliteitsgevoel verzet zich daar tegen. Mogelijk echter blijft het, dat na verloop van tijd, door gedeeltelijke vermenging der verschillende bevolkingselementen, verslapping intreedt van dat nationaliteitsgevoel en van den oorspronkelijken godsdienst; wijziging van economische en andere toestanden kunnen zich daarbij voegen, zoodat ook de kleeding veranderingen zal ondergaan. Van historische beteekenis blijft dan de dracht die vooreerst nog gedragen zal worden.

Daar de Britsch-Indiërs in Suriname oudere rechten hebben dan de Javanen en hun aantal op het oogenblik dat der Javanen verre overtreft, zij hier eerst de aandacht gevraagd voor:

De kleeding der Britsch-Indiërs.

Zij die in Suriname geweest zijn, zullen gaarne erkennen dat, hoewel de Britsch-Indische immigranten in hun vaderland worden gerekend tot de laagste kaste, zij toch een zekere aantrekkelijkheid hebben, die geen der andere bevolkingsgroepen in dezelfde mate bezit. En waarom? Toch zeker niet omdat zij die weten te winnen door bizondere voorkomendheid of beminnelijkheid, door vertrouwdheid of door een opgewekten aard. Integendeel, er wordt veel tact geëischt om met hen om te gaan, zij missen alle jovialiteit, zij houden zich op een afstand en hun blik is somber, is donker. Want kinderen zijn zij van een volk, dat leeft in een land waar gebrek is aan regens, dat aldoor geteisterd wordt door pest, typhus, cholera en dysenterie en in den dikwijls zeer moeilijken en harden levensstrijd, dragen zij tevens het besef in zich van, als laagste kaste, onherroepelijk te behooren tot de paria's en misdeelden der maatschappij.

Maar wij Europeanen voelen onbewust, dat deze afstammelingen van het Arische ras, waarvan ook wij verre kinderen zijn, meer aan ons zijn verwant, dan de negers, de Indianen en Javanen. Hun lichaamsbouw, die in den regel schooner is dan de onze, de bouw ook van den schedel, die dikwijls weinig afwijkt van dien van den Europeaan, wijzen op die verwantschap. Hun vluglenige gang, het schilderachtige hunner kleeding, de karaktervolle trots, niettegenstaande hun nederige geboorte, hun eerbiedig salam, zijn ons sympathiek, terwijl hun arbeidzaamheid

gepaard aan groote spaarzaamheid, het betreuren doet, dat door opheffing der aanvoerverbintenis met het Engelsche Gouvernement, binnen afzienbaren tijd, geen verdere aanwas zal plaats hebben van een degelijk en vruchtbaar element in de Surinaamsche bevolkingsschaarste.

Algemeen worden de Britsch-Indische immigranten koelies genoemd, een woord dat afkomstig is van het Engelsch-Indische couli of cooli, dat weer zijn oorsprong vindt in den naam der bewoners van Guzerate, die Koli's heeten, en die van oudsher bekend waren als arbeidzame landbouwers en bamboesnijders.

Wanneer zij, als arme drommels, uit het z.g.n. koelieschip voet aan wal zetten in Paramaribo, worden zij getransporteerd naar het koeliedépôt, ten einde uit een hygiënisch oogpunt nog enkele weken in observatie te blijven ; van daaruit heeft ook de verdeeling plaats over de verschillende plantages. Zij hebben er gelegenheid om de dagelijksche abluties te verrichten (plaat 32) en men ziet hen daar in een kleeding die de meest eenvoudige is door hun volk gedragen.

Vele mannen hebben alleen een *dhoti* of *do-wati* omgewikkeld, d.i. een lange, witte katoenen lap, die om de lenden gewonden, daarna tusschen de beenen doorgehaald en van achter vast gemaakt wordt ; hij bedekt de dijen en wordt ruim gedragen. Dit is de allersimpelste kleeding, waarbij hoofd, bovenlichaam en onderbeenen onbedekt blijven, en die ook gedurende den arbeid gedragen wordt. Er zijn echter enkele variaties. Velen toch dekken zich het hoofd met een tulbandachtigen hoofdband, waaraan bij het winden, minder zorg wordt besteed dan door de bewoners van midden Java bij hun hoofddoek. De haren zijn meestal kort geknipt of geheel weggeschoren, met uitzondering van een bundeltje achter op den schedel. Om de huid eenigszins te beschermen tegen de zonnehitte, wordt over de schouders een doek geworpen.

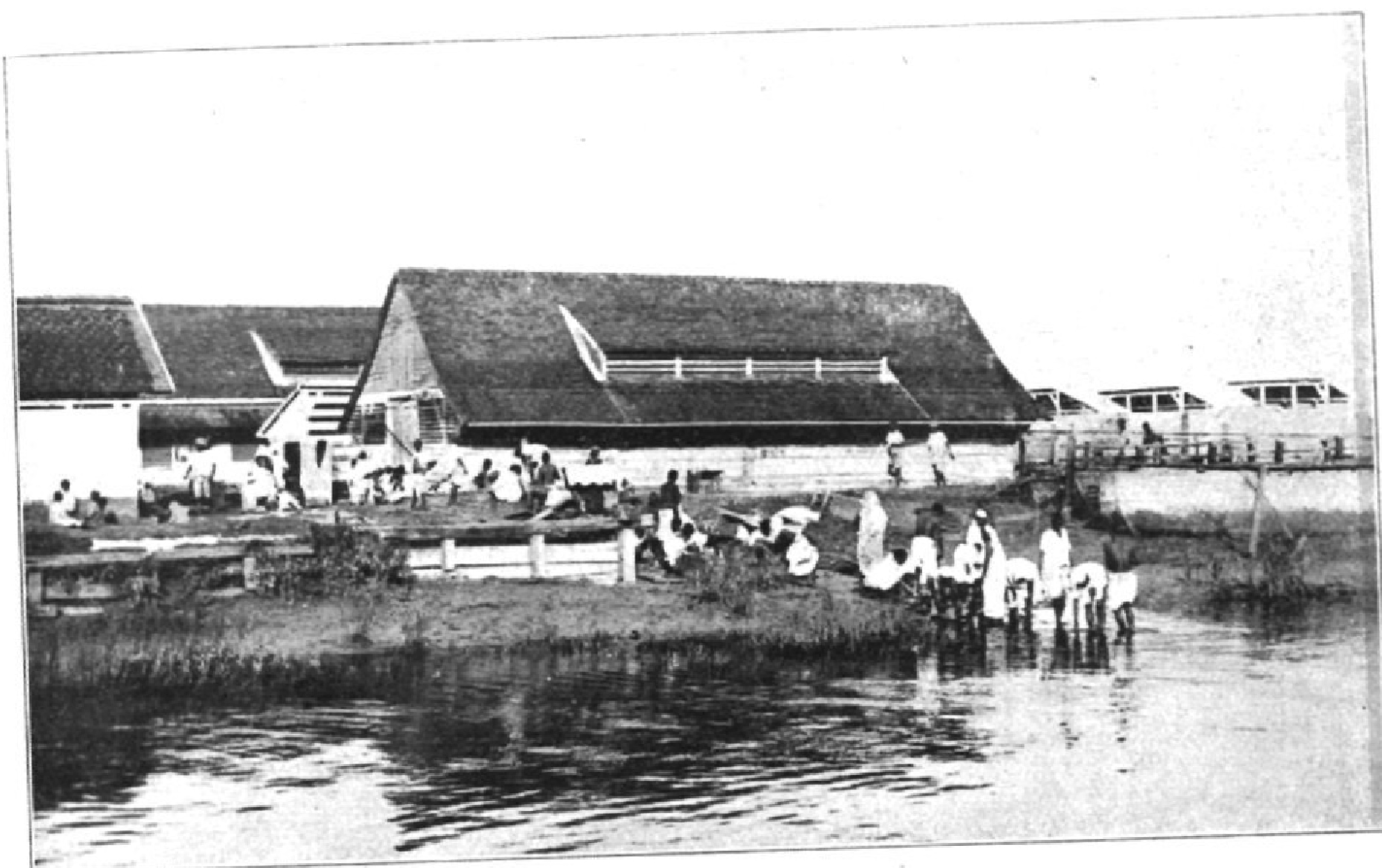
De dhoti, de hoofddoek en de schouderdoek zijn vervaardigd uit één stuk lijnwaad van ± 16 M. lang en 1 M. breed, dat vóor den oorlog in hun land *f* 1 à *f* 1.50 kostte en dat door verdeeling in drieën, alzoo voldoende is voor een complete kleeding van den man. Die kleeding kenmerkt zich bovendien zóózeer door soberheid, dat de dhoti van den nederigen Hindoe zelfs niet eens voorzien is van een naad en dus in dat opzicht gelijkt op den „rok van den Christus" die zooals het Heilig Boek ge-

waagt, was „zonder naad, van bovenaf geheellijk geweven". Maar juist in deze simpele kleeding, laten de goed gebouwden, met hun donker bronzige huid, altijd denken aan klassieke figuren en het is een grooter genot om hun schoone lichaamsvormen en lichaamsacties gedurende den arbeid gade te slaan, dan onze werklieden in hun banale kleeding, waaronder men het niet al te zindelijk gehouden en minder klassiek gebouwde lichaam vermoedt.

Intusschen ziet men uit de platen 33 en 39, dat vele koelies het bovenlichaam bedekken met een soort zeer kort hemd; velen ook verwisselen later hun dhoti met een zoo veel leelijker korte of nauwe lange broek.

Ook de kleeding der pas aangekomen vrouwen is uiterst sober: over het bovenlichaam wordt een *choli* gedragen, een katoenen jakje met zeer korte mouwen, dat alleen de borsten bedekt en deze eenigszins ophoudt, terwijl de buik al of niet gedeeltelijk vrij blijft. Allen dragen een geplooide rok die *lahunga* heet; intusschen zij opgemerkt, dat alle hier genoemde Britsch-Indische benamingen, hoewel de meest gebruikelijke, geen standaardnamen zijn, omdat die in de verschillende districten weer onder andere woorden bekend staan. Markant is het, dat al de vrouwen over hoofd en bovenlichaam een langen doek drapeeren die, in den meest eenvoudigen vorm (plaat 34) de karakteristieke Britsch-Indische *sari* is, een kleedingstuk dat men reeds afgebeeld vindt op de zeker meer dan 1300 jaren oude Boeddhistische rotsschilderingen van Ajanta en Ellora. Uit een en ander blijkt ook, dat van af de alleroudste tijden, zoowel de Hindoe-vrouwen als die der Mahomedanen, in Voor-Indië geheel gekleed gingen.

Waar de gansche kleeding der immigranten-vrouwen, van hen dus die tot de laagste volksklasse behooren, zich door armoede bepaalt tot grof lijnwaad, zonder veel kleur of ornament, spreekt het ook van zelf, dat bij hen van opsmuk en sieraden weinig sprake is, al dragen enkelen zilveren arm-, pols-, vinger- en enkelringen, al zijn de ooren soms gesierd met zilveren klokvormige hangers en al worden de *taitoen's* of halssnoeren met de *moncanty* of neusring hier en daar (plaat 34) evenmin gemist. Dit laatste is een Hindoesch sieraad, doch ook bij de Muzelmansche vrouwen is het zeer geliefd. Als het kind nog zeer jong is wordt daarvoor de neus doorboord; op 3 à 4-jarigen

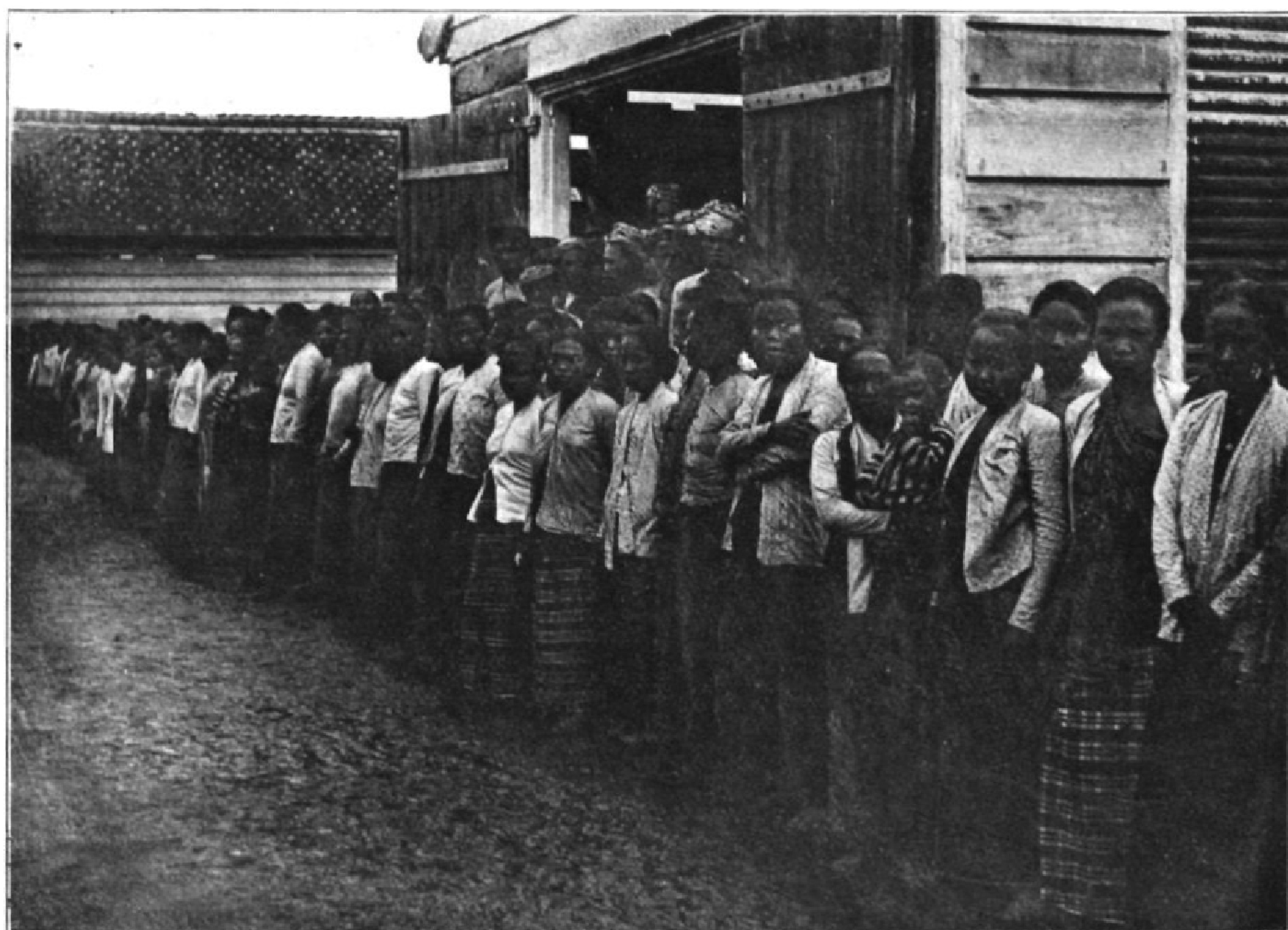
Plaat 32 (opname van den schrijver).

Plaat 33 (opname van den schrijver).

Plaat 34 (opname van den schrijver).

Plaat 35 (opname van den schrijver).

Plaat 36 (opname Eug. Klein, Paramaribo).

Plaat 37 (opname Eug. Klein, Paramaribo).

Plaat 38 (opname van den schrijver).

Plaat 39 (opname van den schrijver).

Plaat 40 (opname van den schrijver).

Plaat 41 (opname van den schrijver).

Plaat 42 (opname Eug. Klein, Paramaribo)

Plaat 43. Javaansche schoone.

leeftijd draagt het meisje een doorn daarin of een stukje bamboe, opdat het gat niet dicht groeit. Wordt zij vrouw, dan vervangt haar verloofde den doorn door een safier of robijntje en spreekt daarbij den liefdewensch uit, dat dit altijd zoo dicht mogelijk onder zijn oog zal zijn.

De gaten in de oorlellen zijn dikwijls 2 à 3 c.M. wijd en worden bij gebrek aan sieraden of als die zorgzaam zijn opgeborgen, gevuld met een stukje opgerold blad.

De kleeren van een getrouwde Hindoevrouw kenmerken zich altijd door een gekleurden rand en volledigheidshalve zij meegedeeld, dat het gebruikelijk is, dat een weduwe zich hult in geheel witte gewaden.

Voordat een Hindoe nieuwe kleeren aantrekt, neemt hij er eerst enkele draden uit die hij aan verschillende godheden schenkt of hij smeert een hoekje in met kurkuma, de gele Indische safraan, ten einde zich te beschermen tegen het z.g.n. kwade- en onheilbrengende oog.

Aan de symbolen die op het voorhoofd zijn geteekend herkent men de Hindoe-sekte : de horizontale teekens duiden de volgelingen aan van Çiwa, de verticale die van Vishnoe. Voor de beschildering dezer merkteekens en ook voor de strepen die wel op borst en armen voorkomen, wordt de asch gebruikt van gedroogde koedrek die gebrand is of asch van sandelhout, kurkuma enz.

Door de minimale behoeften die de Britsch-Indiër heeft, door de geringe eischen die hij aan het leven stelt, door het zich bekrimpen op allerlei manieren en door zijn zeldzamen zin voor sparen, weet hij van zijn arbeidsloon nog voldoende te beleggen op de koloniale spaarbank, om na expiratie van zijn contracttijd, naar zijn land terug te keeren met een niet onaanzienlijken spaarduit. Velen echter blijven zich voor goed in de kolonie vestigen, wijden zich aan den kleinen landbouw of aan de groententeelt, zij houden er goed melkvee op na of laten zich kennen als uitnemende winkeliers. Suriname telt tegenwoordig ongeveer 26.000 vrije Britsch-Indische koelies, waarbij nog te voegen zijn 1850 afkomstig uit de naburige kolonies ; ongetwijfeld mogen zij gerekend worden tot het meest arbeidzame en productieve gedeelte van de bevolking. Uit een zeker hautain gevoel echter en uit te weinig verwantschap met de overige bevolkingsgroepen, houden zij zich scherp afgescheiden.

Door de ongeloofelijke wijze waarop zij weten te woekeren met hun geld, waarvoor meermalen perceelen, beplantingen en vee wordt aangekocht, wordt bovendien een gedeelte van het opgespaarde omgezet in groote gouden muntstukken, die in snoeren vereenigd, als sieraad dienen om den hals, zoowel bij vrouwen als bij mannen. Zoo ziet men vaak het echtpaar in povere smoezelige kleedij, maar getooid met de schitterend gouden teekens hunner arbeidzaamheid. De vrouw, die als ondergeschikte wordt beschouwd, loopt dan niet naast haar man, maar volgt op enkele passen achter hem, op haar hoofd alles dragend wat zij op de markt heeft ingekocht. In de balanceerkunst is zij echter minder bedreven dan de negerin, en veelal steunt zij haar vracht met een of met beide handen.

Zijn de Britsch-Indische immigranten langzamerhand tot meerdere welvaart gekomen, dan uiten de aangeboren oude raseigenschappen zich ook duidelijker en menige, voorheen sjovele en arme koelie, wordt dan een welverzorgd, respectabel mensch met alle kenteekenen van de innerlijke beschaving van zijn oeroud ras.

In hun goeden doen blijven de mannen zich het eenvoudigst kleeden, al zijn de dhoti en de *courtah* — een soort lang hemd — van betere stoffen. 't Is jammer dat velen die afleggen en zich door een broek met buisje zeker niet mooier maken (plaat 39). Inplaats van met den tulband, dekt men zich ook wel met een kleine ronde cap, waarvan de rand veelal geborduurd is. De Mahomedanen zijn in het algemeen op dezelfde wijze gekleed als de Hindoes, velen echter dragen geen baard, terwijl de Hindoeleer het gebruik van schoenen verbiedt.

Niet alleen is bij den welgestelden koelie de kleeding van betere hoedanigheid, doch hij voelt ook meer behoefte om grooter aandacht te wijden aan de verzorging van zijn lichaam, op de wijze zooals zijn volk dat immer gewend was. Geregeld scheert hij de borstharen weg, ook die onder de oksels en aan den onderkant der liezen. De nagels worden op tijd afgesneden, de huid heeft hij graag zonder vlekken, zonder lidteekens en daarbij zacht en glanzend. Hij wrijft zich daarom in met wat mosterdzaadolie, die tevens dient om de poriën te beletten miasmen op te nemen en het transpireeren te matigen. Hij wascht zich behoorlijk — in zijn vaderland door de dagelijksche, ritueele ablutions aan den stroom — omdat hij dit noodzakelijk acht

voor zijn gezondheid, evenals het spoelen van den mond en het schoonhouden van de tanden.

Een zeker embonpoint wordt beschouwd als een kenteeken van welstand en waardigheid. Maar in Suriname treft men dit weinig aan onder de beter gesitueerde koelies, daarentegen is een zekere gezetheid van het lichaam onder de vrouwen veel minder zeldzaam. Respecteert de vrouw zich als Hindoesche, dan zal zij ook haar lichaam inwrijven met safraanpoeder en de, door den godsdienst voorgeschreven stervormige teekentjes plaatsen op de kin, op een der neusvleugels en tusschen de wenkbrauwen.

De vrouwen zijn het ook die het meest gehecht blijven aan de bekoorlijke en schilderachtige nationale dracht en al is haar ijdelheid, die vreemd is aan opvallende coquetterie, van een gansch anderen en ingetogener aard dan die van de neger- en kleurlingvrouwen, toch scheppen zij er behagen in, om op feestdagen voor den dag te komen in een dracht, die alle andere kleederdrachten in Suriname ver achter zich laat. Is de vrouw daarbij nog jong en mag zij zich verheugen op de schoonheden van haar ras, dan is zij, de goudtintige en ranke, met haar nacht-zwarte mysterie-oogen en haar ingetogen, delicate gratie, van een groote aantrekkelijkheid.

Zelfs wanneer zij zich nog niet gedrapeerd heeft met haar doorschijnende sari en het kapsel de gouden sieraden nog ontbeert, kan zij (plaat 36) van een fascineerende bekoorlijkheid zijn. Prachtig stemt tegen haar donker-amberkleurige huid, de licht-gele choli met de scharlaken zoomen, de lange, lichtelijk; tinkende oorsieraden, de rinkelende braceletten, de voorarmringen met de losse, meebewegende bonte kwastjes, dit alles past volkomen bij haar gipsyachtig uiterlijk.

Het figuurtje op plaat 37, ongetwijfeld een gehuwde vrouw, wat blijkt uit de wijze waarop zij haar byouterieën draagt, roept de romantische heldinnen op uit de oude Indische sagen. De fonkelende oogen, de mooi besneden, zware mond en de licht trillende neusvleugels, getuigen niet alleen van fellen hartstocht, maar ook van vastberadenheid, van trots, van een wezen dat de moeder zijn kan van waardige zonen van een volk, dat een groote, krachtige cultuur draagt. Op haar rijk geborduurde zijden choli, rinkelt de kostbare gouden muntensnoer, die getuigt van den noesten arbeid van haar echtgenoot. Zij

heeft zich bovendien gesierd met een zilveren collier, haar slank-soepele armen heeft zij omspangd met tal van braceletten en mooi bewerkte zware zilveren ringen glanzen om haar fijn gebouwde enkels.

Maar de meeste zorg heeft zij wellicht besteed aan haar gouden haartooisels. Op de scheiding van het met noten- of cocosolie geglansde, eenvoudig met een scheiding in het midden opgemaakte en van achter saamgeknoopte haar, is een halvemaanvormig kleinood bevestigd, omrand met gouden pareltjes, waartusschen robijntjes schitteren ; twee gevlochten, gouden snoeren, hangen langs de slapen af naar de ooren, die het karakteristiek radvormig sieraad dragen met het vurig tintelend robijntje in het midden en dat tevens voorzien is van de klokvormige hangers.

Als zij uitgaat drapeert zij zich bekoorlijk met haar doorschijnende mousselinen sari, die als stroomend water is of als de avonddauw en waarvan de fijnheid te vergelijken is met saamgeweven lucht. Omzichtig windt zij die om het middel. voorzichtig legt zij de weeke plooien over het goudgesierde hoofd en zoo, schrijdend in haar geheimvolle elegantie, lijkt zij een mooi-boeiend vorstinne-kind uit een oud sprookje.

Is de echtgenoot zeer welgesteld, dan zijn choli en *kangra* of geplisseerde rok, die tot de enkels reikt, van fijne stof, terwijl de laatste weer bedekt wordt door een korter, gebloemd zijden overkleed. Meerdere taïtoun's omcirkelen den hals, de gouden moncanty of neusring is dikwijls nog verlengd met een gouden hanger waarin safiertjes of robijntjes fonkelen en de geheele rand van de oorschelp is door gouden versiersels opgetuigd. Bovendien worden de vingers getooid met min of meer kostbare ringen in dubbele rijen, elke teen draagt zelfs een zilveren ringetje, de zilveren enkelspangen zijn van bizondere bewerking en de vrouw drapeert zich ten slotte met een veelkleurige, zijden sari (plaat 38).

Meer kleedingstuk dan deze losse sari, is de smalle sjaal of *do-patta* der Muzelmansche vrouwen, die eerst om het middel geslagen wordt, dan gespreid over de borst en vervolgens langs den linker schouder over het hoofd wordt gelegd. Het bevallig drapeersel van de do-patta, dat het gelaat schaduwend omlijst en luchtig den lichaamsvorm omgeeft, is wel het meest bekoorlijke, het meest schilderachtige van de vrouwen-

dracht. Mooi harmonieeren met de warm-donkere huid, zoowel de witte als al de dieptintige, veelkleurige transparante weefsels, die van het licht geel, stijgen naar het donker oranje, karmijn en violet. Gewoonlijk is de zoom anders van kleur en zijn de uiteinden vaak geborduurd of versierd met een verschillend patroon.

Een drapeersel dat èn door de Hindoes èn door de Mahomedanen, zoowel door mannen als door vrouwen wordt gedragen, is de mousseline *sehla* van een meer open weefsel en die al of niet geornamenteerd is en van gekleurde of ongekleurde randen is voorzien.

In het algemeen leggen de vrouwen een groote voorkeur aan den dag voor kleeding met sterke kleuren, het felle zonlicht en hun donker pigment verdragen die best. Het zelfde is bij de negervrouwen ook wel het geval, doch hun kleurzin is veel oppervlakkiger. Vooreerst bestaat de stof waaruit haar kleeding is gemaakt voornamelijk uit wit goed dat eenvoudig bedrukt wordt met een varieerend patroon, waarvan de kleur — zooals reeds werd opgemerkt — altijd primair is. De kleedingstof der Britsch-Indische vrouw daarentegen is van een egale, veelal gemengde kleur of is sierlijk gebloemd en vooral wat de zijdestoffen betreft, getint in de fijnste nuances. Haar kleurgevoel ondergaat trouwens een zware proef, als zij het meest sterke parkietengroen, kanariegeel of diepe violet op zoodanige wijze met meer andere kleuren combineert, dat zij geen kakelbonten indruk maakt. Geheel witte kleeding draagt zij zelden, de witte kleur wordt altijd verlevendigd door gekleurde randen.

Deze, in vergelijking van die der mannen, zeer overdadige, rijke kleeding van de Britsch-Indische vrouw, voldoet nog volkomen aan de overoude wet van Manoe, die o.a. voorschreef, dat de gehuwde vrouwen door haar echtgenooten en mannelijke bloedverwanten moeten worden geëerd en dat zij begiftigd moeten worden met voegzame gewaden en versiersels, want dat „een vrouw die mooi is gesierd, tevens haar gansche woning siert.”

De Javanen.

Het vooruitzicht dat eerlang uit Britsch-Indië geen versterking meer te wachten zal zijn ten behoeve van de Surinaamsche arbeidskracht, doet de hoop koesteren, dat er telken jare

voldoende geschikte Javanen bereid gevonden zullen worden om hun eigen „tampat” tijdelijk of voor goed te verlaten, ten einde zich van het Oosten te verplaatsen naar het Westen. In de toekomst zal dan het bevolkingscijfer der Javanen dat der Britsch-Indiërs meer een meer overtreffen en zal dus ook, met het oog op het langzaam afnemen van de kotto-misi dracht, de Javaansche kleeding in Suriname, naast het Europeesche snit, overheerschend zijn.

Hoewel de kleedingswijze der bewoners van Java eenigszins verschilt naarmate zij behooren tot de westelijke Soendaneezen of tot de Oostelijke Madoereezen en de inlanders van midden Java, die de eigenlijke Javanen zijn, zijn deze afwijkingen bij de naar Suriname emigreerenden, niet zoo dadelijk op te merken. Hoewel bij de vrouwen het meest waarneembaar, blijkt uit plaat 35, een groep pas ontscheepte Javaansche vrouwen, hoe vrijwel uniform hun kleeding is. Ook bij de mannen is dit het geval, zooals plaat 40 toont met de gamelan- en dansscènetjes in het Koelie dépôt op Kombé, even buiten Paramaribo.

Omdat hier uitsluitend sprake is van min werkvolk, dat een voor den arbeid makkelijke en vereenvoudigde kleeding draagt, zal zelfs bij de uitgangskleedij, zoo min mogelijk worden ingegaan op een gedetailleerde beschrijving van de afwijkende wijzen waarop de drie Javaansche bevolkingsgroepen dagelijks en op feestdagen gekleed gaan.

Het oorspronkelijk kleedingstuk der mannen is de *tjawet*, die om de lenden gewonden, tusschen de beenen doorgehaald, van achter wordt ingestoken en die nog door de Soendaneezen gedurende den arbeid gedragen wordt. De meest eenvoudige dracht van den Javaanschen koelie, bepaalt zich echter alleen tot een even over de knie reikende broek en den gebatikten hoofddoek. Deze laatste is van echt Javaanschen oorsprong en heet *iket*, wat band of koord beteekent. In het Maleisch wordt de hoofddoek *sapoe tangan kapala* of *stangan kapala* genoemd, d.i. woordelijk hand-doek voor het hoofd. In het deftige Djocja wordt hij het netst gedragen en met veel zorg over de slapen om het hoofd gewonden, met lange uitstaande slippen achter de ooren. In Solo wordt hij zóo omwonden, dat op het midden van het voorhoofd een driehoekig tipje zichtbaar blijft, de z.g.n. *koentjoeng*, doch buiten midden Java wordt veel minder aandacht gewijd aan het strikken van den hoofddoek en deze is ook bij de meeste immi-

granten nonchalant en slordig aangelegd. Onder hen zijn dan ook de bewoners uit de Vorstenlanden dadelijk te kennen aan de nette hoofddoekdracht.

Ten einde het naakte bovenlichaam nog eenigszins voor de heete zonnerstralen te beschermen, wordt dikwijls een opgerolde saroeng over het hoofd op de schouders gedragen, zoo dat die gedeeltelijk rug en borst bedekt (plaat 40, figuur op linker gedeelte), doch de meesten verkiezen een *badjoe,* een soort jasje met wijde mouwen, dat om den hals sluit met een opstaanden kraag ; deze badjoe, waarvan ons baadje is afgeleid, hangt open en los tot de heupen en is gewoonlijk wit of blauw. Bij den arbeid of in de woning heeft de Javaan echter altijd een bloot bovenlijf ; alle overige kleeding wordt alzoo beschouwd als overdaad.

Zooals uit de platen 40 en 41 blijkt, zijn er ook mannen die de *saroeng* dragen op de wijze zooals algemeen bekend de vrouwen doen. Dit woord saroeng beteekent scheede of koker, omdat de beide einden, als een rok zonder naad, aan elkaar sluiten. Zij is het meest in W. Java in gebruik en heet bij de Soendaneezen *samping*. De saroeng wordt over het hoofd aangedaan, gaat op de heupen eens om het lijf, zoodat van voren een sierlijk vallende plooi overblijft. Bij het uitdoen laat men haar eenvoudig zakken en op den grond vallen.

Wanneer de einden niet saamgenaaid zijn en het kleedingstuk uit een lang doek bestaat van 2½ — 3 M. lengte en ongeveer 1 M. breedte, dan wordt door den Javaan gesproken van een *djarit,* door den Maleier van een *Kain pandjang,* d.i. lang doek, ook wel van *Kain lepas* of los doek en van *Kain saroeng* of kokerdoek.

Bij de eigenlijke Javanen is de djarit, die langer is dan de saroeng, algemeen in gebruik en wordt, als mannenkleedingstuk *bebed* genoemd, dit is omwinding, en *tapih* als die door de vrouwen gedragen wordt ; in Kromo Inggil of hoogere taalsoort, heeten beiden *njamping,* d. i. bedekking. Wordt de tapih zoo hoog opgehaald tot zij tot de oksels reikt en dus de borst bedekt — een wijze zooals bij het baden steeds gebruikelijk is — dan spreekt men van *pindjoeng.*

De Javanen noemen de bebed ook wel *sindjang wijar* of het wijde doek, in tegenstelling met de saroeng of *sindjang tjijoet,* dat nauw doek beteekent, want de lengte van de bebed is er op berekend, dat zij, beginnende bij dè linker heup, twee maal

om het middel wordt geslagen, terwijl dan nog een strook wordt overgehouden, die van voren vlak neervalt, doch ook wel in enkele zorgzaam geschikte plooien. Zij reikt tot op de enkels neer, wordt bij de vrouwen door een band of *oedet* vastgebonden, maar door de lagere volksklasse wordt zij veel korter, dikwijls tot halverwege de kuit gedragen. De bebed is een luchtig, makkelijk kleedingstuk dat alle bewegingen toelaat, zelfs het met gekruiste beenen zitten in de silohouding. Doch een specifieke Indonesische dracht is dit soort kleedingstuk niet; op Ceylon en op de kusten van Malaka en Coromandel, is het bij de Hindoes in gebruik, terwijl het ook verder in Z.-Azië wordt gezien.

Het zijn niet de zeer eenvoudige vormen van saroeng en njamping die den aard en den geest bepalen van de volksgroepen bij wie deze kleeding inheemsch is, doch wel de wijze van versiering daarvan. Opmerkelijk toch is het, dat de saroeng die door de Makassaren, Boegineezen, Maleiers en Soendaneezen op West Java gedragen wordt, oorspronkelijk in kleuren werd geweven; deze minder ontwikkelde volken pasten dus ook een minder ontwikkelde techniek toe dan de zooveel hooger in cultuur staande Javanen, door wien de bebed in kleur wordt bebatikt. Niet alleen is de uit de hand geteekende batikkunst edeler dan de machinaler weefkunst, doch op midden Java bereikte zij een hoogte die eerbied afdwingt voor den zeldzamen vormenbouw en decoratieven stijl, voor den geestelijken rijkdom waarmee tal van emblemen worden toegepast en bovenal voor den prachtigen, den superieuren kleurzin, die een zeer bizonder, eigen Oostersch karakter draagt.

De op een sublieme wijze in het stijlvolle ornament verdeelde rijke, diepe bruinen en blauwen met de gloedvolle oranjes, wijzen zoowel op den hartstochtelijken, zwoel zinnelijken aanleg van den Javaan, als op zijn buitengewone, hooge kunstontwikkeling, terwijl de nooit opdringerige, nooit brutale, maar daarentegen altijd harmonische, stemmige, deftige kleurgamma's, uitvloeisels zijn van de ingetogenheid, de waardigheid, de bedachtzaamheid en de zachtaardigheid der Vorstenlandsbewoners. Ook hun innerlijke beschaving, hun fantasie en gevoel voor rhythme, spreken zich duidelijk uit in de weloverwogen ordonnantie van teekening en kleur, die de goede batiks in hooge mate kenmerken.

Door nabootsing zijn de bovengenoemde kust-Maleiers er later toe overgegaan om hun saroengs ook te batikken, doch onvermijdelijk zijn de Pekalongansche en andere teekeningen, met de daarbij toegepaste kleur, van veel wufter aard gebleven en staan zij verre ten achter bij die van midden Java. In den regel herkent men dan ook aan de saroeng die de immigranten-vrouw draagt, of zij afkomstig is van de kuststreken.

Een kenmerkend Maleisch-Polynesisch siermotief der saroeng, dat nooit voorkomt bij de kaïn pandjang, is de *kapala* of hoofd, een overdwarse strook met een *toempal* d. i. gaping of inkeping, een zig-zag patroon, waarvan de tophoeken in twee rijen naar elkaar wijzen (rechtsche vrouw op plaat 42) terwijl de *badan* of het lijf der saroeng op geheel andere wijze is beteekend.

Ook in West Java en in de Preanger Regentschappen is de gebatikte samping of *kebat*, d. i. recht-af, van lateren datum. Intusschen kenmerken zich de batiks van Tasikmelaja door patronen die veel minder verfijnd zijn dan die van midden Java, doch waarvan de forsche teekeningen van een origineele en uitmuntende decoratieve werking zijn.

Door gebrek aan verfstoffen gedurende de oorlogsjaren heeft op Java de batikkunst zeer geleden ; de toch al groote import van goedkoope namaak-batiks en van madapollams uit Holland, Engeland, Zwitserland en vóor 1914 ook uit Duitschland, zal daardoor zeker toenemen. Een Javaansche vrouw of man echter die zich eenigszins respecteert, draagt geen namaak, noch de bedrukte of z.g.n. *tjap-saroeng*, die alleen voorkomt bij de arme volksklasse en voor een groot deel ook bij de naar Suriname geëmigreerden, waarvan die uit midden Java zelden de gebatikte, doch de goedkooper geweven djarit draagt, die gedurende den arbeid zóo hoog wordt opgeschort, dat de onderbeenen vrij blijven.

Uit plaat 35, met de pas aangekomen vrouwen in het Koelie-dépôt, blijkt, dat zij evenals de mannen een soort baadje dragen, dat echter niet verward moet worden met de algemeen bekende *kebaja*, omdat deze, hoewel ook open aan den hals, het geheele bovenlichaam insluit en minstens tot aan de knieën reikt. De mindere Javaansche vrouw vergenoegt zich echter met de eenvoudiger *takwo* of *klambi koeroeng*, een kort baadje, reikende tot de heup en dat los blijft of meer of min gesloten wordt.

Onder de takwo draagt zij een *kotang*, een laag uitgesneden

onderlijfje van wit katoen zonder mouwen en dat over de borst wordt dicht geknoopt. Bij vrouwen uit de Vorstenlanden is deze kotang niet in gebruik, want zij zijn onmiddellijk te herkennen aan haar *kemben*, een strook dikwijls zeer fraai gebatikt lijnwaad, die onder de armen om het bovenlijf wordt gewikkeld en alzoo den boezem geheel bedekt, (plaat 41). Als daarover een kleurige takwo wordt gedragen, kan deze welvoegelijke kleeding met haar eenvoudige lijnen, zeer bekoorlijk zijn, zooals bij de zittende vrouw op plaat 43. Bevordelijk voor den schoonen bouw van de buste is de kemben echter niet, omdat de borsten daarmee eenigszins worden samengedrukt ; als men hierbij voegt, dat de Javaansche vrouwen alle zware vrachten op den rug torsen, zijn daarin mogelijk de redenen te zoeken, waardoor in het algemeen de buste der Madoereesche vrouwen, die in rechtstandige houding de vracht op het hoofd dragen, langer ongerept van vorm blijven.

Evenals de gebatikte hoofddoek, is de kemben vaak gesierd met een blanken spiegel, die echter niet vierkant is, zooals de *modang* bij den hoofddoek, doch die, den langwerpigen vorm van het lijnwaad volgende, zich afteekent in een uitgerekte ruit. De zeer mooie, door een rand omgeven, effen binnenkleuren der hoofddoeken en kemben's zónder spiegel, worden bizonder karakteriseerend *bloembangan* genoemd, d. w. z. vijveractig, omdat die effen binnenkleur aan stil water denken doet. Deze soort kemben's kunnen, in de wondervolle, exotische combinaties, prachtige exemplaren zijn van zeer ontwikkelde sierkunst, doch zij zijn niettemin, als afwijkingen van den oorspronkelijken stijl met spiegel, uitsluitend in gebruik bij de mindere klassen en bij den vasthoudenden aristocraat niet in tel.

Wanneer hoofddoek en bebed of borstdoek bebatikt zijn met hetzelfde patroon, wordt zoo'n stel *sawit* of *sawitan* genoemd en evenzoo een tapih en kemben, zooals de zittende vrouw draagt op plaat 43.

Wat de sari is bij de Britsch Indische, is de gebatikte *slendang* bij de Javaansche vrouw datgene wat haar kleeding voltooit. Het gebruik is echter verschillend ; de slendang is een soort lange smalle omslagdoek, waarvan de oorsprong niet bekend is en die dient als tooi wanneer de vrouw uitgaat (linksche vrouw plaat 42), die tevens gebruikt wordt om daarin haar zuigeling mee te nemen (rechtsche vrouw plaat 42), die een

sierend kleedingstuk is waarmee bij den dans de armbewegingen worden vergezeld of geaccentueerd (plaat 41) en die de jonge vrouw ook dikwijls aanwendt om op bevallige wijze te coquetteeren.

Dat deze laatste niet afkeerig is van lijfsieraden, spreekt van zelf, maar zij is daarin veel minder eischend dan de Britsch-Indische koelievrouw. Wanneer de Javaansche vrouwen in Suriname komen, ziet men slechts weinigen die sieraden bezitten van eenige waarde. De oorversiersels (Maleische *soebang*) zijn meest van karbouwhoorn of van koper en in den vorm van langwerpige klosjes. Ook de ringen zijn meestal waardeloos en gemaakt van rood of geel koper. Geheel in overeenstemming met de eenvoudige kleeding en sieraden is het kapsel van de vrouwen, dat op enkele wijzen in een wrong of *geloeng* geknoopt wordt ; de algemeen gedragen vormen zijn de *sanggoel* en de *kondé,* waarin soms een wit bloemetje gestoken wordt, bij gemis aan melati en tjempaka.

De geëmigreerde Javaan die, zooals reeds werd opgemerkt, van minder karaktergehalte is dan zijn doorsnee landgenoot, is ook veel minder spaarzaam dan de Britsch Indische koelie. De welstand dien deze meermalen in de kolonie bereikt, blijft voor den Javaan dan ook uitgesloten. In dit verband is het opmerkelijk, dat, terwijl volgens de laatste opgaven 1959 Nederlandsch-Indische immigranten als vrije arbeiders op de plantages werken, van een ruim 7 maal grooter aantal niet meer onder overeenkomst verbonden Britsch-Indiërs, slechts 1174 als zoodanig werkzaam zijn. Hieruit blijkt, dat de Javaansche immigrant minder capaciteit toont voor zelfstandig werk, een omstandigheid intusschen die bij uitgebreider aanvoer van Nederlandsch-Indische arbeidskrachten in de toekomst den grooten landbouw ten goede kan komen.

Het ligt voor de hand, dat de vrije Javaan, die in beter conditie is geraakt, wat meer aan zijn kleeding en aan die van zijn vrouw ten koste legt, doch veel geld aan kostbare sieraden, op de wijze van de Britsch-Indiërs, wordt niet besteed ; hoogstens worden de vroegere simpele en waardelooze vervangen door zilveren of verguld zilveren, soms door gouden, doch zeer zeldzaam door gouden met edelsteentjes.

Waar de uitgangs- en feestkleeding van de welgestelde Britsch Indische koelies wèl een vergelijking kan doorstaan

met die van dezelfde klasse uit hun eigen land, kan de gelegenheidskleeding van de in Suriname verblijvende Javanen niet op een lijn worden gesteld met die welke men vooral op feestdagen ziet in de Vorstenlanden of in de Preanger. Wat echter den aard aangaat der kleederdracht, moge die der Britsch-Indiërs, vooral de veelkleurige vrouwengewaden met de bekoorlijke sari, romantischer, voor velen aantrekkelijker en mogelijk schilderachtiger zijn dan die van het Javaansche volk, toch is ongetwijfeld de ingetogen kleedingwijze van den gegoeden Javaan stijlvoller. De oorspronkelijke vormen zijner sieraden getuigen van een ontwikkelder edelsmeedkunst; de symbolisch-decoratieve arabasken en de gestileerde dier- en plantmotieven, waarmee hij zijn kleeding beteekent, spreken van een verfijnder smaak en de nergens ter wereld voorkomende sublieme kleursamenstellingen van zijn batiks, wijzen op een ongeëvenaarden overgeërfden kunstzin.

Zijn waardigheidsgevoel en zijn eerbied voor den vormendienst, zijn zinnelijkheid en bedachtzaamheid, waren zeer gewis factoren die samenwerkten met den vroegeren, buitengewoon ontwikkelden kunstaanleg, en de zoo eigen, voorname kleurfantasieën deden ontstaan op de zich door een eigen sierstijl kenmerkende batiks van midden Java. IJdel zijn de Javanen en de Javaansche vrouwen buiten kwestie, maar die ijdelheid uit zich in de kleeding nimmer door overdreven vormen zooals bij de negerbevolking, noch door overdaad, zooals bij de welgestelde Britsch Indische koelievrouwen. Het zijn de zachtaardigheid en de schroomvalligheid van het Javaansche volk, die in deze remmend werken.

. . . .

Suriname's kleine bevolking, verdeeld in tal van merkwaardige groepen, geeft alzoo, door de talrijke kleedingwijzen, den vreemdeling een verrassenden indruk. Vooral op feestdagen, wanneer het ruime Gouvernementsplein het algemeen rendez-vous vormt en daar onder de rossige stralen van den laten middagzon een blij-bonte menigte wemelt van al de rassen in hun fraaiste kleedij, zijn de oogen nimmer moe gekeken.

Men heeft plezier in de prodo makende, coquette kottomisi's die in rijtjes van drie of vier, in cadanseerend heupwiegen, geaffecteerd draaien met de stijf-bolle rokken terwijl zij vroolijk kakelend door de dichte menigte gaan. Men gunt het de manne-

lijke negerbevolking om op zoo'n dag zich, in het Europeesche snit, op en top meneer te voelen; kraak zindelijk is het witte pak, de schoenen piepen behoorlijk en de gouden horlogeketting schittert door ontelbare glimlichtjes. Daar gaan ook talrijke Britsch-Indiërs, twee aan twee of in kleine groepjes, bij zich hun kinderen met den donkeren oogenblik, en de vrouwen gedrapeerd in gebloemde zijde of in zachte mousseline; gesierd zijn zij met de langs de slapen afhangende gouden hoofdtooisels en de gouden muntensnoeren blinken op de bonte choli's. We bewonderen haar, we zoeken het geheim te raden dat glanst uit de nachtzwarte oogen en dat aansluiting mijdt met al wat niet is van haar ras. Gemcedelijk flaneeren er ook de Javanen; hun vrouwen in kleurige klambi en gesierd door de losse slendang, schrijden onhoorbaar in lenig-rhythmischen gang. Alleen de enkele Boschnegers, soms ook Indianen die dolen langs den waterkant, ziet men niet in feesttooi, maar in hun sjovel stadscostuum.

In het rosse licht van de ondergaande zon dwarrelen kaleidoscopisch al die kleeding-kleuren onder de bladstille koningspalmen van het ruime plein. Als de roode bol ter kimme neigt, vliegen hoog boven de menigte, als spottend, de papegaaien schril krijtend terug weer naar het reeds donkere woud. Zij zijn als een zwevend vuurwerk van schetterende geluiden en van bonte, fonkelende kleuren, kleuren die weelderiger en rijker en schitterender zijn, dan de weelderigste en rijkste en schitterendste kleeding van de vele menschensoorten.

HET LEVEN OP ST. EUSTATIUS OMSTREEKS 1792

MEDEGEDEELD DOOR

DR. J. DE HULLU

Archivaris aan het Algemeen Rijksarchief.

Een verrassing is het, en een aangename verrassing, wanneer men tusschen de resolutiën, verbalen, rapporten en missiven van een archief bijgeval een document aantreft als de hierachter volgende brief, dat de gedachten van den lezer uit de sfeer van raadzaal en bureel naar die van het huiselijk en maatschappelijk leven voert. Aan wien de brief is gericht, laat zich niet meer bepalen, van den schrijver zelf, Zimmerman l'aîné, gelijk hij zich teekent, kan men zich uit zijn eigen mededeelingen ten minste eenig denkbeeld maken. Wij hebben, dunkt mij, in hem een jongmensch vóór ons uit den handelsstand, die op St. Eustatius aan het een of andere huis van negotie was verbonden, en nu de pen opvatte om aan een van zijn vrienden in het Vaderland te melden wat hem daar gedurende de vier weken, dat hij er vertoefde, wedervaren was.

Zijn eerste indrukken van land en volk waren, gelijk uit zijn brief blijkt, bijzonder gunstig. Wel vond hij er de hitte lastig en de muskieten hinderlijk maar voor het overige behaagde zijn nieuwe woonplaats hem uitermate: ik ben hier zeer gelukkig, zoo schrijft hij. Wat hem op St. Eustatius vooral aantrok was de ongedwongen toon die daar heerschte, de gulle trant van leven, die hem op de feestpartijen, waaraan de ingezetenen zich naar hartelust overgaven, allerwege tot een welkomen gast maakte. Daar kwam bij dat hij bij manier van spreken geen oogen genoeg had, om al het vreemde en merkwaardige gade te slaan, dat het eiland te zien gaf. De natuur, het klimaat, de leefwijze van de bevolking, inzonderheid van de kleurlingen en negers, het wekte alles zijn belangstelling op en deed hem naar zijn schrijfgereedschap grijpen om voor zijn vriend het bonte tooneel te schetsen, dat hij dagelijks aanschouwde. Een gelukkig toeval heeft gewild dat zijn mededeelingen niet zijn teloor gegaan. De onbekende vriend, voor wien zij bestemd waren, oordeelde ze naar het schijnt van ge-

noeg belang om er een afschrift van te verstrekken aan den raadpensionnaris Van de Spiegel, en deze heeft blijkbaar op zijn beurt den brief te interessant gevonden om hem niet een plaats te geven onder zijn papieren, die, zooals bekend is, sedert 1895 op het Algemeen Rijksarchief berusten.

Dat Zimmermans brief die eer verdiende, zal wel niemand die hem inziet ontkennen: hij bevat een bijdrage tot de geschiedenis van St. Eustatius van een soort dat uiteraard in officieele bescheiden weinig of niet is vertegenwoordigd en juist datgene in het licht zet, wat die officieele bescheiden maar al te veel in het duister laten.

WelEdele Heer en zeer waarde Vriend,

Ingevolge mijne beloften soo wil ik niet nalaaten UEd. deese toe te senden. In de brieff, dewelke ik de eere had aan uw Heer Vader te schrijven heeft UEd. seeker gesien wij een seer voorspoedige en gelukkige reijse gehad hebben. God sij loff ik geniete de beste gesondheijd en hoope ook soo van uw te sullen mogen verneemen.

Nogmaals veel dank, waarde vriend, voor de koeken, dewelke UEd. mij op rijse meedegegeeven hebt, deselve hebben mij veele chagrinante oogenblikken op zee benomen, sal trachten uw goedheid te beantwoorden.

Ik sal mij nu alleen beesig houden om uw een klein verhaal van de leevenswijs en situatie van dit eijland te doen. Dit eiland is omtrent 2 uuren lang en een goede mijl breed. Rondom spoeld de zee teegens den klippigen berg, dewelke seer hoog is en naar mijn gissing wel ruijm ½ uur boven de zee uijtsteekt. De zoogenoemde Punt oft Punch Bowl is het hoogste en is van binnen geheel hol, was voor deesen een volcan. Ik ben onlangs 's morgens derwaards met mijne vrienden gereeden en sijn tot beneeden gegaan oft liever door de stijlte afgeklauterd. In deese diepe cavern is het scheemerligt en word weijnig tot onder op den bodem door de zon bescheenen als alleen tusschen 12 en 2 uuren. In deese holte is het tamelijk koel. Men ziet de natuur haare gulle voortbrengselen daar in de hoogste top gereesen. En groeijd in het wild in deese holte druijven van een excellente smaak, sijnde heel langwerpig van gedaante, lijkenende naar kleijne pruijmen. Menvind daar watermeloenen van 20 à 30 pond, deese sijn van binnen roosecouleur nuanseerende naar het hart tot hell zilverwitt en is op de ²/₃ doorreegen met swart zaad, hetwelk seer schoon is als wanneer men een dier meloene opensnijd. Voorts ordinaire meloenen van een ongemeene aangenaame smaak, sijnde veel rijper als die ooit in Italiën gegeeten heb. Voorts vind men er mamaeij[1]) sijnde van groote als een ordinaire meloen en heeft de smaak als persiken in Europa. Cocosnooten vind men er in menigte, ik heb er gesien die ik op 18 pond schatte. De melk van deese vrugt is seer delicieus en verkoeld in de heete zon. Voorts chery[2]) sijnde een wonderbare vrugt, aan welkers top een noot groeid, kan die niet wel beschrijven. Granaat-

---

[1]) De groote bolvormige vruchten van den mammiboom.
[2]) De vruchten van den cherryboom,

appelen vind men er in meenigte, papaaije[1]), oranges, citroene, limmetjes[2]), mispelen en een hoope andere voor mij nog onbekende vruchten. Men vind er in het wild coffij, suijkerriet, cattoen, wilde pelerwten[3]). Ook een soort van princesseboonen, peeper in 4 en 5 soorten, waarvan er een soort is die ijsselijk sterk is en ver de soogenaemde Spaanse peeper overtreft. Ik heb er ook vijgeboomen gesien, die echter niet sulke aangenaame vruchten draagen als ik in Italiën die gegeeten hebbe. Ananassen sijn op dit eijland de beste van de geheele West-Indiën. Ik heb er gesien van 10 en 12 pond swaar en sijn seer rijp. Voor 5 à 6 stuijvers Hollands koopt men die van de neegers en kosten soo te seggen niets als alleen het afsnijden.

Er sijn hier veele suijkerplantagiën. Ik heb een hoope van deselve besigtigd, de meeste vrienden, aan dewelke ik bevoolen ben, sijn besitters van plantagiën, daardoor heb ik de geleegendheid gehad alles naauwkeurig te besigtigen, hetwelk alles seer interessant voor een nieuwsgierigen is.

De berg is seer hoog en meest met steekels begroeijd. De natuur brengt er geen boomen op voort off moeten geplant worden sooals tamerinde, kokos en mananne[4]). De verschrikkelijke heete son verbrand alles. Achter en vóór de de huijsen sijn citroen- en orangeboomen, ook veele cocos- en bananneboomen, dewelke min of meer de zon afkaatsen.

De huijsen sijn meest van ééne verdieping ter hoogte onder het dak van 8 à 9 voeten ; sijn geheel van hout gemaakt, de daken sijn alle plankjes hetwelk men cingels noemt. Eenige huijsen sijn van 2 verdiepingen, sooals ik U hier in een schetsje[5]) sende, van onderen op de grond sijn die ter hoogte van 2 en 3 voet gemetseld, voorts is alles hout en hebben in de eerste verdieping een gaanderij sooals uw ziet No. 1, No. 2 een hout beschot, hetwelk met het buijtenste werk gelijk is. Deese gaanderij is met de tweede No. 3 overdekt, dat meede met het onderwerk gelijk komt. Het dak is van houtene zingels, en als men op den 2de verdieping is siet men tot teegen deese singels eeven gelijk in de spellen als wanneer men a costy kermis heeft. Fatsoendelijke lieden hebben de huijsen van binnen met Engels papier behangen, en de meeste ornamenten bestaan in houte stoelen, die uijt Engeland en Noord-America komen, voorts groote spiegels en onder deese spiegels staan mahonij-tafels, waarop een heele glaswinkel te vinden is, sijnde waarlijk alles van het fraaijste cristalle glas dat ik ooit te vooren sag, bestaande in extra groote overdekte bocaalen, die wel 6 vlessen nat houden, en alle seer fraaij gesleepen, dito andere glasen, kandelaars, girandolles etc. Tafels, buffetten, commodes en diergelijke is hier alles van massieff mahonij.

De meeste huijsen sijn sonder glaasen, men heeft hier aan de meeste soomerblinden, van plankjes en seer net gemaakt. De huijsen hebben van alle kanten vengsters en deuren soodat het er des morgens en des avonds heel koel is. Op de teekening vind uw de plattegrond van de meeste huijsen, bestaande

---

[1]) De vruchten van den papajaboom.

[2]) Lemmetjes, een soort van citroenen.

[3]) Lees: peulerwten.

[4]) Misschien is bedoeld: bananne of manje.

[5]) Bij den brief liggen een drietal teekeningen in potlood, twee van een huis op St. Eustatius (opstand en plattegrond), en één voorstellende een negerdorpje, zooals dat bij alle plantages te vinden was.

meest in 3 vertrekken. Het middelvertrek staat voor alle inkoomende open, de 2 sijvertrekken sijn slaap- en loogeerkamers. Mannen slaapen meest in hangmatten die men 's avonds ophangd. Ik moet er ook in slaapen en vinde het veel beeter als een bed, ook word men van de insecten soo seer niet geplaagd, waar ik seer bang voor ben. Onlangs op mijn matras leggende wierd ik een groote hagedis en twee allerijsselijkste duijsendpooten gewaar, soo men daar van gestooken word krijgt men de koorts en la cérémonie est faite. Kakkerlakken is een vuil goed en bijten alles in stukken, des avonds moet ik mijn rok bergen wil ik hem 's morgens weder heel aantrekken. Sedert die tijd, dat ik het besoek op mijn matras had, slaape ik in de hangmat. Dan heeft men hier de plaag der miskieten en mompieren[1]). Dat vervloekte goed is de grootste plaag, die een Europiaan hebben kan; men sal onder de Crioole in één vertrek slaapen dan sullen sij de Crioole gerust laaten maar alle als een swerm op den ongelukkigen Europiaan aanvallen. Ik sie er somtijds uijt alsoff ik de maselen had. Dit alles hoope toch te boven te komen.

Het is hier soo verschrikkelijk heet als het maar met mogelijkheijd weesen kan, en was er dagelijks geen oostewind dan gelooff ik niet ik lang leeven sou kunnen. Begrijpt eens, ik moet mij 4 maal daags verschoonen en 2 maal andere kleederen aandoen. Somtijds loopt mij de sweet als met straalen langs de handen en aangesigt; één troost hebbe ik, te weeten men mij verseekerd als ik eens uijtgesweet ben, dat het dan gedaan is. In de vier weeken, dat ik hier ben, ben ik al seer mager geworden en ben ook een halve Criool in couleur geworden. Ik sien er heel aardig uijt, kenne mijn selven niet meer.

De menschen alhier sijn alle seer goed en gul. Men loopt ongegeneerd bij de vrienden in huijs en vind er altoos drank in overvloed. Men neemt al wat men wil en gaat weeder weg of segt: ik blijff eeten. Dit word alles voor wel en goed aangenoomen. Als er partijen gegeeven worden sijn die veel brillanter als in Europa, er wordt niets ontsien, een schildpad van 3 en 4 Johannessen[2]) is niets en soo alles naar rato. Madeirawijn word hier als water gedronken. Men vind hier ook de beste Europiaanse wijnen in alle kelders. Men kan hier op eene verschrikkelijke wijs drinken en (ik) staan er somtijds van op te sien. Ik gebruijke de voorsorge van altoos veel water onder mijn wijn te drinken, hetwelk de doctors seggen heel voorsigtig is. Voorts gebruike ik veel vrugten, des ochtens in de vroege morgenstond vooral.

Ten 4 uure gaan ik dagelijks met mijne vrienden een tourtje van 2 à 3 uuren te paard rijden en gaan dan de planters, die in het hooge land woonen, braaff plaagen. Teegens 7 uuren koome ordinair terug dejeuneeren off blijve bij den een off anderen vriend. Vervolgens van 8 tot 1 uur gaat een ieder sijne affaires doen, ik gaan dan den berg aff na de Baaij, waar alle pakhuijsen sijn en naar mijn gissing wel een 600 sullen beloopen. Dit maakt een klein stadjen op sijn selven. Het is aldaar wel driemaal heeter als op den berg om dies wil de wind door de berg benoomen sijnde het er smoorheet is. De rheede legt altoos vol Spaansche, Americaanse, Fransche en Engelse barken, dewelke dagelijks komen en vertrekken, waarmeede wij veel negotie doen, het is op de Baaij: Klein Amsterdam. Ik ben seer gelukkig met alle deese natiën te kunnen spreeken. De lands-

[1]) Een soort muggetjes, vooral lastig door hun gekriebel.
[2]) Een gouden Portugeesche munt, ter waarde van $7\,^1/_2$ mat of ƒ 18.75.

taal der inboorlingen, mullatres en neegers is Engelsch, men hoord niet anders, als men teegens een dame Hollands spreekt, antwoord sij niet off soo sij het goedvind in het Engelsch. Ik begin thans al een heele Engelschman te worden en spreeke geen Hollandsch als alleen met Lans, die weijnig of geen Engelsch kan.

Ten 1 uur send den een off anderen vriend mij een rijpaard en beklimme daarmeede den berg, gaa dan bij den een off andere eeten; ik word daagelijks op drie en vier differente plaatsen versogt. Des middags word weijnig gedaan. Teegens 6 uuren, als wanneer het donker word, gaat men den een of anderen vriend besoeken en blijft hem geselschap houden oft retireerd sig teegens 8 off 9 uuren en ten 10 à 11 uuren is een ijder in de rust.

Men houd hier veel van danssen. Onlangs was ik op een bal gevraagd, daar vond ik 64 dames, alle seer brilland gekleed. De vrouwen sijn hier niet schoon maar besitten een ongemeen goed hart. hetwelk wel het voornaamste is. Sij rijden alle te paard of laaten sig in een stoel door twee negers draagen, te voet heb ik er nog geen gesien.

Waarde vriend, ik wenschte wel eens uw hier te sien. Wat uw op soud sien als uw het swarte geselschap sag! De meesten loopen moedernaakt, mans en vrouwen, dat leefd onder malkaar als de beesten. Ik reekene 20 neegers teegens één blanke. Men beukt dat geslagt hier als de stokvis in Europa, men klopt en slaat den heelen dag. In den beginne had ik magtig veel meedelijden met die arme slaaven, maar ik sie, helaas! soodra sij merken men hun ontsiet, dan is er niets van gedaan te krijgen en houden ons voor de gek. Goddank ik heb een braave jonge, die mij op de oogen diend en een ongemeen goed hart heeft, dus behoeff ik geen beul te weesen. Ik heb hem beloofd hem te sullen koopen en hem meede naar Europa te neemen als ik in 5 off 6 jaren derwaarts misschien sal gaan. Toen ik hem dat beloofde viel hij op sijne kniën en greep mij om het lijff en bad mij om Gods wille het toch te willen doen, daar bijvoegende hij in den dood voor mij gaan wilde. 's Nagts slaapt hij op de grond op een Spaans matje onder mijn hangmat. Dit kwam mij seer hard voor, dog ik sie sij nooijt anders gewoon sijn en niet beeter weeten.

De mulatten sijn hier in groote meenigte. Veele van de vrouwen worden door de Europeaanen als maitressen gehouden. Deese sijn heel mooij gekleed, meest in het wit neeteldoek, om het hoofd linnedoeken met geborduurde gecouleurde randen en op het hoofd extrafijne Engelsche castoore hoeden, hebbende hunne slaaven off slavinnen agter hun met de parasols. Onder deese mullatres sijn seer schoone en welgemaakte vrouwen. Jammer is het maar dat de couleur niet fraaijer is, deselve is ligtbruin, en hebben alle lang en pikswart hair, ook swarte oogen en ijvoorwitte tanden. Sij draagen geen ornamenten off moet van goud weesen. Ik heb een hoope goude byouterie gehad, dewelke ik met 100 en 150 percent avans[1]) verkogt hebbe.

Niets heeft mij meerder in dit weerelddeel verwonderd als alle de kleine kindertjes. Deese hoord men selden oft ooit schrijen oft schreeuwen. Soo ras die drie maanden oud sijn kruijpen sij over de vloer en speelen met alle menschen eeven off sij 2 en 3 jaaren oud waaren. Men set hun des morgens en des avonds in een tobbe met koud water, en soodra sij daar in sijn laggen sij en doen alle

---

[1]) Winst.

mogelijke kinderlijke vriendschappen aan degeene, die hun maar aanhaald.

Van St. Kitts, ik meene St. Christopher, bekomt men dagelijks groenten ; Saba leeverd excellent kalfs- en schaapevlees ; St. Martin kan men bij helder weer heel naaukeurig sien, daar koomen ook dagelijks ververschingen vandaan ; met één woord men heeft hier al wat nouriture betrefd in overvloed en tamelijk goedkoop. Brood is op dit eijland beeter als in Europa, dit word van heele vette Americaanse blom gebakken. Een brood van 6 stuijvers sal omtrend weesen als in Europa van 2 stuijvers. Men heeft hier excellente vis, vooral schildpad, en men maakt die hier seer delicieus klaar. Men heeft hier een vis, dewelke een plaisier is om te sien, is bloedrood en in het waater juijst als goudvis, men noemt die hein. Ik heb vissen gezien van blaauw en silver gemengd, ook goud en doorschijnend grasgroen, met één woord de heerlijkste coleur, die men in émaille beschouwen kan. De kreeften sijn hier wel 4-maal grooter als in Europa, maar sijn ook soo mals en aangenaam niet.

Aardappelen koomen van de Engelsche eijlanden en sijn veel beeter als in Europa, sijn als doiren van eijeren soo geel, en bloemig. De salaed is niet best, is wreed en hard, hoegenaamd niet mals, maar inteegendeel hebben wij weeder een hope andere dingen die dubbeld de salaed vergoeden.

De schaapen lijkenen wel naar rheebokken, sijn heel hoog op de voeten en langhalsig, hebben geen oft weijnig wol en hebben de couleur als harten, heel aardig om te sien. Cabritjens[1]) sijn hier in meenigte. Koeijen en kalveren sijn er ook maar sijn in een slegte keuken, hebbende weijnig oft niets te eeten als alleen vrugten en affval, maar het runder- en kalffsvleesch komt van de eijlanden.

In dit eijland is geen wild, ook wijnig gevogelte. Ik heb een soort van vogeltjes gezien, die bloedrood sijn, ook die heldergroen sijn met een goude en peersche weerschijn. Boven in de klippen zijn slangen en hagedissen maar geen viervoetige dieren.

Zoo de neegers een off andere vette hond van de blanken kunnen steelen, dan laaten sij het niet en regaleeren sig er onder hun op. Bij elke plantagie is is ordinair een dorpje van 30 à 40 kleine hutjens, soowals in de teekening No. 4 te sien is, daar woonen die arme schepsels in.

Voorgisteren kwam de capiteijn-commandant mij haalen en vroeg off ik eens een neegergeselschap sien wilde, en hoe sij sig vermaakte. Ik was terstond klaar en ging met het geselschap derwaards. Ik weet niet of ik ooijt meer gelaggen heb. Het was een neegerballet. Daar had uw sien moeten wat voor wonderlijke en bisarre figuuren die heeren maakte, sij waaren seer vereerd met ons geselschap en betoonde ons alle onderdaanigheijd en vriendschap. Sij dronken hunne punch en grok, waarvan de tractant ons aanbood en hetwelk wij ook namen. Hunne musiek bestond in 2 tabourins, 2 sangers en 1 stuk oud ijzer, dat met een groote keegel beklopt wierd, en dan een violonist, die misschien nooijt te vooren gespeeld had. Enfin de harmonie van dit soo lastig musicq klonk mij pijnlijk in de ooren. Er waaren ook eenige mulattinnen in dit illustre geselschap, dewelke de meeste Engelse contra-dansen kosten. Daarmede dansten wij 2 à 3 dansen en hadden ten dien eijnde een swarte musicus uijt de plaats haalen laaten, dewelke reedelijk wel de musicq rabraakte. Naardat wij braaff ons

[1]) Een soort van geitjes.

afgemat hadden verlieten wij het geselschap en sij bedankten ons ten hoogsten voor de eere, die wij hun aangedaan hadden.

Daagelijks sien ik hier nieuwigheeden. Er sijn hier weijnig oft geen siektens bekend. Soo ras iemand siek word is hij met 3 en 4 dagen beeter off dood; alles gaat hier seer expediet. Het is ook soo met het begraaven : 's avonds dood, dan word men de volgende daag begraaven. De droefheid over een afgestorven vriend word met Madeirawijn affgewasschen. Wonderlijke manieren! Er is hier ook een kerk maar geen dominé!

Omtrend 14 dagen vóór mijn komst is hier een verschrikkelijke wolkbreuk geweest. Een gedeelte van den berg is weggespoeld en de oude weg om naar boven te gaan is geheel en al geruïneerd. Er zijn ook 2 plantagiën gedeeltelijk weggespoeld. De schade op de Baaij word boven een millioen guldens gereekend. Misschien sult UEd. dit wel in de nieuwspapieren leesen. Het kan hier ongelooflijk reegenen, ik heb al eens gedagt met huijs en al weg te sullen spoelen, en naauwlijks houd het op oft de heete brandende son heeft het water weeder opgedroogt, dat te vooren een quartier uurs geleeden als rivieren deed stroomen. Het kan hier ook seer hard donderen, het is akelig om te hooren, men word daaraan gewoon als men het daagelijks hoord.

Ik sal nu deese eijndigen, hoop UEd. mijn gekrabbel ontcijfferen sult kunnen; ik heb een weijnig in haast geschreven, sal alleen nog hier bijvoegen, dat ik seer gelukkig leeve en ben door alle menschen seer bemind en overal welkom, hetwelk voor mij een groot vergenoegen is en maakt mij het eene met het andere aangenaam.

Ik beveele mij in UEd. dierbaare vriendschap en versoeke niet te vergeeten mij dikwijls te schrijven; als er wat nieuws in Europa is, deeld mij dat meede s. v. p.

Ik ben met alle achting

(*geteekend*) ZIMMERMAN L'AINÉ.

St. Eustatius den 10 Julij 1792.

HOUTDISTILLATIE IN SURINAME

DOOR

H. J. HOMULLE, Ingenieur.

Onder de middelen, welke zouden kunnen dienen om Suriname economisch vooruit te helpen, behoort, naast de ontwikkeling der verschillende cultures, het stichten van industrieën. Van die industrieën, waarvan de grondstoffen in betrekkelijk groote hoeveelheden daar ter plaatse voorkomen, terwijl die grondstoffen zeer gering in prijs zijn, maar ook waarvan de producten een gretige aftrek vinden op de Europeesche markten, waarvan de producten zeer veel gebruikt worden voor de bereiding van verschillende stoffen, noodig voor verschillende doeleinden.

De industrie, welke ik hier op het oog heb, is de droge distillatie van hout en het verwerken der bijproducten. De grondstof voor deze industrie toch is „hout" en hout komt in Suriname zeer veel voor, tegen betrekkelijk zeer geringen prijs.

De gegevens omtrent het hout, welke ik hier geef, zijn mij welwillend verstrekt door den heer J. W. Gonggrijp, houtvester in Suriname, tijdelijk hier te lande.

In Suriname zijn tienduizenden H.A. bosch, zeer gunstig gelegen aan bevaarbare rivieren en kreken, waarvan het hout zeer geschikt zou zijn voor de distillatie. Maar behalve deze aan bevaarbare rivieren en kreken gelegen bosschen zijn er nog groote complexen bosch, waaruit ook door middel van smalspoor hout verkrijgbaar is.

De productie aan hout per H.A. bedraagt 200 tot 500 stapelmeter. Aannemende dat de gemiddelde opbrengst per H.A. bedraagt 350 stapelmeter en dat het verbruik van een fabriek voor houtdistillatie bedraagt 350 stapelmeter per etmaal, dan zou bij een werktijd van 300 etmalen per jaar 300 H.A. bosch moeten worden gerooid. Er zijn tienduizenden H.A. bosch, zoodat gebrek aan grondstof niet kan voorkomen. Bovendien kan op de ontboschte terreinen nieuw hout worden

aangeplant van zoodanige soort, als het meest geëigend is voor de distillatie.

De kosten van het hout zijn zeer gering. In 1918 leverde het boschwezen in Suriname aan openbare werken en aan de gasfabriek te Paramaribo 21255 stapelmeter hout, gemiddeld wegende 500 K.G. per stapelmeter (luchtdroog) tegen den prijs van (geleverd aan particulieren) ƒ 2.48 per stapelmeter, dus zeg ƒ 5 per ton ad 1000 K.G. franco Paramaribo. Deze prijs is waarlijk zeer gering, gezien de prijzen der Amerikaansche distilleerderijen, ad 4 dollar per ton hout. Deze prijzen waren vóór den oorlog. Door den oorlog is de vraag naar producten der houtdistillatie in de Vereenigde Staten zoo groot geweest, dat men daar op zeer roekelooze wijze zeer veel bosch heeft geveld, zoodat nu de regeering heeft moeten ingrijpen en het verder ontbosschen heeft verboden, behoudens haar goedkeuring.

Ik meen hiermede te hebben aangetoond, dat de grondstof voor een houtdistillatie in zeer groote hoeveelheden voorradig is tegen betrekkelijk zeer geringen prijs.

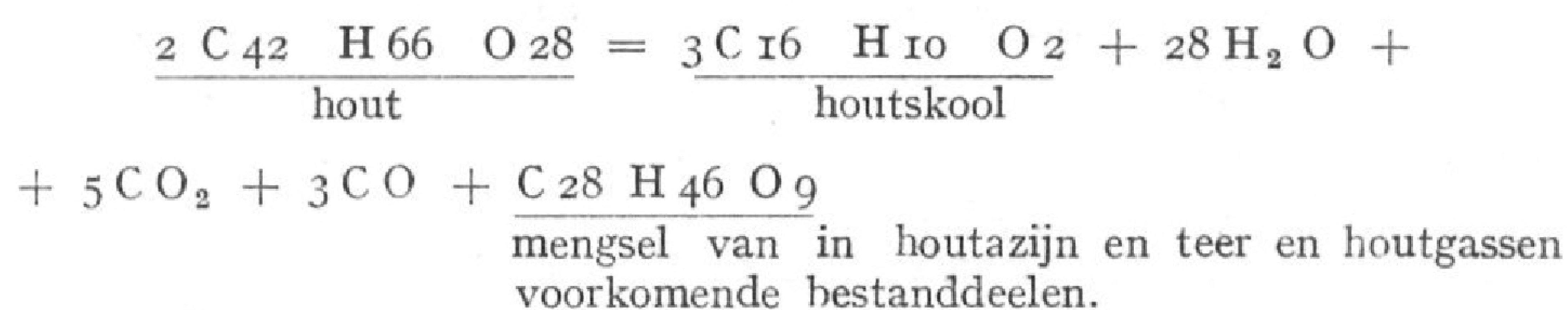
Na deze boschbouwkundige beschouwing wil ik iets mededeelen omtrent de droge distillatie van hout en bijproducten.

Wat is droge distillatie van een stof? Droge distillatie van een stof, (hout, steenkool) is het verhitten van die stof in een afgesloten ruimte, waarbij dus geen lucht, geen zuurstof, bij die stof kan toetreden en waarbij die stof een chemische verandering ondergaat, waarbij gewoonlijk alle gasvormige bestanddeelen worden uitgedreven, en waarbij een residu, een rest, achterblijft.

Hout (loofhout, zooals uitsluitend in Suriname voorkomt) bestaat hoofdzakelijk uit cellulose, lignine en water, waaruit volgt dat de chemische elementen, waaruit hout is opgebouwd, uitsluitend zijn: waterstof, koolstof en zuurstof.

In 't kort heeft bij droge distillatie van hout het volgende plaats. Wanneer in een gesloten vat, aan welk vat een buis is verbonden voor den afvoer der gasvormige producten, hout wordt verhit, dan ontwijkt het allereerst het water in dampvorm. Bij toenemende toevoer van warmte ziet men daarna het hout bruin worden en kan men in het waterachtige distillaat, dat uit den condensor, verbonden aan de afvoerbuis, vloeit, reeds sporen van andere stoffen, i.c. azijnzuur aantoonen. Maar

niet alleen kleurveranderingen van het hout, en vorming van sporen azijnzuur, welke oorspronkelijk niet in het hout aanwezig was, maar ook het optreden van gassen toont aan dat de cellulose en lignine moleculen door de verhitting uit elkaar worden geworpen. De waterstof en zuurstof van de cellulose moleculen scheiden zich van elkaar af en vereenigen zich opnieuw met elkaar of met een deel der koolstof tot koolstofverbindingen, welke weer nieuwe verbindingen aangaan, welke weer nieuwe stoffen vormen. Zoo ontstaan een oneindig aantal gasvormige, vloeibare en vaste producten, welke bij lange na nog niet allen bekend zijn. Volgens onderzoekingen van P. Klason, Heidenstamm en Nerlin zal bij een maximumtemperatuur van 400°C. het proces verloopen volgens de formule :

$$\underbrace{2\,C_{42}\,H_{66}\,O_{28}}_{\text{hout}} = \underbrace{3\,C_{16}\,H_{10}\,O_{2}}_{\text{houtskool}} + 28\,H_2O +$$

$$+\ 5\,CO_2 + 3\,CO + \underbrace{C_{28}\,H_{46}\,O_{9}}_{\text{mengsel van in houtazijn en teer en houtgassen voorkomende bestanddeelen.}}$$

Wanneer bij dit proces de warmtetoevoer is opgevoerd tot ± 380 à 400°C. verloopt het proces verder exothermisch, d.w.z. dat bij de reactie in het gesloten vat warmte vrijkomt.

De producten der droge distillatie van hout zijn : 1e houtskool, 2e teer, 3e ruwe houtazijn, waarin methyl-alcohol en 4e houtgas.

Een van deze ruwe producten en wel het voornaamste moet op de fabriek gezuiverd en verder verwerkt worden, of beter moet gemakkelijker transportabel gemaakt worden : dit is de ruwe houtazijn, waarin de methyl.

De ruwe houtazijn is een vloeistof van bruine kleur die zeer eigenaardig ruikt en smaakt. Het hoofdbestanddeel der ruwe houtazijn is water, 't welk ten deele afkomstig is van de oorspronkelijke hoeveelheid water in het hout, ten deele chemisch gevormd water is.

De hoeveelheid water wisselt af tusschen 80 en 90 % al naar gelang dat het verwerkte hout meer of minder droog was.

De resteerende 20—10 % bestaat uit houtazijn en teer waarbij nog een zeer groot aantal zuren en stoffen, welke meestal slechts een wetenschappelijke waarde hebben, uitgenomen één, n.l. de houtgeest of methyl-alcohol.

Practisch dus bestaat ruwe houtazijn uit water, opgelost teer, azijnzuur en houtgeest.

De groote hoeveelheid water maakt, dat de ruwe houtazijn niet direct getransporteerd kan worden, daar dan de transportkosten veel te hoog zouden zijn. Het azijnzuur uit de ruwe houtazijn moet dus worden vastgelegd. Dit vastleggen nu geschiedt in den vorm van een acetaat n.l. natrium- of calciumacetaat. Wanneer de ruwe houtazijn slechts bestond uit water, houtgeest en azijnzuur, dan was de bewerking tot acetaat zeer gemakkelijk. Maar in ruwe houtazijn is opgelost teer, welke zich bij het acetaat mengt. Uit een monster ruwe houtazijn van 9 % was in 100 K.G. vloeistof 7 K.G. teer opgelost.

100 K.G. houtazijn van 9 % geven theoretisch 11.85 K.G. azijnzure kalk van 100 %. In werkelijkheid geven ze 11.85 + 7 = 18.85 K.G. calcium-acetaat, waarvan het gehalte slechts 63 % bedraagt. Practisch wordt steeds verkregen een product van ± 67 %, bruinkalk genaamd.

Wordt het teer echter afgedistilleerd, dan ontstaat een acetaat van 80—82 %, dat graukalk genoemd wordt.

Bruinkalk van 67 % is voor de bereiding van azijnzuur of aceton niet te gebruiken. Wordt het toch gebruikt, dan zijn de productiekosten van het azijnzuur of de aceton zóó hoog, dat niet te concurreeren valt met azijnzuur of aceton verkregen uit graukalk.

Steeds wordt daarom de ruwe houtazijn verwerkt op calcium-acetaat van 80—82 % of graukalk.

Bovendien komt hierbij nog, dat voor de bereiding van azijnzuur uit ruwe houtazijn steeds de tusschenvorm acetaat noodig is.

De methyl-alcohol, welke in de ruwe houtazijn aanwezig is, wordt bij het distilleeren der ruwe houtazijn opgevangen en daarna gerectificeerd.

Hoe belangrijk beide producten: calcium-acetaat en methyl-alcohol zijn blijkt uit het volgende. Volgens opgave van het Ministerie van Financiën werd in Nederland ingevoerd aan

	Calcium-acetaat		en aan methyl-alcohol
in 1910	5.483.922 K.G.	in 1910	2801.57 H.L.
„ 1911	7.156.876 „	„ 1911	2799.92 „
„ 1912	7.760.606 „	„ 1912	3087.92 „
„ 1913	6.864.148 „	„ 1913	2883.03 „

Frankrijk voerde in: in 1903, 770.164 K.G. methyl-alcohol en in 1904 1.712.000 K.G. methyl-alcohol. In 1901 verbruikte Duitschland 1.200.000 H.L. methyl-alcohol. Respectabele kwantums.

Practisch wordt verkregen uit 1000 K.G. hout :

270	K.G.	houtskool ;
50	„	teer ;
15	„	methyl-alcohol van 97 % ;
66	„	calcium-acetaat van 80 %.

Waneer in Suriname zou worden opgericht een fabriek voor droge distillatie van hout, welke per etmaal zou verwerken 250 stapelmeter en welke per jaar zou werken 300 dagen, dan zou de opbrengst aan producten zijn :

10.125.000	K.G.	houtskool ;
1.875.000	„	teer ;
562.510	„	methyl-alcohol van 97 %
2.475.000	„	calcium-acetaat van 80 %.

Uit bovenstaande cijfers blijkt, dat de invoer van calcium-acetaat in Nederland aanmerkelijk grooter is dan de productie van een eventueele fabriek in Suriname, terwijl ook voor de geproduceerde methyl-alcohol gemakkelijk een afzetgebied is te vinden in Europa.

Wat het product teer betreft dit kwantum zou geheel verbruikt kunnen worden als brandstof onder de ovens en stoomketels.

Zoo zou ook de houtskool grootendeels gebruikt kunnen worden voor brandstof. Een deel zou kunnen worden verkocht aan de bevolking van Suriname of worden uitgevoerd naar Barbados of andere eilanden.

Een kleine berekening kan aantoonen de levensvatbaarheid van een fabriek van houtdistillatie in Suriname. Bij deze berekening is rekening gehouden met loonen en salarissen in Suriname, de huidige marktprijzen der producten op de Europeesche markten, en de vrachtprijzen van Suriname naar Holland. Als basis is genomen de prijs van *f* 5 per ton hout.

Per ton hout zijn de

Ontvangsten			*Uitgaven*		
Houtskool	*f*	1.—	Hout	*f*	5.—
Methyl-alcohol 97 %	„	14.40	Kalk	„	1.01
Calcium-acetaat 80 %	„	7.73	Brandstoffen	„	2.—
Teer		—	Salarissen	„	0.99
			Arbeidsloonen	„	1.58
			Hospitaalkosten (geschat)	„	0.08
			Onderhoud	„	1.33
			Laboratoriumkosten (geschat)	„	0.13
			Onkosten (geschat)	„	0.27
			Onvoorzien („)	„	0.27
			Saldo („)	„	10.47
	f	23.13		*f*	23.13

Het saldo zou als volgt verdeeld kunnen worden

Afschrijvingen	*f*	3.33
Kapitaalrente	„	1.60
Tantièmes, enz.	„	1.70
Te verdeelen winst	„	3.84
	f	10.47

Wanneer een fabriek van houtdistillatie zou kunnen verbonden worden met een houtzagerij, waar zóóveel hout verwerkt zou worden, dat de hoeveelheid afvalhout voldoende zou zijn om de houtdistillatie van grondstof te voorzien, dan zouden de resultaten natuurlijk nog veel gunstiger zijn, daar het afvalhout bijna niets zou kosten.

DE VERZEKERINGSKAS VAN DE FIRMA C. KERSTEN EN CO. TE PARAMARIBO

DOOR

B. J. KLUVERS.

De aanraking, die onze door het Suriname-Studie-Syndicaat uitgezonden commissie tijdens haar verblijf in Suriname nu en dan met de firma C. Kersten en Co. te Paramaribo kreeg, vestigde bij ons de overtuiging, dat deze handelsafdeeling van de Moravische Broedergemeente uitstekend georganiseerd is en beheerd wordt. Ze beschikt over volledige overzichten van elk onderdeel van haar bedrijf.

In het artikel: „De Evangelische of Moravische Broedergemeente (Herrnhutters) in Suriname" van den oud-Gouverneur dezer kolonie W. D. H. Baron van Asbeck, opgenomen in no. 3 1919 van dit tijdschrift, vindt men een en ander met betrekking tot het ontstaan en de ontwikkeling van genoemde firma beschreven. In 1918 vierde ze haar 150 jarig bestaan.

Nadat de administratieve splitsing van het werk der Broeders in twee takken van arbeid, de Kerkelijke- en de Zakenafdeeling, op 1 Januari 1900 was doorgevoerd en daarmede de belemmeringen voor de verdere ontwikkeling van de laatste, de firma C. K. en Co., waren opgeheven, heeft de uitbreiding der zaken gestadigen voortgang gehad onder hoofdleiding van den heer S. Beck.

De firma heeft zich in den loop der tijden een aanzienlijk aantal gebouwen verworven, drijft te Paramaribo een uitgebreide winkelzaak annex werkplaatsen op allerlei gebied met verschillende filialen, zoowel ter hoofdplaatse als in de districten, exploiteert een goed beklante bakkerij, treedt op als bank- en credietinstelling, exploiteert een maismolen, een koffie- en een cocosplantage, een veeteeltonderneming, waar de veestapel zal worden opgevoerd tot 500 stuks, enz.

Uit de bescheiden kleermakersfirma van 1768 is dus gegroeid een voor Suriname's kleine gemeenschap beduidend lichaam,

dat er een eerste plaats in den handel inneemt en een groot vertrouwen van de bevolking geniet.

Van den maatschappelijken arbeid der firma, hetzij onder eigen vleugels dan wel in samenwerking met de kerkelijke afdeeling, geeft het artikel van den heer van Asbeck een algemeen overzicht.

Eén harer sociale instellingen van internen aard trok onze bijzondere aandacht en wel de „Verzekeringskas", een fonds ter verzekering van het personeel tegen ziekte en ongevallen, tevens pensioenfonds.

Hoewel op zichzelf een organisatie van bescheiden omvang, verdient dit fonds eenige nadere beschouwing. Het merkwaardige ervan is, dat het reeds dateert van 1903, dus van een tijd, toen men zelfs in het economisch krachtig ontwikkelde O.-Indië nog maar zelden iets van dien aard tot stand zag brengen. Temeer is deze instelling eenige aandacht waard, omdat ze van den aanvang af volgens de vastgestelde regels, dus zonder extra dotaties van de zijde der werkgeefster, in ieder opzicht heeft voldaan, door de aangeslotenen ten zeerste wordt gewaardeerd en zeker veel heeft bijgedragen tot de goede verstandhouding tusschen chefs en ondergeschikten.

De verplichting tot deelname bestaat voor allen, die in loondienst van de firma C. K. en Co. zijn. Alleen in gevallen, dat de werknemers, waarmee zoowel mannelijk als vrouwelijk personeel wordt bedoeld, reeds verzekerd zijn bij andere gelijksoortige instellingen b.v. levensverzekering-maatschappijen, kan vrijstelling van deelname verleend worden. Ook zij, die schriftelijk een bijzondere regeling met de firma hebben getroffen met het oog op eventueele ongeschiktheid tot werken, zijn niet tot deelname verplicht.

De inkomsten dezer Verzekeringskas bestaan uit:

1e. 5 % van het loon der werknemers; vrije woning, kost en kleeding worden als loon berekend naar de waarde.

2e Storting van een gelijk bedrag door de werkgeefster, de firma C. K. en Co.

De kas waarborgt den leden, gevallen van eigen schuld voorbehouden:

1e. Vrije geneeskundige behandeling, de geneesmiddelen, brillen enz. eronder begrepen.

2e. Uitbetaling van ziekengeld en wel: gedurende de eerste

13 weken de helft, de volgende 13 weken $^1/_3$ en de daaropvolgende 26 weken $\frac{1}{4}$ van het loon.

3e. Pensioen bij voortdurende ongeschiktheid tot werken. Bij 10 dienstjaren bedraagt het 30 % van het loon, voor ieder dienstjaar meer verhoogd met 1 %. De gepensionneerden behouden aanspraak op vrije geneeskundige behandeling, medicijnen enz.

4e. Uitkeering bij overlijden van 20 maal het gemiddelde dagloon met een minimum van *f* 15.

In Paramaribo hebben de deelnemers de keuze tusschen 7 geneesheeren, die zich bereid verklaard hebben de leden op de voorwaarden der kas te behandelen. Bovendien kunnen deze de hulp inroepen van 2 dentisten en 1 oogspecialiteit. Wordt in ernstige gevallen opname in het hospitaal noodig geacht, dan geschiedt zulks voor rekening van de kas ; de klasse der verpleging is geregeld naar rato van het loon. Gedurende het verblijf in het ziekenhuis wordt geen ziekengeld uitgekeerd, tenzij de verpleegde betrekkingen heeft, voor wier onderhoud hij zorgde, in welk geval de helft van het ziekengeld aan de betrekkingen wordt uitbetaald.

Bij ontslag of vrijwillig verlaten van den dienst wordt uit het reservefonds aan den verzekerde de helft terugbetaald van het door hem gestorte bedrag, waarmede alle aansprakelijkheid van de kas eindigt. De andere helft blijft aan de kas als vergoeding voor de genoten gelegenheid tot vrije geneeskundige hulp. enz. Alle aanspraak op dergelijke uitkeering vervalt, wanneer het ontslag het gevolg is van bewezen oneerlijkheid in den dienst en van moedwillige beschadiging van eigendommen; eveneens bij het verlaten van den dienst zonder behoorlijke opzegging.

Treedt een vroeger ontslagen persoon weder in dienst der firma, dan kan hij ten opzichte van de Verzekeringskas in zijn oude rechten worden hersteld tegen terugbetaling van de door hem ontvangen uitkeering bij zijn vroeger ontslag. De hoofdvoorwaarden der verzekering zijn hiermee omschreven.

Het bestuur van de kas berust bij C. Kersten en Co, terwijl een commissie van toezicht met de contrôle op de handelingen van dat bestuur belast is. Deze commissie bestaat uit 5 leden, t.w. :

2 leden, gekozen uit den Raad van beheer der firma ;

1 lid, gekozen uit het Bestuur der Evangelische Broederschap in Suriname ;

1 lid, gekozen uit de verzekerden, werkzaam in de handelszaak en
1 uit de verzekerden, werkzaam in de werkplaatsen.

Ze worden gekozen voor den tijd van 2 jaar en zijn terstond herkiesbaar.

Volgens de statuten wordt de helft der bijdragen van de verzekerden in het reservefonds gestort. Het overige deel der inkomsten dient tot bestrijding van de loopende uitgaven. Het batig saldo van de jaarrekening komt mede ten goede aan het reservefonds, terwijl de rente van dit fonds voor de loopende uitgaven kan worden gebruikt. Overtreffen de uitgaven in eenig jaar de beschikbare inkomsten, dan wordt het ontbrekende door de firma aangevuld. De statutaire bijdrage der werknemers kan verhoogd worden, indien er gevaar bestaat, dat een volgend jaar wederom een tekort op de jaarrekening zal ontstaan, terwijl ze weer verlaagd kan worden, indien de verhooging niet meer noodig mocht blijken. Zoover mij bekend, heeft men nog nimmer tot verhooging der bijdrage behoeven te besluiten.

Op 31 December 1918 waren aangesloten 251 verzekerden. De verwisseling van personeel is vrij belangrijk; er is echter een flinke kern van arbeiders, klerken enz., die reeds vele jaren in dienst der firma zijn. In de laatste 10 jaren bedroeg het totaal aantal uitgetreden verzekerden 640 tegen 684, die zijn ingetreden.

Van af 1 Jan. 1903 tot ulto. 1918 bedroegen de inkomsten:

bijdragen der werknemers	*f*	66.253.70
„ „ werkgeefster	„	66.253.70
vrijwillige giften	„	96.91
boeten	„	96.68
interest	„	9.205.75
Totaal....	*f*	141.906.74

en de uitgaven:

pensioenen	*f*	23.561.75
uitkeeringen bij overlijden	„	1.391.33
ziekengeld	„	8.574.75
dokter en apotheker	„	48.642.10
administratiekosten	„	6.891.60
overdracht op het reservefonds	„	52.845.21
Totaal....	*f*	141.906.74

In genoemd tijdvak bedroegen de bijdragen der werknemers dus...	*f* 66.253.70
af : terugbetaald uit het reservefonds de helft der stortingen bij verlaten van den dienst ...	„ 13.897.29
Netto bijdragen der werknemers...	*f* 52.356.41

Genoten hebben de leden in dat tijdvak :

aan pensioenen...	*f* 23.561.75
„ uitkeeringen bij overlijden...	„ 1.391.33
„ ziekengeld...	„ 8.574.75
„ dokter en apotheker...	„ 48.642.09
Totaal....	*f* 82.169.92

Uit deze cijfers blijkt, dat de bijdragen der werknemers niet voldoende zijn, om de loopende uitgaven te dekken. Uit de stortingen der werkgeefster worden feitelijk de tekorten gedekt en het reservefonds gevormd. Volgens de bepalingen der statuten zou het laatste op 31 Dec. 1918 hebben moeten bedragen...

bedragen...	*f* 20.387.90
Op dien datum bedroeg het...	„ 39.190.88
dus meer....	*f* 18.802.98

Deze gunstige stand heeft het bestuur reeds meermalen in overweging doen nemen om de voordeelen, welke de kas haren leden biedt, uit te breiden. Tot dusver heeft men echter daarvan moeten afzien, omdat over 5 à 10 jaren een sterke stijging der uitgaven voor pensioenen te verwachten is. De tot nu toe gepensionneerden waren in hoofdzaak huisbedienden en waschvrouwen, die tot de laagste loonklasse behoorden en voor wie dus kleine bedragen aan pensioenen noodig waren. Geleidelijk zullen ook hooger gesalarieerden uit het personeel voor pensioen in aanmerking komen, die dus aanspraak zullen hebben op hooger uitkeeringen. Thans is nog niet te voorzien of de inkomsten der kas dermate zullen stijgen, dat ook de pensioenen als tot heden steeds ten volle betaald kunnen worden uit het volgens de statuten beschikbare deel voor de loopende uitgaven en is derhalve een sterk reservefonds tot dekking van eventueele tekorten gewenscht. Medio 1919 genoten 19 personen pensioen, terwijl 16 gepensionneerden overleden waren.

Volgens de statuten is opheffing der kas slechts mogelijk in-

gevolge een met meerderheid van stemmen in een vereenigde vergadering van het bestuur en de commissie van toezicht genomen besluit. De firma C. K. en Co. wordt in dat geval met de uitvoering van het besluit belast. Bij opheffing van de kas ontvangt ieder op dat tijdstip nog bijdragende werknemer de helft van de gestorte bedragen terug, waarmede alle aansprakelijkheid van de kas ophoudt. De firma C. K. en Co. waarborgt bij eventueele opheffing aan de personen, die reeds pensioen genieten of die wegens ongeschiktheid tot werken tengevolge van een ongeval aanspraak op voortdurenden onderstand hebben, het volle genot van dien onderstand tot het einde van hun leven. Het reservefonds dient dan voor de uitkeering ineens aan de deelnemers en voor de geregelde uitbetaling der loopende pensioenen. Mocht het daartoe niet toereikend zijn, dan neemt de firma alle niet voldane verplichtingen voor haar rekening. Een eventueel batig saldo der likwidatie moet worden overgedragen aan de armenkas der Evangelische Broedergemeente in Suriname.

De stof voor dit artikel werd op ons verzoek bereidwillig door de firma C. Kersten en Co. ter beschikking gesteld.

Moge zij zich in steeds toenemenden bloei verheugen, hetgeen haar maatschappelijk werk ongetwijfeld ten goede zal komen.

Den Haag, November 1919.

MEMORIE VAN HET COMITÉ TOT BEVORDERING VAN DEN MIDDENSTANDSLANDBOUW IN SURINAME, OP 29 AUGUSTUS 1919 DEN GOUVERNEUR AANGEBODEN.

I. *Voorgeschiedenis.*

In Februari 1919 kwamen te Paramaribo, op initiatief van den heer G. C. Lichtveld, ondervoorzitter van den Roomsch-Katholieken Soc. Cursus, eenige belanghebbenden en belangstellenden in den kleinen en middelgrooten landbouw, bijeen. Vertegenwoordigd waren : ter zake kundige ambtenaren en particulieren w.o. Koloniale Statenleden, klein- en middenstandslandbouwers, verder ook propagandistische persleden.

Spoedig werd men het er over eens, dat de lezing gehouden door den heer C. van Drimmelen, voor den Soc. Cursus op Woensdag den 18en December 1918, waarin hij aantoont, dat de middenstandslandbouw. nieuwerwetsch gedreven, het meest zal kunnen bijdragen tot de economische en moreele ontwikkeling onzer bevolking en tot een meer bestendigen bloei der kolonie dan zij tot heden heeft gekend, de stoot behoort te geven tot het vormen eener vereeniging, ten einde, de in die lezing neergelegde meening te propageeren en bestuursmaatregelen uit te lokken, ter bevordering van den zoogenaamden boereneigendom, waaronder tegenwoordig in alle ontwikkelde landbouwstaten wordt verstaan : het bezit van zooveel land als door een enkel man met een gezin, zoo noodig bijgestaan door een of meer losse arbeiders, met behulp van handenarbeidbesparende gereedschappen of werktuigen, zooveel mogelijk intensief, kan worden beplant of benut, welke bedrijfsvorm overal met de minste kosten de beste uitkomsten oplevert.

Met dit doel voor oogen, besloten de bijeengekomenen eene vereeniging te vormen onder den naam van „Comité tot bevordering van den middenstandslandbouw in Suriname".

Hare erkenning als zedelijk lichaam kan later worden aangevraagd, als gebleken is welke bepalingen hare statuten moeten bevatten en dat zij levensvatbaarheid bezit.

Van Bestuursmedewerking, ter bereiking van een zoo belangrijk sociaal doel, meende de jonge vereeniging zich bij voorbaat verzekerd te mogen houden.

II. *De huidige toestand van het kleinlandbouwbedrijf.*

1. Vijftig jaren geleden bedroeg de gezamenlijke oppervlakte in cultuur bij den grooten landbouw iets meer dan 10.000 H.A., bij den kleinen landbouw nauwelijks 1.200 H.A.

2. Einde 1917 beliepen deze cijfers respectievelijk 12.000 en 17.000.

3. Op dit tijdistip vonden in den grooten landbouw ruim 14.000 menschen een bestaan in den kleinen omtrent 37.000.

4. Weliswaar leverde vóór 1915 het klein-landbouwbedrijf over het algemeen een vrij bescheiden bestaan op en deed de waarde van zijn volle opbrengst nog al aanmerkelijk onder voor den Gr. Landb., doch in de rijstcultuur bezat het jongere bedrijf toch reeds het middel om het zooveel oudere naar de kroon te steken.

5. De opbrengst van den grooten landbouw voor 1918 wordt gesteld op 4½ millioen gulden, daaronder begrepen de slechts voor een deel uitgevoerde koffieoogst, die van den kleinen, naar locale doorsneeprijzen, op ten minste 6 millioen.

6. Hieruit blijkt dat de kleine landbouw, een halve eeuw geleden van nog geen beteekenis noemenswaard, het aloude bedijf in den laatsten tijd aanmerkelijk boven het hoofd is gegroeid.

7. „Het kostelijk gewin" — zoo zegt de Gouverneur in zijn rede, gehouden ter opening van de Koloniale Staten op Dinsdag den 13en Mei j.l., sprekende over het klein landbouwbedrijf — „dat de nood der tijden ons bezorgde, is „de ontdekking van eigen kunnen, den eigen rijkdom, de verborgen mogelijk-„heden op eigen gebied.

„Toen door de belemmering in het verkeer niet langer voorzien kon worden „in vele behoeften op de geijkte wijze, toen moesten, het kon niet anders, de „bronnen van het land zelf worden aangeboord. Een groote levendigheid in „het landbouwbedrijf brak, onder dien hoogen druk, los uit de banden „van gemakzucht, sleur, gemis aan zelfvertrouwen en aan vertrouwen op „materieel voordeel. Haastig geplant en snel ontbloeid in den rijken bodem, „wierpen de veldgewassen voedende vruchten op een markt, die niet te ver-„zadigen was", enz.

8. In het bijzonder wijst de Landvoogd op de aanmerkelijke toename van de rijstcultuur en den onverflauwden lust om steeds meer padi te planten, aangewakkerd als deze wordt door de buitengewone prijzen, doch tevens op het gevaar, dat er schuilt in het vooruitzicht dat die prijzen op den duur niet op de tegenwoordige hoogte zullen kunnen blijven, waarom het Bestuur bijzondere zorg zal moeten wijden aan maatregelen welke de *zekerheid* van het bedrijf kunnen bevorderen en de *productiviteit* kunnen verhoogen.

9. Met groote belangstelling en volkomen instemming heeft het Comité tot bevordering van den Middenstandslandbouw van deze zakelijke beschouwingen kennis genomen, inzonderheid, omdat zij tot dezelfde slotsom leiden als waartoe het Comité, na een nauwkeurige bestudeering van het onderwerp is gekomen, namelijk : dat de welvaart waarin het klein landbouwbedrijf zlch thans verheugt en welke leiden kan tot het in het leven roepen van een krachtigen, welvarenden stand van landbouwende burgers, alleen bestendigd kan worden, wanneer de belemmeringen welke dat bedrijf nu in den weg staan, worden opgeruimd en de beoefenaars van dezen tak van volksvlijt worden opgeleid tot een hooger peil van economisch en maatschappelijk besef dan waarop zij thans nog staan.

10. Uit deze overeenstemming in denkbeelden omtrent een bij uitstek belangrijke koloniale aangelegenheid, welke ter voorkoming van terugslag een spoedige afdoening eischt, put het Comité moed, nu reeds voor den dag te komen met voorstellen, welke, naar het meent leiden zullen naar het punt, waar de sociaal-economie in vrijwel alle landbouwstaten den landbouw reeds

lang heeft henengevoerd, namelijk naar het punt waar deze den vorm aanneemt van middenstandsbedrijf, nieuwerwetsch gedreven en zooveel mogelijk op coöperatieven grondslag.

11. Het Comité laat zijn voorstellen zoo kort mogelijk samengevat hier verder volgen, verklaart zich echter bij voortduring bereid die, desverlangd, nog nader toe te lichten.

III. Afzonderlijke leiding en beheer gewenscht.

De opheffing van het klein-landbouwbedrijf uit den primitieven staat waarin het nu over 't algemeen nog verkeert, overeenkomstig een door het Bestuur op te maken program van actie, is een zoo omvangrijke veelomvattende taak van bestuurszorg, dat daarvoor de volle werkkracht en voortdurende aandacht van een volkomen bevoegd persoon wordt vereischt.

De zorg voor dezen tak van volksvlijt — de eenige tot nu toe welke den hiergeborenen en immigranten een toekomst belooft — is thans toevertrouwd aan den Directeur van den Landbouw, een ambtenaar met uitgebreiden werkkring reeds en die daarom vrij wel alle rechtstreeksche bemoeiing daar mede moet overlaten aan den eenigen landbouwleeraar, waarover het landbouwdepartement beschikt, wiens tijd, omdat alle bezoeken van uit de stad plaats vinden, grootendeels verloren gaat met heen en weer reizen. Het contact met distr. comm., die krachtens hunne bevoegdheden grooten invloed kunnen uitoefenen op hunne geadministreerden, is daardoor gering, evenzoo dat met de opzichters op vestingsplaatsen. Vergaderingen of lezingen om nieuwe vindingen en cultuurswijzen te bespreken, worden zeer zelden gehouden, kortom de invloed van het landbouwdepartement op den vooruitgang van het klein-landbouwbedrijf was tot heden gering.

Verbetering ten deze is, naar de meening van het Comité, te verwachten door aan de leiding van het klein landbouwbedrijf een meer zelfstandige positie te verschaffen dan deze nu bezit en aan den leider nog enkele ambtenaren toe te voegen, die naast eenige theoretische ook praktische kennis van den landbouw bezitten.

Wat het Comité hier bedoelt is een verre navolging en op zeer bescheiden schaal natuurlijk, van hetgeen in 1906 in Nederland heeft plaats gevonden, namelijk de aanwijzing van een afzonderlijk ambtenaar met helpers zoo noodig, bij de verschillen de takken van dienst, in dit geval bij het klein landbouwbedrijf.

IV. Polderbesturen.

De wenschelijkheid tot het invoeren van zelfbestuur in kleineren kring, in hier bedoeld geval het invoeren van waterschappen, voor die gebiedsdeelen waar de plaatselijke toestanden dit niet bepaald onraadzaam maken, is in de laatste jaren reeds zoo bij herhaling en van zoo bevoegde zijde betoogd, dat hier kan worden volstaan met op die wenschelijkheid nog eens te wijzen.

In overweging wordt gegeven bij het ontwerpen van een algemeen polderreglement de op dat stuk in Britsch-Guyana bestaande regeling te raadplegen, die zeer praktisch voorkomt en vooral op het punt van vervolging bij executie in zake het niet betalen van polderlasten ons tot voorbeeld zou kunnen strekken.

V. Landbouwcrediet.

Hoewel de sedert eenige jaren door het koloniaal bestuur in de districten opgerichte landbouw leenbanken in een ware behoefte voorzien en over 't algemeen aan de haar gestelde eischen voldoen, blijft het aantal leden in sommige districten opvallend gering en zijn het over het algemeen nog te weinig spaarbanken, dientengevolge in te veel beperkte mate voorschotbanken. Dit geldt vooral in streken waar de rijstcultuur zich uitbreidt en voorschotten ten bedrage van enkele honderde guldens soms onontbeerlijk zijn, doch welke de leenbanken niet kunnen verleenen omdat zij òf met een te gering kapitaal werken òf omdat hare statuten het geven van hoogere voorschotten dan b.v. *f* 100.— verbieden. De rijstbouwers worden daarom verplicht gelden op te nemen bij particulieren, op voorwaarden van terugbetaling, die hun te staan komen op het betalen van soms 100% intrest in slechts enkele maanden.

Een deskundig onderzoek naar de werking dezer banken en wijze waarop, om in de bestaande behoefte aan landbouwcrediet te voorzien, uitbreiding aan haar kapitaal zou zijn te geven, is in hooge mate gewenscht.

VI. Coöperatie gewenscht en hoe deze te bevorderen.

Voor het welslagen van bedrijven als waarvan hier sprake is zal samenwerking, coöperatie noodig zijn. De klein- en middenstandslandbouwers zullen zich behooren te vereenigen voor datgene wat zij persoonlijk niet goed meer af kunnen of hun bereik zou te boven gaan. Het doel dezer coöperaties behoort te zijn het bijeenbrengen van voortbrenger en verbruiker, het uitschakelen zooveel mogelijk van tusschenpersonen. Het begrip coöperatie zal hier niet zoo spoedig ingang vinden ; achterdocht en gebrek aan inzicht zullen nog tot menige mislukking leiden, doch onderwijs en ervaring zullen ook hier de eigenschappen kunnen aankweeken, welke tot het welslagen van elke gemeenschappelijke onderneming onmisbaar zijn, namelijk ; het onderdrukken van zelfzuchtige neigingen ten behoeve van het algemeen, vertrouwen stellen in en gehoorzamen aan zelfgekozen leiders.

In onze in veel opzichten nog zoo primitieve maatschappij zullen de ambtenaren, in de allereerste plaats de districtscommissarissen, de coöperatiebeweging op touw dienen te zetten en te leiden tot dat het besef van hetgeen de coöperatie beoogt den leden voor den geest staat. Men beginne met de productie coöperatie en wel in haar eenvoudigsten vorm, zooals in de Britsche kolonie Trinidad. De kleine- en middenstandslandbouwers aldaar, die lid zijn van de door het koloniaal gouvernement opgerichte vereeniging, bezorgen hunne producten aan het naaste boot- of spoorwegstation, tegen ontvangst van een afgiftebewijs, vanwaar die door tusschenkomst van het spoorwegpersoneel worden doorgezonden naar een aan de vereeniging toebehoorend verkoophuis in Port of Spain, dat voor den afzet zorg draagt. De afrekening vindt in omgekeerde volgorde plaats. Tusschenpersonen worden hier uitgeschakeld en de voortbrenger krijgt voor zijn producten den hoogsten prijs.

Later kunnen coöperatieve verbruiksvereenigingen worden opgericht, coöperatieve rijstmolens en dergelijke, waartoe in het district Nickerie reeds pogingen zijn aangewend.

De ongeregelde afzet is oorzaak dat de klein landbouwer voor zijn producten veelal slechts lage prijzen bedingt. Hier bestaat aanleiding tot actie zijdens het Landbouw-Departement en de districts Commissarissen.

VII. Onderwijs, aanvaukelijk practisch vakonderwijs, noodzakelijk.

Een factor om te komen tot een middenstandslandbouw is landbouw-onderwijs. Een middenstandslandbouwer behoort over een zekere mate van ontwikkeling te kunnen beschikken, namelijk in de richting van zijn vak en die ontwikkeling zal zelden het deel worden van hen die niet voldoende schoolkennis hebben opgedaan.

De welvaart die vele klein-landbouwers nu beleven, hebben zij, behalve aan wat meer inspanning dan vroeger, hoofdzakelijk te danken aan een ongekend gunstige markt voor hunne producten. Dit is echter geen welvaart die voortspruit uit goede bron. De welvaart moet een gevolg zijn van goeden ijver en vakkennis, dan eerst kan zij blijvend zijn.

Schoolkennis bestaat eenigermate bij de Hollandsche boeren, bij enkele Creolen en Britsch-Indiërs, doch vakkennis ontbreekt bij al onze landbouwers, geen een uitgezonderd. Schoolkennis is bij de volwassenen niet meer bij te brengen, wel eenige vakkennis evenwel, al zal die over 't algemeen aan de oppervlakte blijven. Behalve lager landbouw-onderwijs aan die bevolkingsgroepen welke het gewoon lager onderwijs hebben gevolgd, zullen door daartoe bevoegden cursussen gehouden moeten worden in streken, als b.v. de rijstpolders in Nickerie, waar een welvarende bevolking, vatbaar voor beschaving gaarne zal luisteren naar de lessen der landbouwkunde. Dit, het populariseeren van de landbouwwetenschap voor het aan de schoolbanken ontgroeide geslacht, zij daarom in Suriname het begin en wat verder in die richting te doen valt, daarvoor kan het Moederland als voorbeeld dienen.

VIII. Wegen.

Waar het koloniaal bestuur de noodzakelijkheid van goede landwegen reeds heeft erkend en bezig is een plan te ontwerpen voor den aanleg van een volledig wegennet, kan hier worden volstaan met er nog eens op te wijzen, dat gebrek aan begaanbare wegen, die naar bewoonde centra leiden voor de beoefenaars van het kleinlandbouwbedrijf wat betreft school-, kerk- en marktbezoek groote moeilijkheden opleveren, de ontwikkeling van het maatschappelijk leven in den weg staat, coöperatie onmogelijk maakt.

In afwachting van den aanleg van wegen zou alvast iets gedaan kunnen worden door op plaatsen waar wegen haast onontbeerlijk zijn, verharde voetpaden te maken. De aanleg hiervan kost slechts enkele honderde guldens per K.M.

IX. Irrigatie.

Nu Suriname in rijst een voortbrengsel blijkt te bezitten, bestemd niet alleen voor de voorziening in eigen behoefte der bevolking, doch ook voor de groote wereldmarkt, is de tijd aangebroken, dat volle aandacht zal moeten worden geschonken aan de allereerste levensvoorwaarde dier cultuur ; aan de

kunstmatige bevloeiing der rijstvelden, voor zooverre die natuurlijk ten deze tekort schiet.

Alhoewel deze irrigatiewerken, zooals Java bezit, hier niet noodig worden geacht, zullen toch voor den rijstbouw in Nickerie, waar de rijsthoeven gemeenschappelijk nu reeds een kapitaal van ten minste 4 ton vertegenwoordigen, en de regenval gemiddeld aanmerkelijk minder is dan in het overig deel der kolonie, bevloeiingswerken zooals het naburige Britsch-Guiana die kent, hier niet lang meer achterwege mogen blijven.

Voorloopig kan worden volstaan met een bevloeiingssysteem zooals in den van Drimmelenpolder is aangebracht, dat de ingelanden in staat stelt per éénheid meer rijst te produceeren, dan in andere districten, alwaar men nog geheel afhankelijk is van den regenval, mogelijk is.

De bedoeling is op deze voor de ontwikkeling der rijstcultuur zoo allergewichtigste aangelegenheid, zij het dan ook terloops, hier met nadruk de aandacht te vestigen.

Hoe de middenstandslandbouw kan worden bevorderd onder de na te noemen bevolkingsgroepen.

A. De Hollandsche boeren.

In den zin waarin het Comité een Landbouwmiddenstander heeft gedefinieerd, zijn de meeste Hollandsche boeren middenstanders. Over 't algemeen mag men zeggen, dat zij met hun gezin geholpen door een of meer arbeiders een goed bestaan hebben, terwijl sommigen van hen hun kinderen ook eenige meerdere ontwikkeling trachten bij te brengen door ze te zenden naar de stadsscholen.

Extensief is hun bedrijf voldoende ontwikkeld, intensief daarentegen ontbreekt er nog alles aan. De aandacht van het Comité richtte zich daarom uitsluitend op de intensiveering van het Boeren-bedrijf.

De Hollandsche boeren zijn veeboeren. In de eerste plaats zal de aandacht dus gevestigd moeten zijn op de weidegronden.

Die zijn slecht, in een woord. In hoofdzaak zit hem dat in de slechts loozing. En waar nu de boerenterreinen een bijna aaneengesloten complex gronden vormen, omvattende: Hermitage, de Verlengde Gemeene landsweg en de Kassabaholoweg, daar is het wel doenlijk om door een loozingsstelsel het gebrek te verhelpen.

In de eerste plaats dient er met kracht op aangedrongen te worden, dat de trenzen langs de wegen afwateren kunnen. De toestand dier trenzen spot met alle beschrijving.

Die toestand is, naar het voorkomt, alleen deugdelijk te verhelpen door nieuwe trenzen te delven, een paar Meters rechts en links der bestaande trenzen, en met uitgegraven aarde de oude trenzen te dichten, waardoor meteen het voordeel bereikt wordt dat de wegen ook wat breeder worden. De boeren moeten de strook langs hun gronden gratis afstaan aan het Gouvernement. Hier en daar liggen op de boerenterreinen zwampen, die als de natuurlijke loozingen der terreinen beschouwd kunnen worden. Ze zijn echter ten eenenmale onvoldoende, daar ze op vele plaatsen verstopt zijn. Een flinke breede trens in de lengte door de zwampen gegraven, zou dat euvel tegen kunnen gaan. De boe-

ren behooren in de onderhoudskosten mee te betalen. Al hun terreinen en die welke er één geheel mede vormen, moeten tot een waterschap verklaard worden.

In de tweede plaats moet de verbetering van den veestapel ter hand genomen worden. Met Gouvernementssteun behooren goede fokstieren te worden aangevoerd, niet één, maar minstens een dozijn. De kosten daarvan kunnen over de boeren worden omgeslagen. Verder moet ingevoerd worden verplichte stierenkeuring en verplichte castratie der afgekeurde beesten.

Volgens een vast plan behoort gefokt te worden. Men moet weten wat men wil. Is de richting aangegeven dan moet ook met kracht opgetreden worden, wanneer men hier of daar van die richting afwijkt. Alleen door een streng doorgevoerde fokrichting kan men iets goeds bereiken. Men kan het niet aan de boeren zelf overlaten. Zij begrijpen niet voldoende het groote belang van een meer intensieve fokkerij en al begrijpen zij het, zij doen het toch niet, omdat hun initiatief geschokt is door al de ellende die ze hebben geleden, door het verbreken van 't contakt met 't moederland en door onderlingen naijver.

Verder is het meer dan tijd, dat zij geholpen worden aan trekvee. Het beste is, dat iedere boer zijn eigen trekvee fokt, door enkele ossen af te richten en die te gebruiken voor een eenvoudige ploeg. Maar daar is ook leiding voor noodig. Die kon hun verschaft worden in den vorm van een wandelleeraar, die uitsluitend ten doel had de boeren onderricht te geven in het praktisch bewerken van den grond. Hij kon hun ossen dresseeren en hen onderricht geven in het gebruik van ploeg en eg en andere werktuigen. Wanneer zoo iemand niet in de kolonie te vinden is, dan kan men volstaan met een goed ontwikkelde boerenknecht uit Holland te laten overkomen. Bij de keuze van zoo iemand, moet dan in de eerste plaats gelet worden op praktische bekwaamheid.

In de derde plaats dient gezorgd te worden voor goed onderwijs aan de boerenkinderen.

Juist omdat de Boeren het verst gevorderd zijn op den weg dien het Comité zich heeft afgebakend, is het noodig hen krachtig te helpen met alle mogelijke middelen, omdat mislukking zoo goed als uitgesloten is. Het verleden der boeren is daar, om dit aan te nemen en in de tweede plaats het feit, dat de boerenkinderen bijna zonder uitzondering in het boerenbedrijf blijven.

Op de lagere school dient het onderwijs meer aan te sluiten aan het bedrijf, dat de kinderen straks tot het hunne zullen maken. Het leerplan der school moet in overeenstemming gebracht worden met het aanstaande bedrijf der leerlingen.

Bovenal moeten de vacanties zoodanig zijn ingericht, dat landbouwwerkzaamheden geen afbreuk doen aan het schoolbezoek. Wat zou het hinderen als de vacanties op de school aan den 2en Rijweg op andere dagen vielen als die op de Westerschool. De eenheid in de vacantieregeling op de scholen in Suriname is een keurslijf waarin de districtsscholen gekneld zijn.

Wenschelijk was het dat aan de school aan den 2den Rijweg uitsluitend onderwijzers verbonden werden met acte landbouw. Daar in een centrum van landbouw en veeteelt kan het landbouwonderwijs tot zijn recht komen.

De landbouwonderwijzer moet wonen te midden der boeren wier kinderen hij onderwijst. Dan pas is er gelegenheid geregeld landbouwonderwijs te geven aan landbouw-cursussen.

Samenvattend, omvat het vorenstaande:
1. Het loozingsvraagstuk der Boerenterreinen.
2. Een meer intensieve veefokkerij.
3. Het onderwijsvraagstuk.
4. Betere grondbewerking.

B. De rijstpolders van het district Nickerie.

De coöperatieve beweging hier te lande is omtrent 1905 in het district Nickerie onder de Britsch-Indische kolonisten aldaar ontstaan, die met krachtigen bestuurssteun sedert veel hebben tot stand gebracht.

Toen omstreeks 1900 de rijstcultuur ook in Suriname meer op den voorgrond begon te treden, vestigden de Britsch-Indiërs in Nickerie al spoedig het oog op de uitgebreide savanna's nabij de oude Sawmillkreek en lieten zich daar neder.

Wat hen daar aantrok was de vruchtbaarheid van den bodem, de geringe begroeiïng van het terrein, waardoor het gemakkelijk in cultuur was te brengen en de groote hoeveelheid water welke zich daar gedurende den regentijd verzamelt.

Deze laatste factor, zoo gunstig voor den rijstbouw, werd tevens de oorzaak welke hen dwong de handen ineen te slaan. Want hoe heilzaam de beschikking over veel water voor den landbouw ook moge zijn, als men dit meester is, het wordt een kwaad als men er geen macht over heeft. Dit laatste nu was het geval met de perceelen langs de Sawmillkreek. Daar deze dichtgegroeid en dichtgeslibd was, kon men het overtollige water hier, daar heen niet kwijtraken. Die kreek moest daartoe worden schoongemaakt en uitgedolven en aan hare monding van een sluis worden voorzien. Dit werk voor den enkeling te omvangrijk en te kostbaar, kan alleen door samenwerking tot stand worden gebracht. Dit werk nu werd in 1906 onder leiding van het Bestuur uitgevoerd, waarbij de helft van de kosten voor den kokeraanleg gedragen werd door de koloniale kas.

De achterdammen der hier gelegen rijstperceelen met onduurzame inneemkokertjes, waarbij in zoo verre ook samenwerking plaats had, dat zij in een lijn gelegd werden, bleven echter een zwak punt. Herhaalde malen werden zij door het z.g. Savannawater doorgebroken of overstroomd, met voor het te velde staande rijstgewas zeer nadeelige gevolgen, soms algeheele mislukking.

Het heeft tot 1915 geduurd, alvorens eindelijk kon worden overgegaan tot aanleg van een behoorlijken achterdam, zooals de plantages die hebben, voorzien van stevige inneemkokers en met binnenspolders een irrigatie-kanaal. Ook dit werk kwam onder leiding van het Bestuur tot stand, dat ook nu weer voor de helft bijdroeg in de kosten van aanleg.

In hetzelfde jaar werd met den aanleg van den van Drimmelenpolder begonnen, waar de werken werden uitgevoerd geheel voor rekening van belanghebbenden, met geldelijk voorschot van het Gouvernement.

Evenzoo werd in dat jaar door de langs de Nickerie-rivier, tusschen de Sawmillkreek en de verlaten plantage Hamptoncourt, gevestigde landbouwers, voor eigen rekening een gemeenschappelijke achterdam gemaakt, waardoor zij, vereenigd, een polder vormden, bekend als den Boonackerpolder.

In 1915 en 1916 werden op de hier beschreven wijze meer dan 1000 H.A. land

ingepolderd, op loozing gebracht en van een irrigatie-systeem voorzien. Waar aanvankelijk last ondervonden werd van enkele dommen of inwilligen, liepen de werken ten slotte als vanzelf en telkens en telkens wendden belanghebbenden zich wederom tot het gezag met verzoek om plannen op te maken voor den aanleg van nieuwe polders op coöperatieven grondslag. In 1918 kwam geheel door eigen arbeid der opgezetenen de Hamptoncourt-polder gereed ; dit jaar zal met behulp van het koloniaal Bestuur de z.g. Corantijn-polder tot stand komen. Door den aanleg dezer polders zijn dan weder meer dan 1000 H.A. voor den landbouw in 't algemeen, en voor de rijstcultuur in het bijzonder, aangewonnen.

In Nickerie is gedurende de laatste 12 jaren door samenwerking dus veel verkregen ; 1o. een uitbreiding van den aanplant met meer dan 2000 H. A., 2o. invoering van een geheel nieuwe cultuur, welke in belangrijkheid voor de aloude suiker-industrie niet meer behoeft onder te doen en 3o. een groote mate van welvaart onder een talrijke immigranten-bevolking.

Het bedrijf in de polders, hoewel in hoofdzaak rijstbouw, omvat ook die van maïs, boonen, erwten en pompoen, welke laatste met voordeel naar Demerara worden uitgevoerd.

Op de rijsthoeven in Nickerie heerscht een geest van tevredenheid en opgewektheid, is een streven merkbaar naar vooruitgang, onbekend haast in het overig deel der kolonie. Men beseft er dat de tegenwoordige welvaart voor een deel te danken is aan buitengewone prijzen en zint daarom op middelen om de productie op te voeren en meer bedrijfszekerheid te verkrijgen.

Dit streven naar vooruitgang onder een talrijke groep nijvere landbouwende ingezetenen is het gevolg : van een goede keuze van bodem en cultuur, van een praktische inrichting der polders en van, door het koloniaal bestuur geleid en aangemoedigd particulier initiatief. In de economische geschiedenis der kolonie is dit wel het meest sprekende voorbeeld van wat coöperatie ook hier vermag zelfs van tropische proletariërs.

Om niet te uitvoerig te worden, volgt hieronder wat naar het oordeel van het Comité gedaan behoort te worden om het hier behaald succes te bestendigen, zoo mogelijk nog grooter te maken.

1. In de Nickerie-polders wisselt de grootte der landbouwperceelen af van 1,5 tot 12 H.A. Voor de bewerking der grootere zijn daar werktuigen noodig ; ploegen, eenvoudige dorschmachines en wanmolens worden in die centra een onafwijsbare behoefte.

2. Bij rijstcultuur is zaad-selectie een belangrijk punt en juist dit wordt door de landbouwers veelal over het hoofd gezien. Wellicht is door doelmatige vruchtwisseling het bedrijf er intensiever te maken. De meest gebruikte rijstvariëteit is : skrivimankotie, deze heeft zwak stroo en dat gemakkelijk legert.

Invoering van een variëteit met sterk stroo en overigens gelijk gunstige eigenschappen is gewenscht.

3. De rijstboeren hebben allen vee, dat er over 't algemeen welverzorgd uitziet. Verbetering van het ras en verbetering in de inrichting der stallen, zal tot opvoering van het bedrijf kunnen bijdragen.

4. Waar de polders de uitgaven voor eigen onderhoud geheel dragen, is het ook billijk hun zelfbestuur te geven, aanvankelijk echter nog onder nauw

toezicht van een centraal gezag tot aan een beter onderlegd geslacht meer vrijheid van handelen kan worden gelaten.

5. Het onderwijs in deze polders behoort zoo te worden ingericht dat daarbij rekening wordt gehouden met de toekomstige werkkring der kinderen; zij moeten worden geschikt gemaakt voor het leven op het land en ook praktisch worden onderricht in al die werkzaamheden welke zij later zullen moeten kennen.

6. Irrigatie, loozing, vooral echter de wegen in deze polders vereischen nog veel verbetering.

7. Waar een polder credietwaardig geacht kan worden — de van Drimmelen-polder vertegenwoordigt een waarde van ƒ 200000 — daar kan deze een eigen credietbank hebben. Wellicht ligt het op den weg der nieuwe cultuurbank om aan dergelijke banken voldoend kapitaal te verschaffen. Het maximum voorschot dat nu ƒ 150 à ƒ 200 bedraagt, kan dan worden gebracht op ƒ 500 à ƒ 600, zoodat een landbouwer niet in handen behoeft te vallen van rijstpellers of opkoopers van producten, die soms 100% en meer van het geleende heffen.

Uit het vorenstaande blijkt dat actie ter deze van Bestuurswege een noodzakelijkheid is geworden. Alles hangt af van de leiding; is deze goed, dan zal zich het district Nickerie binnen enkele jaren in een talrijken welvarenden stand van landbouwende middenstanders kunnen verheugen.

C. Klein-landbouwers gevestigd langs de rivier-oevers.

Toen na afloop van het tien-jarig staatstoezicht (1873), verreweg de meeste vrijverklaarden de plantages verlieten, o. m. omdat zij niet bereid waren te werken voor hetzelfde loon als de inmiddels aangevoerde immigranten, vestigden velen hunner zich in de meer afgelegen districten op perceeltjes domeinland langs de rivier ter uitoefening aldaar van den landbouw.

Zij zelven moesten het hun afgestane perceel inpolderen, van afwateringskanalen en sluizen voorzien en aangezien dit voor den eenling een reuzentaak is te achten, werd over 't algemeen weinig deugdelijk werk verricht.

Bij hoogen waterstand vond dan ook herhaaldelijk doorbraak plaats, de waterafvoer bleef gebrekkig en dit gevoegd bij de weinige ontwikkeling der negers in die dagen, zijn de hoofdoorzaken dat van de op die wijze uitgeoefende landbouw weinig terecht kwam.

Wel hebben enkelen hier en daar het tot zekeren welstand gebracht en werd de gemaakte winst aangewend tot uitbreiding der perceelen en het bouwen van betere woningen, ook tot het koopen van eigendom in de stad, doch aan het op afdoende wijze verbeteren van de waterkeeringen, de afvoerkanalen met kunstwerken, werd niet gedacht, trouwens dit ging de krachten van dergelijke ondernemers te boven.

Pogingen aangewend om hen tot samenwerking te brengen, zijn steeds afgestuit op bijgeloovige vrees voor elkaar en op onderling wantrouwen.

Gebrek aan wegen in de districten, gemis dientengevolge aan alle gezellig verkeer, de weinige welstand der ouders, zijn wel de aanleiding dat de kinderen der landbouwers niets voor het ouderlijk bedrijf gevoelen en werk zoeken in de stad of bij de boschindustriën.

Zoo uitgeoefend, veeljarige ondervinding toonde het aan, blijft de kleine landbouw in Suriname een armoedig bedrijf zonder veel verschiet.

Om hierin verbetering te brengen, zal het voorbeeld van Nickerie gevolgd dienen te worden. In gedeelten der kolonie die daarvoor gelegenheid aanbieden en dit is vooral in het Saramaccadistrict het geval, waar vele perceelen zijn overgegaan in handen der meer vooruitstrevende Britsch-Indiërs en waar de Creolen, vrijwel algemeen, aan het rijstplanten zijn gegaan, wat hervorming in de bedrijfswijze medebrengt, zullen groepen landbouwers, die nu in afzonderlijke poldertjes een soms moeizaam bestaan leiden, in groote goed-ingerichte polders moeten worden vereenigd. Met goede polders worden hier bedoeld: rijstpolders stevig bedijkt, voorzien van een goed afvoer- en bevloeiïngssysteem, doch ook van verharde wegen en paden. Onder rijstpolders behoeft echter niet te worden verstaan een polder, waarin alleen rijst wordt verbouwd, doch ook gewassen als: mais, boonen, erwten, pataten en dergelijke in wisselbouw met rijst, eindelijk ook gewassen die langer op het land blijven als: bananen, cassave enz.

Zulke polders zullen ook Creolen, die nog geen landbouwers zijn, aantrekken. De werkzaamheden aan de rijstcultuur verbonden, zijn eenvoudig en gemakkelijk te leeren, zelfs voor hen, die voor het oud landbouwbedrijf minder geschikt blijken. Hoofdzaak is dat de leiding in den polder goed is en dat gestreng de hand wordt gehouden aan de voorwaarden van vestiging en aan de naleving van het polderreglement. In hierbedoeld opzicht kan de rijstcultuur waartoe bodem en klimaat zich zoo uitstekend leenen, voor Suriname een geheel nieuw verschiet openen.

Opheffing der hierbedoelde categorie landbouwers uit den primitieven staat, waarin zij thans nog altijd verkeeren tot datgene wat het Comité tot bevordering van een middenstandslandbouw beoogt, zal, naar het oordeel van vele ter zake kundigen, alleen kunnen plaats vinden op de hiervoor aangegeven wijze.

NOTA VAN DEN GOUVERNEUR AAN HET COMITÉ, GEDAGTEEKEND 21 OCTOBER 1919.

1. Niet ten onrechte heeft Uw Comité zich overtuigd gehouden dat de Memorie, overgelegd bij zijn schrijven van 29 Aug. jl., mijne belangstelling zou wekken. Ten zeerste waardeer ik Uwe pogingen om door een intensiever landbouw de opbrengst van den bodem te verhoogen en op die wijze den economischen toestand van het klein-landbouwbedrijf te verbeteren.

2. Toen ik bij de aanbieding van de ontwerp-begrooting voor 1920 aan de Koloniale Staten er op wees, dat gearbeid moest worden voor de innerlijke versterking van het Land, stond mij niet uitsluitend en zelfs niet in de eerste plaats datgene voor oogen, wat van Overheidswege moest worden gedaan. Ik dacht aan de werkzaamheid der ingezetenen zelven, aan hun initiatief en hunne medewerking om door het inleiden van hier nieuwe gedachten en hier nieuwe vormen het bedrijfsleven te ontwikkelen. In deze richting heeft Uw Comité eene taak op zich genomen; het schenkt mij levendige voldoening en gaarne zal ik in voorkomende gevallen met Uw Comité te rade gaan.

3. Aandachtig heb ik de denkbeelden en aanbevelingen van Uw Comité bezien en overwogen. Het is mij aangenaam geweest te mogen bevinden dat Uwe gedachten veelal parallel loopen aan de gedachten en plannen, die ik gaarne verwezenlijkt zou zien.

4. Ook ik verwacht een heilzame werking van de uitbreiding van het leidend — in den zin van voorlichtend — personeel voor den kleinen landbouw. Het zal Uw Comité reeds bekend zijn, dat bereids gelden zijn toegestaan om in eenige districten landbouw-leeraren te vestigen, die in veelvuldige aanraking met de klein-landbouwers zullen blijven en de Districts-Commissarissen bij hunne werkzaamheid in het belang der landbouwers als het ware dagelijks zullen kunnen bijstaan. Het strookt geheel met mijne bedoeling om tevens verband te leggen tusschen deze leeraars en den leeraar, die te Paramaribo aan het departement van Landbouw verbonden blijft.

5. De wenschelijkheid van zelfbestuur in kleinen kring, met name in wat wij de waterschappen (vestigingen van landbouwers met gemeenschappelijke belangen) zouden kunnen noemen, wordt door mij volkomen beaamd. Het zal Uw Comité belang inboezemen te vernemen, dat deze zaak — die blijkens de reeds in Coronie en Nickerie ingevoerde regelingen al vroeger de aandacht gehad heeft — door mij ter hand genomen is.

6. Het landbouwcrediet is in staat van wording ; ik ben het geheel eens met Uw Comité dat getracht moet worden het zoo goed mogelijk te ontwikkelen.

7. De coöperatie is ook voor mij een onderwerp van bijzonder belang. Het is mij bekend, dat in de districten onverdroten door de Commissarissen wordt aangedrongen op samenwerking op allerlei gebied — en het is een verblijdend verschijnsel, dat een begin van samenwerking zich hier en daar reeds vertoont. Ik geef toe, dat in deze richting veel meer k a n en m o e t bereikt worden ; het blijft echter uiterst moeielijk omdat goede, krachtige pogingen dikwijls nog afstuiten op gebrek aan inzicht en vertrouwen bij de naastbelanghebbenden. Het komt mij voor, dat juist in dit opzicht de hulp van het particulier initiatief van overwegende beteekenis is.

8. Ik deel in de meening van Uw Comité aangaande het nut van het landbouwonderwijs. Meer en meer zal dit deel van de opvoeding van aanstaande mannen en vrouwen de aandacht vragen. Wat reeds gedaan werd, is uiteraard een begin, maar daarop zal ongetwijfeld worden voortgebouwd.

9. Voor zoover uitvoerbaar met beperkte middelen, zijn in de laatste tijden verschillende wegen in het belang van het verkeer der landbouwers verbeterd en aangelegd. Zooals in de Memorie herinnerd wordt, heb ik reeds plannen voor aanleg op ruimer schaal doen ontwerpen ; zoowel groote verkeerswegen als behoorlijke wegen voor onderling verkeer op vestigingen heb ik in mijne plannen een plaats gegeven.

10. Volkomen terecht wordt in de Memorie gewezen op de noodzakelijkheid om voor goede bevloeiïng, in het bijzonder ten behoeve van den rijstbouw, te zorgen. Uw Comité zal zich herinneren dat ik, met het oog daarop, bij de ontwerp-begrooting voor 1920 een ingenieur had aangevraagd ; de daarvoor uitgetrokken post mocht echter de goedkeuring van de Koloniale Staten niet verwerven. Ik kan Uw Comité verzekeren, dat het onderwerp de volle aandacht heeft.

11. Hetgeen Uw Comité schrijft over de middelen tot bevordering van den middenstandslandbouw, zou mij aanleiding kunnen geven tot uitvoerige beschouwingen. Daarvoor schijnt het hier echter niet de plaats ; het doel van dit schrijven is alleen om te getuigen van instemming met vele van Uwe inichten.

12. Ik heb op mijne reizen in de districten onder alle groepen van de bevolking landbouwers aangetroffen, die als middenstanders kunnen worden beschouwd en het is ook mijne ervaring dat zich onder hen behoeften doen gevoelen als waarvan de Memorie spreekt. Maar ook : dat de toestanden zienderoogen reeds verbeteren.

13. Wat den loozingstoestand van de terreinen der Hollandsche boeren aangaat, mag reeds eene, zij het beperkte verbetering vermeld worden tengevolge van eene, met medewerking van de belanghebbenden tot stand gebrachte betere afvloeiïng van l'Hermitage naar de Dominé kreek. De voorgenomen werken aan de Drambrandersgracht, waarvoor reeds gelden zijn toegestaan, zullen ongetwijfeld aan de boerenvestiging ten goede komen. Gaarne ben ik bereid de bijzondere aandacht van den Directeur van Openbare Werken en Verkeer te vestigen op hetgeen over de loozing van het hierbedoeld gebied is opgemerkt.

14. Het zal Uw Comité zeker voldoen te vernemen, dat ik binnenkort een voorstel hoop te kunnen doen om de verbetering van de veeteelt te bevorderen. De omstandigheden zijn tot dusver niet gunstig geweest tengevolge van de elders bestaande uitvoerverboden van runderen, varkens enz. Op meer dan een plaats heb ik intusschen reeds kunnen bespeuren, dat de verzorging en teelt van vee verbetering ondergaat.

15. In Nickerie is het mogen gelukken de hand te leggen op iemand, die in staat is de grondbewerking met ploeg en trekvee te demonstreeren. De fungeerend Gouverneur van Demerara heeft de welwillendheid gehad op mijn verzoek eene uitzondering te maken op het uitvoerverbod voor de aanschaffing van twee trekossen die dan ook kort geleden zijn aangekomen. In den Van Drimmelen- en Corantijnpolder zullen dus de demonstraties kunnen aanvangen. Onder de boeren bij Paramaribo hebben eenige er zich voorgespannen om met ploeg en eg te werken. En in het voorstel, waarvan ik hiervoren gewag maakte, is naast de aanschaffing van fokvee (en den aanleg van proefvelden voor nuttige gewassen als b.v. boonen) ook eene plaats ingeruimd voor die van vee en werktuigen voor grondbewerking en oogsten.

16. Ik heb slechts hier en daar een greep gedaan in Uwe beschouwingen. Ik had nog kunnen vermelden, dat besloten is tot den aanleg van eenige goede wegen in den Van Drimmelen- en Corantijnpolder, met steun van Landswege aan de belanghebbenden, die overigens zelven de kosten zullen dragen ; dat in den Corantijnpolder een sluis gebouwd zal worden enz. enz. doch wil mij niet in te veel bijzonderheden begeven. Wat de opmerkingen met betrekking tot het onderwijs aangaat, moge ik nog vermelden, dat de Inspecteur van het Onderwijs reeds het denkbeeld in overweging genomen heeft om de vacantiën in de districten te regelen in verband met den gang van den landarbeid.

17. Het is mij gebleken, dat het landbouwcredietvraagstuk in Nickerie ook buiten den ambtelijken kring belangstelling heeft opgewekt.

18. Kunstmatig — dit zal Uw Comité mij willen toegeven — is geen middenstands landbouw te scheppen. Zij moet worden, g r o e i e n uit kiemen, die in den kleinen landbouw zijn gelegd. Dat in dit proces, naast de opwerkende kracht van de boeren zelven, eene taak voor het Bestuur is weggelegd, erken ik ten volle ; en dat het in dit land eene taak is van groote beteekenis, zeg ik uit besliste overtuiging. Ik weet dat zij, die mij ambtelijk ter zijde staan dit be-

seffen, maar niettemin vraag ik ten overvloede hunne bijzondere aandacht voor de vraagstukken, die in Uwe Memorie zijn aangeroerd en hunne medewerking (zoo noodig hunne voorstellen) tot verwezenlijking van de daarin opgenomen aanbevelingen.

19. Gaarne houd ik mij aanbevolen voor verdere mededeelingen Uwerzijds. In het bijzonder zal ik mij elke mededeeling met betrekking tot het vraagstuk der bevordering van de coöperatie — dat mij na aan het hart ligt — zeer aangenaam zijn.

De Gouverneur van Suriname,
STAAL.

[Vorenstaande stukken zijn overgenomen uit *De Surinamer* van 2 en 6 November 1919.]

BOEKBESPREKING.

Treasure by Gertrude S. Mathews. Illustrated from photographs New York, Henry Holt and Company, 1917.

„Treasure", tout court. Een ondertitel zou hier niet overbodig geweest zijn. Wie kan uit het simpele woord raden dat het boek handelt over de avonturen van een Schotschen mijn-ingenieur, die in de oerwouden van Suriname naar een verloren goudmijn zoekt? De aankondiging door den uitgever spreekt van een mijn in Zuid-Amerika.

Dat er een boek over Suriname door een Amerikaansche schrijfster, die een paar jaar geleden daar heeft gereisd, zou verschijnen, wist ik, maar ongelukkig was haar naam mij ontschoten. Door een toeval vond ik dien terug in een Surinaamsche courant en toen was, door middel van *The Cumulative Book Index* — die, onbescheiden, mededeelt dat de schrijfster in 1881 geboren is — het boek spoedig gevonden en uit Amerika besteld. Door den oorlog kwam het niet zoo heel spoedig.

De lezing van dezen „record of an adventurous search for a lost mine" — zooals de uitgever het boek aankondigt — was geen onverdeeld genoegen. De opzet van het boek is dat de schrijfster, bij een van de zeldzame verschijningen van den ingenieur uit het bosch in het meer beschaafde deel van het land, „extracted the greater part of the narrative". Hij stemde er in toe dat zij het verhaal schreef „with portions diplomatically fictionalized".

Gemakkelijk heeft zij hiermede haar taak niet gemaakt, want zelfs een Schotsch ingenieur kan niet een heel boekdeel over zich zelf praten, zonder gevaar te loopen zwaar op de hand te worden. Zij verklaart in haar voorrede dat „he lived story books, but although he told them delectably, he had no love for a pen and absolutely declined to write them". Voor haar is hij „a human of exceptional species, *genus homo primitivus aestheticus*, een ongewone, rijke persoonlijkheid „blended with masculine strength". De lezer zou dus het recht hebben wat...... vervelend is in het verhaal op *haar* rekening te zetten, maar wanneer men dezen „human of exceptional species", die zeer met zich zelf ingenomen is en over allerlei banaliteiten met gewichtige breedsprakerigheid zeurt, nader leert kennen, dan raakt men in twijfel wie de schuldige is. En wie is aansprakelijk voor het aanstellerige Engelsch, voor den geforceerden humor, voor de tallooze, dikwijls zeer gezochte vergelijkingen en beelden, voor de quasi-geestige woordsamenstellingen met deelstreepjes, als in een vorige periode onzer letterkunde, de Schot of de Amerikaansche?

De schrijfster verzekert dat haar verhaal een interview is; ik geloof haar op haar woord, maar dan is, voor een nog al preutschen Schot.

de beschrijving van zijn open bad aan een jonge dame iet of wat gewaagd. Zie hier in zijn eigen woorden:
. . . . . ,,Then — well, the Bush niggers could not stand all of my white person on view without their having a good look at me. So they had taken another road where no obeah was to be found, had clambered into corials and were around me in swarms, laughing and making extremely personal remarks about all the visible me. Now, to get ashore was easy. But to get at even a towel was a bashful job".
. . . . . ,,Why should I not go ashore or anywhere else that I wanted to just as I was? I promptly did this. Huge added joy, violent chuckles, painfully, impertinent remarks accompanied me to my bundle".
Later vertelt hij aan de juffrouw dat de Indianen na de jacht geheel worden ingewreven met palm-olie, en voegt er bij: ,,I never got so far because I am frightfully ticklish and would have squeaked for sure. Besides it would have been a bit embarrassing for me to allow a perfectly proper young damsel to fuss around like that". . . . .
Ik zie de juffer zoo voor me, terwijl zij deze bekentenissen van haar ,,homo primitivus aestheticus" aanhoort. Of is dit een van de ,,portions diplomatically fictionalized"?

Een zekere George Jones — „Garlic Jones" genoemd omdat hij enorme hoeveelheden knoflook at — had, 40 jaren vóór het verhaal aanvangt, anderhalf millioen aan goud uit een mijn in Suriname gehaald. Hiermede ging hij naar Londen, waar hij zich aan whisky dooddronk. Het grootste gedeelte van zijn ruw goud had hij niet verkocht; hij sorteerde de stukken naar de grootte, Had hij geld noodig, dan ging hij naar een kolossale brandkast in zijn huis in Londen en koos stukken uit groot genoeg om zijn voorgenomen uitgaven te dekken. Sommige van de „nuggets", die hij bezat, wogen meer dan acht pond (waard drie duizend dollars of meer). Vóór en na zijn groote vondst was hij in voortdurend gekibbel „with the Dutch, whom he hated". Plotseling verkocht hij zijn concessie „to a bunch of them", maar de zaak ging bankroet.
Aan dit smalen op al wat „Dutch" is, maakt de homo primitivus aestheticus zich in den loop van het verhaal bij herhaling schuldig.
Waar was het goud van Jones van daan gekomen? De ingenieur vermoedde van een andere werkplaats dan die hij verkocht had. Van den advocaat die Jones' nalatenschap beheerde, vernam hij dat deze een document had nagelaten, dat verband hield met een proces over een rekening, die Jones beweerde betaald te hebben, verwijzende naar een gesloten tunnel, zonder aanduiding van plaats, waarin een kist verborgen was. Daarin lag — hield Jones vol — de kwitantie, maar de rekening moest nogmaals betaald worden.
„The story fairly reeked of hidden treasure". Men zou kunnen opmerken dat Jones alleen gesproken had van een kwitantie, maar als de ingenieur zoo nuchter geredeneerd had, dan was het boek niet geschreven. Hij vertrok dan naar Suriname om naar den verborgen schat te zoeken. een hopeloos werk zou men zeggen, waar Jones de ligplaats niet had aangeduid.

Aangekomen was zijn eerste werk, uit te zien naar „varicolored-beblue-jeaned aristocrats of bone and muscle" — een gewoon mensch zou zeggen: werkvolk — voor het mijnwerk. Op zijn wandeling door de stad sprak „a minute lump of particularly villainous looking nigger-hood" hem aan en bood zich aan als kok. Deze leelijke, altijd suikerriet kauwende Barbadiaan, die in het boek de tweede rol vervult en als wereldwijze optreedt, doet in zelfingenomenheid niet onder voor zijn Schotschen meester. Overigens ontpopt hij zich als een voortreffelijken knecht en kok.

De meester laat te pas en te onpas zich er op voorstaan dat hij Schot, de knecht dat hij Barbadiaan is. Geeft de meester meer dan eens lucht aan zijn afkeer voor de „Dutch", de knecht schuift zijn geringschatting voor de Surinaamsche arbeiders niet onder stoelen of banken. Telkens ontsnapt hem de een of andere schimpscheut tegen de „psalmsinging Surinamers". de „stupid Surinam underlings", die als bushmen een „disgrace" zijn [1]). Hij wil niets te doen hebben met „Surinam niggers". Mejuffrouw Mathews vertelt ons dan breedvoerig hoe haar ingenieur goud zocht en ook wel vond. Dit verschilt niet veel van de wijze waarop anderen het voor en na gedaan hebben. Wel heeft deze goud-ontginner meer dan de meesten zijner collega's een ontvankelijk gemoed voor de schoonheden van het tropische landschap en een open oog voor het planten- en dierenleven om zich heen. Tot de mooiste gedeelten van het boek behooren dan ook de waarnemingen aan planten en dieren, maar ik voeg er dadelijk bij dat ze niet halen bij die van van Stockum in zijn *Verslag van de Saramacca-Expeditie.*

De Indianen trokken hem zeer aan, maar ik moet hem een illusie benemen als hij meent in aanraking te zijn geweest met Indianen van het bovenland, zooals men zou kunnen afleiden uit zijn mededeeling dat de „Savanna Indians" lang geleden van hun woonplaatsen in de Andes nederdaalden en dat zij, hetzij door verschil van afkomst of enkel door strengere afzondering, „possess distinction over the coastal Caribs". Uit de aanduiding, die op blz. 205 omtrent de ligging zijner werkplaatsen gegeven wordt, volgt dat hij niet anders dan met benedenlandsche Indianen (waarschijnlijk Arowakken) in aanraking kan zijn geweest. En in welk Indianendorp — van 500 menschen! — heeft de man „Gaddo's" gezien? „Theirs is the first God-image I have seen with a smile and twinkle in his eye. Even the little household ones have it".

---

1) Ik bewijs misschien te veel eer aan dezen halfgaren kroeskop wanneer ik er den lezer even op wijs dat de leiders van de zeven Suriname-expedities de creolen als arbeiders hoogelijk waardeerden en dat de leider van den spoorwegaanleg in Suriname, de ingenieur van Reigersberg Versluys, die gedurende verscheidene jaren met vele honderden arbeiders van allerlei nationaliteit gewerkt heeft, den Surinaamschen creool voor pionier in het binnenland buitengewoon geschikt acht, terwijl hij van de Barbadianen zegt dat zij „luie, onwillige en onhandelbare menschen" bleken. Toen zij eindelijk weggezonden werden „ging een zucht van verlichting hen na van ieder, die maar eenigszins met hen te maken had".
In het boek, dat ik in het November-nummer besprak (*The Virgin Islands* by de Booy and Faris) noemen de schrijvers de bedienden van Barbados „inefficient and at times insolent".

Zou hier verwarring hebben plaats gehad met een Boschnegerdorp? Of heeft hij de menschfiguren, die de Indiaansche pottenbakkers — of baksters, want alleen vrouwen doen dit werk — maken, om ze in de stad te verkoopen, voor „Gaddo's" aangezien?
Dat hij zijn bedienden niet in het Indianendorp mocht brengen, omdat deze zwart waren, „and the Indians hate them intensely" zal wel een misverstand zijn. Negers verkeeren vrijelijk — misschien al te vrij — in de Indianendorpen.
Een vergissing is het ook van de interviewer of den geïnterviewde dat de Boschnegers de gewoonte, om de toegangen van hun dorpen te beschermen door een overhangend palmblad, van de Indianen hebben overgenomen.
Een Indiaansche jager, die hem vergezelt, wijst hem „quinine trees" aan! Was het maar waar!
Zoo zouden er nog meer onjuistheden zijn aan te wijzen, die ik voorbij ga. Het volgende gebed, dat hij bij de Indianen hoorde, laat ik voor zijn verantwoording: „Het weder is droog, het wild is ver, diep in het bosch. Zonder regen zullen wij sterven. Is het je bedoeling ons te dooden, doe het niet door uithongering, doe het snel".
Ja, „practical and straightforward" is het.

Het zoeken naar den schat van Garlic Jones beslaat natuurlijk een groot deel van het boek en de beschrijving van al de pogingen zou boeien als niet telkens de „Scotch" in den weg trad en men niet op bijna elke bladzijde den wensch in zich voelde opkomen den man toe te roepen: mensch zeg de dingen toch eenvoudiger, leuter zoo niet! Aan een omgevallen boom een nest onderzoekende vindt hij in een kleihoopje een stukje goudhoudend kwarts. „But then being Scotch, I argued that a small piece of gold logically should be associated with other pieces of gold round or there abouts". Meent de man dat een Ier of Franschman niet op denzelfden lumineuzen inval zou zijn gekomen? Ergens noemt hij zijn leege zak „Scotch". Als hij een vat noodig heeft om een hoeveelheid erts mêe te nemen, zoekt hij naar een „perfectly decent Scotch oatmeal barrel", maar moet genoegen nemen met een „small-sized Chicago pork-barrel". Zoozeer is zijn Schotsdom hem tot een obsessie geworden dat zelfs zijn kok „Barbadian-Scotch instincts" blijkt te bezitten. Bij een ontmoeting met een panter is het hem niet voldoende Scotch te zijn: .... „Only, being very Scotch, I put my cutlass between my legs to be handy. I raised my gun and fired". Neemt mejuffrouw Mathews hier een loopje met haar Schot? En ook als ze — terwijl zij toch, tegenover hem staande of zittende, het zelf ziet — hem meer dan eens laat zeggen dat hij „six foot three and stout to boot" is?
En dan heeft de man nog iets, waarmede hij den lezer irriteert: Zijn mascot is .... „a tube of Colgate's toothpaste". En nu verneemt men te pas en te onpas iets over deze tandpasta. Zelfs heet een hoofdstuk „I run out of toothpaste". Zijn mascot is n.l. op en hij gaat met een malaria-aanval naar de stad.

Is er geen Schotsche tandpasta in den handel?
Tot 's mans verontschuldiging moet ik mededeelen dat, volgens de voorrede „he protested that polite-book-reading-people would never be interested" in zijn persoon.

Het zoeken naar den gesloten tunnel was natuurlijk geen kleinigheid. Men vond er twee. De beschrijving van het dringen in en het onderzoeken van deze tunnels is mooi en maakt veel goed. Bij den ingang van den eersten had men een vinnigen strijd te voeren tegen groote wespen, hetgeen den ingenieur later — toen wespen hem meermalen in den weg getreden waren — tot deze wijsgeerige beschouwing zou voeren: I have a private superstition in the back of my mind that these tropical wasps or marabontas always make their nests near something man would like to get and that he will not be able to approach on account of their stings".
De tien pond wegende padden aan den ingang van de schacht waren niet de „Surinaamsche pipa", zooals de ingenieur meent. Deze wordt niet zoo groot en leeft uitsluitend in het water. „The penetrable squashiness of their stepped-on persons is a thing to make one wish the meal before had been deeply and securely fasted down". Juffrouw Mathews zou den wensch waarschijnlijk eleganter omschreven hebben, maar zij zat nu eenmaal vast aan haar Schot.
In de eerste schacht vond men Jones' kist niet. Er lag een koevoet en men vond er eenig goud, maar het was spoedig gedaan. In de tweede viel de ingenieur over een houten berrie. Geen woorden te vinden om uit te drukken wat hij gevoelde toen hij op de voorplank de initialen G. J. vond. Had hij werkelijk Jones' werkplaats ontdekt? „In my own private bones I felt it was all too idiotic". Maar het was zoo. De tunnel eindigde in een groote open ruimte, in het hart van den berg. Daar lag een „square, fat and wickedy old-looking iron box".
The box! Hoe die te openen zonder voldoende gereedschappen? Met ontzaglijke moeite naar buiten gesleept gelukte het de kist open te krijgen. Geen schat! Eerst dikke boeken, handleidingen, bundels bescheiden, opgerolde kaarten van Jones' reizen, het origineele ontwerp van zijn testament. Niets dan papieren en daaronder de kwitantie. Uit de rekeningen bleek dat Garlic Jones, trots al zijn geld, in het bosch armoedig geleefd had: zeer veel knoflook, eenige grossen sardines van mindere kwaliteit, „guaranteed to give a camel ptomainepoisoning in all his seven stomachs", boonen, rijst en okshoofden rum! Verder onderzoek van den tunnel leverde geen erts op; de plaats was uitgewerkt.
Bonne mine à mauvais jeu was hier noodig. De Schot was up to it. Lettende op het lot van meest alle schattenzoekers achtte hij zich buitengewoon gelukkig ten minste een spoor te hebben gevonden van hetgeen waarvoor hij uitgegaan was en al de emoties van het ontdekken te hebben gehad, zonder de schokken. „I had found *the* box! Just think of that!"
Was hij van den beginne af „very Scotch" geweest, dan had hij op

zijn vingers kunnen narekenen dat Garlic Jones geen schat in het oerwoud zou hebben achtergelaten, zelfs al ware het zijn voornemen geweest daarheen terug te keeren.

Of ik het boek ter lezing aanbeveel? Zonder twijfel, mits men er in berust den Schot op den koop toe te nemen. Had de schrijfster den schat van aanteekeningen, door haar gedurende haar reizen in Suriname verzameld, bewerkt in anderen vorm, dan had zij een mooier boek geschreven. De stof was er.
De foto's — gedeeltelijk eigen opnemingen van de schrijfster of van haar Schot — zijn zeer mooi. „An Indian girl at home", tegenover blz. 269 is een idylle. H. D. B.

UIT DE PERS.

SURINAME.

Groote Landbouw contra de kleine ? — Zoo zachtjes aan wordt men het er over eens, dat het vooral de landbouw is, die Suriname er boven op moet helpen. Niet alleen dat er tot heden weinig andere bronnen zijn die voor het land een hoofdbestaan zouden kunnen vormen, maar de buitengewone vruchtbaarheid wettigt alleszins bovenstaande meening.

Nu doen zich echter al dadelijk tal van vraagstukken voor die vooral in een bedrijf als de landbouw, hetwelk de laatste vijfentwintig jaar in de wereld zoo'n kolossale vlucht heeft genomen, niet gemakkelijk zijn op te lossen. Dit laatste geldt natuurlijk meer voor het algemeen, dan voor Suriname in het bijzonder, daar wij gerust kunnen zeggen, dat onze kolonie, gezien wat zij presteert en wat zij zou kunnen presteeren, nog in de kinderschoenen staat. Toch valt niet te ontkennen, dat wij hier de laatste jaren, zoowel wat den grooten als den kleinen landbouw betreft, zijn vooruitgegaan. Daardoor hebben zich ook hier de vraagstukken op dit gebied meer naar voren gedrongen. Een der grootste is wel het arbeidsvraagstuk, het laatste vaak in één adem genoemd met de kwestie van grooten en kleinen landbouw. En nu is het wel eigenaardig, dat men, in tegenstelling met Europa, waar men slechts *den landbouw* kent, hoogstens onderverdeeld in land en tuinbouw, hier spreekt van grooten-, middenstands- en kleinen landbouw. Dit houdt voor een groot deel verband met het verschil in bedrijfsvorm, en voor een ander deel met de cultures, daar de groote landbouw in hoofdzaak stapelproducten kweekt, en dit voor den kleinen landbouw meestal bijzaak is.

Nu doet zich het eigenaardige geval hier voor, dat er zekere groepen zich hebben gevormd, waarvan zich de eene uitgesproken verklaart voor den grooten landbouw, als eenigsten vorm die voor Suriname van belang is, terwijl de andere groep zich speciaal verklaart voor den kleinen of wel voor den middenstandslandbouw. En hierover gaat de kwestie waarover wij het wilden hebben.

Wanneer wij de geschiedenis der laatste oorlogsjaren nagaan, dan valt het zeker niet te ontkennen, dat het er voor Suriname, zonder den kleinen landbouw, wat de voeding betreft, zeker zeer donker zou hebben uitgezien. Zelfs kan men zeggen, dat in dien critieken tijd de kleine landbouw van meer direct belang was voor het algemeen dan de groote.

Het licht echter niet in onze bedoeling om aan te geven welke bedrijfsvorm gedurende een zekere periode meer rendabel was voor de gemeenschap. Wij willen slechts trachten aan te toonen, dat de vaak opgeworpen stelling, groote landbouw contra den kleinen, een zeer verkeerde is, dat deze twee vormen niet tegenover elkander staan, maar elkaar aanvullen.

Een van de voornaamste eischen voor het bestaan en voor de welvaart van een land, is wel, dat het zich zelf bedruipen kan, en vooral dat het datgene

waartoe de bodem van een land zich leent, zelf produceert. En dan zien we, dat de groote landbouw de laatste 50 jaren, wanneer we de in- en uitvoer-statistiek bestudeeren, daartoe weinig heeft bijgedragen. Anders is dit met den kleinen landbouw. En zeker is het opmerkelijk, dat toen onder den oorlogs invloed de verbouw van rijst een groote vlucht nam, de waarde der gronden aanstonds steeg, terwijl de prijzen hier in tegenstelling met bijna alle andere landen der wereld van de allereerste levensbehoeften, lang niet in die mate gestegen zijn.

Als allereerste gevolg hiervan zag men zeker geen toeloop van arbeidskrachten naar de reeds met te weinig arbeiders werkende plantages, maar integendeel veel van die arbeiders die anders misschien hercontract hadden genomen, zich op perceelen vestigen. Dit werd natuurlijijk door de voorstanders van den grooten landbouw, welke ook door den oorlog zoo zeer met het arbeidersvraagstuk te kampen had, soms met leede oogen aangezien, en hierdoor laat het zich verklaren, dat een soort van concurrentie of beter gezegd een naijver ontstond, welke voor beide partijen niet anders dan onvruchtbaar kon wezen.

Bij dit alles mogen wij echter niet uit het oog verliezen, dat diezelfde plantages de — om het zoo maar eens te noemen —, leveranciers waren van al die kleine landbouwers ; zij zijn in den waren zin des woords de pioniers, de voortrekkers. Immers op die plantages, — dit valt niet te ontkennen — zijn de meesten opgeleid tot arbeiders, daar zijn ze geacclimatiseerd. En al mag op den tegenwoordigen bedrijfsvorm nog zeer veel te zeggen vallen, toch zien we op grondjes en vestingsplaatsen nog zeer vaak de sporen van het geleerde op de plantages.

Nu is het echter jammer, dat dit contact, dat blijkbaar in vele gevallen gunstig op den arbeider heeft gewerkt, tusschen plantage en arbeider is verbroken, en zeker werken daartoe mede de hierboven geschetste stroomingen die scheiding brengen waar vereeniging moest zijn.

Om een voorbeeld te noemen, men is het er reeds lang over eens, dat in de uitoefening van den landbouw verandering moet worden gebracht, in dier voege, dat men, waar dat mogelijk is, handkracht moet vervangen door machinale, met name waar het b.v. de grondbewerking betreft. Een van de groote bezwaren daartegen is wel het kweeken van de overjarige cultures volgens de tegenwoordige methode. Dit bezwaar bestaat echter, waar het bijvoorbeeld het gebruiken van den ploeg betreft, bij den kleinen landbouw niet, of althans minder, en het moet o.i. van invloed zijn wanneer de vroegere chef daaromtrent voorlichting had kunnen geven, door het contact met den arbeider niet te verbreken.

Door den ploeg te gebruiken, zoude een aanzienlijke hoeveelheid handen vrij komen.

De vrijkomende krachten zullen zich vermoedelijk niet beschikbaar stellen voor de plantages, doch strekken tot uitbreiding van den kleinen landbouw. Daardoor zal die kleine landbouw gedwongen worden zich meer op uitvoerproducten toe te leggen, en daardoor min of meer in hetzelfde schuitje moeten varen als de groote landbouw.

De kleine landbouw zal dan ook op grooter schaal meerjarige cultures moeten verbouwen. Met het oog op de bestrijding van ziekten daarin — men

denke bijvoorbeeld aan het infectie-gevaar dat verwaarloosde cacaogrondjes voor hun omgeving opleveren — zijn samenwerking en overleg tusschen grooten en kleinen landbouw zeer noodig. Ook daarvoor is het wenschelijk, dat contact blijft bestaan tusschen de planters en kleine landbouwers.

Wanneer we lezen dat in Oost-Indië thans rijst met de maaimachine geoogst wordt, wanneer we verder hooren dat de ploeg reeds voor Christus geboorte bestond, dan is het toch eigenlijk belachelijk dat de gereedschappen van onze landbouwers nog altijd uit houwer, tjap en ani-ani bestaan.
Met het sprookje, dat dit hier in Suriname niet gaat, moet het nu maar eens uit zijn.
Wie uwer de Friesche of Zeeuwsche klei wel eens met vier of zes paarden heeft zien omscheuren, zal zich toch wel kunnen indenken, dat onzen voorouders dit ook niet zoo gemakkelijk zal zijn afgegaan den eersten keer.
En daar waar we het er allen over eens zijn, dat het arbeiders- en bevolkingsvraagstuk in Suriname het *vraagstuk* is, daar ligt het in de eerste plaats op onzen weg, dat wil zeggen, op den weg der *landbouwers* om alle beschikbare werkkrachten zoo economisch mogelijk te gebruiken. En al kunnen we dan met de gereedschappen van den tegenwoordigen tijd den plantagegrond niet bewerken, dan moeten we er de rijstgronden, die daar wel vatbaar voor zijn, mede bewerken. Om den kleinen landbouwer zoover te krijgen, moet men hem tot zich trekken, en zeker is het een verkeerde politiek, den grooten landbouwer van den kleineren te verwijderen. Het kan het land niet anders dan ten goede komen wanneer het den landbouw goed gaat, want een oud Hollandsch spreekwoord zegt: *daar waar het den boer goed gaat, gaat het een ieder goed.*

Maar er is nog een factor van belang waarom de groote en kleine (ook middenstandslandbouw) moeten samen werken. Reeds nu kweeken vele kleine landbouwers, behalve cacao, ook koffie en nog meer zal dit later het geval zijn. En nu mogen de plantages immer daarvan het leeuwendeel blijven leveren, er zij toch vooral niet uit het oog verloren „vele kleintjes maken een groote". En het kan den planters zeker niet onverschillig wezen, wat voor product er op de markt aangeboden wordt onder den naam van Surinaamsch product. Hoeveel gemakkelijker en eenvoudiger zoude een regeling te treffen zijn, wanneer er tusschen groote en kleine landbouw een onderlinge band en samenwerking bestond. Hiermede toch zal men veel meer bereiken dan met dwang. Dit alles zou o.i. zeer gemakkelijk te bereiken zijn, als men minder scherpe grenzen trok, en meer van *de* landbouw in Suriname sprak.
En nog meer zal dit het geval zijn, naarmate er meer middenstandslandbouwers ontstaan. Men kan staan tegenover dit idee zoo men wil, die landbouw zal in ieder geval een factor zijn waar men rekening meer heeft te houden. Want men moet niet uit het oog verliezen, dat de kleine- en middenstands landbouwer binnen afzienbaren tijd een reuzenaandeel in de productie van Suriname zullen hebben, indien op den ingeslagen weg wordt voortgegaan. Hiermede meenen we thans voldoende aangetoond te hebben, dat nooit kan gesproken worden van grooten landbouw contra den kleinen, maar dat beider belangen in dezelfde richting liggen.

Resumeerende is dat te bereiken door:

a. De handkracht in Suriname te vervangen, waar mogelijk, door machinale.

b. Door contact tusschen grooten en kleinen landbouw, te bevorderen.

Door landbouw vooruit, zij de leuze. ERICA.

(*De West* van 24 October 1919).

De Sarikat Islam in Suriname? — Is het verantwoord het modern Javaansch politieke leven (Sarikat Islambeweging) op kunstmatige wijze in Suriname in te voeren?

Hoewel deze vraag misschien nog bij weinigen onzer deze uitdrukkingsvorm heeft aangenomen, zoo voelen wij allen toch dat meer en meer een streven, een pogen zich openbaart die den weg tot dit doel bereidt, de mogelijkheden daarvoor opent: en daarom is 't dan ook dat wij de lezing van den sub-agent der immigratie, kortelings over dit onderwerp gehouden, niet als een op zich zelf staande gebeurtenis, maar als „één" dier pogingen en wegbereiders beschouwen.

Wij keuren niet af het prijzenswaardig streven van dezen ambtenaar om 't leven van den immigrant onder gunstiger omstandigheden te brengen, waardoor niet alleen de Javaansche immigratie naar hier in groote mate bevorderd zal worden, maar ook, zooals wij hopen, een einde zal komen aan de niet altijd gunstige beoordeeling welke sommige onzer ondernemingen dikwijls ten deel valt. Want immers wij allen zijn ons toch wel bewust dat nog veel gedaan kàn, nog veel gedaan moet worden niet alleen om ons streven, onzen arbeid, op hooger niveau te brengen, maar zeer zeker ook om onze ondernemingen te hervormen tot gezochte, gewilde woonplaatsen van zich gelukkig en tevreden voelende arbeiders. Om dit te bereiken zullen wij wel niet alleen eigen persoonlijke inzichten, maar ook den drang des tijds te volgen hebben, in zooverre die althans den goeden gang van zaken niet stoort, de instandhouding en opbloei onzer bezittingen niet tegenwerkt.

Maar we waarschuwen, zooals we dit vroeger reeds deden, tegen de meer en mee vorm aannemende stuwkracht die in onze heterogene en maatschappelijk zwakke kolonie de Javaansche immigranten op kunstmatige wijze naar voren wenscht te schuiven, die den hierheen gevoerden Javaan, welke uit den aard der zaak niet geacht kan worden de bevoegdheid, de competentie daarvoor te bezitten, 'n gelijke medezeggingschap en beoordeeling in rechtsonderzoek op onze ondernemingen wenscht te verschaffen. Ja, die wellicht door voorbarige of misplaatste belofte 'n geest van ontevedenheid en misverstand, wat zeer zeker door niemand beoogd wordt, scheppen zal.

Heeft de huidige Sarikat Islam-politiek, die in Indië vele van haar warme voorstanders verloor en zelfs niettegenstaande de daar aanwezige groote tegenbeweging, niet reeds genoeg kwaad gesticht, omdat elke schoone gedachte, elk prijzenswaardig pogen van 't individu dat 'n ideaal nastreeft, tot 'n onding wordt wanneer het als middel, als werktuig door onwaardigen en onbekwamen gegrepen wordt, wanneer, zooals altijd, het doel „machtsverplaatsing" door de misleide massa beoogd wordt.

Waar in Indië door evolutie en ontwikkeling uit de zonen van 't land geesten voortsproten, rijp voor idealen en hervorming op ethisch en zedelijk gebied, daar waren die nieuwe gedachten niet anders dan 't rijp geworden zaad der

revolutie, doch dat niettemin neervallend tusschen onkruid en slijk, haar schoone beteekenis en roeping verloor, zooals ook 't socialisme dat aan de wereld vrede en gelijkheid brengen zou, in Bolchiwisme ontaardend, slechts ten top gevoerde moord en roofzucht te aanschouwen gaf.

Helaas, dat nog zoovelen niet zien, niet begrijpen willen en meenen den tijdgeest — onder welks banier wij reeds in 't buitenland politieke woelwaters bewegingen, tot misdaad opgezweepte stakingsdrang, buitensporige looneischen zich zagen scharen — ook hier te moeten inluiden, omdat zij verwachten daaraan richting en leiding te kunnen geven, maar eenmaal, vreezen wij, bespeuren zullen door dien maalstroom te zijn medegevoerd instede van gevoerd en geleid te hebben. G. L.

(*De West* van 18 November 1919).

BIBLIOGRAPHIE.

Timehri: The Journal of the Royal Agricultural Society of British Guiana. Vol. VI. Third Series I. September 1919. Surinam as a Dutch possession 1667 — Febr. 25 th. — 1917, en : The celebration of the anniversary by the Dutch on Febr. 28 th., 1917, by Fred. Oudschans Dentz. — The Migration from Surinam to Jamaica, by Frank Cundall.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 4e jaargang no. 3, September 1919.
[Inhoud : J. J. Leys, Kolonisatie van Britsch Guiana. — A. Reyne. Biologische bestrijding van schadelijke insekten. — P. C. v. d. Wolk, Opkomst en nieuwe wegen der cocoscultuur. —J. J. Leys. Geen onzeker geluid.—J. J. Leys Zoete pataten. — W. de Hart. Iets over het verband tusschen de bouw der hoogere planten en de omringende natuur].

In- en Uitvoer, 3 December 1919. Boschexploitatie in West-Indië, door J. B. Sprenger.

The Import and Export Trader, 15 December 1919. The Netherlands West Indies, by F. M. K. [nobel]. — Forest exploitation in Surinam.

Indië. 17 December 1919. Stadsnegers III, door d. J. d. J. (Met afbeelding: Stadsnegerin uit Paramaribo. Mulatte van 14 jaar oud).

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Deel III, afl. II. December 1919. Apostolisch Vicariaat van Suriname. De Missiestatie der Zusters, Franciscanessen van Roosendaal (N.Br.) Paramaribo, Corónie en Nickérie. — Een Missietocht naar de Indianen, door A. Kandelaar C. S. S. R., Missionaris in Suriname. — Geneeskunde en Ziekenverpleging in West-Indië, door E. A. v. d. Veen Zeppenfeldt, Semi-arts.

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, deel 59, afl. 5 (1919). Een Phlebostomussoort (bloedzuigend insect) in Suriname, door J. Bonne-Wepster en C. Bonne.

Koloniaal Weekblad. De wekelijksche kronieken.

MEDEDEELINGEN.

WEST-INDISCHE KALENDER 1920.

De West-Indische Kamer heeft het initiatief genomen tot het uitgeven van eenen West-Indischen Kalender in 12 bladen, waarop zullen worden aangeteekend de voornaamste gegevens met betrekking tot Suriname en Curaçao. Het doel is dat voor iederen zakenman de aanteekeningen practische aanwijzingen zullen zijn. Door het verleenen van eene subsidie heeft de Kamer er toe medegewerkt dat de prijs door de uitgevers kon worden gesteld op 75 cents franco huis. De Kamer hoopt dat de West-Indische Kalender in ieder kantoor eene plaats zal vinden en verzoekt bij bestelling het bedrag in te zenden aan de uitgevers de Amsterdamsche Boek- en Steendrukkerij, Warmoesstraat, Amsterdam.

VLOOTBEWEGING KON. W.-I. MAIL.

VAARTUIG	REIS		MELDING	
	VAN	NAAR		
Berenice	Curaçao	New York	14 Dec.	New York
Crynssen	„	Amsterdam	16 „	Curaçao
Prins d. Nederlanden.	„	„	18 „	Pto.-Ponce
Prins Willem I	Amsterdam	Paramaribo	18 „	Paramaribo
Stuyvesant	„	Curaçao	21 „	Trinidad
Crynssen	Curaçao	Amsterdam	22 „	Pto.-Plata
Commewijne	Paramaribo	New York	24 „	New York
Oranje Nassau	Amsterdam	Paramaribo	24 „	Amsterdam
Stuyvesant	„	Curaçao	24 „	Curaçao
Oranje-Nassau	„	Paramaribo	25 „	Dover
„	„	„	26 „	Dungeness
„	„	„	26 „	Quessant
Venus	Curaçao	New York	27 „	Curaçao
Berenice	New York	Curaçao	28 „	New York
Jan van Nassau	West-Indië	Amsterdam	31 „	Pto. Bar.s
Oranje Nassau	Amsterdam	Paramaribo	1 Jan.	Funchal
Prins d. Nederlanden.	Paramaribo	Amsterdam	1 „	„
Prins Willem I	Curaçao	New-York	3 „	Curaçao
Crynssen	„	Amsterdam	5 „	Lizard
Pr. Frederik Hendrik.	New York	Paramaribo	7 „	Jacmel
Commewijne	„	Curaçao	8 „	New York
Crynssen	Curaçao	Amsterdam	10 „	Hâvre
„	„	„	10 „	Dungeness
„	„	„	11 „	IJmuiden
Oranje-Nassau	Amsterdam	Paramaribo	11 „	Paramaribo
Prins d. Nederlanden.	Paramaribo	Amsterdam	12 „	Hâvre
Crynssen	Curaçao	„	12 „	Amsterdam

De

West-Indische Gids

EERSTE JAARGANG N° 9
JANUARI 1920

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

RECHTSZEKERHEID VAN DEN GRONDEIGENDOM IN SURINAME,

DOOR

A. VAN DER DEURE,

Lector Landbouw-Hoogeschool, Jur.-Cand.

Indien de Regeering kapitaal naar Suriname wil doen vloeien, kapitaal, dat zoo dringend noodig is voor de ontwikkeling van de natuurlijke hulpbronnen der kolonie, dan zal zij er voor moeten zorgen, dat aan dit kapitaal, behalve de noodige rentabiliteit, ook de grootst mogelijke zekerheid en veiligheid van belegging wordt geboden.

En waar de welvaart voornamelijk zal zijn te zoeken in bevordering van den land- en boschbouw in den meest uitgebreiden zin, moet de verzekering der zakelijke rechten op grond en bodem (eigendom, hypotheek, allodiale eigendom en erfelijk bezit, erfpacht enz.) wel in de eerste plaats de aandacht van het Koloniaal Bestuur vragen.

Met de zekerheid van den grondeigendom is het echter in Suriname treurig gesteld. Wij zullen hieronder gelegenheid vinden deze stelling te bewijzen. Ten volle begrijpelijk is dan ook, dat de Suriname-Commissie[1]) den nadruk legt op de groote waarde van een volkomen duidelijken en gemakkelijk te onderzoeken grondslag van het zakelijk recht en dat zij slechts van invoering van het Torrensstelsel met volledige bewijskracht van den van overheidswege uitgegeven titel afdoende verbetering verwacht.

Alvorens echter te bespreken, hoe dit Torrens-stelsel in Suriname zal werken is het noodzakelijk eene korte uiteenzet-

---

[1]) Commissie ingesteld krachtens Koninklijke machtiging bij besluit van Z. E. den Minister van Koloniën van 1 Maart 1911. Afd. B. no. 56 tot het instellen van een onderzoek naar den economischen en financieelen toestand der kolonie Suriname, met opdracht om van advies te dienen omtrent de maatregelen welke ter verbetering van dien toestand behooren genomen te worden. Voorzitter was Dr. D. Bos.

ting te geven van de stelsels van wetgeving, welke tot nu toe ter verzekering van den grondeigendom of juister gezegd van de zakelijke rechten op onroerende goederen, hebben gegolden.

Waar bij roerende zaken het bezit voor bewijs van eigendom wordt gehouden, is het voor een derde als regel heel eenvoudig zich te verzekeren wie de ware eigenaar van een *roerend* goed is.

Anders echter is het gesteld met onroerende zaken. Daar toch is het minder eenvoudig den *eigenaar* te vinden. Zelfs is dikwijls niet te zien, wie de *bezitter* is, vooral bij bosschen, heide etc. omdat op dergelijke gronden heel weinig daden van eigendom worden verricht.

Toch is het, voor de zekerheid van den grondeigendom, voor het verleenen van hypotheek etc. noodig dat op de een of andere wijze duidelijk blijkt wie rechthebbende is.

Daarom heeft men van ouds de overdracht van onroerend goed aan bepaalde formaliteiten gebonden en getracht, die overdracht in zekeren zin publiek te maken.

Tegenwoordig is de vrijwel algemeen gevolgde vorm van publicatie de boeking van dien overgang in de daartoe bestemde *openbare registers*.

Gaat men nu meer nauwkeurig den aard van die openbare registers in de verschillende landen na, dan laat zich daarbij tweeërlei soort van werking onderscheiden.

In sommige landen, zooals in Duitschland, Oostenrijk, Spanje en Australië heeft het in de registers vermelde *rechtskracht,* d. w. z. wat in de registers staat, wordt als waarheid aangenomen en ieder die op deze registers afgaat, is volkomen veilig.

In andere landen, zooals in Nederland en Frankrijk, en in het algemeen in de landen, wier wetgeving nog grootendeels staat onder den invloed van het Romeinsche Recht, dienen de registers alleen om daarin de titels, de acten, waarbij onroerende goederen worden overgedragen, in te schrijven zonder dat die inschrijving iets beslist omtrent de geldigheid dier overeenkomsten. Die geldigheid wordt alleen uit de titels *zelve* bewezen. Ook acten welke om de een of andere reden niet in orde zijn, worden in die registers geboekt. Deze geven dus alleen bij het opzoeken van den waren eigenaar eene *handleiding,* méér niet. Alleen bepaalt de wet uitdrukkelijk, dat acten welke *niet* zijn

ingeschreven, tegenover derden als niet bestaande zullen worden beschouwd.

Twee hoofdstelsels dienen dus te worden onderscheiden.

Bij het eerste wordt aan de *openbaar gemaakte* rechten volledige absolute waarheid toegekend, het vindt zijne kracht in een wettelijke *positio*, het wordt genoemd het *positieve* stelsel.

Bij het tweede wordt alleen aan *niet-openbaar gemaakte* rechten zekere gevolgen ontzegd, het vindt zijne kracht in eene wettelijke ontkenning, in eene *negatio*, het wordt genoemd het *negatieve* stelsel.

Het negatieve stelsel staat geheel onder den invloed van het Romeinsche Recht.

Dit Romeinsche privaatrecht draagt een absoluut karakter en is meer verwérend dan beschermend. Eigendom is de volstrekte, absolute bevoegdheid om over eene zaak naar willekeur te beschikken.

In het Romeinsche recht ligt de gedachte, dat het individu zélf de bron van zijn recht, en mitsdien zijn eigen wetgever-αυτο; νομο; is. De Staat is een òf- en défensief verbond tusschen de burgers, een zuiver menschelijke instelling- de wet is een verdrag, waartoe men zélf heeft medegewerkt.

Rechten, welke iemand bezit, kunnen slechts met zijne toestemming op anderen overgaan. Alle handelingen van personen buiten den eigenaar kunnen aan de waarde van diens recht niets afdoen. Niemand kan buiten zijn toedoen, door de daad van een ander, eenig recht verliezen. Overal in het Romeinsche recht vinden we den rechtsregel terug: „Nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet.” — Niemand kan meer rechten aan een ander overdragen, dan hij zelf bezit. —

Vooral ná Justinianus was de overdracht van onroerend goed geheim en geschiedde de rechtshandeling alleen tusschen partijen. Inmenging van den Staat in zuiver privaat-rechtelijke handelingen was den Romeinen vreemd. Ieder individu moest daar zelf maar zorgen dat zijne rechten niet werden verkort.

Dit gemis aan openbaarheid van den grondeigendom voerde tot jammerlijke toestanden. Alle zekerheid was zoek, vooral wat betreft de credieten welke op de onroerende goederen werden verstrekt. Alle hypotheken waren geheim en daardoor was een grondcrediet onmogelijk.

Toen dan ook het Romeinsche Recht zijn zegetocht in Noord-Europa begon en de perceptie van dat recht, het doordringen van de rechtsbeginselen der Latijnsche volkeren overal de beteekenis van het inheemsche Germaansche recht verminderde werd dit gebrek door de juristen dan ook terdege gevoeld en met supplementen en amendementen op dat recht werd getracht de fout te herstellen, doch zonder dat het hoofdbeginsel werd losgelaten.

Men wilde de rechts-zekerheid voor den nieuwen verkrijger en voor den geldschieter laten steunen op de openbaarheid van de op het goed rustende lasten. De toepassing liet echter dikwijls veel te wenschen over. Vooral in den Code Napoléon, die sterk onder den invloed stond van het latere Romeinsche recht, was deze aangelegenheid slecht geregeld.

Overschrijving van de acte van overdracht was daar facultatief gesteld en wel was inschrijving van uitdrukkelijk bedongen hypotheken voorgeschreven, doch deze bepaling werd door het bestaan van stilzwijgende verbanden, welke uit kracht der wet werden geboren, weer krachteloos gemaakt. Onder de regeling van den Code Napoléon is het voor een derde volstrekt onmogelijk zich uit de registers eenige zekerheid te verschaffen. En daardoor is de halve openbaarheid van het Fransche recht, elke valsche zekerheid wekt, nog gevaarlijker, dan de geheimzinnigheid van het Romeinsche stelsel.

Uit het Romeinsche principe zelf volgt dat de werking van de openbaarheid slechts betrekkelijk kan zijn. Voorop wordt gesteld dat iemands recht afhangt van dat zijner voorgangers. Door publicatie kan aan zijn recht geen meerdere zekerheid worden gegeven.

Tegenover dit negatieve stelsel, dat aan het Romeinsche recht is ontleend, staat nu het positieve stelsel, dat geheel op de oud-Germaansche rechtsbegrippen berust.

Bij de Germanen werd de eigendom ontleend aan God, den Schepper en Formeerder van alle dingen ; de mensch was slechts rentmeester en als zoodanig van het gebruik der goederen rekenschap verschuldigd.

Door den sterk ontwikkelden familie-band waren de goederen minder het eigendom van den enkeling dan van de familie. Zoo was zelfs de vervreemding van onroerende goederen zonder

de toestemming van de erfgenamen van den vervreemder verboden ; bij overlijden van den eigenaar ging het goed zonder meer op diens erven over ; beschikking bij testament was bij de Germanen onbekend.

Niet alleen de rechten van partijen, maar ook die van hunne families en stamverwanten waren dus bij de overdracht betrokken. Aan het grondbezit waren staatkundige rechten verbonden. Zoo was dus verzekering van den grondeigendom een publiek belang en trad de overheid ook in het familie- en zakenleven regelend op.

Iedere overdracht van onroerende goederen geschiedde daarom in het openbaar, eerst op de rechtsdagen voor de verzamelde stamgenooten, daarna voor de schepengerichten.

Alle belanghebbenden hadden het recht, gedurende drie rechtsdagen, binnen „jaar en dag" tegen deze overdracht, Auflassung genaamd, op te komen, indien zij van oordeel waren dat hunne rechten waren verkort. Lieten zij dit na, dan had de verkrijger de „rechte Gewere", de bescherming van zijn recht door de overheid verworven en was hij tegen de aanspraken van vroeger gerechtigden beveiligd. „Bescherming van den verkrijger te goeder trouw", dat was het hoofdbeginsel van de Germaansche overdracht.

Toen later de overdracht op meer moderne wijze geschiedde, en het *grondboek* werd ingevoerd, waarin de eigendom der onroerende goederen werd aangeteekend, bleef het Germaansche rechtsbeginsel geheel van kracht.

Wordt een onroerend goed verkocht, dan leggen zoowel kooper als verkooper eene desbetreffende verklaring af ten overstaan van den grondboekrechter (Auflassung.) Deze maakt van die Auflassung een protocol op en bewerkt, nadat hij zich van de bevoegdheid en bekwaamheid der handelende personen heeft verzekerd, m. a. w. nadat hij heeft nagegaan of de rechtshandeling in alle opzichten *geldig* was, de „Eintragung" in het grondboek, de boeking van den nieuwen eigenaar.

Mocht nu later blijken dat door de overdracht tóch nog rechten van derden zijn geschonden, dan hebben deze alleen eene *persoonlijke* actie tot schadevergoeding tegen den verkooper. Rechten op het onroerende goed kunnen ze niet meer doen gelden. Hier verliest iemand dus, in flagranten strijd met

het Romeinsche beginsel, *wel* rechten door daden van anderen, geheel buiten hem om verricht.

Na de boeking kan de nieuwe kooper door ieder veilig als de werkelijke eigenaar worden beschouwd. Wie hem hypotheek geeft, of het goed weer van hem koopt, is absoluut veilig.

Het negatieve stelsel heeft in den loop der eeuwen groote onzekerheid gewekt, eene onzekerheid die toenam naarmate het wereldverkeer zich ontwikkelde en naarmate het onroerend goed meer als handelsobject en als onderpand voor crediet dienst ging doen.

Koopt onder het negatieve stelsel een derde te goeder trouw een stuk land van iemand, die zich slechts voordoet als eigenaar, doch geen rechthebbende is dan in deze koop vernietigbaar. Dan behoudt de werkelijke eigenaar al zijne rechten en kan hij steeds zijn eigendom van den derde terugeischen.

Ook bij tweede en latere verkoopen blijft dit gebrek in den eigendom bestaan. Alle opvolgers van den eersten kooper blijven blootstaan aan het gevaar, door den werkelijken eigenaar te worden uitgewonnen, uit hun schijnbaren eigendom te worden ontzet. Wat er ook gebeurt, geene handelingen van derden kunnen aan de rechten van dien waren eigenaar iets afdoen.

Het is, zooals Torrens dit uitdrukt in zijn „Transfer of land", met het negatieve stelsel als met een ketting. Elke nieuwe overgang voegt er een schakel aan toe, doch de kracht van den geheelen ketting wordt bepaald door den zwaksten schakel.

Voor een kooper te goeder trouw is dit stelsel dikwijls hard. Ook voor een geldschieter die te goeder trouw met het bewuste onroerende goed als onderpand geld uitleende en wiens hypotheek, zoodra het onroerend goed door den eigenaar wordt opgevorderd, nietig wordt verklaard.

Elke kooper of geldschieter wordt genoodzaakt van te voren een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar de transacties, welke vroeger met betrekking tot het onroerend goed hebben plaats gehad. Dit onderzoek dient zich minstens over de laatstverloopen twintig of dertig jaar uit te strekken.

De registers ten hypotheekkantoren zijn daarbij geenszins betrouwbare gidsen.

Immers, niet alleen kunnen de overgeschreven acten door

een gebrek in den vorm of wegens onbevoegdheid der handelende personen vernietigbaar zijn — de hypotheekbewaarder heeft eene lijdelijke rol en mag dergelijke acten niet weigeren — doch er komen ook wijzen van eigendomsverkrijging voor, welke niet in de registers worden ingeschreven, zooals verjaring, boedelmenging, huwelijk, wettelijke en testamentaire erfopvolging, natrekking en occupatie.

In de praktijk redt men zich door het onderzoek aan een notaris op te dragen, die èn door zijn kennis van personen èn plaatselijke toestanden en door de algemeen geldende goede trouw er meestal in slaagt de gevaarlijke klippen te ontzeilen. Toch drukt die onzekerheid op het geheele grond-crediet en ieder deskundige kan uit zijne praktijk gevallen noemen, waarin het negatieve stelsel een bron was van kosten, ongenoegen en onbillijkheden.

Bij den aanvang der negentiende eeuw was, vooral door de liefde der beroeps-juristen voor het Romeinsche recht, het Germaansche stelsel vrijwel overal in onbruik geraakt en door het Romeinsche stelsel verdrongen. Slechts sporadisch, zooals in Mecklenburg en enkele Hanze-steden hadden de registers waarin de Auflassung werd aangeteekend, nog rechtskracht.

Door de ongekende ontwikkeling van het credietwezen kwam men echter in de vorige eeuw allerwegen tot het inzicht dat met openbaarheid alléén de fouten van het Romeinsche stelsel niet waren weg te nemen en dat het geheele stelsel diende te veranderen, wilde men den grondeigendom en het grondcrediet doen beantwoorden aan de hoogere eischen, door het zakenleven der negentiende eeuw daaraan gesteld.

In Duitschland en Oostenrijk keerde men tot het oude Germaansche recht terug, zij het dan ook op meer moderne leest geschoeid.

In die landen werd weer het grondboek, werden weer de Auflassung en de Eintragung, de inschrijving in dat grondboek, in eere hersteld.

Wat in het grondboek stond werd, doch alleen tegenover derden, welke te goeder trouw zijn, als recht erkend. Geyerts' gezwollen loftuiting : „Was in diesem Buche geschrieben steht ist Wahrheit und dieseWahrheit schützt das Gesetz." werd tegen den „gutglaubigen Dritte" tot werkelijkheid.

Doch niet alleen in het oude Europa, ook in de andere wereld-deelen deed zich de behoefte aan volledige zekerheid omtrent den grondeigendom hoe langer hoe sterker gevoelen. —

Vooral in de Engelsche koloniën, met name in Australië, waar in het midden der vorige eeuw handel en industrie zich met ongelooflijke snelheid ontwikkelden. Behalve aan rechts-zekerheid werd daar de noodzakelijkheid van een vrijen en gemakkelijken omzet van onroerende goederen sterk gevoeld.

En zoo werd daar in die Nieuwe Wereld, zonder geschiedenis en zonder tradities, in die jonge opbloeiende maatschappij, waar geen tijd was voor diepzinnige bespiegelingen en philosophische theoriën een stelsel geboren, dat geheel berustte op de beginselen van het positieve stelsel, doch dat niet alleen de zekerheid bood van het Duitsche Grondboekstelsel, maar dat daaraan paarde de vrijheid van contractanten van het negatieve stelsel, een stelsel dat een gemoderniseerd grondboekstelsel kan worden genoemd, en dat als het meest volmaakte stelsel van openbaarheid voor de zekerheid van den grondeigendom mag worden aangeprezen. —

In dit stelsel naar den uitvinder Robert Torrens het TORRENS-Stelsel genoemd, hebben de registers evenals bij het Duitsche stelsel zeer besliste positieve beteekenis.

Voor elk eigendom is daarin de rechtstoestand omschreven. Vermeld zijn de eigenaar, de op het goed rustende hypotheken, benevens de erfdienstbaarheden en andere zakelijke rechten. Tegenover koopers of geldschieters geldt als eigenaar degene, die als zoodanig in de registers is geboekt.

Een karakteristiek verschil tusschen het Duitsche en het Torrens-stelsel ligt echter in het feit, dat onder dit laatste van elk grondboekblad een dubbel wordt opgemaakt, welk duplicaat aan den eigenaar als bewijs van zijn recht wordt uitgereikt.

Bij elke overdracht of vestiging van hypotheek moet nu dit dubbelblad aan den Directeur van het Grondregister worden overgelegd, die daarop de handeling aanteekent of een nieuw dubbelblad opmaakt. Eerst na die inlevering en aanteekening werkt die overeenkomst tegen derden.

Hieronder zullen de nadere regelingen benevens de groote voordeelen van het Torrensstelsel uitvoeriger worden uiteengezet. Hoezeer het voldoet aan de eischen van het tegenwoordig verkeer blijkt uit het feit, dat het in zestig jaren is ingevoerd

in geheel Australië, in de meeste Engelsche Koloniën, in Tunis, Algiers, de Philippijnen, Iowa, Brazilië, Straits Setlements, de Congo en Spanje, terwijl bij verschillende andere landen o. a. in Frankrijk de invoering wordt overwogen.

Welke houding is nu door den Nederlandschen Wetgever bij dezen strijd tusschen het positieve en negatieve stelsel ingenomen?

Zooals gezegd huldigde de Code-Civil het negatieve stelsel.

Het Ontwerp van 1816 doet de overdracht, onder den invloed van het Germaansche en Oud-Hollandsche recht nog geschieden voor het Gemeente-bestuur, het Ontwerp van 1820 echter wil het authentiek transport met inschrijving in de openbare registers.

Het Burgerlijk Wetboek nam deze regeling over, doch stelde ook de mogelijkheid van onderhandsche acte van overdracht open. Een wetsontwerp in 1860 ingediend om de rechtszekerheid van onroerend goed te verhoogen, werd spoedig na de indiening weer ingetrokken.

De Staats-Commissie van 1870 verklaarde zich tegen het positieve stelsel, eerstens „omdat dit niet gesteund werd door hetgeen eene langdurige praktijk als in de volks-overtuiging had gevestigd" — eene uitspraak waarop nog heel wat valt af te dingen — en vervolgens, „omdat zij zich niet met deze inmenging van den Staat in zuiver privaatrechtelijke handelingen kon vereenigen".

Het Burgerlijk Wetboek voor Nederlandsch-Indië, ingevoerd 1 Mei 1848 en het Burgerlijk Wetboek voor Suriname van 1869 geven ook de openbaarheid van den grondeigendom volgens het *negatieve* stelsel

De kwestie werd in 1893 op de Juristenvereeniging behandeld. Overdreven vrees voor staatsbemoeiïng deed de schaal overhellen tot het bestaande negatieve stelsel.

Ook in de Staats-Commissie van 1906 kon het positieve stelsel geene meerderheid vinden, zij het ook, dat er eene sterke minderheid voor invoering van het Torrensstelsel was.

Dit laatste stelsel echter werd in die Commissie, toen eenmaal principieel het positieve stelsel was afgestemd, niet aan een opzettelijk onderzoek onderworpen.

Met hoeveel overtuiging de strijd door de voorstanders van

het stelsel dus werd gevoerd, practische resultaten werden tot nu toe niet bereikt.

Thans echter is door de regeering aan den heer I. Boer Hzn., Ingenieur-Verificateur van het Kadaster te Arnhem, den ijverigen en eminenten strijder voor het positieve- en met name voor het Torrenstelsel, opdracht verstrekt tot het samenstellen van een ontwerp-grondboekverordening voor Suriname, waarin de beginselen van het Torrenstelsel zullen zijn verwerkt. Hiermede is dus een bres geschoten in de veste der verdedigers van het negatieve stelsel en is deze strijd een nieuw stadium ingetreden.

In Suriname is de grondeigendom geregeld overeenkomstig de beginselen van het negatieve stelsel. Echter is de openbaarheid, waardoor de fouten van dit stelsel in Nederland nog zooveel mogelijk worden bedekt, in Suriname vrij fictief. Een Kadaster is er onbekend. Het hypotheek-kantoor, waar thans de acten worden ingeschreven, is eerst in 1869, na de invoering van het Burgerlijk Wetboek, opgericht, zoodat vele onroerende goederen niet in de registers zijn vermeld, en kennisneming van de aan die goederen verbonden rechten onmogelijk is. Voeg daarbij de gebrekkige wijze, waarop de gegevens betreffende erfenissen ter kennisse van de Administratie komen, dan is begrijpelijk dat van vele verlaten plantages de rechthebbenden ook met de meeste moeite niet zijn te vinden en dat volgens deskundigen zelfs in Paramaribo groote onzekerheid heerscht omtrent den omvang van ieders zakelijk recht.

In de Kolonie worden gronden, waarop niemand anders rechten kan doen gelden beschouwd het volledig onbezwaarde eigendom van het Gouvernement te zijn.

Door dat Gouvernement wordt op vier verschillende wijzen grond aan anderen afgestaan en wel:

a. in allodialen eigendom en erfelijk bezit.
b. in erfpacht.
c. in huur en gebruik.
d. in onderzoek.

Onroerende goederen worden door het koloniaal Bestuur nooit in vollen en onbezwaarden eigendom overgedragen. Eigendom in den zin van het Burgerlijk Wetboek is in Suriname dan ook onbekend.

Het afstaan van land in alodialen eigendom en erfelijk bezit

is de oudste vorm van uitgifte en komt het meeste voor. Reeds in de eerste helft der zeventiende eeuw werden gronden op die wijze uitgegeven. De verkrijger ontving ten bewijze van zijn eigendom een warrant of grondbrief. Bij K.B. van 20 Dec. 1820 no. 46 werd de uitgifte opnieuw geregeld.

Veel is er over het juiste karakter van dit zakelijk recht getwist en tot breedvoerige beschouwingen gaf het aanleiding.

De Suriname-Commissie geeft als haar meening weer, dat het tot op zekere hoogte met eeuwigdurende erfpacht tegen vasten canon is te vergelijken, doch wil het vervangen door eigendom volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek.

De Commissie, benoemd bij resolutie van Z.E. den Minister van Koloniën, dd. 19 Maart 1913, Afd. B. no. 13 om te dienen van advies omtrent de door de Suriname-commissie bepleite herziening van de Surinaamsche Wetgeving betreffende het beheer der domeinen en de uitgifte der gronden — in welke commissie ook de heer Boer, de ontwerper van de hierna te bespreken grondboekverordening zitting had — komt na breedvoerige juridische en historische beschouwingen, vooral in verband met het oud-Engelsche recht tot de conclusie dat, ofschoon de uitgifte meer doet denken aan voortdurende erfpacht dan aan eigendom volgens ons Burgerlijk Recht, bij de uitgifte van den grond in allodialen eigendom en erfelijk bezit *bedoeld* werd te geven eigendom, zij het dan ook in meerdere of mindere mate beperkt.

De Procureur-generaal bij het Hof van Justitie in Suriname beschouwt in zijne missieve van 29/30 Mei 1907 N°. 2578 aan den Gouverneur dit recht niet als eigendom, doch als een ander zakelijk recht, dat het eigendomsrecht weliswaar zeer nabij komt, doch daarvan toch in aard en wezen verschilt en geacht kan worden een altijd-durend erfpachtsrecht te wezen.

Sedert 1910 toen bij K. B. van 10 Febr. de uitgifte van grond in erfpacht is geregeld, wordt geen grond meer in allodialen eigendom uitgegeven.

Herhaaldelijk is voorgesteld het instituut van den allodialen eigendom door eigendom volgens het Burgerlijk Recht te vervangen of in ieder geval de procedure der uitgifte te vereenvoudigen. Vooral de omstandigheid dat voor elke uitgifte een Koninklijk Besluit noodig was, werkte op den goeden gang van zaken belemmerend.

Wie kennis neemt van de verschillende stukken welke op deze zaak betrekking hebben, wordt getroffen door de groote onzekerheid, welke er heerscht op het gebied van den grondeigendom en de betaling der akkergelden, de „canon" van den allodialen eigendom.

Zoo schrijft Minister Bergsma (brief van 23 Febr. 1895 B. N°. 35):

„dat verschillende vraagpunten door den administrateur van Financiën aangegeven, hem het bewijs leveren, dat feitelijk alles wat met den grondeigendom in de kolonie in verband staat, ongeregeld is".

Zoo schrijft de waarnemende Gouverneur Mr. van Oosterzee den 3den Juli 1899 (L. a. A. N°. 4777/355) met betrekking tot den grondeigendom over „de vreemdsoortige toestanden in deze kolonie".

Over de akkergelden schrijft de Gouverneur Smidt den 23 Oct. 1896:

„Eene regeling vooral ook van de akkergelden is zoodanig met de bijzondere belangen van de leden der Koloniale Staten saamgevlochten, dat van de kleine vergadering, gelijk zij is en die ik niet bij machte ben te veranderen, vermoedelijk geene afdoening, in allen gevalle geen spoedige afdoening en zeker geen goede afdoening mag worden verwacht".

Waar dus èn de aard van den rechtstitel tot onzekerheid aanleiding geeft èn de betrouwbaarheid der registers te wenschen overlaat en bovendien de betaling der akkergelden zeer ongelijk is geregeld, is de in het begin van dit artkel vermelde conclusie der Suriname-commissie begrijpelijk, dat een der eerste factoren voor den opbloei der kolonie is de verzekering van den grondeigendom en het bieden van de grootst mogelijke zekerheid aan het vreemde kapitaal, dat in Suriname belegging zoekt, waarom het noodig is den allodialen eigendom en het erfelijk bezit te vervangen door den eigendom volgens ons Burgerlijk Wetboek met afschaffing van alle beperkingen, welke aan den allodialen eigendom kleven.

De Commissie van 1913 werkte dit in hare voorstellen nader uit en bepleitte de invoering van het Torrensstelsel, omdat dit voor den eigendom en andere zakelijke rechten de meeste rechtszekerheid geeft.

In opdracht van den Minister van Koloniën stelde de heer Boer de ontwerp-grondboekverordening samen, waarvan de

voornaamste bepalingen hieronder zullen worden uiteengezet.

Onnoodig is te vermelden, dat vóór de invoering ook het Burgerlijk Wetboek voor Suriname nog zal moeten worden gewijzigd. De Landmeters van het Kadaster, die de werkzaamheden aan de invoering van dit nieuwe stelsel verbonden, op zich zullen nemen, zijn reeds aangezocht, zich voor Suriname beschikbaar te stellen, zoodat spoedige behandeling dezer zaak mag worden verwacht.

Er zal in Suriname worden opgemaakt en bijgehouden een grondboek dat bewaard wordt ten kantore van den grondboekhouder te Paramaribo. Tegelijk met dat grondboek zal een perceelsgewijze kadaster worden opgemaakt.

Het grondboek bestaat uit een verzameling grondboekbladen en is gedacht in den vorm van het kaartstelsel. Vervolgen en verwijzingen naar andere deelen, zooals bij ingebonden registers gebruikelijk is, worden daardoor voorkomen.

In het algemeen kunnen bij het opmaken der grondboekbladen twee wegen worden gevolgd. Men kan aaneengelegen cultuurperceelen, welke tezamen één oeconomische eenheid vormen (eene boerderij, een landgoed, een plantage etc.) één nummer geven en voor elk zoodanig perceel, „îlot de propriété" genoemd één blad inrichten. Zulk een blad noemt men met den Duitschen term „Real-folio".

Of wel, men kan onafhankelijk van de ligging, alle verspreide eigendommen van één persoon, welke tezamen „archipel" worden genoemd, evenals dit bij den Nederlandschen Kadastralen legger geschiedt op één grondboekblad, dat dan „Personalfolio" heet, vereenigen.

Voor Suriname is aan de „Personalfolio" de voorkeur gegeven.

Op het grondboekblad zijn niet alleen vermeld, de naam van den eigenaar, maar ook de hypotheken en andere zakelijke rechten, de ouderdom van minderjarige eigenaars, eventueele onbekwaamheid of onbevoegdheid om te vervreemden en verdere bijzonderheden met betrekking tot het onroerend goed.

Een dubbel van het grondboekblad, aan het hoofd voerende de woorden: „In Naam der Koningin" wordt aan den belanghebbende uitgereikt en dient hem als bewijs van zijn recht. Derden, welke op dit dubbel afgaan, zijn tegen vorderingen van vorige eigenaars en erfgenamen gewaarborgd.

Dit dubbel in handen van den eigenaar geeft eene volledige openbaarheid aan den inhoud van het grondboek.

Het wordt voortdurend bijgehouden, omdat alle veranderingen op het grondboekblad tevens moeten worden aangeteekend op het dubbel. Daardoor kan een eventueele kooper of geldschieter direct op het eigendomsbewijs van den eigenaar zien, welke zakelijke rechten op het goed drukken.

Natuurlijk zijn er maatregelen getroffen tegen verlies van het duplicaat door brand, diefstal of andere oorzaken. In zoodanig geval kan de rechthebbende onder opgave van de omstandigheden, waaronder het verlies geschiedde, een nieuw duplicaat vorderen. De grondboekrechter publiceert die aanvrage in het Gouvernementsblad en andere daarvoor aangewezen bladen met opgave van den datum, waarop eventueele bezwaren van derden bij hem moeten zijn ingebracht.

Wordt binnen den gestelden tijd geen verzet gedaan dan wordt het bestaande grondboekblad doorgehaald. De grondboekhouder brengt het perceel naar een nieuw blad over en reikt den rechthebbende weer een duplicaat daarvan uit.

Verkoop van onroerende goederen geschiedt bij onderhandsche acte. Alleen wordt de echtheid der handteekeningen, de bekwaamheid van partijen en hunne toestemming tot overdracht geconstateerd door een vanwege het Gouvernement daartoe aangewezen ambtenaar, b.v. een notaris, een kantonrechter of een landmeter. Deze wijze om aan een acte authenticiteit te geven is ontleend aan het Engelsche recht. De ambtenaar kan daarbij afgaan op het getuigenis van een hem bekenden derde, die alsdan de verklaring mede onderteekent.

De acte wordt daarna met het duplicaat-grondboekblad naar den grondboekhouder gezonden ter overboeking en eerst deze overboeking heeft overdracht tengevolge.

Het oude duplicaat wordt als vervallen afgestempeld, het perceel wordt op een nieuw nummer van het grondboek ten name van den verkrijger geboekt en dezen wordt daarvan weer een duplicaat verstrekt.

Opgemerkt wordt hierbij, dat de ontbindende voorwaarde niet werkt tegen den derden verkrijger, zelfs al wordt zij uitdrukkelijk in de acte opgenomen. De verkooper en andere belanghebbenden kunnen aan deze gevaren ontkomen door

tegelijk met de boeking „verzet te doen" (zie hieronder).

Ook hypotheek wordt gevestigd bij onderhandsche acte. De hypotheekacte wordt daartoe in duplo opgemaakt, en deze acten met het duplicaat-grondboekblad aan den grondboekhouder gezonden. Deze geeft een exemplaar door hem gewaarmerkt als hypotheekbewijs aan den schuldeischer als bewijs van zijn recht, bergt het andere in zijn archief en teekent verder de hypotheek aan in het grondboek en op het duplicaat.

De toestemming tot doorhaling der hypotheek moet worden gesteld op het hypotheekbewijs of anders moet dit bewijs bij de acte van royement worden overgelegd.

Voor verkoop en hypotheek zijn overal gedrukte formulieren van Gouvernementswege kosteloos verkrijgbaar, waardoor het opmaken en invullen dier acten zeer gemakkelijk en eenvoudig wordt.

Een bekende eigenschap van de positieve stelsels is nog, dat ieder belanghebbende bevoegd is bij den grondboekhouder „verzet te doen" tegen de vervreemding of bezwaring van onroerend goed. Hierdoor is het mogelijk, eventueelen koop of andere overeenkomst reeds vóór de boeking tegenover derden te doen werken. Verder kunnen personen die door erfopvolging of op andere wijze rechten meenen te hebben verkregen en die hunne rechten in een proces willen doen gelden, zich verzekeren, dat de goederen gedurende het proces niet aan anderen worden overgedragen. Terwijl ook schuldeischers zich op deze wijze kunnen beveiligen tegen verkorting hunner rechten.

Verzet vertoont in zijne gevolgen veel overeenkomst met het beslag, zooals dat in onze rechtspraak wordt gekend. Het verzet kan zelfs telefonisch worden gedaan, doch moet dan uiterlijk binnen acht dagen schriftelijk worden bevestgd.

Hij, die verzet doet, is tegenover den rechthebbende aansprakelijk voor eventueele door dat verzet aangerichte schade. Het verzet kan te allen tijde door hem, die het deed, schriftelijk worden ingetrokken.

Vraagt de eigenaar van den grond doorhaling van het verzet, dan moet hij, die verzet deed, binnen een en twintig dagen eene vordering instellen bij het Hof van Justitie te Paramaribo. Laat hij dit na, dan vervalt het verzet van rechtswege.

Zoolang het verzet duurt kan het onroerend goed niet worden vervreemd of bezwaard.

Uit een en ander volgt, dat ieder die eenig onroerend goed wil koopen of daarop geld wil geven, van te voren schriftelijk of telephonisch aan den Grondboekhouder zal informeeren, of geen verzet is aangeteekend.

Eerst dán is hij volkomen veilig.

Voor het oeconomisch leven is een der grootste voordeelen van het Torrenssstelsel de mogelijkheid voor den eigenaar om zich op snelle en goedkoope wijze ook voor korte termijnen crediet te verschaffen.

Het duplicaat is geen waardepapier. Toch kan het, daar het bij vervreemding en bezwaring moet worden overgelegd, practisch dienst doen als pandobject. De geldschieter, die voor korten termijn geld uitleent, heeft in dit duplicaat zekerheid, dat het onroerend goed niet vóór de aflossing wordt verkocht, vooral indien hij direct verzet doet. Wordt daarbij in de pandacte de bepaling opgenomen, dat de schuldeischer te allen tijde het recht heeft, de pandschuld in eene hypothecaire om te zetten waartoe hij als houder van het duplicaat ook in staat is, dan is hij volkomen veilig, terwijl kosten en omslag zijn beperkt tot eene eenvoudige onderhandsche pandacte.

Het is deze mogelijkheid, en vooral ook de vermijding van nagenoeg alle kosten bij het opnemen der gelden onder hypothecaire zekerheid, die het groote oeconomische belang van het Torrensstelsel uitmaken.

En het is ook een der belangrijkste redenen, waarom een groot aantal voorstanders voor invoering in het Moederland het pleit voeren. Vooral omdat aldaar reeds het instituut der Boerenleenbanken bloeit, waarmede deze wijze van credietverschaffing met zakelijke zekerheid zoo uitnemend zou zijn te combineeren.

Verwisselt eenig goed van eigenaar op andere wijze dan door verkoop of schenking, dan kan de verkrijger b.v. door rechterlijk vonnis, door afstand van den eigenaar, of, wat het meest voorkomt, door erfopvolging, legaat of anderen algemeenen titel, aan den grondboekrechter verzoeken, het goed in het grondboek te zijnen name te boeken. Hij legt daarbij over den oorspronkelijken titel, of andere bewijzen van zijn recht. Bij boedelmenging is dit een uittreksel uit het huwelijksregister, bij erfop-

volging een bewijs van erfrecht, opgemaakt door een notaris of een daartoe door den Gouverneur aangewezen ambtenaar.

De grondboekhouder onderzoekt, alvorens tot boeking over te gaan, of de acten en verdere bewijsstukken aan de daaraan gestelde eischen voldoen, of lasthebbers en andere vertegenwoordigers behoorlijk zijn gelegitimeerd, en of de handelingsbevoegdheid van den vervreemder of erflater niet is beperkt of opgeheven.

Bezitrechten worden op verzoek van den bezitter in het grondboek aangeteekend. Is de eigenaar bekend, dan ontvangt hij van zoodanige aanvrage bericht, anders wordt hij in de bladen opgeroepen, om vóór een bepaalden datum verzet te doen.

Wordt binnen twee jaar na de boeking van het bezitsrecht door of vanwege den eigenaar geen rechtsvordering tot doorhaling van den bezitter op zijn grondboekblad ingesteld, dan boekt de grondboekhouder het goed op naam van den bezitter, en reikt hem, als eigenaar, een duplicaat uit. Hier wordt dus voorgesteld, den bezitter na een ongestoord bezit van twee jaar door verjaring eigendomsrecht toe te kennen.

Deze bepalingen betreffen voornamelijk het geval dat een verkrijger het goed niet op regelmatige wijze op naam kan krijgen. Zoo is het mogelijk dat de verkrijger zich niet dan tegen groote kosten en met veel moeite een bewijs van erfrecht kan verschaffen, b.v. wanneer dit uit Java zou moeten komen. Zoo kan het ook voorkomen dat iemand het goed kocht en betaalde en de verkooper daarna verdween, of onwillig was de verkoopacte te teekenen.

Ten slotte zal het ook dikwijls gebeuren dat inbezit-neming niet betreft een geheel perceel, doch slechts een gedeelte, m.a.w. dat eene aangrenzende eigenaar de scheiding verplaatst. In dat geval moet de bezitter bij de aanvrage een op zijn kosten vervaardigde meetbrief overleggen.

Ieder mede-eigenaar in den eigendom of in eenig zakelijk recht kan een dubbelblad voor *zijn* deel op aanvrage worden uitgereikt. Hij kan dan zijn onverdeeld aandeel met behulp van dat dubbelblad transporteeren.

Wordt een goed bij executie verkocht dan zal de oude eigenaar dikwijls onwillig zijn, den looper het duplicaat te overhandigen.

Dan wordt dezelfde weg gevolgd als bij verlies van een duplicaat. Het onroerend goed wordt naar een nieuw grondboekblad met een ander nummer overgebracht, daarvan wordt den nieuwen eigenaar een duplicaat verstrekt, en het oude grondboekblad wordt doorgehaald.

Het Koloniaal Bestuur blijft tegenover belanghebbenden aansprakelijk voor schade of nadeel, ontstaan door ambtsverrichtingen of verzuimen van den grondboekhouder.

De inzage van het grondboek is voor ieder kosteloos. Gewaarmerkte afschriften of uittreksels, dan wel getuigschriften omtrent onroerende goederen worden door den grondboekhouder, volgens door den Gouverneur vast te stellen tarief, tegen betaling afgegeven.

Alle stukken krachtens de Grondboekverordening opgemaakt zijn vrij van zegelrecht.

Het Torrensstelsel, dat voor Suriname wordt voorgesteld wijkt, wat de rechtsgeldigheid der registers betreft, belangrijk af van het Australische stelsel.

Geldt daar het grondboek als volledig bewijs in rechten,dat— behalve bij bedrog of valschheid — onaantastbaar is, ook voor den vorigen eigenaar, zelfs wanneer de overeenkomst, waarbij de eigendom werd overgedragen, vernietigbaar is, — de voorgestelde bewijskracht der Surinaamsche registers vertoont meer trekken van het Duitsche stelsel. Het zakelijk recht zal onder de tweede hand nog steeds kunnen worden vervolgd —, alleen de „gutglaubige Dritte", wordt beschermd. Is dus eene overdracht onwettig geschied, dan kan het onroerend goed altijd nog van den verkooper worden teruggevorderd, doch niet meer van den derde, die het te goeder trouw van dien verkrijger kocht, of daarop hypotheek nam.

Wel kan eene rechtsvordering wegens nietigheid, ontbindbaarheid of herroeping van den titel krachtens welke eigendom of een ander zakelijk recht werd overgedragen, worden ingesteld tegen opvolgende verkrijgers onder *algemeenen* titel.

In een opzicht gaat de bewijskracht van het Surinaamsche grondboek zelfs nog minder ver dan het Duitsche. Door de gebrekkige inrichting van de registers van den burgerlijken stand is er niet altijd zekerheid, dat bij overgang onder algemeenen titel geene belangen van derden worden verwaarloosd.

Daarom kan onroerend goed binnen één jaar na de boeking van erfgenamen of andere verkrijgers, welke de rechtspersoon van den vorigen eigenaar voortzetten, van iederen houder, dus ook van derden worden opgevorderd. Na dien termijn heeft de benadeelde alleen eene persoonlijke actie tot schadevergoeding tegen hem, die zichzelven onrechtmatig bevoordeelde.

Ook is de grondboekhouder ambtshalve bevoegd, om binnen het jaar verzet te doen, indien hij vermoedt dat een hem ter overboeking aangeboden algemeene titel van overgang onjuist of ongeldig is.

Hij geeft daarvan aan belanghebbenden echter onmiddellijk kennis.

Zooveel mogelijk zal tegelijk met het Grondboek een Kadaster worden opgemaakt, zoodat de perceelen in het grondboek met de kadastrale kenmerken kunnen worden aangeduid. Wordt echter opneming in het grondboek vereischt van perceelen, die nog niet kadastraal zijn opgenomen, dan moet worden overgelegd een meetbrief, waarin het perceel nauwkeurig is omschreven.

Bij de invoering van het grondboek moet zorgvuldig worden nagegaan, wie de werkelijke rechthebbenden der verschillende perceelen zijn.

De ontwerp-verordening bevat omtrent die „zuivering", het vaststellen van alle eigendoms- en andere zakelijke rechten, verschillende voorschriften.

De zuivering geschiedt op kosten der kolonie en bestaat in een onderzoek van de geldigheid der bestaande titels, naar de juistheid van de omschrijving van het onroerend goed, en naar den toestand van het bezit.

De grondboekrechter krijgt daarvoor de bevoegdheid om inzage te vorderen van alle bescheiden welke op den rechtstoestand van den grond betrekking hebben.

Bestaat er over eenig onroerend goed of over de grenzen daarvan verschil, dan kan de grondboekrechter met partijen of hunne gemachtigden een onderzoek ter plaatse instellen. De resultaten van dat plaatselijk onderzoek worden in een procesverbaal neergelegd en bewaard.

Zoodra overeenstemming is verkregen en de grondboekrechter de titels in orde bevindt, publiceert hij zijn voornemens

tot inschrijving in het grondboek en geeft tevens daarvan kennis aan alle hem bekende en aan vermoedelijke belanghebbenden. Hij stelt een termijn van een tot vier maanden voor het doen van verzet tegen de boeking.

De bestaande registers aan de hypotheekbewaring blijven dienen om daarin op te nemen alle acten van overdracht betreffende de perceelen welke na onderzoek door den grondboekrechter niet in het grondboek zijn opgenomen, hetzij omdat daarvan geene voldoende titels zijn ingezonden dan wel omdat het onderzoek van den eigendomstoestand tot een ongunstig resultaat leidde. Om echter zooveel mogelijk de medewerking van belanghebbenden te bevorderen is bepaald, dat op zoodanig perceelen, die niet in het grondboek zijn vermeld, geen nieuwe hypothecaire verbanden meer kunnen worden gesloten.

Ieder, die zich door den grondboekhouder benadeeld acht, kan in beroep komen bij het Hof van Justitie, waar partijen verschijnen of in eigen persoon, of te hunne keuze door een gemachtigde. Deze rechtbank beslist alle geschillen over onroerende zaken. Hare uitspraak is niet vatbaar voor hooger beroep.

De procedure volgt zooveel mogelijk de vormen van de tweede administratieve instantie eener publiek-rechtelijke procedure. Partijen worden bij te adviseeren dienstbrief opgeroepen.

Alle grondboekzaken worden als spoedeischend beschouwd en in kort geding behandeld.

Hiermede is getracht, aan te toonen, welke ingrijpende verandering staat te worden aangebracht in de wetgeving op den grondeigendom der kolonie. Moge deze zeer groote verbetering spoedig worden ingevoerd, en eene belangrijke schrede zijn tot verbetering van den oeconomischen toestand en mede voeren tot bloei en welstand dezer zoo veel belovende kolonie.

Bennekom, 29 November 1919.

GERAADPLEEGDE BRONNEN:

De economische en financieele toestand der kolonie Suriname. Rapport der Commissie, benoemd bij besluit van Z.E. den Min. v. Koloniën dd. 11 Mrt. 1911. Afd. B. no. 56 — 's-Gravenhage. Martinus Nijhoff 1911.

Rapport der Commissie benoemd bij Resol. van Z.E. den Min. v. Koloniën, dd. 19 Maart. 1913 Afd. B. no. 13 om te dienen van advies omtrent de door de Suriname-Commissie bepleite herziening van de Surinaamsche wetgeving betreffende het beheer der domeinen en de uitgifte der gronden en om c.q. de vereischte voorstellen in verband daarmede in te dienen. Alg. Landsdrukkerij 1914.

I. Boer Hzn. Vervrijging van onroerende zaken. 's-Gravenhage. Gebr. Belinfante 1890.

I. Boer Hzn. De beteekenis en het verband der juridische en technische grondslagen van een rechtsgeldig kadaster. Overdruk Economist 1881.

H. J. E. Tendeloo. — Over de wenschelijkheid der invoering van het Torrensstelsel in Nederlandsch-Indië. Acad. Proefschrift. Leiden 1895.

Verslag der Staatscommissie voor de herziening der wetgeving op de eigendoms-overdracht van onroerende zaken, het hypotheekstelsel en het notariaat. Den Haag. Gebr. Belinfante 1870.

Verslag der Staatscommissie ingesteld bij K. B. van 30 Juli 1906, no. 75. — Tweede gedeelte. Alg. Landsdrukkerij 1916.

Prae-adviezen en Handelingen Nederlandsche Juristen-vereeniging 1893.

Prof. Mr. J. C. Naber. — Beginselen van mobilisatie, Weekbl. v. Notarisamt en Regie. 4 en 11 Dec. 1892 nrs. 1197 en 1198.

Prof. Mr. B. J. Gratama. — Hervorming van ons zakelijk recht aan grond en bodem. Groningen. Wolters 1870.

Prof. Mr. H. J. Hamaker. — Het negatieve en het positieve stelsel omtrent eigendom van den Grond. Verspreide Geschriften II. Zakenrecht. Haarlem Erven Bohn 1911.

Sir R. Torrens. An Essay on the Transfer of land by registration. Cassell & Co. Ltd. Londen.

C. Gide. Etude sur l'act Torrens. Libr. Cottillon Paris 1886.

Asser-Scholten. Handleiding tot de beoefening van het Nederlandsch Burgerlijk Recht. — 2e deel. Zakenrecht. Zwolle Tjeenk Willink 1913.

Mr. N. K. T. Land. — Verklaring van het Burgerl. Wetboek 2e druk. — 2e deel. Haarlem Erven Bohn 1901.

Dr. H. Obeneck. Die Preuszischen Grundbuchgesetze Berlin 1888.

Mr. F. N. van der Bilt. — Over het Pruisische Grondboekstelsel. Acad. Proefschrift. Leiden L. van Nifterik 1879.

Verder verschillende jaargangen van het Tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde. — J. van Druten Utrecht.

SANITAIRE BESCHOUWINGEN IN VERBAND MET IMMIGRATIE VAN WERKKRACHTEN IN SURINAME.

DOOR

DR. R. RÖMER.

(*Vervolg.*)

De immigratie naar Suriname, van geneeskundig standpunt beschouwd.

De inheemsche natuurlijke bevolking van Suriname is steeds te gering in aantal geweest en meestal onwillig of onbruikbaar voor landontginning in die kolonie, zoodat reeds spoedig in het belang der kultuurondernemingen naar het verkrijgen van uitheemsche werkkrachten moest worden uitgezien.

Het valt buiten het bestek van dit artikel om eene geschiedenis der immigratie van die uitheemsche arbeidersbevolking te geven, den slavenarbeid te schetsen en de misères, die in den beginne de invoer van vreemde arbeiders te aanschouwen gaf, of om de verschillende kolonisatieproeven te bespreken, herhaaldelijk met Europeanen beproefd, met welke alle nagenoeg nooit het gewenschte doel bereikt werd. Hoofdoorzaak daarvan was wel steeds de *onvoldoende voorbereiding*, naast eene absoluut onvoldoende geneeskundige verzorging. Wat is het geval ?

De nieuw aangekomene in Suriname komt onder hem geheel vreemde levensvoorwaarden, invloeden van land en klimaat en arbeidsverhoudingen, waaraan hij slechts geleidelijk en nooit plotseling en zonder voldoende leiding zich zal kunnen aanpassen. Dit is bij immigratie te vaak over 't hoofd gezien en heeft zoowel van de zijde van werkgever als van werknemer tot groote teleurstellingen en tot groot geldelijk nadeel aanleiding gegeven.

In 1905 stelde de Gouverneur Lely nog eens voor om kolonisatie met Nederlandsche gezinnen te beproeven, hetwelk per gezin aan het gouvernement aan direkte uitgaven op *f* 6000 zou komen te staan.

In de benoodigde werkkrachten moet worden voorzien door een goed georganiseerde, geregeld functioneerende immi-

gratie van uitheemsche arbeiders. Het zijn voornamelijk Britsch-Indiërs en Javanen, die naar Suriname emigreeren. (zie bijlage F) Deze immigranten verbinden zich om arbeid te leveren op een vooraf vastgesteld contract, gedurende een bepaalden termijn.

De hierop betrekking hebbende bepalingen zijn vastgelegd:

a. in de Publicatie van 12 Maart 1861 N°. 1, wat betreft het tarief van Werktaken en Loonen voor vrije arbeiders.

b. bij Resolutie van 29 April 1863 N°. 2 op den aanvoer van vrije arbeiders in Suriname.

c. in het Tractaat (G. Blad 1872 N°. 14) tusschen Nederland en Groot-Britannië betreffende de immigratie van vrije arbeiders uit Britsch-Indië naar Suriname.

d. in de Publicatie van 3 Mei 1872 G. Bl. N°. 8, met aanvulling G. Bl. N°. 16 1872.

In den beginne was echter maar al te onvoldoende in de hygiënische voorwaarden van vervoer en overtocht, als ook die op de plantages zelf voorzien, weshalve een zóó groote sterfte onder de Br. Ind. immigranten plaats vond, dat het Engelsche Gouvernement de emigratie slechts dan verder wilde toestaan, toen bij tractaat van 8 September 1870 en de overeenkomst van 22 Maart 1872 G. Bl. N°. 8 de medische verpleging der immigranten voldoende gewaarborgd werd (zie bijlagen E. en G.)

Het sterfte cijfer der contractarbeiders was dan ook zeer hoog; voor 1873 is nog aangegeven 172 °/₀₀, het volgende jaar zelfs 185 °/₀₀ ! Vergelijk daarbij thans die van Deli, van nog niet 10 °/₀₀

Gelukkig gaven de volgende jaren, onder den invloed van hygiënische verbeteringen cijfers te zien van 67 en 42 °/₀₀ hoewel deze toch nog veel te hoog zijn (vergelijk Bijl. B. en C.).

Groote verbetering kwam, toen allengs de emigranten gelegenheid kregen ook hunne vrouwen mede te nemen, waarna weldra het geboortecijfer dat der sterfgevallen zichtbaar overtrof.

De gehuwde immigrant is steeds in sanitair opzicht in veel gunstiger conditie dan de niet gehuwde.

Vooral was het ook de onvoldoende geneeskundige behandeling in de kolonie zelf, die eene geregelde emigratie in den weg stond, waaraan het gouvernement van Suriname in 1878 in zooverre tegemoet trachtte te komen, door de oprichting te Paramaribo van de „geneeskundige School tot opleiding van districtsgeneesheeren en pharmaceuten", om geneesheeren te

krijgen, en tevens in voldoende geneesmiddelen ten bate der contractarbeiders voorzag.

De instelling van het *Immigratiefonds* in 1878, naderhand gewijzigd en uitgebreid, droeg in hooge mate er toe bij om de geregelde emigratie resp. immigratie te waarborgen.

Volgens de „Tamil Immigration Fund Enactment" (1911) mag de Britsch Indische emigrant niet jonger zijn dan 14 jaar, en zijn zijne werkzaamheden daarin bepaaldelijk omschreven. — Tevens zijn de havens vastgesteld waar de emigranten in de depots worden verzameld, en vanwaar slechts de inscheping mag plaats hebben alsook, waarheen deze is toegestaan. In die havens staan die emigranten onder toezicht van bepaalde „protectors of Immigrants", terwijl geneeskundige autoriteiten belast zijn met het medisch onderzoek der aanstaande contractarbeiders en met het hygiënisch toezicht in de depots en op de immigrantenschepen.

Geen emigrant komt in de depôts, vóórdat zijn werkovereenkomst door een regeeringsbeambte ter plaatse geregistreerd is ; hij blijft na het geneesk. onderzoek in de depôts, tot den dag van vertrek. Dit alles heeft ten doel om slechts lichamelijk sterke arbeiders te laten vertrekken (het is dus gehéél een Gouvernementszorg) en om te voorkomen dat zich ziekten sluimerende houden, die op de zeereis uitbreken, en dus noodlottige gevolgen voor de emigranten zouden hebben.

Het Britsche systeem is dus eigenlijk een beroepswerving onder regeeringstoezicht, waarbij geen rekening wordt gehouden met de streek, waarheen de emigrant zich ten slotte begeeft. Zij is uitsluitend gesproten uit den wensch der Eng. Regeering om het land van eene hongerende bevolking te ontlasten.

De immigratie van Britsch-Indiërs is evenwel het behoud van de kolonie Suriname geweest ; uit haar heeft zich bovendien, door daartoe ingestelde bepalingen, eene kolonisatie ontwikkeld, die aan de kolonie eene gezeten bevolking begint te verschaffen (bijlage H.)

De Javanen-immigratie heeft met nog grooter moeilijkheden te kampen gehad.

Die werving heeft hoofdzakelijk plaats door koeliewervers, die in hun vak niet altijd door verheven ethische beweegredenen geleid worden. De Javaan wordt door den koeliewerver aangebracht op een Immigratiekantoor, waar de arbeider ook weer in

emigranten-depôts wordt ondergebracht tot zijn uur van vertrek is gekomen. In deze depôts, die niet onder regeeringsdwang staan, werd al het mogelijke aangewend om wegloopen en verveling te voorkomen, zoodat het leven daar niet bepaald gunstig op den gezondheidstoestand en de moraal van den emigrant werkte! Bovendien schreef het eigenbelang van den koelieleverancier voor (naar hij verkeerdelijk meende) om geen groote uitgaven ten koste te leggen aan hygiënische eischen, waardoor deze verzamelplaatsen, zooals daadwerkelijk is aangetoond, maar al te vaak bleken te zijn een broeibest voor infectie. Hierin is echter in den laatsten tijd groote verbetering gebracht, op instigatie van Deli vooral.

Een grooter nadeel was nog het lange wachten in de depôts op scheepgelegenheid voor de zeereis, welke bovendien weer zeer veel tijd vergde, omdat zij van Java via Amsterdam naar West-Indië ging.

Daar deze schepen daarbij niet *speciaal* op koelievervoer zijn ingericht, en een min of meer lang verblijf in het koude Europa en aan boord zeer slecht ook op den gezondheidstoestand der naar Suriname emigreerende Javanen inwerkt, dient dringend naar geschikter vervoer en reisgelegenheid te worden omgezien.

Wellicht dat een wachtplaats op de Afrikaansche kust aan de Middellandsche Zee, of het vervoer via het Panamakanaal, en liefst op eigens daartoe ingerichte koelietransportschepen, aan dezen toestand veel zal kunnen verbeteren, getuige weer Deli.

Het vervoer der emigranten voor Deli van uit China of Java, heeft plaats op expresselijk daarvoor ingerichte koeliebooten, die elk een geneesheer aan boord hebben en sanitair geheel voldoen aan alle eischen, die het quarantainevraagstuk voorschrijven. Waar transport plaats heeft met passagiersbooten is nog speciaal met koelievervoer rekening gehouden, ook uit sanitaire overweging.

Het verloop der Javanen immigratie naar Suriname uit de latere jaren, dat onder toezicht van het N. Ind. Gouvernement plaats heeft, geeft bijlage F. aan.

Een groot bezwaar bij de Javanen emigratie eertijds, n.l. dat deze slechts (zuinigheidshalve) voor ongehuwde arbeiders open stond, en niet het minst uit een geneeskundig oogpunt, is thans allengs opgeheven.

Dat de gezondheidsdienst voor importatie van ziekten streng te waken heeft, zoowel bij de immigratie van Britsch Indiërs als van Javanen, zal ik hieronder nog bespreken (Hoofdstuk Centr. Geneesk. Dienst in Suriname).

Weldra zullen aan de immigratie van contractarbeiders groote bezwaren in den weg gelegd worden ; voor Britsch Indiërs heeft Lord Hardinge, de onderkoning van Britsch Indië, zulks in zijn besluit dd°. 17 Maart 1916 van kracht geworden reeds aangekondigd, dat zij op den thans bestaanden voet van werkovereenkomst van (8 September 1870) binnen 5 jaar zal worden afgeschaft, doch dat vrije emigratie zal zijn toegestaan, echter op uitdrukkelijke voorwaarde dat terugkeer tot de vroegere toestanden onmogelijk zal worden en wel, doordat de immigreerende kolonie hare wetgeving in dier voege zal herzien als haar door het Br. Indische Gouvernement zal kenbaar worden gemaakt. De vrije immigratie zal daarom geleidelijk in andere banen geleid dienen te worden, waarbij zeker het sanitair standpunt niet veronachtzaamd mag worden.

Proefnemingen met z.g. „laukehwerving" zullen meer bevorderd moeten worden ; niettegenstaande deze toch de meest natuurlijke werving is, stemt het resultaat echter niet met de, met grond verwachtte hoop overeen. De ingeboren achterdocht van den Javaan, (het zelfde heeft men bij Chineesche laukehwerving opgemerkt), doet hem neigen tot contractwerving, waarin hij meent grootere zekerheid en waarborgen te zien, en zijne finantieele positie geregeld.

„Laukeh" werving (Chin.) bestaat daarin, dat een goedgezinde arbeider naar zijn land terug wordt gezonden om aldaar in 't licht te stellen de voordeelen, die den emigrant daar te wachten staan, die derhalve uit ervaring juiste inlichtingen verschaffen kan betreffende het land, waar hij zelf tot verbetering zijner positie gekomen is.

Hij keert terug met arbeiders, die hetzij al of niet dan reeds contract gemaakt hebben, maar welke geheel uit vrijen wil, zonder eenige pressie door den koeliewerver, emigreeren. Dit althans is de *ideale* bedoeling der laukehwerving, die soms met behulp van premiën ook weer het doel dreigt voorbij te streven.

Hoe betere sanitaire voorwaarden de emigrant in een land zal vinden, des te eerder zal hij tot emigratie daarheen geneigd zijn.

Een moderne soort van vrije werving heeft naar de Lampongsche districten plaats, waar de regent van overbevolkte streken op Java zich persoonlijk bemoeit met de vrije emigratie naar die landen, van welke hij zich vooraf goed heeft op de hoogte gesteld. Deze ideale werving van Javanen heeft zéér veel goeds, doch kan ten eenen dage aanleiding geven tot onaangename praktijken met hoogst ongewenscht nadeeligen invloed op verdere emigratie, die bij dat stelsel bovendien de zekerheid van geregelden aanvoer, voor elke kultuur noodzakelijk, zal missen.

Wellicht ware onder deze auspiciën de immigratie van Bojans (Baweaneezen) en Bandjireezen te beproeven, die wellicht voor de balata nijverheid zouden blijken zeer geschikte elementen te zijn, afgaande op de ervaring met deze lieden in Deli opgedaan.

Zie aangaande Bojan-emigratie bijlage F.

De sanitaire behandeling der immigranten bij aankomst en op de onderneming komt nog later ter sprake.

In het belang der immigratie zou eene aaneensluiting der West-Indische planters, met oprichting van een Immigratiebureau, gelijk zulks geschied is door de Deliplanters-vereeniging ter Sumatra's Oostkust, die zoo uitnemend georganiseerd en geleid wordt, zeer nuttig kunnen zijn.

Aan de hand van het rapport, door den Heer J. v. Vollenhoven in 1913, in opdracht van den Minister van Koloniën saamgesteld over de werving, „Emigratie en immigratie van arbeiders in Oost-Indië en Suriname", nam ik het volgende over.

„Elke immigratie behoort er naar te streven om de ontwikkeling der kolonie eene bestendige te doen worden. Ook daarom zende men zooveel mogelijk gezonde en gehuwde gezinnen uit.

Een 35-jarige ervaring heeft in Deli geleerd, dat van zelf eene kolonisatie uit Javaansche contractarbeiders eigenlijk *niet* ontstaat, althans nergens, indien hen geen grooten steun of andere positieverbetering te wachten staat. Ook hun moet *geneeskundige* hulp verzekerd worden.

Uitgifte van land aan vroegere contractarbeiders heeft voor Deli dit groot bezwaar, dat de concessionaris geen langere rechten dan b.v. 75 jaren, althans geen eigendomsrecht op den bodem heeft, wat in Suriname niet het geval is.

Bovendien zou het gevaar ontstaan dat de concessionaris te groote landgedeelten aan zijne onderneming op den duur zou

onttrokken zien, en hij er niet eens van verzekerd is, dat de opwonenden in vrijen arbeid zich aan de onderneming zullen verbinden".

Voor Kolonisatie in Suriname. (Zie Bijlage H.).

De voorwaarden, waaraan lichamelijk voor Deli de immigrant moet voldoen vindt men in bijlage I. —

Voor het slagen eener goede immigratie zijn *hygiënische* maatregelen een eerste vereischte. De psychisch in dit opzicht zwakke immigrant, die te voren nimmer de zegeningen eener hygiënische verzorging gekend heeft,moet reeds van af den eersten dag zijner aanwerving en speciaal van af den eersten dag van zijn aankomst en later, daarvan zeker zijn, onkundig als hij is met het nieuwe land, de gevaren van ziekte die hem omringen, de gansch andere verhoudingen van klimaat, voeding en arbeid, al hetgeen hem vooral in den beginne minder onbeschermd doet staan tegenover vele gevaren.

Edoch ook de kolonie zelf moet beschermd worden tegen de gevaren, die elke immigratie noodwendig medebrengt, wat tot de eischen der *koloniale hygiëne* gerekend wordt, in Suriname speciaal tot de tropische hygiëne.

Samenwerking van gouvernement, werkgever, Europeaan en geneeskundige is daarvoor eene hoofdvoorwaarde, maar waardoor veel goeds tot stand gebracht kan worden, en daarbij herinner ik alleen slechts, wat op Deli in dat opzicht bereikt werd.

Verbetering der hygiënische voorwaarden eener kolonie, gepaard met verbetering van den gezondheidstoestand der arbeidersbevolking, gebruik maken van de regels der plantage-hygiëne, is zoowel uit een ethische als commercieele als geneeskundige overweging, voor elke kolonie van het grootste belang te achten.

Verbetering der hygiënische toestanden kenmerkt zich onmiddellijk aan het dalen der sterftecijfers, waarvan bijlagen (C. en J.) eenige voorbeelden aangeven. Wil men deze resultaten in cijfers uitdrukken, dan valt het gemakkelijk te berekenen hoe groot het geldelijk verlies is door den dood van elken immigrant, die toch voor Deli eene uitgave van meer dan *f* 300 per persoon gevergd heeft, alvorens hij op de onderneming aankwam, afgezien van het verlies aan arbeidspraestatie.

Bij de Deli Maatschappij in Medan daalde het sterftecijfer

van *1900* tot *1910* van 50 °/₀₀ tot 9 °/₀₀ hetgeen beteekent dat op 9916 contractarbeiders in 1910 er jaarlijks 406 personen minder zouden gestorven zijn als zulks in 1900 op eenzelfde aantal het geval ware geweest.

Baermann berekent dat ingevolge de assaineering der ondernemingen onder het Serdang Doktersfonds, waaraan hij werkzaam is, men besparen kon in 8 jaar tijds 200 à *f* 230.000 bij eene assaineeringsuitgave van 55 à 60.000 gulden, alléén reeds door mijnworm-ziekte bestrijding.

Leopold geeft aan, dat tengevolge der assaineering op Poeloe Laut (Borneo), geheel naar het schema van Deli uitgevoerd, in drie jaar tijds 3 à 4 % van het geheele arbeidskapitaal der onderneming per jaar bespaard is geworden. En zoo staat het wel met alle ondernemingen in Deli (bijlage C.)

Wat met assaineering te bereiken valt heeft oorspronkelijk Gorgas geleerd bij zijne methode in de Panamakanaalzone, waarvan bijlage J. een voorstelling geeft.

Thans wordt door den tropenhygiënist de grootheid van Gorgas alom erkend, en toch ligt de tijd nog niet verre achter ons, dat alleen de machtige protectie van den president der Vereenigde Staten Roosevelt in staat was om dezen baanbreker voor échec te behoeden, want men had immers noodig „a practical man, and not one wasting his time and money in fighting mosquitos !"

Elke immigrant moet bij aankomst grondig onderzocht kunnen worden op diverse aandoeningen, die voor hem zelf of voor zijne omgeving noodlottig kunnen worden. Er moet gelegenheid zijn dat de geneesheer hem ook nog in de eerste maanden *na* zijn aankomst en daarna op *geregelde* tijden tijdens zijn verblijf nauwkeurig kan controleeren, hij mag niet naar éénige streek worden gezonden, die vooraf niet behoorlijk geschikt is gemaakt tot verblijf, zoodat hij daar in voldoende gezonde omstandigheden zal kunnen leven.

Ook moet er op gelet worden, dat de nieuweling eerst geleidelijk aan zijn nieuwen arbeid gewend worde, derhalve mag bij de arbeidersregeling de eisch der hygiëne niet verwaarloosd worden.

Die verwaarloozing toch wreekt zich ten slotte onafwendbaar, zoowel op den arbeider als op den werkgever.

Daar de voedingsverhoudingen van groote beteekenis voor den

nieuwen contractarbeider zijn, hem bij slechte voeding minder weerstandkrachtig maken tegenover allerlei infectie-invloeden, afgezien nog van diens arbeidpraestatie, daar veelal het onbekende voedsel en de grootere hoeveelheid nadeelig voor den werkman kunnen worden, of wel dat spaarzucht hem zou bloot stellen aan onvoldoende resp. ondoelmatige voeding, moet van wege den werkgever toezicht worden uitgeoefend op de qualiteit en quantiteit der voeding zijner arbeiders, speciaal op de nieuwelingen, en zulks nog dubbel in tijden van ziekte of epidemie.

Desnoods verschaffe de onderneming tegen inkoopsprijs, (zooals in Deli geschiedt) voedsel (rijst) tegen vooraf vastgestelde prijzen en draagt deze eventueel het verlies bij omhoog gaan van den marktprijs der voedingsmiddelen, een maatregel die zich zelf compenseert in het verschaffen van goede en voldoende voeding, waardoor de gezondheidstoestand op de onderneming bevorderd wordt; en de werklust verhoogd.

De koloniale hygiëne toch heeft het reeds glansrijk bewezen, dat elke kultuurstreek gezond en bewoonbaar gemaakt *kan* worden ; de mogelijkheid daarvan ligt gehéél in handen van den deskundigen hygiënist, zij mag niet verwacht worden van onvoorbereide, in dit opzicht ondeskundige uitvoerders dezer streng praktische en wetenschappelijke eischen eener speciale tropische hygiëne.

Wat de praktische eischen aangaat, door de koloniale hygiëne gesteld, zullen daarvoor moeielijk universeele voorschriften kunnen gegeven worden. Zij zullen moeten voortvloeien uit de ervaring die de hygiënist in het *land zelf*, door eigen aanschouwing heeft opgedaan; zij veronderstellen tevens eenige speciale kennis van de kultures, waarbij hij als raadman heeft op te treden. Dit wordt te vaak over 't hoofd gezien !

Raadgevingen van uit het studeervertrek mogen groote waarde hebben, zij zullen eerst hun volle beteekenis kunnen krijgen na ervaring ter plaatse zelf, voor elk land afzonderlijk opgedaan.

(*Wordt vervolgd*).

BIJLAGEN.

BIJLAGE E.

Uittreksel uit de overeenkomst van 22 Maart 1872 *G. Bl.* No. 8, voor zooverre het de *verplichte geneeskundige bepalingen* bevat, die de beheerder verplicht is aan de contractarbeiders te doen toekomen.

Art. 7, alinea 8.

.... het beding van vrije woning, drinkwater en geneeskundige behandeling en verpleging....

Art. 7 alinea 8.

.... de bepaling dat de bedongen vrije geneesk. verpleging vervalt en de verpleging voor rekening van den emigrant blijft, in die gevallen, waarin door den bevoegden geneeskundige wordt bevonden dat de ziekte tengevolge van wangedrag is ontstaan.

Art. 56.

De huurder is verpligt, overeenkomstig bij algemeene verordening te stellen regelen, gedurende den loop zijner overeenkomst den immigrant en zijn gezin kosteloos te voorzien van huisvesting, van het benoodigde drinkwater en van voldoende geneeskundige behandeling en verpleging.

Daarbij zal in acht worden genomen;

Wat de huisvesting betreft:

Dat ieder immigrant in de hem aangewezen woning moet kunnen beschikken over eene afzonderlijke ruimte van minstens:

a. 3 meters lang,

b. 2 meters breed.

c. 2.5 meter hoog per persoon;

dat niet meer dan drie immigranten of één huisgezin, namelijk, man, vrouw en kinderen, beneden 15 jaar oud, in één vertrek zijn gehuisvest;

dat de woningen geen verdieping mogen hebben;

dat zich onder de vloeren geen ledige ruimte mag bevinden;

dat in ieder vertrek gelegenheid zij tot het bekomen van voldoend licht en versche lucht van buiten;

dat de buitendeuren der woningen uitkomen op eene overdekte galerij;

dat eene immigrantenwoning niet uit meer dan twee rijen vertrekken besta;

dat de wanden der vertrekken inwendig geverfd of met kalk gewit zijn;

dat koffij- en timmerloodsen of dergelijke gebouwen niet tot immigrantenwoningen mogen worden gebezigd:

dat bij de woningen tot het gebruik der immigranten aanwezig zijn keukens en latrines van genoegzame grootte, ter beoordeeling van den agent-generaal;

dat de grond, waarop de woningen staan, behoorlijk op lozing worde gehouden;

dat ten behoeve van de immigranten met hunne gezinnen in genees,- heel- en verloskundige hulp wordt voorzien, en al hetgeen daartoe behoort verstrekt.

BIJLAGE F.

Van Java naar Suriname vertrokken emigranten via het wervingskantoor te Semarang. (Rapport J. v. Vollenhoven Over werving etc. in N. O.-Indië en Suriname pag. 30).

	mannen	vrouwen	totaal
1902	163	71	234
1903	414	180	594
1904	118	51	169
1905	376	151	527
1906	275	110	385
1907	817	457	1274
1908	500	300	800
1909	652	323	975
1910	318	157	475
1911	—	—	—
Totaal	3633	1800	5433

Aantal contractarbeiders naar Suriname geëmigreerd:

	N. O. Indië	Madeira	China	N. W. Indië	Nederland	Britsch Indië	Totaal
1853 t/m 1862	8	275	487	—			770
1863 „ 1872	21	205	2015	2382	2		4625
1873 „ 1882	94			214	87	6589	6964
1882 „ 1892	94			79		8633	8806
1893 „ 1902	5026					7643	12669
1903	609					654	1263
1904	170					252	422
1905	384					173	699
1906	526					632	1016
1907	1250					1674	2924
1908	944					1867	2811
1909	648					1424	2072
1910	471					478	949
1911	—					—	—
1912	487					1204	1691
1913	378					951	1329
1914	173					1507	
1915	—					—	
1916	—					304 [3]	
1917	593 [1] 595 [2]					—	
Totaal	12.471	480	2502	2675	89	33.965	49.010

[1]) 284 m. + 309 vr. [2]) 343 m. + 252 vr. [3]) 171 m. + 80 vr. + 53 kinderen.

Het volgende aantal *Bojans* arriveerde te Singapore, waar vandaan zij naar Deli, Malakka en andere cultuurstreken vertrokken. (Verslag Ind. Genootschap 1915 pag. 135).

De Bojan, insgelijks de Bantammer en Bandjirees, emigreert met het geheele gezin, en geeft er de voorkeur aan eigen kolonies te vormen. Na 2 à 3 jaar repatrieert hij in den regel weer, en is niet te bewegen zich op langer tijd te binden.

	a. emigreerden	*b.* naar hun land gingen terug
1901	1687	1267
1902	1817	856
1903	2134	1255
1904	2300	1872
1905	3125	2146
1916	3304	1669
1907	1964	1782
1908	2164	1872
1909	2158	2205
1910	3295	2220
1911 (1e halfjaar	1743	1024
	25982	18259

Immigratieverloop van Ned. Indiërs naar Suriname tusschen de jaren 1890—1915. (Zie Kol. Verslag 1915).

	Aangevoerd.			
	Mannen	Vrouwen	Met kinderen	Totaal
1890	62	30		94
1891	381	151		556
1897	616	277		916
1898	364	175		560
1899	33	21	jongens	55
1900	943	383		1375
1901	924	318	en	1326
1902	158	72		231
1903	410	184	meisjes	608
1904	114	44		159
1905	373	150		526
1906	276	108		384
1907	801	449		1250
1908	570	374		944
1909	437	20		648
1910	322	149		471
—	—	—	geen opgaven	
1912	280	217		487
1913	183	195		378
1914	183	37	226	446
1915	—			
1916	—			
1917	626	559		
Totaal	8006	4194		11414

Vertrokken.

	Mannen	Vrouwen	Met kinderen	Totaal
1890	22	13		35
1891	154	66		235
1897	204	94	kinderen:	301
1898	141	48		202
1899	12	14	jongens	27
1900	288	109		410
1901	224	82	en	324
1902	34	13		50
1903	99	45	meisjes	145
1904	13	5		18
1905	55	30		85
1906	30	9		39
1907	75	34		109
1908	45	19		64
1909	19	2		21
1910	7	2		11
—				
1912	4	2		7
1913	3	2		6
1914	—	—	38	
Totaal	1425	591		2081

In 1916 en 1917 had geen vertrek van immigranten plaats.

Overleden

	Mannen	Vrouwen	Met kinderen	Totaal
1890	24	6		31
1891	94	31		129
1897	126	46	kinderen	183
1898	67	18		85
1899	4	3	meisjes	7
1900	170	50		226
1901	117	40	en	166
1902	55	8		23
1903	33	18	jongens	51
1904	14	2		16
1905	38	14		52
1906	22	4		26
1907	32	23		55
1908	38	21		59
1909	20	12		32
1910	13	5		18
—				
1912	15	6		21
1913	2	1		3
1914	4	1		5
Totaal	848	309		1188

Aanwezig in de kolonie.

	Mannen	Vrouwen	Met kinderen	Totaal
1890	16	11		29
1891	133	54		192
1897	286	137	kinderen	432
1898	156	109		273
1899	17	4	meisjes	21
1900	485	224		739
1901	583	196	en	836
1902	107	49		158
1903	287	121	jongens	412
1904	87	37		125
1905	280	106		389
1906	224	95		319
1907	694	392		1086
1908	487	334		821
1909	389	197		595
1910	306	142		448
—				
1912	261	199		460
1913	178	192		370
1914	129	36	108	168
Totaal	5107	2635		7828

BIJLAGE G.

Eenige artikelen uit de verordening van 21 Januari 1879 G. Bl. N°. 8.

Art. 1.

Bij besluit van den Gouverneur worden bepaald de gedeelten der kolonie, waarin geneeskundigen zullen gevestigd zijn en welke genaamd zullen zijn geneeskundige districten.

Art. 2[1]).

Voor elk der ingevolge art. 1 bepaalde geneeskundige districten zal door den Gouverneur een geneeskundige worden aangewezen.

Deze voert den titel van districts-geneesheer.

Aan hem worden toegekend:

a. eene bezoldiging voor de geneeskundige praktijk naar gelang van haar gewigt en omvang van minstens *f* 2000 en hoogstens *f* 6000 's jaars;

b. vrije woning of, ingeval geen woning wordt aangewezen, eene toelage van *f* 50 's maands;

en voor zooveel noodig nog:

c. de som van *f* 12.50 's maands voor een vaartuig;

d. fouragegeld voor één of meer paarden, naar reden van *f* 20 's maands voor elk paard;

e. restitutie van uitgaven voor de bemanning van het vaartuig volgens door den districts-commissaris voor accoord geteekende declaratiën, hoogstens ten bedrage van *f* 125 's maands.

Art. 3.

De voor een geneeskundig district aangewezen geneeskundige is verpligt:

a. tot de kostelooze geneeskundige behandeling van allen, die in zoodanig district op vrije geneeskundige behandeling van Gouvernementswege aanspraak hebben, en tot het gratis verrichten der overige door het Bestuur hem als geneeskundige op te dragen diensten;

b. om alle immigranten en hunne gezinnen in het district kosteloos te behandelen;

c. om de andere arbeidersbevolking aldaar kosteloos te behandelen wanneer zijne hulp wordt ingeroepen;

d. om aan de personen in het district, die niet tot de arbeidersbevolking behooren, geneeskundige hulp te verleenen, zoo noodig met bijlevering van medicijnen, tegen genot van hetgeen hem daarvoor verschuldigd is volgens een bij koloniale verordening vastgesteld tarief.

---

[1]) Art. 2 werd gewijzigd bij art. 10 van de Verordening van 6 Maart 1896, G. B. no. 18.

Art. 4.

De immigranten in eenig geneeskundig district worden, uitgezonderd gevallen van urgentie, uitsluitend door den districts-geneesheer behandeld.

De Gouverneur heeft echter de bevoegdheid om in bijzondere gevallen, tegen eene vaste bezoldiging de behandeling van immigranten op eene plantage of grond op te dragen aan een bevoegd geneeskundige, die niet als districts-geneesheer is aangewezen.

Voor de geneeskundige behandeling der onder contract verbonden immigranten, in de 1e en in de 2e alinea bedoeld, is de huurder aan eene belasting onderworpen. Deze is bovendien verplicht ten behoeve der immigranten te voorzien in een behoorlijk ziekenhuis of in ziekenvertrekken overeenkomstig de 2e en 3e alinea van art. 5.

Huurders van immigranten voor dicht bij elkander gelegen plantages of gronden kunnen nogtans, na verkregen goedkeuring van den Gouverneur, volstaan met een voor gezamenlijk gebruik bestemd ziekenhuis.

Art. 5.

Op den huurder van immigranten rust de verplichting om aldaar op zijne kosten ten behoeve van die immigranten met hunne gezinnen, te voorzien in voldoende geneeskundige behandeling en verpleging, voor zoover die hieronder bij de letters c, d, e en f zijn omschreven.

Aan geen plantage of grond zullen immigranten worden toebedeeld, tenzij zich daarop bevindt of daarvoor aanwezig is een behoorlijk ziekenhuis, waaronder wordt verstaan een naar de voorschriften dezer verordening ingericht gebouw uitsluitend bestemd tot de opname en verpleging van zieken, behoudens dat een der opzichters, zonder gezin, daarin zal mogen wonen. Omtrent dat ziekenhuis zal door den geneeskundigen inspecteur eene verklaring worden afgegeven, ook vermeldende het aantal zieken van beider geslacht, dat daarin verpleegd zal worden.

Op plantages en gronden, waar het aantal immigranten met hunne gezinnen niet meer dan twintig hoofden bedraagt, mag de huurder volstaan met de beschikbaarstelling van behoorlijke ziekenvertrekken in andere dan tot de opname en verpleging van zieken uitsluitend bestemde gebouwen.

Onder behoorlijke ziekenvertrekken worden verstaan vertrekken die voldoen aan de voorschriften van de vijf eerste, de zevende en de achtste alinea van art. 10.

Onder voldoende geneeskundige behandeling en verpleging wordt verstaan :

a. het bezoeken der zieken, minstens twee malen in de week, en voorts zoo vele malen meer als de toestand der zieken dit vordert en mogelijk is, door een naar de voorschriften dezer verordeuing daartoe bevoegd geneeskundige ;

b. het verleenen van genees-, heel- en verloskundige hulp ;

c. het verstrekken van de vereischte verbanden en van de benoodigdheden, die tengevolge van heelkundige bewerkingen of bij ziektegevallen, volgens het voorschrift van den geneesheer, ter bevordering der genezing noodzakelijk zijn ;

d. het verstrekken en bereiden van voeding en geneesmiddelen ten behoeve der ziekten ;

e. het verschaffen van goed drinkwater ;

f. het verplegen en oppassen der zieken.

Art. 7.

Bij herhaalde veroordeeling wegens niet voldoening door den huurder aan een of meer der verpligtingen hem bij deze verordening opgelegd, heeft het Hof van Justitie op daartoe door den procureur-generaal in te stellen actie, de bevoegdheid de arbeiders van de verdere naleving hunner werkovereenkomsten met dien huurder te ontslaan.

Art. 8.

Wanneer het belang van den dienst het vordert, zijn de agent-generaal en de districts-commissarissen bevoegd om in overeenstemming met den inspecteur of den districts-geneesheer, een of meer zieke immigranten voor rekening van den huurder in het militair hospitaal te Paramaribo of in de infirmeriën te Nieuw Amsterdam, Nieuw Rotterdam of Coronie ter verpleging te doen opnemen.

Art. 10.

De ziekenhuizen op de plantages en gronden moeten afzonderlijke vertrekken bevatten voor mannen en voor vrouwen, waarin minstens tien percent van elk geslacht der immigranten kunnen worden opgenomen.

De vertrekken moeten op zijn minst drie en een halve meter hoog zijn en lucht en licht ontvangen door ramen, welke met houten jalousiën, van bewegelijke latten voorzien, gesloten kunnen worden. Bij de berekening der ruimte mogen op zijn meest vier meters hoogte in aanmerking worden gebragt.

De gezamenlijke oppervlakte dezer ramen aan den buitenmuur moet op zijn minst één kwart en op zijn meest één derde der gezamenlijke muuroppervlakte zijn.

Het aantal ligplaatsen der zieken in ieder vertrek wordt bepaald door den kubieken inhoud. Voor iedere zieke moeten minstens achttien kubiek-meters aanwezig zijn.

Het cijfer der ligplaatsen moet op de deur van elk vertrek vermeld staan.

Bij ieder ziekenhuis worden een keuken en voor mannen en vrouwen afzonderlijke latrines met badkamer gevorderd.

Een afzonderlijk vertrek of wel eene kast wordt voor apotheek bestemd.

Rondom het ziekenhuis wordt het terrein minstens op vijftien meters afstand van wied en struiken gezuiverd en op lozing gehouden.

Wanneer nieuwe ziekenhuizen worden opgerigt, moeten zij opgesteld worden op neuten die minstens een meter hoogte hebben.

Bij de oprigting van een nieuw ziekenhuis worden de plannen en de plaats vooraf aan het oordeel onderworpen van den inspecteur, die de veranderingen welke hij noodig oordeelt, zal aangeven na raadpleging met den agent-generaal.

Zoodra het gebouw gereed en ingerigt is, zal de inspecteur, bij goedkeuring, eene verklaring daaromtrent, zooals in art. 5 is voorgeschreven, aan den huurder en aan den agent-generaal afgeven.

Art. 12.

De huurder van immigranten stelt, behoudens de nadere beslissing van den inspecteur, zoovele mannelijke en vrouwelijke oppassers aan als de geneeskundige noodig acht.

In buitengewone gevallen, wanneer de aard der ziekte of andere omstandigheden naar het oordeel van den geneeskundige, die met de behandeling der zieken is belast, het wenschelijk maakt, is hij bevoegd de aanstelling van een of meer tijdelijke oppassers te bevelen, waaraan de huurder, behoudens de nadere beslissing van den inspecteur, intusschen voldoet.

Art. 13.

De huurder van immigranten zorgt dat voldoende genees- en voedingsmiddelen, benoodigdheden voor de apotheek, alsmede de noodige registers, hospitaalfournitures en kleeding, volgens daaromtrent bij besluit van den Gouverneur te maken bepalingen, ten behoeve der zieken steeds voorradig zijn.

Art. 14.

Onder gezagvoerder wordt in deze verordening verstaan, hij die, onder welken titel ook, zelfs tijdelijk, aan het hoofd staat van eene plantage of grond.

Art. 16.

Bij besluit van den Gouverneur worden voorschriften betreffende de goede orde en de zindelijkheid in de ziekenhuizen en ziekenvertrekken vastgesteld.

Uittreksels daarvan worden, voor zooverre zij de regten en pligten van de immigranten betreffen, voor zooveel mogelijk in de verschillende talen der immigranten, die zich in de kolonie bevinden, vertaald en twee exemplaren der vertaling gezonden aan iederen gezagvoerder eener plantage, waar zich een ziekenhuis voor immigranten bevindt, in hetwelk ten allen tijde één exemplaar in het vertrek der mannen en het andere in dat der vrouwen op eene geschikte plaats zal hangen.

De ziekenhuizen en ziekenvertrekken staan onder het beheer van den gezagvoerder en het dienstpersoneel aldaar staat onder zijne bevelen.

Hij zorgt voor de goede orde en zindelijkheid aldaar, voor het in gebruik geven van voldoende genees- en voedingsmiddelen, benoodigdheden voor de apotheek, alsmede van hospitaalfournitures en kleeding ; dat de voorschriften van den geneeskundige wat de behandeling, de voeding en de verpleging der zieken betreft, behoorlijk worden opgevolgd ; dat de oppassers als zoodanig worden ontslagen, wanneer de geneeskundige dit op grond van hunne ongeschiktheid of hun wangedrag vordert, en zoodra doenlijk door anderen worden vervangen ; een en ander behoudens de aansprakelijkheid van den huurder

voor het nakomen der verpligtingen hem opgelegd bij artt. 12 en 13.
Bij verschil van gevoelen tusschen den geneeskundige en den gezagvoerder beslist de inspecteur.

Art. 17.

Op plantages en gronden waar zich geen immigranten bevinden, doch waar meer dan tien arbeiders gevestigd zijn, is de huurder verpligt om te zorgen voor een vertrek waar de districts-geneesheer de zieken bij zich kan ontvangen, en voor voldoende geneesmiddelen en benoodigdheden voor de apotheek, ingevolge art. 13.
In dat vertrek, dat tevens tot apotheek kan dienen, moet het ziekenregister bedoeld bij art. 15 aanwezig zijn.
Op elken huurder van arbeiders, die geene immigranten zijn, rust de verpligting de geneesmiddelen en benoodigdheden voor de apotheek ter behandeling der zieken, kosteloos ter beschikking van den districts-geneesheer ten behoeve der zieken te stellen.

Art. 18.

Niemand mag als districts-geneesheer worden aangewezen dan degeen, die door de Commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, of door zoodanige autoriteit als hiertoe nader bevoegd mogt wezen, tot de uitoefening binnen deze geheele kolonie van de geneeskunst in haren geheelen omvang geregtigd is verklaard.
Bij de aanvaarding zijner betrekking legt hij in handen van den Gouverneur den volgenden eed (belofte) af:
„Ik zweer (beloof) dat ik tot het verkrijgen der betrekking van districts-„geneesheer aan niemand hetzij middellijk of onmiddellijk iets heb gegeven „of beloofd of zal geven.
„Ik zweer (beloof) dat ik mij van het nakomen der verpligtingen aan de „betrekking van districts-geneesheer verbonden, door geene gaven, beloften „of bedreigingen zal laten terughouden, maar die verpligtingen naar behooren „en getrouw vervullen zal".
„Zoo waarlijk helpe mij Gog Almagtig (dat beloof ik!)".

Art. 19.

De districts-geneesheer is gehouden elke plantage of grond, alwaar immigranten gevestigd zijn, minstens twee malen 's weeks, zooveel doenlijk op vaste dagen, doch met eene tusschenruimte van twee of drie dagen telkens, te bezoeken, en voorts zoo vele malen meer als de toestand van een of meer zieken dit vordert en hem mogelijk is.
Hij zal van tijd tot tijd, ingevolge opdragt van den inspecteur, de woningen der immigranten bezoeken en diegenen hunner, die ziek zijn en verpleegd moeten worden in het ziekenhuis doen opnemen.

Art. 22.

De districts-geneesheer maakt de zieken bekend met de hun voorgeschreven diëeten en met de wijze waarop zij hunne medicijnen moeten aanwenden.

Hij kiest onder de oppassers de geschiksten uit om hem behulpzaam te zijn in het gereed maken der geneesmiddelen en het aanleggen van verbanden.

Onder de verantwoordelijkheid van den gezagvoerder worden de voedingsmiddelen bereid en toegediend, alsmede wanneer het niet door den districts-geneesheer zelven geschiedt, de zieken verbonden en de geneesmiddelen gereed gemaakt en toegediend, alles ingevolge de voorschriften van den geneesheer.

Er wordt door eene door den Gouverneur te benoemen commissie van geneesheeren, onder voorzitterschap van den inspecteur, eene lijst van geneeskundige voorschriften en van de verschillende diëeten opgemaakt, welke bij besluit van den Gouverneur wordt afgekondigd.

Art. 25.

De immigranten worden in het ziekenhuis of in de ziekenvertrekken behandeld en verpleegd.

Ingeval daar geen ruimte is, zullen zij in een ander geschikt lokaal op de gewone wijze behandeld en verpleegd worden.

De behandeling en verpleging van andere arbeiders en hunne gezinnen geschieden in hunne woningen, tenzij bij overeenkomst bedongen is, dat die in het ziekenhuis of in de ziekenvertrekken zullen plaats vinden, en zij hun verlangen daartoe kenbaar maken. Waar zoodanige overeenkomst bestaat, moeten ziekenhuizen of ziekenvertrekken aanwezig zijn, op welke de voorschriften dezer verordening van toepassing zijn. Van het bestaan van zoodanige overeenkomst wordt binnen acht dagen nadat zij gesloten is, door den huurder kennis gegeven aan den districts-commissaris. Wanneer de behandeling en verpleging der arbeiders die geen immigranten zijn, op hun verlangen in hunne woningen plaats vinden, hebben die arbeiders, tenzij het tegendeel bij overeenkomst bedongen is, aanspraak op voedingsmiddelen, fournutires, kleeding en oppassing voor rekening van den huurder.

De geneesheer is bevoegd om, wanneer de algemeene gezondheidstoestand op de plantage of grond dit wenschelijk maakt, de afzondering van een of meer lijders te bevelen.

Art. 26.

De gezagvoerder is verpligt de immigranten die zich als ziek aanmelden, in afwachting van de komst van den districts-geneesheer, in het ziekenhuis of in de ziekenvertrekken te doen opnemen.

Art. 27.

De gezagvoerder waakt er voor dat de immigranten, wier opneming in het ziekenhuis of in de ziekenvertrekken door den districts-geneesheer is bevolen of goedgekeurd, aldaar verblijven totdat zij door den districts-geneesheer worden ontslagen.

De gezagvoerder is echter bevoegd, wanneer hem het ontslag tusschentijds noodig voorkomt, op zijne verantwoordelijkheid lijders uit het ziekenhuis te ontslaan. (Zie bijlage J.)

Art. 28.

De immigranten zijn verpligt zich onmiddellijk na aanzegging van den districts-geneesheer of wel, volgens art. 26, van den gezagvoerder, naar het ziekenhuis of naar de ziekenvertrekken te begeven en daarin te blijven, totdat zij door den districts-geneesheer of door den gezagvoerder, naar aanleiding van de 2e alinea van art. 27, daaruit worden ontslagen. Bij zoodanig ontslag zullen zij het ziekenhuis of de ziekenvertrekken verlaten.

Alle lijders zijn gehouden de geneesmiddelen op de wijze hun door den geneesheer voorgeschreven aan te wenden of in te nemen, en voorts in het algemeen om de voorschriften van den geneesheer na te komen, op aanzegging van den gezagvoerder voor den inspecteur of den districts-geneesheer te verschijnen, en zich te onderwerpen aan de gezondheids- en zindelijkheidsmaatregelen door den inspecteur, den geneesheer of den gezagvoerder bevolen.

Art. 30.

Bij de aanvaarding zijner betrekking legt hij in handen van den Gouverneur den volgenden eed (belofte) af:

„Ik zweer (beloof) dat ik tot het verkrijgen der betrekking van inspecteur „aan niemand, hetzij middellijk of onmiddellijk iets heb gegeven of beloofd „of zal geven.

„Ik zweer (beloof) dat ik mij van het nakomen der verpligtingen aan de be„trekking van inspecteur verbonden door geene gaven, beloften of bedrei„gingen zal laten terughouden, maar die verpligtingen naar behooren en ge„trouw vervullen zal.

„Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig (dat beloof ik!)".

Art. 38.

Onverminderd de toepassing der bepalingen uit het Wetboek van Strafregt, voor zooveel daartoe termen bestaan, worden gestraft:

1°. zij, die door de commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt of door zoodanige autoriteit als hiertoe nader bevoegd mogt wezen, tot de uitoefening binnen deze geheele kolonie van de geneeskunst in haren geheelen omvang geregtigd verklaard zijnde, zonder toestemminp van den Gouverneur te hebben verkregen, op de plantages en gronden genees-, heel- of verloskundige praktijk uitoefenen, met eene geldboete van ƒ 50 tot ƒ 300.

2°. zij, die zonder daartoe overeenkomstig art. 18 bevoegd te zijn genees- of heelkundige praktijk uitoefenen, en zij, die zonder daartoe bevoegd te zijn of wel overeenkomstig art. 23 al. 3 daartoe vergunning te hebben verkregen, de verloskunde uitoefenen, met gevangenisstraf van drie maanden tot een jaar en geldboete van ƒ 50 tot ƒ 300 te zamen of afzonderlijk.

Art. 41.

Voor elk verzuim van een der hem bij deze verordening bij artt. 4 jo., 5, 10, 11, 12, 13, 17 eerste alinea en art. 25 opgelegde verpligtingen, wordt de huurder gestraft met eene boete van *f* 25 tot *f* 500.

Art. 42.

Bij elke overtreding van het bij artt. 15, 16, 17 2e lid, 19 2e lid, 21, 22 3e lid en laatste lid, 25 1e alinea, 26 of 27 bepaalde, wordt de gezagvoerder gestraft met een boete van *f* 5 tot *f* 100. In de bij de drie laatstgemelde artikelen bedoelde gevallen wordt de boete opgelegd voor iederen arbeider omtrent welken de overtreding heeft plaats gevonden. In geen geval zal deze boete hooger dan *f* 500 kunnen zijn.

Art. 43.

De districts-geneesheer die te kort komt in ééne der verpligtingen hem bij artt. 19, 20, 21, 22 1e en 6e lid en 24 opgelegd, wordt gestraft met eene boete van *f* 10 tot *f* 300.

Met gelijke straf wordt tekortkoming in de verpligting bij de eerste, tweede, derde en vierde alinea van art. 23 gestraft.

Art. 44.

Bij overtreding van art. 28, of wanneer de lijder, volgens dat artikel of volgens de 4e alinea van art. 25 in het ziekenhuis verpleegd wordende, buiten de grenzen van het ziekenhuis wordt aangetroffen, of zich tegen een wettig bevel voor zijn vervoer naar het ziekenhuis verzet, of zich in het ziekenhuis op eeniger wijze wanordelijk of weerspannig gedraagt, wordt de lijder gestraft met eene geldboete van *f* 3 tot *f* 25, en met gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling voor den tijd van een dag tot zes weken, te zamen of afzonderlijk.

Verdere bepalingen aangaande de geneesk. verpleging op plantages en gronden vindt men :

a. G. B. N°. 18 van het jaar 1896.

b. Verordening van 8 Mei 1896 N°. 23 regelende het geneesk. toezicht in de Kolonie Suriname, opgedragen aan den Geneesk. Inspecteur en aan eene geneesk. Commissie.

c. bij G. B. 1912 N°. 12 de regeling der werkzaamheden der Commissie, (bevordering der openbare hygiëne, aanleggen sterfte statistieken, woning hygiëne, toezicht op ziekeninrichtingen, apotheken, keuring van levensmiddelen, examencommissies etc.)

d. toezicht op de krankzinnigen G. B. N°. 28, van 27 September 1912.

e. voorschriften op reinheid in de hospitalen G. B. N°. 19 van 1912.

f. geneesk. belasting als bijdrage voor de kosten van den geneesk. dienst, zekeren van landbouwondernemingen 20 Febr. 1905 N°. 8 en 10 April 1905 N°. 19.

g. Extract ziekenregister 1873 N°. 40.

h. Geneesk. districten G. B. 1879 N°. 25.

i. Aanvullingen G. B. 1880 N°. 10. 1887 N°. 28.

j. Geneesk. voorschriften en diëet 1887 N°. 29.

BIJLAGE H.

Op 31 December 1915 waren:

2352 Immigranten n.l. 2133 Britsch-Indiërs, 21 W.-Indiërs. 10 Chineezen, 185 N. O.-Indiërs, huurders van 3789 H.A. land.

148 immigranten (119 Br.-Indiërs, 29 W.-Ind.) gebruikers van 287 H.A. domeinland.

1261 immigranten (1039 Br.-Indiërs, 222 W.-Ind.) gebruikers van 2590 H.A. land op vestigingsplaatsen.

2042 immigranten eigenaren van 9674 H.A land (2039 Br.-Ind., 1 W.-Ind. 1 Chinees).

In 't geheel hadden 6392 Br.-Indiërs (in 1905: 3542)
496 N. O.-Indiërs („ „ 71)
35 W.-Indiërs („ „ 75)
13 Chineezen („ „ 13)
te samen 6536 immigranten 17235 H.A. land in bezit
„ „ (1905) 3701 „ 7730 „ „ „ „

In 1915 is door 2399 Britsch-Indiërs op de Koloniale postspaarbank geplaatst ƒ 248.271.11 (tegen vorig jaar ƒ 246.443.23, voor 2450 inleggers).

In 1915 legden 29 Javanen ƒ 2256.83 in, tegen vorig jaar ƒ 3143.02.

De voorwaarde, waarop de vestiging van personen of gezinnen als landbouwers in de kolonie kan plaats hebben, is geregeld bij publicatie van 1 Augustus 1863 no. 23, en de vestiging van immigranten in de kolonie bij verordening van 19 April 1895 no. 24.

BIJLAGE I.

Eischen op Java te stellen voor Deli-koelies, opgemaakt door de doktoren Kuenen, Wijchel en Doyer.

1. Ouderdom van 20—35 jaar, ob te maken uit haarkleur, tandstelsel, ontwikkeling enz.

2. Flinke normale lichaamsbouw, goed gewelfde symetrische thorax, goed ontwikkeld spierstelsel, normale gang, geen ingevallen buik, ook geen opgezette buik met ingevallen liezen (bewijs van spierzwakte).

3. Geen eenigszins sterke anaemie.
Geringe anaemie kan worden toegelaten, mits het spierstelsel en de toestand van de huid niet het vermoeden wekken, van eene beginnende kachexie en mits geen oedemen aanwezig zijn en aan het hart geene afwijkingen als gevolg van anaemie zijn te constateeren.

4. Geen constitutioneele ziekten als:
Tuberculose.
Lepra.
Berri-berri.
Aperte syphilis (sjanker-condylomata-gummata etc.)

5. Geen acute gonorrhoe.
Geen acute epidydimitis.
Geen, voor den arbeid hinderlijke varicocele, sarcocele of hydrocele.

6. Geen hernia.

7. Geen te uitgebreide chronische huidziekten.

8. Aan de extremiteiten geen voor den veldarbeid hinderlijke gebreken of misvormingen.

9. Geen oedemen.

10. Geen te groote litteekens van oude ulcera, vooral niet als zij gecombineerd zijn met varices.

11. Voldoene visus op beide oogen.
Geen trachoom met eenige aandoening der cornea of te ernstige afwijkingen der cornea — geen kleurenblindheid.

12. Gehoor op minstens een der twee ooren goed.
Geen otorrhoe.

13. Het bezit van voldoende gebit.

14. Geen eenigszins belangrijk struma.

15. Geen chronische afwijking in de borstkas, als chron. bronchitis, emphysema, asthma, retractie verschijnselen.

16. Geen hartgebreken, geen hartvergrooting, geen hartverplaatsing.

17. Geen irregulaire of intermitteerende pols.
Geen voortdurend versnelde pols.

18. Geen vergrooting van lever of milt, indien de algemeene toestand niet zeer gunstig is te noemen.

Vergrooting van lever of milt, meer dan 2 vingers breed onder den ribbeboog, moeten worden afgewezen.

19. Geen idiotie, geen epilepsie.

20. Geen zwangerschap van meer dan 4 maanden.

21. Geen acute ziekten als bronchitis, pleuritis, koorts, diarrhoe enz.

(Lijders aan dergelijke voorbijgaande aandoeningen kunnen in overleg met den werver voorwaardelijk worden goedgekeurd en bij een volgende keuring weer worden voorgebracht).

In het algemeen geldt het volgende :

Men late zich in de eerste plaats leiden door den algemeenen indruk, dien de koelie, naakt uitgekleed, maakt. Een ieder die er te zwak, te slap of te oud uitziet wordt afgewezen.

Huidziekten, zooals scabies, kleine huidwonden met infectie conjunctivitis, een koortsaanval en andere lichte aandoeningen, kunnen op de koelieloodsen worden behandeld.

Oud-militairen en koelies, vroeger als contractant werkzaam geweest, moeten zooveel mogelijk worden afgekeurd, tenzij deze laatste van een ontslagbrief met een bewijs van goed gedrag, zijn voorzien.

BIJLAGE J.

Assaineering der Panamakanaalzone.

Van 1881—1889 stierven onder de Lesseps op 81.600 werklieden een 22.189 = 271.9 ⁰/₀₀:

Sterftecijfers in de Panamazône.

	aantal contract arbeiders	gestorven	of in ⁰/₀₀	bevolking-sterfgevallen in ⁰/₀₀	alleen kleurlingen.	Malaria morbiditeit uitgedrukt in opname-cijfers voor malaria in de hospitalen.
1904	6213	802	13.26	52.45		
1905	16513	427	25.86	49.94	26.25	514 ⁰/₀₀
1906	26547	1105	41.73	49.10	47.24	821 ⁰/₀₀
1907	39238	1131	28.74	33.63	33.28	424 ⁰/₀₀
1908	43891	571	13.01	24.83	12.76	282 ⁰/₀₀
1909	47167	502	10.64	18.19	10.90	215 ⁰/₀₀
1910	50802	558	10.98	21.18	11.62	187 ⁰/₀₀
1911	48876	539	11.02	21.46	11.36	184 ⁰/₀₀
1912	50893	467	9.18	20.49	?	110 ⁰/₀₀
1913	56654	473	8.35	—	8.77	76 ⁰/₀₀

Sterftecijfers ⁰/₀₀ onder de kanaalarbeiders (naar Whatson).

	1907	1908	1909	1910	1911	1912
			Malaria.			
Amerikanen	1.16	1.10	0.17	0.06	0.66	0.33
Andere blanken......	4.68	5.20	3.84	2.16	3.53	1.41
Kleurl. arbeiders	3.60	3.52	2.93	3.23	3.11	2.61
			Andere ziekten.			
Amerikanen	6.05	4.38	4.38	3.13	2.32	3.72
Andere Blanken	10.14	3.47	4.14	2.88	4.82	4.06
Kleurl. arbeiders	25.83	8.25	7,18	7.46	7.67	6.70
			Totaal			
Amerikanen	7.21	5.48	4.15	3.13	2.98	4.15
Andere blanken......	14.82	8.67	7.98	5.04	8.35	5.47
Kleurl. arbeiders	29.63	9.23	7.91	8.39	8.24	6.93

Sterftecijfers $^0/_{00}$ aan:

	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Typhus abd.....	12	42	98	19	13	13	10	4	4
Dysenterie	14	69	48	16	8	27	13	7	6
Pneumonia	95	413	328	93	70	73	94	57	47
Malaria	86	233	154	73	52	50	47	20	21

Tengevolge der assaineering verminderde het cijfer der *hospitaalopname* van de contractarbeiders in de Kanaalzône voor malaria.

1905	514 $^0/_{00}$	1910	187 $^0/_{00}$
1906	821 $^0/_{00}$	1911	184 $^0/_{00}$
1907	424 $^0/_{00}$	1912	110 $^0/_{00}$
1908	282 $^0/_{00}$	1913	76 $^0/_{00}$
1909	215 $^0/_{00}$		

CURAÇAO's EEUWFEEST, 1816—4 Maart—1916

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

Redacteur van *Amigoe di Curaçao*, Rector van het St. Elisabeth's Gasthuis.

Curaçao en Holland zijn één.

Die eenheid of liever die band gelegd tusschen de Curaçaosche Eilanden en het Moederland dagteekent reeds van het jaar 1634, toen deze eilanden door de Hollanders op Spanje veroverd werden.

Toch is die eenheid in den loop der eeuwen voor een korten tijd verbroken geweest. Dat was van 1807 tot 1816 toen Curaçao onder Engelsch Bestuur stond. Van dien terugkeer onder de Hollandsche vlag herdacht Curaçao den 4den Maart 1916 het eerste eeuwfeest.

Doch de geweldige Europeesche oorlog is oorzaak geweest, dat dit eeuwfeest in onze Kolonie weinig méér dan in stilte gevierd en in het Moederland niet eens opgemerkt werd.

Toch verdient dat historisch feit en alles wat er aan vastzit, hoe dat Engelsch tusschenbestuur tot stand en hoe er een einde aan kwam, wel in wijder kring bekend te worden, te meer nog daar het zoo rijk is aan interessante bijzonderheden, die in geen enkel Hollandsch geschiedboek uitvoerig en critisch beschreven zijn.

Eigenlijk was dat eeuwfeest van Curaçao in 1916 een aanhangsel van het gedenkfeest van Nederland's onafhankelijkheid, dat in 1913 op zoo grootsche wijze gevierd werd. Toen in 1813 na den Volkerenslag bij Leipzig en de verjaging der Fransche troepen aan de vreemde overheersching een einde kwam, deelden onze eilanden niet in die vrijmaking. Voor onze Kolonie was de loop der gebeurtenissen, die zich in datzelfde tijdsgewricht hier afspeelden, een geheel andere.

Bij de stichting der Bataafsche Republiek in 1795 gingen onze eilanden rechtens mede in Fransch bezit over, maar werden niet direct van uit Parijs, doch van uit den Haag sinds 1792 door den *Raad der Coloniën* bestuurd. Toen deze Raad bij resolutie

der Staten Generaal den 9 October 1795 was opgeheven, werd met het toezicht der West-Indische Eilanden belast een: *Comité tot de zaken van Coloniën en Bezittingen op de kust van Guinéa en in America.*

Het is hier de plaats niet om de tallooze pogingen, plannen en intrigues in herinnering te brengen door de Fransche Agenten van Guadeloupe en Santo Domingo aangewend, om ons eiland onder het Uitvoerend Bewind dier eilanden te brengen[1]). Het zij voldoende er hier de aandacht op te vestigen, dat die pogingen juist de tegenovergestelde uitwerking hadden.

Aan de hopelooze verwarring die hier heerschte, kwam 11 September 1800 een einde, toen Watkins, de kommandant van het Engelsch fregat *Nereide* ons eiland voor Engeland opeischte en in bezit nam en de Franschen verdreef.

Dit Engelsch tusschenbestuur duurde slechts tot 27 Maart 1802, toen onze Kolonie bij den vrede van Amiëns weer onder de Bataafsche Republiek terugkwam en het jaar daarna op den 13 Januari officieel werd overgedragen aan C. H. Buschman, Kapitein ter zee en Kommandant van 's lands fregat van oorlog *Kenau Hasselaar*. De volgende vier jaren waren zoo mogelijk nog rampspoediger voor Curaçao[2]). Het waren de jaren van de herhaalde invallen der Engelschen, die onder Tucker, Bligh en Lord Murray beurtelings maar tevergeefs hun geluk beproefden, doch veel ellende brachten over de bevolking. Ten slotte slaagde Admiraal Brisbane beter, die op Nieuwjaarsdag 1807 door verraad (?) en bij verrassing het eiland overmeesterde.

Negen jaren achtereen bleef Curaçao in het bezit van Engeland. Eerst door den vrede van Parijs in 1815 kwam het weer aan Holland terug. Den 27en Januari 1816 zeilde de *Prins van Oranje,* een linieschip met 84 stukken geschut, onder Kommando van den Schout bij nacht J. E. Lewe van Aduard de haven binnen om het eiland van de Engelschen over te nemen. Doch daar de Engelsche documenten nog niet waren aangekomen, duurde het nog tot den 4den Maart voor de Hollandsche vlag van de forten woei en met het *Oranje boven* kon begroet worden.

---

[1]) Men zie hierover J. H. J. Hamelberg. *Een veelbewogen tijdvak,* in het Eerste Jaarverslag van het Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap te Curaçao 1897. Uitgegeven bij J. H. de Bussy te Amsterdam.

[2]) Zie hierover meer uitvoerig: P. A. Euwens. *Curaçao in* 1803—1804, *Onze Eeuw,* jg. 1908.

De inneming van Curaçao op Nieuwjaarsdag 1807.

Daar is geen enkel feit in de geschiedenis onzer Kolonie, waarover zóóveel uitvoerige geschiedbronnen bestaan, dat door de geschiedschrijvers van Curaçao zoo wijdloopig besproken wordt, als de verovering van dit eiland in 1807. Geen dezer schrijvers echter heeft een volkomen betrouwbaar en onpartijdig verhaal dezer gebeurtenis kunnen te boek stellen, omdat geen hunner *al* die bronnen te zijner beschikking had.

De bronnen van *Engelsche* zijde zijn: *Ralfe's Naval Biography of Great-Britain*, dl. XX, waarin de eer van het welslagen der onderneming uitsluitend gegeven wordt aan James Athol Wood, kapitein der *Latona*. Tegen dit verhaal kwam Sir Charles Brisbane, opperbevelhebber van het Engelsch eskader, dat Curaçao veroverde, in verzet. Deze laatste stukken werden voor het eerst gepubliceerd in de *Royal St. Vincent Gazette* van 1827, (destijds was Brisbane Gouverneur van St. Vincent, een der Engelsche Antillen). Deze stukken verschenen later in vertaling in de *Curaçaosche Courant* van 1833.

Van *Hollandsche* zijde bestaan de volgende bronnen: 1° De *Sententiën van De HoogeMilitaire Vierschaar* van Juli 1805 tot Maart 1809. 2° *Memorie aan Z. K. H. den Souvereinen Vorst der Nederlanden, overgegeven door en van wege Mr. P.J. Changuion, gewezen gouverneur des eilands Curaçao.* 3e Rapport van den Minister van Marine Verheul aan Koning Lodewijk van 31 Juli 1807, inhoudende de verklaringen der zeeofficiren, die bij de verovering van het eiland op de Hollandcsche oorlogsschepen in dienst waren.

Van de geschiedschrijvers dient op de eerste plaats vermeld Jhr. Mr. J. C. De Jonge, *Het Nederlandsche Zeewezen*, dl. V. p 633, welke schrijver de drie laatste genoemde officieele bescheiden ter beschikking had, maar de Engelsche bronnen blijkbaar niet gekend heeft. Deze schrijver heeft zijn verhaal nog kunnen aanvullen door de mondelinge mededeelingen van De Quartel, schout-bij-nacht, die in 1807 als luitenant diende aan boord van de *Kenau Hasselaar*.

De eerste schrijver, die een omstandig verhaal van het gebeurde heeft te boek gesteld, is P. Phoel, landsonderwijzer te Curaçao, die in het nummer van 9 Juli 1825 van de *Curaçaosche Courant* het feit beschreef, zonder de bovengenoemde Hollandsche

en Engelsche bronnen te hebben gekend, alléén daarbij gebruik makend van de gegevens hem door ooggetuigen en tijdgenooten verstrekt.

Dit verhaal vormt de eenige bron, waaruit Dominé G. H. Bosch, *Reizen in West-Indië,* dl. I. p. 359 voor de beschrijving van het feit geput heeft.

In het jaar 1836–1837 gaf M. D. Teenstra zijn werk uit: *De Nederlandsche West-Indische Eilanden,* waarin op bl. 128 van het 2e deel een zeer uitvoerig relaas van het gebeurde gegeven wordt. Teenstra bezocht tweemaal onze eilanden, in 1828–1829 en opnieuw in 1833–1834. Hij drukt in zijn werk nagenoeg volledig den tekst af van de bovengenoemde Engelsche bronnnen, zooals hij die in vertaling in de *Curaçaosche Courant* van 1833 gevonden had. Bovendien kende hij het verhaal van Phoel en de Memorie van Ghanguion. Het werk van De Jonge, *Het Nederlandsche Zeewezen* was hem natuurlijk onbekend. Teenstra geeft zonder twijfel het meest volledig en onpartijdig relaas van het gebeurde, ofschoon het zeer moeielijk is uit zijn boek zich een heldere voorstelling te maken van het geheele verloop van de gebeurtenis, daar het Engelsche verslag van Brisbane lastig te ontwarren is door de proces-verbalen van het getuigenverhoor.

De overige Curaçaosche geschiedschrijvers van later tijd kan men gerust buiten rekening laten, daar zij vrij beknopt meestal Bosch hebben nageschreven.

Wij geven hier allereerst het verslag van den toenmaligen staat van verdediging van de haven van Curaçao volgens het zeer nauwkeurig verhaal van De Quartel, destijds luitenant aan boord van de *Kenau Hasselaar,* zooals De Jonge dl. V, bl. 634 het weergeeft:

,,Zoowel door de natuur als door de kunst bevond zich het eiland Curaçao in een geduchten staat van verdediging. Meer bijzonder was dat het geval met de hoofdplaats aan de St. Annabaai gelegen. Het inzeilen van deze baai kan niet geschieden dan met Zuid-Oostenwind, die aldaar op zekere tijden des jaars voortdurend waait. Daarbij komt dat de schepen, om de haven te kunnen binnenkomen, dicht langs de kust moeten loopen, waardoor zij te dezen tijde onder het bereik kwamen van de aldaar liggende wel gewapende batterijen en van de hoofdsterkte

het fort *Amsterdam*[1]). De mond der haven is nauw, hier en daar met klippen bezet en voor den mond loopt een sterke stroom, zoodat men wel met de gesteldheid moet bekend zijn, om niet beneden den ingang te vervallen.

„Daarenboven werd deze mond bestreken door het op een rif aan den linker uithoek der baai liggend *Waterfort*[2]) en door de op den rechteroever zich bevindende hoofdsterkte *Amsterdam*, terwijl èn de geheele baai èn de aan den voet van dat fort liggende Willemstad weder gedekt werden door het meer achterwaarts liggende fort de *Republiek*, dat op een berg of rots (68 M. hoog) lag en door zijn vuur in staat was alle vijandelijke schepen, die het waagden de baai binnen te zeilen, in den grond te boren. Eindelijk lagen nog te dezen tijde in de baai, met de batterijen naar buiten gewend, het Fregat de *Kenau Hasselaar* van 36, en de korvet *Suriname* van 22 stukken, gevoerd door de Kapiteins C. G. Evertsz en J. van Nes, benevens de schoener de *Vliegende Visch*, welk laatste vaartuig echter uit gebrek aan zeelieden niet bemand was. Bij zooveel bezwaren tot het inzeilen der baai en met zulke krachtdadige verdedigingsmiddelen mocht de hoofdplaats van Curaçao, van wier behoud of verlies het lot van het geheele eiland afhing, wel geacht worden beveiligd te zijn tegen alle aanslagen des vijands, gelijk zij die in dezen oorlog had afgeslagen of getrotseerd, indien namelijk geen verraad gepleegd, geen list aangewend en vooral behoorlijk wacht gehouden werd. Het verwaarloozen van de zoo noodige behoedzaamheid, gevoegd bij list en verraad, deden deze zoo gewichtige volkplanting onverwacht in vijands handen vallen."

Uit de verklaring van Admiraal Brisbane weten wij, dat het krijgsplan der Engelschen volgenderwijze werd in elkaar gezet. Op den 29 November 1806 vertrokken van het Engelsche eiland Jamaica de oorlogsfregatten *Arethusa*, *Lathona* en *Anson* onder de scheepsbevelhebbers Sir Charles Brisbane, James Athol Wood en Lydiard. Oorspronkelijk was het plan van Admi-

[1]) De forten aan den ingang der haven, waarvan in dit citaat sprake is, zijn niet dezelfde, welke ook nu nog bestaan. Deze zijn eerst in 1827—1831 gebouwd volgens ontwerp van luitenant-generaal Baron C. R. T. Krayenhoff.

[2]) Dit is beslist een vergissing van den schrijver. Het fort *Amsterdam* en het *Waterfort* liggen beide op den rechteroever van de haven. Aan den linkerkant lagen de batterijen op het *Rif*, ter plaatse waar zich nu het *Riffort* bevindt.

raal Dacres te Jamaica geweest, de beide schepen *Lathone* en *Anson* onder opperbevel van kapitein Wood met de zending naar Curaçao te belasten. Doch toen op het laatste oogenblik kapitien Brisbane met zijn *Arethusa* van een kruistocht in Jamaica terugkeerde, werd deze laatste als oudste kapitein het opperbevel over het geheel eskader opgedragen. Vandaar waarschijnlijk de ijverzucht tusschen deze beide kapiteins, die vooral in de genoemde polemiek sterk in het licht treedt.

Het lijdt niet den minsten twijfel, of men was op Jamaica uitstekend omtrent den toestand op Curaçao ingelicht. Jaren daarna werden hier personen nog met name genoemd, die van dezen verradersdienst verdacht werden.[1])

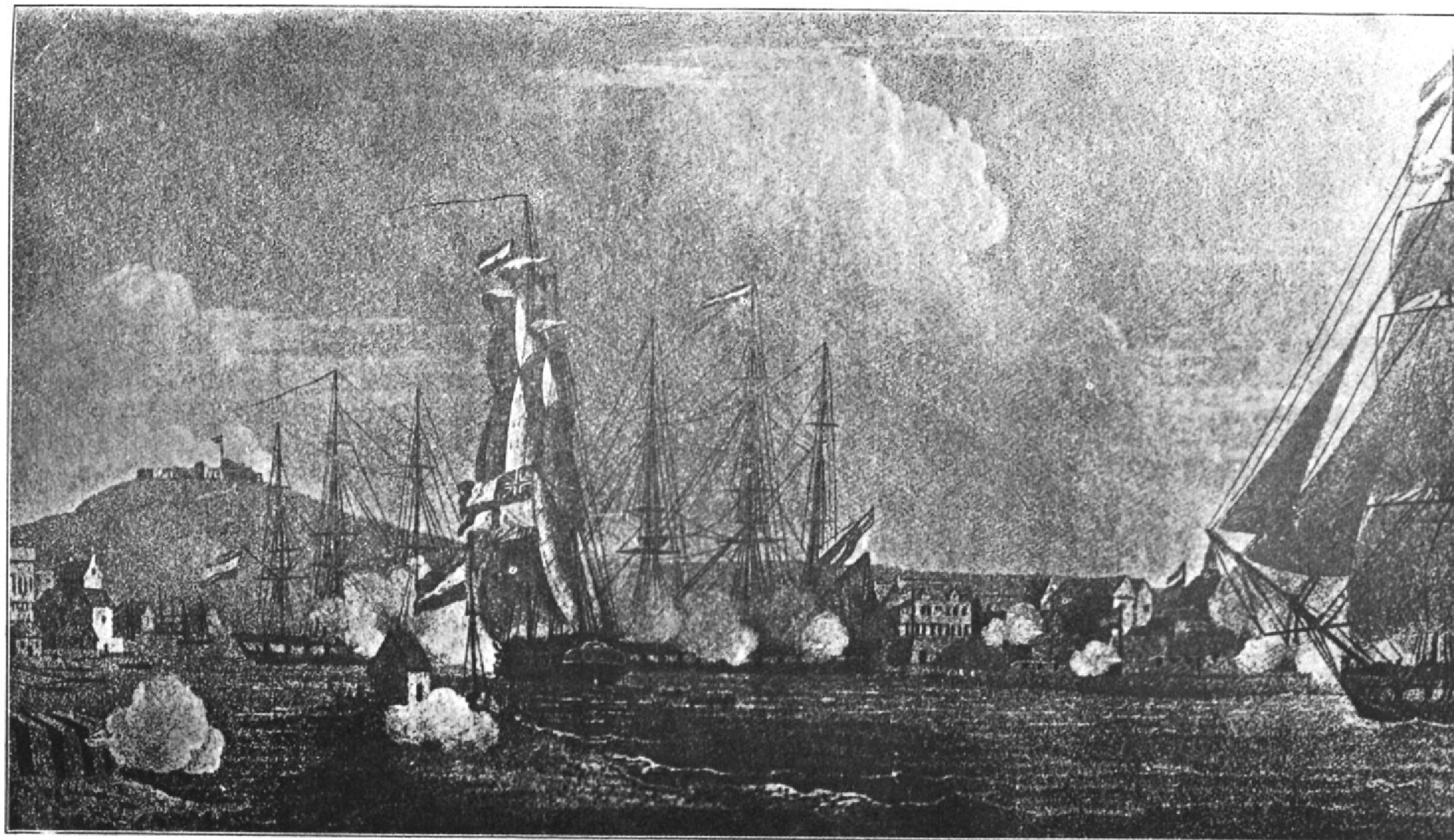
In het bijzonder was men op de hoogte gesteld van de Curaçaosche gewoonte om Oudejaarsavond en den geheelen nacht in luidruchtigheid door het afsteken van vuurwerk, door danspartijen en het overvloedig gebruik van sterken drank te vieren. Van de verwarring, die daaruit noodzakelijk moest ontstaan, wilde Brisbane gebruik maken om het eiland bij verrassing te vermeesteren.

Voor alle zekerheid had hij op Jamaica nog een Curaçaoschen schipper, Jan Bislick opgepikt, die als loods bij het invaren der haven den weg moest wijzen. Den 22 December 1806 vertoonde zich het Engelsche fregat *Fisgard*, onder bevel van kapitein Sir William Bolton met twee brikken voor de haven. Bolton zond een sommatie tot overgave aan den Gouverneur[2]). Doch deze gaf een weigerend antwoord. Deze schepen verdwenen daarna in Zuidelijke richting. Dit schip *Fisgard* was eerst later van Jamaica vertrokken, met opdracht het eskader op te zoeken en zich bij hen te voegen. Deze schepen ontmoetten elkaar ten Westen van Curaçao bij Aruba, waar toen scheepsraad gehouden, het plan van de verovering in elkander gezet, en aan ieder der kapiteins zijn afzonderlijke instructie gegeven werd. Daarna kruiste het eskader langs den Noordkant van Curaçao, en zeilde

---

[1]) Teenstra beschuldigde een zekeren M. Ricardo, die in 1834 secretaris der Kamer van Koophandel en Gouv.'s translateur was, de Engelschen te hebben ingelicht.

[2]) De inhoud van deze sommatie is te vinden in de Notulen v. d. Raad no. 985 i.d. 27 Januari 1807. Bulton beweerde op dezen dag in den Raad, dat Changuion den inhoud dier sommatie voor de Raadsleden verborgen had gehouden.

De verovering van Curaçao in 1807

in den nacht van 31 December op 1 Januari den Oosthoek van het eiland om, ten einde in den vroegen morgen bijtijds voor den havenmond te zijn.

Na de sommatie door de *Fisgard* om het eiland over te geven, werd hier in den boezem van het Bestuur de vraag gesteld, of er niet nog méér maatregelen van voorzorg dan de reeds bestaande dienden genomen te worden. De kapitein der artillerie W. Schmidt, daarin gesteund door den garnizoens-commandant F. H. Pheiffer, deed daarom een belangrijk voorstel, om de haven, evenals vroeger in tijden van gevaar, met een hulk (een oud log koopvaardijschip), met aan weerszijden op palen rustende kettingen aan de oevers verbonden, af te sluiten. Deze hulk en palen waren indertijd, toen ze door ouderdom verteerd waren, met de kettingen weer weggenomen.

Was dit voorstel uitgevoerd, zeer zeker zouden de Engelschen hun plan onmogelijk hebben kunnen uitvoeren. Doch aan dit voorstel werd geen gevolg gegeven, omdat Gouverneur Changuion oordeelde, dat die maatregel onnoodig was. Naderhand bracht Changuion voor het Militair Gerechtshof tot zijn verdediging bij, dat zulks niet geschied was, omdat kapitein Evertsz, commandant van 's lands oorlogsschepen, het niet noodig geoordeeld had. Doch bewijs voor deze bewering kon hij niet bijbrengen en Evertsz kon zich niet verdedigen, omdat hij gesneuveld was. Doch in zijn werk : *Het Nederlandsche Zeewezen* getuigt de schrijver Jhr. De Jonge, dat de schout-bij-nacht De Quartel, die in die dagen als luitenant op de *Kenau Hasselaar* alles had meegemaakt, hem uitdrukkelijk verzekerd heeft, dat kapitein Evertsz herhaaldelijk bij den Gouverneur op het herstel van de hulk en het spannen van den ketting had aangedrongen, doch zonder gevolg.

Zonder twijfel is Changuion in deze zaak grootelijks aan zijn plicht te kort geschoten. In ieder geval had hij, overeenkomstig zijn instructies, een grooten krijgsraad moeten bijeenroepen of zelfstandig de uitvoering er van moeten bevelen. Doch hij deed hoegenaamd niets, ja nog erger. Niettegenstaande den 31sten December zich weer een kleine Engelsche brik voor de haven vertoonde, doch die zich weer even spoedig verwijderde, meende de Gouverneur zich over de brik al even weinig te moeten verontrusten als over de sommatie van de *Fisgard*.

Dienzelfden dag ging de Gouverneur met zijn gezin naar zijn buitenverblijf de plantage *Bleinheim* aan de overzijde van het Schottegat, om ver van het helsch rumoer in de stad, den Nieuwjaarsdag rustig te kunnen doorbrengen, met het plan om op Zondag 4 Januari weer in de stad terug te keeren. Tijdens zijn afwezigheid liet hij het opperbevel aan anderen over. Bij die groote gerustheid van den Gouverneur volgden de meeste zee- en landofficieren zijn voorbeeld, en zoodra de Landvoogd zich verwijderd had, zochten ook zij den Oudenjaarsavond evenals andere jaren zoo gezellig mogelijk te vieren ten huize van de Curaçaosche families, waar die feestvreugde in dien tijd tot in den morgenstond en door het mindere volk ook nog den geheelen Nieuwjaarsdag werd doorgezet.

Een Hollander, die nooit Curaçao bezocht en hier niet een Nieuwjaarsdag heeft meegemaakt, kan zich onmogelijk een goed denkbeeld vormen van de verdwazing, brooddronkenheid en het helsch lawaai der bevolking in dien laatsten nacht des jaars. Gelukkig gaat het tegenwoordig heel wat bedaarder toe en krijgen meer beschaafde manieren de overhand. Doch in vroeger jaren, vooral in den tijd, waarover wij nu spreken, was het of een ware bezetenheid zich van de bevolking had meester gemaakt. Dit moet men wel in het oog houden, omdat dit de voornaamste factor is, die de verovering van het eiland heeft mogelijk gemaakt.

Dominé G. B. Bosch, die in 1816 op Curaçao kwam en hier een lange reeks van jaren gewoond heeft, beschrijft zoo'n Curaçaoschen Ouden-jaarsavond in zijn dagen als volgt: „De nacht, waarin die overgang des jaars plaats heeft, werd hier van oude tijden af aan vermaken en luidruchtige vroolijkheid toegewijd. Weken ja maanden vooruit werden de vrienden op deze gastmalen en danspartijen genoodigd. Die zelf geen gezelschap aan huis ontving, wist nauwelijks op welke der veelvuldige partijen hij dien nacht zou doorbrengen. Duizenden van voetzoekers werden afgestoken en maakten een onverpoosd geraas, dat aan niemand eenigen slaap vergunde. De laatste stuiver der armen werd dien nacht aan vuurwerk besteed, zoo groot was de overgeërfde gehechtheid der inwoners van dit eiland om den Oudenjaarsavond met vreugdebedrijven te vieren. Niet slechts had zulks plaats bij blanke ingezetenen, zoo rijke als

arme, maar ook bij vrije gekleurden en slaven. Overal hoorde men den ganschen nacht door het geraas hunner luidruchtige dansen, het eentoonig geluid der trom en het slaan der ijzers, het handgeklap en geschreeuw vermengden zich met het losbarsten der voetzoekers en andere vuurwerken. Met den morgenstond van den Nieuwjaarsdag duurden de vreugdebedrijven nog voort. Sommige danspartijen mochten geëindigd zijn of door eenige vermoeiden verlaten worden om rust te zoeken, het geraas der voetzoekers en de vocale en instrumentale dansmuziek der negers duurden nog des morgens voort en hielden nog alles in de bedwelming van den afgeloopen nacht,"[1]).

Van dien staat van beneveling wilden de Engelschen met opzet gebruik maken om dan hun slag te slaan. En zij hebben buitengewoon succes gehad.

Nadat de Engelschen den Oosthoek van het eiland waren omgezeild, konden zij zich, begunstigd door wind en stroom, rustig langs het eiland laten afzakken. Doch reeds te kwart vóór 5 uur in den vroegen morgen werd het eskader op *Oostseinpost* en de plantage *Fuik* opgemerkt. De commandant van het fort *Beekenburg* (Caràcasbaai) gaf terstond alarmschoten. Doch de muziek op de danspartijen, het gebons van den tamboer, het luidruchtig geschreeuw van de slavenbevolking, het oorverdoovend geraas van het vuurwerk overstemden die alarmseinen, zoodat men in de stad niets opmerkte. De enkelen, die wellicht die schoten hoorden, konden onmogelijk begrijpen, dat het kanonschoten uit de verte waren, doch verkeerden in den waan dat het afgestoken vuurwerk was in de nabijheid.

Toen de Engelsche fregatten op de hoogte van de *Krommelijn* (tegenover Pietermaai) waren gekomen, schraalde de wind, zoodat de Commandant van het eskader nog eenige oogenblikken in twijfel verkeerde of hij de onderneming al dan niet zou doorzetten. Hij besloot door te zetten.

Hij schaarde zijn schepen in slagorde, liet van al zijn fregatten de *Hollandsche* vlag hijschen en zette daarop met kracht van zeilen regelrecht op de haven aan, die de *Arethusa* onder Brisbane voorop, en achtereenvolgens alle anderen zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, binnenzeilden. Het was toen bijna 6 uur.

---

[1]) G. B. Bosch. Reizen in West-Indië, dl. I. blz. 360.

Geen enkele officier noch van de land- noch van de zeemacht was op zijn post. De nietigste omstandigheid zou in staat geweest zijn de hoogst gewaagde onderneming te doen mislukken. „Had het krijgsvolk in het fort *Amsterdam* een bos stroo of een teerton in brand gestoken, zoo had de onderneming moeten mislukken, daar in dat geval de loods den weg bijster zou zijn geworden.”[1])

De geschiedschrijver Jhr. De Jonge [2]) schrijft het voornamelijk aan twee omstandigheden toe, dat de Britten er in slaagden de haven aldus ongehinderd binnen te dringen.

„Het feest van Oudejaarsnacht was daarvan de *eerste* oorzaak. Daardoor waren de batterijen en de forten slecht bezet en was er weinig of geen wacht gehouden, zoodat de vijandelijke schepen eerst zeer laat ontdekt werden. Hierbij kwam, dat door de afwezigheid van de meeste officieren en soldaten er bij de verschijning dier schepen zulk een groote verwarring ontstond, dat deze reeds de haven bereikt hadden, alvorens men op afwering bedacht was.

Maar er was nog een *tweede* reden, die den Britten zeer in de hand werkte.

In West-Indië, met name te Curaçao, werd niet gelijk elders, een *witte* vlag als parlementaire of vlag van onderhandeling gebruikt, maar de gewone *Hollandsche* driekleurige vlag. Van deze hadden de Britten zich vroeger meermalen bediend, wanneer zij voorslagen of mededeelingen aan de regeering van het eiland te doen hadden, en de onzen hadden die vlag ook als zoodanig steeds geëerbiedigd. Sommige officieren hadden tegen deze gewoonte bedenkingen gemaakt en aan den Gouverneur hun vrees te kennen gegeven, dat hieruit vroeg of laat nadeelige gevolgen voor de kolonie konden voortspruiten, doch die bedenkingen waren in den wind geslagen. De uitkomst leerde maar al te zeer, dat deze vrees niet ongegrond was. De Engelsche fregatten, onder Hollandsche of parlementaire vlag, langs de kust ziende zeilen, geraakten zij die zich bij de batterijen en op de forten bevonden in twijfel, of de Britten met vijandelijke oogmerken kwamen, dan om eenig voorstel of mededeeling te doen, en door deze, wij durven bijkans te beweren ongeoorloofde krijgslist bedrogen, lieten zij den vijand ongehinderd

[1]) Aldus Brenton, Naval History. dl. I. bl. 204.
[2]) *Het Nederlandsche Zeewezen*, bl. 637.

meer en meer naderen en bemerkten eerst toen het te laat was, dat zij misleid waren. In die onzekerheid deden de aan de kust liggende batterijen niets meer dan eenige weinige seinschoten, welke door de forten herhaald, onder krijgsvolk, de zeelieden en de ingezetenen alarm verwekten, maar die onvoldoende waren om de kolonie te behouden."

Daar zijn zeker wel eenige bedenkingen te maken tegen de laatste redeneering van dezen schrijver. Het ligt voor de hand, dat de Hollandsche zeeofficieren, toen zij later bij Koning Lodewijk ter verantwoording geroepen werden, alles aangewend zullen hebben om zich vrij te pleiten en daarbij ook een handig gebruik hebben gemaakt van deze omstandigheid : het listig en ongeoorloofd gebruik maken door de Engelschen van de Hollandsche in plaats van de witte parlementaire vlag.

In gewone omstandigheden, als allen op hun post waren geweest, zouden zij daardoor kunnen misleid zijn geworden. Doch hier in dit geval ging, naar onze meening, hun redeneering niet op. Voor ieder moest het boven allen twijfel vast staan, dat de Engelschen kwade bedoelingen hadden en dus een bedriegelijk gebruik maakten van deze vlag. Men was in oorlog met Engeland, verder de sommatie van 22 December en het verschijnen van de Engelsche brik voor de haven op 31 December toonden meer dan duidelijk hun ware bedoelingen. Maar boven alles kan het ongeoorloofd gebruik maken van deze vlag voor de Hollandsche officieren ter nauwernood als een reden tot verontschuldiging of een argument tot verdediging worden aangemerkt, daar geen hunner die vlag heeft kunnen opmerken, om de eenvoudige reden, dat zij geen van allen op hun post waren en dus niets gezien hebben. Op de seinposten heeft men gedaan, wat men moest doen, nl. sein- of alarmschoten lossen. Het vuren op de vijandelijke schepen had van de batterijen aan beide zijden van de haven behooren te geschieden. En deze zouden zonder eenigen twijfel het geheele eskader in den grond geboord hebben, wanneer het toch gewaagd had de haven binnen te zeilen, omdat geen dezer schepen noch van stuur- noch van bakboord zijn kanonnen op een der forten had kunnen richten en tegelijk den nauwen havenmond binnenzeilen. Doch ook dit zelfs aannemend, zouden toch op zulk een korten afstand de houten scheepswanden reeds met kogelgaten door-

zeefd en het tuigage ontredderd en aan flarden geschoten zijn, lang voordat de scheepskanonnen één enkele bres in den harden vestingmuur gemaakt of aan de fortbatterijen het zwijgen hadden kunnen opleggen.

Om zich een juiste voorstelling van hetgeen nu verder gebeurde, toen de vijandelijke vloot, het eene schip na het andere, den havenmond binnenvoer, moet men weten waar de Hollandsche schepen in de haven gemeerd lagen.

De *Kenau-Hasselaar* van 36 stukken geschut lag met den achtersteven tegenover de batterij van de Waag, het tegenwoordige kantoor van de *Spaar- en Beleenbank,* dwars in de haven met de bakboordzijde naar den havenmond gericht, dus in dezelfde richting, maar iets zuidelijker, waar nu de *Koningin-Emmabrug* ligt.

De Corvet *Suriname* van 22 stukken lag eveneens met bakboordzijde naar den ingang der haven gekeerd, even voorbij het *Waaigat,* en de niet bemande *Vliegende Visch* nog een klein eindje voor het *Waaigat,* zoodat de ligging dezer schepen er juist op berekend was, om zoodra zich een vijandelijk schip aan den ingang der haven vertoonde, het onmiddellijk de volle laag te geven.

Doch als de kat van honk is, dansen de muizen op tafel.

De Gouverneur was naar zijn buiten. Kapitein Van Nes, commandant van de *Suriname* en luitenant De Quartel waren met verlof van kapitein Evertsz, commandant van de *Kenau-Hasselaar,* naar een feestpartij op Otrabanda en ook Evertsz was daarheen gegaan. Hij had zich zelf permissie gegeven. Doch 's morgens waren zij nog niet aan boord teruggekeerd.

Volgens hun eigen getuigenis, afgelegd voor het Militair Gerechtshof, waren zij, zoodra zij twee alarmschoten hoorden van het Waterfort in allerijl naar den waterkant gesneld en hadden zich van daar met den meesten spoed naar boord laten roeien. Hier vonden zij alles in beweging. Kapitein-luitenant Sloterdijk, die tijdelijk het bevel voerde over de *Kenau-Hasselaar,* had de manschappen reeds bij de stukken verdeeld en ook de officieren der *Suriname* stonden eveneens reeds gereed ter verdediging.

Tegelijkertijd vertoonde zich het eerste vijandelijke fregat onder Engelsche vlag, maar met een Hollandsche vlag van den voortop, op den hoek van de haven, onmiddellijk gevolgd door

een tweede, iets later nog door een derde en eindelijk door een vierde schip, waarop kapitein Evertsz terstond bevel gaf te vuren, welk voorbeeld eveneens door de *Suriname* gevolgd werd. Zie plaat I.

Doch zonder dit vuur te beantwoorden, liep het eerste fregat, de *Arethusa* van 44 stukken, onder bevel van Brisbane, de *Kenau-Hasselaar* voorbij tot vlak vóór het *Waaigat*, waar het met loshangende zeilen (om als de aanslag zou misloopen, desnoods nog te kunnen retireeren), ging tusschen de *Suriname* en de *Vliegende Visch* inliggen en opende toen zijn batterijen op het fort *Republiek* (*Nassau*).

Nu kwam het tweede Britsche fregat, nog zwaarder dan het eerste, (met 60 stukken geschut), de *Latona* onder kapt. Arthol Wood, op welk schip de geheele bakboordkuilbatterij van de *Kenau* speelde.

Maar ook dit vaartuig liep voorbij, nam even voorbij de Breestraat ligplaats met zijn voorsteven naar de Willemstad gekeerd en richtte met zijn stuurboordbatterij schuin op de *Kenau* een verschrikkelijk vuur, waardoor kapt. Evertsz sneuvelde. Het derde fregat de *Anson* onder kapt. Lydyard liep niet alleen de *Kenau* doch ook de *Suriname* voorbij en ging meer achter in de haven bij de werf liggen, waar het met zijn 18-ponders en 42 pond caronades[1]) zoodanig de zooveel zwakkere *Surimame* teisterde, dat in weinige oogenblikken al het want en touwwerk vernield en de masten en koebrug geheel doorschoten werden. Het gevolg hiervan was, dat er zulk een schrik onder de bemanning, bijna geheel uit kleurlingen bestaande, ontstond, dat de meesten over boord sprongen en er behalve kapt. Van Nes en luitenant Mocque, die beiden gekwetst werden, nauwelijks 6 of 7 man aan boord overbleven.

In dien toestand kostte het den vijand weinig moeite zich van de *Suriname* meester te maken. Kapt. Lydiard van de *Anson* zelf haalde de vlag van de corvet neer. Het vierde fregat

[1]) *Caronade* was een soort kanon, in 1774 door een Schot Caron uitgevonden. Het was korter en lichter dan het gewone scheepskanon, nam ook minder plaats in, kon door minder manschappen bediend worden en ook vlugger. Het kon kogels van buitengewone zwaarte afschieten. Dit geschut droeg echter minder ver en gaf minder trefkans. Ook de *Kenau* had onder zijn 36 stukken 8 caronades van 24 ponders. Aldus De Jonge, *Het Nederlandsche Zeewezen*, dl. V. bl. 11.

Fisgard onder kapt. William Bolton, dezelfde die 22 Dec. het eiland had opgeëischt, vatte post vlak vóór het fort *Amsterdam*, schoot van de eene zijde op het fort en van de andere zijde op de *Kenau-Hasselaar*. Ondanks de driedubbele overmacht, het sneuvelen van den opperbevelhebber der Marine, en het zwijgen der forten, die alleen reeds den vijand hadden kunnen verpletteren, wilde kapt. luit. Sloterdijk, die na den dood van commandant Evertsz het bevel had overgenomen van geen wijken weten. Daar men echter in de latere jaren geen Europeanen meer had kunnen bekomen om het scheepsvolk aan te vullen, waren er niet meer dan 50 blanken aan boord der beide schepen. Al de overigen waren kleurlingen. Van een bijzonder heldhaftige natuur schijnen dezen niet geweest te zijn. Want al heel spoedig sprong de een na den ander over boord, onder het geroep, dat ze vermoord werden. Zoo bleven kapt. Sloterdijk en zijn officieren slechts met zeer weinige manschappen over.

Toch wilde hij de vlag niet strijken, totdat ten slotte de *Kenau-Hasselaar* door de Engelschen met de sabel in de vuist geënterd en na een kort maar hardnekkig gevecht veroverd en de vlag neergehaald werd.

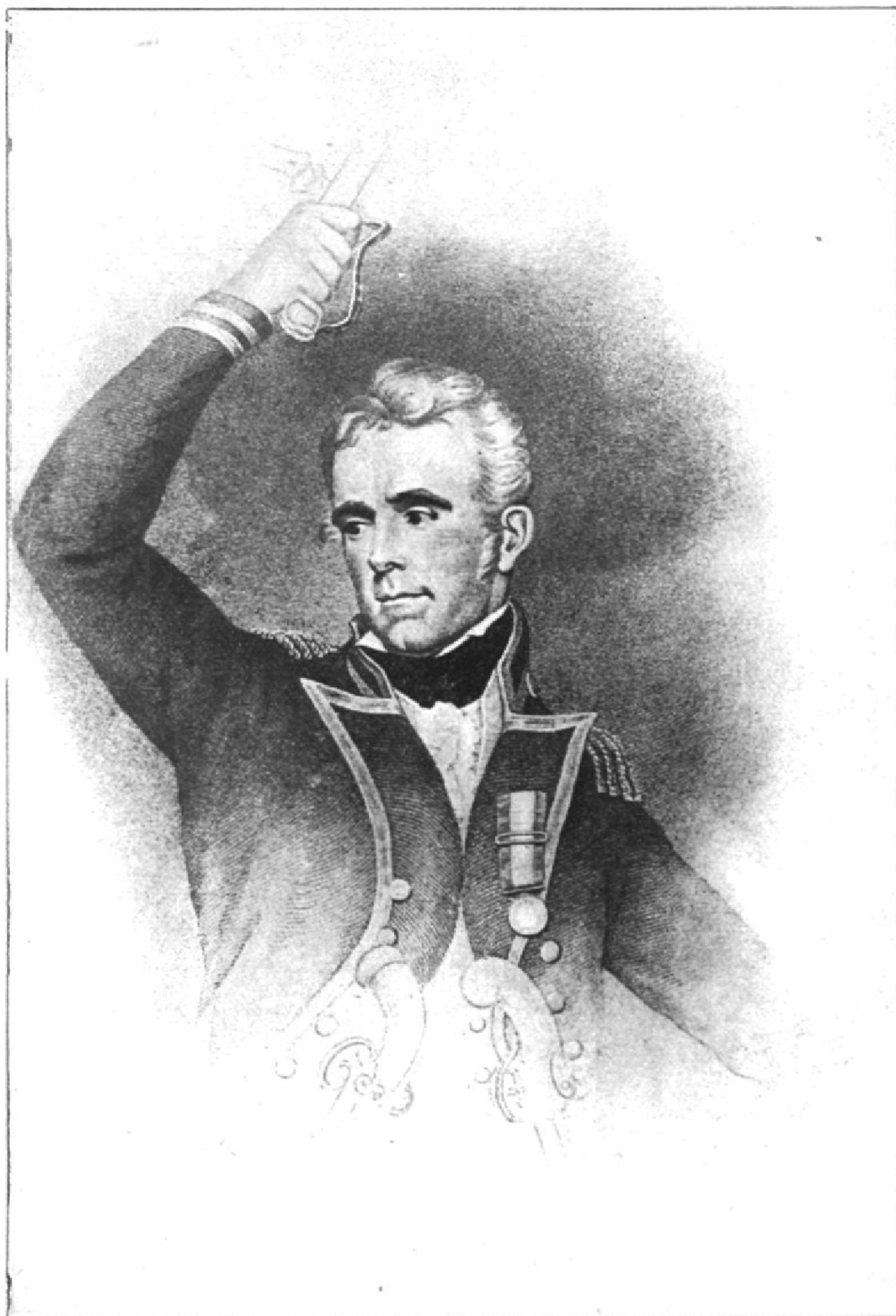
Tot zóóver luidt het verhaal door de Hollandsche marineofficieren volgens het rapport, door den Minister van Marine bij koning Lodewijk den 31 Juni 1807 ingeleverd en volgens de verklaringen door hen voor het Militair Gerechtshof afgelegd.

Alle omstandigheden in aanmerking genomen, krijgt men den indruk, dat zij zich werkelijk nog kranig gehouden en hun fouten door een heldhaftig gedrag en een ware doodsverachting hebben willen uitboeten. Wij hebben dit verhaal niet willen onderbreken door hier en daar een opmerking te maken.

Maar om een onpartijdig critisch oordeel te vellen, moet zoowel het vóór als het tegen vermeld worden.

Het valt niet te loochenen, dat de inneming van Curaçao op dien bewusten Nieuwjaarsdag een schandvlek is in onze koloniale geschiedenis. Het ligt daarom wel voor de hand, dat de betrokken personen ieder van zijn kant hun uiterste best gedaan hebben om alles zoo gunstig mogelijk in eigen voordeel in het licht te stellen.

En nu is het wel spijtig, dat er op de nauwkeurigheid van dit

SIR CHARLES BRISBANE,
Admiraal der Engelsche vloot, die Curaçao bemachtigde op 1 Jan. 1807

relaas wel iets valt af te dingen. Deze verklaringen der zeeofficieren kloppen niet in alles met het verhaal van den landsonderwijzer Phoel, noch met de gegevens verstrekt door Brisbane, den aanvoerder van het Engelsch eskader.

De eerste zegt, hetgeen ook door Teenstra wordt bevestigd en aangevuld, dat kommandant Evertsz zich nog op een bal aan de Overzijde bevond, *toen de Engelsche schepen reeds binnenliepen*, en dat hij zich *daarna* in allerijl aan boord begaf van zijn fregat, waarvan ook het grootste deel van het scheepsvolk aan wal was. De wachthebbende luitenant, een jonge man, De Veer geheeten, wilde zijn schip niet zonder verdediging aan den vijand overgeven, vuurde daarom op de Engelschen, hetgeen zij met schrootschoten beantwoordden, waardoor Evertsz, *terwijl hij aan boord kwam*, getroffen werd en sneuvelde. Ook uit het getuigenverhoor der Engelsche officieren, o.a. van luitenant Higman, dienend aan boord van de *Arethusa*, blijkt uitdrukkelijk, dat er *van de Hollandsche schepen niet gevuurd is, dan nadat de Arethussa reeds rustig voor het Waaigat lag*. Brisbane zelf verklaart, dat hij alvorens aan wal te gaan, eerst aan boord van de *Kenau* met eigen hand de vlag heeft neergehaald. Het scheepvolk had het geschut reeds verlaten, toen Brisbane daar op het halfdek kwam en hij gelastte luitenant De Veer de vlag neer te halen, die zulks weigerde, maar als krijgsgevangene aan hem zijn degen overgaf.

De *Latona* richtte zijn kanonnen op het fort *Amsterdam* en de straat ten einde te beletten, dat er menschen zouden trachten zich daar in veiligheid te stellen en ook om te voorkomen dat afwezige manschappen van de bezetting in het fort zouden terugkeeren.

Nog altijd was er geen enkel schot van uit het fort *Amsterdam* gelost.

Wat was daarvan de reden ?

Toen de wachthebbende officier Sickesz de vijandelijke schepen zag binnenzeilen, stuurde hij onmiddellijk iemand naar den Garnizoenscommandant F. H. Pheiffer om deze te waarschuwen. Doch ook deze was eerst in den morgenstond en nog wel zwaar geladen van een feestpartij teruggekeerd en had zich nog niet lang ter ruste begeven. „Hij was pas", zegt Teenstra, „uit de armen van Bacchus in die van Morpheus overgegaan". De boodschapper had dan ook de grootste moeite om hem te wekken.

Maar het beneveld verstand kon er geen begrip van krijgen, dat de vijand reeds binnen de haven was en Pfeiffer viel weer opnieuw in diepen slaap. Toen hij na eenigen tijd voor de tweede maal gewekt werd, kwam hij eindelijk tot bezinning, toen hij de Engelschen reeds op de muren van het fort zag.

Dat de Engelschen op Jamaica tot in de kleinste bijzonderheden omtrent den plaatselijken toestand op Curaçao moeten zijn ingelicht geweest, blijkt reeds terstond uit de prachtige ligplaats die hun schepen na het invaren en zonder eenige aarzeling kozen, waardoor zij de Hollandsche schepen in een oogwenk in hun macht kregen. Ook uit andere omstandigheden blijkt nog, hoe nauwkeurig zij hun aanslag hadden voorbereid. Zoo o.a. had Brisbane op reis van Jamaica naar hier aan boord van de *Arethusa* een groot aantal stormladders in gereedheid laten brengen om de muren van het fort te beklimmen. Verder had hij last gegeven, dat alle schepen bij het invaren der haven hun sloepen op sleeptouw moesten hebben, om nadat de Hollandsche oorlogsbodems overmeesterd waren, terstond met het scheepsvolk de forten te gaan bestormen, „terwijl op elk schip slechts 30 man met den schipper zouden achterblijven, om in geval van mislukking van den aanslag de schepen in de lucht te laten vliegen, opdat er in dat geval geen spoor van een Britsch oorlogsvaartuig in handen van den vijand zou vallen". Met andere woorden, ware de aanslag mislukt, dan zou door het in de lucht vliegen van *zes* oorlogsschepen ook zeker de geheele Willemsstad met Otrabanda en de forten in een puinhoop veranderd zijn. En de kleinste tegenslag was voldoende geweest om het zoo roekeloos opgezette plan in de war te sturen.

Het is zeker dat Brisbane den zwaarsten tegenstand van de forten *Amsterdam* en *Republiek* (nu : *Nassau* geheeten) verwacht had. Want al bleef alles daar rustig het was te voorzien, dat de bezetting zich daar van den eersten schrik herstellen en hun post bij de kanonnen zou innemen. Brisbane zelf getuigt dan ook, dat hij nimmer in zijn leven zulk een haast gemaakt heeft, als bij die gelegenheid om zoo spoedig mogelijk in het fort *Amsterdam* te komen.

De stormladders werden tegen de muren gezet en hij zelf was de eerste die de ladder beklom. Hij kwam nog juist bijtijds om te voorkomen, dat 200 man, die zich zooeven van hun verwarring

hersteld hadden en bezig waren zich aan te kleeden, zich gereed maakten om weerstand te bieden. Want juist op dat oogenblik was Commandant Pheiffer tot bezinning gekomen en stond met den blooten degen in de hand bij een der schietgaten, waar hem onmiddellijk door Brisbane en zijn mannen de degen ontnomen en hij zelf in arrest werd gesteld.

Feitelijk de eenige tegenstand dien men in het fort ontmoette was van een negersoldaat, die in een der vleugels van het fort op Brisbane zijn geweer afschoot, welke kogel hem door de jaspanden ging.

Brisbane liet hem uit eerbied voor zijn dapperheid ongemoeid, doch kort daarop werd hij door de bemanning van de *Latona* neergeschoten.

In de verwarring hadden eenige officieren en manschappen van het fort gelegenheid gevonden om te ontsnappen en naar het fort *Republiek* op den berg te vluchten en toen begon men vandaar op de Engelsche schepen te vuren, waardoor eenige van het scheepsvolk gekwetst en gedood werden.

Den hoofdpersoon van het drama, dat op dien beruchten Nieuwjaarsdag op Curaçao werd afgespeeld, hebben wij tot nu toe vrijwel over het hoofd gezien. Wij bedoelen den heer Changuion, Gouverneur van Curaçao.

Vóór zijn komst in de kolonie was de heer P. J. Changuion lid geweest van het Gerechtshof eerst te 's-Bosch, later te Breda.

In Maart 1804 tot Gouverneur van Curaçao benoemd, vertrok hij den 1sten Juli en kwam 27 Augustus in de Kolonie aan. Den 10en September d.a.v. werd hij geïnstalleerd. Zijn bestuur begon onder zeer ongunstige omstandigheden.

Toen op den dag der installatie alle compagnieën der Nationale Garden in de wapenen werden geroepen om den eed van trouw af te leggen, werd „aan de cavalerie, om reden der droogte en zwakheid der paarden, gepermitteerd *te voet* te compareeren". (*Public.* 1894, no. 26).

Reeds zijn eersten blik uit het Gouvernementshuis bij het aanvaarden van zijn ambt, kon Changuion overtuigen van de verwoestingen en de ellende door het beleg, den hongersnood en de droogte der vorige jaren in zijn rechtsgebied aangericht[1]).

---

[1]) Vgl. P. A. Euwens, *Curaçao in* 1803 *en* 1804, *Onze Eeuw* jg. 1908.

In October daaraanvolgende maakten de Engelschen weer opnieuw toebereidselen om het eiland te blokkeeren, die eerst met alle strengheid in toepassing werd gebracht op den 31sten Maart van 1805, toen Lord Murray met een eskader van 7 oorlogsschepen het eiland kwam opeischen. Het geheele eiland nu eens het West- dan weer het Oost-district, werd door de Engelsche troepen overstroomd, geplunderd het vee weggevoerd en de plantagegebouwen met de magazijnen en maisvoorraad in brand gestoken. Aan alles was gebrek. De Hollandsche schepen in de haven waren niet in staat uit te zeilen om den vijand van de kust te houden. Het garnizoen had gebrek aan krijgsbehoeften. Geen nieuwe mondvoorraad kon van buiten af worden ingevoerd. Den 28sten April landden de Engelschen hun leger bij *Daybooi*, een inham aan de Zuidzijde in het West-district ; van hieruit werden verschillende strooptochten ondernomen, en o.a. de magazijnen op de plantages *San Sebastiaan, Klein en Groot Santa Martha* en *Porto Marie* geplunderd en de gebouwen in brand gestoken. Vervolgens begonnen zij hun verwoestingswerk aan de Oostzijde der stad. Het fort *Fuik* werd veroverd, de Cabrietenberg tegenover het fort *Beekenburg* aan de Carácasbaai bezet. Doch van hieruit werden zij door den dapperen Brion[1]) verdreven. Aan deze blokkade kwam een einde door den plotselingen dood in Juli 1805 van Murray, den admiraal van het Engelsch eskader. De ellende was in die dagen op Curaçao zoo hoog gestegen, dat de mais voor 10 stuivers de kan verkocht werd. De bevolking was de wanhoop nabij, zoodat velen bij den Gouverneur een verzoekschrift indienden om het eiland maar aan de Engelschen over te leveren.

Werkelijk de positie van Gouverneur Changuion was niet te benijden. En daar de man in het geheel niet van militaire zaken op de hoogte was, gevoelde hij volkomen, dat hij in deze netelige omstandigheden niet bekwaam was aan het hoofd dezer kolonie te staan. Daarom had hij reeds meermalen ontslag gevraagd. Men zegt dat er zelfs iemand anders in zijn plaats benoemd was, doch de zee was te onveilig, om Changuion te gaan aflossen.

Zoodra de landvoogd uit zijn rust op de plantage Bleinheim aan de overzijde van het Schottegat door de kanonschoten in

---

[1]) Zie *Encycl. v. Nederl. West-Indië*, sub voce.

de haven was opgeschrikt, begreep hij onmiddellijk dat er onraad was en dat zijn tegenwoordigheid in de stad vereischt werd. Hij stapte met zijn vrouw en kindern in een tentbootje en liet zich over het Schottegat naar de haven roeien. Met zoo'n tochtje was zeker een goed uurtje gemoeid[1]). Was hij nu regelrecht gegaan naar het fort *Republiek* (*Nassau*), dat hij toch moest passeeren en dat nog niet veroverd was, dan had hij van hieruit het den Engelschen nog geducht lastig kunnen maken. Doch misleid door de Hollandsche vlag, die nog op het fort *Amsterdam* woei, begaf hij zich daarheen. Hij stapte aan wal tusschen de werf van den heer Van der Meulen en die van den heer Foulke, vóór het woonhuis van den heer M. Schotborg, ter plaatse waar nu de groote, nieuwe loods staat van de Curaçaosche Handel-Maatschappij en ging van daar over het *Waaigat* naar de stad. Doch aan de poort van het hoofdfort gekomen, werd hij door den Engelschen schildwacht waarschijnlijk niet herkend, en afgewezen, waarna hij terugkeerde en langs de Breestraat aan de Oostzijde van het fort *Amsterdam* door het sortiepoortje binnenkwam. Hier liep hij in den val en werd onmiddellijk gevangen genomen. Men bracht hem naar de groote zaal, waar bij aankomst de Gouverneur zijn vrouw naar een sofa geleidde, daar zij een bezwijming nabij was.

Onderwijl de landvoogd het fort binnenkwam, stak de Raad-Fiscaal mr. P. B. van Starkenborgh, komende van de Overzijde in een roeibootje de haven over, doch werd onderweg door John Elliot, victualie-meester van de *Arethusa* krijgsgevangen gemaakt en eveneens in de zaal van het Gouvernementshuis vóór Brisbane gebracht, waarop deze vergenoegd tot Elliot zeide: „Dat is juist de persoon, die ik nog noodig heb. Den Gouverneur heb ik reeds im mijn macht".

Volgens de getuigenis afgelegd door H. Higman, luitenant aan boord van de *Arethusa*, die op dat oogenblik mede in de zaal aanwezig was, eischte Admiraal Brisbane de onmiddellijke

---

[1]) De lezers, die minder goed van de topographie van Curaçao op de hoogte zijn dienen te weten, dat de haven van Curaçao, ook wel de St. Annabaai geheeten, 1500 M. lang en een minimum breedte van 100 M. heeft. De haven mondt uit in een groot binnenwater, het Schottegat geheeten, dat zoo ruim en uitgestrekt is, dat er gemakkelijk ligplaats is voor meer dan 300 oorlogsschepen. Het fort *Republiek* (*Nassau*) ligt juist waar de haven in het Schottegat overgaat aan de Oostzijde op een hoogte van 68 M.

overgave van het eiland ; tevens moest Changuion een officier, vergezeld van een Britschen officier, naar het fort Republiek afvaardigen met bevel aan den commandant van het fort terstond met schieten op te houden, onder bedreiging dat in geval hieraan niet voldaan werd, Brisbane het fort met 1200 man zou komen bestormen. Gouverneur Changuion verzocht hierover eerst zijn raadsleden te mogen consulteeren.

De raadsleden van die dagen waren de Heeren Corn. Berch, P. A. Cancrijn, A. A. Beutner en C. A. van Eck. De Raad-Fiscaal was tevens vice-president van dezen Raad.[1]) Uit de Notulen blijkt niet, wie van deze Raadsleden daar toen aanwezig waren. Brisbane sloot hen in een kamer op en gaf hun eenige minuten tijd om te beraadslagen. Ondertusschen liep Brisbane met het horloge in de hand de zaal op en neer tot de tijd verstreken was. Toen waren zij besloten te capituleeren, maar verzochten nog eenigen tijd om de voorwaarden der capitulatie vast te stellen. In dien tusschentijd werd er een Engelsche en een Hollandsche officier naar het fort *Republiek* gezonden met bevel het schieten te staken, waaraan terstond gevolg werd gegeven.

Hiermede ging de commandant van dit fort buiten zijn bevoegdheid. Immers van het oogenblik dat Changuion als krijgsgevangene zich in de macht der Engelschen bevond, was de fort-commandant hem geen gehoorzaamheid meer verschuldigd. Hij had nu zijn eigen instructies te volgen, n.l. dit fort tot het uiterste te verdedigen. Naderhand heeft men ook hierin een bewijs van verraad gezocht, omdat deze commandant, Balfour van Burleigh, een Noord-Amerikaan en de schoonzoon was van Changuion. Er is later zelfs beweerd, dat de Gouverneur zijn land verkocht en verraden heeft en de reeds tevoren geschreven en van weerszijden goedgekeurde capitulatie kant en klaar uit zijn lessenaar haalde. Doch geen enkel bewijs is daarvoor geleverd. Ofschoon wel niet alles in deze zaak is opgehelderd en er nog veel duisters overblijft, geloof ik toch dat deze bewering puur laster is. Wat luitenant Higman getuigde, is hiermede zeker in strijd.

De slotsom was, dat Changuion nog ,,honorabele capitulatie wist te bedingen waardoor de burgers hun eigendommen behielden, die anders zeker een buit van den overweldiger zouden

---

[1]) Zie *Notulen*, 1807, no. 1. no. 985.

geworden zijn". Het is niet onmogelijk, dat de Engelschen zich zoo toeschietelijk toonden, omdat zij niet zonder vrees waren voor het fort *Republiek*, daar ondanks al de grootspraak van Brisbane het fort met zijn 1200 man te zullen bestormen, deze wel begreep, dat zijn scheepsmacht, grootendeels bestaande uit een samenraapsel van gehuurde vreemdelingen, daartoe toch niet bij machte was.

Het pleit zeker voor de betrouwbaarheid van Changuion, dat hij het aanbod van Brisbane met verontwaardiging afwees om als civiel-gouverneur aan het hoofd der kolonie te blijven. Zoo althans verzekert Phoel in zijn geschiedverhaal.

Het garnizoen en de bemanning der Hollandsche schepen, ongeveer een 300 man, werden met de officieren en den gouverneur met het Engelsch fregat *Anson* naar Jamaica gevoerd, waar zij den 10den Januari aankwamen. Van hieruit zond men hen naar Holland, nadat zij hun eerewoord gegeven hadden niet meer de wapenen tegen Engeland te voeren.

In Holland wist men wel, dat de Engelschen een gelegenheid zochten om de oude, laatste en eenige kolonie, die nog onder Hollandsch gezag was gebleven, te overmeesteren. Daarom besloot men de kolonie hulp te brengen. Den 15den Februari zeilde het Fregat *Utrecht*, vroeger *Orpheus* geheeten, van 82 stukken geschut onder kapitein A. Costerus uit Hellevoetssluis met 200 artilleristen der marine en veel levensmiddelen aan boord naar Curaçao. Maar men wist toen nog niet, dat de kolonie reeds op 1 Januari den Engelschen in handen was gevallen. Door de stipte geheimhouding, waarmede dit fregat was uitgerust, gelukte het kapt. Costerus aan de waakzaamheid der Engelsche oorlogsschepen in de Noordzee te ontsnappen. Er was dus alle hoop, dat het fregat behouden op de plaats zijner bestemming zou aankomen. Doch ongelukkig stak er in den nacht van 25 Februari zulk een hevige storm op, dat de *Utrecht* tegen de klippen van Sonda, een der Orcadische eilanden verbrijzeld werd, waarbij 30 manschappen om het leven kwamen [1]).

Toen eindelijk het bericht van de overgave van Curaçao in het Moederland bekend werd, was de verontwaardiging vooral

---

[1]) Jhr. mr. J. C. de Jonge. *Het Nederlandsche Zeewezen.* dl. V. bl. 615.

van Koning Lodewijk buitenmate. Het onverwacht verlies dezer kolonie, het plichtverzuim en de slappe verdediging zijner officieren griefde hem geweldig. Hij gelastte den Minister van Marine, Verheull, de hoofdpersonen in hechtenis te nemen. Den 9den Juni te 's Hage aangekomen, werden Changuion, de garnizoens-commandant Pheiffer, kapitein Van Nes en kapitein-luitenant Sloterdijk den 12 Augustus gearresteerd en in de generaliteits-provoost gevangen gezet. Eerst den 21 Maart van het volgend jaar deed het Hoog-Militiar Gerechtshof uitspraak. Gouverneur Changuion en de garnizoens-commandant Pheiffer werden beiden tot de straf met den kogel veroordeeld. De beide officieren werden vrijgesproken, daar zij „wegens het verlies hunner schepen gerechtvaardigd en van alle schuld wegens wandevoir of lafhartigheid vrijgekend waren". Daarom werden beiden terstond op vrije voeten gesteld. Ook het gedrag der andere officieren werd onderzocht, doch allen op gelijke wijze vrijgesproken. Onder de officieren van de Marine was natuurlijk de hoofdschuldige commandant Evertsz. Maar deze was gesneuveld.[1])

Aan Changuion werd door zijn praktizijns aangeraden gratie te verzoeken, waaraan hij eerst niet wilde voldoen, daar hij in conscientie overtuigd was, dat hij zich niets te verwijten had. „Eindelijk na rijp beraad heb ik," zoo schreef hij, „op aanraden van goede vrienden en van praktizijns er mij toe bepaald om abolitie van het vonnis te vragen". Koning Lodewijk gaf daarop aan Changuion kwijtschelding van alle straf, doch verklaarde hem tevens onbekwaam tot het bekleeden van eenig ambt. Changuion leide daarna een afgezonderd leven. Naderhand toen aan de overheersching der Franschen in het Moederland een einde was gekomen en Prins Willem van Oranje, uit Engeland teruggekeerd, Koning der Nederlanden was geworden, werd bij Kon. Besluit van 23 November 1814 „goedgevonden, al hetgeen aan P. J. Changuion als gewezen Gouverneur van Curaçao bij sententie van de Hooge Militaire Vierschaar van

[1]) Kapitein Evertsz werd op de plantage *Hato* begraven. Even voorbij het steenen riool, waardoor het water uit de grot loopt, was ter linkerzijde van den weg een kleine ommuurde begraafplaats. Daar stond eertijds op het graf van Evertsz de volgende inscriptie : „Den dapperen Vaderlander, den heere Cornelis Gerard Evertsz, kapitein-kolonel ter zee en commandant in de haven van Curaçao, gesneuveld den 1 Januari 1807".

21 Maart 1808 tot delict is geïmputeerd, te aboleeren en te vernietigen, zooals geschiedt bij dezen en voornoemden Changuion tot zijn goeden naam en faam en in den staat, waarin hij was vóór de pronuntiatie van dezelve, hersteld en gerestitueerd."
In 1816 volgde zijn benoeming en 29 Februari 1816 zijn aanstelling tot Raad-Fiscaal a.i. bij het Hof van Justitie in Suriname[1]) en nog in hetzelfde jaar werd hij Secretaris van het Hof. Hij overleed in 1820 te Paramaribo.

Ook de garnizoenscommandant Pheiffer kreeg lijfsgenade, doch werd tot cassatie veroordeeld. Zijn lateren levensloop heb ik niet kunnen achterhalen.

De commandant van het fort Republiek, de Noord-Amerikaan P. Balfour van Burleigh klom op tot luitenant-kolonel en was in dien rang later garnizoens-commandant te Paramaribo, terzelfder tijd dat zijn schoonvader secretaris van het Gerechtshof was. (*Wordt vervolgd.*)

TOELICHTINGEN TOT DE PLATEN.

De haven van Curaçao in 1807.

Plaat I. Het invaren van het Engelsch Eskader in de haven van Curaçao in den vroegen morgen van 1 Januari 1807.

Plaat II. De Engelsche Admiraal Brisbane, staande op den stormladder, gereed om het fort *Amsterdam* te beklimmen. (Deze plaaten dank ik aan de welwillendheid van mr. R. Brisbane-Wilson te Dugald (Man.) in Canada, een afstammeling van den veroveraar van Curaçao).

---

[1]) Zie Surinaamsche Gouvernementsbladen, 27 Februari 1816, no. 1.

MILITAIREN ALS GOUVERNEUR VAN SURINAME IN DE EERSTE HELFT DER ACHTTIENDE EEUW

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

In het tijdperk 1716—1742 hebben achtereenvolgens zeven militairen het ambt van Gouverneur van Suriname bekleed: drie hunner dienden te voren bij het Staatsche leger in den rang van sergeant-majoor bij de infanterie, drie als kapitein bij een regiment voetknechten en één hunner was kapitein-ter-zee. Bevreemdend is deze keuze van militairen zeker niet, aangezien de Gouverneur het hoogste militaire gezag in de kolonie uitoefende en sedert 1726 tevens eene benoeming kreeg als kolonel over de militie in Suriname[1]). Hoezeer de opvatting van het voornamelijk militaire karakter van het ambt was doorgedrongen blijkt mede wel hieruit, dat alle sollicitanten naar een vacante gouverneursplaats, van wie in de Notulenboeken van Directeuren der Societeit van Suriname over deze periode melding gemaakt wordt, tot den militairen stand behoorden.

In opstellen van Jonkheer C. A. van Sypesteyn zijn over enkele Gouverneurs uit het tijdperk 1716—1742 reeds bijzonderheden gepubliceerd. De Encyclopaedie van Nederl. West-Indië deelt over hen niet anders mede dan de data van hun bestuur, die ontleend zijn aan Van Sypesteyn's beschrijving van Suriname. In Van Sypesteyn's lijst waren echter misstellingen ingeslopen tengevolge van een verwisseling van de dateeringen van aanstelling en aanvaarding, terwijl ook het praedicaat van meester aan sommigen hunner onjuist was toegekend. Daarom volge hier over de Gouverneurs enkele personalia, met opgave van de bestuurstijdperken volgens de data van aanvaarding van het ambt te Paramaribo en de beëindiging van hun bewind (meestal door een vroegen dood).

[1]) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname. 9 Aug. 1726.

J o h a n M a h o n y, 15 Sept. 1716—4 Oct. 1717† te Paramaribo.

Hij was in 1715 benoemd tot sergeant-wachtmeester bij een regiment voetknechten [1]).

Als „baron de Mahony" staat hij ingeschreven in het kerkelijk lidmatenboek van Suriname ; zijn geslacht was van Ierschen oorsprong.

Zijne moeder, Anna van Aerssen van Wernhout, douairière de Mahony kwam met haar zoon mede naar Suriname ; door haar was de Gouverneur een neef van Maria van Aerssen van Wernhout, echtgenoote van François van Aerssen van Sommelsdijk, den mede-eigenaar der kolonie Suriname[2]).

[1]) Commissie Raad van State. 30 December 1715.

[2]) Van Sypesteyn. Mr. J. J. Mauricius pag. 43 ; Kerkelijk lidmatenboek Suriname 1716 ; Verzameling stukken familie Van Aerssen (Alg. Rijksarchief). nummer 241; Genealogie Mahony (Bibl. Gen „Ned. Leeuw").

J o h a n C o e t i e r, 15 Nov. 1718—31 Aug. 1720† te Paramaribo.

Hij had in 1713 eene benoeming gekregen tot sergeant-majoor over het garnizoen in het kasteel van Gent[1]).

Bij zijne sollicitatie gaf Coetier op: geboortig te zijn van Arnhem; 38 jaren den staat te hebben gediend ; na bekomen vergunning, bij het leger van den keizer van Oostenrijk als overste-wachtmeester tegen de Turken in Hongarije te hebben gestreden ; in staatsdienst het commandement te hebben gehad over de veroverde vesting Bonn[2]).

[1]) Commissie Raad van State. 23 Mei 1713.

[2]) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname. 2 Maart 1718 ; Boedelinventaris 5 Nov. 1720 (Notar. Archief Suriname nr. 156)

H e n d r i c k T e m m i n g, 1 Maart 1722—17 Sept 1727† te Paramaribo.

Sedert 1716 sergeant-majoor bij een regiment voetknechten[1]).

Bij zijn sollicitatie voerde hij aan, op academies te hebben gestudeerd en Frankrijk, Duitschland, Bohemen, Oostenrijk en Hongarije te hebben bereisd[2]).

Temming was geboortig van Arnhem. Als weduwnaar trouwde hij te Paramaribo in Januari 1725 Charlotte Elisabeth van der Lith, dochter van een predikant te 's-Gravenhage [3]).

[1]) Commissie Raad van State 26 Maart 1716.

[2]) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname. 1 Oct. 1721.

[3]) Kerkelijk trouwboek Suriname ; Van Sypesteyn, J. J. Mauricius p. 41 ;

Akte van bewijs 16 Dec. 1724 (Notar. Archief Suriname. Inv. nr. 314, fol. 47); Testament C. E. v. d. Lith wed. Temming, 3 Dec. 1727 (Notarieel Archief van Suriname no. 7). In Sept. 1722 was Charlotte van der Lith in Suriname lidmaat der kerk geworden.

Carel Emilius Henry de Cheusses. 9 Nov. 1728—1 Febr. 1734† te Paramaribo.

In 1726 aangesteld tot kapitein van een compagnie voetknechten[1]).

Zijn ouders waren: Vincent Gideon Henry Seigneur de Cheusses, luitenant-generaal in Deenschen dienst en Henriette Lucretia van Aerssen van Sommelsdijk, dochter van Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk, gouverneur van Suriname[2]).

Bij zijne sollicitatie deelde hij mede in Leiden en Utrecht te hebben gestudeerd[3]).

In 1729 huwde hij te Paramaribo met Charlotte Elisabeth van der Lith, weduwe van den Gouverneur Temming[4]).

1) Commissie Raad van State. 25 Sept. 1726.

2) Van Sypesteyn. Mauricius p. 41; Besloten testament van C. E. Henry de Cheusses. 15 Juni 1730. (Notarieel Archief Suriname nr. 13); Staat der 8 kwartieren van V. G. Henry de Cheusses (verzameling Van Aerssen op Alg. Rijksarchief nr. 90), waaruit blijkt dat Henry de geslachtsnaam was; Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname 5 Maart 1709.

3) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname. 2 en 25 Juni 1728.

4) Kerkelijk Trouwboek Suriname 17 Juli 1729.

Jacob Alexander Henry de Cheusses. 11 Dec. 1734—26 Januari 1735† te Paramaribo.

Kapitein van een compagnie voetknechten[1]).

Bij zijne sollicitatie deelde hij mede, twee jaren aan de academie de rechtswetenschap en vervolgens mathesis en fortificatie-leer te hebben bestudeerd.

Hij was een broeder van zijn voorganger. Met hem kwam naar Suriname zijne echtgenoote Catharina Eleonora Temming, dochter van Gouverneur Hendrick Temming uit diens eerste huwelijk[2]).

1) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname 27 Mei en 11 Juni 1734.

2) Van Sypesteyn. Mauricius p. 41. Besloten testament van J. A. Henry de Cheusses en zijne echtgenoote, 13 Sept. 1734, opgemaakt te 's-Gravenhage en met hunne cachetten gezegeld. (Notarieel Archief van Suriname nummer 14).

J o a n R a y e, 22 Dec. 1735—11 Aug. 1737† te Paramaribo. Kapitein ter zee bij de Admiraliteit te Amsterdam sedert 1724[1]).

Afkomstig uit Amsterdam. Zoon van Joan Raye, heer van Breukelerwaard, van wien hij deze heerlijkheid erfde. In 1737 huwde Raye te Paramaribo met Charlotte Elisabeth van der Lith, weduwe van de Gouverneurs Temming en C. E. Henry de Cheusses[2]).

---

[1]) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname 27 Mei 1734 en 8 Juni 1735.

[2]) Van Sypesteyn. Mauricius p. 42. Akte van huwelijksche voorwaarden 23 Jan. 1737 en Besloten testament van Joan Raye. 27 Maart 1737. (Notarieel Archief van Suriname, nummers 16 en 109).

G e r a r d v a n d e S c h e p p e r. 1 April 1738—15 Oct. 1742.

Commandeur van de militie in Suriname, sedert 1735; daarvóór was hij kapitein van een compagnie voetknechten[1]).

---

[1]) Notulenboek Directeuren Societeit van Suriname 8 Juni 1735.

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL.
ZITTING 1919—1920.

(Zie *De West-Indische Gids* van Augustus 1919).

Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs over het ontwerp van wet tot wijziging van het Reglement op het Beleid der Regeering in de kolonie Curaçao.

Het afdeelingsonderzoek van dit ontwerp van wet heeft de navolgende uitkomsten gehad.

Vele leden betuigden hunne instemming met het wetsontwerp. De ruimere bevoegdheid, welke aan den Gouverneur wordt toegekend, wat betreft het schorsen en ontslaan van gezaghebbers, werd als eene groote verbetering beschouwd.

Anderen daarentegen verklaarden met het voorstel weinig ingenomen te zijn. In de eerste plaats moesten zij met leedwezen constateeren, dat de Staten-Generaal alweer, en dat volkomen onnoodig, voor een voldongen feit werden geplaatst. Immers is de centrale gezaghebber reeds sedert eenige maanden benoemd, terwijl toch niets den Minister had kunnen beletten dit wetsontwerp van eenvoudigen aard bijtijds in te dienen.

Doch vooral was het voor deze leden een grief dat, nu eenmaal eene herziening van het Curaçaosche Regeeringsreglement plaats vond, van die gelegenheid geen gebruik is gemaakt om verandering te brengen in de samenstelling van den Kolonialen Raad, welke algemeen wordt afgekeurd, ook door dezen Minister. Met deze dringende wijziging te wachten, tot eene „algemeene herziening", van het Reglement aan de orde zal komen, is eenvoudig het schuiven van deze hervorming op de lange baan.

Ook met de strekking van het ontwerp konden laatstgenoemde leden zich moeilijk vereenigen. De groote afstand, de moeilijkheid in het verkeer en de groote verschillen in de bevolking, zoowel wat de bestaansmiddelen als taal en godsdienst betreft, tusschen de Bovenwindsche en Benedenwindsche eilanden, verklaren den drang der bevolking van de eerstgenoemde eilanden om niet van uit Curaçao, maar rechtstreeks van uit Nederland bestuurd te worden en eene afzonderlijke kolonie te vormen.

Gevreesd werd, dat het prestige der drie nog overige gezaghebbers zal lijden bij hun benoeming door den Gouverneur, wat hen tevens meer afhankelijk zal maken en aan hun optreden, en dus aan hun werk, niet ten goede zal komen.

Voor de Bovenwindsche eilanden heeft de Nederlandsche Regeering blijkbaar een buitengewoon geschikt persoon als gezaghebber aangewezen, doch men vernam gaarne hoe het bestuur zal worden geregeld op de beide eilanden, waar hij zich niet zal bevinden.

Door sommige leden werd den Minister in overweging gegeven dit wetsontwerp terug te nemen en met bepalingen aan te vullen betreffende eene andere

wijze van samenstelling van den Kolonialen Raad. Indien Zijne Excellentie niet bereid mocht zijn daartoe over te gaan, dan ontving men gaarne bepaalde toezegging, wanneer de samenstelling van den Kolonialen Raad zal worden gewijzigd.

Aldus vastgesteld den 20sten Januari 1920.

VAN SWAAY.
d'AUMALE VAN HARDENBROEK.
VAN KOL.
DE VOS VAN STEENWIJK.
BINNERTS.

BESTUURSINRICHTING VAN SURINAME.

Bij de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1920 in de vergadering van de Tweede Kamer op 19 December j.l. zeide de Minister van Koloniën, de heer De Graaff:

„Bovenal zal het de algemeene bestuursinrichting zijn, daaronder begrepen het nauw daarmee samenhangend onderwerp van de regeling der financieele verhouding tot het moederland, de regeling van het kiesrecht voor de Koloniale Staten enz., waarop bij die beraadslaging [met Gouverneur Staal] mijn aandacht zich zal richten".

Dit in antwoord op de verklaringen van de heeren De Jonge en Van Vuuren dat zij verbetering van den toestand verwachten, wanneer de door de Suriname-commissie voorgestelde wijziging van het begrootingsrecht der Koloniale Staten tot stand kwam.

Wij achten het daarom niet ondienstig hier in herinnering te brengen waarin de voorgestelde wijziging bestaat, daarbij alleen de samenvatting overnemende. Voor de voortreffelijke toelichting — wijlen Dr. Bos, den voorzitter der Commissie waardig — moeten wij verwijzen naar het Rapport der commissie benoemd bij besluit van Zijne Excellentie den Minister van Koloniën van 11 Maart 1911, Afd. B. No. 56: *„De economische en financieele toestand der Kolonie Suriname"*, s'-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1911. Die toelichting is te uitvoerig om hier te worden overgenomen.

Daarop laten wij volgen de rede door den oud-Gouverneur Lely in de vergadering van de Eerste Kamer van 8 Februari 1912 gehouden (*Handelingen*, blz. 374 en 375) voor zoover die betrekking heeft op het voorstel der Suriname-Commissie.

De commissie vat haar voorstel betreffende het begrootingsrecht der Koloniale Staten als volgt samen:

„Suriname kan in den eersten tijd niet zonder hulp betalen hetgeen noodig is om niet alleen de eigen gemeenschap te besturen, maar ook om het geheele land te openen, in cultuur en tot ontwikkeling te brengen. Het moederland helpt de kolonie daarbij, maar volgens een vicieus stelsel. Men scheide thans tweeërlei taak: die van het moederland om de levensvoorwaarden van de kolonie te verbeteren, die van de kolonie om onder de bestaande voorwaarden doelmatig huis te houden.

De uitgaven voor het eerste doel betale het moederland, maar het behoude daarover dan ook, behoudens het advies van de koloniale regeering — Gouverneur, Raad van Bestuur en Koloniale Staten — het zeggenschap, die voor het tweede betale Suriname, maar het verkrijge daarover volledige macht.

Tegenover deze uitgaven staan ontvangsten. Ook hier zal splitsing moeten plaats grijpen. Van de onderwerpen, waarover hetzij het moederland, hetzij de kolonie de uitgaven doet, behoort het de ontvangsten te trekken". (Blz. 273 van het Rapport).

Rede van den oud-Gouverneur L e l y :

„De commissie wijst er op, dat het begrip zelfbestuur in de kolonie niet tot zijn recht komt en wil dit verbeteren door wijziging in de taak van het bestuur te brengen.

Het wil mij aanvankelijk voorkomen, dat de commissie hier een oplossing zoekt van iets wat op zich zelf voor oplossing niet vatbaar is. Zelfbestuur toch is, naar het mij voorkomt, alleen dan werkelijk mogelijk, indien daarmede gepaard gaat financieele onafhankelijkhed. Zoolang deze grondslag niet bestaat, kan men de zaak regelen zooals men wil, maar nooit zal men zelfbestuur van eenige werkelijke beteekenis krijgen.

Nu kan men wel de oplossing zoeken door een gedeelte van de taak te brengen ten laste van het moederland en een ander gedeelte ten laste van de kolonie, maar het spreekt vanzelf, dat een dergelijke oplossing uit den aard der zaak gewrongen moet zijn en daarbij rekening moet worden gehouden met de financieele draagkracht der kolonie. Doet men dit niet, dan brengt men iets tot stand op papier, maar iets wat in werkelijkheid niet de minste beteekenis heeft.

Nu zou ik in deze wel willen afwachten het advies van de Koloniale Staten, maar er is een reden waarom ik deze zaak hier reeds thans wensch te bespreken.

De commissie heeft aan dit punt blijkbaar zooveel waarde gehecht, dat zij meende, dat reeds spoedig tot invoering van een dergelijke organisatie moest worden overgegaan, zoo spoedig zelfs, dat zij met de begrooting voor 1913 reeds kon werken, en de Minister heeft ter uitvoering van dit gedeelte van het rapport, telegraphisch het advies van de Koloniale Staten gevraagd.

Nu erken ik volkomen de bevoegdheid van de Koloniale Staten om over die zaak te oordeelen. Ik weet dat daarin zitten buitengewoon knappe mannen, en ik vertrouw dus ook, dat men in deze een advies van zeer groote waarde zal krijgen.

Men moet echter één zaak niet vergeten. Wanneer het gaat over de scheiding van ontvangsten en uitgaven tusschen het moederland en de kolonie, dan zullen de Koloniale Staten deze quaestie uit den aard der zaak moeten beschouwen met het oog op de belangen der kolonie. Nu wil het mij voorkomen, dat het wenschelijk is, dat ik ook mijnerzijds een enkel woord spreek, ten einde ook de belangen van het moederland in deze in het oog te houden.

De gedachte waarvan de commissie uitgaat, scheiding tusschen de uitgaven die de huishouding der kolonie betreffen voor de kolonie en de uitgaven die moeten strekken om de kolonie in beteren economischen toestand te brengen ten laste van het moederland, is op zich zelf rationeel, maar wanneer men de voorgestelde uitwerking daarvan ziet, blijkt dadelijk, dat die rationeele gedachte bij de uitwerking is ter zijde gesteld.

Ik zal enkele gevallen opnoemen.

Men heeft bijv. van de huishouding afgenomen en ten laste van het moederland gebracht de kosten der secretarie, van het departement van financiën, van het bouwdepartement, de justitie en de politie en het districtsbestuur.

Het wil mij voorkomen, dat in een dergelijke willekeurige scheiding niet te vinden is één logische gedachte, maar alleen een poging om in verband met de tegenwoordige financieele draagkracht tot een mogelijke regeling te komen. Ik vraag mij zelfs af of het wel een logische gedachte is over te gaan, tot een scheiding tusschen koloniale en moederlandsche uitgaven en de volle verant-

woordelijkheid van de eerste soort uitgaven ten laste der kolonie te brengen, zoolang het beheer dier koloniale uitgaven geheel blijft in handen van ambtenaren en bestuurders benoemd en bezoldigd vanwege het moederland.

Men zal misschien zeggen, dat dit slechts theoretische bezwaren zijn en dat het toch niet hindert om over te gaan tot het maken van de voorgestelde scheiding, omdat daaruit misschien wel bezwaren maar geen nadeelen zullen volgen.

Het kan zijn, dat de praktijk deze onderstelling zal bevestigen, maar het kan ook zijn, dat de praktijk een gevaarlijke zijde van die scheiding aan het licht zal brengen, en daarop wil ik even de aandacht vestigen.

Ik laat daarbij buiten beschouwing de zeer groote uitgaven zooals die voor den spoorweg, de bacovencultuur e.d., die ook zonder scheiding als buitengewone uitgaven kunnen beschouwd worden. Wanneer men echter van de andere gewone uitgaven een scheiding maakt tusschen moederlandsche en koloniale uitgaven en dan onder laatstgenoemde niet brengt wat volgens een logische gedachte daaronder behoort, dan loopt men groot gevaar, dat verhooging der werkelijke uitgaven daarvan het gevolg zal zijn of althans dat de prikkel tot bezuiniging zal verminderen.

De reden hiervan ligt ten deele reeds hierin, dat door de scheiding het aantal posten voor elke begrooting belangrijk beperkt wordt en die begrootingen geheel gescheiden worden, waardoor de mogelijkheid van compensatie van tekorten door overschotten zooveel minder wordt. Wanneer men alle uitgaven op een begrooting te zamen brengt, dan kan men een tekort op den eenen post dekken door een overschot op een anderen post, maar bij scheiding van de uitgaven kan het voorkomen, dat de overschotten voor het meerendeel aan de eene partij ten goede komen en de tekorten aan de andere partij, en dan zijn de tekorten niet door de overschotten te compenseeren.

Het gevolg zou dus kunnen zijn — en de wijze, waarop de scheiding is voorgesteld maakt dit zelfs volstrekt niet onwaarschijnlijk — dat op de koloniale uitgaven een overschot blijft en het moederland niet zal kunnen vragen om dat overschot te bestemmen tot dekking van een tekort op de moederlandsche uitgaven of omgekeerd. Ik behoef wel niet te zeggen, dat er steeds gelegenheid is om aan dat overschot op de koloniale uitgaven een goede bestemming te geven en dat dus dientengevolge een overschot, dat anders bespaard zou zijn geworden tot dekking van andere tekorten door de scheiding wordt uitgegeven.

Ik meen dat hierin reeds eenigermate een reden gelegen is waarom deze splitsing niet tot bezuiniging, maar veeleer tot verhooging van uitgaven zal leiden.

Dit is echter slechts een klein bezwaar. Een veel grooter bezwaar acht ik gelegen in de onzekerheid van den tegenwoordigen economischen toestand der kolonie.

Wanneer die toestand blijft zooals hij is zal natuurlijk de regeling, die men op grond van den bestaanden financieelen toestand maakt, passend blijven, maar verandert de economische toestand dan kan men twee gevallen onderscheiden.

Vooreerst kan de toestand veel beter worden. Daarmede dient men ook rekening te houden. Maar het kan ook zijn dat hij zooveel slechter wordt.

Wordt de toestand zooveel beter dan zullen de inkomsten, welke voor de

kolonie bestemd zijn, aanmerkelijk stijgen, omdat daartoe o.a. behoort de grootste bron van inkomsten, de invoerrechten. Ik behoef wel niet te zeggen dat de kolonie die meerdere inkomsten voor haar eigen budget zal kunnen gebruiken, ook indien er geen bepaalde noodzakelijkheid zou bestaan, en men snijdt dus voor het moederland de mogelijkheid af om die meerdere inkomsten te gebruiken ten behoeve van andere doeleinden, welke het moederland ten behoeve der kolonie bekostigt.

Men zal nu zeggen : als het tegendeel het geval is moet ook de kolonie het tekort dragen.

Indien dit mogelijk ware zou ik met deze regeling wellicht nog kunnen medegaan, maar ik betwijfel het of het in de praktijk mogelijk zal blijken.

Immers indien men nagaat welke splitsing de commissie heeft voorgesteld, dan blijkt dat tot de groote koloniale uitgaven behooren bijna alle uitgaven van tamelijk vasten aard, waarop eigenlijk niet bezuinigd kan worden. Ik zal dit door eenige voorbeelden duidelijk maken. Zoo behooren daaronder de kosten van innig der belastingen : nu begrijpt een ieder dat men daarop niet kan bezuinigen ; voorts kosten voor eeredienst, onderwijs, voor den burgerlijken geneeskundigen dienst, voor krankzinnigenbehandeling, voor de exploitatie van de koloniale vaartuigen, voor pensioenen, melaatschen-inrichtingen en dergelijke. Het is m.i. duidelijk, dat, indien de economische toestand eens belangrijk achteruit mocht gaan, men wel kan decreteeren, om deze hoogst belangrijke uitgaven te verminderen, maar niet in de mogelijkheid zal zijn dit werkelijk te doen. Wel zou men kunnen bezuinigen op andere kosten, namelijk op die ter verbetering van bestaande toestanden, maar juist die posten zullen volgens het voorstel der commisie ten laste van het moederland komen. Bij achteruitgang van den toestand der kolonie zou dus het evenwicht tusschen uitgaven en inkomsten der kolonie alleen te verkrijgen zijn door verhooging van belasting.

Maar wanneer men nu ziet wat aan inkomsten volgens het voorstel der commissie voor de kolonie moet blijven, dat is dat volgens de begrooting van 1912 aan inkomsten een totaal bedrag van ongeveer *f* 1.800.000, waarvan het hoofdbedrag ligt in de opbrengst der invoerrechten en accijnzen, retributiën, passagegelden van vaartuigen, waarvan men wel kan zeggen, dat zij meer moeten zijn, maar waarvan men het niet in de hand heeft. Want het spreekt vanzelf, wanneer de economische toestand achteruitgaat, kan men het tarief moeilijk verhoogen, en men krijgt daardoor bovendien nog : niet hooger inkomsten uit de invoerrechten.

De eenige belastingen waarop meerdere inkomsten door wettelijken dwang gevonden kunnen worden, zijn de directe belastingen, Wanneer men echter weet, dat volgens de bestaande begrooting de directe belastingen opbrengen ongeveer *f* 170.000, dat is slechts ongeveer 1/10 van het totaal er inkomsten voor de kolonie bestemd, dan ligt het voor de hand, dat bij eventueele crisis in ongunstige tijden het evenwicht niet hersteld kan worden door verhooging van dat 1/10 der directe belastingen. De geschreven formule, dat de kolonie haar eigen uitgaven zal moeten betalen, leidt dan tot een toestand dien men wel in de wet kan vastleggen, maar in de praktijk niet zal kunnen handhaven.. Men zal dan wel genoodzaakt zijn van Rijkswege de kolonie te ondersteunen, omdat de uitgaven toch betaald moeten worden. En deze uitgaven betreffen

het onderwijs, de inichting voor melaatschen, voor den geneeskundigen dienst, alsmede voor ambtenaren, benoemd vanwege het moederland. Het moederland blijft dus voor de betaling dier bezoldigingen aansprakelijk en zal zich dus niet van steun kunnen onthouden, indien de kolonie in de feitelijke onmogelijkheid komt om haar financieele verplichtingen te voldoen.

Ik zou het daarom veel beter achten, dat men, indien men werkelijk tot een scheiding wenscht over te gaan, afwacht totdat een meer blijvende toestand tot stand is gekomen. Ik zie trouwens niet in, dat het zulk een haast heeft in een kolonie die 50 jaren onder het bestaande Regeeringsreglement is bestuurd, plotseling met overhaasting — zooals de commissie voorstelt met ingang van 1913 — een dergelijke ingrijpende scheiding in te voeren. Ik zie daarin het groote bezwaar, dat men daardoor prijs geeft de gunstige uitkomsten van betere toestanden, terwijl men de verantwoordelijkheid voor slechtere toestanden niet van zich kan afschuiven. Ik zou de mogelijkheid van verbetering der toestanden, zij moge dan eenigszins problematiek zijn, niet willen prijs geven. Het is volstrekt niet onmogelijk, dat, wanneer de bacoven- en de cacao-cultuur verbetert, ook betere financieele toestanden zullen voorkomen.

Ik wijs in verband hiermede op de verschillen tusschen de inkomsten over 1910 en 1905 ; daaruit blijkt duidelijk hoe zelfs onverwacht ook ten goede sommige omstandigheden zich kunnen wijzigen. Ik heb straks er reeds op gewezen, dat het totale bedrag van den uitvoer in 1905, bedragende *f* 4.431.000, in 1910 gestegen was tot *f* 8.345.000, hetgeen voornamelijk te danken is aan de meerdere waarde van den uitvoer van de balatta met *f* 2.700.000. Mede ten deele in verband hiermede zijn de totale inkomsten van de voornaamste bronnen van inkomst, door de commissie op bladz. 220 van haar verslag vermeld, van *f* 2.080.173 in het ongunstig jaar 1905 gestegen tot *f* 2.891.010 in 1910. een vermeerdering van ruim *f* 800.00 aan inkomsten. De opbrengst van vergunnings- en concessierechten, alsmede retributiën voor balatta bedroeg in 1905 *f* 33.809 en is gestegen tot *f* 239.850 in 1910, dus met ruim twee ton. Uit den aard der zaak zijn ook in verband hiermede de invoerrechten, enz. gestegen.

Wat voor noodzaak is er nu dergelijke vermeerderingen van inkomsten voor het moederland prijs te geven, terwijl bij eventueel slechte toestanden niet kan worden nagelaten het tekort vanwege het moederland bij te passen ?

Het is deze opmerking, die ik tot den Minister wensch te richten. Ik verlang daarop op dit oogenblik geen antwoord, integendeel, het zou mij aangenaam zijn indien de Minister thans het advies van de Koloniale Staten afwachtte om dan bij zijn overwegingen, in hoeverre hij voorstellen betreffende deze belangrijke bestuursorganisatie zal doen, aan mijn bezwaren de noodige aandacht te wijden.

Ik hoop, dat de Minister dit voorstel der commissie, waaraan een groot gedeelte van haar rapport is gewijd, niet zal opvolgen".

UIT DE PERS.

NEDERLAND.

Vereeniging van Oost- en West-Indische Katholieken. — In hotel „De la Station" werd te Utrecht eene algemeene vergadering gehouden van de Vereeniging van Oost- en West-Indische Katholieken in Nederland.

De Voorzitter, de heer Mr. W. J. M. Brantjes van Rijn, te Leiden, opende de vergadering te ruim 2 uur met den Chr. groet en een woord van welkom, in 't bijzonder tot de heeren Gillissen en Mr. van Rijckevorsel, resp. als vertegenwoordigers der R.K. fractie van Eerste en Tweede Kamer. Spr. deelde mede, dat Dr. J. C. Vriens wegens drukke bezigheden heeft bedankt als secretaris, doch bestuurslid blijft en dat het secretariaat thans is overgenomen door den 2en secretaris, den heer Boekraad te Leiden. Dank bracht spr. Dr. Vriens voor alles, wat door hem als secretaris voor de vereeniging is gedaan.

Vervolgens wees spr. er op, dat de vereeniging een groot verlies heeft geleden door het overlijden van haar eerevoorzitter, het Tweede Kamer-lid, W. H. Bogaardt, aan wiens nagedachtenis spr. enkele sympathieke woorden wijdde. Een groot verlies leed de vereeniging eveneens door het vertrek van een harer oprichters, den heer Helfrich, die is benoemd tot Gouverneur van Curaçao. Spr. stelde voor den heer Helfrich te benoemen tot eere-voorzitter, welk voorstel onder applaus door de vergadering werd goedgekeurd.

Voorts deelde spr. mede, dat het bestuur plan heeft, vanwege de vereeniging Indische leergangen in het leven te roepen, te beginnen in Nijmegen, hoofdzakelijk voor onderwijzers. De bedoeling is eigen krachten te laten optreden. Het bestuur werd gemachtigd de plannen verder uit te werken, terwijl aan de regeering subsidie voor deze leergangen zal worden aangevraagd.

Vervolgens deelde de voorzitter mede, dat op instignatie van rector Nabuurs te Den Bosch de vereeniging een Comité zal vormen tot bevordering van het R.K. bijzonder Onderwijs in Indië. De vereeniging besloot tot oprichting van een bibliotheek.

Binnenkort zal verschijnen een vlugschrift handelend over de belangen, die Nederland bij haar Koloniën heeft en omgekeerd.

Deze mededeelingen werden voor kennisgeving aangenomen.

De heer A. H. Boekraad te Leiden (wrn. secretaris) bracht verslag uit van de lotgevallen der vereeniging vanaf haar oprichting op 20 Jan. 1918. De vereeniging telt thans 85 contribueerende leden. Aan tal van naar de Koloniën vertrekkende katholieken werden inlichtingen gegeven, terwijl velen hunner (harer) introducties bij R. K. families aldaar verschaft werden. Propagandacomité's werden opgericht in Den Haag, Nijmegen en Rotterdam.

Het kassaldo der vereeniging bedraagt thans ± *f* 140, tegen *f* 2712 op 1 Jan. j.l.

Het verslag werd onder dankzegging aan den wrn. secretaris goegekeurd.

Het aftredend bestuur werd bij acclamatie herkozen, terwijl in de vacature Helfrich werd gekozen de weleerw. pater Beukers C.s.s.R. als vertegenwoordiger van Suriname.

Het bestuur werd vervolgens gemachtigd de uitgaven van een vereenigingsorgaan voor te bereiden.

De geestelijke adviseur de weleerw. pater J. A. F. Frenken S.J. van Maastricht drong er bij de rondvraag op aan, dat er een krachtige propaganda voor de vereeniging zal worden gemaakt, zoowel onder Indische personen als menschen, die in Indië geweest zijn. Daartoe gaf spreker in overweging jonge dames aan te zoeken voor dat doel werkzaam te zijn.

Men besloot daarop in die richting werkzaam te zullen zijn.

Daarna hield de heer J. J. A. de Groot, hoofd-ingenieur der S.S. in Nederlandsch Indië, eene causerie over Indië.

(*De Tijd*, 29 December 1919).

SURINAME.

Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. — Op 30 October j.l. werd te Paramaribo opgericht de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname.

Blijkens artikel 2 harer statuten, stelt zij zich ten doel de bevordering van Handel en Nijverheid in Suriname, in den ruimsten zin des woords.

De vereeniging meent, dat er, naast de bestaande Kamer van Koophandel en Fabrieken te Paramaribo, ruimte is voor een lichaam, dat — tot zekere hoogte in dezelfde richting werkende — meer in het bijzonder beoogt een stelselmatige studie van de voornaamste economische vraagstukken der kolonie. Daarnevens zal zij zich toeleggen op het verzamelen van statistische gegevens Zij vertrouwt dat de medewerking die daarvoor van verschillende kanten noodig zal zijn, haar niet zal worden onthouden. Te meer niet, waar de gegevens zullen strekken ten algemeenen nutte. Zoo ligt het bijvoorbeeld in het voornemen om jaarlijks een economisch overzicht betreffende de kolonie te doen verschijnen.

De studie der staathuishoudkundige vraagstukken zal kunnen leiden tot het uitbrengen van rapporten en adviezen omtrent handel en nijverheid, en — waar noodig — het indienen van adressen bij de gevoegde machten.

Het initiatief tot de oprichting werd genomen door de volgende lichamen, in alphabetische volgorde vermeld: Balata Compagnie Suriname, Curaçaosche Handel Mij. voorheen Sträter Esser & Co., C. Kersten & Co., Nederlandsche Handel Mij., Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij, Surinaamsche Bank.

Andere lichamen — en ook personen — kunnen, op de voorwaarden in de statuten vermeld, tot het lidmaatschap der vereeniging worden toegelaten.

Het bestuur bestaat uit de heeren G. Calkoen, voorzitter ; S. Beck, ondervoorzitter ; G. van Dien Jr. commissaris. Secretaris is de heer W. Kraan.

(*Suriname*, 16 December 1919).

Waarin de toekomst van het Landbouwbedrijf in Suriname dient gezocht te worden. — Het is steeds onze meening geweest, dat de vooruitgang van het Land-

bouwbedrijf in het algemeen nimmer moet gezocht worden bij de Arboricultuur, doch bij de cultuur van snelgroeiende-, een- en tweejarige gewassen, die voor export in aanmerking komen.
Als van zelf sprekend hebben wij dan het oog op de Maïs-, Boonen-, Cassave-, Rijst-, Vezel-, Bacoven en Rietsuikercultuur, zoowel op kleine als op groote schaal en al beweert men, dat de Rijstcultuur in deze kolonie niet loonend kan zijn en de bodemgesteldheid niet geschikt is voor de Rietsuikercultuur, zoolang het feit bestaat, dat er over de Rijstcultuur geen voldoende gegevens bestaan en wat de Rietsuikercultuur betreft, bij de hier in de kolonie met succes reeds langer dan een kwart eeuw opereerende suikerstaten geen kapitaal- noch rente-verlies valt te constateeren, zullen wij die meening blijven handhaven.
De opbrengst van de Rijstcultuur, primitief zooals tot heden ten dage gedreven, op 1200 kg. en die van suiker op slechts 1 ton per akker stellende, is reeds loonend te noemen en het is toch van algemeene bekendheid, dat hier voor deze cultures meerdere opbrengsten per akker verkregen worden.
Riet b.v. geeft tot 2.5 ton suiker per immune akker en dat nog wel in rietvelden, die jaren achtereen in cultuur zijn geweest, bewerkt naar heel primitieve werkmethoden. Cultuurziekten kunnen buitendien bij eenjarige gewassen gemakkelijker bestreden of door andere voor die ziekten immune variëteiten vervangen worden (b.v. de Serehziekte indertijd op Java) zonder noemenswaardige winstderving, terwijl ziekten in de Arboricultuur nimmer geheel en al uitgeroeid kunnen worden (adres aan de krullotenziekte bij de cacao, de hartrotziekte in de cocosnoten, de verschillende ziekten in de fruitteelt).
Ook duurt de tijd, om door vervanging van immune variëteiten, het bedrijf weer loonend te maken, enorm lang en zal daarom geen enkele kapitaalkrachtige instelling, gelet op de vlugge omzetting van haar kapitaal in dezen tijd, haar geld in zoo'n cultuur willen steken.
Dit moet dan ook als een der vele oorzaken beschouwd worden van het tot nu toe afkeerig blijven van het buitenlandsche kapitaal om zich voor den grooten landbouw in Suriname te interesseeren.
Het verbouwen van snelgroeiende, eenjarige gewassen, zien wij daarom overal ter hand nemen in landen, die uit hun verval opgeheven moeten worden. Een voorbeeld hiervan levert ons de Philippijnen.
Bij de suikerindustrie dient ook in aanmerking te worden genomen, dat niet enkel planters en veldarbeiders, doch ook andere categoriën van menschen voldoende werk vinden.
Met de rentabiliteit rechtvaardigt deze groote factor het in het leven roepen van nieuwe suikerondernemingen, alsmede het oprichten van groote centraalfabrieken, desnoods van Gouvernementswege, indien het buitenlandsche kapitaal afkeerig blijft.
Ook zal „the canefarming" zooveel mogelijk in de hand gewerkt moeten worden. Al wordt te eeniger tijd de Bacovencultuur weer in het leven geroepen, geïsoleerde districten als Saramacca en Nickerie, zullen nimmer hiervan kunnen profiteeren.
De Hawaii-landen, waar vóór het jaar 1898 de suikerindustrie van geen noemenswaardige beteekenis was, dienen ons als voorbeeld.

Wat het kapitaal daar in weinige jaren tijds heeft bereikt, is een unicum in de planterswereld. Eerst in 1898, het jaar van Amerika's annexatie, dagteekent de groote vlucht in deze industrie op die eilandengroep.
Het kapitaal stroomde toen het land binnen ; nieuw leven werd erin geblazen.
Met het kapitaal kwamen de arbeiders, het land was vruchtbaar en ging dientengevolge de industrie met rassche schreden vooruit.
Kapitaal en arbeid, de twee onmisbare factoren om elk land vooruit te brengen, reikten daar elkaar de hand.
Deze eilanden, vóór den Spaansch-Amerikaanschen oorlog, landen van weinig of geen beteekenis, behoeven nu voor geen enkel ander suikerproduceerend land (zoowel in kwaliteit als rietopbrengst per akker) onder te doen.
Wanneer krijgt ons arm doch vruchtbaar Suriname ook eens een beurt ?
Wanneer zullen kapitaal en arbeid elkander ook hier de hand reiken, opdat deze chronisch achteruitgaande kolonie eindelijk een flinken duw in de voorwaartsche richting zal krijgen ?
Wanneer zullen hier een paar flinke kapitaalkrachtige ondernemingen verrijzen, die zich met de cultuur van snelgroeiende-, een- of tweejarige gewassen zullen bezighouden, de kolonie zoodoende nieuw leven en frisschen moed inblazende ?
Wanneer ? Ja lezer, wanneer ? ?

(*De Plantersgids*, December 1919.)

Hagelslag in Suriname. — Dr. G. Stahel schrijft ons :
In *De West* van 28 November werd onder het hoofd „Hagelslag in Saramacca" een bericht gepubliceerd, volgens hetwelk het op 17 November in de buurt van Frederici's-gift in Saramacca heeft gehageld. Het is te betreuren, dat van dit interessant verschijnsel niet onmiddellijk kennis werd gegeven aan den meteorlogischen dienst hij het Landbouwproefstation.
Hagelweer is in de nabijheid van den evenaar en op het niveau van de zee geen gewoon verschijnsel, maar werd toch ook in deze streken dikwijls geconstateerd. Misschien werden hier in Suriname reeds vroeger zulke hagelonweders opgemerkt en ik stel er veel prijs op om eventueel dienaangaande berichten te mogen ontvangen.
De vermelding van hagelslag midden op een heeten dag, mag op het eerste oogenblik ongeloovelijk schijnen. Wanneer we echter het verloop van de temperatuur in de hoogere luchtlagen kennen, dan is dit verschijnsel zeer wel te begrijpen.
In Suriname werden metingen van de hoogere luchtlagen nog niet uitgevoerd, maar wel op andere plaatsen in de tropen, bijvoorbeeld te Batavia. Volgens deze gegevens is de temperatuur in de tropen op een hoogte van 5 kilometer (dat is ongeveer de afstand van Paramaribo naar Geyerslijt) boven den grond, iets minder dan 0 graden Celcius ; op een hoogte van 8 kilometer (afstand Paramaribo naar Leonsberg) min 20 graden ; en op een hoogte van 16 kilometer (afstand Paramaribo-Mariënburg) min 80 graden. Onweerswolken komen op een hoogte van 5 tot 6 kilometer voor (de gewone regenwolken op ongeveer 1 kilometer) en hebben dus een temperatuur die

reeds beneden het vriespunt ligt. Bij het vallen van den neerslag verwarmt deze echter weer, zoodat de temperatuur van een onweersbui bij de aankomst op den grond niet ver beneden de lucht-temperatuur ligt.
Is echter de lucht in sterke beweging, zooals dit bij orkanen en hevige onweders het geval is, dan kan het voorkomen, dat de met waterdamp bijna verzadigde lucht in de nabijheid van den grond gelegenheid heeft om plotseling tot groote hoogte op te stijgen en daarbij diep onder het vriespunt af te koelen. Zijn dan de verdere omstandigheden gunstig voor het vormen van bijzonder groote hagelsteenen, die bij het neervallen niet meer geheel smelten, dan kan ook in de nabijheid van den evenaar hagel vallen, zooals dit herhaaldelijk kon geconstateerd worden.
Hagelval is bijna zonder uitzondering aan onweersbuien gebonden, en komt dientengevolge bij droog en heet weer voor, wanneer door de groote temperatuurverschillen in de lucht de voorwaarden gegeven zijn voor de stormachtige luchtbewegingen. De Sahara en de Roode Zee zijn daarom plaatsen waar het niet zelden hagelt. In den regentijd valt in de tropen nooit hagel.

Noot van de redactie:

De veronderstelling van den geachten inzender, dat hagelslag zich wel eens meer zal hebben voorgedaan in de kolonie, is juist. Ons werd van meer dan eene zijde bevestigd, dat ook vroeger wel eens hagelslag in Suriname is gerapporteerd.
Zoo herinnerde zich de heer W. van 't Hoogerhuys een typisch rapport ter zake van de Boschnegers. Wijlen zijn vader keerde eens terug van een reis naar het bovenland, met de mededeeling, dat de Boschnegers het volgende hadden verteld: Tijdens een onweder waren stukjes „grof zout" uit de lucht komen vallen, die, als men ze op de hand hield, wegsmolten. De Boschnegers kenden in dien tijd nog geen ijs, anders hadden zij ongetwijfeld, evenals het bericht luidde uit Saramacca, gezegd dat er „stukjes ijs" uit de lucht waren komen vallen.
Nadere berichten uit Saramacca melden, dat de hagelslag ook op andere punten is waargenomen. Op la Poule en Margaretha's gift was het alsof het steenen regende op de zinken daken der huizen. Volgens ooggetuigen zouden de hagels een grootte hebben gehad van duiven eieren, wat welhaast ongeloovelijk klinkt, daar zelfs in een koud klimaat de hagels zelden of nooit zulk een grootte bereiken.
Eenige Creolen arbeiders, die aan de verlengde Tawajari werkten, verklaren dat zij, na een zware regenbui, iets „wits" op hun kleeren zagen. Dat zou dan half gesmolten hagel moeten zijn geweest. Is hun verklaring juist, dan zou daaruit volgen, dat het in de tropen zoo zeldzaam natuurverschijnsel zich heeft uitgestrekt over een omtrek van uren gaans.
Op meerdere plaatsen heeft de hagelslag schade aangericht. Op den grond Tirol (naast Frederici'sgift) is een koornveld geheel neergeslagen. Op Frederici'sgift zijn tal van koffiemama-boomen, door den hevigen wind welke met het verschijnsel gepaard ging, ontworteld.

(*De West*, 2 December 1919).

Een aanvullingsbegrooting. — De Gouverneur heeft een ontwerp ingediend tot verhooging van de begrooting voor 1920.

Kosten van proefnemingen. De in bewerking zijnde sisal- en malachraproefvelden, waarvan de onkosten geheel of gedeeltelijk door de opbrengst van het product worden goed gemaakt, eischen groote uitbreiding. Het laat zich aanzien, dat wanneer de exploitatie op dezelfde schaal wordt voortgezet, geen bevredigende resultaten zullen worden verkregen, indien de vezelprijzen dalen, hetgeen wel mag worden verwacht. In het oog moet worden gehouden dat het doel der proefvelden niet alleen is te demonstreeren, dat in de kolonie bijzondere gewassen groeien willen, maar ook, en dit wel in de allereerste plaats, dat de cultuur er op winstgevende wijze kan worden gedreven. Om eenigermate betrouwbare gegevens te kunnen verkrijgen is het daarom gewenscht een zoo groot mogelijke oppervlakte met het proefgewas te beplanten. Hetgelfde geldt voor het katoenproefveld. Gerekend wordt op eene meerdere uitgaaf van *f* 10,000— voor deze 3 proefvelden.

Peulvruchten. Uit den boezem der Koloniale Staten zijn ook meermalen stemmen opgegaan om het veld van proefnemingen uit te breiden met de cultuur van andere gewassen, als lemmetjes en ricinus en de daaruit te bereiden producten, zooals lemmetjessap, citraat en casterolie, waarnaar in de laatste jaren veel vraag bestaat. De Gouverneur meent tevens dat met een proefveld voor den aanplant van peulvruchten niet langer mag worden gewacht. Dit is een zaak van zóó groot volksbelang dat door hem voor het loopende jaar reeds machtiging werd verleend om met een proefveld, waaraan weinig kosten zijn verbonden, al vast te beginnen. Voor deze drie proefvelden wordt *f* 5000.— aangevraagd.

Rijstcultuur. De zich steeds uitbreidende rijstcultuur eischt het in toepassing brengen van nieuwe werkwijzen en werktuigen. Daalt de rijstprijs, tengevolge van het terugkeeren tot normale toestanden, dan is het te vreezen dat de kleine landbouwers zich niet meer met kracht zullen toeleggen op den verbouw van dit voor de kolonie zoo hoogst belangrijke gewas, en op de cultuur van eveneens voor uitvoer geschikte tweede gewassen. Tegen dit niet denkbeeldig bezwaar bestaat maar één middel en dat is door machinale grond- en oogstbewerking de productiekosten per eenheid zoodanig te verminderen, dat de landbouwers ook bij verkoop van hun product tegen lageren prijs een voldoend bestaan van hun bedrijf kunnen hebben. De stoot tot het gebruiken van nieuwe werktuigen en werkwijzen zal moeten uitgaan van het Land. Uit dien hoofde is het wenschelijk dat het landbouwdepartement de beschikking krijgt over een stel moderne landbouwwerktuigen, bestaande uit eenige ploegen, eggen, zaai- en maaimachine, benevens trekvee waarbij later, als het noodig blijkt een dorschmachine, een tracto en een doelmatig excavateur kunnen gevoegd worden. Voorloopig kan worden volstaan met een tweetal ploegen, een tweetal eggen en een maaimachine benevens enkele kleine werktuigen als een twaalftal zeisen en evenzooveel zichten tot een gezamenlijk bedrag van *f* 3000.— Voor de aanschaffing van enkele grootere machines als dorschmachine en wanmolen, zoomede van een cultivator en zaaimachine wordt *f* 7000.— gevraagd, zoodat het totaal aangevraagde bedrag voor landbouwwerktuigen is *f* 10000.

Bevordering veeteelt. Het gehalte van den veestapel is in de laatste jaren

sterk achteruitgegaan. Er is op het oogenblik in de kolonie groote schaarschte aan goed fokvee, terwijl trekvee, waaraan, met het oog op de toepassing van meer moderne grondbewerking, zeer groote behoefte bestaat, niet te krijgen is. Het is daarom noodig zoo spoedig mogelijk een voldoende hoeveelheid fokmateriaal voor de kolonie in het buitenland aan te koopen. Voor het doel wordt *f* 5000 aangevraagd.

(*De West*, 25 November 1919).

BIBLIOGRAPHIE.

Ontwerp-regeling van eene Algemeene Herziening der Bezoldigingen van het Personeel in 's Landsdienst in Suriname. (Overdruk van het Gouvernements-Advertentieblad van 3 December 1919 N°. 101). Paramaribo 1919.

Rapport van de Commissie van Prae-advies ingesteld door het Sur. Onderwijzers-Genootschap in zake de „Bezoldigingsregeling" v.h. Personeel in 's Landsdienst in Suriname. Paramaribo 1919.

Koloniaal Onderwijs Congres. Stenografisch verslag, 's Gravenhage, 22, 23 en 24. October 1919.

Indië. 24 December 1919. Stadsnegers IV, door d. J. d. J. (Met afbeelding : Surinaamsche stadsneger van gemengd bloed, 28 jaar oud).
In het nummer van 31 December 1919, Stadsnegers V door d. J. d. J. (Met afbeelding : Stadsnegerin, 30 jaar oud).

Berichten uit de Heiden-wereld. 21 Januari 1920. Toespraak gehouden door S. Beck, bij de inwijding van het nieuwe huis voor meisjes op Saron, op 13 November 1919.
Het feest ter inwijding van het nieuwe gebouw bij het kinderhuis te Saron. 13 November 1919. — Overzicht van het onderwijzend personeel aan de Surinaamsche scholen. — Boschlands-scholen.

MEDEDEELINGEN.

Koloniaal Instituut. — In een op Dinsdag 13 Jan. jl. ten kantore van het Koloniaal Instituut te Amsterdam (Plantage Middenlaan 15) op initiatief van de besturen van het Kol. Instituut en het Historisch Genootschap te Utrecht bijeengekomen vergadering van vertegenwoordigers van die beide instellingen, van het departement van Koloniën en van diverse organisaties, vereenigingen en genootschappen, wier werkzaamheden geheel of ten deele aan koloniale belangen zijn gewijd, is besloten tot de oprichting van een comité voor koloniale historische studiën.

Dit comité stelt zich ten doel de bevordering van de wetenschappelijke geschiedvorsching aangaande de vroegere en hedendaagsche Nederlandsche koloniën, zoowel wat betreft de geschiedenis van vroegere eeuwen als die van den tegenwoordigen tijd, alsmede de belangstelling in deze koloniale historie aan te wakkeren. Men zal trachten dit doel onder meer te bereiken door de aandacht te vestigen op onderwerpen op dit gebied gelegen, die voor wetenschappelijk onderzoek in aanmerking komen, door voorlichting en steun te verleenen bij het doen van dergelijke onderzoekingen en bij het publiceeren der resultaten daarvan. Voorts door het uitschrijven van prijsvragen.

Tot leden van het bestuur van het comité zijn benoemd de heeren : dr. H. F. R. Hubrecht, dr. mr. S. Muller Fzn., prof. dr. G. W. Kernkamp, F. A. Liefrinck, J. W. Yzerman, prof. dr. H. Th. Colenbrander, D. F. W. van Rees, mr. dr. S. van Brakel en prof. D. G. Stibbe.

De Handels-ecomonische bibliotheek te Amsterdam, gevestigd in de Openbare Leeszaal en Bibliotheek, Keizersgracht 444/446 aldaar, is voor het publiek geopend alle werkdagen des middags van 2—5 en des avonds van 7—10. De in de Handels-economische bibliotheek aanwezige boeken en tijdschriften zijn ter plaatse te raadplegen, terwijl de voor uitleening bestemde handels-economische boeken door de openbare leeszaal worden uitgeleend.

VLOOTBEWEGING KON. W.-I. MAIL.

VAARTUIG	REIS		MELDING
	VAN	NAAR	
Berenice	New York	Curaçao	28 Dec. New York
Oranje-Nassau	Amsterdam	Paramaribo	1 Jan. Funchal
Commewijne	New York	„	8 „ New York
Oranje Nassau	Amsterdam	„	11 „ Paramaribo
Stuyvesant	Curaçao	Amsterdam	11 „ Curaçao
Crynssen	„	„	12 „ Amsterdam
Pr. Frederik Hendrik.	New York	Paramaribo	12 „ Curaçao
Prins d. Nederlanden.	Paramaribo	Amsterdam	16 „ Hâvre
Stuyvesant	Curaçao	„	17 „ Trinidad
v. Rensselaer	Amsterdam	Curaçao	17 „ Amsterdam
„	„	„	18 „ Dungeness
Prins Willem I	Curaçao	New York	18 „ New York
Prins d. Nederlanden.	Paramaribo	Amsterdam,	18 „ Amsterdam
Pr. Frederik Hendrik.	New York	Paramaribo,	21 „ Paramaribo
Venus	Curaçao	New-York	22 „ New York
v. Rensselaer	Amsterdam	Curaçao	25 „ Azoren

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

DR. H. D. BENJAMINS, PROF. DR. J. BOEKE, MR. D. FOCK,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR.

EERSTE JAARGANG N° 10
FEBRUARI 1920

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

RESUMÉ VAN HET RAPPORT (1919) DER STUDIE-COMMISSIE VAN HET SURINAME STUDIE-SYNDICAAT.

DOOR

J. S. C. KASTELEYN en B. J. KLUVERS.

Het is ruim 3 jaar geleden, dat de toen nieuw benoemde Gouverneur van Suriname G. J. Staal een beroep deed op de kennis, de energie en het kapitaal van eenige op koloniaal gebied bekende personen om die kolonie uit haar toestand van verval op te heffen.

De oprichting van het Suriname Studie-Syndicaat was daarvan het gevolg. Door den oorlog kon eerst in het begin van 1919 tot het zenden eener Studie-Commissie naar Suriname worden overgegaan. De bevindingen der commissie zijn in een rapport neergelegd. Het hoofdobject van studie was te onderzoeken welke cultures van uitvoerproducten in Suriname op gezonden grondslag gevestigd kunnen worden.

Het zal echter niemand verwonderen in het rapport ook andere beschouwingen opgenomen te zien, die niet in direkt verband tot den landbouw staan. In een kolonie als Suriname, een klein afgesloten wereldje op zichzelf, waar de cultuur van tropische stapelproducten het voornaamste, alles beheerschende bedrijf is, waar de zorg van het Gouvernement tot doel moet hebben de levenskracht dezer productie te stimuleeren, omdat zij het hoofdbestaan der kolonie uitmaakt, waar dus de agrarische, economische, en sociale vraagstukken onderling samenhangen, daar heeft de commissie gemeend haar onderzoek breeder te moeten opzetten dan in haar opdracht lag opgesloten.

De commissie is getroffen geweest door de groote vruchtbaarheid der kolonie ; een rijke bodem, die in groote uitgestrektheid beschikbaar is tegen lagen prijs, een goed vochtig tropisch klimaat en een voldoende regenval zijn de gunstige groeifactoren voor tal van stapelproducten, de goedkoope vervoergelegenheid te water is een factor van groote beteekenis, terwijl een afzetgebied als Amerika, zoo gemakkelijk van Suriname uit te bereiken, zeker van veel belang is.

Voorts moet ook de aangetroffen hout- en mineralenrijkdom op de creditzijde van dit land worden geschreven.

Dat ten slotte toch deze kolonie, die eenmaal tot de meest bloeiende gewesten heeft behoord, ja eertijds de modelkolonie genoemd werd, „waar alle voordeel opleverende nieuwigheden op cultuurgebied door de Amsterdamsche eigenaren werden ingevoerd", zoo achteruit is gegaan en de vergelijking met het daarnaast gelegen, onder Engelsch beheer staand Demerara niet kan doorstaan, is naar de meening der commissie alleen een gevolg van ons koloniaal beleid.

Waar de bestaansvoorwaarden voor Suriname en Demerara vóór honderd jaar nog vrijwel gelijk waren, doch het laatste zich sedert dien zoo in het oog loopend beter heeft ontwikkeld en alle voorkomende moeilijkheden te boven is gekomen, daar heeft de commissie door aanschouwing ter plaatse en na terugkeer door studie, zich beziggehouden met een vergelijking tusschen de beide genoemde landen.

Hiermee werd beoogd het verband tusschen koloniaal beleid en uitkomsten met den landbouw, onder dit beheer verkregen, te onderstrepen. Engeland, dat als regel heeft gesteld, dat de kroonkolonies, waartoe ook Demerara behoort, een financiëel zelfstandig bestaan moeten voeren, waarborgt leeningen, maar geeft géen subsidies ; het heeft echter steeds gezorgd de bestaansvoorwaarden voor het land te bevorderen, terwijl Nederlands systeem is geweest de kolonie vóór alles zoo zuinig mogelijk te beheeren en dan het ontbrekende bij te passen. Met moreelen steun van het Moederland heeft Demerara na de vrijmaking der slaven ± 338.000 immigranten ingevoerd, terwijl het vraagstuk van den arbeid onzerzijds heel lang slepende is gehouden en ten slotte nog onvoldoende is opgelost door den invoer van slechts 52.000 immigranten.

Ginds heeft het Gouvernement een krachtige wegenpolitiek gevoerd, zoodat groote terreinen voor bewoning en cultuur ontsloten werden. Ten onzent werd wegenbouw besproken, aanbevolen, ook voorgeschreven, maar tot voor kort niet uitgevoerd.

Door deze en andere maatregelen heeft Demerara nu een driemaal grootere bevolking en staat de jaarlijksche uitvoer van stapelproducten der beide kolonie's ongeveer in dezelfde verhouding tot elkaar.

Niettegenstaande Suriname gedurende het verloop van 75 jaar (behalve de uitgaven ten laste van Nederland op hoofdstuk XI voor den Gouverneur en de bezettingstroepen, die 13 millioen bedragen over dit tijdvak) 37 millioen aan subsidies van het Moederland heeft ontvangen, bedroeg.

de schuld van Suriname op 1 Jan. '19 . . . . ƒ 11.800.000
en die van Demerara op 1 Jan. '18 . . . . ƒ 11.912.000
en volgens het kort geleden gepubliceerd Colonisation Scheme thans slechts . . . . ƒ 9.600.000

Ware Suriname in 1816, toen de inkomsten de uitgaven dekten, niet in onze handen teruggekomen, maar in die der Engelschen gebleven, dan is er geen enkele reden om aan te nemen, dat het niet volledig gedeeld zou hebben in den beteren toestand der Zusterkolonie.

Het komt er nu op aan te trachten in te halen, wat in dit opzicht te kort werd geschoten en met het gunstige voorbeeld der naburen voor oogen, aan Suriname te geven, wat eraan onthouden is. Dat daarmee een wijziging van het koloniaal beleid zal moeten samengaan, is niet te ontkennen; dat achterstand moet ingehaald en nieuw moet worden opgebouwd, spreekt evenzeer vanzelf en is in het rapport duidelijk meegedeeld.

Hoe menigmaal heeft men echter niet gezien, dat een krachtig beleid, met kennis aangewend en door flink kapitaal gesteund, schier hopelooze ondernemingen tot rentabiliteit wist te brengen. Had men vertrouwen in de productievoorwaarden van zulk een land, dan werden de vroegere verliezen afgeschreven en groote bedragen vastgelegd in aanvoer van werkvolk, in drainage- en irrigatiewerken; oude fabrieken werden vervangen door nieuwe met beter uitrusting, in één woord alles werd gedaan om de levenskansen der onderneming zoo gunstig mogelijk te maken.

Men schroomde niet tot die uitgaven over te gaan, omdat men de onschatbare voordeelen kende van een vruchtbaren bodem in een goed tropisch klimaat.

Het bovenstaande is ook op Suriname van toepassing. Hier bergt de grond schatten, die met beleid verdiend kunnen worden, doch ook hier zullen belangrijke bedragen vastgelegd moeten worden om van de gunstige groeivoorwaarden te kunnen profiteeren. Doet men dit niet, dan leidt de tegenwoordige gang van zaken onvermijdelijk tot verderen achteruitgang.

Het voortbestaan toch van den Grooten Landbouw hangt van de oplossing der arbeiderskwestie af. Tijdens den oorlog zijn talrijke werkkrachten aan de cultures ontvallen. De griep eischte veel slachtoffers en de trek van immigranten, wier dienstverband afliep, van den grooten naar den kleinen landbouw was buitengewoon groot, in de hand gewerkt door de hooge prijzen van voedingsmiddelen. De aanvoer van arbeiders was door gebrek aan scheepsgelegenheid verre van voldoende en zoo is er dreigend tekort ontstaan, waaronder de plantages zichtbaar lijden en het binnenhalen van den geheelen oogst niet meer verzekerd is.

Er is een noodtoestand ingetreden, die dringend voorziening en regeling eischt. Het geheele economische leven van de kolonie staat in zoo nauw verband met den grooten landbouw, dat krachtige hulp van het moederland onafwijsbaar is.

Het is de plicht van het moederland de kolonie meer te bevolken; haar ontwikkeling is anders uitgesloten. In geen onzer andere koloniën kunnen de Javaansche immigranten zich een beter bestaan scheppen dan in Suriname. De groote landbouw is de goede en eenige leerschool om immigranten voor te bereiden voor zelfstandigen landarbeid, dus voor vaste vestiging.

Aanvoer van Javaansche immigranten in massa is het aangewezen middel om de tekorten aan te vullen, nieuw kapitaal naar de kolonie te trekken, dringende werken van staatszorg uit te voeren, den kleinen landbouwersstand, die de ruggegraat van elk land vormt, aanzienlijk te vergrooten. De zwakke poging daartoe gedaan door de oprichting van het Immigratiefonds in 1880, toen de uitvoer van Suriname tot op 2½ millioen teruggeloopen was, heeft reeds goede resultaten gehad en de kolonie voor ondergang behoed. In die richting moet in de eerste plaats worden doorgegaan; alle andere middelen om de kolonie te ontwikkelen zullen falen, zoolang daaraan niet is voldaan. 't Kost tijdelijk veel geld maar 't is de eenige weg, die tot bloei en financiëele onafhankelijkheid van dit buitengewoon vruchtbare, maar lang verwaarloosde gebied kan leiden.

Met den aanvoer in massa van Javaansche werkkrachten zal men zich hebben te haasten; binnen afzienbaren tijd kan de immigratie onder contract niet meer mogelijk blijken. Nederland bedenke, dat de oogen van groote mogendheden op zijn gestie in dit rijke gebied gevestigd zijn.

De stemmen, die in ons land opgaan tot verkoop van Suriname, zijn van menschen, die denken, dat een stuk koloniaal gebied zonder meer te verkwanselen is. Zij beroepen zich op den verkoop van een paar eilandjes door Denemarken, maar dit land is geen koloniale mogendheid als wij; het had door zijn daad niets te verliezen. Voor ons zou het de eerste stap zijn op het hellende vlak. Zij, die zoo voor den verkoop ijveren, stellen zich voor, dat met de opbrengst een flink deel van onzen schuldenlast kan worden gedelgd. Kennen zij dan niet de stemmen uit den vreemde, die verkondigen, dat Nederland blij zal zijn als het van de subsidies af is en de kolonie wel om niet zal willen afstaan ?

Laten zij zich toch geen illusies over dien verkoop maken en liever bedenken, welk een ongunstigen indruk hun drijven in de kolonie en in het buitenland maakt.

Neen, Nederland moet toonen ook daar te kunnen, Nederland moet een daad verrichten ten opzichte van Suriname ; het moet goedmaken hetgeen vorige geslachten er aan bedorven hebben ; eindelijk moet de ontwikkeling der kolonie krachtig ter hand genomen worden. Het moederland mag niet meer uitsluitend blijven zinnen op middelen om de eindjes bij elkaar te krijgen; daarmee komt geen kolonie er boven op.

Een ontwikkeld Suriname zou weleens een solieder koloniaal bezit voor Nederland kunnen blijken dan een ontwikkeld Oost-Indië, dat een groote evolutie ondergaat, om te bereiken wat in Suriname reeds bestaat, het leven van allen onder eenzelfde wet en misschien nog meer.

Het Nederlandsche kapitaal ook moge inzien, dat belegging in Suriname op den duur wel eens veiliger zou kunnen blijken dan in onze O-I. bezittingen. De bevolking van Suriname is pro-Nederlandsch, in geen onzer koloniën wordt onze taal zooveel door het volk gesproken.

Suriname zelf verwacht nu of nooit daden van het Moederland, om zich den weg tot ontwikkeling te zien geopend; voortgaan op den nu reeds 75 jaar gevolgden weg. beteekent niet anders dan voortgaan met het geven van steeds grootere subsidies zonder de kolonie noemenswaard vooruit te brengen, omdat daardoor geen betere bestaansvoorwaarden voor den grooten en kleinen landbouw geschapen worden.

Had Nederland een gedeelte der vele millioenen, die het nu reeds aan de kolonie ten koste gelegd heeft, te rechter tijd aan

haar geleend, dan is er geen motief aan te voeren waarom Suriname niet evengoed als het minder vruchtbare Demerara reeds lang financiëel onafhankelijk zou zijn.

Nog is het niet te laat, al zal Nederland ook veel grootere bedragen beschikbaar moeten stellen dan waarmede het op het juiste moment toen er zoo dringend om gevraagd werd, had kunnen volstaan.

Door, met inachtneming van het door de Welvaart-Commissie[1]) *voorgestelde financiëele plan, thans te besluiten de eerste jaren de gelden aan de kolonie te leenen, die anders hoogst waarschijnlijk in den loop van een groot aantal jaren in den vorm van subsidies zonder resultaat aan de kolonie geschonken moeten worden, kan Suriname tot ontwikkeling en financiëele onafhankelijkheid gebracht worden.*

Het financiëele plan der Welvaart-Commissie berust op de conclusie, waartoe zij op blz. 273 van haar rapport gekomen is, luidende:

„Suriname kan in den eersten tijd niet zonder hulp betalen hetgeen noodig is om niet alleen de eigen gemeenschap te besturen, maar ook om het geheele land te openen, in cultuur en tot ontwikkeling te brengen. Het moederland helpt de kolonie daarbij, maar volgens een vicieus stelsel. Men scheide thans tweeërlei taak: die van het moederland om de levensvoorwaarden van de kolonie te verbeteren, die van de kolonie om onder de bestaande voorwaarden doelmatig huis te houden.

De uitgaven voor het eerste doel betale het moederland, maar het behoude daarover dan ook, behoudens het advies van de koloniale Regeering — Gouverneur, Raad van Bestuur en Koloniale Staten — het zeggenschap, die voor het tweede betale Suriname, maar het verkrijge daarover volledige macht.

Tegenover deze uitgaven staan ontvangsten. Ook hier zal splitsing moeten plaats grijpen".

Zij heeft met inachtneming van dit principe de begrooting voor 1912 gesplitst in uitgaven, die ten laste van Nederland komen en die, welke uit de koloniale kas betaald moeten worden. Hetzelfde hebben wij met de begrooting voor 1920 gedaan.

Ten laste van Nederland werd gebracht	*f* 2.586.116
terwijl aan Nederland uit de inkomsten werd toegewezen	*f* 1.218.300
zoodat bijgepast moet worden	*f* 1.367.816

[1]) Commissie benoemd bij besluit van Z Exc. den Minister van Koloniën van 11 Maart 1911 Afd. B. No. 56.

Beschouwen wij het bedrag dat het moederland voor zijn rekening zou nemen wat nader, dan zien wij dat daaronder voor rente en aflossing van leeningen voorkomt een som van *f* 810.658 waaronder *f* 338.350 voor de Spoorwegleening.

Wij achten het nagenoeg uitgesloten, dat deze spoor ooit een productief werk zal blijken te zijn. Op de begrooting 1920 overtreffen de geraamde exploitatiekosten, de vermoedelijke inkomsten met *f* 117.757.

Dat de Welvaart-Commissie rente en aflossing der spoorwegleening benevens het verlies op de exploitatie geheel ten laste van het moederland bracht, is wel een bewijs, dat ook zij dien spoorweg als een improductief werk beschouwde.

De lijn loopt grootendeels door een onvruchtbaar gedeelte, niet naar een doel, maar eenvoudig dood in het bosch. Tot den spoorweg behoort een kabelstation, gelegen aan de Suriname-rivier, dat *f* 75.000 gekost heeft en jaarlijks aan exploitatie nog *f* 7500 vordert en gemiddeld 1000 K.G. per dag aan goederen over de Suriname-rivier voert, een werk, dat ook door een kleine roeiboot gedaan zou kunnen worden. Het allerbeste is de leening af te schrijven en die spoorlijn — voorzoover er tegenwoordig maar één keer per week gebruik van gemaakt wordt — zoo vlug mogelijk op te breken, tenzij de ijzerertsen, die in de streek van de spoorbaan, o.a. in de nabijheid van het Guyana-goudplacer, gevonden zijn, blijken economisch geëxploiteerd te kunnen worden. Uitstel van betaling van rente en aflossing voor vijf jaar, zooals onlangs bij de wet verleend is, is slechts uitstel van executie.

Voor de overige leeningen worde de kolonie uitstel van betaling der rente en aflossing verleend, of neme Nederland die tijdelijk voor zijn rekening.

Van de bovengenoemde..........................	*f*	1.367.816
blijven na aftrek van den post voor rente en aflossing à..................................	*f*	810.658
nog over..	*f*	557.158
waaronder voor verlies op de spoorexploitatie......	*f*	117.757
zoodat voor het ontwikkelingswerk slechts........	*f*	439.401

door Nederland zou worden bijgepast.

Wat is van een dergelijk luttel bedrag te verwachten in verhouding van het werk, dat men volbrengen wil n.l. de ont-

wikkeling van een land, dat 4× zoo groot is als Nederland?

Neen, met zulke bedragen komt men er niet. Gelijk Nederland in 1904 een bedrag van 40 millioen voor Indië beschikbaar stelde, dat besteed moest worden aan ontwikkelingswerk, waarvoor niet geleend kon worden, zoo moet het ook thans een groote som vaststellen, die het aan Suriname ten koste wil leggen of leenen.

Vooral is het noodig het geheele bedrag, dat men voor de ontwikkeling van onze 12de provincie, zooals Suriname vroeger genoemd werd, overheeft, thans vast te leggen omdat het ontwikkelingswerk van Suriname niet in een paar jaren voltooid kan worden en men niet de kans mag loopen, dat het op een gegeven oogenblik, hetzij door Regeeringswisseling of wat ook onderbroken wordt.

Daarna worde in overleg met de koloniale Regeering — Gouverneur, Raad van Bestuur en Koloniale Staten — een plan opgemaakt en nadat men tot overeenstemming gekomen is, worde de uitvoering van dat plan aan Nederland overgelaten.

Ook de Welvaart-Commissie gaat in dezelfde richting zooals blijkt uit hare hierboven aangehaalde conclusie n.l.: „De uitgaven voor het eerste doel betale het moederland, maar het behoude daarover dan ook, behoudens het advies van de koloniale regeering — Gouverneur, Raad van Bestuur en Koloniale Staten — het zeggenschap".

Een wijziging van het Regeeringsreglement zou daartoe noodig zijn en dat is ook alleszins gemotiveerd.

Nederland toch is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van Suriname. Komt Suriname niet tot ontwikkeling, dan zal dit uitsluitend aan Nederland als koloniale mogendheid geweten worden en zal Nederland daarvan de nadeelige gevolgen dragen. Niemand zal zulks wijten aan de gestie der Koloniale Staten.

Het plan zal moeten omvatten :

1e het in goeden staat brengen van veel, dat thans verwaarloosd is (wegen, loozingen, kanalen etc.) ;

2e het onverwijld invoeren van voldoende immigranten voor de door gebrek aan werkkrachten snel achteruitgaande plantages;

3e de bevordering der immigratie en kolonisatie in den uitgebreidsten zin des woords door :

a eigen werving op Java;

b speciaal voor het vervoer van emigranten ingerichte gere-

gelde scheepvaartverbindingen met niet te lange tusschenpoozen;

c aanleg van irrigatie- en drainagewerken voor vestigingsplaatsen der immigranten;

4e de uitrusting van een aan alle eischen des tijds beantwoordend departement van landbouw, nijverheid en handel;

5e de verbetering der communicatiemiddelen, zoowel in de kolonie als met de buitenwereld door wegen, kanalen, draadlooze telegrafie, etc.

6e de verbetering der hygiënische toestanden.

Een bedrag van 55 millioen wordt al mede het minste geacht, dat noodig is en dat eenigszins aanspraak kan maken op den naam van een energieke poging van de 2e koloniale mogendheid der wereld om haar verwaarloosd bezit in betere conditie te brengen. Alleen voor den aanvoer van 100.000 immigranten, zonder welke de kolonie niet financiëel onafhankelijk te maken is, is reeds 40 millioen noodig. Rekent men dan nog slechts 10 millioen voor het allernoodzakelijkste deel der hierboven genoemde werken dan zal aan extra uitgaven 50 millioen noodig zijn.

Hierboven hebben wij gezien, dat voor 1920, ook nadat de spoorwegleening is afgeschreven en Suriname voor een reeks van jaren uitstel van betaling der rente en aflossing der overige leeningen verkregen heeft, nog een nadeelig verschil van ƒ 557.158 tusschen de uitgaven en inkomsten, die voor rekening van Nederland komen, overblijven.

Wordt de spoorweg gedeeltelijk opgebroken, dan vermindert dit nadeelig verschil, echter als maximum met ƒ 117.757, zijnde het voor 1920 geraamde verlies.

Voorloopig zal dit nadeelig verschil ongeveer een half millioen per jaar bedragen, zoodat in het tienjarig tijdperk, waarvoor wij een bedrag van 50 millioen voor extra uitgaven berekenden, nog 5 millioen komt voor de ten laste van Nederland komende gewone uitgaven. Totaal dus 55 millioen over 10 jaar te verdeelen.

Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat voorgesteld wordt een ieder, die meer dan een bepaald aantal immigranten in dienst heeft, een zeker bedrag in het Immigratiefonds te doen storten, hetgeen per immigrant op ƒ 30 à ƒ 40 per jaar gerekend kan worden en verder, dat volgens ervaring bij invoer van immigranten de opbrengst der belastingen met ƒ 20 à ƒ 30 per man stijgt (in Demerara ƒ 25), dan zullen uit het accres

der inkomsten de middelen gevonden kunnen worden voor rentebetaling der nieuwe schuld.

Spiegelt na verloop van een tiental jaren het succes dezer maatregelen zich af in de inkomsten van Suriname, hetgeen, gezien de voorbeelden in naburige koloniën, niet anders is te verwachten, dan kan met aflossing begonnen worden.

Hebben de maatregelen dan geen voldoende succes gehad en is een tijdperk van subsidies weder aanstaande, welnu dan is het moment gekomen te overwegen of het aanbieden van het mandaat over de kolonie aan een andere mogendheid wellicht in het belang harer inwoners is.

Besluit Nederland de ontwikkeling van Suriname krachtig ter hand te nemen, dan zal ook de bevolking haar uiterste krachten moeten inspannen.

Aan het verderfelijke „Lanti sa pai" (het land zal betalen) moet de kop worden ingedrukt, hetgeen gebeuren zal, zoodra Nederland zijn beurs sluit voor de huishoudelijke uitgaven der kolonie en de Surinamers daarvoor zelf verantwoordelijk worden.

Hiervan zal een opvoedende kracht uitgaan voor de bevolking, die door het steeds ondersteund worden hoe langer zoo meer haar energie verloren heeft.

Ieder tot werken geschikte inwoner moet geprikkeld worden om naar zijn beste krachten tot de ontwikkeling der kolonie bij te dragen.

Onderstaand staatje geeft een beeld van het enorme verschil tusschen hetgeen hier te lande en in Suriname van eenzelfde inkomen geheven wordt, zelfs als het ontwerp tot verhooging der inkomstenbelasting in Suriname wordt aangenomen.

Inkomen	Inkomstenbelasting in Suriname volgens het voorgestelde tariaf	Percenten van het inkomen	Druk in Nederland aan directe belastingen in % bij eenzelfde inkomen
ƒ 1.000.—	ƒ 10.25	1.02	5.20
„ 2.000.—	„ 28.25	1.41	10.15
„ 3.000.—	„ 53.50	1.78	12.14
„ 4.000.—	„ 84.—	2.10	13.52
„ 5.000.—	„ 124.50	2.49	14.56
„ 6.000.—	„ 175.—	2.92	15.69
„ 7.000.—	„ 236.—	3.37	16.47
„ 8.000.—	„ 316.—	3.95	17.47
„ 10.000.—	„ 550.—	5.50	18.68
„ 20.000.—	„ 1.150.—	5.75	22.10

Op de Surinaamsche begrooting van 1920 wordt de opbrengst van de Directe belastingen, invoerrechten, accijnzen op binnenlannsch gedistilleerd en lucifers, schoolgelden en het recht op verlofbewijzen tot verkoop van gedistilleerd op *f* 2.034.750 of *f* 20.— per hoofd geraamd, terwijl in doorsnede elke bewoner van Nederland in 1920 matig berekend *f* 40.— aan Rijksbelastingen, en als hij het geluk heeft in den Haag te wonen, nog minstens *f* 60.— aan gemeentebelastingen moet opbrengen.

Wil de kolonie zelf haar uiterste krachten inspannen, waaraan wij niet twijfelen, want herhaaldelijk hebben de Koloniale Staten betuigd niet voor zwaardere belastingen terug te zullen deinzen, als daardoor het vernederende steeds hulp te moeten vragen voorkomen kan worden, laat dan ook Nederland toonen, dat het met opoffering van groote bedragen nog een laatste, maar dan ook uiterst krachtige poging wil wagen, de talrijke bronnen van Suriname te ontwikkelen en de kolonie financiëel zelfstandig te maken.

Kan Nederland niet besluiten de tot nu toe gevolgde tactiek prijs te geven en wil het de ontwikkeling der kolonie niet krachtig en praktisch ter hand nemen, dan moet de toekomst van Suriname in het algemeen en die van den grooten landbouw in het bijzonder donker worden ingezien en wordt een ieder ontraden geld in Surinaamsche ondernemingen vast te leggen.

Uit het onderstaand resumé der hoofdstukken : Groote en kleine landbouw, Boschexploitatie en Mijnbouw moge blijken, dat in Suriname talrijke factoren aanwezig zijn, die het recht geven van een grooten aanvoer van arbeiders een opbloei der kolonie te verwachten.

DE GROOTE LANDBOUW.

Verlaten plantages.

De toestand, dat het Gouvernement niet de vrije beschikking heeft over een groot oppervlak verlaten plantages, eertijds uitgegeven in „allodialen eigendom en erfelijk bezit", waarvan de rechthebbenden niet bekend zijn, hetzij ze niet meer bestaan dan wel in den vreemde verblijven, moet worden opgeheven. Een wet, die het mogelijk maakt, dat die terreinen, voor zoo-

verre binnen zekeren termijn zich geen rechthebbenden opdoen, aan het domein terugvallen, is ten spoedigst gewenscht.

Suiker.

Niettegenstaande de hooge, zeer loonende prijzen der laatste jaren heeft men den rietaanplant belangrijk moeten inkrimpen. Gebrek aan arbeidskrachten was de oorzaak. Met een tekort van ± 1000 man wordt het bestaan van Mariënburg, de grootste suikeronderneming van Suriname, zelfs reeds bedreigd. Het stoppen van Mariënburg zou een groote slag voor de kolonie zijn. Dat moet voorkomen worden door aanvoer van immigranten op groote schaal. De Ned. Handel Maatschappij staat voor het bouwen van een nieuwe fabriek op Mariënburg, zal daartoe eerst dan willen overgaan, als de arbeidskwestie geregeld is.

De hooge suikerprijzen van thans zijn niet blijvend. Wil de Surinamesuiker op den duur de concurrentie op de wereldmarkt volhouden, dan zal de kostprijs, die tijdens den oorlog gestegen is tot gem. *f* 160.— per ton, weer teruggezet moeten worden. De middelen daartoe zijn : het kweeken en importeeren van superieure rietvariëteiten ; belangrijke uitbreiding der aanplantingen ; toepassing van mechanische grondbewerking, bemesting en irrigatie ; moderniseering der fabrieksinstallaties ; invoering van volledig dag- en nachtbedrijf ; uitbreiding van den staf van speciaal geschoold personeel en verbetering der condities van het personeel in het algemeen ; tegen de lage salarissen van thans krijgt men niet de beste krachten.

Cacao.

Een cacaoaanplant gold in Suriname eens voor de meest veilige geldbelegging. De talrijke aanplantingen van meer dan 50 jaar oud toonen door hun krachtige ontwikkeling, dat de cultuur zich hier thuis voelt. Vermindering van den aanplant werd veroorzaakt in hoofdzaak door de krulloten- en thripsplagen. De krulloten werden de laatste jaren met succes bestreden, waardoor de producties weer stegen ; de thripsschade is met zware schaduw binnen zekere perken te houden, ze is overigens voor directe bestrijding in studie bij den gouvernementsentomoloog. De boorderplaag bemoeilijkt het grootbrengen van jonge cacao, doch met geregeld afzoeken is ze te bezweren. Andere plagen als diplodia en kanker komen voor,

maar niet zoo, dat ze een beletsel voor uitbreiding behoeven te zijn. De thrips wordt thans als de meest gevaarlijke plaag beschouwd. Afgescheiden van de arbeidskwestie is er thans voor nieuwen aanleg geen animo, al kunnen eenige plantages op succes met het inboeten der oude velden wijzen.

De cacaomarkt heeft o.i. een goede toekomst. Het alcoholverbod in Amerika, de hooge prijzen van andere genotmiddelen zullen de consumptie van de tevens voedzame cacao bevorderen. Aan de prijzen moet dit blijvend ten goede komen.

Plagen van ernstigen aard bestaan in alle cacaolanden, men heeft er overal tegen te strijden ; in dit opzicht staat Suriname niet alleen. De cultuur eigent zich bijzonder voor deze kolonie ; ze eischt in verhouding tot andere gewassen weinig werkvolk en geen kostbare installaties. Het zou jammer zijn, als ze tengevolge van de ondervonden tegenslagen zou ten onder gaan. Instandhouding is gewenscht. Wij zouden het kapitaal, dat zich na oplossing van het arbeidersvraagstuk in de kolonie wil interesseeren in de richting van meerjarige gewassen, willen aanbevelen, om de cultuur van cacao naast andere — wij bedoelen zuivere aanplantingen van ieder gewas — op het program te zetten en dadelijk een proef met nieuwen aanleg op versche gronden te nemen. Tot den aanleg op groote schaal zouden wij niet direkt durven adviseeren.

Liberiakoffie.

De cultuur is sedert omstreeks 1910 sterk uitgebreid. Verscheidene plantages zijn er reeds winstgevend door geworden. Het gebrek aan werkvolk in de laatste jaren belemmerde de verdere uitbreiding en was van nadeel voor het bestaande. Het onderhoud liet te wenschen en er ging veel oogst verloren.

Indien de arbeidskwestie tot oplossing komt, gaat deze cultuur een goede toekomst tegemoet. De groeivoorwaarden zijn gunstig, de boom is in Suriname beter thuis dan op Java en produceert er eerder. Het product heeft door de zeer beperkte wereldproductie allengs een bevoorrechte marktpositie gekregen. De producties van aanplantingen, bij de 30 jaar oud, zijn nog hoog ; de goed aangelegde en verzorgde Liberiavelden van later datum zijn mooi en de producties laten niet te wenschen. De eenige plaag van beteekenis is de zeefvatenziekte, die afsterven van plekken en individueele boomen veroorzaakt, maar

ze draagt geen infectueus karakter; de daardoor ontstane vacatures worden met succes ingeboet.

Men zal er op moeten rekenen, dat de exploitatiekosten in de toekomst hooger zullen worden, doch mag ook verwacht worden, dat de prijzen zich om een hooger niveau dan vóór den oorlog zullen bewegen.

Vooropgesteld, dat de aanvoer van niet te duur werkvolk verzekerd wordt, kan de cultuur van Liberiakoffie er ten zeerste worden aanbevolen.

Sinaasappelen.

Wat de kolonie op dit gebied te zien geeft, wettigt een groot vertrouwen voor de toekomst. De geoculeerde planten groeien betrekkelijk snel, vooral op losse gronden, de boom wordt forsch, de vruchtdracht is overvloedig, het product zeer sappig en smakelijk; de oogsttijd valt in de maanden Juli, Augustus, September, wanneer Zuid-Europa geen product ter markt kan brengen.

De proefzendingen, een mengelmoes afkomstig van boomen uit zaad, die zeer variabel zijn, leverden een bevredigend resultaat op; de zendingen van bepaalde soorten met superieure eigenschappen zullen zonder twijfel nog veel beter plaatsing vinden. De geldopbrengst per akker moet volgens veilige taxatie zoo zijn, dat er een ruime winstmarge in zit. In Californië en Florida werpt de cultuur hooge winsten af. Ze vereischt geen kostbare installaties. De goede zandige en zandigleemige gronden zijn er bijzonder geschikt voor; de lichtere kleisoorten worden ook geschikt geacht, maar de eerste verdienen toch de voorkeur.

Wij bevelen de sinaasappelencultuur ten sterkste in de aandacht van het kapitaal aan.

Bacoven (Pisang).

De aanplant, met steun van het Gouvernement tot stand gebracht, is door de van Jamaica met het plantmateriaal ingevoerde Panamaziekte in de Gros Michel-variëteit op een mislukking uitgeloopen. Ook fouten hebben daartoe bijgedragen. De Regeering trok den financiëelen steun in op het oogenblik, dat de onder contract verbonden planters zich voorbereidden om de Congo-variëteit op groote schaal aan te planten. Het

regeeringscontract met de United Fruit Cy. werd tengevolge van het betreffende besluit ontbonden. Pogingen, om een rechtstreeksch contract met de planters aan te gaan, hebben niet tot resultaat geleid. Noch de aanbiedingen van de U. F. C., noch die van een Rotterdamsche combinatie kwamen den planters aannemelijk voor.

De bacovenvelden werden grootendeels met Liberiakoffie beplant, de bacove bleef alleen bestaan als tusschencultuur of hulpschaduw ; zuivere aanplantingen komen niet meer op de plantages voor.

De omstreeks 1910 gesignaleerde verdachte gevallen van Panamaziekte in de Congo zijn niet bevestigd. Tot heden, 9 jaar later, is de Congo immuun gebleven.

Een andere variëteit, de Bumulan, is eveneens immuun, zoo ook de dwergbacove, maar de laatste is te gevoelig voor den export.

De vette kleibodem in de kuststrook en Suriname's klimaat zijn zeer geschikt voor groei en productie van de Musa, waartoe de bacove behoort.

Dat de cultuur met het ongelukkige verloop van de Gros Michel veroordeeld is, kan niet volgehouden worden, als men de krachtige bacoven- en bananenstoelen, die op de plantages als tusschengewas in jongen aanplant staan en ook op de gronden der kleine landbouwers voorkomen, gezien heeft.

De cultuur moet goed mogelijk zijn, maar op andere wijze worden gedreven dan de destijds met Gouvernementssteun geëntameerde. Daaraan kleefden groote fouten. Het plantmateriaal was slecht en de ziekte was ermee overgebracht ; aan wisseling van grond en braakleggen van den gebruikten was bij dien opzet niet gedacht, hetgeen toch urgent is bij dit gewas en de contractprijs was beslist te laag, terwijl de keuring der bossen uiterst streng was. De kostprijs per vollehandsbos van een onderneming in eigen beheer mag volgens onze berekening op niet minder dan *f* 1 worden aangenomen excl.rente en afschrijving. Tot dien prijs zullen planters wellicht bereid zijn te contracteeren, 't is voor hen een bijgewas, waarop de algemeene kosten weinig drukken ; het is echter twijfelachtig of voor een oppervlak van 3000 H.A., noodig voor een geregelde verscheping, contracten te sluiten zijn.

De meeste zekerheid geeft de aanplant voor eigen rekening, maar een combinatie van aanplant in eigen beheer en con-

tractaanplant is te overwegen. Een bacovendrogerij voor het product, dat niet voor verscheping als versche vrucht in aanmerking komt, moet een loonend bijbedrijf zijn.

De beste vorm van bacovenexploitatie lijkt ons een organisatie, die niet alleen produceert, doch ook zelf verscheept en verkoopt.

Of een dergelijke zaak ruime winsten zal kunnen afwerpen, hangt bij een productieprijs als genoemd af van de zelfkosten van vervoer en verkoop, waaromtrent ons de gegevens ontbreken en welk verder onderzoek in de lijn ligt van hen, die er zich voor willen interesseeren. De vruchtenschepen zullen ook op het vervoer van sinaasappelen kunnen rekenen.

De Surinameplanters zijn nog sterk geporteerd voor de bacovencultuur. Niettegenstaande de ondervonden deceptie met de Gros Michel is hun vertrouwen in de Congo groot gebleven. Over de Bumulan, die minder bekend is, heeft men nog niet algemeen een positief oordeel. De variëteit schijnt goede eigenschappen te hebben.

Cocos.

De Cocospalm wil in Suriname uitstekend groeien, vooral op goede, zandige gronden, die doorlaatbaar zijn of behoorlijk afwateren. De vruchten zijn klein, de dracht is zeer groot. Het hartrot is een ernstige infectieziekte. De slechte cultuurtoestand, waarin de aanplantingen van de bevolking verkeeren, werkt de ziekte sterk in de hand. De cocospalm kan niet tegen grondwater en dat treft men in het groote cocoscentrum Coronie maar al te veel. De loozing is er slecht. Op de plantage „Leasowes" in Coronie, waar de loozing met een pompgemaal wordt onderhouden, is de toestand goed.

De torrenplaag, die in alle cocoslanden en ook in Suriname voorkomt, is met succes te bestrijden ; tegen het hartrot weet men nog weinig te doen, behalve dan het scheppen van een goeden cultuurtoestand. Nadere bestudeering door de wetenschap is urgent.

In Demerara zijn 29000 acres met cocos beplant ; het hartrot heerscht er ook. Alvorens kapitaal in deze overigens mooie en voordeelige cultuur te steken, is het raadzaam af te wachten, hoe de aanplantingen van later datum, die rationeel aangelegd, gedraineerd en onderhouden zijn, zich ten opzichte van het

hartrot houden. De 6-jarige aanplant van Leasowes zal dat spoedig kunnen uitwijzen.

Indien men de hartrotziekte tot staan weet te brengen, zien wij in de cocoscultuur een goede toekomst voor Suriname. Het aanplanten door de bevolking van eenige boomen op de woonerven kan van bestuurswege niet genoeg worden aangemoedigd.

Oliepalmen.

De in de omstreken van Paramaribo in het wild voorkomende Elaeïs-variëteit, die vermoedelijk verwilderd is, kan niet de goede Afrikaansche zijn ; de trossen zijn veel kleiner, de verhouding tusschen vruchtvleesch en kernen is een geheel andere, de productie veel minder. De groei is overigens uitmuntend.

De in den cultuurtuin te Paramaribo voorkomende exemplaren van Elaeïs Guineënsis zijn nog te jong, om er een oordeel over te vellen. Prof. Harrison heeft er voor Demerara weinig vertrouwen in ; hij prefereert de cocos. Het is van belang te weten, hoe de Afrikaansche variëteit zich op verschillende grondsoorten in Suriname gedraagt ; het aanleggen van eenige kleine proefvelden uit prima geïmporteerd zaad is daartoe aan te bevelen. De verwilderde soort, die er vroeger door slaven geïmporteerd moet zijn, kan niet worden aanbevolen als cultuurgewas.

Sisal.

De proefaanplant bij Lelydorp van het Departement van Landbouw, aangelegd op zandgrond van twijfelachtige kwaliteit, demonstreert, dat het gewas er minstens even goed wil groeien als in landen, waar de cultuur reeds gevestigd is. Ook de bladgewichten en rendementen zijn zeer bevredigend. De verzamelde gegevens zijn niet volledig. De plantwijdte was veel te ruim gekozen, zoodat het aantal planten per akker te klein is ; door het niet tijdig ontvangen van een machine voor ontvezeling kon niet op tijd geoogst worden en ook later werd niet regelmatig genoeg gesneden. Er is door een en ander een belangrijk deel van den oogst verloren gegaan. Over voldoende gegevens voor berekening van de opbrengst beschikt men dus nog niet. Ontwikkeling, bladgewichten en rendementen zijn dermate, dat de opbrengst minstens normaal zal zijn. Onder lange droogte zal het gewas er nimmer te lijden hebben. Buiten het alluviale

kustgebied, dat er zelf minder geschikt voor is, liggen veel betere gronden dan waarop de proefaanplant is aangelegd. De zandig-leemige gronden, langs de groote rivieren voorkomend, zijn er het meest geschikt voor. Dit zeer winstgevende vezelgewas heeft o.i. een goede toekomst in Suriname ; het verdient de aandacht van het kapitaal ten volle. De ligging van Suriname ten opzichte van het groote afzetgebied N. Amerika is gunstig.

Cassave.

Dit gewas, inheemsch in Brazilië, wordt sedert onheuglijke tijden in Suriname verbouwd. Voor de in het binnenland gevestigde Boschneger- en Indianenstammen zijn cassavewortels de hoofdvoeding, voor de landelijke- en stadsbevolking zijn ze een der voornaamste voedingsproducten.

De wortelknollen van de zoete variëteit worden gekookt gegeten, die van de veel meer produceerende bittere worden tot verschillende producten en dranken bereid. Gomma (stijfsel) wordt er alleen voor binnenlandsch gebruik op primitieve wijze uit gewonnen. De gomma staat gelijk met de kampongtapioca van Java.

Het aantal variëteiten is zeer groot. Er zijn eenige superieure onder met bijzonder hooge producties. De groeitijd is korter dan op Java en de productie op goede gronden allicht hooger, te oordeelen naar de uitkomsten van proeven.

Tot den export van tapiocaproducten heeft de kolonie het nog niet gebracht.

Een tapiocabedrijf, gebaseerd op opkoopproduct, heeft er geen levensvatbaarheid ; de prijs van de grondstof is er te hoog voor. Met een aanplant in eigen beheer als de groote fabrieken op Java hebben, kan de tapiocafabricage zeer winstgevend zijn. Op Java is tapioca in normale omstandigheden winstgevender dan suiker, de kostprijs ligt veel lager en de opbrengstprijzen zijn niet minder.

Het uit cassave bereide product „kwak" trok zeer onze aandacht. Het is een smakelijk, licht verteerbaar voedingsmiddel, dat door de bevolking in het oostdeel van de kolonie op primitieve wijze bereid wordt. Het is een der belangrijkste voedingsmiddelen in Fr. Guyana en Brazilië (quac, farinha de manioc). Indien er een voldoende afzet voor te vinden is, waaraan nauwelijks getwijfeld kan worden, moet er met een aanplant in

eigen beheer een ruime winst in zitten. Het stelt niet de hooge eischen aan het bedrijfswater als de tapiocaproducten en de installatie kan veel eenvoudiger zijn. De vruchtbare zandig-leemige gronden langs de rivieren zijn er het geschiktst voor. Ook in deze richting biedt Suriname goede kansen aan het kapitaal.

Malachra (Suriname Jute).

Dit is een zeer interessant gewas met hoog vezelpercentage. De lange, zijdeachtige vezel laat zich volgens in Nederland genomen proeven even goed bewerken als de Bengal jute en staat daarbij in geen enkel opzicht ten achter ; de kleur is zelfs beter.

De proeven van het Dep. van Landbouw dienen te worden voortgezet uit niet te karige beurs. In de toekomst kan het een belangrijk product voor Suriname worden. De alluviale kuststrook eigent er zich bijzonder goed voor. De aandacht van het kapitaal moge erop gevestigd worden.

Katoen.

Suriname was eens een katoenproduceerend land van beteekenis. De laatste katoenplantage werd in 1885 gesloten. In aanplant komt het gewas niet meer voor, wel wordt het vrij veel als alleenstaande planten of groepjes van planten aangetroffen. Bij alle Indianenkampen treft men eenige overjarige katoenstruiken ; het product dient den Indianen tot vlechtdoeleinden.

Het Dep. van Landbouw heeft een proefaanplant aan de Matappica, een vroegere katoenstreek, aangelegd. De aanplant was tijdens ons verblijf uitgezaaid, dus nog te jong, om er iets van te kunnen zeggen.

Katoen heeft droogte noodig in den tijd, dat de plant bloeit en de vrucht ontwikkelt. De moessons zijn o.i. in Suriname niet scherp genoeg voor dit gewas gescheiden. Ontijdige regenbuien kunnen den oogst doen mislukken. Katoen heeft veel ernstige plagen, vooral in de tropen.

De proeven van het Dep. van Landbouw zijn af te wachten ; voorloopig lijken ons de risico's te groot, om de cultuur reeds te kunnen aanbevelen.

West-Indische cultuurbank.

Met de werkzaamheden dezer in 1918 opgerichte credietbank voor den Grooten Landbouw loopt het nog niet voorspoedig.

Het nijpende gebrek aan arbeiders werkte tegen. Aan kapitaal voor uitbreiding van plantages was nog geen behoefte ; men bepaalde zich tot onderhouden van het bestaande.

Credietaanvragen zal de instelling in hoofdzaak hebben te verwachten van de niet kapitaalkrachtigen, wier plantages de sporen dragen van kapitaalgebrek.

De directie zal onder oogen hebben te zien, dat de Bank al dadelijk meer kapitaal op langen termijn heeft vast te leggen dan waarop gerekend werd, wil ze een positie van beteekenis als cultuurlichaam krijgen, dat zich later ook belast zal zien met het beheer en den productenverkoop van plantages, die haar crediet niet behoeven.

Het kapitaal der Bank zal niet ver reiken en uitgebreid moeten worden, wil men het doel bereiken, dat den oprichters voor oogen moet hebben gestaan, d.i. te worden het lichaam, dat naast cultuurzaken voor eigen rekening, een groot deel der plantages financiert en beheert in den geest van de O.I. cultuurbanken.

DE KLEINE LANDBOUW.

De prijsstijging van voedingsmiddelen gedurende den oorlog was zeer bevorderlijk aan den opbloei en uitbreiding van den Kleinen Landbouw. Talrijke immigranten, wier contracten afliepen, trokken van de plantages weg, om zich als zelfstandige landbouwers te vestigen. De producties vermeerderden belangrijk. De rijstproductie steeg sedert 1913 met 300%. Talrijke pelmolens verrezen in dien tijd. De productie van rijst dekt reeds bijna de consumptie. Spoedig zal er een rijstsurplus zijn, dat uitgevoerd moet worden. Ook van andere producten zijn overschotten te verwachten. Maïs wordt reeds op kleine schaal uitgevoerd.

De kleine landbouwer zal nog moeten leeren concurreeren op de wereldmarkt. Tot nu toe is hij verwend door de hooge binnenlandsche prijzen voor zijn producten, waardoor zijn zeer extensief gedreven landbouw voldoende loonde. Hij zal zijn cultuurmethoden moeten verbeteren, om aan de perioden van lager marktprijzen het hoofd te kunnen bieden.

Het Gouvernement zal het noodige moeten doen, om hem sterker te maken voor den komenden economischen strijd. Het bevloeiïngsvraagstuk voor de rijstgronden zal ter hand genomen

moeten worden ; aan het vormen van een ploegveestapel — er is zoo goed als geen ploegvee — zal volle aandacht geschonken moeten worden en de exploitatie van motorploegen en oogstmachines voor de rijstpolders door het Gouvernement, door particulieren of in coöperaties dient te worden overwogen.

Algemeene invoering van waterschappen voor de rijstpolders is gewenscht en de noodige dwangbepalingen tegen onwilligen zijn in de polderverordeningen op te nemen.

De immigratie in massa van Javaansche contractanten ten behoeve van den Grooten Landbouw en de werken van staatszorg is de aangewezen weg, om den kleinen landbouwersstand uit te breiden ; die stand is zoo goed als geheel uit de onder contract aangevoerde immigranten voortgekomen.

De Javaan blijkt van de aanwezige tropische rassen als landbouwer het hoogst te staan. Hij mist jammer genoeg de spaarzaamheid van den Br.-Indiër, die daardoor eerder tot welstand komt. Als veehouder is de Br.-Indiër den Javaan verre de baas. Beide rassen kunnen van elkander leeren.

Door de hooge prijzen is er bij de Creolenbevolking eenig meer animo voor den landbouw waarneembaar dan voorheen.

Het Gouvernement stelt op zeer gemakkelijke voorwaarden grond voor den kleinen landbouw beschikbaar. De immigranten hebben in hun eigen land geen kans als in Suriname, om tot zelfstandigheid en welstand te komen.

De kolonisatieproeven op de plantages met vrije immigranten hebben voorloopig een bevredigend resultaat, maar naarmate meer ondernemingen de gelegenheid openen tot vestiging, zal het moeilijker vallen er voldoende aanbod voor de krijgen ; het Gouvernement kan meer grond dan de plantages beschikbaar stellen en verplicht niet tot tegenprestatie. De meerderheid zal aan de vestiging op gouvernementsgronden de voorkeur geven.

De afstammelingen der Hollandsche boeren in de nabijheid van Paramaribo zijn werkzame menschen, die over het algemeen een redelijk bestaan hebben ; tot grooten welstand hebben ze 't dooreen niet gebracht. Verbetering van de afwatering hunner gronden zou veel tot verhooging van hun welvaart kunnen bijdragen. Het Gouvernement moge het noodige doen voor verbetering van de hoofdloozingen. Dat de proef, bijna 75 jaar geleden genomen met de Hollandsche boerenkolonisten, mislukt

is, kan niet volgehouden worden, maar te roemen is het resultaat ook niet. Immigratie op kleine schaal van jonge Holl. boeren zou ten goede komen aan dit taai gebleken ras; hun immigratie op groote schaal, waarvoor geijverd wordt, kan niet onze sympathie hebben.

Het kunstmatig en met hooge kosten in het leven roepen van een z.g. Middenstandslandbouw, hetgeen van andere zijde bepleit wordt, kan evenmin onzen bijval vinden. Die stand moet en zal door eigen kracht uit de kleine landbouwers voortkomen.

Het zijn plannen, die een schat van geld zouden kosten zonder dat het zielental er van beteekenis mee kan worden uitgebreid.

Suriname moet zooveel mogelijk bevolkt worden. Immigratie op groote schaal van Javanen, die er uitstekend aarden en tevreden leven, is de eenige weg, om dat te bereiken.

In den Grooten Landbouw vindt de toekomstige kleine landbouwer een goede leerschool.

CREDIETWEZEN VOOR DEN KLEINEN LANDBOUW.

De Surinaamsche Bank en de firma C. Kersten & Co. (de handelsafdeeling der Moravische Broedergemeente) hebben door het verstrekken van credieten in een beperkt rayon medegewerkt tot bevordering van den kleinen landbouw. Ook de 9 over het land verspreide boerenleenbankjes doen ter zake nuttig werk, doch ontbreekt het dezen aan organisatie en kapitaal, om het arbeidsveld uit te breiden. Er is geen centrale, die haar van kapitaal voorziet, spaarpenningen worden maar weinig bij haar belegd en moeten deze bankjes in hoofdzaak werken met de kleine bedragen, die ze als renteloos voorschot uit de Koloniale kas kunnen ontvangen. De groote uitbreiding, die deze tak van landbouw in de laatste jaren heeft ondergaan en die nog te wachten is, zal leiden tot een voor uitvoer bestemd overschot aan producten. Zoodra de concurrentie op de wereldmarkt voor den Surinaamschen kleinen landbouwer aanvangt, wiens extensief bedrijf uitsluitend voor de binnenlandsche markt door de hooge prijzen steeds voldoende opbracht, zal hij, wil hij staande blijven, den grond productiever moeten maken door verbetering zijner cultuurmethoden. De behoefte aan betere landbouwwerktuigen,

aan ploegvee enz. zal zich doen voelen en de behoefte aan crediet zal daarmede in sterke mate moeten toenemen.

Een goed georganiseerd credietwezen, dat door iederen nijveren landbouwer te bereiken is, behoort mede tot de belangrijke desiderata voor de toekomst der kolonie.

De in 1918 in hoofdzaak ten behoeve van den grooten landbouw opgerichte W. I. Cultuurbank heeft het verstrekken van credieten aan den kleinen landbouwersstand niet uitgesloten.

Ook in deze richting schijnt zij zich een arbeidsveld te willen zoeken. Als centrale van een zeker aantal over de districten verspreide leenbankjes zou de Cultuurbank mede een nuttige instelling voor de kolonie kunnen worden.

Ook de firma C. Kersten & Co. met hare vele filialen in de districten zal in deze richting haar werkkring nog belangrijk kunnen uitbreiden.

BOSCHPRODUCTEN.

Hout.

De uitgestrekte Surinaamsche wouden bevatten talrijke prima houtsoorten. Niet alle bosschen zijn geschikt voor geregelde exploitatie. Vele der bekende houtsoorten komen te verspreid voor, om objecten voor exploitatie te bieden en de transportmoeilijkheden zijn dikwijls groot.

De bosschen, die het meest voor exploitatie in aanmerking komen, zijn de morabosschen (Mora excelsa) langs sommige rivieroevers en kreken. Ook de meer het land in aangrenzende krapa en mora bucquiabosschen zijn mogelijk tegelijk met de mora in exploitatie te nemen. Het zijn houtsoorten, die met 90 % opstand in groote oppervlakten voorkomen.

De eenvoudigst denkbare exploitatie is die van mora middels een uitsleepmachine, gemonteerd op een pont. Een dergelijke machine werkt reeds met succes op een houtaankap aan de Saramaccarivier.

Mora is een hout van zeer goede kwaliteiten, geschikt voor brugdek, scheepsbouw enz. ; het is gerangschikt in de 1e klasse Lloyds. In Suriname wordt het op den kol. spoorweg met succes voor dwarsleggers gebruikt.

Krapa is een goed meubelhout en mora bucquia doet volgens den houtvester Gonggrijp sterk denken aan mora, hoewel 't

daarbij ten achter staat. De morabosschen langs de Coppename-Wajombo en langs de Corantijn leenen zich uitstekend voor exploitatie. Ieder dier beide complexen heeft een oppervlak van minstens 5000 H.A., ongerekend de mora langs de kreken. De oppervlakten van de krapa en mora bucquiabosschen zijn nog niet bekend, doch moeten groot zijn.

Indien in de allereerste plaats de mora en ook de beide andere genoemde houtsoorten een goeden afzet in Europa kunnen vinden, zijn o.i. alle gunstige voorwaarden aanwezig voor een paar houtaankappen met machinalen uitsleep en met aan de exploitatie verbonden zaagmolens, gebaseerd op den export naar Europa van het zeer gave hout, terwijl de rest op de locale markt en op de W. I. eilanden te plaatsen is. In de exploitatie met machinalen uitsleep, die aan de Saramacca werkt, is men reeds doende Nederlandsch kapitaal te interesseeren, teneinde het bedrijf uit te breiden.

Balata.

Het wordt steeds moeilijker nieuwe vindplaatsen op te sporen. De concurentie is reeds groot, het aantal arbeiders, dat voor dit boschbedrijf beschikbaar is, zeer gelimiteerd. Plaats voor meer concurrentie is er niet. De productie vermindert.

Mangrove.

De Mangrovebast van Suriname schijnt in looistofgehalte ten achter te staan bij die van Borneo.

Omtrent de oppervlakten, met mangrove bedekt, is niets met zekerheid bekend ; een onderzoek heeft nog niet plaats gehad.

Alles bijeen mag misschien voldoende zijn voor een extractiebedrijf van behoorlijke grootte, de exploitatie- en transportmoeilijkheden over zoo'n groot gebied zullen te bezwarend zijn, om de exploitatie van het geheel met één bedrijf te omvatten.

De grootte der complexen, die te vereenigen zouden zijn, valt niet mee. De met mangrove bedekte oppervlakte langs de Coppename b.v. is slechts ± 375 H.A.

De waarde aan tannine van een enkel complex is te gering, om het met winst te exploiteeren en het is twijfelachtig of een combinatie van meerdere bosschen in de kolonie te vinden is voor een loonend bedrijf.

Wij kunnen er nog geen toekomst in zien, bevelen in ieder geval een grondig onderzoek aan, voor men zich er aan waagt.

Andere Boschproducten.

Palmen met vethoudende zaden komen in groote hoeveelheden langs de rivieroevers voor. De maripa en awarra zijn de belangrijkste. Betrouwbare gegevens zijn er niet over te krijgen. Een onderzoek naar het leven, de groeivoorwaarden en producties dier palmen ligt op den weg van het Dep. van Landbouw en het Boschwezen.

De krapaboom, die in de nabijheid van de rivieroevers in groote bosschen voorkomt, is zeer productief aan zaden van hoog vetgehalte.

De hoeveelheid langs de rivieroevers te verzamelen vetproducten lijkt reeds zoo groot, dat een onderzoek naar de mogelijkheid van een vetindustrie gewettigd is.

Het echte „bois de rose", waaruit men in Fr. Guyana een welriekende essence stookt, is weliswaar in het oostdeel van Suriname gevonden, maar belangrijke vindplaatsen heeft men nog niet ontdekt. Niet onmogelijk, dat het boompje toekomst heeft als cultuurgewas, hetgeen proeven moeten uitmaken. Het hout bevat 1½% aetherische olie.

Op den veelvuldig voorkomenden hoepelboom, waaruit de bevolking voor eigen gebruik copaivabalsem wint, mag nog eens de aandacht worden gevestigd.

De soearinoot trekt meer en meer de aandacht. Wij kregen niet den indruk, dat dit fijne boschproduct, dat jaren goed blijft, overvloedig in het bosch voorkomt. Een aanplantproef is aan te bevelen.

De quassibita (bitterhout) is een boompje, dat ook reeds meermalen onder de aandacht is gebracht. De bevolking schrijft het groote geneeskrachtige eigenschappen toe. Het komt veel in de bosschen voor en een aanplantproef kan voor de toekomst nuttig zijn.

Onder de boomen, waarvan het melksap tot vervalsching van balata dient, komen wellicht enkele voor, die van belang kunnen blijken.

MIJNBOUW.

Goud.

De eerste geregelde goudexploitaties dateeren van bijna 50

jaar geleden. Tot hooge ontwikkeling is de industrie nimmer gekomen. Wel werd er dikwijls mee verdiend, maar er zijn ook kapitalen in blijven zitten. De goudvelden blijken schier onuitputtelijke vindplaatsen te zijn voor machinerieën, die, dikwijls onuitgepakt, zijn achtergelaten.

In al dien tijd zijn in hoofdzaak de alluviale en eluviale terreinen ontgonnen. Met de baggermolens had men over het algemeen gering succes. Thans worden die terreinen in hoofdzaak bewerkt door onderhuurders met de „sluis" en den „longtom".

De ontginning van kwartsgangen dateert van weinige jaren geleden. Er zijn een paar moleninstallaties voor opgericht op de concessie van de Guyana Goud Placer Mij.

De oorlog is van zeer nadeeligen invloed op de goudbedrijven geweest. De prijzen voor voedingsmiddelen en benoodigdheden stegen sterk, machinedeelen waren niet te betrekken, het aantal arbeiders verminderde, de productie ging achteruit en het product bracht door den lagen dollarkoers minder op dan vóór den oorlog ; verscheping naar Europa, waar hooge prijzen te bedingen waren, was niet mogelijk. Geleidelijk herstel kan verwacht worden. Volgens deskundigen is Suriname rijk aan gouderts. Op een extractie van meer dan 3¾ gram goud per ton erts dooreen moet niet gerekend worden. Loonende ertsexploitatie wordt mogelijk geacht met groote moderne installaties. Wij moeten ons ter zake van een oordeel onthouden. De directeur van de Guyana Goud Placer Mij. heeft vertrouwen in de toekomst van Suriname als goudproduceerend land.

Bauxiet.

Bauxiet is het erts, waaruit aluminium gewonnen wordt. Sedert eenige jaren is de kapitaalkrachtige Suriname Bauxite Maatschappij, dochteronderneming van de American Bauxite Cij. werkzaam met het onderzoek naar bauxietlagen en de vestiging van een etablissement op Moengo aan de Boven Cottica. De maatschappij heeft de hand gelegd op rijke vindplaatsen.

In afwachting van de afkondiging der Bauxietverordening heeft ze de werkzaamheden ingekrompen. Met die verordening is te lang getraineerd. De maatschappij had ten tijde van ons bezoek reeds meer dan $ 1000.000 in de zaak vastgelegd.

Haar werk maakt een degelijken indruk. Het etablissement in

aanbouw op Moengo belooft groot, mooi en practisch te worden. Alleen op Moengo wordt de ertsmassa reeds op 10 millioen tons geschat, waarvan volgens den directeur 5 millioen tons exploitabel, hetgeen wel meer zal zijn, met een gem. gehalte van 55% aluminiumoxyd. Het erts zal ter plaatse gedroogd worden, om het vochtgehalte van ± 28% tot 2 à 5% terug te brengen. Het gedroogde erts wordt verscheept.

Inmiddels is van regeeringswege een onderzoek naar het voorkomen van bauxiet in Suriname ingesteld. Het onderzoek is afgeloopen, maar het rapport der beide ermee belaste mijningenieurs nog niet gepubliceerd.

Het staat wel vast, dat de Suriname Bauxiet Mij. de hand heeft gelegd op de rijkste vindplaatsen.

Of in dezen tak van mijnbouw nog emplooi te vinden is voor ander kapitaal, zal van genoemd rapport afhangen.

IJzer.

Bij zijn onderzoek naar bauxiet is de O.I. mijningenieur Douglas tot de overtuiging gekomen, dat de kolonie enorme hoeveelheden ijzererts van hoog gehalte moet bezitten. De Gouverneur heeft een mijningenieur voor het onderzoek aangevraagd. Een belangrijke vindplaats moet o.a. op de concessie van de Guyana Goud Placer Mij. voorkomen. 't Is te hopen, dat de kol. spoor nog eens dienstbaar wordt aan het vervoer van ijzererts. Het resultaat van het onderzoek zal afgewacht moeten worden, voordat tot opheffing van een deel der spoorbaan besloten wordt.

Petroleum.

Er wordt in den laatsten tijd ijverig naar petroleum gezocht. Oncontroleerbare geruchten over vindplaatsen doen de ronde. Volgens deskundigen maakt de geologische bouw van het land het voorkomen van petroleum niet waarschijnlijk. Het Gouvernement stelle zich, alvorens concessie te verleenen, zeker, dat het object goed is en men met serieuze personen of lichamen te doen heeft. Onder den tegenwoordigen Gouverneur is dat overigens de gewoonte.

NASCHRIFT.

Reeds meermalen en sedert vele jaren is ter verbetering van den toestand in Suriname in dezelfde richting gewezen, als door de Studie Commissie aangegeven.

Wij noemen hier A. D. van der Gon Netscher, die reeds in 1858 voorstelde binnen 12 jaar 36.000 immigranten aan te voeren, waarvan absoluut geen notitie genomen werd.

Verder Jhr. Mr. W. Elout van Soeterwoude, die in zijn brochure „Onze West" ('s-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1884) op bl.61 schreef:

> „Maar in de eerste plaats en meer dan aan al het andere heeft de kolonie behoefte aan arbeidskrachten, aan bevolking en aan nieuw bloed".

En verder op bl. 85:

> „dan bedenke men wel dat Suriname op den tegenwoordigen weg voortgaande (d.w.z. dien van 35 jaar geleden) „steeds dieper in verval zal geraken en dat het subsidie, dat thans jaarlijks betaald wordt, *zeer zeker niet zal verminderen*".

De geschiedenis heeft hem gelijk gegeven, want in '84 bedroeg de subsidie ƒ 145.894, terwijl zij voor 1920 geraamd is op ƒ 1.539.340

Ruim 32 jaren geleden schreef P. M. Netscher aan het slot van zijn „Geschiedenis van de koloniën Essequebo, Demerary en Berbice, van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onzen tijd", ('s-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1888), na zijn beste wenschen voor de ontwikkeling dier Engelsche Koloniën geuit te hebben:

> „Maar ook voor het arme Suriname, onze lang verwaarloosde en toch zoo schoone kolonie, met hare goede en gastvrije bevolking, hopen wij van harte dat er betere dagen mogen aanbreken!
>
> Het is meer dan tijd, dat er een einde kome aan de ijskoude onverschilligheid waarmede deze onze vroeger winstgevende volkplanting door Regeering, Volksvertegenwoordiging en Amsterdamsche belanghebbenden behandeld of beter gezegd vergeten wordt, omdat men steeds uitsluitend de aandacht gevestigd houdt op de zooveel bloeiender Oost-Indische bezittingen. Wij hopen, dat het aan de woordvoerders voor Suriname's welzijn zal mogen gelukken de belangstelling voor die

kolonie zóódanig op te wekken, dat er verbetering in den toestand kome, opdat de inwoners aldaar niet al te veel leed mogen gaan gevoelen, dat zij in 1814 ook niet onder Engelsche heerschappij zijn gebleven.

Meermalen werd in de laatste jaren de aandacht van het publiek gevestigd op den nood van Suriname en verschillende plannen werden geopperd om in de behoeften dier kolonie te voorzien. Het schijnt dat men zelfs in de Tweede Kamer die ernstige waarschuwingen eenigszins meer wil ter harte gaan nemen, want wij kunnen althans met genoegen constateeren, dat de begrooting van uitgaven voor 1887 en 1888, met een hooger subsidie dan in vorige jaren, zonder discussie met overgroote meerderheid werden aangenomen.

Dit is ongetwijfeld een lichtpunt aan den donkeren horizon van Suriname's toekomst; laat ons hopen dat het geen vluchtige en voorbijgaande opflikkering was, maar dat het de voorbode moge zijn van eene verhoogde en blijvende belangstelling, gevolgd door het nemen van krachtige maatregelen, om aan de kolonie te verstrekken wat zij noodig heeft en haar in staat te stellen later, evenals Britsch-Guyana, krachtig op eigen beenen te kunnen staan.

Neêrlands koloniale historie heeft waarlijk genoeg aan een „Verzuimd Braziel!" Het zou al te beschamend zijn, indien de nazaten ook nog op een „Verzuimd Suriname" moesten wijzen!"

Het bovenstaande is nog onverminderd van kracht; de ijskoude onverschilligheid bestaat nog, ja is zelfs bij een deel van het groote publiek overgegaan in een soort boosheid, omdat Suriname niet tot bloei is gekomen, ook al heeft men geen krachtige maatregelen genomen om aan de kolonie te verstrekken wat zij noodig heeft.

De hiervoren genoemde Welvaart- of Suriname-Commissie heeft in 1911 in menig opzicht den vinger op de wonde plekken gelegd, maar eveneens zonder veel succes.

Mr. D. Fock heeft in zijn rede over Suriname in 1912 gezegd:

„Ik ben het met de Surinamecommissie eens, dat men met een blik op de toekomst moet durven ingrijpen om door verbetering van den economischen toestand te komen tot verbetering van den financieelen toestand, maar dan moet

men ook de logische consequentie daarvan aanvaarden en bereid zijn tot uitgaven, die daardoor noodzakelijk worden". Het heeft alles niet mogen baten, niet omdat men twijfelde aan het juist inzicht der woordvoerders, maar alleen omdat het opvolgen hunner raadgevingen geld zou kosten.

Nu echter de geschiedenis geleerd heeft, dat het systeem (zuinig beheeren en dan het ontbrekende bijpassen), waarbij Nederland nu reeds 75 jaar met opoffering van 37 millioen gulden aan subsidies volhardt, geen resultaat gehad heeft en ook de Studie-Commissie slechts van energiek ingrijpen heil verwacht, mag misschien de hoop gekoesterd worden, dat men tot het inzicht komt, dat het wachten op een adviseur, die het middel zal weten aan te geven Suriname zonder oogenblikkelijke geldelijke offers van Nederland weder tot bloei te brengen, vergeefsch is.

Blijft men volharden in het weigeren van al wat tot verbetering van den toestand in Suriname noodig geacht wordt, dan rijst de vraag (die Jhr. Mr. W. Elout van Soeterwoude in 1884 stelde) „Zal alomme moeten verkondigd worden dat Neerland, eenmaal rijk en machtig om in alle werelddeelen koloniën te stichten en te handhaven, thans te zwak en machteloos is om er verder voor te kunnen zorgen en ze aan haar eigen lot moet overlaten ?"

Reeds 50 jaar geleden werd door A. D. van der Gon Netscher in zijn brochure „Over den nood van Suriname" blz. 24 betoogd dat er een einde moet komen aan „het tegenwoordige *besluitloos niets doen* en tot groot nadeel van 't algemeen belang, onder jaarlijks vernieuwde subsidie-klagten, *met onredelijke zelfzucht te blijven bezitten dat wat men niet weet productief te maken of met nut en eer voor zich zelve weet te gebruiken*".

De woorden van Wilson „De menschheid heeft recht op een economische ontwikkeling van de hulpbronnen der aarde" zijn een bevestiging van hetgeen Netscher schreef, maar tevens een vingerwijzing, dat een koloniale mogendheid niet ongestraft haar bezittingen kan verwaarloozen.

DE BETEEKENIS VAN HET ARCHAEOLOGISCH ONDERZOEK OP ARUBA, CURAÇAO EN BONAIRE

DOOR

Dr. J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG.

Terwijl de inheemsche bevolking in Suriname althans voor een klein gedeelte nog buiten de invloedsfeer der Europeesche beschaving staat, zijn de inboorlingen der drie bovengenoemde eilanden, voor zoover zij niet zijn uitgestorven, al lang volkomen in de kolonisten-bevolking opgegaan, zoodat zij uit een ethnographisch oogpunt weinig interessant meer zijn. Hun taal leeft nog slechts in enkele plaatsnamen voort, van hun vroegere zeden en gewoonten is slechts bij overlevering 't een en ander bekend — de oudere literatuur levert merkwaardig weinig op — en hun lichamelijke ras- en stam-kenmerken zijn door velerlei vermenging te loor gegaan. Voor onze kennis van de vroegere inheemsche beschaving dezer eilanden zijn wij dus vrijwel aangewezen op de studie van de stoffelijke getuigenissen dier beschaving, die een dun laagje zand en humus voor ons heeft bewaard. Dat zulke getuigenissen gevonden zijn — en nog steeds gevonden worden — is bekend ; maar minder bekend is, waarin zij bestaan, wat zij ons, in verband met vondsten in andere deelen van Amerika, leeren en — hetgeen hier ten nauwste mee samenhangt — dat deze drie eilandjes uit een archaeologisch oogpunt zoo bijzonder belangwekkend zijn. Wellicht zal het de niet-deskundige lezers van dit tijdschrift interesseeren daar iets meer van te vernemen.

Sinds 1903 bezit 's Rijks Ethnographisch Museum een vrij groote verzameling oudheden, bijeengebracht door wijlen pater A. J. van Koolwijk, die in de periode van 1870—1886 op elk der drie eilanden een geruimen tijd als pastoor werkzaam is geweest en geen moeite heeft ontzien om zijn verblijf ook voor de wetenschap productief te maken. Ongetwijfeld is hij daarin geslaagd : zijn verzameling is het eenige rechtstreeksche gegeven betreffende de vroegere inheemsche beschaving; voor elk later onderzoek is zij een onmisbare grondslag. En, toch, hoeveel meer had Van Koolwijk kunnen bereiken, als ook de autoriteiten in het

moederland een beetje belangstelling voor zijn nasporingen hadden gehad, als zij hem in staat hadden gesteld zich behoorlijk personeel en de hoognoodige hulpmiddelen te verschaffen voor systematische opgravingen! Maar daar was natuurlijk geen sprake van. Behalve eenmaal een subsidie van ƒ 50, die Dr. Leemans, destijds directeur van het Museum van Oudheden, van de regeering wist los te krijgen, toen Van Koolwijk een bijzonder interessante ontdekking had gedaan, maar wegens geldgebrek het onderzoek moest staken, heeft men den stillen, bescheiden werker nooit eenigen materieelen steun verleend. Men verleende hem de „museum-medaille", dat was goedkooper; trouwens, wie kon ook van de Hooge Regeering van Nederland verwachten dat zij zich voor een troepje lang uitgestorven Indianen zou interesseeren! Tot stelselmatige opgravingen is het dus nooit gekomen: de bovenvermelde subsidie van ƒ 50 was juist voldoende om nabij de R. K. kerk te Santa Cruz op Aruba eenige groote lijkurnen te voorschijn te brengen, een vondst van het grootste gewicht, zooals wij zullen zien, maar daarbij bleef het. Al wat van Koolwijk verder nog heeft overgezonden heeft hij vlak aan de oppervlakte gevonden, veelal op plaatsen waar de bodem reeds was omgewoeld en de oorspronkelijke situatie dus geheel en al was verstoord. Daarbij kwam dat Van Koolwijk noch praktisch noch theoretisch tot archaeologisch terreinonderzoek was voorbereid. Hij zag dus bijv. niet in, dat het van bijzonder gewicht was om althans van één vindplaats alles wat daar te vinden was, tot het kleinste scherfje toe, over te zenden. Hij maakte „keurcollecties" waarbij hij, als leek, natuurlijk op tamelijk willekeurige wijze te werk ging: wat om de een of andere reden zijn aandacht trok nam hij mee, het overige liet hij liggen, stuurde het althans niet over. Ook verzuimde hij nog al eens nauwkeurige opmetingen te doen; in 't algemeen baarde de stratigraphische situatie — voor zoover daar nog sprake van kon zijn — hem weinig zorg. Daar staat echter tegenover dat zijn uitlatingen blijk geven van een groote opmerkingsgave en zijn rapporten van een niet minder groote waarheidsliefde. Vooral dit laatste is van belang, want sommige vondsten zouden veel van hun eigenaardige beteekenis verliezen als wij reden hadden om Van Koolwijk's toelichting te wantrouwen. Eveneens van veel belang is het feit dat zijn ethnologische en archaeologische kennis gelijk nul

was: immers daardoor is de mogelijkheid dat hij, zij 't ook onbewust, de feiten ten behoeve van een of andere geliefde theorie zou hebben verdraaid, ten eenenmale uitgesloten.

Liever dan een — onvermijdelijk droge — opsomming te geven van de vele en veelsoortige voorwerpen en fragmenten, die Van Koolwijk heeft overgezonden of meegebracht, zullen wij eerst nagaan wat de verzameling, op zich zelf beschouwd, ons omtrent den beschavingstoestand der vroegere bevolking kan leeren en vervolgens de beteekenis van deze gegevens voor bepaalde vraagstukken op het gebied der Amerikaansche ethnographie met enkele voorbeelden duidelijk trachten te maken.

Gelijk indertijd reeds door Van Koolwijk is opgemerkt, leefde deze bevolking blijkbaar hoofdzakelijk van zeeproducten, vooral schelpdieren. Schelpen en schelpfragmenten vond hij bij massa's overal waar blijkens andere vondsten eertijds Indiaansche nederzettingen zijn geweest. Vischgraten daarentegen vermeldt hij maar zelden. Hoewel hij gewag maakt van „keukenafval" ten W. van plaatsen waar Indiaansche woningen moeten hebben gestaan (blijkbaar met het oog op den oostpassaat), deelt hij niet mee waaruit dat afval bestond. Dat ook plantaardig voedsel werd gebruikt blijkt uit de vondst van een primitief maalwerktuig, bestaande uit een eenigszins uitgehold graniet-blok met bijbehoorenden eivormigen wrijfsteen, zooals in sommige streken van Amerika nog tegenwoordig voor het fijnwrijven van maiskorrels in gebruik is.

Van hutten is geen spoor meer over. Het staat echter vast dat ook grotten in de kalkrotsen langs de kust en holten onder overhangende granietblokken althans tot tijdelijke verblijfplaats hebben gediend. In beide soorten van holen zijn vele aardewerkfragmenten gevonden en in de kalkgrotten bovendien menschelijke beenderen. Op de wanden treft men dikwijls grillige teekeningen aan, uitgevoerd in een roode, bruine of witte verfstof van mineralen oorsprong.

De voornaamste grondstoffen voor voorwerpen van dagelijksch gebruik, zooals huisraad, werktuigen en wapens, waren aardewerk, schelp en steen. De vondsten wijzen op een overgangsperiode waarin schelp, eens ongetwijfeld naast hout de eenige grondstof van beteekenis, voor een deel reeds verdrongen was door aardewerk en steen.

Wat het huisraad in engeren zin betreft, gebruikte men behalve potten, kruiken en schalen van aardewerk blijkbaar ook nog kleine schoteltjes en een eigenaardig lepelachtig voorwerp van schelp. Vooral zulke lepeltjes zijn bij groote hoeveelheden gevonden. De binnenzijde is dikwijls bedekt met een groenachtige korst, klaarblijkelijk gevormd door overblijfselen van voedsel of andere stoffen waarmee het voorwerp in het gebruik in aanraking kwam. Daar deze overblijfselen nog niet chemisch onderzocht zijn, verkeeren wij omtrent de beteekenis van deze lepeltjes nog in 't onzekere. Behalve als lepels kunnen zij bijv. dienst hebben gedaan bij het bereiden van verf of om kostbare kleurstoffen in te bewaren.

Wapens en werktuigen waren ongetwijfeld voor 't grootste gedeelte van steen. Als hak- en snijwerktuigen gebruikte men scherp geslepen bijlklingen, beitels en messen (de laatste herkenbaar aan hun lange snede en platten vorm). Verreweg de meeste exemplaren zijn zeer slordig of liever in 't geheel niet afgewerkt; alleen de snede werd blijkbaar altijd zorgvuldig geslepen. Geheel ongeslepen exemplaren komen, met uitzondering van een drietal zeer primitieve beitels, niet voor, zoodat men veilig kan aannemen dat deze bevolking het stadium dat in de Europeesche archaeologie met den term „palaeolithisch" wordt betiteld, te boven was. De eveneens veel voorkomende werktuigen van denzelfden vorm maar zonder gescherpte snede doen zich voor als tusschenvormen tusschen de zoo juist genoemde bijlen en de eigenlijke hamersteenen, wier doorsnede niet zooals die der hakwerktuigen ovaal of afgerond-rechthoekig is, maar rond, en die bovendien gekenmerkt zijn door een rondloopende bevestigingsgroef aan het boveneinde. Van deze drie groepen komen alleen de beide eerstgenoemde tevens in schelp voor. Bolvormige of eenigszins ovale steenen, ruw bewerkt, werden wellicht als werpkogels gebruikt: één ervan heeft een ondiepe, maar toch duidelijk zichtbare, rondloopende groef. Een aantal andere werktuigen, van meer onbepaalden vorm en twijfelachtige beteekenis, kunnen wij hier buiten beschouwing laten.

Van meer belang zijn de talrijke voorwerpen die wij voorloopig als „versierselen en amuletten" zullen betitelen. Het is een bekend feit dat siermiddelen en toovermiddelen in de primitieve samenleving geen principieel verschillende dingen zijn. Of een

bepaald voorwerp enkel als sieraad dan wel tevens of uitsluitend als amulet wordt beschouwd, hangt van allerlei omstandigheden af en moet in ieder afzonderlijk geval speciaal worden onderzocht. In 't algemeen echter kan men wel zeggen dat een siermiddel voor den drager zelden of nooit uitsluitend aesthetische waarde heeft.

Tot deze klasse van voorwerpen dan behooren in de eerste plaats de doorboorde schijfjes van schelp en aardewerk, ook van elders welbekend, die aan snoeren geregen rond een of ander lichaamsdeel werden gedragen. Er zijn ook eenige niet of gedeeltelijk doorboorde schijfjes in de verzameling ; misschien zijn deze onvoltooid. Het is echter ook mogelijk dat zij tot een andere categorie behoorden die blijkbaar niet aan een snoer werd geregen, zooals eenige zeer ruw gevormde aardewerkbeeldjes van een of ander viervoetig dier. Dezelfde onzekerheid bestaat ten opzichte van een aantal rechthoekige of in andere, vrij grillige, vormen gesneden stukken schelp, waarvan verscheidene bovendien zoo zeer beschadigd zijn, dat hun oorspronkelijke vorm min of meer problematisch blijft. Een aantal ruwe menschenbeeldjes van aardewerk, waarvan slechts één exemplaar ongeschonden bewaard is gebleven, zijn in den regel van een tweetal kleine ronde openingen voorzien. Bij het ongeschonden exemplaar, dat een vrouw voorstelt die met beide handen haar buik vasthoudt, hebben de openingen tusschen de armen en het bovenlijf blijkbaar als snoergaten dienst gedaan. Een der merkwaardigste stukken van de heele verzameling is een zorgvuldig geslepen „hartvormig" stuk kalksteen. Denzelfden vorm vertoont een kleine in de lengte doorboorde „kraal" van aardewerk. Beide voorwerpen zijn op Aruba, maar niet in dezelfde nederzetting, gevonden. En eindelijk moeten wij nog een groep keurig bewerkte miniatuur-beiteltjes van een zeer hard, nephrietachtig gesteente vermelden, die natuurlijk niet als werktuigen, maar als tooverparaphernaliën zijn te beschouwen.

Het materieele cultuurbezit der bevolking, zooals wij het uit de vondsten leeren kennen — is hiermee in hoofdtrekken geschetst. Er valt echter nog heel wat meer uit de archaeologische gegevens te halen. In de eerste plaats spreekt het vanzelf, dat een grondige studie van elk overblijfsel afzonderlijk ons allerlei kan leeren omtrent de wijze van bewerking en versiering,

d. w. z. aangaande de technische bekwaamheid en smaak van den vervaardiger en de hulpmiddelen waarover hij beschikt moet hebben. Vooral de rijke aardewerk-collectie is uiterst belangrijk — al bestaat zij ook voor verreweg het grootste deel uit kleine seherven. Wij leeren eruit naar welke methode het vaatwerk werd gevormd, hoe men de klei met andere stoffen mengde om barsten tijdens het bakken te voorkomen, voor welke soorten vaatwerk men bij voorkeur grover of fijner materiaal gebruikte e.d.m. en wij maken kennis met een rijke, hoewel vrij primitieve, ornamentiek in verschillende phasen harer ontwikkeling. Ook de steenen werktuigen spreken dikwijls een verrassend duidelijke taal. Gaandeweg leeren wij het verschil zien tusschen een beschadigd en een onvoltooid exemplaar en ontdekken wij het practisch nut van bepaalde onregelmatigheden, die wij aanvankelijk aan technisch onvermogen of slordigheid van den vervaardiger hadden toegeschreven. Dit alles laat zich natuurlijk niet zonder een groot aantal afbeeldingen beschrijven ; wij maken er echter melding van omdat juist die detail-gegevens ons zulk een gewichtig materiaal verschaffen voor toekomstig vergelijkend onderzoek.

Wat de geestelijke beschaving aangaat maken deze vondsten ons echter niet veel wijzer. Zij geven ons een bovendien nog vrij vage voorstelling van het algemeene beschavingsniveau, maar vertellen ons van het maatschappelijk en godsdienstig leven niets wat, wijl kenmerkend voor een bepaald cultuurgebied of een bepaalde stammengroep, op zekere historische betrekkingen zou kunnen wijzen en dus een geschikt uitgangspunt voor vergelijkend onderzoek zou zijn. Gelukkig bezitten wij echter nog een andere groep van gegevens die ons wel zulk een aanwijzing verschaffen : de grafvondsten. Hieruit blijkt namelijk dat op twee der eilanden (van Bonaire hebben wij geen gegevens) het bekende gebruik om menschelijke overblijfselen in urnen of tusschen schotels te begraven, althans gedurende een zekere periode (wellicht ook naast andere wijzen van begraven) in zwang moet zijn geweest. Voor zoover de gegevens strekken kunnen wij drie, misschien zelfs vier, typen van urnbegraving onderscheiden. De eerste methode bestond hierin dat het geheele lijk in hurkende houding in een groote urn werd geplaatst ; een tweede urn van hetzelfde type, maar iets wijder, zoodat zij den bovenrand van de lijkurn omsloot, diende daarbij als

deksel. Alle vier de urnen van dit type die bewaard zijn gebleven — deels waren zij onbeschadigd, deels konden zij uit de scherven worden gereconstrueerd — zijn afkomstig uit dezelfde nederzetting (Santa Cruz op Aruba), maar eenige groote scherven van Curaçao zijn onmiddellijk herkenbaar als randfragmenten van gelijksoortige urnen, zoodat het niet al te gewaagd is aan te nemen dat zij ook op dit eiland in gebruik zijn geweest. Slechts één der urnen bevatte nog een min of meer volledig skelet in hurkende houding, dat echter al gauw na het openen van de urn uit elkaar viel. De inhoud der overige urnen van dit type bestond uit een massa grootendeels vergane menschenbeenderen. Volgens getuigenissen van bewoners zouden nog in 't begin der 19e eeuw af en toe urnbijzettingen op Aruba zijn voorgekomen; zelfs verhaalde een oude man aan Van Koolwijk dat hij als klein kind zelf zulk een begrafenis had bijgewoond. Omtrent het gebruik van een ander soort urnen, die zich voornamelijk door een veel nauwere halsopening van de eerste groep onderscheiden, bezitten wij geen archaeologische gegevens. Van Koolwijk vond ze als watervaten in gebruik, maar men vertelde hem, dat ze, toen men ze vond, menschenbeenderen bevatten. Van het exemplaar dat wij bezitten is de opening echter zoo nauw, dat alleen het lijk of skelet van een pasgeboren kind er wellicht in zijn geheel door zou kunnen. Deze urnen kunnen dus — gesteld dat Van Koolwijk juist is ingelicht — behalve voor het begraven van pasgeboren kinderen alleen hebben gediend om losse skeletdeelen in bij te zetten; zoowel het eene als het andere komt, zooals wij zien zullen, ook elders voor. Van geheel anderen aard zijn de overige urnen waarin beenderen gevonden zijn. Hun eenig gemeenschappelijk kenmerk bestaat hierin dat zij niets karakteristieks hebben, noch wat grootte, noch wat vorm aangaat. Als de aardewerk-collectie niet zoo arm aan onbeschadigde exemplaren was, zou ongetwijfeld blijken dat deze derde groep van urnen zich in niets van het gewone huishoudelijke vaatwerk onderscheidt. De menschelijke overblijfselen die zij bevatten schijnen voor een deel herkend te zijn als kinderbeenderen; geen der exemplaren trouwens is groot genoeg om iets anders te bevatten dan been*fragmenten* of losse beenderen van zeer jonge kinderen. Ook dit gebruik, het bijzetten van beenderen in gewoon vaatwerk in plaats van in speciaal daartoe bestemde urnen, behoort volstrekt niet tot de zeldzaamheden.

Naast deze verschillende typen van urnbegraving in engeren en ruimeren zin heeft men naar alle waarschijnlijkheid ook het nauw ermee verwante gebruik gekend om een gedeelte van het skelet, namelijk den schedel, soms te zamen met enkele beenderen, tusschen schalen of ondiepe potten bij te zetten en het overige zonder eenig omhulsel te begraven. Absoluut betrouwbaar zijn de gegevens hieromtrent echter niet[1]).

Wat deze urnvondsten ons leeren komt dus hierop neer: zoowel „primaire" urnbegraving, waarbij het lijk in zijn geheel, als „secundaire", waarbij het skelet of een gedeelte daarvan in een urn wordt geplaatst, moet hier in gebruik zijn geweest; vermoedelijk paste men de eerste methode bij voorkeur (of uitsluitend ?) op volwassenen toe en de tweede op kinderen.

Dat deze gegevens een gewichtig ethnographisch aanknoopingspunt opleveren zal den lezer spoedig blijken. Voor wij dit echter nader demonstreeren, willen wij eerst een antwoord geven op de voor de hand liggende vraag wat wij met ons onderzoek eigenlijk willen bereiken. Oppervlakkig beschouwd lijkt het inderdaad van weinig belang of onze ethnographische kennis van het uiterst kleine deeltje van Zuid-Amerika waarmee wij ons bezighouden wat meer of minder diep gaat, maar ieder die zich wel eens met de ethnographie van Amerika als geheel beschouwd heeft beziggehouden weet, dat een helder inzicht in de ethnische en cultuurhistorische betrekkingen tusschen den Antillischen Archipel en de aangrenzende streken van Zuid-Amerika ons in staat zoude stellen een groot stuk beschavingsgeschiedenis van dit continent althans in hoofdtrekken te reconstureeren, en dat dus elk nieuw ethnographisch gegeven — hoe onbelangrijk ook op zichzelf — betreffende het gebied in kwestie als een hoogst welkome aanwinst mag gelden.

Het is een feit van algemeene bekendheid dat een groot deel der inboorlingen van noordelijk Zuid-Amerika telgen van Karaïbischen of Arowakschen stam zijn. Deze twee taalfamilies hebben een enorm, en voor een groot deel hetzelfde, verbreidingsgebied. Globaal aangeduid, valt hun territorium samen met de stroomgebieden van Orinoco en Amazone en de tusschenliggende streken van Brazilië. Ten Zuiden van de Amazone

[1]) Nadere bijzonderheden aangaande deze en andere vondsten vindt men in de gedetailleerde beschrijving der verzameling (Internationales Archiv für Ethnographie, Deel XXIV, blz. 51 vlgg.)

evenwel loopen de grenzen van beider verbreidingsgebieden geheel uiteen. Behalve een smalle strook onmiddellijk ten Z. van de rivier die nog gemeenschappelijk terrein is, vindt men, ook alweer globaal gesproken, de Karaïben in het Oosten en de Arowakken ten Westen en ten Zuiden daarvan. Wat de vroegere inheemsche bevolking van de Antillen betreft verkeeren wij feitelijk nog in 't onzekere. Men neemt algemeen aan, dat Cuba, Haïti, Jamaica, de Bahama-eilanden en de westelijke helft van Porto Rico ten tijde van de ontdekking grootendeels bevolkt waren met Arowakscche stammen terwijl de bevolking van oostelijk Porto Rico en de Kleine Antillen overwegend Karaïbisch was. Uit de oude berichten en latere archaeologische vondsten blijkt evenwel dat de oudste nog bereikbare bevolkingselementen in den archipel zeker niet Karaïbisch en vermoedelijk ook niet Arowaksch waren. In het westelijk deel van Cuba vonden de Spanjaarden stammen wier beschaving in allerlei opzichten van de typische Groote Antillen-cultuur afweek : vermoedelijk het overschot van een oudere, naar den uitersten westhoek teruggedrongen bevolking. Het jongste bevolkingselement op de Antillen zijn ongetwijfeld de Karaïben ; zelfs op de kleine eilanden is de niet-Karaïbische onderlaag zoowel in de archaeologische gegevens als in de ethnographische berichten overal terug te vinden. Geheel daarmee in overeenstemming is de inheemsche traditie der Eiland-Karaïben volgens welke zij onder den druk van andere, en wel voornamelijk Arowaksche, stammen den archipel zouden zijn binnengedrongen. Weliswaar staat hier — als wij sommige oudere schrijvers tenminste kunnen gelooven — een andere traditie tegenover, die de Karaïben uit Noord-Amerika laat komen, maar deze overlevering — zoo zij heeft bestaan — heeft zeker geen historische kern. Niet alleen wordt zij weerlegd door alles wat het ethnographisch en archaeologisch onderzoek in Florida (dat hun vroegere woonplaats zou zijn geweest) aan den dag heeft gebracht, maar bovendien hebben latere onderzoekingen in Zuid-Amerika met nagenoeg volstrekte zekerheid aangetoond dat de Karaïben zich van uit Centraal-Brazilië noordwaarts hebben verbreid.

Nu is het niet moeilijk om uit deze gegevens een theorie op te bouwen : Karaïbische stammen, opdringend naar het Noorden, vonden het kustgebied bevolkt met Arowakken ; deze, niet in staat de Karaïbische vloedgolf te weerstaan, overstroomden de

Antillen, de inheemsche bevolking deels in zich opnemend, deels terugdringend. Vervolgens kregen de thans in 't kustgebied gevestigde Karaïben het zelf te kwaad met de nog steeds over een groot deel van Guyana verspreide Arowakken en moesten zij op hun beurt een toevlucht zoeken op de eilanden, die zij 't een na 't ander veroverden, de gemengde bevolking uitroeiend of terugdringend, totdat hun invasie op Porto Rico tot staan kwam.

Deze theorie lijkt inderdaad zeer aannemelijk ; toch heeft zij twee zeer zwakke punten. In de eerste plaats is het feitelijk niet *bewezen* dat de eigenaardige bevolking die ten tijde van Columbus de Bahama's en het grootste deel der noordelijke Antillen bewoonde werkelijk uit Arowakken bestond. De sporadische taalkundige gegevens zijn nog nooit met de noodige nauwkeurigheid verzameld en geschift en de ethnographische en archaeologische gegevens zijn verre van afdoende. Dat deze Taino's, zooals zij gewoonlijk genoemd worden (naar het eerste inheemsche woord dat de Spanjaarden te hooren kregen), althans sterk met oud-Antillische (niet-Arowaksche) elementen vermengd waren, staat nu wel vast. Het tweede zwakke punt betreft de verhouding tusschen Arowakken en Karaïben op het vasteland. Immers, het eenige wat vaststaat is dat beide groepen reeds in de 16e eeuw over de gansche streek ten N. van de Amazone verspreid waren. Of de Arowakken daar inderdaad reeds gevestigd waren toen de Karaïben er kwamen — aangenomen dat deze werkelijk uit Centraal-Brazilië afkomstig zijn — daar weten wij feitelijk niets van. In den laatsten tijd is men er zelfs aan gaan twijfelen of er eigenlijk wel ooit zulke groote verschuivingen in dit deel van Zuid-Amerika hebben plaats gehad ; of wij niet veeleer met een geleidelijke verbreiding van zekere beschavingselementen te maken hebben, die volstrekt niet met een stammenverplaatsing op groote schaal gepaard is gegaan. In dat geval zouden de benamingen Arowakken en Karaiben dus een geheel andere beteekenis krijgen, n.l. die van bevolkingsgroepen wier beschaving in 't algemeen het type vertoont van de cultuur der meest karakteristieke Arowaksch- resp. Karaïbisch-sprekende stammen. Van het standpunt van deze theorie beschouwd, wordt het vraagstuk der praecolumbische ethnographie van noordelijk Zuid-Amerika natuurlijk nog ingewikkelder dan 't al was.

Tot nog toe is er alleen sprake geweest van Arowakken en

Karaïben. Het reusachtige gebied waarvan sprake is herbergt echter nog verscheidene andere stammengroepen. Voornamelijk valt hier de eveneens zeer uitgebreide Tupi-groep te noemen, wier gebied hoofdzakelijk ten O. en ten Z. van de Karaïbisch-Arowaksche streken ligt, maar wier meest westelijke en noordelijke verwanten tot in Guyana voorkomen. Hoewel deze groep, vooral bij de Arowakken vergeleken, op aanmerkelijk lageren trap van beschaving staat en dus in de cultuurgeschiedenis van Zuid-Amerika wel nooit een leidende rol zal hebben gespeeld, vormt zij toch reeds om den omvang van haar verspreidingsgebied en de, zij 't dan louter physieke, stuwkracht die zij kan hebben ontwikkeld, een bevolkingselement waarmee de cultuurhistoricus terdege rekening dient te houden. De vele andere stammen en stamgroepen in noordelijk Zuid-Amerika, even zoovele kleinere of grootere enclaves in de uitgestrekte gebieden waar Karaïben, Arowakken en Tupi het overheerschende bevolkingselement vormen of vormden, kunnen hier buiten beschouwing blijven, althans voor zoover zij niet tot de vertegenwoordigers der Andes-cultuur behooren. Bij laatstgenoemde toch moeten wij even stilstaan.

De noordelijke grens van de Andes-beschaving, die, gelijk bekend, haar hoogtepunt bereikte in het oude Peru en ten tijde der verovering tot diep in Chili was doorgedrongen, valt vrijwel met de staatkundige grens tusschen Zuid- en Midden-Amerika samen. Wel sluit zich Costa-Rica en wellicht ook een groot deel van Nicaragua in taalkundig opzicht aan bij Panama, dat in allen deele Zuid-Amerikaansch is, maar daar staat tegenover dat de invloed der Mexicaansch-Midden-Amerikaansche beschaving zich tot in oostelijk Costa-Rica doet gevoelen. Hier raken elkaar dus de invloedsferen van de twee hoogste beschavingscomplexen die het oude Amerika heeft voortgebracht : het noordelijke, dat zijn brandpunten had op de hoogvlakte van Mexico en op het schiereiland Yucatan, en het zuidelijke, welks uitstralingscentrum in het Zuiden van het tegenwoordige Peru was gelegen. Het spreekt van zelf dat het opmerkelijk verschil in beschaving tusschen de Midden- en Zuid-Amerikaansche „cultuur"- of, zooals men ze ook wel noemt, „half-cultuurvolken" eenerzijds en de overige bevolkingsgroepen der Nieuwe Wereld anderzijds aanleiding heeft gegeven tot allerlei hypothesen. Er is een tijd geweest dat men den oorsprong dier

hoogere beschaving overal zocht behalve in Amerika zelf, maar naarmate men haar grondiger leerde kennen en ook de studie der omwonende stammen van lagere cultuur allerlei nieuwe bijzonderheden aan het licht bracht, bleek meer en meer dat er geen enkele reden bestaat om haar inheemsche afkomst in twijfel te trekken. Immers al wat op 't eerste gezicht onverklaarbaar, wijl on-Amerikaansch, scheen, bleek bij nader inzien ook in het cultuurbezit der minder beschaafde stammen, zij 't ook in de kiem, aanwezig te zijn, m. a. w.: het onderscheid bleek van gradueelen, volstrekt niet van essentieelen aard te zijn. Op het interessante vraagstuk, hoe het komt dat juist de beschaving dier uitgestrekte volkenreeks langs den bergachtigen westrand van Zuid- en de hoogvlakten van Centraal-Amerika zulk een hooge vlucht genomen heeft, zullen wij hier niet nader ingaan. Wat ons op 't oogenblik vooral interesseert is de vraag in hoeverre die oude cultuur de beschavingsgeschiedenis der bevolking ten Oosten van het kustgebergte, en speciaal der drie groote stammengroepen die wij boven bespraken, geïnfluenceerd kan hebben. Hoewel het op 't oogenblik nog niet mogelijk is een afdoend antwoord op deze vraag te geven, zijn wij toch, dank zij de archaeologische nasporingen der laatste twintig jaar, niet meer uitsluitend op vermoedens aangewezen. Terwijl de Karaïbische beschaving overal waar wij haar aantreffen vrijwel hetzelfde, tamelijk primitieve, karakter vertoont, en ook de Tupi-stammen zich nergens boven het algemeene beschavingspeil der groep verheffen, is de Arowaksche cultuur daarentegen gekenmerkt door een opmerkelijke veelvormigheid en opvallende verschillen in ontwikkeling. Wat de historische Arowakken betreft, overschrijdt deze verscheidenheid nergens de grenzen bepaald door een gemeenschappelijk beschavingsniveau, maar in de centra van Arowaksche beschaving, die wij uit de archaeologische vondsten leeren kennen, had deze cultuur een ontwikkeling bereikt die in Zuid-Amerika door geen enkel historisch volk buiten het Andes-gebied geëvenaard wordt. De drie belangrijkste dezer centra zijn: 1. de Groote Antillen (wij nemen voor 't oogenblik aan dat de inheemsche bevolking daar, gelijk algemeen wordt aangenomen, van overwegend Arowaksche afkomst was); 2. de Amazone-delta en 3. het onmiddellijk aan de Andes grenzende laagland van N. O.-Argentina en O.-Bolivia. Wat 't eerste centrum aangaat staat 't vast dat Cuba reeds vóór de komst

der Spanjaarden in relatie stond met Yucatan en dat er een Antillische nederzetting is geweest op Florida. Het derde centrum is gelegen in de eenige streek waar zoowel Arowaksche als Tupi-stammen in rechtstreeksch contact moeten zijn geweest met de meest oostelijke uitloopers der Andes-cultuur. Het is uiterst moeilijk om de oude ethnographie dezer streek uit de gecompliceerde archaeologische gegevens te reconstrueeren en het begint dan ook pas den allerlaatsten tijd duidelijk te worden dat het Arowaksche element hier den boventoon moet hebben gevoerd. Dat de merkwaardige opbloei der Arowaksche cultuur in deze twee centra ten zeerste bevorderd moet zijn door de aanraking met de zooveel hoogere beschaving in Midden-Amerika en het centrale Andes-gebied, valt nauwelijks te betwijfelen, al is het archaeologisch onderzoek nog niet zoover gevorderd, dat de sporen van rechtstreekschen invloed met zekerheid zijn aan te wijzen. In de Amazone-delta kan natuurlijk van een rechtstreeksch contact met de Andes-cultuur geen sprake zijn. Wanneer wij echter opmerken dat de belangrijkste rivieren (de natuurlijke verkeerswegen) alle uitmonden in de Madeira, een der voornaamste zuidelijke zijrivieren van de Amazone, en dat de oostelijke grens van het verspreidingsgebied der Arowakken ongeveer vanaf het punt waarop de 15e graad Z. B. de oostgrens van Bolivia snijdt vrijwel met de Guaporé, de Madeira en de Beneden-Amazone samenvalt, dan behoeft het ons niet te verwonderen dat wij in de delta dezer rivier getuigenissen eener Arowaksche cultuur aantreffen die, voor zoover uit de weinige en gebrekkige publicaties valt op te maken, de vondsten in N. O.-Argentina en O.-Bolivia in menig opzicht nabij komen.

Het zal den lezer nu, naar wij hopen, duidelijk zijn, waarom wij van de studie der praehistorische ethnographie van den noordrand van Zuid-Amerika en de naburige eilanden zulke belangrijke resultaten verwachten. Wat speciaal Aruba, Curaçao en Bonaire betreft valt nog op te merken dat hun eigenaardige ligging reeds a priori doet verwachten dat zij aan invloeden van verschillende beschavingsgebieden blootgesteld zijn geweest. In de eerste plaats komt hier natuurlijk Noordwest-Venezuela in aanmerking, waarmee zij geographisch zoo goed als één zijn. Archaeologisch is deze streek zoo goed als onbekend, maar de nabijheid van Colombia wettigt het vermoeden dat niet alleen

de Karaïbische en Arowaksche stammen die Venezuela in laat-prae-historische en wellicht nog in vroeg-historische tijden hebben overstroomd, maar ook de oostelijke voorposten der Colombische Andescultuur hier hun sporen zullen hebben achtergelaten. Verder vormt de sterke noordoostpassaat een soort natuurlijke verbinding tusschen onze drie eilandjes en de lange eilandenbrug tusschen Yucatan en de Orinoco-delta. Bewoners van een der Groote Antillen moeten volgens een oud bericht reeds kort na de Spaansche invasie een toevlucht hebben gezocht op Curaçao. Of dit bericht juist is zal wel nooit met zekerheid zijn uit te maken, maar in elk geval bewijst het bestaan ervan dat zulk een overtocht als zeer wel mogelijk, ja zelfs als voor de hand liggend werd beschouwd.

Thans rest ons nog om met een duidelijk voorbeeld aan te toonen dat de archaeologische vondsten op onze drie eilandjes inderdaad veel tot de oplossing der hierboven vluchtig aangeroerde vraagstukken kunnen bijdragen. Wij kiezen daartoe het gebruik van urnbijzetting. Wanneer wij nagaan wat het archaeologisch en ethnographisch onderzoek in beide continenten ons aangaande het voorkomen van geheele of gedeeltelijke bijzetting kan leeren, dan komen wij tot de volgende resultaten. Het gebruik om het lijk in zijn geheel in een groote urn te plaatsen schijnt ten Noorden van Mexico niet of sporadisch voor te komen. Het is mogelijk dat onder de vele urngraven die gedurende de laatste 25 jaar vooral in de zuidoostelijke staten te voorschijn zijn gebracht, ook dit type hier en daar vertegenwoordigd is, maar uit de opgravingsrapporten blijkt dit niet. Wel blijkt eruit dat verreweg de meeste graven tot andere typen behooren. Ook uit Centraal-Amerika (incl. Mexico) zijn ons tot nog toe geen absoluut onbetwistbare gevallen van totale urnbijzetting bekend. Toch valt uit de oude berichten in verband met sommige vondsten met vrij groote zekerheid af te leiden, dat het gebruik in een groot deel van dit gebied (Mexico, Guatemala, Nicaragua, Costa-Rica) bekend was. Een enorme verbreiding daarentegen heeft het in Zuid-Amerika. Hoewel niet elk tot heden geconstateerd geval boven bedenking verheven is, wijst toch alles erop, dat het in zwang is geweest in het stroomgebied van Boven- en Midden-Amazone, aan de Araguaya (Centraal Brazilië), in Zuidoost-Brazilië, Noord-Argentina en de oostelijke helft van Bolivia, d.w.z. in het grootste deel van het gezamenlijke ver-

spreidingsgebied der drie groote stammenfamilies: Tupi, Karaïben en Arowakken. Ook ten W. van de Andes schijnt het sporadisch voor te komen; gegevens van eenige beteekenis hebben wij echter slechts betreffende Noordwest-Ecuador en Zuid-Peru.

Gevallen van gedeeltelijke urnbijzetting komen in Noord-Amerika veel voor in den uitersten zuidoosthoek. Men heeft zulke graven vooral aangetroffen langs de groote rivieren ten O. van de Missisippi en in de kuststreken van Georgia en Noordwest-Florida. Ten N. en W. van West-Tennessee zijn zij — enkele twijfelachtige gevallen buiten beschouwing gelaten — tot nog toe niet gevonden. Wat Centraal-Amerika betreft was deze wijze van bijzetting buiten twijfel bekend in Mexico, Yucatan en Nicaragua. In Zuid-Amerika vallen de verbreidingsgebieden van het eerste en het tweede type grootendeels samen; dat van type II omvat echter bovendien de stroomgebieden van Orinoco en Beneden-Amazone, Centraal-Matto Grosso en vermoedelijk ook de Groote en Kleine Antillen: althans op Jamaica en Balliceaux (bij St. Vincent) zijn gevallen gesignaleerd.

Nu zagen wij boven dat de bevolking van Aruba en Curaçao misschien nog twee andere vormen van urnbegraving heeft gekend. Vooreerst is het niet onwaarschijnlijk dat de groote urnen met betrekkelijk nauwe halsopening voor het bijzetten van zeer jonge kinderen hebben gediend, aangezien men voor het bijzetten van losse beenderen blijkbaar gewoon vaatwerk gebruikte. In verband hiermee is het opmerkelijk dat in Noordwest-Argentina begraafplaatsen gevonden zijn die blijkbaar uitsluitend bestemd waren voor urnen waarin de lijkjes van pas- of nog niet geboren kinderen werden bijgezet. In de tweede plaats vermeldden wij vondsten die schenen te wijzen op het gebruik om enkele losse skeletdeelen, speciaal den schedel, tusschen eenige schotels of ondiepe potten te plaatsen. Dit gebruik komt vooral veel voor in het Zuidoosten van de Vereenigde Staten. Zuidelijker is het hoofdzakelijk gevonden in Mexico, Nicaragua, Noordwest-Venezuela, Noord-Peru en Noordoost-Argentina. Somtijds liggen de overblijfselen (meestal alleen in een schedel bestaande) onbedekt op een schaal, soms ook zijn zij enkel met een omgekeerde schotel of ondiepe pot overdekt.

Uit deze gegevens blijkt dat de gewoonte om het heele lijk bij te zetten in een urn ongetwijfeld in Zuid-Amerika thuishoort.

Gedeeltelijke urnbijzetting komt op beide continenten voor, maar heeft in Zuid-Amerika een zooveel grooter en meer aaneengesloten verspreidingsgebied, dat het nauwelijks te betwijfelen valt, dat ook dit gebruik van Zuid-Amerikaanschen oorsprong is. Het kan trouwens geen toeval zijn, dat bijna alle urngraven van deze soort ten N. van Mexico juist in het eenige deel der Vereenigde Staten gevonden zijn, waarvan bewezen is, dat het onder Antillischen invloed heeft gestaan. Wij mogen dus aannemen dat beide vormen in Zuid-Amerika zijn ontstaan. Nu zou het uit een cultuurhistorisch oogpunt natuurlijk van groot belang zijn te weten van waar uit zij zich hebben verspreid. Wat de gedeeltelijke bijzetting betreft is dit, juist omdat dit gebruik zulk een enorme verbreiding heeft, uiterst moeilijk uit te maken. Het is echter van belang op te merken, in welke streken het tezamen met totale bijzetting voorkomt en waar niet. Het laatste is het geval in het N. en N.O. en in Centraal-Matto Grosso. Laatstgenoemde streek zou men het klassieke Karaïbenland kunnen noemen : zuidelijker komen geen Karaïbische stammen voor en vele gegevens wijzen erop, dat deze stammenfamilie zich van uit dit gebied noord- en noordwestwaarts verspreid heeft. Omgekeerd zijn de meeste en minst twijfelachtige gevallen van totale bijzetting gevonden in streken waar naar alle waarschijnlijkheid nooit Karaïben zijn geweest, n.l. in Z.O. Brazilië, N. Argentina en Centraal-Bolivia. Ook de gedeeltelijke bijzetting echter is hier zeer gewoon. Als men nu bedenkt dat in het eerstgenoemde gebied Tupi-stammen van ouds het overheerschende bevolkingselement vormden en de beide andere, gelijk wij reeds zagen, gekenmerkt zijn door een gecompliceerde oude beschaving waartoe behalve de centrale Andes-cultuur vooral Arowakken en Tupi-stammen het leeuwendeel hebben bijgedragen, dan moet men wel tot de conclusie komen, dat noch de totale, noch de gedeeltelijke urnbijzetting een oorspronkelijk Karaïbisch gebruik kan zijn.

Ook in de Andes-cultuur hoort het naar alle waarschijnlijkheid oorspronkelijk niet thuis. Wel komen beide vormen in dit gebied voor, maar de tot nog toe aangewezen gevallen zijn zoo schaarsch en vooral, vergeleken bij de gegevens uit meer oostelijke streken, zoo weinig karakteristiek, dat wij het gebruik ook hier als een van elders binnengedrongen cultuurelement moeten beschouwen. Zoo blijven dus als de mogelijke

„uitvinders"[1]) alleen de Arowakken en de Tupi nog over. Karakteristiek voor het Tupi-gebied zijn de door vele oude berichtgevers beschreven en later ook herhaaldelijk opgegraven wijde, naar onderen min of meer spits toeloopende „peervormige" potten, wier eenige versiering veelal bestaat in vingerafdrukken op den lagen, staanden bovenrand. Nu zijn zulke urnen in den laatsten tijd ook gevonden in Centraal-Bolivia en hoewel nauwkeurige archaeologische onderzoekingen, aangevuld door oude berichten, gelijk boven vermeld, als resultaat hebben opgeleverd, dat de oude beschaving in dit gebied voor een groot deel van Arowakschen oorsprong moet zijn geweest, meende men toch niet gerechtigd te zijn om nu ook de Tupi-afkomst van die urnen in twijfel te trekken. Hoe is hiermee nu echter te rijmen dat wij precies dezelfde urnen op Aruba vinden, dat ongetwijfeld nooit een Tupi-bevolking heeft gehad ? In dit licht bezien verliest de Tupi-theorie, althans wat de Boliviaansche urnen betreft, veel van haar waarde. Men kan moeilijk nalaten hier verband te zoeken en de mogelijkheid van nauwe ethnographische betrekkingen tusschen het centrale Andes-gebied en omstreken eenerzijds en Noordwest-Venezuela met de aangrenzende eilanden anderzijds althans ernstig te onderzoeken. Te meer schijnt dit gewenscht, wanneer wij opmerken dat de gegevens betreffende urnbijzetting op deze eilanden wellicht nog twee andere aanknoopingspunten van gelijke strekking opleveren. Immers, het bijzetten van pasgeboren kinderen in speciale urnen, een gebruik dat karakteristiek is voor Noordwest-Argentina (en dat volgens oude Spaansche schrijvers ook op andere plaatsen in het Andes-gebied voorkwam), was vermoedelijk ook op Aruba in zwang en het plaatsen van losse skeletdeelen tusschen, op, of onder vaatwerk komt op Zuid-Amerikaanschen bodem, voor zoover bekend, voornamelijk voor in Noordwest-Venezuela, in Peru en in Noordwest-Argentina[2]).

[1]) Dit woord is hier natuurlijk niet in absoluten zin gebruikt. Urnbijzetting komt ook in andere werelddeelen veel voor. Het gebruik kan dus in Amerika geïmporteerd zijn — hoewel dit om redenen waarop wij hier niet nader kunnen ingaan zeer onwaarschijnlijk is —; zoolang wij echter geen bewijzen hebben dat dit inderdaad het geval is, kunnen wij de bevolkingsgroep waarvan het op Amerikaanschen bodem is uitgegaan, als de uitvinders beschouwen.

[2]) Voor de uitgebreide literatuur over de in dit opstel genoemde vondsten zij verwezen naar de eerstvolgende aflevering van het Internationales Archiv für Ethnographie.

Het zou echter voorbarig zijn uit deze schaarsche aanwijzingen vèrstrekkende theorieën te willen opbouwen. Ongewijfeld bewijzen zij echter — en daarom was het te doen — dat de archaeologische vondsten op Aruba, Curaçao en Bonaire van meer gewicht zijn voor de studie der cultuurgeschiedenis van Zuid-Amerika dan de eerste kennismaking zou doen vermoeden.

HET MIJNWERK DER SOCIETEIT VAN SURINAME OP DEN VAN-DEN-BEMPDENBERG 1729–1741

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

In het jaar 1729 werd wederom voor rekening der Societeit van Suriname een bergwerk begonnen tot het opsporen van goud en andere mineralen in Suriname. De voorgaande exploratie voor de Societeit was beëindigd in het jaar 1723 door de veroordeeling van den bedrijfsleider Salomon Herman Sanders en den verkoop der opstallen van het bergwerk op den Parnassusberg, nabij de Suriname-rivier westoever. Deze Sanders, geboortig uit Hessen-Cassel, was als soldaat in dienst der Societeit getreden en had toen te kennen gegeven, dat hij ervaring bezat in het geweer- en instrumentmaken en kennis had van mineralen[1]). Sanders was zijne opsporingen begonnen op den Parnassusberg in het jaar 1717 tijdens het bestuur van Gouverneur Mahony ; in de directie van het mijnwerk, dat door slaven geschiedde, werd hij bijgestaan door een paar Duitsche bergwerkers[2]). Mahony's opvolger, Gouverneur Coetier toonde nog alle vertrouwen in Sanders' bekwaamheid ,maar Gouverneur Temming doorzag den goudzoeker en maakte een einde aan diens bedrijf. Het verloop daarvan is door den heer J. W. IJzerman beschreven in een opstel over Sanders' reis naar de Boven-Corantijn in 1720 (Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap deel 28, 1911). Gouverneur Temming kocht in 1723 het terrein met de opstallen op den Parnassusberg om deze te voegen bij den grond, dien hij daar sedert kort bezat tot het aanleggen van de plantage Bergendaal[3])

Tijdens de bestuursperiode van Gouverneur Carel Emilius Henry de Cheusses zou met een nieuw bergwerk voor de Societeit een aanvang worden gemaakt. Door de bemoeiïngen van

[1]) Notulen Directeuren Societeit van Suriname, 4 Juni 1716; Brief van Gouverneur Mahony aan Directeuren 23 Maart 1717.

[2]) Brieven uit Suriname aan Directeuren, 1722 fol. 493.

[3]) Brieven uit Suriname aan Directeuren 1723 fol. 23. v°, 73, 405.

den deelgerechtigde in de Societeit, François van Aerssen van Sommelsdijk, en diens in Duitschland vertoevenden neef, kapitein De Cheusses (blijkbaar Jacob Alexander Henry de Cheusses, broeder van den Gouverneur) nam de Societeit twee Duitschers in dienst, den opperbergsteiger Zacharias Ludwig Dohler en een bergwerker[1]). Deze arriveerden begin 1729 in de kolonie en deden in Februari hun eersten onderzoekingstocht de Suriname-rivier op. Zij bezichtigden den Parnassusberg en den nabijgelegen Pinkierberg en begaven zich vandaar naar een ééndagreis hoogerop gelegen berg tusschen de Maewassi- en Cederkreek aan den oostoever der Suriname-rivier. Hier meenden zij een geschikt terrein voor het bergwerk te hebben gevonden. Zij zonden eenige mineraalaarde naar Paramaribo, opdat de Gouverneur deze naar Amsterdam zou verschepen ten onderzoek door de essayeurs aldaar[2]). Deze deelden als hunne bevinding aan de Directeuren der Societeit mede, dat er eenige apparentie van goud en zilver was aangetroffen[3])

Vóór het antwoord uit Amsterdam in Suriname was ontvangen, had men in de kolonie de aanvankelijke verwachtingen al vrijwel laten varen ; de opperbergwerker Dohler noemde de vooruitzichten niet gunstig, toen Gouverneur De Cheusses in den zomer het werk in oogenschouw kwam nemen. Bij de essay eener tweede proefzending, naar Amsterdam opgezonden, vond men daarin dan ook geen mineralen meer[4]).

Nog voor het einde van het jaar 1729 kwam de opperbergsteiger te overlijden, terwijl de bergwerker-smelter door koortsen werd aangetast. Wel waren reeds twee nieuwe krachten, door bemiddeling van kapitein De Cheusses in Duitschland voor de Societeit aangenomen, in de kolonie gearriveerd, maar de bekwaamheid dezer bergwerkers bleek niet voldoende, om aan het werk de goede leiding te geven[5]).

Er kwam eerst weder voortgang in het bedrijf door de in-

---

[1]) Notulen Directeuren 30 Aug. 1728 ; en 12 Aug. 1729 ; Brieven uit Suriname 1729 fol. 6, 309.

[2]) Brieven uit Suriname 1729 fol. 11 v°.

[3]) Notulen Directeuren 1 en 3 Juni 1729.

[4]) Brieven uit Suriname 1729 fol. 449 ; Notulen Directeuren 12 en 16 Aug. 1729.

[5]) Brieven uit Suriname 1729 fol. 565, 923 v°.; 1730 fol. 661. v°.; Notulen Directeuren 8 Sept. 1729.

diensttreding van den opperbergsteiger Georg Anthoni Wiegand. Deze nam einde 1730 de leiding over van het mijnwerk op den Van-den-Bempdenberg, gelijk de berg genoemd werd – blijkbaar aldus geheeten naar den president-directeur der Societeit van Suriname, Aegidius van den Bempden[1]).

Twee proefzendingen met mineralische gesteenten en stoffen werden in het jaar 1731 naar Amsterdam opgestuurd; het onderzoek der eene zending wees de aanwezigheid van zeer weinig goud en zilver uit, in de tweede ontbrak alle mineraal[2]).

In het volgend jaar leidde de opsporing van mineralen op den Van-den-Bempdenberg evenmin tot resultaat, en ook bij een onderzoek hooger de rivier op vermocht men niets te vinden[3]). Van verdere proefzendingen naar Amsterdam vernemen wij niet, maar wel bleven de opperbergsteiger en drie bergwerkers de volgende jaren in dienst der Societeit. Wiegand kwam in 1736 te overlijden; in het zelfde jaar werden de drie andere bergwerkers buiten dienst gesteld bij gelegenheid dat Gouverneur Raye het mijnwerk op den Van-den-Bempdenberg kwam inspecteeren[4]).

Doch ook toen nog gaf de Societeit hare pogingen niet op. In 1739 arriveerden weder twee Duitsche bergwerkers, door de Societeit in dienst genomen, in de kolonie. Slechts één hunner, Johan Frederik Teubner, was in het jaar 1741 nog in Suriname werkzaam[5]). Een door Teubner gesteld verslag zijner verrichtingen werd door Gouverneur Van de Schepper in Februari 1741 aan Directeuren gezonden;

Teubner handelde in het relaas over zijne onderzoekingen op en nabij den Van-den-Bempdenberg en de andere bij de Suriname-rivier gelegen bergen tusschen den Parnassus-berg en

---

[1]) Brieven uit Suriname 1730 fol. 913 v°., 1731 fol. 1003, 1106; Notulen Directeuren 17 Juli 1730.

[2]) Notulen Directeuren 7 en 25 Juni 1731; 11 en 15 Januari 1732.

[3]) Brieven uit Suriname 1732, fol. 556, 950.

[4]) Brief van Gouverneur Raye aan Directeuren 6 Oct. 1736, waarin deze foutief den Van-den-Bempdenberg vereenzelvigt met den Parnassusberg. De staat van dienst der bergwerkers is te vinden op de Monsterrollen, uit Suriname aan Directeuren gezonden.

[5]) Monsterrollen 1739 en 1741, (Teubner staat hierop foutief geboekt onder den naam Johan Frederik Deymer).

de Cederkreek ; naar zijne meening leverde de streek slechts „leere en zonder kracht wesende bergarten" op[1]).

Na kennisneming van dit rapport besloten Directeuren om Teubner uit hun dienst te ontslaan en paspoort te verleenen. Aan het einde van 1741 werd de bergwerker in Suriname van den monsterrol afgevoerd en daarmede eindigde zijn werkzaamheid[2]).

De delfstoffen-exploratie in Suriname trad, gelijk bekend is, in het jaar 1743 een nieuwe phase in door de oprichting der Geöctroyeerde Surinaamsche Mineraal-Compagnie ; promotors dezer onderneming waren de uit Duitschland afkomstige Philip Hack, directeur der Societeit van Suriname, woonachtig te Amsterdam, en zijn broeder Wilhelm Hack[3]).

---

[1]) Brieven uit Suriname, 1741 fol. 156.

[2]) Notulen Directeuren 28 April 1741.

[3]) Inleiding tot het gedrukte octrooy der Compagnie (Archief Societeit van Suriname no. 104) ; Notulen Directeuren Societeit 1742 ; Elias, Vroedschap van Amsterdam II 1035.

DE GESCHIEDENIS VAN DEN KONINKLIJKEN SLAAF

DOOR

APHRA BEHN

(*Vervolg*)

De heer, die hem gekocht had, was een jonge man uit Cornwallis, Trefry genaamd; een man van groot verstand en degelijke kennis, die in dat district geplaatst was door den Lord-Gouverneur, om al diens zaken te leiden. Over de laatste woorden van Oroonoko tot den kapitein nadenkend, en de rijkdom van zijn kleeding ziende, was hij nauwelijks in de boot gekomen, of hij vestigde zijn blikken op hem; en daar hij op zijn gelaat, in zijn gestalte en voorkomen iets zoo bijzonders, voornaamheid van blik en hoogheid van houding aantrof, en bemerkend dat hij Engelsch sprak, voelde hij zich er zeer toe aangetrokken om navraag te doen naar zijn rang en lotgevallen; tenaanzien waarvan Trefry, hoewel Oroonoko die, door enkel toe te geven, dat hij boven den rang van gewone slaven stond, trachtte te verbergen, spoedig uitvond, dat hij iets nog grooters was, dan hij erkende; en vanaf dat oogenblik een zoo groote achting voor hem begon op te vatten, dat hij hem daarna voor altijd liefhad als zijn liefste broeder, en hem al de voorkomendheden betoonde, die een zoo voornaam man toekwamen.

Trefry was een uitstekend wiskundige en talenkenner, kon Fransch en Spaansch spreken; en gedurende de drie dagen, dat zij in de boot bleven (want zoo lang duurde de tocht van het schip naar de plantage) onderhield hij Oroonoko zoo aangenaam door zijn optreden en zijn gesprekken, dat hij niet minder ingenomen was met Trefry, dan deze met den Prins; en hij overwoog dat hij tenminste hierin gelukkig was, dat hij, nu hij eenmaal, zoolang hij er tenminste bij berustte zulks te blijven, slaaf was, een man van zoo uitnemend verstand en optreden als meester had. Zoodat hij, vóór zij hun reis de rivier op beëindigd hadden, geen bezwaar meer had Trefry al zijn lotgevallen mede te deelen, en het grootste gedeelte van wat ik hier verteld

heb, en zich geheel en al aan zijn nieuwen vriend toevertrouwde, van wien hij zag, dat hij al het onrecht dat hem was aangedaan, betreurde en onder den invloed was van al zijn groote daden; die met zulk een bescheidenheid en fijngevoeligheid voorgedragen werden, dat zij hem heelemaal overwonnen, en hem aan zijn belangen onderworpen maakten. En hij beloofde hem, op zijn woord en eer, dat hij de middelen zou vinden, om hem weer naar zijn eigen land terug te voeren; hem verzekerend, dat hij een volmaakte afschuw had van een zoo schandelijke handelwijze; en dat hij liever gestorven zou zijn, dan zich aan zulk een trouwbreuk te hebben schuldig gemaakt. Hij bemerkte, dat het den Prins ten zeerste bezorgd maakte te weten, wat van zijn vrienden geworden was, en hoe zij hun slavernij opnamen; en Trefry beloofde dat hij zorg zou dragen voor een onderzoek naar hun omstandigheden, en dat hij er een verslag van krijgen zou.

Ofschoon Oroonoko, zooals hij later zeide, weinig reden had om aan de woorden van een *Backearary* geloof te slaan; toch, hij wist niet waarom, zag hij een soort oprechtheid, en ontzaginboezemende waarachtigheid in het gelaat van Trefry; hij zag fatsoen in zijn oogen, en hij bemerkte, dat hij verstandig en wijs genoeg was om te begrijpen wat eer is: want het was een zijner leerstellingen: *een man van geest kon geen bedrieger of een schurk zijn.*

Tijdens hun tocht de rivier op, legden zij bij verschillende huizen aan om te eten, en telkens wanneer zij landden, stroomden talrijke menschen toe om hem te zien; niet dat hun oogen niet dagelijks aan het gezicht van slaven gewend waren, maar de roep over Oroonoko was hem vooruitgegaan, en iedereen was vol bewondering voor zijn schoonheid. Bovendien had hij een rijk gewaad aan, zoo verschlllend van de rest, waarin hij gevangen genomen was, en waar de kapitein hem niet van had kunnen ontrooven, omdat hij genoodzaakt was bij verrassing de hand op zijn persoon te leggen op het oogenblik, dat hij hem verkocht. Toen hij merkte dat zijn gewaad, zooals hij dacht, de aanleiding was, om des te meer te worden aangestaard, vroeg hij Trefry hem iets te geven, dat meer voor een slaaf geschikt was, hetgeen deze deed, en hij legde zijn kleederen af: desniettegenstaande, scheen hij door alles heen, en zijn Osnabrugsch (een soort bruine Hollandsche kleedij die hij aan had) kon de bekoorlijkheid van

zijn uiterlijk en voorkomen niet verbergen; en hij had niet minder bewonderaars, dan toen hij zijn schitterend gewaad droeg. De Koninklijke Jongeling verscheen in spijt van den slaaf, en de menschen konden niet helpen, dat zij hem, zonder het van plan te zijn, op een andere manier behandelden. Zoodra zij hem naderden, eerden en achtten zij hem; onwillekeurig dwongen zijn oogen ontzag af, en aan elk gemoed boezemde zijn gedrag dat in. Zoo dat men over niets anders sprak, dan over dezen jongen en ridderlijken slaaf, zelfs zij, die nog niet wisten dat hij een prins was.

Ik moet u vertellen, dat de Christenen nimmer slaven koopen of zij geven hun den een of anderen naam van hen zelf, daar hun eigen namen waarschijnlijk zeer barbaarsch zijn, en moeilijk uit te spreken; zoodat mijnheer Trefry Oroonoko dien van Caesar gaf; welke naam in dat land even lang zal leven, als die (nauwelijks méér) roemrijke van den grooten Romein; want zonneklaar is het dat hij niets van den persoonlijken moed van dien Caesar miste, en dingen verrichtte even gedenkwaardig, waren zij uitgevoerd in een deel der wereld dat vol was met menschen en geschiedschrijvers, die hem hadden kunnen geven, wat hem toekwam. Maar zijn ongeluk was, dat hij in een onbekende wereld viel, die alleen een vrouwelijke pen opleverde om zijn roem te verheerlijken; ofschoon ik niet twijfel, of deze ware ook door pogingen van anderen blijven leven, als niet de Hollanders, die onmiddellijk na zijn tijd dat land veroverden, al diegenen gedood, verbannen en verstrooid hadden, die in staat waren de wereld het leven van dezen grooten man veel beter te vertellen, dan ik het gedaan heb. En de heer Trefry, die daar toe het plan had, stierf voor hij het begonnen had, en beklaagde zich zelf, dat hij het niet bij tijds ondernomen had.

Voor het vervolg moet ik Oroonoko dus Caesar noemen, daar hij in onze westelijke wereld alleen bij dien naam bekend was, en bij dien naam werd hij aan den oever bij Parham-Huis, waar hij bestemd was als slaaf te dienen, ontvangen. Maar als de koning zelf (God zegene hem) aan wal gekomen ware, zou er bij de geheele plantage, en die, welke in de nabuurschap lagen, geen grooter verwachting geweest kunnen zijn, dan in dien tijd op de onze: en hij werd meer als een gouverneur dan als een slaaf ontvangen: desniettegenstaande, zooals de gewoonte was,

wezen zij hem zijn stukje land, zijn huis en zijn bezigheid op de plantage toe. Maar daar het meer voor den vorm was, dan uit eenige bedoeling, om hem aan het werk te zetten, had hij van een slaaf alleen den naam te verduren, en vertoefde eenige dagen in het huis, al de bezoeken, die bij hem werden afgelegd, ontvangend, zonder zich naar dat deel der plantage waar de negers waren te begeven.

Ten slotte was hij genoodzaakt zijn land, zijn huis, en het hem toegewezen werk te gaan opnemen. Maar nauwelijks was hij bij de huizen der slaven, die wel een kleine stad op zich zelf lijken, aangekomen, of de negers die hun werk allen hadden laten liggen, kwamen allemaal naar buiten om hem te aanschouwen, en ontdekten dat hij die Prins was die, op verschillende tijden, het meerendeel hunner naar deze streken verkocht had, en uit een soort vereering die zij voor groote mannen hebben, vooral als zij hen kennen, en vol van de verwondering en het ontzag die zij bij zijn aanblik gevoelden, wierpen zij zich allen aan zijn voeten, in hun taal uitroepend: „Leef, o Koning! Leef lang, o Koning!" en betoonden hem, onder het kussen zijner voeten, zelfs godsdienstige eer.

Verscheiden Engelsche heeren waren bij hem; en wat mijnheer Trefry hun verteld had, werd hier bevestigd; waarvan hij zelf te voren geen andere getuige gehad had dan Caesar zelf. Maar hij was oneindig verheugd om zijn hoogheid door de vereering van alle slaven bevestigd te vinden.

Caesar, aangedaan door hun overmaat van vreugde en eerbetoon, verzocht hen op te staan, en hem als hun medeslaaf in hun midden te ontvangen, hen verzekerend, dat hij niets meer was. Waarop zij eenstemmig een allerverschrikkelijkst en afschuwelijkst rouw- en leedbeklag aanhieven, dat hij en de Engelschen slechts met veel moeite tot bedaren konden brengen: maar ten slotte slaagden zij er in, en zij brachten al hun barbaarsche muziek in gereedheid, en elk hunner doodde en bereidde iets van zijn eigen voorraad (want elke familie heeft haar eigen land, waarop zij, in hun vrijen tijd, alle mogelijke eetbare dingen kweeken) en het te zamen voegend, maakten zij een schitterend avondmaal, hun *Groote Kapitein*, hun *Prins* uitnoodigend, het met zijn tegenwoordigheid te vereeren; hetgeen hij deed, en verscheidene Engelschen met hem, waarbij zij hem allen van dienst waren, sommigen door te spelen, anderen door

den geheelen tijd voor hem te dansen, naar gelang van de zeden hunner verschillende naties, en door met onvermoeide ijver te trachten hem te vermaken en behagelijk te stemmen.

Terwijl zij aan den maaltijd zaten, vertelde de heer Trefry aan Caesar, dat de meesten dezer jonge slaven heelemaal in de war waren van liefde voor een mooie slavin, die zij sinds omstreeks zes maanden op hun land gezien hadden; de Prins, die nooit het woord liefde hoorde zonder een zucht, noch er ooit melding van hoorde maken zonder de aandrang om dieper door te dringen in dat onderwerp, dat hem van alle gesprekken het aangenaamst was, vroeg, hoe zij zoo ongelukkig kwamen, geheel en al in de war te zijn om een mooie slavin? Trefry die verliefd van aard was en zoo goed als ieder ander graag over liefde sprak, ging verder met zijn verhaal en vertelde, dat zij de bekoorlijkste zwarte die ooit op hun plantage gezien was, hadden, omstreeks 15 of 16 jaar oud, naar hij giste; dat wat hem betreft hij sinds haar komst niets gedaan had dan om haar zuchten; en dat al de blanke schoonheden, die hij gezien had, hem nooit zoo volkomen bekoord hadden als dit mooie schepsel gedaan had; en dat geen man, van welke natie ook, haar ooit aanschouwd had zonder op haar verliefd te worden; en dat al de slaven bij voortduring aan haar voeten lagen: en de geheele straat weerklonk van de roep van Clemene, want zoo (zeide hij) hebben wij haar gedoopt: maar zij wijst ons allen af met een zoo edele verachting dat het een wonder is te zien, dat zij die zoo eeuwige verlangens inboezemt, zelf niets dan ijs en onverschilligheid is. Zij heeft het sieraad van de bekoorlijkste ingetogenheid die ooit de jeugd haar schoonheid gaf; de zachtste zuchtster, zoo, dat men, als zij tot liefde in staat was, zou zweren dat zij kwijnde terwille van een afwezig man; en zoo teruggetrokken, als of zij vreesde zelfs door den God Des Daags ontvoerd te worden, of dat de wind kussen zou stelen van haar teederen mond. Haar arbeidstaak, iederen dag maakt de een of andere zuchtende minnaar er een smeekbede van, om die voor haar te mogen verrichten; hetgeen zij blozend aanvaardt, en met tegenzin, uit vrees dat hij haar voor belooning een blik zal vragen, waarop hij de vrijpostigheid niet durft te hebben om te hopen, met zoo groot ontzag treft zij de harten van haar bewonderaars. „Het verbaast mij niet,” antwoordde de Prins, „dat Clemene slaven weigert, schoon als zij, naar uw zeggen, immers is; maar wel verbaast

het mij hoe zij ontkomt aan hen, die zich met haar kunnen onderhouden als gij, of waarom, daar zij uw slaaf is, gij haar niet tot overgave dwingt ?" „Ik beken, zeide Trefry, dat, toen ik haar tegen haar wil zoo lang over mijn liefde onderhouden had, dat ik door mijn hartstocht vervoerd was tot boven het betamelijke, ik klaar geweest ben om van die voordeelen van kracht en sterkte gebruik te maken, die de natuur mij gegeven heeft. Maar o, zij ontwapent mij door die ingetogenheid en dit weenen, zoo teeder en aandoenlijk, dat ik mij van zelf terug trek, en mijn ster dank, dat zij de overmacht over mij gehouden heeft." Het gezelschap lachte over zijne hoffelijkheid tegen eene slavin, maar Caesar kon slechts de adel van zijn hartstocht en karakter toejuichen, daar die slavin van adel kon zijn, of, wat beter was, ware begrippen van eer en deugd in zich kon hebben. Zoo brachten zij die nacht door, na van de slaven alle mogelijke eerbewijs en gehoorzaamheid ondervonden te hebben.

Den volgenden dag vroeg Trefry Caesar om, als de hitte was afgenomen, te gaan wandelen en bracht hem opzettelijk bij de hut der mooie slavin ; en vertelde hem, dat zij, over wie zij de vorige avond gesproken hadden, daar teruggetrokken leefde : „Maar, zeide hij, ik zou niet wenschen dat gij in haar nabijheid komt ; want ik ben zeker, dat gij, zoodra gij haar aanschouwt, verliefd zult worden". Caesar verzekerde hem, dat hij ontoegankelijk was voor de bekoringen dier sexe, en dat hij, als hij zich ook maar verbeeldde, dat zijn hart zoo trouweloos kon zijn om na Imoinda weder lief te hebben, geloofde, het uit zijn boezem te zullen scheuren. Nauwelijks hadden zij dit gezegd, of een kleine ruige hond, die Clemene ten geschenke gekregen had, en waar zij veel pleizier in had, liep naar buiten ; en zij, niet wetende, dat daar iemand was, liep naar buiten om hem binnen te halen. Maar Trefry pakte haar bij haar hand, en riep : „Clemene, hoe je ook een minnaar ontvlucht, toch moest je dezen vreemdeling eenig respect betoonen", op Caesar wijzend. Maar zij, alsof zij besloten had haar oogen nimmer meer naar het gelaat van een man op te slaan, neigde hen des te meer naar den bodem, toen hij sprak, en gaf den Prins gelegenheid te beter naar haar te kijken. Er was geen lang staren noodig, noch een lange beschouwing, om te weten te komen, wie dit schoone schepsel was ; hij zag spoedig aan alles van haar Imoinda ; in een oogenblik zag hij haar gelaat, haar gestalte, haar

houding, haar ingetogenheid, en dat alles riep zijn ziel met blijdschap naar zijn oogen te voorschijn, en liet zijn lichaam bijna ontdaan van leven : het stond bewegingloos, en wist voor een oogenblik niet, dat het leefde ; en ik geloof, dat hij nooit tot zich zelf gekomen ware, zoo overweldigd was hij door overmaat van vreugde, als hij niet deze ontspanning gevonden had, dat hij Imoinda als dood in de armen van Trefry zag vallen. Dit deed hem tot zich zelf komen, en hij liep haar te hulp, en vatte haar in zijn armen, waar zij langzamerhand tot zich zelf kwam ; en het is onnoodig te zeggen, met welke vervoeringen, welke verrukkingen van vreugde zij beiden elkander een tijdlang zonder spreken aanschouwden ; dan elkander in de armen drukten ; dan opnieuw staarden, als twijfelden zij nog, of zij de zaligheid, die zij vast gegrepen hadden, bezaten : maar toen zij hun spraak terug hadden, men kan zich niet voorstellen, hoe teedere dingen zij elkander toen toevoegden, vol verwondering, welk vreemd spel van het noodlot hen weer tezaam gebracht had. Zij vertelden elkaar spoedig hun lotgevallen, en betreurden gelijkertijd hun lot ; maar te zelfder tijd betuigden zij wederkeerig, dat zelfs boeien en slavernij zacht en gemakkelijk waren, en met vreugde en blijdschap gedragen zouden worden, waar zij zoo gelukkig konden zijn elkander te bezitten, en in staat te zijn, hun geloften na te komen. Caesar zwoer dat hij de heerschappij der wereld verachtte, zoolang hij zijn Imoinda aanschouwen kon, en zij keek neer op grootheid en praal, die ijdelheden van haar kunne, wanneer zij naar Oroonoko zien kon. Hij aanbad zelfs de hut, waar zij verblijf hield, en zeide, dat dat kleine stukje wereld hem meer geluk zou geven, dan het gansche heelal doen kon ; en zij getuigde, dat het, verlucht door de aanwezigheid van Oroonoko, een paleis was.

Trefry was bovenmate verheugd over dit nieuws, en hoorde, dat deze Clemene de schoone geliefde was, over wie Caesar hem te voren gesproken had ; en hij was niet weinig voldaan, dat de hemel den Prins zoo vriendelijk gezind was, om zijn ongeluk door een zoo gelukkig toeval te verzoeten ; en de geliefden aan hen zelf overlatend, was hij vol ongeduld om naar Parham-Huis (dat op de zelfde plantage lag) te komen, om mij verslag af te leggen over wat gebeurd was. Ik was even ongeduldig om deze geliefden een bezoek te maken, daar ik met Caesar al vriendschap gesloten en uit zijn eigen mond vernomen had,

wat ik verteld heb ; hetgeen bevestigd werd door zijn Fransch-man, die aan land gezet was om zijn fortuin te zoeken, en van wien zij geen slaaf konden maken, omdat hij een Christen was ; en hij kwam dagelijks naar Parham-heuvel om zijn Prinselijken leerling te zien en zijn respect te betuigen. Zoo dat ik mij, vol bemoeienis en belangstelling voor alles wat op Caesar, dien ik verzekerd had dat hij zijn vrijheid herkrijgen zou zoodra de Gouverneur aankwam, betrekking had, dadelijk naar de plaats haastte, waar deze geliefden waren, en oneindig blij was te bevinden, dat deze mooie jonge slavin (die alreeds al onze achting om haar ingetogenheid en buitengewone bevalligheid gewonnen had) dezelfde was, over wie ik Caesar zoo veel had hooren spreken. Men kan zich voorstellen, dat wij toen een drievoudige achting voor haar hadden ; en ofschoon wij haar, door dat zij over haar geheele lichaam met mooie bloemen en vogels getatoueerd was, ook vroeger al voor iemand van stand hielden, toch konden wij haar, toen wij wisten, dat Clemene Imoinda was, niet genoeg bewonderen.

Ik heb vergeten u te vertellen, dat zij die in dat land in den adelstand geboren zijn, zoo fijn over de voorzijde van de romp hunner lichamen gekerfd en opgehoogd worden, dat het er uit ziet of het lakwerk is, daar de figuren als reliefkant om de zoomen der bloemen worden opgehoogd. Bij sommigen, zooals Caesar, wordt alleen een kleine bloem, of een vogel, op het vlak der slapen ingekerfd, en zij, die zoo over het geheele lichaam getatoueerd zijn, gelijken onze oude Picten, die in de kronieken afgebeeld staan, maar dit kerfwerk is fijner.

Sinds dien gelukkigen dag nam Caesar Clemene tot vrouw, tot de algemeene vreugde van al het volk ; en er was bij de voltrekking van het huwelijk zooveel praal, als de streek verschaffen kon : en binnen zeer korten tijd daarna werd zij zwanger van een kind, dat Caesar in de wetenschap dat hij de laatste van zijn geslacht was, er nu toe bracht haar zelfs te aanbidden. Deze nieuwe gebeurtenis maakte hem ongeduldig om zijn vrijheid te herkrijgen, en iederen dag onderhandelde hij met Trefry over zijn en Clemene's vrijheid, en bood hem hetzij goud, hetzij een groote hoeveelheid slaven aan, welke betaling zou plaats hebben, voor zij hem gaan lieten, mits hij eenige zekerheid kon hebben, dat hij zou heengaan, wanneer zijn losgeld betaald was. Zij hielden hem van dag tot dag met beloften stil, en stelden het

antwoord uit, tot de komst van den heer Gouverneur ; zoodat hij hen van valschheid begon te verdenken, en dat zij hem aan het lijntje wilden houden tot den tijd van de bevalling zijner vrouw, en ook van het kind een slaaf maken ; want al de kinderen behooren aan hen, aan wie de ouders behooren. Deze gedachte maakte hem zeer ongerust, en zijn neerslachtigheid boezemde hun argwaan in, zoodat ik door sommige lieden, die bang waren voor een oproer (hetwelk somtijds zeer noodlottig is in die koloniën, waar de slaven zoo overvloedig zijn, dat zij de blanken in grooten getale overtreffen) genoopt werd mij met Caesar te onderhouden, en hem al de voldoening te geven, waartoe ik maar eenigszins in staat was. Zij wisten, dat hij en Clemene nauwelijks een uur per dag mijn verblijf verlieten ; dat zij met mij aten, en dat ik hen, met alles, waartoe ik in staat was, verplichtte. Ik gaf hen afleiding door hun de levens der Romeinen en groote mannen te vertellen, die hem behagen in mijn gezelschap deden stellen ; en haar, door haar al de aardige handwerken te leeren, die ik meester was, en door haar verhalen van nonnen te vertellen en te trachten, haar tot de kennis van den waren God te brengen. Maar van alle onderwerpen van gesprek, hield Caesar dáárvan het minst, en hij kon nooit verzoend raken met onze begrippen over de Drieëenheid, waar hij altijd een grap van maakte ; het was een raadsel, van hetwelk hij zeide dat het hem gek zou maken, als hij zou trachtten het te begrijpen, en men kon hem niet aan het verstand brengen, wat geloof is. Niettemin, deze gesprekken faalden er niet zoo in, hem afleiding te verschaffen, dat hij het gezelschap van ons vrouwen niet verre verkoos boven de mannen, want hij kon niet drinken, en wie dat niet kan doen, gaat in dat land voor een slechte gezel door. Zoo dat wij, door hem er toe te brengen veel van ons te houden, in den omgang met hem volkomen vrijheid van spreken hadden, ik vooral, die hij zijn *„Groote Meesteres"* noemde ; en inderdaad legde mijn woord een groot gewicht bij hem in de schaal. Om deze redenen had ik de gelegenheid bij hem op te merken, dat hij in den laatsten tijd niet heelemaal opgewekt was, zooals hij placht te zijn ; dat hij meer teruggetrokken en in gedachten verzonken was ; en zeide hem, dat ik het niet goed van hem vond, om argwaan te koesteren, dat wij ons woord met hem zouden breken, en hem en Clemene niet vergunnen zouden om naar zijn eigen koninkrijk terug te keeren, hetgeen niet zulk een

groote afstand was, maar wanneer hij eenmaal op reis was, zou hij daar spoedig aankomen. Hij gaf mij een paar antwoorden, die bewezen dat er twijfel in hem was, hetgeen mij hem vragen deed, welk voordeel het zou opleveren om te twijfelen? Het zou ons slechts vrees voor hem inboezemen en ons misschien dwingen hem zoo te behandelen, als ik zeer ongaarne zien zou; dat wil zeggen, het zou zijn opsluiting kunnen veroorzaken. Misschien was dit van mij geen gelukkige uitlating, want ik bemerkte, dat dit woord, dat ik vergeefs weer trachtte te verzachten, hem onaangenaam trof: evenwel, hij verzekerde mij dat hij, welk besluit hij ook zou nemen, niets tegen de blanken doen zou; en wat mij zelf betreft, en hen, die op de plantage waar hij vertoefde, waren, hij zou liever zijn eeuwige vrijheid, en het leven zelf, verbeuren, dan op die plaats zijn hand op te heffen tegen zijn grootsten vijand. Hij verzocht mij op dit stuk geen vrees te koesteren, want hij kon niets doen, wat de eer hem niet voorschreef . maar hij beschuldigde zichzelf dat hij zoo lang de slavernij verdragen had ; toch weet hij die zwakheid enkel aan de liefde, die in staat was hem zelfs zijn roem te doen verwaarloozen; waarom hij zich zelf nu ieder oogenblik van den dag verwijten toevoegde. Hij sprak nog veel meer in dezen geest, met een houding, welke ongeduldig genoeg was om mij te doen beseffen, dat hij niet lang meer in slavernij verkeeren zou, en ofschoon hij alleen den naam van slaaf te dulden had, en niets van het wee en het gezwoeg van een slaaf op hem rustte, toch was dat voldoende om hem onrustig te maken; en hij, die altijd in beweging, en onder de wapenen placht te zijn, had te lang in ledigheid geleefd. Hij had een geest een en al onstuimigheid en vurigheid, en die konden niet tot loome rust getemd worden; en ofschoon hij alle pogingen aanwendde om zich te oefenen in zulke bezigheden en vermaken, als dat land opleverde, als hardloopen, worstelen, stokwerpen, jagen en visschen, achtervolgen en dooden van reusachtige tijgers, die dit vasteland in overvloed opleverde; en wonderbaarlijke slangen, zooals Alexander, naar verhaald wordt, er tegenkwam aan de Amazonenrivier, en welke te overmeesteren Caesar veel vreugde verschafte; toch waren dit geen bezigheden belangrijk genoeg voor zijn groote ziel die steeds naar meer roemruchte daden hunkerde.

Voor ik dien dag van hem scheidde, verkreeg ik, met veel moeite, een belofte van hem, dat hij nog een weinig langer ge-

duld zou oefenen, en de komst van den heer Gouverneur afwachten, die iederen dag aan onze oevers tegemoet gezien werd. Hij verzekerde mij, dat hij dit doen zou en stelde er prijs op dat ik wist, dat deze belofte uitsluitend werd afgelegd om mij, in wie hij het volst vertrouwen stelde, genoegen te doen.

Hierna dacht noch ik, noch de overheid van de streek, die bang voor hem was, het passend hem dikwijls uit het gezicht te laten, maar eenparig werd besloten hem netjes te behandelen, hem de verplichting op te leggen om binnen een bepaalden omtrek te blijven, en hem zoo zelden mogelijk te vergunnen, naar de plantages der negers te gaan, of, wanneer hij dat deed, door menschen vergezeld te worden, die, naar den schijn, meer bedienden dan spionnen zouden zijn. Voor eenigen tijd nam men deze voorzorg, en Caesar beschouwde het als een teeken van buitengewoon respect, en was blijde, dat zijn ontevredenheid hen genoopt had hem met meer voorkomendheid te behandelen ; hij ontving een nieuwe verzekering van den opzichter, welke versterkt werd door de meening van al de heeren van het land, die hem het hof maakten. Het is misschien niet onaardig te vertellen met welke afleidingen wij hem, of liever hij ons geduren dezen tijd, waarin wij vaker in zijn gezelschap waren dan te voren het geval geweest was, bezighield.

Het stond vast dat mijn verblijf in dat land maar kort zou zijn, omdat mijn vader op zee stierf en nooit in het bezit van de eereplaats geraakte, die men voor hem bestemd had, (welke Luitenant-Generaal van zes en dertig eilanden benevens het vasteland van Suriname was) noch van de voordeelen, welke hij gehoopt had daardoor te zullen oogsten : zoodat wij, ofschoon wij genoodzaakt waren onze reis te vervolgen, niet van plan waren op die plaats te blijven. Hoewel ik, met een enkel woord, nog het volgende over haar wensch te zeggen : dat wijlen Zijne Majesteit, zaliger gedachtenis, had hij slechts gezien en geweten welk een uitgestrekte en bekoorlijke wereld hij in dat vasteland bezat, er nimmer zoo gemakkelijk ten behoeve der Hollanders van gescheiden zou zijn. Het is een vasteland welks geweldige uitgestrektheid nog nooit geheel opgenomen is, en misschien meer voortreffelijke aarde bevat dan de heele rest van de wereld, want, naar men zegt, reikt het naar de eene zijde van oost tot west zelfs tot aan China, en naar een andere zijde tot aan Peru. Het levert alle mogelijke dingen, zoowel ter verfraaiïng

als voor nuttigheid op ; het is daar eeuwige lente, altijd zoo als bij ons alleen April, Mei en Juni zijn ; het is onafgebroken lommerrijk, daar de boomen te gelijk alle stadiën van bladeren en vruchten, van bloeiende knoppen tot rijp herfstoogst dragen ; boschjes oranjes, limoen- en citroenboomen, vijgeboomen, nootmuskaatboomen, en edele reukkruiden, die voortdurend geur verspreiden, al de boomen als groote ruikers, met bloemen van verschillende soorten versierd ; sommige zijn heelemaal wit, of purper, andere scharlaken of blauw of geel, tezelfder tijd rijpe en donzige pas-gezette vruchten dragend, of iederen dag nieuwe voortbrengend. Het hout zelf van al deze boomen heeft een speciale waarde, boven gewoon timmerhout ; want als men ze zaagt, zijn zij van verschillende kleuren, prachtig om te zien, en brengen een flinken prijs op, voor inlegwerk bovendien. Behalve dat, leveren zij uitnemende balsems en gommen ; zoodat wij onze kaarsen van zulk een geurige stof maken, dat zij niet alleen voldoende licht geven, maar als zij branden, hun geuren overal in het rond verspreiden. Cederhout is de gewone brandstof, en alle huizen worden er mee gebouwd. Zelfs het vleesch dat wij eten, als het van eigen teelt, ik bedoel uit het land is maakt de heele kamer geurig ; in het bijzonder een klein beest, dat Armadillo heet, een ding dat ik bij niets zoo goed kan vergelijken als bij een rhinoceros ; het zit heelemaal in een witte rusting, zoo samengevoegd dat het zich er even goed in beweegt alsof het niets aan had. Dit beest heeft ongeveer den omvang van een varken van zes weken. Maar er kwam geen eind aan, wanneer ik verslag wou afleggen van al de verschillende wonderbaarlijke en vreemde dingen, die dat land oplevert, en waarnaar wij buitengewoon gaarne op zoek gaan ; hoewel die avonturen dikwijls noodlottig, en ten minste gevaarlijk zijn. Maar terwijl wij Caesar bij deze ondernemingen in ons gezelschap hadden, vreesden wij geen ongeval en ondervonden er ook geen.

Zoodra ik in het land was, bood men mij het beste huis, Sint Jans Heuvel genaamd aan. Het stond op een groote rots van wit marmer, aan welks voet ver in de diepte de rivier stroomde, en waar langs men aan dien kant niet kon afdalen ; de kleine golven, steeds tegen de voet van den rots klotsend en spoelend, maakte het zachtste gemurmel en gekabbel der wereld ; en de overzijdsche oever was met zulke enorme hoeveelheden ver-

schillende, eewig bloeiende, elken dag en ieder uur versche bloemen getooid, met een scherm daarachter van statige, op duizenderlei wijs gevormde en getinte boomen, dat het uitzicht het verrukkelijkste was, hetwelk de fantaisie kan voortbrengen. Aan den zoom van deze witte rots, naar de rivier toe, was een wandelpad, of boschje, van oranje- en limoenboomen, omstreeks de halve lengte van de Mall hier, welks bloemrijke en vruchtdragende takken aan de top elkander ontmoetten, en de zon, wier stralen daar steeds vurig zijn verhinderden met een enkele straal in het boschje door te dringen ; en de koele lucht die van de rivier kwam, maakte het niet alleen geschikt om er op al de heetste uren van den dag menschen in te ontvangen, maar verfrischte ook de teere bloesems, en maakte het altijd aangenaam en bekoorlijk; en voorwaar, de heele wereld kan niet zulk een heerlijke plek aanwijzen als dit boschje was : niet al de tuinen van het roemruchte Italië kunnen een lommer voortbrengen, dat met dit kan wedijveren, hetwelk natuur en kunst tezamen zoo bovenmate schoon maakten ; en het is een wonder om te zien hoe zulke reusachtige boomen, zoo groot als Engelsche eiken, op zulk een harde rots en in zoo weinig aarde als die rots bedekte, wortel konden schieten. Doch alle dingen zijn daar van nature zoo zeldzaam, heerlijk en wonderlijk. Maar nu onze uitspanningen.

Soms plachten wij jonge tijgers te verrassen en in hun hol op te zoeken, er acht op gevend wanneer de oude voor voedsel op prooi uitgingen : en dikwijls hebben wij in groot gevaar verkeerd, en snel ons leven door de vlucht moeten redden, als wij door de tijgermoeders verrast werden. Maar eenmaal, boven alle andere keeren, gingen wij met dit doel uit, en Caesar was bij ons en nauwelijks had hij een jonge tijger uit zijn nest gestolen, of wij kwamen de moeder tegen, welke met het achtereind van een koe, dat zij met haar machtige klauwen had afgescheurd, in haar muil naar haar hol ging. Wij waren enkel met vier vrouwen, Caesar, en een Engelschen heer, de broeder van Harry Martin, den grooten Cromwellist; wij zagen dat er geen ontsnappen was aan dit razende en roofgierige dier. Evenwel, wij vrouwen vluchtten zoo snel wij konden weg ; maar onze voeten zouden onze levens niet gered hebben, als niet Caesar, toen hij zag dat de tijger haar prooi in de steek liet, om hem met des te meer spoed te bereiken, haar jong had neergelegd en, mijnheer Martins sabel ter hand nemend dezen gevraagd had om òf hem bij

te staan, òf de dames te volgen. Hij gehoorzaamde hem, en Caesar kwam tot een ontmoeting met dit monsterachtige dier, dat kolossale afmetingen en reusachtige ledematen had en met open kaken op hem afkwam ; en zijn ontzagwekkende, strenge oogen recht op die van het dier richtend, en een zeer vaste en doelzekere verdedigende houding aannemende, stootte hij zijn zwaard dwars door het dier, tot diep in zijn hart en tot aan het gevest van zijn zwaard. Het stervend beest strekte haar klauwen uit maar op het punt om zijn dij vast te grijpen, in dat zelfde oogenblik door den dood verrast, deed zij hem geen ander kwaad dan dat zij hem, door haar lange nagels heel diep in zijn vleesch te drukken, een lichte wond toebracht, doch het vleesch kon zij niet vastgrijpen, om er een stuk af te scheuren. Toen hij dat gedaan had, gaf hij ons eens signaal om terug te keeren; hetgeen wij, na eenige zekerheid van zijn overwinning verkregen te hebben, ook deden en wij troffen hem aan, terwijl hij zijn zwaard trok uit de borst van de tijger, die in haar bloed op den grond lag. Hij nam het jong op, en met een onbekommerdheid die niets van vreugde of blijdschap van een overwinning had, kwam hij de welp aan mijn voeten leggen. Wij waren allen uitermate verwonderd over zijn moed, en over den omvang van het dier, dat omtrent de hoogte van een vaars, maar geweldig groote en sterke leden had.

Een andere keer, toen hij in de bosschen was, doodde hij een tijger, die lang die streek onveilig gemaakt had, en een menigte schapen en ossen en andere dieren, bestemd voor het onderhoud van hen, aan wie zij toebehoorden, geroofd had. Een massa menschen viel dit dier aan, sommigen bewerend dat zij het verschillende kogels verscheiden malen dwars door het lichaam geschoten hadden ; en anderen zwerend, dat zij zelfs zijn hart doorboord hadden ; en zij geloofden dat het meer een duivel dan een sterfelijk ding was. Caesar had vaak gezegd dat hij zin had dat monster op te zoeken, en sprak met verscheiden heeren, die het hadden aangevallen ; waarbij de een uitriep ; „ik raakte hem met zóóveel vergiftige pijlen," een ander met zijn geweer in dit, nog een ander in dat deel ; zoodat hij, al de plaatsen opmerkend, waar men hem geraakt had, zich voorstelde dat hij hem overmeesteren zou door hem een andere soort wonde toe te brengen dan een der anderen tot nu toe gedaan had; en op een dag zeide hij (aan tafel) „Wat voor zegeteekenen en kransen,

dames, wilt gij voor mij maken, als ik u het hart van dit roofgierig dier thuis breng, dat al uw lammeren en biggen verslindt?" Wij beloofden hem allen, dat hij uit onze handen zijn loon ontvangen zou. Aldus na een boog genomen te hebben, die hij uit een massa had uitgezocht, verwijderde hij zich met twee mannen het woud in, waar hij meende dat de verslinder vertoefde. Zij waren er nog niet erg ver in doorgedrongen, toen zij zijn stem hoorden, brommende en knorrende, als of hij pleizier had in iets waar hij mee bezig was. Toen zij in het gezicht kwamen, vonden zij hem snuffelend in de buik van een pas geroofd schaap, dat hij opengescheurd had; en ziende, dat er menschen in de buurt kwamen, pakte hij zijn prooi stevig met zijn roofklauwen vast, en wierp een uiterst wilde, woedende blik op Caesar, zonder dat hij klaarblijkelijk op hem toe wou komen, uit vrees dat hij te zelfder tijd verliezen zou wat hij in zijn bezit had. Zoo dat Caesar een tijd lang kon stil staan, en enkel maar op hem mikte en een goede gelegenheid afwachtte om hem te raken waar hij van plan was. Het duurde eenigen tijd voor hij dat volbrengen kon; en hem te wonden en niet te dooden, zou hem des te woedender gemaakt, en hem in gevaar gebracht hebben. Hij had een pijlkoker aan zijn zijde, zoodat hij, als er een miste, een ander in de plaats kon nemen. Tenslotte gaf hij hem, door zich een klein eindje terug te trekken de gelegenheid om te eten, want hij bemerkte dat het dier hongerig was, en het schaap begon te verslinden, zoodra het zag dat hij zich terugtrok, begeeriger naar zijn prooi dan naar het verrichten van nieuwe wandaden; maar hij, naar een kant om hem heensluipend, en zijn lichaam achter zekere gewassen die hoog en dicht groeiden, verbergend, mikte zoo goed op hem dat hij hem zooals zijn plan was, juist in het oog raakte, en de pijl was met zooveel kracht, en met een zoo vaste hand afgeschoten, dat hij in zijn hersens bleef steken, en hem krampachtige sprongen deed maken en voor een paar minuten gek worden, maar met behulp van een tweede pijl viel hij dood op zijn prooi. Caesar sneed hem open met een mes, om te zien waar die wonden waren, waarover men hem bericht had, en waarom hij er niet aan gestorven was. Maar nu zal ik iets vertellen, dat misschien onder de menschen geen geloof zal vinden; omdat het een gewone meening van ons is, dat niets een wond in het hart kan krijgen en toch blijven leven. Doch toen het

hart van dit moedige dier uit het lichaam genomen werd, waren er zeven looden kogels in, de wonden tot groote lidteekenen dichtgegroeid, en hij leefde geruimen tijd met de kogels, want het was lang sinds zij afgeschoten waren. Dit hart bracht de overwinnaar naar ons toe, en het was een groote bezienswaardigheid, die de heele streek bekijken kwam; en die Caesar gelegenheid gaf om een massa mooie verhalen te doen over krijgsvoorvallen, en vreemde ontsnappingen.

Op andere tijden placht hij uit visschen te gaan; en in een gesprek over die uitspanning, hoorde hij, dat wij in dit land een heel vreemde visch, sidder-aal genoemd, hadden (een aal waarvan ik gegeten heb) die, terwijl hij leeft, een zoo kouden aard heeft, dat hij hen die staan te visschen, al hebben zij een snoer van hoe groote lengte ook, met een roede aan het eind daarvan, op hetzelfde oogenblik dat het aas door den aal wordt aangeraakt, hen, zeg ik, die de roede vasthouden, dermate verstijft, dat zij voor een tijd van hun bewustzijn beroofd worden; en sommigen zijn in het water gevallen, en anderen stortten als dood op den oever der rivier waar zij stonden, zoodra deze visch het aas aanraakte. Caesar was gewoon daarover te lachen, en meende dat het onmogelijk was, dat een man zijn kracht verloor door de aanraking van een visch; en kon de gedachte niet begrijpen, dat een koude zelfstandigheid die eigenschap zou bezitten; evenwel, hij was zeer benieuwd te beproeven, of het op hem dezelfde uitwerking had als op iedereen, en stelde vaak pogingen in het werk, maar tevergeefs. Tenslotte kwam de langgezochte visch aan het aas, toen hij op den oever stond te hengelen; en in plaats van de roede weg te werpen, of haar een plotselinge ruk het water uit te geven, waardoor hij zoowel de aal gevangen zou hebben, als de roede kwijtgeraakt voor zij te veel macht over hem zou hebben, pakte hij haar, ter wille van de proef, des te harder en viel bezwijmend in het water; en daar hij nog altijd den hengel vasthield, voerde de stroom hem, bewusteloos als hij was, een heel eind mede, tot een boot van Indianen hem opnam; en dezen voelden, toen zij hem beetpakten, dat een verstijving hen beving, en daardoor merkten zij dat hij de hengel in zijn hand had; welke zij met een pagaai (dat is een korte riem) daaruit sloegen, en met aal en al in de boot trokken. Als Caesar half dood was door de uitwerking van deze visch, hij was het nog meer door die van het water,

waar hij den afstand van een mijl gaans in gelegen had, en het bleek hun groote moeite te kosten, om hem weer tot het leven terug te brengen ; maar ten slotte slaagden zij daarin, en brachten hem thuis, waar hij in een paar uur weer geheel hersteld en opgekwikt was, en niet weinig beschaamd over de ondervinding, door een aal overmeesterd te zijn, en bij de gedachte dat iedereen, die zijn uitdagende taal gehoord had, om hem zou lachen. Maar wij vroolijkten hem op ; en toen hij gerustgesteld was, hadden wij aan het avondmaal op tafel de aal, die omstreeks een kwart el lang was, en heel fijn vleesch had ; en des te meer waard was, daar hij zooveel als bijna het leven van een zoo edel man gekost had.

Omstreeks dezen tijd waren wij vaak in doodelijke angst naar aanleiding van eenige twisten tusschen de Engelschen en de Indianen; zoodat wij, tenzij in grooten getale, nauwelijks in goed vertrouwen naar de Indiaansche steden of naar een andere plaats waar zij woonden durfden te gaan, uit vrees, dat zij ons zouden aanvallen, gelijk zij onmiddellijk na mijn vertrek ook deden ; en toen die streek in het bezit der Hollanders was, behandelden dezen hen niet zoo voorkomend als de Engelschen : zoodat zij de huizen binnendringend, alles wat zij krijgen konden stuk sloegen, en de moeder des huizes ophingen en al haar kinderen om haar heen ; en een knecht, die ik achtergelaten had, in stukken sneden, en hem aan de boomen vastspijkerden,

Deze veete begon terwijl ik nog daar was ; zoodat ik voor de helft het genoegen verloor dat ik mij voorgesteld had, doordat ik n.l. de Indiaansche steden niet zou zien en bezoeken. Maar op een dag, toen ik over onze tegenslag op dit punt, mijn spijt uitsprak, vertelde Caesar ons, dat wij niet bang behoefden te zijn, want dat, als wij zin hadden om te gaan, hij op zich nam onze geleider te zijn. Sommigen wilden wel, maar de meesten durfden het niet te wagen. Omstreeks achttien onzer besloten er toe, en stapten in de prauwen, en na acht dagen kwamen wij in de buurt van een Indiaansche stad aan. Maar bij de nadering, zonk sommigen van ons gezelschap de moed in de schoenen ; en zij durfden niet aan wal te gaan ; daarom stemden wij, wie wilden en wie niet. Wat mij betreft zeide ik, als Caesar wil, wil ik ook. Hij besloot er toe ; mijn broeder eveneens, en mijn meid, een flinke, moedige vrouw. Daar geen onzer de volkstaal sprak, en wij meenden dat wij, wanneer wij enkel maar zagen, en niet

wisten wat zij zeiden, maar een half genoegen zouden hebben, namen wij een visscher die zich aan den mond der rivier ophield, en daar reeds langen tijd woonachtig was, en brachten hem er toe met ons mede te gaan. Maar daar hij onder de Indianen bekend was als iemand die handel bij hen dreef, en daar hij, door daar lang te vertoeven, van kleur een volmaakte Indiaan geworden was, werd met het idee om hen te verrassen door hen iets te laten zien, wat zij nog nooit gezien hadden (dat is blanke menschen) besloten dat alleen ik, mijn broeder en mijn meid gaan zouden. Daarom lieten Caesar, de visscher en de rest, zich achter wat dikke rietstengels en bloemen die aan den oever groeiden, verbergend ons voortgaan, naar de stad toe die heelemaal langs den oever van de rivier uitgestrekt lag. Een eindje van de huizen, of hutten, zagen wij er sommigen dansen, anderen bezig met water van de rivier te halen en te dragen. Niet hadden zij ons bemerkt, of zij verhieven een luid geschreeuw, dat ons eerst verschrikte ; wij dachten dat het was om mannen te roepen die ons dooden moesten, maar het schijnt dat het van verwondering en verbazing was. Zij waren allen naakt ; en wij waren, zooals het beste is voor de heete landen, schitterend en rijk gekleed ; zoodat wij er buitengewoon mooi uitzagen; mijn eigen haar was kort geknipt, en ik had een tafzijden kap, met zwarte veeren op mijn hoofd : mijn broeder droeg een stoffen costuum, met zilveren strikken en knoopen, en een overvloed van groene linten. Het was alles ongeloofelijk verrassend voor hen, en omdat wij hen stil zagen staan tot wij naderden, schepten wij moed en gingen verder, kwamen bij hen en boden ons hunne handen aan ; welke zij namen en zij bekeken ons heelemaal in de rondte, telkens meer menschen er bij roepend die in een zwerm naar buiten kwamen, allen vol verwondering, en onder den uitroep van *Tepeeme ;* hun haar in hun handen omhoog houdend, en het breed uitspreidend naar degenen, welke zij naar buiten riepen ; alsof zij zeggen wilden (zooals het inderdaad beteekende) : „*Tallooze wonderen*" of „niet" of „niet meer dan de haren van hun hoofd, te tellen". Langzamerhand werden zij stoutmoediger en na ons eerst van alle kanten aangestaard te hebben, durfden zij ons nu aan te raken, hun handen op al de trekken van ons gezicht leggend, onze borst en armen betastend, een rok optillend en dan vol verbazing er nog een te zien ; en schoenen en kousen bewonderend, maar nog

meer onze kousebanden, die wij hun gaven, en die zij om hun beenen bonden, daar zij aan de einden met zilveren veters doorregen waren; want alles wat glanst boezemt hun achting in. Kortom, wij lieten toe, dat zij ons naar hartelust opnamen, en wij dachten dat er aan hun bewondering voor ons nooit een einde zou komen. Toen Caesar en de anderen bemerkten dat wij met zooveel verbazing ontvangen werden, voegden zij zich bij ons, en toen zij den Indiaanschen koopman, dien zij kenden, bij ons zagen (door deze visschers, immers Indiaansche kooplieden genoemd, onderhouden wij het verkeer met hen, want zij houden er niet van om ver van huis te gaan, en wij gaan nooit naar hen toe) toen zij hem daarom zagen, barsten zij opnieuw in vreugde uit, en riepen in hun taal: „O, daar is onze Tiguamy, en nu zullen wij zien, of deze dingen spreken kunnen". En aldus op hem toekomende, gaven sommigen hunner hem de hand en riepen: „Amora Tiguamy", hetgeen zooveel is als: *Hoe maakt gij het?* of *Welkom vriend;* en allen in éénen dreun, begonnen zij tegen hem te kakelen, en vroegen of wij verstand en bewustzijn hadden? Of wij konden spreken over levens- en krijgszaken, zooals zij? Of wij konden jagen, zwemmen en duizend dingen doen die zij doen konden? Hij antwoordde hen, dat wij dat konden. Daarop noodigden zij ons in hun huizen, en zetten ons wild en buffelvleesch voor en naar buiten gaande, zochten zij een blad van een boom, dat *Sarumbo*-blad heet, en zes yards lang is, en spreidden het als een tafellaken op den grond; en een ander in stukjes snijdend om voor borden te dienen, plaatsten zij ons op kleine lage Indiaansche bankjes, die zij uit één stuk hout snijden en eenigszins als Japanwerk beschilderen. Ieder krijgt op zoo'n stuk blad zijn maal opgediend en het smaakte heel goed, maar te sterk gepeperd. Toen wij gegeten hadden, namen mijn broer en ik onze fluiten, en speelden voor hen, hetgeen hun nieuwe verwondering baarde; en ik bemerkte spoedig, door een bewondering die aan de natuur van deze menschen eigen is, en door hun volkomen onwetendheid en eenvoud, dat het niet moeilijk moest zijn, om een onbekende of buitensporige godsdienst onder hen te vestigen, of hun het eene of andere denkbeeld of verdichtsel bij te brengen. Want bij het zien hoe een verwant van mij een stuk papier met een brandglas ontvlammen liet, een kunstje dat zij nooit te voren gezien hadden, waren zij er na aan toe hem als een

God te aanbidden, en verzochten hem zijn naam of de letters daarvan neer te schrijven, opdat zij die als bezweringsformule tegen winden en stroomen konden gebruiken, hetgeen hij deed, en bij die weersgesteldheden gebruiken zij hem en verbeelden zich, dat hij tooverkracht had om die te overwinnen, en bewaarden hem als een heilige relikwie. Zij zijn heel bijgeloovig, en noemden hem de Groote Peeie, dat is *Profeet*. Zij lieten ons hun Indiaansche Peeie zien, een jongen van omstreeks zestien jaar zoo schoon als de natuur een man maar maken kan. Zij wijden daartoe een mooie jongeling van af zijn kindsheid toe, en wenden alle kunst aan, om hem op de beste manier, zoowel in schoonheid als in gestalte, te vervolmaken. Men voedt hem op in al de kleine kunsten en listen, waartoe zij in staat zijn, in al die handige kunstgrepen en behendigheden, waardoor hij indruk maakt op het gemoed, en hij is een geleerde niet alleen in de geneeskunst, maar ook in de religie ; en doet hen door deze kunstjes gelooven, dat hij soms hun pijnen stilt, b.v. door kleine slangen uit het aangetaste lichaamsdeel te trekken, of zonderlinge vliegen, of wormen, of andere vreemde dingen : en hoewel zij behalve dat ongetwijfeld goede geneesmiddelen voor bijna al hun ziekten hebben, genezen zij de patient meer door de verbeelding dan door medicijnen, en maken zichzelf gevreesd, bemind en geëerd. Deze jonge Peeie had een lieve jonge vrouw, die ziende dat mijn broeder haar kuste, op mij kwam toeloopen en mij kuste. Daarna kusten zij elkaar, en maakten er een groote pret van zoo ongewoon was het ; en nieuwe bewondering en gelach verspreidde zich onder de menigte, zoodat zij die „ceremonie" die zij van te voren noch in praktijk brachten, noch kenden, nooit vergeten zullen. Caesar had zin om hun krijgsaanvoerders te zien en zich met hen te onderhouden, en wij werden naar hunne huizen geleid, waar wij verscheidene hunner groote bevelhebbers, die juist krijgsraad gehouden hadden, aanschouwden. Maar een zoo verschrikkelijke aanblik als het was om hen te zien kan geen fantaisie voortbrengen ; geen kwade droomen kunnen een zoo vreeselijk schouwspel voorstellen. Wat mij betreft, ik hield hen eerder voor aardgeesten of duivels dan voor menschen. Hoe hun gestalte er echter ook mocht uitzien, hun innerlijk was heel menschelijk en edel; doch sommigen misten hun neus, sommigen hun lippen, sommigen zoowel neus als lippen, sommigen hun ooren, en anderen hadden sneden door iedere wang, met lange splitten,

waardoor hun tanden te voorschijn kwamen. Zij hadden verscheiden andere ontzaglijke wonden en lidteekenen, of liever verminkingen. Zij hadden *Comitias*, of kleine schortjes voor, en katoenen gordels waar hun ontbloote mes in stak, een boog op hun rug, en een pijlkoker aan hun lendenen ; en de meesten hadden veeren van verschillende kleuren op hun hoofd. Zij riepen „Amora Tiguamy" tot ons bij onze binnenkomst en stelden er prijs op dat wij hetzelfde tegen hen zeiden. Zij lieten ons zitten, en gaven ons drank van de beste soort, en verwonderden er zich evenveel over ons te zien als de anderen gedaan hadden. Caesar was even verbaasd over hun gezichten, zich afvragend hoe zij in den krijg allemaal dermate gewond konden zijn ; hij was ongeduldig te vernemen, hoe zij allen aan die vreeselijke teekenen, meer van woede en boosaardigheid, dan wonden in edelen krijg opgedaan, gekomen waren. Zij vertelden ons door onzen tolk, dat wanneer er een oorlog gevoerd werd, twee mannen, uitgekozen door een ouden legeraanvoerder wiens krijgstijd voorbij was, moesten wedijveren om het bevelhebberschap : d.w.z. om groot krijgsoverste te worden ; en voor de oude rechters die niet meer strijden kunnen, gebracht, wordt hen gevraagd, wat zij durven te doen om te toonen, dat zij waard zijn een leger aan te voeren. Waarbij hij wien dit het eerst gevraagd wordt, zonder antwoord te geven zijn neus afsnijdt en hem verachtelijk op den grond werpt; en de ander doet zich zelf iets aan, wat dit naar zijn gedachte overtreft, en berooft zich misschien van zijn lippen of van een oog. Zoo kerven zij voort, tot een hunner het opgeeft, en menigeen is in dezen strijd gestorven. En door een passieve onverschrokkenheid dus is het, dat zij hun bekwaamheid tot handelen toonen en bewijzen; een soort van moed, te bruut, om door onzen zwarten held te worden toegejuicht, maar desniettegenstaande sprak hij zijn achting voor hen uit.

Op deze reis bracht Caesar een zoo goede verstandhouding tusschen de Indianen en de Engelschen tot stand, dat er gedurende ons verblijf geen vrees of ontevredenheid meer was ; maar wij hadden volmaakt, open en vrij verkeer met hen. Vele opmerkelijke en vermeldenswaardige dingen kwamen wij op deze korte reis tegen, doordat Caesar er zijn bezigheid van maakte op zoek te gaan naar en te voorzien in ons onderhoud, in het bijzonder om zijn dierbaar beminde Imoinda te behagen, die een deelge-

noote was in al onze lotgevallen ; daar wij besloten waren, haar de slavernij zoo gemakkelijk mogelijk te maken, en zoo den Prins op de wijze die hem het meeste verplichtte aangenaam te stemmen.

Toen wij daar weder kwamen, ontmoetten wij eenige Indianen van een vreemd aanzien ; dat wil zeggen, van een grootere lengte en een ander soort trekken dan die van onze streek. Onze Indiaansche slaven, die ons roeiden, stelden hun een paar vragen ; maar zij konden ons niet verstaan, doch lieten ons een lange katoenen strik met verscheiden knoopen zien, en vertelden ons, dat zij van de bergen gekomen waren gedurende zoo vele manen als er knoopen waren. Zij hadden huiden van een vreemd dier aan en brachten buidels met stofgoud mee, hetwelk naar zij ons zoo goed en zoo kwaad het ging verstaan deden, als de regen viel, in kleine smalle geulen van de hooge bergen kwam stroomen ; en zij boden aan om iedereen, of allen die naar de bergen gaan wilden, van geleide te dienen. Wij brachten deze mannen naar Parham, waar wij hen hielden tot de heer Gouverneur kwam. En daar het heele land dol was om op goud-avontuur uit te gaan, beval de Gouverneur in zijn brieven (want zij zonden iets van het goud aan hem) om een wacht te plaatsen aan den mond van de Amazone-rivier (een rivier, die zoo heette, en die bijna zoo breed als de Theems is) en verhinderde iedereen om de rivier, die hen naar die goudbergen zou voeren, op te gaan. Maar daar wij naar Engeland vertrokken voor het plan verder ten uitvoer gelegd was, en de Gouverneur verdronk bij een orkaan, kwam òf het plan aan zijn eind, of de Hollanders hebben er het voordeel van. En het is te betreuren, wat Zijne Majesteit, door dit deel van Amerika prijs te geven, verloren heeft. (*Slot volgt*).

EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

ZITTING 1919—1920.

(Zie *De West-Indische Gids* van Januari 1920).

Ontwerp van wet tot wijziging van het Reglement op het Beleid der Regeering in de kolonie Curaçao.

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Het was den ondergeteekende aangenaam te vernemen, dat vele leden hunne instemming met het wetsontwerp hebben betuigd en de aan den Gouverneur toe te kennen ruime bevoegdheid ten aanzien van het benoemen, schorsen en ontslaan van gezaghebbers als eene groote verbetering beschouwen.

Voor het door andere, met het voorstel weinig ingenomen, leden betuigde leedwezen, dat de Staten-Generaal alweer volkomen onnoodig voor een voldongen feit werden geplaatst, omdat de centrale gezaghebber intusschen reeds is benoemd, bestaat naar de meening van den ondergeteekende geen grond, wanneer wordt uitgegaan van de in de Memorie van Toelichting vooropgezette opvatting, dat artikel 107 van het Regeeringsreglement, zooals het thans is ingekleed, reeds toelaat de bestuursleiding van meer dan één eiland aan één gezaghebber toe te vertrouwen, en wanneer voorts in het oog wordt gehouden, dat het wenschelijk was dien maatregel aanstonds toe te passen.

Van de gelegenheid, die het op 30 Juni l.l. bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakte wetsontwerp aanbood, kon ondergeteekende's ambtsvoorganger moeilijk gebruik hebben gemaakt om daarin een voorstel op te nemen om verandering te brengen in de samenstelling van den Kolonialen raad; hij wenschte immers te dezer zake, blijkens zijne in de vergadering van de genoemde Kamer van 11 April l.l. bij de behandeling van de Curaçaosche begrooting voor 1919 afgelegde verklaring, eerst het gevoelen van den op 10 Juni d. a. v. opgetreden nieuwen Gouverneur te vernemen.

Zooals de ondergeteekende bij zijde Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Kamer over de Curaçaosche begrooting voor 1920 heeft medegedeeld, zal hij, na van de eerlang verwacht wordende voorstellen van den Gouverneur kennis te hebben genomen, gaarne de vraag overwegen, of de regeling van zoo dringenden aard is te achten, dat eene spoedige voorziening gewenscht is. In verband daarmede is de ondergeteekende niet in staat thans eenige toezegging te doen omtrent het tijdstip waarop hij een daartoe strekkend voorstel zal kunnen indienen. Hij ziet hierin echter geen aanleiding het wetsontwerp terug te nemen.

Ten aanzien van de vraag, of de invoering van een afzonderlijk bestuurs-

stelsel voor de Bovenwindsche eilanden in het belang van deze groep geraden is. moge de ondergeteekende verwijzen naar zijn bij de voormelde Memorie op eene overeenkomstige vraag gegeven antwoord.

De ondergeteekende kan de vrees niet deelen, dat het prestige van de gezaghebbers lijden zal bij benoeming door den Gouverneur. De wijze van benoeming brengt geen wijziging in hunne bij wettelijke verordeningen omschreven bevoegdheden; zij worden daardoor noch meer noch minder afhankelijk van den Gouverneur, terwijl noch hnn optreden noch hun arbeid daaronder behoeft te lijden.

De met het ontvangerschap op elk van de Bovenwindsche eilanden belaste ambtenaren zijn aangewezen om den gezaghebber gedurende zijne afwezigheid van het eiland te vervangen

Deze opdracht heeft natuurlijk in hoofdzaak het oog op administratieve werkzaamheden.

De Minister van Koloniën,
DE GRAAFF.

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL
ZITTING 1919—1920.

Ingediend zijn twee ontwerpen van wet tot:
1°. wijziging van het Reglement op het beleid der Regering in de kolonie *Suriname*;
2°. wijziging van het Reglement op het beleid der Regering in de kolonie *Curaçao*.

ONTWERP VAN WET.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:
Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is het Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Suriname, waarvan de tekst werd bekend gemaakt bij Ons besluit van 25 Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 37) en zooals dat sedert is gewijzigd, opnieuw te wijzigen;
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Suriname ondergaat de navolgende wijziging:
Van artikel 159 wordt het tweede lid gelezen: Zij doet dit door bekostiging op de voet van gelijkheid van het bijzonder en het openbaar onderwijs.
Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

ONTWERP VAN WET.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:
Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is het Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Curaçao, waarvan de tekst werd bekend gemaakt bij Ons besluit van 25 Februari 1902 (*Staatsblad* n°, 38) en zooals dat sedert is gewijzigd, opnieuw te wijzigen;
Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Eenig artikel.

Het Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Curaçao ondergaat de navolgende wijziging

Van artikel 180 wordt het tweede lid gelezen: „Zij doet dit door bekostiging op den voet van gelijkheid van het bijzonder en het openbaar onderwijs".

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat. aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Memorie van toelichting.

In § 5 van zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal omtrent de Koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1919 gaf Minister Idenburg als zijne zienswijze te kennen, dat het beginsel van geldelijke gelijkstelling, van het bijzonder met het openbaar onderwijs, hier te lande belichaamd in artikel 192 der Grondwet, ook in de kolonie moest worden uitgevoerd.

Hij voegde daaraan toe, dat indien de betrokken Gouverneurs daartoe eene wijziging van het Regeeringsreglement raadzaam mochten oordeelen, zijnerzijds het indienen van een desbetreffend voorstel niet zou worden nagelaten.

Hoewel de Gouverneurs wijziging van het Regeeringsreglement niet beslist noodzakelijk achten om tot deze gelijkstelling te kunnen overgaan, schijnt het den ondergeteekende bij nadere overweging toch verkieslijk in het Regeeringsreglement een voorschrift op dit punt op te nemen, waartoe strekken de hierbij aangeboden wetsontwerpen, welke overigens geen toelichting behoeven.

De Minister van Koloniën,
DE GRAAFF.

BIBLIOGRAPHIE.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. Jaargang 63 (1919) deel 2 Dysenterie en bilharzia in Suriname en een opmerking over de werking van emetine, door C. Bonne.

Economisch-Historisch Jaarboek. Bijdragen tot de Economische Geschiedenis van Nederland, uitgegeven door de Vereeniging Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief gevestigd te 's-Gravenhage. Vijfde deel. 's-Gravenhage 1919. Memorie betreffende het oprichten van eene bank voor de Nederlandsche West-Indische Bezittingen, van J. van den Bosch, medegedeeld door W. L. Groeneveld Meyer.

In the Wilds of South America: Six Years of Exploration in Columbia, Venezuela, British Guiana, Peru, Bolivia, Argentina, Paraguay and Brazil, By Leo E. Miller of the American Museum of Natural History. With over 70 illustrations and a map. London 1919. (Blz. 180—193 handelen over „Life in the Guiana Wilds").

Neerlandia, Februari 1920. De rolprent en de Belgische inlijvingsplannen, door Fred Oudschans Dentz. (Handelt over de vertooning te Paramaribo van de rolprent voorstellende den tocht van de Koningin door Zuid Limburg en Zeeuwsch Vlaanderen).

Het Missiewerk. Tijdschrift voor Missiekennis en Missieactie. 1e jaarg. 1 Februari 1920. Apostelen der Melaatschen. Mgr. Willem Wulfingh, C. ss. R. Door J. L. Jansen, C. ss. R. — De Missie van Curaçao. Door G. A. Meyer. O.P.

De Indische Gids, 1 Februari 1920. Nederlandsch West-Indië in 1919. Door E. A. A van Heekeren.

Jaarverslag van het Militair Hospitaal te Paramaribo over 1918. Paramaribo 1919.

Departement van den Landbouw in Suriname. Bulletin n°. 37, October 1919. Paramaribo 1919. Eenige opmerkingen over de bestrijding van Insecten, schadelijk voor Liberiakoffie. Door A. Reyne.

Buiten. Geïllustreerd Weekblad, 31 Januari en 7 Februari 1920. Dagelijksche dingen van Curaçao. Door M. B. de Lange—de Bruyn. (Met 16 illustraties).

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

DR. H. D. BENJAMINS, PROF. DR. J. BOEKE, MR. D. FOCK,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR.

EERSTE JAARGANG N° 11
MAART 1920

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

DE WAARDE VAN SURINAME

DOOR

TJ. PYTTERSEN,

Oud-hoofdadministrateur suikerfabrieken op Java.

Suriname, eens een waardevol bezit, sedert omstreeks 1860 als productieland van weinig beteekenis, vertegenwoordigt in onzen tijd in de oogen van een groot deel van het Nederlandsche volk slechts verkoopwaarde.

Verklaarbaar is het, dat waar de staatsschulden zich opstapelen, er stemmen opgaan, welke van de Regeering verlangen dat zij deze kolonie verkoopt.

Gelukkig staan wij hierin niet alleen ; ook in Engeland zien we onder den druk der oorlogslasten een actie ontstaan voor geheele of gedeeltelijke verkoop van het West-Indisch bezit, maar evenals daar staat ook onze Regeering afwijzend tegenover een dergelijke verkoop, terecht beseffend dat koloniaal bezit geen koopwaar is.

Suriname is sedert Abraham Crynssen het in 1667 voor Zeeland veroverde als nederlandsch bezit te beschouwen en zal dit kunnen blijven, omdat het praktisch gesproken geen inheemsche bevolking heeft en het niet als expansiegebied in aanmerking komt voor naburige overbevolkte landen.

Tengevolge der meer liberale en democratische opvattingen van onzen tijd en de snel groeiende zelfbewustheid welke in zelfoverschatting overslaat, der indische volkeren, kunnen koloniale nogendheden dicht bevolkte tropische gewesten niet langer als bezit blijven beschouwen, terwijl eveneens binnen afzienbaren tijd die slecht of niet bevolkte buurtlanden als zoodanig verloren gaan, welke tot expansiegebied voor de snel wassende bevolking der eerste streken moeten dienen — Zuid-Sumatra voor Java.

De bevolking van Suriname bedraagt ongeveer 101.000 zielen bij een oppervlakte van het land van ruim 150.000 K.M. (Nederland, 33000, Java en Madoera 131.000).

Hiervan komen volgens taxatie in de bosschen voor 9000

boschnegers en 1400 Indianen, de laatsten nakomelingen van de oude indiaansche bevolking, terwijl verder in hoofdzaak op de plantages en kleine nederzettingen 30.000 Britsch-Indiërs — hier koelies genaamd — en 10.000 Javanen leven.

De rest der bevolking bestaat bijna in hoofdzaak uit negers, kleurlingen en blanken en leeft meerendeels in en om Paramaribo.

Het ligt voor de hand dat gezegd zal worden : wat hebben we ten slotte aan een bezit dat slechts verkoopwaarde heeft en niet verkocht mag worden.

Schijnbaar is dit juist ; de geschiedenis leert ons echter dagelijks dat wat heden als waardeloos geldt, morgen van groote waarde kan zijn.

We zien dit herhaaldelijk aan ertslagen, welke sinds jaren ontdekt, tengevolge der niet loonende exploitatie onontgonnen blijven, totdat bij het voortschrijden der wetenschap de middelen gevonden worden een loonende exploitatie te bewerkstelligen en zij daardoor van hooge waarde worden ; aan de oliepalmbosschen (Elaeis Guineensis) welke in tropisch Afrika over duizenden hectaren voorkomen en tot voor eenige jaren een olie gaven, welke een lage markt vond, en nu na het vinden van een methode voor het verharden van vetten plotseling enorm in waarde gestegen zijn, daar de olie als ruwproduct voor de fabricatie van eetbare vetten van enorm belang is geworden.

Zoo zal het ook gaan met die onmetelijke terreinen in het tropisch laagland, welke wegens het ontbreken van levende werkkrachten gedoemd zijn braak te blijven liggen, totdat bij het voortschrijden der techniek de middelen gevonden worden deze streken productief te maken ten bate der menschheid.

Die tijd nadert !

We zien reeds in niet-tropische landen als Canada, Noord-Amerika en Zuid-Amerika een landbouw drijven praktisch gesproken zonder levende kracht en al bepaalt zich een dergelijke landbouw nog tot enkele gewassen en voor niet alle gronden, de vorderingen, welke de landbouwtechniek maakt, staan ons borg, dat zij haar terrein steeds uitbreidt om ten slotte ook de zooevengenoemde tropische laaglanden te veroveren.

Zoodra die tijd komt, winnen de koloniale mogendheden aan bezit op onbevolkt koloniaal gebied wat zij de laatste jaren op het bevolkte verloren hebben.

Het is bekend dat in Suriname verschillende bronnen door gebrek aan werkkrachten niet tot ontwikkeling gebracht kunnen worden.

Ten koste van enorme bedragen werkkrachten van buiten aan te voeren voor de exploitatie dier bronnen is uitgesloten; zulks is slechts mogelijk voor een zeer beperkt gebied der kolonie.

Men is in Suriname op eigen krachten aangewezen en waar daar volgens deskundigen steenkolen en/of minerale olieën niet voorkomen (*Alg. Hand. Blad* dd. 9—12—19, Ontdekking van Petroleum in Brazilië. In de Staten Alagoas, Pernambuco, Bahia en Sergipe), blijven als krachtopwekkers hout en water over.

Op den duur tenminste zullen deze de kolonie aan goedkoope electrische kracht moeten helpen.

Het grootste deel van Suriname is met zwaar bosch overdekt en nu lijkt het vreemd dat daar tot nog toe met hout als krachtopwekker zoo weinig is bereikt, maar niet vergeten moet worden dat middels levende arbeid verkregen brandhout zoo duur komt dat daarmee geen loonende exploitatie van wat ook mogelijk is.

Wil men met hout wat bereiken dan dient een andere weg te worden ingeslagen en moet het winnen en het transport naar de ovens mechanisch geschieden.

Elke exploitatie aldaar, welke mechanische kracht noodig heeft, zal een deel van die kracht voor brandhoutwinning moeten afstaan, terwijl de ovens van een type geschikt voor het branden van groot hout moeten zijn geconstrueerd.

Eveneens zal met zuiggasmotoren veel te bereiken zijn.

Hout als krachtopwekker beschouw ik echter als hulpmiddel, in de toekomst moet deze kracht verkregen worden door waterkracht in electrische om te zetten.

Het is hier niet de plaats de Surinaamsche versnellingen en vallen uitvoerig te bespreken, daarvoor kan verwezen worden naar de expeditieverslagen der laatste jaren.

Met een enkel woord wil ik er slechts op wijzen dat ongeveer 100 K.M. van de kust in de groote rivieren het vallengebied begint, waar het water over groote breedte met donderend geraas tot soms 30 meters omlaag stort.

Deze vallen moeten m.i. dan ook als het hart der kolonie beschouwd worden; zij moeten zoodra mogelijk de kracht ver-

schaffen noodig voor de ontwikkeling der vele Surinaamsche bronnen.

De over de geheele wereld voorkomende kolennnood is oorzaak dat elke regeering bezig is na te gaan welke vallen in hun landen voorkomen en in hoeverre deze in waterkrachtstations zijn om te zetten.

In onze Oost-Indische koloniën is men daar reeds eenige jaren mee bezig en zijn reeds enkele vallen als krachtstations ingericht en nu is het toch wel hoogst vreemd dat we van de Surinaamsche vallen absoluut geen waardebepalingen hebben opgesteld; het eenige dat vast schijnt te staan is dat aan particulieren geen waterkrachtconcessies worden verleend.

Het vallengebied is niet gezond en moeilijk bereikbaar, maar dit mag nog geen reden zijn dat daardoor een onderzoek wordt tegengehouden, te meer waar ons tegenwoordig zoo veel middelen ten dienste staan, welke die moeilijkheden tot een minimum kunnen reduceeren.

Wat we in het oosten hebben opgebouwd middels levende kracht, kunnen we in de west doen met andere krachten; indien we zulks aan anderen moeten overlaten (verkoop der kolonie aan Amerika) geven we ons zelf een brevet van onbekwaamheid, van gebrek aan ondernemingsgeest.

De ingeluide nieuwe tijd noodzaakt ondernemenden op koloniaal gebied de bakens te verzetten nu hun energie wordt gebreideld in bevolkte streken, waardoor zij hun voornaamste belangensfeer moet overbrengen naar die slecht bevolkte gebieden, waar gebrek aan levende kracht wordt vergoed door waterkracht.

Eerst dan zal Suriname bloeien, wanneer op de plaats waar goedkoope electrische kracht noodig is deze kan worden verstrekt.

Niet slechts de goudwinning, de bauxiet-exploitatie, de ijzertsontginning, de houtindustrie, maar vooral ook de mechanische landbouw kunnen door goedkoope electrische kracht tot ontwikkeling worden gebracht.

Over de ontwikkeling van den landbouw en de daarmee in verband staande Europeesche kolonisatie wil ik het hieronder in hoofdzaak hebben.

In Canada, Noord-Amerika, Zuid-Afrika e.a. landen waar

groote, vruchtbare uitgestrektheden lichte cultuurgrond onder verschillende benamingen voorkwamen en komen, heeft zich tengevolge van het ontbreken van voldoende levende kracht voor de bebouwing dier streken een industrie ontwikkeld, welke middelen verschaft deze kracht door mechanische te vervangen.

Sedert eenige jaren is het daar mogelijk met toepassing van bijna uitsluitend mechanische kracht verschillende cultures te drijven en steeds is de landbouwindustrie er op uit het percentage noodige levende kracht te verminderen.

Toen in de oorlogsjaren duizenden jonge landbouwers en trekdieren door de legers werden opgeëischt, was het weder aan deze nieuwe industrie te danken dat het beplant oppervlak dier landen niet behoefde te worden ingekrompen.

Zij perfectioneerde bestaande toestellen en construeerde nieuwe, waardoor, als ik boven reeds zeide, de landbouw zich meer en meer onafhankelijk van levende kracht kon maken.

Voor de cultuur van mais vinden we in het bekende bij Longham, Green and Cie te Londen uitgegeven boek van Joseph Burtt-Davy F.L.S.: Maize, Its History, Cultivation, Handling and Uses, vele interessante bijzonderheden omtrent verschillende machines, hoewel sedert het verschijnen van dit standaardwerk de techniek reeds weder op een veel hooger peil is gekomen.

Ook elders is op het gebied van tractors en graafmachines (loopgravenaanleg) veel tot stand gebracht, waardoor wat grootendeels werd samengesteld voor verdelging, thans benut kan worden voor opbouw, voor verovering van de tropische laaglanden ten behoeve der wereldcultures.

Een factor, welke op het oogenblik nog van groot belang is, is dat de landbouwindustrie zich heeft ontwikkeld voor lichte gronden, waardoor de diverse machines en toestellen op zwaardere gronden minder goede, op zeer zware gronden slechte resultaten opleveren.

Suriname is naar de gesteldheid van den grond in drie deelen te verdeelen en wel het alluviale kustgebeid met zijn zware klei, de daarop volgende savannastrook en vervolgens het achterland met lichteren grond, heuvels en bergen.

Toen Crynssen in 1667 in de kolonie kwam vond hij er reeds

een voor die dagen vrij belangrijke cultuur langs de Suriname-rivier.

Wij lezen dat in dat jaar een suikerplantage bij Berg en Dal, dicht bij de eerste stroomversnellingen dier rivier gelegen, verbrand werd.

De groote vlucht, welke de Surinaamsche cultures later tot afgunst van vreemden nam, vond plaats op de ingepolderde zware klei in het kustgebied, welke streken later ook veiliger waren, toen de boschnegers hun wraak- en rooftochten begonnen.

Wat er van de eertijds zoo belangrijke groote landbouw is overgebleven, komt nog in hoofdzaak in het kustgebied voor. De aard van den grond aldaar, de wijze van indeeling der velden en de soort cultuur vormen een beletsel voor een economische toepassing van een mechanisch bedrijf.

Deze streek is — al kan goedkoope electrische kracht de exploitatie ten goede komen — aangewezen op geimporteerde werkkrachten, welke de laatste jaren uit Javaansche arbeiders bestaan, vóórdien uit Britsch-Indiërs.

Gedurende de oorlogsjaren, toen de verbinding der kolonie met Java verbroken was, terwijl de werkcontracten geregeld afliepen, is de Surinaamsche groote landbouw in nog slechtere conditie gekomen, dan zij reeds was.

Gelukkig komen thans weder geregeld transporten Javaansche contractanten de kolonie binnen en zal, zoodra de planters de beschikking hebben over voldoende voor het onderhoud hunner cultures en de grondbewerking noodige arbeiders, kunnen worden nagegaan in hoeverre diverse cultures daar rendabel zijn en of aan verdere uitbreiding kan worden gedacht, uitbreiding welke dan moet geschieden op oude plantagegronden waarvan de sluizen en dijken nog in vrij goeden staat verkeeren.

De hoogere loonen en mindere werkprestaties der contractanten zullen maken dat de productiekosten stijgen, waartegenover staat dat de markt tegenwoordig zeer hoog is en deze althans binnen afzienbaren tijd niet tot het peil van voor den oorlog terug zal loopen.

Het savannagebied bestaat in hoofdzaak uit een zandlaag op een niet- of slecht doorlaatbaren grond en is daardoor — althans zonder vóór-bewerking — niet geschikt voor cultuur.

Middels levende kracht dergelijk terrein te exploiteeren is

uitgesloten ; de kosten voor drainage alleen zouden reeds veel te hoog komen.

Met graafmachines zoude hier echter veel te bereiken zijn — ik noem hier the Buckeye Traction Ditcher Cie. Findlay, Ohio — vooral, indien over goedkoope electrische stroom kan worden beschikt.

Een vezelcultuur zal hier dan ongetwijfeld kans van slagen hebben, daar deze cultuur het type grond prefereert en wederom zal electrische stroom de geheele exploitatie ten goede komen. (Ik zag indertijd op dergelijken grond ananasplanten als ik later elders in de tropen nimmer ontmoette).

Het achterland bestaat in hoofdzaak uit lichten grond, heuvels en bergen.

Indien we aannemen, dat hier gevonden wordt een uitgestrekt terrein, vruchtbare cultuurgrond (wat niet uitgesloten is) met een minimum waterbezwaren, zoowel wat aan- als afvoer betreft, waar bestaande landbouwmachines voor mais en graan (droge rijstcultuur) zijn te gebruiken, terwijl een dergelijk terrein op niet te grooten afstand van een waterkrachtstation is gelegen en een doortrekken van den bestaanden spoorweg door deze nieuwe cultuurstreek naar dat krachtstation op niet te hooge kosten stuit, dan — een stap verder — ligt hier het eerste gebied voor een europeesche kolonisatie.

Iedere dergelijke kolonisatie hoe goed ook voorbereid zal — enkele uitzonderingen daargelaten — mislukken, indien de kolonist zijn lichaamskracht moet aanwenden voor het productiefmaken van den grond, het onderhoud en het oogsten der gewassen; hij zal een kleinere uitgestrektheid in cultuur kunnen brengen dan in eigen land, omdat de werkduur wegens het afmattende klimaat korter moet zijn, omdat verder de bestrijding van het onkruid in de tropen meer arbeid vereischt en omdat ten slotte in de kolonie geen goed trekvee — noodig voor de uitoefening van het gewone landbouwbedrijf — beschikbaar is.

Een dergelijke kolonisatie is m.i. slechts dan mogelijk, zoodra de physieke kracht van den kolonist wordt vervangen door mechanische en waar nu de landbouwtechniek de middelen daartoe verschaft, treedt een dergelijke kolonisatie in een geheel nieuw licht.

Zoolang de bodem niet wortelvrij is, zullen de te verbouwen

gewassen bepaald moeten blijven tot die van mais en rijst, welke een bovengrondsche vrucht geven, in tegenstelling van pinda, cassave, katella e.a. grondvruchten welke na eenigen tijd, wanneer de hinderlijke boomwortelresten vergaan zijn, als wisselcultuur kunnen dienst doen.

Een coöperatieve suikerrietcultuur, acht ik, zoodra de kolonisten eenige jaren ervaring hebben, niet uitgesloten, daar deze cultuur zich ook meer en meer vrij weet te maken van levende kracht.

Het type kolonist dient op een hooger pijl te staan dan de vroegere, van hem zal meer kennis worden vereischt, zoowel op mechanisch- als op landbouwkundig gebied, terwijl de hem ter zijde staande kleurling-arbeider eenige kennis moet worden bijgebracht omtrent de behandeling der diverse werktuigen.

De vóóropleiding der kolonisten kan in eigen land geschieden, terwijl bij aankomst in de kolonie deze opleiding kan worden aangevuld.

De finesses dezer opleiding kunnen hier achterwege blijven, waar het slechts mijn bedoeling is enkele lijnen aan te geven langs welke ik mij voorstel Suriname tot ontwikkeling te brengen.

Voor erfcultuur kunnen in aanmerking komen : sinaasappelen, cacao, koffie, vanille enz. welke uitzicht geven op een behoorlijk voordeel.

Een verder voordeel van een dergelijke mechanische landbouw is dat per kolonist direct een veel grooter terrein in cultuur gebracht kan worden, waardoor de geheele kolonisatie op veel grooteren voet kan worden geschoeid.

Bij beschikking over electrischen stroom kan deze de gezondheidstoestand der kolonisten in velerlei opzicht ten goede komen : ozonizeering van het drinkwater, verlichting, ventileering der huizen.

In tegenstelling met de terreinen in de bovengenoemde drie landen is de tropische bodem overdekt met zwaar bosch, waardoor de vóórbewerkingskosten hoog worden en er vóór een ploeg in den grond kan gaan, veel energie verbruikt moet worden.

Naast deze nadeelen staat nog dat de producties van mais in de tropen veel lager zijn dan in de drie genoemde landen, waartegenover staat, dat in de tropen de grond het geheele jaar door in cultuur kan zijn en wetenschappelijke voorlichting uitzicht geeft op productievermeerdering per vlakte-eenheid.

Voor het kappen en branden der bosschen zijn in de kolonie werkkrachten aanwezig, welke bijgestaan door tractors voor het op zij slepen van groot hout en explosie middelen voor het opruimen van hinderlijke resten vlug kunnen opschieten. (Ik wijs hier op een advertentie der E. T. Dupont de Nemours Export Cie. New-York, welke firma voor opruimen van boomstronken speciaal explosief aanbiedt).

Vóór echter met ploegklaarmaken der terreinen wordt begonnen moet een goede opname van de streek bestaan en voor drainage gezorgd worden, welke zoowel de gezondheidstoestand als het branden van het gekapte hout ten goede komt. (Drains van eenige beteekenis middels graafmachines graven).

Het verwijderen der hinderlijke wortelresten blijft steeds de grootste moeilijkheid, daar deze de grondbewerking in den weg staan.

Ik vertrouw dat wanneer deze kwestie wordt voorgelegd aan de eersten op landbouwtechnisch gebied in Amerika, spoedig een bevredigende oplossing wordt gevonden, te meer als die fabrikanten inzien, dat daardoor een uitgebreid afzetgebied voor hen ontsloten wordt.

Ook zal m.i. met de schijven-ploeg der Newell Sanders Plow Cie., Chattanooga, Tenessee, veel te bereiken zijn in den beginne.

Zoodra de kolonisatie eenigszins op gang is kan een aanvang gemaakt worden met veeteelt, varkensfokkerij enz. welke kans geven op loonende resultaten, daar deze tot nog toe in de kolonie van geen beteekenis zijn.

De Surinaamsche rivieren bevatten verschillende goede vischsoorten, welke bij een goed opgezet bedrijf velen in de toekomst een goed bestaan kunnen verzekeren.

Naar ik in Mei '18 uit goede bron vernam worden geen waterkrachtconcessies in handen gegeven van particulieren.

Dit schijnt een verstandige politiek, maar hierdoor kan tevens van het gouvernement geëischt worden dat zij dan zelf er toe overgaat de mogelijkheid der electrificeering der kolonie met energie aan te pakken.

Zoodra dan ook goedkoope electrische stroom in de kolonie ter beschikking wordt gesteld, zal het kapitaal Suriname in haar belangensfeer trekken.

Ik heb hier o.m. het oog op een particuliere suikerindustrie in het achterland.

Toen omstreeks 1825 Teenstra, een schrijver van vele interesante beschrijvingen der kolonie, via de Kaap van Java in de kolonie kwam, vond hij daar een uitgebreidheid der cultures, welke hij niet verwacht had en welke die van Java verre overschaduwde.

Nu honderd jaar later is het omgekeerd, maar bedriegen de teekenen niet dan staan wij aan den aanvang van een ondergang der particuliere suikerindustrie op Java — al zal die niet binnen een paar jaar te verwachten zijn.

De geheele inlandsche beweging aldaar, op den duur veel meer dan thans het geval is door invloedrijke politieke machten in ons land gesteund, richt zich tegen deze cultuur.

Het slot zal zijn, vooral wanneer Centrale rijken en Rusland weer op normale productie zijn, dat de Java-suikerindustrie een zeer scherpen strijd te strijden krijgt, vooral ook van de zijde van Cuba.

Het komt mij dan ook logisch voor dat reeds thans door de leiders dezer belangrijke industrie maatregelen worden getroffen voor een tijdigen terugtocht op streken, waar betere bestaansvoorwaarden te vinden zijn.

Niet dat ik optimist ben omtrent de mogelijkheid van een loonende coöperatieve Javaansche suikerindustrie welke gewenscht wordt, maar de nieuwe tijd stuwt in die richting en tegenstand kan slechts den termijn verschuiven.

De nadeelen der Java-suikerindustrie zijn o.m. dat zij wordt gedreven op van de bevolking ingehuurden grond, dat zij over die gronden niet voor langen tijd de beschikking heeft, dat de ingehuurde velden over het algemeen te klein van oppervlak zijn om een hoog nuttig effect te verkrijgen van een mechanisch landbouwbedrijf en tevens, omdat de grond in de meeste gevallen te compact is, waardoor de exploitatiekosten van een dergelijken landbouw te hoog komen, veel hooger dan dit op lichten grond het geval is, zoodat zij in hoofdzaak zal blijven aangewezen op levende werkkracht.

Zij zal elders tijdig moeten omzien naar uitgestrekte terreinen vruchtbare, lichte cultuurgrond, welke zij zelf kan indeelen, waarvan zij zelve de waterregeling in handen heeft, waar zij liefst de beschikking heeft over electrische stroom van een

waterkrachtstation en waar een hoog nuttig effect van een mechanisch landbouwbedrijf zal worden verkregen.

Maar verder eveneens naar een streek met een minimum rietziekten — een der groote voordeelen van haar felle concurrent Cuba — en daarom acht ik het niet onmogelijk dat Suriname suikerkapitaal tot zich zal trekken.

Voor alles dient echter te worden vastgesteld :

a. komen in Suriname vallen voor welke in waterkrachtstations zijn om te bouwen en zoo ja, is — aannemende dat op den duur veel stroom zal worden verbruikt — het mogelijk dat goedkoope electrische stroom verkregen kan worden ?

b. welke zijn deze vallen en hoeveel P.K. kunnen zij minimum per val ontwikkelen ?

c. komen in de binnenlanden uitgestrekte cultuurterreinen voor — lichte, vruchtbare grond — en zoo ja, waar zijn deze gelegen ?

Den Haag, Dec. 1919.

SANITAIRE BESCHOUWINGEN, IN VERBAND MET IMMIGRATIE VAN WERKKRACHTEN IN SURINAME

DOOR

DR. R. RÖMER.

(*Vervolg*).

Centrale Geneeskundige Dienst in Suriname.

Wil de Europeaan de tropen kunnen bewonen en deze veroveren, dan zal zijn doel in de eerste plaats daarop gericht moeten zijn, om aan de *geheele* bevolking, waarvan de immigrant ook een deel uitmaakt, gezonde levensvoorwaarden te verschaffen.

In de tropen, ook in Suriname, is de gezondheidstoestand een speelbal van verschillende tropische ziekten. (pag. 103 e.v.)

Overal waar immigratie plaats heeft, waar de afzondering eener streek wordt opgeheven, met opeenhooping van eene uitheemsche, kunstmatige bevolking, wordt de kans op ziekte vermeerderd.

Het onontgonnen binnenland bezit als zoodanig een gewichtige natuurlijke bescherming tegen infectie; daarentegen is dáár de kans om deze spoedig tot staan te brengen wanneer zij eenmaal is binnengeslopen, in dezelfde mate ook geringer.

Waar er geen behoorlijke controle door een geneesk. dienst aanwezig is, zal eene epidemie òf in 't geheel niet òf althans te laat ontdekt worden, en aldus reeds onnoodig talrijke slachtoffers gevraagd hebben, kan zelfs endemisch geworden zijn. (Pest op Java.)

De beste geneeskundige voorziening in cultuurlanden, als b. v. in Suriname, lijkt mij een *gecentraliseerde geneesk. dienst* voor de ondernemingen, en daarnaast staande een dito *burgerlijk geneesk. dienst* (Bijlage K.)

In het centralisatie-systeem past noodzakelijk het centrale hospitaal.

Voor de kultuurondernemingen zou zulks in Suriname op deze wijze te bereiken zijn, dat in bepaalde cultuurcentra, hetzij zelfstandig of in combinatie, een afzonderlijke geneesk. dienst

van wege die ondernemingen werd opgericht ten bate hunner arbeidersbevolking, met een of meer gemakkelijk bereikbare centrale hospitalen. (Bijlage L.) b.v. door hospitaalvereenigingen.

Mutatis mutandis zouden dergelijke centrale hospitalen ook voor de bevolking door het gouvernement moeten worden opgericht, onder het beheer van bijzondere daarvoor aangestelde geneesheeren. De indeeling der districten zou dan wellicht iets anders worden dan thans, waarbij als groote factor moet gelden het gemakkelijk bereikbaar zijn voor ziekentransport van die ziekeninrichting.

De geneeskundige behandeling op de plantages en gronden is geregeld bij verordening van 21 Januari 1879, met kleine wijzigingen daarna ondergaan, (zie bijlage H.) doch voldoet niet meer aan de moderne hospitaalcentralisatie, zooals die op voorbeeld van Deli, allengs overal in N. I. Indië en elders wordt ingevoerd en succes heeft.

Het centrale hospitaal is de spiegel, waarin de gezondheidstoestand der onderneming zich weerkaatst ; de aldaar opgestelde statistiek geeft het meest zuiver en juist aan òf en waar en wèlk gevaar ergens schuilt. Beginnende infectie of epidemie wordt dáár aanstonds ontdekt, en is het derhalve wel het beste systeem om zoowel individueel als in de gemeenschap, besmetting van gezonden te voorkomen. Het *centrale stelsel* werkt derhalve behandelend en bestrijdend tevens; daarin ligt zijn groote waarde.

Door dit stelsel, in Deli thans uniform doorgevoerd bij alle Cultuur Maatschappijen, was het mogelijk om binnen eenige jaren tijds met behulp der assaineering, de sterfte der contractbevolking van 60 $^0/_{00}$ tot vaak beneden 10 $^0/_{00}$ voor het *geheele* gewest te doen dalen, voor sommige ondernemingen zelfs nog meer. (Zie bijlagen B. en C.). Het gemiddeld sterftecijfer van alle ondernemingen op Sumatra's Oostkust te zamen bedroeg in 1916 slechts 9.78 pro mille, dus nog niet één percent.

Het centrale systeem moge oogenschijnlijk wellicht iets duurder zijn, doch dit eene heeft men allerwege terecht reeds ingezien, dat de hoogere uitgaven ruimschoots gedekt worden door het behoud van de arbeidersbevolking en de verhooging zijner arbeidspraestatie.

Voor eenige kostenberekeningen, verwijs ik naar bijlage L.

Voor de goede uitvoering van het centralisatiesysteem is de

medewerking van den werkgever in de eerste plaats noodig, maar daarnaast uit geneesk. oogpunt moet vastgesteld zijn de verhouding van den zieke tot dit systeem.

Voor Deli is die verhouding in de koelie-ordonnantie vastgelegd, waarin de *verplichting* van geneeskundige behandeling aan den werkgever is omschreven, maar eveneens het *ondergaan* daarvan door den contract-arbeider.

Die bepalingen zijn dáárdoor voor de tropen nog te méér verdedigbaar, omdat de uitheemsche contractarbeider niet dien drang gevoelt om een geneesheer te raadplegen, als in Europa bij vrijen arbeid, waar iedere ziekte spoediger met honger en ellende dreigt. Trouwens ook dit heeft de wetgever in Europa wel ingezien, dat waar van den werkgever geneeskundige verzorging en schadeloosstelling zijner werklieden verlangd wordt, deze omgekeerd de verplichting op zich hebben te nemen om zich geneeskundig te laten behandelen, willen hun de voorrechten der invaliditeitsverzekering niet ontgaan.

Het beperkte bevattingsvermogen van den contractarbeider, zijn fatalisme, zijn onvermogen om vooruit te zien en dergelijke meer, zijn absoluut gebrek aan gevoel voor altruïsme, beletten hem om voor den korten tijd der hospitaalbehandeling, vrijwillig zijne vrijheidsbeweging prijs te geven, zoodat wel degelijk van hooger hand een *wijze* pressie op hem behoort te kunnen worden uitgeoefend.

Eene ordonnantie, die geneeskundige, heel- en verloskundige, desnoods specialistische behandeling met verpleging en verstrekking van genees- en verbandmiddelen aan den contractarbeider waarborgt, (zonder hem tot operatieve bewerking te verplichten), moet dan ook tevens bepalingen inhouden, welke onttrekking aan die behandeling of wegloopen uit het hospitaal tegen zullen gaan, desnoods met strafbaarstelling.

Daardoor zal tevens verspreiding van infectie door den zieken immigrant worden tegengegaan en de geneeskundige zorg alsdan eerst een *volwaardig* resultaat kunnen bereiken; tevens erlangen de werkgever en het gouvernement daardoor grooteren waarborg, dat de door groote geldelijke opoffering verkregen hygiënische resultaten behouden zullen blijven en het hygiënische systeem niet weer worde omvergeworpen.

De gezamenlijke geneesheeren in Deli hebben in dien zin zich dan ook uitgesproken, toen eenige jaren geleden hun werk

dreigde te worden vernietigd door het afschaffen, in eene eventueele nieuwe koeli-ordonnantie, van strafbepalingen op het zich onttrekken der arbeiders aan de hen opgelegde geneeskundige behandeling (zie bijlage M.)

Het is aan de koelie-ordannantie te danken, dat de koelie naar het centrale hospitaal gaat! En dit moet zoo kunnen blijven.

De *geneesk. verpleging* moet gehéél en al in handen blijven van den geneesheer, weshalve de dieetvoorschriften, als voor Suriname bij G. B. van 21. 11 1879 N°. 8 vastgesteld, uit den booze zijn, ook zelfs in den gewijzigden vorm van het besluit van 17 October 1911 N°. 12, waarbij de beheerder der onderneming, na afloop van een vastgestelden ziekenhuistermijn door den geneesheer, den arbeider daaruit ontslaan kan! (bijlage J.)

Het *centrale hospitaal* verschaft den geneesheer betere gelegenheid zijne patienten te onderzoeken en te observeeren, te behandelen, neemt niet zoovéél van zijnen tijd in beslag door het afleggen van groote afstanden naar de verschillende kleinere ziekeninrichtingen, en voorkomt dat een dieet wordt voortgezet tijdens de intervallen van zijn verplicht bezoek (n.l. tweemaal 's weeks) in gevallen, waar het voor den patient ondienstig zou zijn. Het centrale systeem maakt controle op goede voeding en het gebruik der geneesmiddelen werkdadiger.

In het centrale systeem wordt onvoorwaardelijk elke zieke naar het hospitaal opgezonden, die langer dan 24 uur zijn werk niet doen kan, of op order van den beheerder eener onderneming, die dagelijks op zijne onderneming ziekenrapport laat doen en registreeren. Op deze wijze wordt er voor gewaakt, dat gevaar voor de gezondheid wordt afgewend, alvórens ziekten tot epidemische uitbreking komen, en dit gevaar reeds in den beginne herkend, in het centrale hospitaal.

Regelmatige bezoeken om de hygiënische voorwaarden der ondernemingen na te gaan, *regelmatige controle* van alle arbeiders in het hospitaal behooren uit bovengenoemde overweging niet veronachtzaamd, ja *verplichtend* voorgeschreven te worden.

De geneesk. gecentraliseerde dienst op de plantages, zooals hier boven aangegeven , zal véél gunstiger werken dan de tot nu voorgeschrevene, voor welke ik verwijs naar Bijlage G. Het centrale hospitaal wordt de spiegel van den gezondheidstoestand eener streek, het werkt voorkomend en behandelend tevens en bestrijdend.

De *kostelooze hulp* door de districtsgeneesheeren aan alle arbeiders op de ondernemingen (met hunne gezinnen) aangeboden behoeft in Suriname niet geaccepteerd te worden, dus kan de arbeider zich daaraan onttrekken ; eventueel wordt dit bij onwil van de zijde van den werkgever nog gemakkelijker gemaakt.

Zoolang een dusdanige *geneeskundige anarchie* niet wordt opgeheven is natuurlijk nooit eenig blijvend succes van geneeskundige voorschriften te verwachten.

De beheerder der onderneming betaalt voor medische gouvernementshulp eene belasting als bij G. B. N°. 18 van 20 Februari 1905 geregeld, (zie bijlage O.) en is verplicht op zijne onderneming een „behoorlijke ziekeninrichting" te hebben, welke natuurlijk nooit zoo goed aan de moderne eischen zal kunnen voldoen als het centrale hospitaal; ook zal deze wel naar rato zijn van wat de wetgever onder „voldoende geneeskundige behandeling" verstaat, n.l. het bezoeken der zieken tweemaal 's weeks of zoovele malen meer als de toestand van den zieke dit vordert, en het den geneesheer op verren afstand en met drukke praktijk mogelijk is !

Aan het particuliere initiatief behoort veel te worden overgelaten. De werkgever weet zelf door ondervinding heel goed, wat hem zijn eigenbelang voorschrijft en zal dan ook zeker niet nalaten den geneesk. dienst op modern peil te brengen, mits hij daartegenover ook door wettelijke voorschriften de zekerheid krijgt, dat zijne uitgaven niet nutteloos worden, en dat het gouvernement er aan medewerkt om ontduiking te beletten !

De oprichting van centrale hospitalen kan b.v. geschieden in samenwerking van eenige in elkanders buurt gelegen ondernemingen, die daarvoor onderling als 't ware eene hospitaalvereeniging oprichten, welke de stichting van een centraal hospitaal c. a. beoogt en waarvan de onkosten voorop in reglementen zijn vastgelegd. Als schema voor zulk eene corporatie heb ik een plan als bijlage T. bijgevoegd. In Deli b.v. ken ik verscheidene zulke vereenigingen (Serdang-Dokterfonds-Tebing Tinggi e. d. m.) die buitengewoon gunstige resultaten hebben, zoowel door de kundige leiding als de beschikbaar gestelde hulpmiddelen.

In Suriname geldt nog volkomen de *af te keuren* toestand, zooals die in Deli vóór het centrale systeem gold, met de talrijke

estates-hospitaaltjes, waar behoorlijke controle ondoenlijk was, n'en déplaise het toezicht en den ijver van elken geneeskundigen inspecteur, geneesheer en beheerder.

Waar de beheerder (huurder) zijne niet al te zwaar drukkende geneesk. verplichtingen *niet* nakomt, stelt het Hof v. Justitie op voordracht van den procureur-generaal eene actie tegen hem in, en kunnen de contractarbeiders van hunne overeenkomst ontslagen worden. Hoe zéér dat alles indruischt tegen de eischen van hygiène en geneesk. verzorging, behoef ik na het hierboven geschrevene niet meer uiteen te zetten. (Bijlage G. art. 7.)

In ernstige en byzondere gevallen mag in overeenstemming met den behandelenden geneesheer een zieke naar Paramaribo ter opname in het militaire hospitaal vervoerd worden, wat steeds een lange (water) reis vraagt en het missen van eenige geleiders aan den beheerder, want landwegen zijn nog schaarsch.

De districtsgeneesheer, die toch reeds overladen met „tijdsverlies" is, moet bovendien minstens eenmaal in de 14 dagen elke plantage, ook waar géén immigranten zijn, bezoeken! Waartoe deze maatregel in het belang der gecontracteerde arbeidersbevolking dient, is mij niet recht duidelijk; aangaande zulk bezoek wordt natuurlijk rapport uitgebracht! Het zal hier ook wel zijn, dat de geest gewillig is maar de uitwerking zwak.

De *behandeling* van *niet-contract*-arbeiders en hunne gezinnen geschiedt in hunne woningen, tenzij vooraf anders is bedongen, wat wel zelden zal geschied zijn; het is duidelijk dat *hier* een groote bron van kwaad schuilt en *alle* fouten begaan worden, die bij het centrale systeem onbestaanbaar zijn. Bij dergelijke gezins-behandeling hebben de arbeiders géén aanspraak op voedings- en verbandmiddelen of dergelijke; men begrijpt dat hier dus van doelmatige geneeskundige verzorging en desnoods van voeding, absoluut geen sprake zijn kan!

Dergelijke toestanden zijn te méér af te keuren, waar toch de toekomst van Suriname in zoo hóóge mate afhangt van eene goed georganiseerde immigratie, in welk systeem doelmatige geneeskundige verpleging en assaineering een gewichtige factor vormen.

En daaraan kan in Suriname nog veel gedaan worden!

Elke onderneming, speciaal zij, die met contractarbeiders werkt, zal strenge eischen aan hare hygiënische inrichting en

hare geneeskundige organisatie moeten stellen. Zij behoort vóór dat zij hare werkzaamheid begint zich door een ter zake deskundigen hygiënist te laten voorlichten en aan *hem* de hygiënische leiding en inrichting overlaten. Deze *adviseur* zal rekening moeten houden, zoowel met het belang der onderneming zelf als met dat van de arbeiders, en zich door praktische ervaring laten leiden, gebruik makend van de resultaten elders, in Panama, op Poeloe Laut, in Deli e. z. m. verkregen.

De bepalingen in eene koelie-ordonnantie vastgelegd, (ook de niet geneeskundige) worden door eenen van gouvernementswege aangestelden *inspecteur van den Arbeid*, in hare uitvoering gecontroleerd. Dit ambt kon gevoegelijk aan een medicus worden opgedragen, die dan uitteraard met grooter gezag in tropen-hygiënische problemen kan optreden, juistere geneeskundige adviezen kan afgeven en toestanden beoordeelen.

Een voorname eisch blijft, ik zeide het reeds hierboven, dat ingevolge dezelfde koelie-ordonnantie, die den arbeider zoovéél aanbiedt, hij ook verplicht kunne worden om zich geneeskundig, (desnoods niet operatief) te laten behandelen. Deze eisch sluit ook in, dat de „gezonde" contractarbeider zich ter observatie in het hospitaal *moet* laten opnemen (bacillendrager, reïnfectie met ankylostomata etc.) of ten behoeve eener voortgezette behandeling op geregelde intervallen (syphilis, vener.-aandoeningen).

Mocht er bezwaar bestaan om deze bepaling in eene „koelie-ordonnantie" zelf op te nemen, dan zal het in de praktijk wel blijken voldoende te zijn dat het gouvernement hem dwingen *kan*, en bij weigering zulks ook doen *zal*. Het principe blijft evenwel in beide omstandigheden hetzelfde, als het maar geschiedt. Practische bezwaren zijn misschien gering en de daarop betrekkelijke dwangmiddelen, strafbepalingen kunnen in overeenstemming met de plaatselijke omstandigheden gebracht worden.

Bedoelde *gedwongen* geneesk. behandeling is wel eens verkeerdelijk uitgelegd alsof het daarmede te doen ware eenig en alleen dat de werkgever de arbeider krachtig hield dus . . . méér werk uit hem zou kunnen halen ! Als antwoord daarop verwijs ik naar het reeds gezegde aangaande ziektebehandeling en ziektebestrijding tevens, en verwijs ik naar de conclusie door de Delische geneesheeren genomen, en als bijlage M. hierbij gevoegd.

Zoolang eene aandoening zich slechts bepaalt tot een individueel *belang* is de contractarbeider desnoods tot zekere hoogte zelf daarvoor aansprakelijk, maar gehéél anders wordt de zaak als hij voor zijne omgeving gevaar oplevert, een gevaar dat de groote geldelijke offers voor de gezondheid van anderen door den werkgever gedaan, illusoir zou maken ! Hier heeft de wetgever te waken zoowel voor het algemeen welzijn, als voor dat van den werkgever in het bijzonder, evenzeer. Eene vrijheidsbeperking, die de wet op besmettelijke ziekten toch ook in alle beschaafde landen voorschrijft, heeft zeker óók in de tropen logischen zin, en het zou getuigen van zeer misplaatste gevoeligheid, juist den contractarbeider daaraan te willen onttrekken ! Dat de uitvoering daarvan verschilt met die ten onzent is slechts gevolg van andere omstandigheden, fatalisme, onwetendheid, onverschilligheid e. d., doch het principe blijft hetzelfde.

Het centrale systeem heeft Deli tot een *gezond* land gemaakt, waar de sterfte onder de contractarbeiders 5 *à* 10 *maal* geringer is dan op vele elders gelegen ondernemingen of landstreken en zelfs zóó laag, als die der meest gunstig gestelde klassen van arbeiders in West-Europa en elders. (Zie Bijlage C.)

Het centrale systeem heeft het met cijfers bewezen, dat de contractarbeider, door naar Deli te emigreeren zijn levenskans aanmerkelijk verbetert, en dit is ook voor *Suriname* te bereiken !

Burgerlijk Geneeskundige Dienst.

De B. G. D. werkt behandelend en bestrijdend, doch het laatste is voor haar hoofdzaak, omdat zij tot op zekere hoogte controleerend werkend, de *behandeling* aan den particulieren (districts) geneesheer overlaat. Hij werkt echter nauw samen met den centralen geneesk. dienst der ondernemingen, die echter zelfstandig moet optreden dus *niet* ondergeschikt is aan den B. G. D.

De B. G. D. of gezondh. dienst, heeft tot taak om er voor te waken dat èlk gevaar voor de gezondheid der bevolking wordt afgewend, voorkomen, alvorens dit zich in Suriname genesteld mocht hebben.

Hij houdt derhalve in de eerste plaats rekening met de wettelijk erkende besmettelijke ziekten (gele koorts — pest — aziat. cholera — pokken — typhus — febr. typhoidea — diphtheritis

en roodvonk) waaraan de gouverneur tijdelijk andere kan toevoegen.

Niet minder zal de B. G. D. zijne aandacht wijden aan andere ziekten, die Suriname, zonder aldaar momenteel nog inheemsch te zijn, bedreigen, als b. v. gele koorts, slaapziekte, epid. hersenvliesontsteking, en niet minder krachtig ook ten strijde strekken tegen inheemsche volksziekten, hiervoren reeds genoemd malaria, framboesia, pokken, wondklem, filariasis, tuberkulose, longontsteking e. a. Hoe de B. G. D. zijn geneesk. taak in detail ten uitvoer brengt kan te dezer plaatse als van zuiver medischen aard, onbesproken blijven.

Een voornaam iets is, dat de B. G. D. zich in elk kultuurgebied late leiden door verschillende eischen aan de kultures zelf eigen alsmede ook door een *adviseerend* lichaam in elk gewest, in hetwelk zitting hebben hygiënisten, toonaangevende planters en industrieelen, ingenieurs en autoriteiten op elk speciaal gebied van werkzaamheid.

De B. G. D. maakt een land gezond en heeft tot taak dit ook *gezond* te houden ! Voor Suriname zal dit laatste onderdeel zijner werkzaamheid nog te méér noodig zijn, waar de kolonie na de opening van het *Panamakanaal* allengs meer in het wereldverkeer betrokken zal worden, vermeerderde kolonisatie en immigratie zal plaats hebben, waardoor het gevaar voor het importeeren van epidemische en volksziekten (Bacil. en Amoeben - Dysenterie - Cholera - pseudo cholera - typhus abdominalis - pokken - ankylostomiasis - slaapziekte - pest - gele koorts - e. a.) meer op den voorgrond gebracht wordt. Onder de bespreking der quarantaine kom ik hierop nog terug.

De B. G. D. spoort de oorzaak van het ontstaan der ziekten op.

De B. G. D. past geheel in het raam van een modern stelsel van ziektebestrijding, waarin hygiëne en voorkoming een gewichtig aandeel hebben, en treedt in de plaats van wat vroeger eigenlijk alleen tot ziekteverzorging behoorde. Dat *nieuwe stelsel* vormt dus het systeem van het moderne Staatstoezicht op de volksgezondheid.

Het moet o. a. nagaan de rationeele bestrijding der volksziekten op wetenschappelijke basis in Suriname, en het verhinren van *importatie* van *niet-inheemsche* ziekten.

De B. G. D. doet vrije geneesk. hulp verschaffen aan de bevolking, die daarvoor in aanmerking komt ; overal waar hij de

volksziekten heeft doen verdwijnen heeft hij een machtigen stoot gegeven tot den snellen bloei eener Kolonie.

Een onderdeel van den B. G. D. zou de instelling zijn van een *Stedelijk Geneesk. Dienst*, te beginnen met Paramaribo, waarop ik hier niet dieper kan ingaan. Deze zal voor Suriname noodig zijn, opdat van de Stad uit niet telkens naar het binnenland besmetting kan worden overgebracht, en omgekeerd dat deze in Paramaribo niet door steeds hernieuwde importatie van buiten af worde onderhouden.

Kamponghygiëne is ook een onderdeel van den B. G. D.; zij zal meestal slechts met het gezag den Kampong binnentreden, waarom mijns inziens méér bereikt zal worden met eenvoudige populaire demonstraties en onderwijs. In Javaansche Kampongs zal men daarom in dit opzicht meer tegenstand ondervinden dan in Suriname, waar geen dessabestuur gevonden wordt.

De B. G. D. werkt volgens dezelfde principes, die ik voor het centrale systeem voor de ondernemingen aangaf, en behoeft dit niet herhaald te worden.

Hij heeft vele takken van dienst, die alle van uit een *Centraal bureau* geadministreerd worden en waar alle gegevens zooveel mogelijk te samen komen en verwerkt worden.

Het centrale hospitaal of althans de *afdeeling voor besmettelijke ziekten*, wordt door den directeur van den B. G. D. c. q. Stedel. G. D. *zelf* bestuurd, en dient uitsluitend voor het opnemen van patienten of hunne omgeving, welke ten behoeve eener epidemiebestrijding moeten kunnen worden onderzocht, geïsoleerd of gecontroleerd. Met deze restrictie behoort het ziekenhuiswezen gehéél *afgescheiden* te zijn van den gezondheidsdienst; de band behoeft géén andere te zijn, dan dat het Centrale Bureau de gegevens bewerkt, door de ziekenhuizen ten behoeve eener ziekten- en sterftestatistiek verstrekt.

Voor schema van een gezondheidsdienst zie bijlage (K.)

Quarantaine.

Herhaaldelijk had ik hier reeds gelegenheid er op te wijzen, dat de immigranten onder behoorlijke geneesk. controle gesteld dienen te worden, opdat zij Suriname niet zouden besmetten d. w .z. opdat door hen niet ergens besmetting zou worden ingevoerd.

Daarvoor zijn quarantaine-voorschriften noodig, zoowel voor land- als voor zee-quarantaine.

De thans geldende *quarantaine bepalingen* dateeren hoofdzakelijk van 1907 als aanvulling op de ordonnantie van 23 April 1886 N°. 26, doch moeten als *onvoldoende* worden aangezien. Het principe van alle quarantaine-maatregelen moet zijn, dat zij zoo weinig belemmerend op het handelsverkeer werken als mogelijk is en juist dit maakt scheepsquarantaine ondoelmatig ; zij is ondoeltreffend bovendien, en behoort door landquarantaine-maatregelen zooveel mogelijk vervangen te worden.

Sedert de wetenschap der bacillendragers het bij vele ziekten heeft aangetoond, hoe schijnbaar gezonden *toch* diverse ziekten kunnen verslepen, heeft de waarde der scheeps Q. een geduchten knak gekregen. Geheel zuiver, onbesmet schijnende schepen toch kunnen door hen cholera, pest, gele koorts e. a. importeeren. Het zwaartepunt moet dus liggen in *„inwendige" bestrijding*, met bepaalde restrictie voor sommige reizigers als b.v. Mekkagangers e. d.

Kuenen heeft voor Deli terecht op de ondoelmatigheid der bestaande Q. bepalingen gewezen en andere voorgesteld, waaraan ik het volgende ontleen.

Scheeps Q. bevordert juist het uitbreken eener epidemie bij diverse ziekten, tijdens de reis, waar o. a. faecaliën etc. terstond overboord worden verwijderd, zoodat in die periode de kans op contact-infectie veel geringer is dan tijdens de Q. in de haven, waar uitteraard aan boord minder reinheid heerscht, bij minder controle op contact, doch waar méér aanraking met vliegen en insekten is, dus infectie-overbrenging gemakkelijker tot stand komt.

Allen, die zich tijdens de reis door de bacillendragers infecteerden ontsnappen aan den wal *toch* aan de controle, want zij gaan nog gedurende het incubatie-tijdperk van boord, hetwelk ook geldt voor reconvalescenten aan zoogenaamde ambulatorische vormen van diverse ziekten (cholera - typhus - gele koorts e. d.)

Tegen Scheeps Q. is bovendien nog aan te voeren, dat toch van ontsmetting van het schip zelf, zonder de geheele lading te bederven, wel zelden sprake zal zijn, nog afgezien van de aanwezigheid der bacillendragers.

Scheeps Q. biedt daarom slechts een *minimum* van garantie tegen gevaar, bij eene *maximale* belemmering in het handelsverkeer.

Het Q. vraagstuk zal na de openstelling van het Panamakanaal voor Suriname meer urgent worden dan tot nog toe wellicht het geval was, en zich ook tot den *veestapel* behooren uit te strekken (pest-piroplasmosen-trypanosomen).

Pestratten kunnen gemakkelijk met rijstlading pest binnenbrengen.

Het *gele koorts* gevaar voor onze Ned. Oostindische bezittingen wordt door de Panama route urgenter, omdat de gele koortsmug op de kortere zeereis van de gele koortshaarden van Middel en Zuid-Amerika (via het Panamakanaal) onzen Archipel nog *levend* bereiken kan, alsook dat latente vormen nog niet behoeven te zijn uitgebroken alvorens een geinfecteerde patient in N. O. Indie, de plaats zijner bestemming bereikt heeft. Men heeft de gele koorts overbrengende mug reeds in Deli gevonden (v. Loghem).

Land Q. is méér afdoende, mits zij worde vastgelegd onder deugdelijke Q. bepalingen. Deze moet alle immigranten, maar óók hunne omgeving en die met hen samen reisden in land Q. kunnen plaatsen òf wel deze gedurende zekeren tijd onder toezicht kunnen houden.

Onder bepaalde omstandigheden kan verspreiding van kleine groepen immigranten naar ondernemingen welke een centraal hospitaal bezitten, dat voldoende waarborg tegen verspreiding van besmetting geeft, (en deze moesten gedwongen worden op alle kultuurcentra te verrijzen), toegestaan worden, naar het voorbeeld van Deli.

Het Hoofd van den B. G. D. is tevens het Hoofd der Q.

Voor de uitvoering der land Q. moet echter een doelmatig quarant. Station opgericht worden, waar zieken en verdachten geïnterneerd en behandeld kunnen worden, en zulks onafhankelijk of het aanbrengende schip reeds gedesinfecteerd was, en hoe lang de zeereis was. De Q. arts heeft hierin de beslissing. Hij verzamelt óók de adressen der uit Q. ontslagenen, opdat zij nimmer een onbekend gebleven haard van besmetting zouden kunnen vormen.

Bij den bouw van een Q. Station, ook voor Suriname, bedenke men dat een *slecht* Q. Station gevaarlijker is dan géén !

De Q. ordonnantie moet zóó liberaal zijn, dat zij in haar gehéél kan nageleefd worden, derhalve niet overladen met allerlei extra bijbepalingen, terwijl zooveel mogelijk aan het opperbestuur van het gewest de bevoegdheid moet worden overgelaten om tijdelijk uitbreiding daaraan te geven.

Een Q. raad voor Suriname, met permanent karakter, en waarvan de haven arts q. q. medelid is, met het hoofd van het gewest als voorzitter, zal van advies in Q. aangelegenheden kunnen dienen en voor den Q. inlichtingendienst zorg dragen.

(*Slot volgt.*)

BIJLAGEN.

BIJLAGE K.

Uit het volgend *schema* (naar v. Loghem) kan een *modern tropische B. G. D.* (Stedel. G. D.) voor Suriname of elders worden ingericht.

A. Laboratorium.

a. voor diagnotische onderzoekingen van verdachte ziektegevallen, ten behoeve van gouvernement en geneeskundigen.
b. voor het materiaal van den doodschouw.
c. voor den Havendienst.
d. voor chemisch-bacteriologisch onderzoek van water en voedingsmiddelen.
e. filiaal van het Instituut Pasteur.
f. wetenschappelijke Epidemiologische onderzoekingen.

Centraal Bureau.

B. Hygienische poliklinieken. *C. Ziekenhuis* (voor besmettelijke ziekten).

a. Eerste Hulp bij ongelukken.
b. Vaccinatie.
c. Uitdeeling v. Geneesmiddelen.
d. Propaganda.
e. Consultatiebureau voor tuberculose, lepra, trachoom, zuigelingenziekten, geslachtsziekten, e. a.

D. Statistiek (Sterfte — Geboorte — Ziekten —)

Bestrijding van besmettelijke ziekten (Lijkschouw — ontsmetting — prostitutie — isoleeren — observeeren — vaccinatie).
Contrôle op (Waterleiding — Voedingsmiddelen — Vuilafvoer — Stilstaand water — gezondh. brigades — etc.)
Hygienisch toezicht op (Woningen — Scholen — begraafplaatsen — fabrieken — hotels — winkels — badplaatsen — markten etc.).
Havendienst (quarantaine).
Verloskundige hulp.

BIJLAGE L.

Het centrale hospitaal moet plaats kunnen bieden aan 5 % van het aantal contractarbeiders, voor wie het wordt opgericht.

Bij deze berekening is er plaats bij epidemiën en voor wissel ligplaats, in het belang der reinheid.

Dit geldt ook voor de Europeanen afdeeling.

Het gemiddelde dagelijksche getal der verpleegden mag men aannemen 3 % van het totaal der arbeiders niet te overschrijden.

Er zullen ± 75 % van het aantal arbeiders per jaar het hospitaal passeeren, waarbij berekend is, dat sommigen zich meer dan éénmaal aanmelden, al of niet in loopende behandeling.

Het aantal verpleegdagen per opgenomen patient bedraagt ± 24.

Het moderne hospitaal is volgens *paviljoen* systeem gebouwd, slechts de grootste zaal mag 80 patienten opnemen. de overige niet meer dan 25 *à* 40; er zijn eenige afzonderlijke vertrekken voor geisoleerde pat. of beter inlandsch personeel.

De groote zalen bevatten een scheiding, waardoor naar behoefte de scheiding van mannen, vrouwen of gezinnen kan worden doorgevoerd.

Een uniforme begrooting voor bouwkosten en exploitatie is niet te geven, daar diverse locale factoren daarop van inlvoed zijn o.a.

a. bodemgesteldheid. (drainage-) en geaardheid van het terrein.
b. aanleg van toegangswegen en afsluiting.
c. afvoer van faecaliën.
d. aard der verlichting.
e. watervoorziening (waterleiding-— artesisch water).
f. kosten van aanvoer.

Voor een modern koeliehospitaal is *f* 280 à *f* 360 per bed voldoende voor bouw en inrichting, zonder terreinwerk, welke bedragen per bed geringer worden naarmate het aantal verpleegden grooter zal zijn. De kosten van het terrein zijn hierin niet begrepen. Voor 200 patienten neem ik aan de som van *f* 360 per bed.

In een centraal hospitaal ten dienste van 5 à 6000 koelies is één Europ. geneesheer met 1 (apotheker) assistent toereikend, voor den geheelen ook den buitendienst.

Aan direkte bouwkosten voor een koeliehospitaal acht ik noodig:

voor 100 patienten .... *f* 42.000
„ 150 „ .... „ 56000

voor 180 patienten .... „ 60.000
„ 200 „ .... „ 67.000
„ 300 „ .... „ 76.000

Voor ligging in en inrichting van het hospitaal bereken ik ƒ40 per patient.

Aan medicijnen wordt 5 *à* $7\frac{1}{2}$ *cent* per dag en per hoofd voor elken verpleegden arbeider uitgegeven.

De voeding in het hospitaal moet berekend worden op 22 *à* 20 cent, elke voeding ook de extra voeding daarin begrepen.

Het verblijf in het hospitaal per verpleegdag komt op ongeveer ƒ 0.35, daarbij is laboratorium onderzoek e. d. ook berekend, doch niet de salarieerings-uitgaven, wel de verdere exploitatie onkosten.

De totale hospitaaluitgaven op een aantal van 10.000 koelies, zijn gemiddeld varieerend tusschen ƒ 7.50 en ƒ 10. per hoofd, per jaar. Bij een kleiner aantal b.v. van 1500 koelies wordt die som grooter n.l. ƒ 18 per hoofd en per jaar. Het blijkt dat deze cijfers geringer worden naar gelang een hospitaal langer in exploitatie is.

Bij elke uitgavenbereking behoort op de balans te verschijnen een ruime som voor afschrijving der gebouwen b.v. 10 % en eene voor onvoorziene uitgaven b.v. 5 % van uitbreiding resp. exploitatie rekening ; benevens 10 % voor hospitaalbenoodigdheden.

Uit het afzonderlijk gevormd *hospitaalfonds* zullen eventueel onkosten kunnen bestreden worden voor verlofsalarissen, en verdere noodzakelijke onvoorziene uitgaven, opdat de inrichting blijve medegaan met de eischen der voortschrijdende geneesk. wetenschap.

Voor een hospitaal, waarin men een gemiddeld aantal patienten verwacht van 180 (3 % van 6000) zal voldoende zijn :

1 geneesheer, 1 (apotheker) assistent, 1 administrateur, 7 verplegers, 1 vrouwel. verpleegster, 1 kok, 1 groentenkok, 4 terreinknechts, 1 laboratoriumknecht 1 operatiehelper, liefst ook 1 Europ. operatiezuster (met diploma verloskundige).

Er moet ruime reserve zijn aan kribben, beddegoed — hospitaalkleeding — ziekenverplegingsartikelen — hospitaal meubilair e.d.

Schema van exploitatie-uitgaven voor een hospitaal ten behoeve van 6000 contract-arbeiders (180 patiënten).

a.	bouw hospitaal	ƒ 60.000
b.	180 × 360 perpleegdagen à 35 cent	„ 22.600
c.	salarissen	„ 32.000
d.	10 % afschrijvinge van ƒ 60.000	„ 6.000
e.	5 % onvoorz. uitgaven	„ ±6.000
f.	inrichting 40 × 300 (5 % van 6000)	„ 12.000
g.	afschrijving id. 10 %	„ 1.200
h.	1/10 aflossing eventueel der bouwonkosten en inrichting	„ 7.200
		ƒ 147.000

Van deze *f* 147.000 zijn noodig voor de oprichting

a. f.: 60.000 + *f* 12.000 = *f* 72.000. Zoodat per exploitatie onkosten jaarlijks gerekend moet worden op *f* 75.000 (aflossing van de bouw en inrichtingsuitgaven daarbij inbegrepen).

Op 6000 arbeiders berekend zijn derhalve de jaarlijksche uitgaven aan hunne geneesk. verpleging, totaal per hoofd:

$$\frac{75000}{600} = f\ 12.50$$

Aan	medicijnrekening zal noodig zijn 180 × 360 × *f* 0.05 = ...	*f* 3200
„	instrumenten rekening zal noodig zijn jaarlijks	„ 300
„	chemicalien rekening	„ 300
„	bibliotheek rekening	„ 300
„	administratie, drukloon, schrijfbehoeften	„ 600

BIJLAGE M.

Conclusies.

1. De medici van Sumatra's Oostkust, die het als hun taak hebben betracht om een goeden en deugdelijken geneeskundigen dienst in Deli te scheppen en die de huidige inrichting vaak eerst na scherpen strijd met de planters hebben doorgezet, beschouwen het als hun plicht en hun recht om de vrucht van dien arbeid ook tegen den Wetgever te verdedigen.

2. De medici van Sumatra's Oostkust meenen met alle kracht te moeten waarschuwen tegen het Ontwerp van Mr. van Blommestein, omdat dit het in Deli bestaande hygiënische systeem met ondergang bedreigt.

3. Het is de plicht van den Wetgever om hetgeen in Deli op hygiënisch gebied is bereikt, voor ondergang te behoeden, en zoodanige voorschriften vast te stellen, dat men aldaar in dezelfde richting als tot heden verder zal kunnen werken.

4. De gunstige hygiënische toestanden in Deli zijn een onmiddellijk gevolg van de bestaande Koelie-ordonnantie, die

ten eerste: voorkomt, dat de koelies een zwervend leven gaan leiden, en

ten tweede: door dwangbepalingen zorgt dat de hygiënische voorschriften worden nageleefd.

5. Daar de tegenwoordige ordonnantie over het tweede punt van de vorige conclusie onduidelijk is, is het noodig om de verplichting van den arbeider om hygiënische voorschriften op te volgen nader te regelen en door geschikte dwangbepalingen voor hem bindend te maken.

6. Bij de invoering van den vrijen arbeid zullen de hygiënische toestanden in Deli op betreurenswaardige wijze achteruitgaan door den onwil der onwetende arbeiders, die vrij zullen zijn zich aan iedere verplichting te onttrekken; daardoor zal tevens de bereidwilligheid der werkgevers om voor hygiënische doeleinden grootere uitgaven te maken noodzakelijk verminderen, daar dergelijke opofferingen weinig of geen nut zullen stichten, waar de arbeider vrij gelaten wordt ieder voorschrift in den wind te slaan en ieder aanbod tot hulp te weigeren.

BIJLAGE N.

Verordening van 17 October 1911, No. 12.

„De gezagvoerder is echter bevoegd, wanneer hem het ontslag tusschentijds noodig voorkomt, op zijne verantwoordelijkheid een lijder uit het ziekenhuis te ontslaan *behalve* in de gevallen, waarin de districts-geneesheer een termijn voor den lijder heeft bepaald, in welke gevallen de lijder *binnen* den termijn niet zonder vergunning van den districts-geneesheer kan worden ontslagen".

BIJLAGE O.

Gouvernementsblad van de kolonie Suriname.

Verordening van 20 Februari 1905, op de geneeskundige belasting.

In naam der Koningin !

De Gouverneur van Suriname,

In overweging genomen hebbende: dat het wenschelijk is de *geneeskundige belasting* nader te regelen ;

Heeft, den Raad van Bestuur gehoord, na verkregen goedkeuring der Koloniale Staten,

vastgesteld volgende verordening :

Art. 1.

Onder den naam geneeskundige belasting wordt eene bijdrage in de kosten van den geneeskundigen dienst geheven van landbouwondernemingen, die eene oppervlakte grond van 25 hectaren of meer in cultuur hebben naar de volgende grondslagen :

1. hectaren in cultuur,
2. uitbetaalde loonen,
3. opbrengst van het verkregen product.

Art. 2.

De belasting is verschuldigd door den beheerder der plantage, die als belastingschuldige wordt aangeslagen en vervolgbaar is.

Niettemin kan de belasting op de plantage worden verhaald.

Ingeval de plantage krachtens zakelijk recht of overeenkomst bij anderen in gebruik is, wordt de gebruiker, en indien deze als zoodanig niet het beheer voert, hij die voor hem als beheerder optreedt, als belastingschuldige aangeslagen en vervolgd ; zoowel in het een als in het ander geval kan de belasting op de plantage worden verhaald.

Art. 3.

De belasting naar den 1e grondslag bedraagt jaarlijks :

a. *f* 1.50 per hectare op 1 Januari beplant met suikerriet ;

b. *f* 0.50 per hectare op 1 Januari beplant met vezelen rubberproduceerende gewassen ;

c. *f* 1.— per hectare op 1 Januari beplant met eenig landbouwproduct niet genoemd onder *a.* en *b.*

Indien op aaneengesloten gedeelten van cacao- of koffie-ondernemingen van ten minste 4 hectaren minder dan gemiddeld 200 cacao- of koffieboomen per hectare aanwezig zijn, worden deze gedeelten als niet in cultuur aangemerkt.

Indien gedeelten der onderneming beplant zijn met meerdere producten tegelijk waarvoor de belasting niet hetzelfde is, wordt de belasting geheven naar de rubriek waarvoor de belasting het hoogst is.

Gedeelten krachtens huur of op andere wijze bij arbeiders of kleine landbouwers in gebruik, komen bij de berekening van het aantal hectaren, waarvoor de belasting verschuldigd is, niet in aanmerking.

Art. 4.

De belasting naar den 2en grondslag bedraagt jaarlijks:

1 % van het loon in het voorafgaande jaar uitbetaald.

Onder „loon", waarover de belasting verschuldigd is, wordt verstaan zoowel dat wat aan losse en aan vaste arbeiders als wat aan hoofd- en ambachtslieden wordt betaald en onverschillig of de arbeiders onder contract verbonden zijn of niet.

De belasting is niet verschuldigd over het „loon" uitbetaald aan directeuren en andere geëmployeerden, wier salaris gewoonlijk per jaar of maand overeengekomen en uitbetaald wordt.

Art. 5.

De belasting naar den 3en grondslag bedraagt jaarlijks:

a. ¼ % van de opbrengst van het product verkregen in het voorafgaande jaar op gronden beplant met suikerriet en vezelproduceerende gewassen;

b. 1 % van de opbrengst van het product verkregen in het voorafgaande jaar op gronden beplant met andere dan de hiervoren genoemde producten.

Als opbrengst van eenig product dat op ultimo December wel verkregenmaar nog niet verkocht of afgeleverd is, wordt beschouwd de waarde naar den loopenden prijs hier te lande op dit tijdstip.

Art. 6.

Bij het berekenen der belasting worden de onderdeelen van de hectare of van den gulden niet in rekening gebracht.

DE BOVENWINDSCHE EILANDEN DER KOLONIE CURAÇAO,

DOOR

A. B. J. PRAKKEN.

Administrateur van Financiën der Kolonie Curaçao.

't Was zeker een daad van wijs beleid van den Gouverneur Helfrich om zoo spoedig mogelijk na het aanvaarden van zijn bestuur een bezoek te brengen aan de Bovenwindsche eilanden. Was het bezoek aan die eilanden reeds enkele malen door allerlei omstandigheden uitgesteld, den 5den December bracht Hr. Ms. *Zeeland* den Gouverneur met zijn uitgebreid gevolg, bestaande uit de meeste departements chefs, op de reede van Sint Martin.

In meer dan 40 jaar was het eiland slechts 10 maal door zijn Gouverneur bezocht, waarvan door Gouverneur de Jong van Beek en Donk, in zijn 9jarig bestuur, 6 maal met een oorlogschip.

Hoe zou de ontvangt zijn ? We waren door lezing van een op Sint Martin verschijnend weekblad, getiteld *Saint Martin, Day by Day,* bekend geworden met een krachtige actie op dit eiland voor afscheiding van Curaçao en voor rechtstreeksch bestuur onder Nederland. De heer Waymouth, redacteur-uitgever van bovengenoemd blaadje, was een van de leiders der beweging en bij de laatste verkiezing was hij tot landraad gekozen met 37 stemmen tegen 30 stemmen op den heer Netherwood, die door den correspondent van het op Curaçao verschijnend blad *De Vrijmoedige* de candidaat van den handelsstand genoemd werd, terwijl de eerste als de candidaat van het volk werd beschouwd.

's Morgens vroeg lagen we met onzen oorlogsbodem voor de reede. Een prachtig gezicht bood het eiland aan. De geheel groene heuvels waren voor ons oog, dat door de langdurige droogte op Curaçao aan kale rotsen gewend geraakt was, een ware streeling. Wat leek ons Sint Martin een mooi en vruchtbaar bergland.

De gezaghebber der drie Bovenwindsche eilanden kwam den Gouverneur al spoedig begroeten en het duurde niet lang of de

Marinesloep bracht ons, onder het bulderen van het kanon (de dertien saluutschoten voor den Gouverneur) naar het kleine houten steigertje, waar we door een commissie, waartoe, behalve de beide landraden, de heeren Waymouth en Richardson, o. a. behoorde de sedert kort aangekomen rechter Mr.Schagen van Leeuwen, die opgetreden is in verband met de nieuw ingevoerde rechtspraak.

Een hoerageroep, een bloemenhulde voor den Gouverneur, en vóór we het wisten liepen we door Philipsburg.

Wat een ontgoocheling. Dat in de verte zoo welvarend uitziend dorp bleek te zijn een vervallen en verwaarloosd plaatsje met nog geen 1500 inwoners. De huizen waren verfloos, de galerijen stonden op instorten en de Gouvernementsgebouwen maakten hierop geen uitzondering. Het huis van den Gezaghebber was alleen met de komst van den tegenwoordigen titularis in het voorjaar opgeknapt. Verder was alles even slecht onderhouden en wees het op een vroegeren bloei, die reeds jaren en jaren aan het minderen was.

De bevolking, die zoo goed als uitsluitend Engelsch spreekt, is slechts voor een zeer klein deel het Nederlandsch machtig. De blanken behooren op Sint Martin niet uitsluitend tot de beter gesitueerden, zooals vrijwel algemeen op de Benedenwindsche eilanden het geval is, maar vele behooren tot de allerarmsten. Groot is ook het aantal gekleurden. De arbeiders trekken geregeld naar Santo Domingo en de Vereenigde Staten van Amerika, waar zij tegen hoog loon werk vinden. De mannen laten hun gezin, wanneer zij naar Santo Domingo trekken, meestal achter en komen elk jaar eenige maanden terug. Geheele gezinnen vertrekken naar de Vereenigde Staten om nooit terug te keeren, welke trek voortdurend toeneemt, en medewerkt het gebrek aan arbeiders te verhoogen.

Het arbeidersvraagstuk dat voor geheel Nederlandsch West-Indië onoplosbaar lijkt, is voor de Bovenwindsche eilanden ook van groot belang. Het klimaat van Sint Martin is voor den landbouw veel geschikter dan dat van Curaçao, al is de regenval ook daar vaak ongeregeld en doen zich ook daar lange perioden van droogte voor, maar het groote gebrek aan geschikte arbeidskrachten heeft de meeste plantages tot verval gebracht en het zal moeilijk zijn ze weer op te heffen. De plantagehouders kun-

nen onmogelijk de hooge loonen geven, die in het buitenland betaald worden; daarvoor brengen de plantages te weinig op, waar één van de voornaamste cultures n. l. de katoen, door den ongeregelden regenval te onzeker is. Deze cultuur was, dank zij de abnormaal hooge prijzen in de laatste jaren nog loonend, maar zal bij een dalende markt en riskante oogsten zeker niet behoorlijk rendeeren. Sommige plantagehouders verwachten heil van de suikercultuur, die in den slaventijd van groot belang was, maar thans is verdwenen. Ik meen echter dat hiervan weinig is te verwachten, omdat de regenval te wisselvallig is en deze cultuur op Cuba en in andere streken reeds zoo intensief plaats heeft, dat concurrentie vrijwel onmogelijk is. Hierbij komt nog, dat bij intensieven landbouw groot kapitaal noodzakelijk is en dit ontbreekt op Sint Martin geheel, en zal, in verband met het groote risico, moeilijk te krijgen zijn...

De grootlandbouwers zijn niet kapitaalkrachtig en zij behartigen, hoewel vaak nauw door familiebanden verbonden, weinig gezamenlijk hunne belangen. Door de handen in één te slaan kan misschien iets tot stand gebracht worden, speciaal op het gebied van veeteelt, muilezelfokkerij en de limoencultuur. Deze laatste cultuur heeft reeds getoond daar levensvatbaarheid te hebben niet alleen, maar de limoenen zijn bijzonder sappig, en in Engeland is voortdurend voor het geconcentreerde sap voldoende afzetgebied. Hierbij komt nog, dat de limoenstruiken weinig onderhoud eischen. Verder zou in het algemeen de vruchtencultuur kunnen worden uitgebreid, terwijl misschien proeven met ananas succes kunnen hebben. Een en ander zal door den aan te stellen hulplandbouwkundige, die op de onlangs door het Gouvernement gekochte uitgestrekte plantage Belvedère prachtige proefvelden verkrijgt, onderzocht kunnen worden, en wellicht vindt zijn voorbeeld navolging.

Van de kleinlandbouwers verwacht ik niet veel. De arbeider krijgt in loondienst, vooral als hij naar Santo Domingo trekt, een betere betaling, terwijl hij, waar hij over geen kapitaal beschikt, geen uithoudingsvermogen heeft om den tijd van het oogsten af te wachten.

Een van de voornaamste bronnen van inkomsten van Sint Martin was van oudsher de zoutwinning. Het groote zoutmeer direct achter de Backstreet in Philipsburg gelegen, geeft nog vele menschen brood, hoewel ook hier de concessionnarissen moeite

hebben met het krijgen van arbeidskrachten voor het zoutgaren.

Een uitvoerig rapport omtrent de wijze van verbetering van de zoutpannen wordt opgemaakt door den ingenieur Langemeyer, die tevens op Sint Martin het havenvraagstuk bestudeert. Ik meen dan ook goed te doen niet op dit rapport, dat waarschijnlijk geplubiceerd zal worden, vooruit te loopen en te volstaan met de volgende opmerkingen.

De groote vraag is in deze het hebben van een afzetgebied. Dit lijkt moeilijk.

Hierbij spelen de hooge vrachtprijzen thans een belangrijke rol. Zout kan natuurlijk alleen als goedkoope retourvracht genomen worden, terwijl er niet veel kans bestaat voor de schepen om te Sint Martin of in de nabijheid, behoorlijke heenvracht te verkrijgen.

Daarbij komt nog, dat de middelen van transport voor zout op Sint Martin zeer gebrekkig zijn. Van de zouthoopen wordt het zout eerst in zakjes door vrouwen en kinderen naar den steiger gebracht en daar in de kleine bootjes geladen, die weder het zout naar de verder gelegen schoeners brengen.

Dit inladen eischt dus veel tijd en brengt groot oponthoud der schepen mede.

Wat het havenvraagstuk betreft, ook hier acht ik het wenschelijk het Regeeringsrapport af te wachten. Het ver van den steiger liggen van betrekkelijk kleine schoeners en de rotsachtige kust doen mij veronderstellen, dat het inrichten van een groote haven niet dan met zeer groote financieele offers gepaard zal gaan. Of, wanneer de Great Bay werkelijk een haven is, hiervan gebruik gemaakt zal worden, acht ik zeer twijfelachtig. De betrekkelijk dicht bij gelegen haven Sint Thomas heeft eenmaal het verkeer tot zich getrokken en het valt altijd zeer moeilijk de schepen van haven te doen veranderen, temeer waar Sint Martin geen achterland heeft en dus voornamelijk als doorvoerhaven en kolenstation dienst zou moeten doen. Voegt men hierbij het gebrek aan arbeidskrachten op Sint Martin dan lijkt mij de toestand alles behalve gunstig, temeer waar de vloot die de Amerikaansche haven Sint Thomas aandoet voornamelijk uit Amerikaansche schepen bestaat.

Wat de muntkwestie betreft het volgende. Behalve het gewone Curaçaosche geld was vroeger in omloop het Fransche geld, afkomstig van het Fransch gedeelte van Sint Martin en het

Fransche Guadeloupe. De franc was verdeeld in 20 sous. Normaal was 1 Rijksdaalder = 1 Spaansche dollar (of mat) (de pilaardaalder) = 1 Amerikaansche dollar, gelijk aan 108 sous, terwijl in de kleinhandel 1 sou gelijk was aan 2½ cent en aan 1 dollarcent.

Door de enorme daling van de franc was deze verhouding natuurlijk verstoord. De winkeliers hielden echter de menschen zooveel mogelijk in onwetendheid en profiteerden voortdurend van de dalingen, waar deze niet aan het publiek bekend werden gemaakt. Als een arbeider, met het in den vreemde verdiende Amerikaansche geld en de ambtenaar, die zijn tractement in Curaçaosch geld kreeg, in de winkels kwamen betalen, werden zij gedwongen bij de terugbetaling gedeprecieerd fransch geld voor nominaal of bijna nominaal in ontvangst te nemen, terwijl bij de berekening van de prijzen der artikelen de handelaar natuurlijk met de lage waarde van de franc rekening hield. De wet van Gresham toonde zich in al haar macht : de sterkere muntsoort werd verdrongen door de zwakkere. Het land werd overstroomd met Fransch geld en de Curaçaosche (Hollandsche) gulden en de Amerikaansche dollar verdwenen in de lade van den winkelier om alleen bij het overmaken van geld naar den vreemde natuurlijk te voorschijn te komen.

In dezen toestand is thans eenige verbetering gekomen. De Gezaghebber ontvangt geregeld de koersen van Sint Kitts en maakt deze algemeen bekend, zoodat ook de arbeider de werkelijke waarde van de franc te weten krijgt. Door maximumprijzen vast te stellen voor de voornaamste levensmiddelen en deze prijzen vast te leggen in sous en Curaçaosch geld en algemeen te publiceeren, worden de arbeider en de ambtenaar eveneens gesteund tegen den woeker van enkele winkeliers. Komt straks eene betere verbinding tusschen de omliggende eilanden tot stand, dan zal zeker de winkelier gedwongen worden met een kleinere winst genoegen te nemen, anders worden alle inkoopen in Sint Kitts gedaan.

Alvorens mijne beschouwingen over Sint Martin te eindigen, wil ik nog twee punten aanstippen.

Het eerste punt betreft een vergelijking met Marigot en het Fransche gedeelte van Sint Martin.

De indruk, dien ik van Marigot bij mijn kort bezoek kreeg was in het algemeen nog slechter dan die van Philipsburg. Ook

dáár alles vervallen, de haven geheel verlaten, slechte wegen, enz. Men betaalt in het Fransch gedeelte geen invoerrechten maar alleen een grondbelasting; evenwel wordt er weinig voor de bevolking gedaan, geen scholen van wege het Gouvernement, geen Gouvernements geneeskundige, enz. De klein-landbouw was misschien iets meer ontwikkeld.

Last not least, de „los-van-Curaçao" beweging. Zoowel uit particuliere gesprekken, die ik met verschillende bewoners van Sint Martin had, als uit hetgeen de landraad Waymouth, een der leiders der afscheidingspartij, op de receptie van den Gouverneur tot ZHEG. sprak, meen ik te kunnen concludeeren dat deze beweging geheel geluwd is.

De verschillende voormannen der afscheidingspartij deelden mij mede, dat Sint Martin weinig of geen belangstelling van Curaçao ondervond en dat van hun wenschen weinig of geen notitie genomen werd. Zij beklaagden zich speciaal over het onderwijs; waar de geheele bevolkihg Engelsch spreekt, bleef Nederlandsch de voertaal op school, hetgeen thans met de nieuwe onderwijs-verordening gewijzigd wordt. Dan liet de verbinding tusschen de eilanden veel te wenschen over, en kwam hierin weinig verbetering.

Zij beklaagden zich verder, dat de vanuit Curaçao gezonden ambtenaren lang niet altijd van de beste waren en te weinig gecontroleerd werden terwijl zelden hoofdambtenaren het eiland bezochten. De ambtenaren traden vaak despotisch op en klachten te Curaçao hadden weinig succes.

De uitzending van den nieuwen rechter was reeds een groote voldoening voor de bewoners. Toch had de beweging nog aanhang, maar wachtte men met het opzenden der petitie tot de Gouverneur kwam.

Uit de verschillende besprekingen van den Gouverneur en zijn gevolg met de bewoners was het geschokte vertrouwen in Curaçao hersteld en men was overtuigd, dat Sint Martin door Curaçao in de toekomst niet vergeten zou worden.

Moge het draadloos station op Sint Martin spoedig gebouwd worden, en Sint Martin zal met de andere Bovenwindsche eilanden uit hun isolement gehaald worden.

Sint Eustatius.

't Kan verkeeren. Bredero's spreuk is zeker op St. Eustatius

van toepassing. In den Noord-Amerikaanschen vrijheidsoorlog werd Statia de *Golden Rock* genoemd. Druk scheepvaartverkeer, handel en welvaart op het geheele eiland. En thans ! De *Golden Rock* is verdwenen alleen de *Rock* is er nog en tegen die rots beukt voortdurend de zee en neemt aan het strand de bouwvallen van groote pakhuizen, die aan vroegere grootheid herinneren, weg. De rijke koopliedenfamilies hebben het eiland verlaten en zijn naar Sint Thomas en andere eilanden getrokken, maar de groote ruïnen der Nederlandsch-Hervormde kerk en der Synagoge met de daarom gelegen begraafplaatsen wijzen U, dat de tijd van bloei voorbij is en het nageslacht niet bij machte geweest is, om die oude gedenkteekenen tegen al te groot verval te behoeden.

Het vulkanisch gevormd eiland is thans slechts bewoond door 1400 zielen, die voornamelijk in Oranjestad wonen. Buiten de hoofdplaats wonen zelfs de klein-landbouwers of huurders van grondjes niet. Een enkele houdt bij den naderenden oogst des nachts op zijn grond in een tijdelijk opgestelde hut de wacht.

De bevolking gaf blijken van haar hartelijkheid in de serenade, die ze op den aankomstavond aan den Gouverneur bracht. Een paar violen, een gitaar en de wiri, (d. i. een stuk koperen pijp met een ruw oppervlak waaruit, door er met een ijzeren spijker over te strijken, een eentonig geluid wordt voortgebracht) niet te vergeten, was de muziek, waarachter de bevolking aanstroomde. Vóór het Gezaghebbershuis werd eerst het „Wien Neêrlandsch Bloed" gespeeld en daarna medegezongen door het geheele jubelende publiek. Op een aardig Engelsch deuntje het volgend liedje :

„Our Governor is present, how happy are we,
We will go forth to meet him and welcome him too,
And all the best flowers our land can produce,
We will take to our Governor for his best use.
Our flags will be flying and our music will play,
God bless our Governor the people will say.
Our dresses are white and our ribbons are blue,
We will go forth to meet him and welcome him too".

Zoowel bij deze twee liederen als bij de later ten beste gegeven nummers dansten twee kinderen negerdansen.

De grond is over het algemeen vruchtbaar en door de grootere

regenval is de katoencultuur iets minder riskant dan op Sint Martin, maar blijft toch een cultuur met vele misoogsten.

Het Gouvernement bezit uitgestrekte terreinen op Sint Eustatius, n.l. de plantages Zeelandia (Bottom Concordia), Little Mountains (Kleine bergen), Bengalen, Tumble Down Dick (Anna's Lust) en een groot stuk Back of the Mountain (Compagnie's land).

Het grootste gedeelte is voor den klein-landbouw uitgegeven in stukken van 0.5 H.A. tot 8 H.A. toe.

Het Gouvernement plantte in haar proeftuin zelf katoen en deze katoen werd evenals de door den klein-landbouw verbouwde in het Katoenhuis „gegind". Het Katoenhuis werd in 1908 door den Gezaghebber Van Grol van Gouvernementswege opgericht en de katoen werd daar door twee „cotton-gins" (van het Eng. „engine" = machine) ontzaad voor den kostenden prijs.

Op de te velde staande katoen worden door het Gouvernement voorschotten verleend en de katoen wordt van wege het Gouvernement op de Engelsche markt verkocht, terwijl het zaad naar Barbados wordt gezonden, waar de Barbados Coöperative Cotton Factory Co. het zaad perst ter vervaardiging van de katoenzaadolie.

Het Bestuur heeft bij het verhuren van Gouvernementsgronden aan den kleinen landbouw de hand aan het innen der huren niet gehouden, met het gevolg dat het grootste deel der huren in de laatste 5 jaar niet betaald is en de Statiaan niet doordrongen is van de waarde van den grond. De Gouvernementsgronden werden daarbij nog in strijd met het huurcontract dikwijls door den huurder weder onderverhuurd, speciaal aan bewoners van Sint Barths en Sint Kitts, en de onderhuurder betaalde den huurder wèl, maar deze het Gouvernement niet. Op Gouvernementsgrond werd tevens roofbouw uitgeoefend en wanneer de grond uitgeput raakte, werd hij verlaten en dan was dit verlaten een goede aanleiding om de huur van de afgeloopen jaren niet te betalen. De landbouwers wonen in den regel in Oranjestad en niet bij hun land, zooals reeds boven is gezegd, hetgeen tot gevolg geeft dat er geen toezicht op de cultuur is en dikwijls de te velde staande oogst gestolen wordt. De Statiaan plant dan ook alleen als hij weet, dat iedereen plant, anders is hij zeker, dat hij zelf niet oogsten zal, wat hij gezaaid heeft. Voegt men hierbij nog het feit, dat voortdurend de inwon

wegtrekken om speciaal in New York als havenarbeider den kost te verdienen, dan kan men omtrent den toestand van Sint Eustatius niet te pessimistisch wezen. Er is echter een lichtpunt: „De Cultuur maatschappij der Nederlandsche Antillen", opgericht in 1914 door J. H. J. Hamelberg, den bekenden schrijver van de verschillende geschiedkundige en geografische studies over de Kolonie Curaçao, heeft op St. Eustatius haar sisalcultuur. Onder leiding van den administrateur, den heer Wilde, is een oppervlakte van ruim 400 acres, welke bijna woest was, in een prachtige cultuurvlakte met flinke wegen herschapen. Het hoofdgewas der maatschappij is de sisal, die op Sint Eustatius prachtig groeit. In de fabriek ,onder uitsluitende leiding vzn den heer Wilde gebouwd, worden sisalbladeren tot vezel verwerkt en verder gedroogd en tot balen gereed gemaakt voor verzending naar Holland. Van de afvalsisal wordt touw geslagen. De cassave wordt evenals de yams voor volksvoedsel geplant. Het eerste gewas levert behalve de farine, een soort havermout, stijfsel op, welke op Curaçao en omliggende eilanden met succes verkocht wordt.

De katoen wordt tusschen jonge sisal geplant en in een eigen „gin" ontpit. De groote verdienste van de Maatschappij en speciaal van haar administrateur is, dat niet alleen voortdurend onder deskundige leiding de arbeider den veldarbeid leert, maar dat uit groen materiaal timmerlieden, smids, metselaars, bankwerkers, enz. zijn gekweekt.

De bewering wordt wel geuit dat deze Cultuur Maatschappij de landarbeiders uit St. Eustatius van de andere plantages weggetrokken heeft.

De volgende staat, mij verstrekt door den heer Wilde, weerlegt duidelijk deze bewering :

Mannen, afkomstig	van		St. Eustatius	....	11
„ „	„	buiten	„	....	56
Vrouwen, „	„		„	....	21
„ „	„	buiten	„	....	13
Jongens, „	„		„	....	53
„ „	„	buiten	„	....	28
Meisjes, „	„		„	....	27
„ „	„	buiten	„	....	12
			Totaal	....	221

Behalve de bovengenoemde personen vonden nog 8 inboorlingen van Sint Eustatius, die zelf kleine planters zijn, geregeld werk bij de maatschappij gedurende de laatste zware droogte.

Moge de „Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen" waarin het Gouvernement voor een belangrijk bedrag aandeelhouder is, in voorspoed tot heil van Sint Eustatius toenemen, en dit eiland op die manier uit zijn verval opgeheven worden.

Wat het muntwezen op Sint Eustatius betreft zij opgemerkt dat daar Hollandsch en Engelsch geld in omloop is. Het Engelsche geld komt veel in van het naburige St. Kitts. De shilling is er equivalent aan 60 cent Curaçaosch courant en gelijk aan 24 cent Amerikaansch courant, terwijl de St. Kitts'papieren dollar geldt voor gelijkwaardig met de Amerikaansche dollar en de Rijksdaalder.

Saba.

Wanneer het U gelukt is met het roeibootje droog aan wal te komen en ge den moeilijk begaanbaren weg, grootendeels uit trappen bestaande, naar boven bent geklommen, dan komt ge eindelijk in een heerlijke vallei, waarin alleraardigste huisjes staan, netjes geschilderd, en ge bent in Saba's hoofddorpje, „The Bottom" genaamd aangekomen. Wat maakt alles een prettigen indruk op U. Ge voelt U als in een andere wereld, die heerlijke bergtoppen om U heen en dan die kleurrijke huisjes.

Onwillekeurig vraagt men zich af of men wel op een der Nederlandsch West-Indische eilanden is, of in een of ander heerlijk bergland van Midden Europa. En wanneer men dan den volgenden dag, hetzij te voet, hetzij te paard naar Windwardside en Hell's Gate gaat, dan geniet men van de schoonste natuurtafereelen en van de mooie huisjes, die Windwardside heeft en men krijgt een rustig gevoel over zich. Zoo nu en dan wordt men in zijne mijmeringen gestoord doordat de weg wel wat al te moeilijk en gevaarlijk is, maar het Sabaansche paard is voorzichtig en men gaat kalm zijns weegs. In de dorpen, zoowel The Bottom, als Windwardside en Hell's Gate ziet men overal vrouwen en kinderen met borduur- en kantwerk bezig en ze loopen uit om het te verkoopen.

De bewoners van Saba zijn ijverig en alles maakt een even prettigen indruk. Te midden van de rotsen ziet men de aard-

appelen en andere gewassen staan en men verwondert zich vaak hoe op een dergelijke helling de arbeider kan komen om zijn grondje te beplanten, want er zijn weinig stukken grond, die vlak zijn. Voor het bouwen van een regenbak te Hell's Gate kon het Gouvernement geen vlak stuk grond van 15 × 15 meter krijgen!

De bewoners van het eiland, die voor het meerendeel nog uit blanken bestaan, verdienen grootendeels hun geld met varen, speciaal in Amerikaanschen dienst. Hoewel een enkele wegtrekt komt toch het meerendeel geregeld op het eiland terug en zoekt de zeeman op Saba weer zijn vrouw, die daar blijft wonen. 't Is jammer dat dit wegtrekken toeneemt en de vrouwen ook naar Amerika worden geroepen.

Amerikaansch geld is over het algemeen op Saba in omloop en werd vóór kort nog voor 1 Amerikaansche dollar 1 Rijksdaalder in ontvangst genomen. In verband met de hooge dollarkoers in Sint Kitts geldt zij thans voor f 2.60.

De cursus voor zeevaartkunde heeft op Saba succes. De Sabanen, die deze met goed gevolg doorloopen hebben, worden al gauw in Amerika stuurman. Wellicht verdient het aanbeveling dat dit onderwijs nog uitgebreid en verbeterd wordt.

Natuurlijk verlieten we Saba niet alvorens een bezoek gebracht te hebben aan Mary Point. Dit gehuchtje ligt vijf kwartier loopens van The Bottom en de weg, voortdurend op en afgaand, is zeer moeilijk begaanbaar en een paard, zelfs een mak Sabaansch paard, kan U er onmogelijk brengen. Het is wel begrijpelijk dat Mary Point zelden bezocht wordt en de 14 gezinnen leiden dan ook een plantenleven en zelfs de Gouvernements geneeskundige komt er zelden of nooit hulp verschaffen; alleen de pastoor komt er elke week.

Aan dit isolement zou, bij een kleine verbetering aan den weg, waardoor deze ten minste gedeeltelijk te paard berijdbaar zal zijn, een verandering kunnen worden gebracht, want deze menschen mogen die medische hulp niet ontberen. Wat een armoede onder die blanken, die er bijna allemaal even zwak uitzagen!

De gezinnen leven van hetgeen hun klein landje hun oplevert; vleesch hebben zij zelden, melk in het geheel niet. Een enkele maal gaat een der bewoners beneden aan de baai visch voor de bewoners vangen. De stakkers moeten geholpen worden aan een melkkoe, teneinde zwakken en zieken van melk te voorzien. Dit zijn minimum-eischen.

Het beste zou zijn deze menschen over te brengen naar The Bottom, maar dit wenschen zij niet en zij willen blijven op hun klein stuk grond nijver landbouwend en handwerkend.

Een groote verbetering is de school, die met Gouvernementssteun door den heer Skerritt, afkomstig van St. Kitts, daar is opgericht. Hij geeft daar les en daarvan wordt ruim gebruik gemaakt, zoowel door jong als oud. Al is het lokaal primitief, eigenlijk maar een kamertje, toch is het zeker al een heele aanwinst.

Ten slotte nog de volgende opmerkingen.

De Bovenwindsche eilanden zijn in vergelijking met de eilanden in onze Oost zeer klein en haar huishouding is, doordat de eilanden zoo ver van elkaar liggen, betrekkelijk kostbaar en hieraan is weinig te doen.

De uitgaven voor die eilanden zullen toenemen en men behoeft daarbij geen grootsche plannen voor oogen te hebben. Zij zijn verwaarloosd en ten einde ze eenigszins op te heffen, zullen kosten gemaakt moeten worden, al moet men ten opzichte van de toekomst van deze eilanden niet optimistisch wezen : aan het wegtrekken van de arbeidskrachten valt vrijwel niets te doen. Toch heeft Nederland ook hier een taak te vervullen ; jammer dat het vaak zoo weinig van zijn belangstelling doet blijken. Het oorlogschip was met 24 officieren en 220 man om den Gouverneur en gezelschap naar de eilanden te brengen. Nergens gingen de officieren en manschappen aan wal tot groote teleurstelling der bevolking, die geheel op hun „man-of-war" gerekend had. De *Zeeland* liet Gouverneur en gezelschap landen en trok zelf op bezoek naar vreemde koloniën en liet de schoone gelegenheid om de Nederlandsche bezittingen in onze West aan Nederlanders bekend te maken ongebruikt voorbij gaan.

In dit opzicht heeft Nederland zijn plicht verzaakt. Moge deze fout een volgende keer hersteld worden en de Bovenwinders duidelijk merken, dat Nederland belang stelt in hun leven en werken.

IMMIGRATIE VAN DUITSCHERS IN SURINAME

1733—1740

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

Voor den bloei der kolonie Suriname was de vermeerdering der blanke bevolking een zaak van groot gewicht. Om deze vermeerdering te bevorderen, besloten Directeuren der Societeit van Suriname in hunne vergadering van 28 Mei 1727 eene commissie te benoemen tot het beramen van middelen, door welke personen in Europa aangemoedigd zouden worden zich in Suriname te vestigen.

Reeds in de volgende bijeenkomst bracht het lid der commissie Philip Hack de mogelijkheid eener immigratie van Duitschers ter sprake. De uittocht van bewoners der verarmde Paltz-streken naar de Engelsche koloniën in Amerika, die destijds in vollen gang was, leidde een stroom van landverhuizers den Rijn af naar Holland, waar zij zich, voornamelijk te Rotterdam, voor de zeereis inscheepten. Directeur Hack, zelf een Keulenaar van geboorte, vernam bij eene ontmoeting met enkele dezer geëmbarkeerde Paltzers, dat er in hun land ook wel neiging bestond om naar Suriname te trekken. „Paltzers" was de algemeene benaming, waarmede de emigranten uit de Rijnstreken werden aangeduid, en Hack's zegslieden waren dan ook afkomstig uit de graafschap Nassau-Dillenburg. Directeuren der Societeit ontwierpen een plan van voorwaarden, waarop de immigratie zou kunnen geschieden, en zonden dit met de consideratiën van hun mede-lid, den oud-Gouverneur Mr. Paul van der Veen, naar Suriname, om hierover het advies van den Gouverneur in te winnen[1]). Toen de papieren in de kolonie arriveerden was Gouverneur Temming juist overleden; zijn opvolger Carel Henry de Cheusses, die einde 1728 het bewind aanvaardde, wachtte met het uitbrengen van zijn

[1]) Res. Dir. 2 Juli 1727; Missivenboek 2 Juli 1727 en 22 Dec. 1727.

advies tot dat hij zich van de koloniale toestanden voldoende op de hoogte had gesteld. Naar zijn oordeel bestond in Suriname groote behoefte aan geschikte plantage-opzichters en ambachtslieden ; bij een vestiging der immigranten ergens in de bovenlanden zou het aanleggen van kleine koffieplantages voor hen de meeste kans van welslagen opleveren[1]). Na kennisneming van het rapport vereenigden Directeuren zich met eene plaatsing in de bovenlanden en gaven in December 1729 aan Philip Hack de opdracht, om met een 5 à 6-tal Duitsche families over een overtocht te onderhandelen[2]).

Hack's bemoeiïngen leidden ertoe, dat in het jaar 1733 een paar families uit Altenwied bereid waren naar Suriname te vertrekken ; bij de onderhandelingen had de predikant te Altenwied Montanus zijn bemiddeling verleend[3]). De voorwaarden hielden o.a. in als eischen: protestantsche godsdienst, gezond van gestel, mannen niet ouder dan 50, vrouwen — voor zoover ongehuwd — niet ouder dan 30 jaren; de Societeit verbond zich de transport-kosten te dragen en landbouwgereedschappen ter beschikking te stellen[4]).

Twee families, groot 14 personen, met nog 2 ongehuwde mannen arriveerden in October 1733 in de kolonie[5]). Directeuren der Societeit hadden den Gouverneur opgedragen de immigranten goed te behandelen, opdat nog andere families geanimeerd zouden worden hun geluk in Suriname te beproeven ; over hunne behandeling zou hij te rade kunnen gaan met den predikant Jan Martin Klein, afkomstig uit Neu-Wied, die kort te voren in Suriname was aangekomen[6]).

Gouverneur Carel Henry de Cheusses zou evenwel niets voor de nieuwe kolonisten kunnen doen, daar hij reeds in Januari 1734 kwam te overlijden.

Op het einde van het jaar 1734 arriveerde een tweede groep immigranten in Suriname ; zij bestond uit 4 families uit Neu-Wied en werd begeleid door den zoon van den Altenwiedschen

---

[1]) Brief van 29 Aug. 1729.
[2]) Missivenboek 24 Nov. 1729 ; Res. Dir. 1 Dec. 1729.
[3]) Res. Dir. 24 April 1733.
[4]) Zie Res. Dir. 6 Dec. 1734.
[5]) Brief Gouverneur 30 Oct. 1733.
[6]) Missivenboek 3 Juli 1733. Testament Klein 1734 in Notar.-Archief.

pastor, Georg Wilhelm Montanus, die tot predikant in Suriname was aangesteld[1]).

In dezen tijd poogde ook de sekte der Hernhutters in contact te komen met de Societeit van Suriname. Immigratie-voorwaarden werden vastgesteld en in het jaar 1735 trokken, zooals bekend is, 3 Hernhutters naar de kolonie, terwijl in 1738 nog een tweede 3-tal volgde[2]).

De kolonisatie met de zoogenaamde Paltzers zou eerst in 1739 hervat worden. De Surinaamsche predikant Jan Martin Klein, die wegens kerkelijke geschillen naar Holland was overgekomen, deed in het begin van 1738 aan Directeuren der Societeit mededeeling, dat er Paltzische en Neuwiedsche families genegen waren naar Suriname te gaan. Directeuren zonden daarop Klein naar zijn vroegere woonplaats Neu-wied om de onderhandelingen te voeren[3]). Deze had zooveel succes met zijn bemoeiïngen, dat Directeuren in Augustus besloten voor den overtocht van 150 à 160 immigranten paspoort aan te vragen. De broeder van predikant Klein, te Neu-Wied woonachtig, werd tot correspondent der Societeit voor immigratiezaken aangesteld. Om meerdere bekendheid aan Suriname te geven, ontwierp de secretaris der Societeit eene eenvoudige beschrijving der kolonie, die in Duitsche vertaling voor propaganda gebruikt zou kunnen worden[4]).

In Februari 1739 arriveerden de immigranten in Suriname; het waren niet minder dan 19 families, die tezamen 96 hoofden telden. Hun komst bracht Gouverneur Van de Schepper in groote verlegenheid, daar hij niet vroeg genoeg gewaarschuwd was, om voor voldoende levensmiddelen enz. te kunnen zorgen. Over het gehalte der kolonisten liet hij zich zeer ongunstig uit; het was een arm volk, meest vrouwen en met veel kinderen belast; sommigen hunner waren aan den drank en te lui om hun levensmiddelen-rantsoen aan het fort af te halen. Twee der families verlieten al spoedig Suriname om zich naar de Engelsche kolonie Georgia te begeven.

Daar de Duitschers gekomen waren voor kolonisatie-doel-

[1]) Res. Dir. 26 Aug. 1734.

[2]) Res. Dir. 1 en 6 Dec. 1734, 12 Sept. 1735, 2 Juli 1738.

[3]) Res. Dir. 20 Febr. en 6 Maart 1738.

[4]) Res. Dir. 2 Juli, 6 Aug., 4 Sept. 1738; Missivenboek 23 Juni en 6 Aug. 1738.

einden besloot de Gouverneur hen te zenden naar de Patameca-kreek aan den bovenloop van de Cottica; een timmerman en 20 slaven gingen mede, om hulp te verleenen bij den houtkap en het gereedmaken van huisvesting[1]). De vrouwen en kinderen zouden zoolang zich op een verlaten plantage aldaar ophouden, tot de mannen hooger de rivier op een verblijf hadden gemaakt[2])

De kolonisatie liep op een totale mislukking uit. In Juni 1739 schreef de Gouverneur naar Amsterdam, dat de Paltzers op ééne familie na alle naar Paramaribo waren teruggekeerd en dat zij weigerden weder naar boven te gaan. Zij beweerden daar alle te zullen sterven en hadden reeds 5 mannen benevens 1 vrouw en 3 kinderen verloren. In Paramaribo lagen er nog 9 hunner ziek; die een ambacht verstonden, wilden op eigen hand gaan werken om voor hunne familie den kost te winnen en wenschten niet voor de weduwen en weezen te arbeiden. De vrouwen deden niets dan lamenteeren; sommigen verzochten den Gouverneur naar Nieuw-Engeland te mogen gaan, waar zij konden zaaien en ander boerenwerk verrichten, dat zij geleerd hadden en dat in Suriname niet kon geschieden. De Gouverneur wist niet, wat hij met de ongelukkige weduwen en weezen moest beginnen, daar zij in de kolonie nooit in staat zouden geraken, hun bestaan te verdienen.

In verloop van tijd verergerde de toestand der immigranten in Paramaribo. Blijkens een volgend schrijven van den Gouverneur beliep het aantal dooden reeds 7 mannen, 8 vrouwen en 6 kinderen, terwijl er ook verscheiden zieken waren. Later arriveerden nog een 2-tal Paltzische families uit Europa, waarbij een man, die wegens een zwaren breuk onbekwaam was tot eenigen arbeid[3]).

In het jaar 1740 zou de Gouverneur nog eens gelegenheid hebben, op de Paltzers de aandacht te vestigen. In Suriname waren weder enkele Hernhutters aangekomen, onder wie zich een medicijnmeester bevond, die als hun leider kon optreden. De Hernhutters vingen in Nov. 1740 aan te Paramaribo godsdienstoefeningen te houden, waarbij zich ook de Paltzers aansloten. Gouverneur Van de Schepper meende deze sectarische bijeenkomsten niet te mogen gedoogen en wees er den

[1]) Brieven Gouverneur 14 Febr. en 12 Maart 1739.
[2]) Brief Gouverneur 27 April 1739.
[3]) Brieven Gouverneur 20 Juli en 25 Sept. 1739.

Directeuren op, dat de Paltzers een hoop uitschot waren ; de vrouwen met haar dochters leidden meest een schandaleus en ongebonden leven, het meerendeel der mannen bestond uit dronkaards en smokkelaars ; zij waren lediggangers, die de armoede in Suriname vermeerderden. Wanneer er bij die slechte wereldsche gevoelens bovendien zulke geestelijke bijkwamen, wist de Gouverneur niet, hoe het op 't laatst nog in de kolonie zoude afloopen[1]). In hun antwoord droegen de Directeuren der Societeit aan den Gouverneur op, om de bijeenkomsten der Hernhutters in Suriname te verbieden en het verspreiden van gevoelens in strijd met den publieken godsdienst tegen te gaan.

[1]) Brief Gouverneur 12 Nov. 1740.

EEN SURINAAMSCH GOUVERNEUR UIT DE 18de EEUW.

DOOR

S. KALFF.

I.

Bij de huidige opleving der nationale belangstelling in de zaken van Suriname (al beweegt die belangstelling zich ook, hier en daar, in de richting van een verkoop der kolonie) moet het de aandacht trekken, dat er uit een biografisch oogpunt nog zoo weinig voor de geschiedenis van dit wingewest is gedaan. Dat hier b.v. ontbreekt een naarstig compilator, die voor de gouverneurs van Suriname hetzelfde deed als M. A. v. Rhede v. d. Kloot voor de gouverneurs-generaal van Ned. Indië : de verwerking van tallooze bronnen in een uitvoerig historisch-genealogisch overzicht.

Ligt dit aan de ontstentenis van schrijvers, met het onderwerp vertrouwd, of aan het ondankbare der stof ; aan de schaarschte der bronnen, of aan het onbeteekenende van de lotgevallen dier mannen ? Was hun openbaar leven zoo kleurloos, hun rol in eene kwijnende kolonie zoo weinig vooruitspringend dat, ongelijk voor de oostindische landvoogden, de historiograaf voor deze westindische schroomde zijne pen te versnijden ? En ook het land zelf heeft aan weinig standaardwerken het aanzijn gegeven. Zoo omvangrijk de literatuur over Suriname is, vergeefs zoekt men daarin namen, die als de wedergade zouden mogen gelden van een Valentyn, Rumphius, Junghuhn, Veth, e. a. Veel snipperarbeid en weinig monumentaal werk, veel duodecimo's en weinig folianten.

Echter bestaan er over enkele van deze westindische gouverneurs monografiën, welke het gemis van geacheveerde levensgeschiedenissen eenigermate doen vergeten. Enkele mannen van beteekenis zijn voor 't minst in geschrifte herdacht geworden ; en in het kader van hun tijd, tegen eene vroegere westindische samenleving als achtergrond geplaatst, nemen deze portretten een stuk van de koloniale geschiedenis als 't ware met zich. Hunne lotgevallen zijn tot zekere hoogte tevens de

lotgevallen van de kolonie, welke zij bestuurden. Terwijl hunne levensbeschrijving tevens een blik doet werpen in eene koloniale maatschappij, evenzeer onder de tropen levend als de oostindische, en toch ver en breed daarvan afwijkend.

Zoo treedt uit de studie van jhr. C. A. v. Sypesteyn op voordeelige wijze te voorschijn het beeld van mr. Jan Jacob Mauricius, gouverneur van Suriname tusschen de jaren 1742 en 1751.

Moest, in eene vergelijkende geschiedenis der Nederlanders buiten Europa, onder de oostindische landvoogden gezocht worden naar een tegenhanger voor dezen westindische, aanstonds zou ons geheugen er den persoon van dr. Laurens Reaal voor aanwijzen. Want evenals deze was Mauricius, behalve een gestudeerd, ook een geleerd landvoogd ; evenals deze een bescheiden dienaar der zanggodinnen .Hij vervulde eene soortgelijke diplomatieke betrekking in het buitenland als Reaal, en bleef evenals deze tot het laatst een aanzienlijk en invloedrijk man, in plaats van, met zoovele zijner voorgangers en opvolgers, in het einde van zijne landvoogdij tevens het einde van zijn openbaar leven te vinden.

Zooveel heeft Mauricius op Reaal vooruit gehad, dat hij reeds in zijn eerste jeugd voor wonderkind doorging ; trouwens een betwistbaar benefice. En dit mocht hem gebeuren zonder dat, bij 't vorderen der jaren, die vroegtijdige ontwikkeling geboet moest worden met vroegtijdige afstomping. Op zijn zesde jaar eene predikatie te houden, op zijn achtste Latijnsche verzen te maken, op zijn elfde een heldendicht in 't licht te geven en, nog geen zestien oud, tot doctor in de beide rechten bevorderd te worden : wien, onder 's mans tijdgenooten, kon een zoo snelle wasdom des verstands worden nagegeven ?

Beter nog was 't, dat hij eerlang *Normalkopf* werd en geschikt voor het openbare leven. Hij was Amsterdammer van geboorte, zijn vader een koopman. Geen rijke koopman, moeten wij gelooven, lezende dat hij geboren was *parentibus plus honestis quam copiosis*. Maar zelfs een Hugo de Groot kende niet eerder Latijn en Grieksch dan dit knaapje, dat nog in de kinderschoenen naar het redenaarsgestoelte stapte. Zes jaren oud ! — en reeds genoeg bijbelkennis, genoeg kanselwelsprekendheid om in de Gasthuiskerk te Amsterdam een tekst uit het Boek Mattheus te kunnen uitbreiden tot een preek ! Daar stak een apostel in dit kind, meenden de geloovigen. „Maar wacht u," riep hij hun

toe, „van de valsche Profeten, dewelke in schaapskleederen tot u komen, maar van binnen zijn zij grijpende wolven. Alzoo een ieder goede boom brengt voort goede vruchten". *

't Laatste mocht op hemzelf toegepast worden; want de vader, die hem deze vroegtijdige bijbelkennis had bijgebracht, was een ontwikkeld man, voormalig katholiek priester en schrijver van eenige theologische en ethnografische werken. Met diens vroegere kerkelijke bediening en met een zoo ras geopenbaard talent voor het predikambt stond waarschijnlijk in verband het feit, dat de jonge Mauricius op zijn dertiende jaar werd ingeschreven als student in de godgeleerdheid. Die hem echter niet lang behield ; de rechtsgeleerdheid kwam er spoedig voor in de plaats. En aan de akademie ging 't niet anders dan op de schoolbanken : allen vooruit, allen de baas. In drie jaren tijds verwierf hij zich de kennis der beide rechten, en den doctorshoed. Tevens de vriendschap zijner professoren, onder welke beroemde. Daar waren Fabricius en Gronovius, daar waren Voet en Boerhave, mannen die zelve vroeg mondig waren geworden in de republiek der wetenschap, en in den wiekslag van dezen vooruitstrevenden geest eigen vlucht herkenden.

In dezen akademietijd diende hij Themis, maar ook de Muzen. Gaarne stond hij eens op van zijn *Corpus Juris*, en sloeg de vleugelen van zijn geest uit naar idealen die hij — niet bereikte. De „souffle" van den waarachtigen dichter zou zijne huisbakken rijmwerken nimmer bezielen,en evenals Laurens Reaal zou ook hij in den tempel der Muzen de koorknaap blijven, die alleen het wierookvat mocht zwaaien ; zou nimmer gewijd worden tot den priester, die het heiligdom der kunst mocht binnengaan. Toch bleef hij getrouw aan deze zijne eerste liefde, getrouw tot in den herfst des levens. Hij was twaalf jaren oud toen hij zijn „Lauwerkrans voor de helden bij den slag van Hochstedt" dichtte, en aan den avond van zijn bewogen leven, toen de verguisde gouverneur van Suriname een wijkplaats had gezocht aan de boorden der Elbe, nam de grijsaard nogmaals het speeltuig van den wand, en zong van het graf dat hem wachtte. De meesten van zijne gedichten werden sedert vereenigd tot een bundel *Dichtlievende Uitspanningen*, anderen zagen afzonderlijk het licht. Evenzoo verscheidene tooneelspelen. De man,

*) Mattheus VII. 15. 17.

die eerlang zou uitblinken als diplomaat en koloniaal staatsman, had zijne zinnen gezet op de lauweren van den rhapsodist.

Pas zestien jaren oud werd hij, den 16 April 1708 bevorderd tot doctor in de beide rechten na verdediging van het akademisch proefschrift *De Gallorum Germanorumque origine.*

Spoedig na zijne promotie liet Mauricius zich inschrijven als advokaat bij het Hof van Holland en ging in den Haag wonen. Daar huwde hij zijn eerste vrouw, Alida Pauw. Het schijnt dat dit huwelijk hem de middelen verschafte om eerst bij Nijmegen, daarna in de Beemster eene aanzienlijke landhoeve te koopen. Van zijne praktijk althans had hij die middelen niet. Want spoedig na zijne vestiging in den Haag was hij aangesteld geworden tot kommies van den raadpensionaris mr. Isaac van Hoornbeek. Zijne werkzaamheid als agronoom, en meer nog zijne persoonlijkheid bracht hem vrienden aan, invloedrijk genoeg om voor hem het ambt van schepen en pensionaris der stad Purmerend te verwerven. Stijgende populariteit deed nog meer ; die gemeente zond hem eerlang als haren gedeputeerde naar de vergadering der Staten van Holland en West-friesland. Daarmee had hij met de advokaterij afgerekend. Hij was nu ingezetene en notabele van Purmerend, hij had er zich een huis gekocht en eene niet zeer profijtelijke boerderij omgeschapen tot eene vriendelijke buitenplaats. Hij nam zitting in de stedelijke vroedschap, en welhaast als *primus inter pares,* als president-schepen. Doch physiek stak hij in een slecht vel. 't Was alsof eene naijverige natuur de vroegtijdige ontwikkeling van dezen geest op het lichaam trachtte te verhalen : zoo gering was zijn weerstandsvermogen, zoo schrijnde hem de adem in eene te enge borstkas. De geest was wel sterk, maar het zwakke vleesch zou hem indachtig maken dat iedere roos hare doornen draagt, en iedere sterveling zijn kruis. Vooral toen zijne vrouw kwam te overlijden, nakomelinge van dien handelsvorst uit het geslacht Pauw, welke de Nederlandsche koopvaardijvloot de mededinging in de Oost-zee had doen volhouden met Hamburg, met Lübeck, Bremen en Dantzig.

Als gedeputeerde ter dagvaart deed Mauricius zich opmerken. Een schranderen kop noemde men hem, iemand van degelijke studie en heldere inzichten, „neerstig, ieverig en vigilant.” Zulke burgers kon de Staat gebruiken, beter nog dan de vroedschap eener gemeente ; in het jaar 1725 werd hij aangewezen

voor het ambt van resident van den Staat der Vereenigde Nederlanden in Hamburg. De belangen der Republiek in deze oude Hanze-stad waren vele. Want Nederland onderhield toenmaals een levendigen handel met de meeste Oostzeehavens; een handel waarvan Hamburg de stapelplaats was. Ook was deze naam van „resident" slechts een andere voor dien van gezant. Zijne bezoldiging bedroeg *f* 5000, toenmaals eene grootere waarde dan ze thans zou wezen; maar zoozeer waren Hunne Hoogmogenden ingenomen met de uitkomsten van zijne werkzaamheid, dat zij die jaarwedde spoedig op *f* 6000 brachten, en den titel van resident vervingen door den zooveel beter klinkenden van minister. Deze Staten Generaal waren voorzichtige lieden; niet licht gingen zij over ijs van één nacht, niet licht overijlden zij zich in „liberaliteyt". Reeds François van Aerssen, de grootvader van dien heer van Sommelsdijck welke als gouverneur van Suriname door muitend krijgsvolk was neergeschoten, had zich beklaagd over den ondergeschikten titel en het geringe salaris, waarmee men hem als gezant aan het hof van Hendrik IV liet voortsukkelen. „Le Roy", schreef hij beteekenisvol aan den raadpensionaris Oldenbarnevelt, „me demandoit á l'arrivée si j'avays la qualité d'Ambassadeur. Je ne la désire pas si ce n'est avec plus de gages, car je ne souftre que trop en ceste petitesse". Desgelijks had men ook Mauricius in den aanvang kort gehouden, en werd eerst scheutig toen de daadzaken voor hem begonnen te spreken.

Hamburg was toen eene vrije en machtige rijksstad. In handelsgrootheid kwam zij Amsterdam nabij, en overtrof Venetië. Er waren vier burgemeesters, vier syndicussen, vierentwintig leden van de vroedschap, een raad van twaalf gemeensmannen. Eene bloeiende handelsrepubliek was zij van het nieuwe geloof, het Luthersche, met een regeeringsvorm die van sommige Amsterdamsche idealen en Amsterdamsche werkelijkheden maar weinig verschilde. Hier sleet Mauricius zijne beste jaren. Hier doorleefde hij eene periode van zijn leven waarin de dood zijn huis niet spaarde — hij was hertrouwd en verloor er zijne tweede vrouw — doch waarin verdrietelijkheden als van zijn later koloniaal bestaan hem bespaard bleven. Hij was er als in een tweede vaderstad, hij was er een geëerd en een gezeten man. De Oostindische Compagnie beloonde zijne diensten, voor de bescherming en de uitbreiding van haren handel gepraesteerd'

jaarlijks met aanzienlijke geschenken; de Staten verhoogden nogmaals zijne wedde van *f* 6000 tot *f* 7200; de stad Hamburg liet hem iederen nieuwjaarsdag een aam van den besten Rijnwijn thuis bezorgen. Mettertijd schiep hij zich weer een nieuw huiselijk leven door zijn huwelijk met jkvr. Joanna Maria Wreede, wier moeder eene zuster was van den beroemden hoogleeraar Boerhave. Ook lieten zijne ambtsbezigheden hem tijd genoeg om zich te vertreden; in 1740 maakte hij eene reis door Europa, die hem ook naar Parijs voerde, naar de salons van Voltaire en Fénélon. Doch hoezeer hij de taal van Froissart en Rabelais beminde en er in thuis was, hij ijverde niet weinig tegen 'n soort van *furia francese*, welke in het Nederland zijner dagen de moedertaal deed achterstellen bij de vreemde. In arren moede kon hij dan uitroepen:

„Men neemt bij voorkeur Mademoiselles (voor de kinderen des huizes) die geen woord Hollandsch kennen. Dit wordt voor een groote *mérite* gehouden. „C'est un trésor; elle ne sait pas un mot d'Hollandais". Mij heugt dat een Fransch heer in ons logement in den Haag een hond bragt, dien hij in 't Fransch kunsten liet doen. Een der boden, wiens verstand hiervoor stil stond, riep uit: „mijn hemel, die hond kent Fransch!"

Tot het jaar 1742 bleef hij zijn post te Hamburg waarnemen; toen werd hem vrij onverwacht een nieuw arbeidveld geopend. Met de koloniale zaak had hij zich niet verder bezig gehouden dan de belangen der O. I. Compagnie in dit buitenland meebrachten. De vrije rijkssteden in Duitschland en de Oostzeehavens waren débouchés voor den kolonialen productenhandel, de staatkundige toestanden grepen in de commercieele, en met klinkende bewijzen hadden bewindhebbers te Amsterdam de verdiensten van dezen buitenlandschen agent gehuldigd. Wellicht was hij mede werkzaam als tusschenpersoon voor den importhandel der Comp. op Indië. Duitschland was reeds vroeg de groote fabriek voor alle „neurenborgerij", voor die honderde artikelen der kleine handwerksnijverheid, welke de oostinjevaarders op de uitreis meenamen ten einde ze aan den „Oosterindiaen" met eene onbehoorlijke winst te verpassen. Het Oostindische Huis te Amsterdam had hier zijne kanalen om allerlei koopmanschap voor geringen prijs in te slaan; en schroomde ook niet, wanneer er soldaten voor de Oost te kort kwamen, een

hertog van Wurtemberg of landgraaf van Hessen zijne overcomplete onderdanen af te ronselen. Wellicht deden Mauricius' bemoeiingen ten bate van de O. I. Comp. op hem de aandacht vestigen der W. I. Comp.; of de roep van zijne rechts- en handelskennis; zijne toen reeds gedrukte *Memoriën* over de geschiedenis van den handel in de Oostzee waren voor directeuren der Geoctroyeerde Societeit van Suriname een voldoenden waarborg. Althans, zij boden hem de landvoogdij over de kolonie Nieuw Nederland aan, en hij aanvaardde den post.

Sedert het jaar 1683 behoorde Suriname voor een derde aan de Geoctroyeerde Societeit, voor de overige twee derden aan de stad Amsterdam en aan de erven van Cornelis v. Aerssen, heer van Sommelsdijk. Het was Mauricius niet onbekend dat de toestand van het gewest ongunstig was, en er in deze kleine koloniale samenleving zooveel gisting heerschte als in een heksenketel. De burgerlijke kroon eens landvoogd kon hier een doornenkroon worden. Hij behoefde niet eens risico's te loopen gelijk de vermoorde heer v. Sommelsdijk, gelijk de gouverneur de Cheusses, op wiens leven almede een aanslag was gepleegd. De „sporrelingen" in het dagelijksch bestuur en de krakeelen in de gemeente waren reeds voldoende om de positie hachelijk te maken. Het woelig element der vreemde krijgsknechten, door de werfofficieren der Comp. in twintig diverse contreien bijeengeraapt; de suikerplanters, tuk op hunne privilegiën en heerschappij over den negerslaaf; de Joden, welke van ouds een staatje in den staat vormden; de steeds aangroeiende klasse der kleurlingen waren even zoovele onvereenigbare elementen, terwijl de nomadische Indiaansche stammen, en meer nog de Boschnegers voor Paramaribo een geduchter en minder aantastbare vijand waren, dan de stroopende Bantammers voor het jonge Batavia. Daarbij heerschte op vele plaatsen een giftig moerasklimaat, en zweefde het gevaar van een buitenlandschen vijand gestadig boven deze kolonie. Het was zoolang nog niet geleden dat de Fransche admiraal Cassard met een vloot voor Paramaribo was verschenen, het fort *Zeelandia* had gebombardeerd, de bevolking in de bosschen gejaagd en slechts tegen eene aanzienlijke brandschatting zijn greep op dezen buit had losgelaten.

Mauricius wist dit alles. Ook dat de bestaande defensiemiddelen kwalijk een Indiaanschen handelspost hadden kunnen be-

schermen, laat staan een europeesch hoofdkwartier. Voorts dat er onder zijne voorgangers waren, op hun post gedood, of aan de gele koorts bezweken, of in het vaderland aangeklaagd en afgezet, of die, strijdens moede, zelve hun ambt hadden neergelegd. De inkomsten daarvan bedroegen niet veel meer dan de inkomsten van zijn post te Hamburg. Vrienden in Nederland, die op het Westindische Huis achter de schermen konden zien, ontrieden hem de aanneming van het gevaarlijk geschenk. Dat hij er zich niettemin toe vinden liet, stond mede in verband met zijne zwakke gezondheid. Zeker, Suriname had waarlijk niet de reputatie van een *Luftkurort*. Doch aamborstigheid was reeds de kwelling van zijne jonkheid geweest, en die van zijn mannelijken leeftijd gebleven; hij hoopte dat een zachter klimaat dan dat van noordelijk Europa zijn enge borstkas zou verruimen, dat hij lichter zou ademhalen wanneer de zachte lucht der tropen zijne longen binnenstroomde. Zelf gaf hij die verklaring in een zijner aanteekeningen:

„De borstquaal, waarmeede ik van kindsbeen af elendig geworsteld heb, heeft mij op mijn vijftigste jaar, tegen 't advies van alle mijne goede vrienden, de resolutie doen neemen om soulaes te zoeken in een warme lucht, aan de overzijde van de waereld".

Eenmaal de teerling geworpen, bereidde hij zich voor op zijne koloniale bestemming en maakte zich los van het europeesche leven. Zijn officieele titel was die van gouverneur-generaal, evenals die van den landvoogd in Oostindië, maar alsof de spraakmakende gemeente gevoelde dat hier aan het kind een manshoed was opgezet, men noemde hem en zijne voorgangers gemeenlijk „de gouverneur". Te Batavia sprak men voor 't minst van „den generaal", n.l. in een tijd toen er nog geene andere generaals bestonden. Zijn titel werd voorts uitgebreid met dien van Colonel van de militie en President van alle collegiën.

Hij hield nu afrekening met zijn geboortegrond en ontdeed zich van zijne vaste goederen aldaar; ook van de buitenplaats, welke hij in den omtrek van Hamburg had doen aanleggen. In 't openbaar nam hij afscheid van de stad, die hem zoo vaak den „coelen Rhinschen wyn" geschonken had, daarna van Amsterdam en zijne vele vrienden, en scheepte in Augustus 1742 zich in. De reis naar West-Indië duurde toenmaals zooveel

weken als de Oostinjereis maanden. In ongeveer 44 dagen kon men van Texel naar Paramaribo zeilen. Voor den nieuwen gouverneur duurde de reis iets langer, doch het bijzijn van zijn gezin, van zijn derde vrouw en de kinderen uit vorige huwelijken kortte hem den tijd. De aftredende gouverneur heette Gerard van de Schepper, een man die ook kon meespreken van Surinaamsche krakeelen, die reeds bij directeuren der Societeit en later bij de Algemeene Staten was aangeklaagd geworden van gezagsmisbruik, en deswege teruggeroepen. Zulk een besluit van loopbaan was toenmaals, en reeds vroeger, voor koloniale bewindsmannen geen uitzondering. In de Kaapkolonie hadden ontevreden coloniers den gouverneur Adriaan v. d. Stel eene soortgelijke sommatie thuis bezorgd. In Oostindië waren om verschillende redenen teruggeroepen Laurens Reaal, Jacques Specx en Diederik Durven, terwijl Adriaan Valckenier zelfs crimineel vervolgd was. Aan hen kon Mauricius zich spiegelen, zoo 't hem lustte ; maar alleen aan de muze der dichtkunst zou hij zijne teleurstelling biechten toen hij op zijn beurt het wisselvallige van het machthebberschap moest ondervinden.

Behalve den voorganger, dien hij stond te vervangen, vond hij nog een tweeden persoon in de kolonie, met wien rekening viel te houden. N.l. den kommandeur, chef der krijgsmacht en eerste raad in het Hof van politie. Deze functie werd vervuld door Philippe Chambrier, kapitein bij de Zwitsers, een man die spoedig tegen den gouverneur in 't harnas trad, en hem destemeer wist te treffen nu hij een paar erfgenamen van Sommelsdijk, d. i. mede-eigenaren van de kolonie, onder zijne persoonlijke vrienden telde. Inzonderheid de bouw van het fort Nieuw-Amsterdam, aan de samenvloeiing van de rivieren Suriname en Commewijne gelegen, diende den kommandeur tot punt van aanval. Sedert de Fransche vrijbuiters-expeditie onder Cassard was deze versterking een centraal punt in het defensieplan der kolonie, en ten behoeve van deze militaire werken waren de ingezetenen verplicht tot de levering van een hoofdelijken omslag in slaven, z.g. kommando-slaven. De gouverneur had te zorgen dat de kolonie in een weerbaren staat geraakte, maar hij kon geen hazen vangen met onwillige honden. De planters hielden hunne slaven voor hun eigen werk, of zonden enkel de invalieden die ze kwijt wilden wezen. De fondsen kwamen ook

traag binnen ; het werk traineerde. Hierop doelde Mauricius toen hij later, bij een dichterlijken terugblik op zijne koloniale loopbaan, de regels invlocht :

> 't Landstraktaat
> Werdt in de war gebragt, en de ed'le tijd versleeten
> Met vitten en gekijf, terwijl geen mensch kan weten
> Hoe lang de vrêe, die God ons geeft nog duuren zal.
> Het klaar beloofde geld en 't nodig slavental
> Werd mij beknibbeld om de vesting te volbouwen.
> God geef dat dit verzuim niet haast hen mag berouwen.

De uitlegging der bepalingen omtrent de verplichtingen der ingezetenen, den vestingbouw rakende, was een vruchtbare bron van oneenigheden tusschen het militair en het civiel bestuur. Negen jaren lang sleepten de werkzaamheden tragelijk voort en drukten de burgerij met lasten, welke de murmureering voedden. Chambrier schreef naar 't vaderland dat dit fatale fort nu reeds vier ton gouds gekost had, en niemand op eenige duizenden na zeggen kon met welk saldo de rekening zou sluiten. Voorts dat de malversatiën in de administratie en de sukkelingen van het werk de gansche kolonie ontstemd hadden, dat de aanleg in onbekwame handen was geweest en in de constructie „des fautes lourdes d'écolier" waren begaan. Zijne eigene plannen voor den bouw had hij ter fine van onderzoek bij zijn rapport gevoegd, en deze ontwerpen kwamen Mauricius onder oogen toen directeuren der Societeit op hun beurt het oordeel des gouverneurs kwamen inwinnen. Hiermee had Chambrier moeten beginnen — en hierop had hij niet gerekend. Zijne inzichten verschilden van die des gouverneurs, en zijne verhouding tot Mauricius had hem weinig belust gemaakt om bij den duivel ter biecht te gaan.

Mr. Jan Jacob was een christelijk, een godvruchtig man, maar deze gelegenheid om zijn tegenstander den bril op den neus te zetten liet hij toch niet voorbijgaan. Hij antwoordde directeuren dat hij die projecten met aandacht had beschouwd, „maar pour la rareté du fait provoceer ik deesen goeden Heer om die plans, zoo hij durft, aan kundigen te vertoonen, en men zal dan vinden dat het plans geweest zijn als dat van Harlequyn om de Haarlemmermeer droog te kooken. 't Is geen kunst magnifique teekeningen te fabriceeren zonder op 't bereik der kasse te letten".

De strijd tusschen beide bewindsmannen duurde sedert onverpoosd voort. Ofschoon Chambrier geen sylabe Hollandsch verstond had hij toch invloedrijke personen in Nederland op zijne hand, en evenzoo in de kolonie door zijne positie en door zijn huwelijk met de rijke weduwe Dupeyrou. Maar in deze partij bleef de gouverneur toch aan de winnende hand. Chambrier moest ten laatste het veld ruimen, diende zijn ontslag in, vertrok naar Nederland en bleef daar Mauricius' gezworen vijand.

Het eerste college in de kolonie was het Hof van politie en crimineele justitie,, onder voorzitterschap van den gouverneur. De kommandeur, chef van het militaire departement, was eerstaanwezend onder de raadsleden ; de negen overigen, allen onbezoldigd, werden gekozen uit de aanzienlijkste ingezetenen, met den raad-fiskaal als adviseerend lid. Het tweede college was het Hof van civiele justitie, met zes onbezoldigde leden en eveneens den gouverneur tot voorzitter. Van beider vonnissen kon men bij de Algemeene Staten revisie verzoeken. Bij deze corporaties vond Mauricius tijdens zijn optreden ruim vierhonderd onafgedane zaken, en haast evenveel misbruiken. De raad van politie had zich de grootste macht toegeëigend. Zelve de voornaamste katoen- en suikerfabrikanten dienden de leden meer de particuliere belangen van het gild dan de openbare zaak. De slaven maakten gebruik van de oneenigheden tusschen de meesters. Gedoemd tot levenslangen dwangarbeid, en gestadig met de zweep des bastiaans voor oogen, deserteerden zij bij tientallen en hielpen de koloniën der maraudeerende Boschnegers vergrooten. Deze verdrukking van den zwarte door den blanke, en de weerwraak van den slaaf op den meester, was een der onheelbaarste onder de wonde plekken der kolonie. Tegen een zoo ingeworteld kwaad was Mauricius niet opgewassen, en met bitterheid herdacht hij later toestanden, waarvan de wedergade te vinden was in de barbaarsche rechtspleging der Middeleeuwen :

> Een slavenopstand, die hier voorvalt jaar op jaar,
> Meest door der blanken schuld, die door gevloek, misbaar,
> Onmenschelijke straf en ontucht met de wijven
> De Negers tergen, en tot woede en wanhoop drijven.

In eene oude *Beschryvinge van Zuriname* komt voor hoe de blankofficier der katoen- of suikerplantage den zwarten delinquent de handen liet binden en bij de gewrichten van den

grond optrekken met vijftig pond gewicht aan de beenen, waarna hem de geeseling op het naakte lijf werd toegediend met een van doornen gevlochten zweep. „Zoodat hij eerder een gevilde Hond gelijkende is als een Mensch". De pijnen waren somtijds zoo fel, dat de lijder er zich aan trachtte te onttrekken door een eigenwilligen dood. De *Beschrijvinge* bevestigt dit met de regels :

„En wanneer men bevind dat zij door aangedronge pijne zo kwaadaardig zijn dat zij zomtijds haar zoeken te stikken, wijl zij de kop in de borst zetten en de adem weten in te houden, daarbij de tong dubbeld leggen, zo neemt men een stuk brandhout en stoot haar dat voor de tanden, zo dat haar de lippen dikker schroeyen als die van nature reeds zijn. En losgelaten zijnde word die stukkende huit met een scherp zuur van Lamoenzap met pulver gemengt gevreven, dat de vorige elendige pijne moet vermeerderen voor een korte wijl, strekkende voorts tot etteringe en gehele genezinge der wonden, dog blijvende de tekens daarvan als de Brandmerken haar om 't lijf".

Aan hem, die voor de eerste maal wegliep, werd de hielpees doorgesneden. Bij de tweede maal werd het rechterbeen afgezet, om te voorkomen dat de gedroste het voor de derde maal zou beproeven.*) Dit waren praktijken gelijk de Spanjaarden ze op Cuba toepasten, wanneer zij met bloedhonden het spoor der weggeloopenen gevonden hadden. In de oogen der kalvinistische Nederlanders uit de 18de eeuw was het noodig dit exempel te volgen, wilde men zijn levend eigendom behouden, en er voordeel van trekken. De onderhandsche rechtspleging over den slaaf liet de eigenaar zich niet licht ontnemen, en wel mocht de nieuwe gouverneur in zijne brieven naar 't vaderland gewagen van een stal van Augias, dien hij hier te keeren had.

Doch de bezem, welke hem daarvoor ten dienste stond, reikte niet.

(*Slot volgt*).

---

*) Over de gruwelen in den slaventijd bij J. Wolbers. Geschiedenis van Suriname.

DE SURINAAMSCHE SCHOLEN VAN DE EVANGELISCHE BROEDERGEMEENTE.

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

Het onlangs verschenen Januari-nummer van de „Berichten uit de heiden-wereld", uitgegeven door het zendingsgenootschap te Zeist, geeft een overzicht van het onderwijzend personeel aan de Surinaamsche scholen. Het noemt twintig scholen: 1 Comeniusschool, 2 Zinzendorfschool, 3 Selecta, 4 Wanicaschool, 5 Rust- en vredeschool, 6 Combé-school, 7 Annieschool, 8 Albina, 9 Nieuw-Amsterdam, 10 Bersaba, 11 Carolina, 12 Charlottenburg, 13 Groningen, 14 Hecht en Sterk, 15 Johan en Margaretha, 16 Mon désir, 17 Nieuw Nickerie, 18 Potribo, 19 Salem, 20 Saron.

Het aantal komt overeen met de opgaaf in de Encyclopaedie van W.-Indië, die van Paramaribo 6 gesubsideerde scholen van de Evang. Broedergemeente vermeldt, en 14 in de Districten; de opgaaf is van 1913. In 1912 (Augustus) waren er volgens de Encyclopaedie te Paramaribo 6 scholen met 1 Hollandschen, 62 inlandsche leerkrachten, en 1773 leerlingen, in de Districten 13 scholen, met 22 inlandsche onderwijzers en 821 leerlingen. Inmiddels is er dus in de Districten één school bijgekomen.

Voorts vinden we uit 1912 vermeld 9 Boschland-scholen, met 10 inlandsche onderwijzers en 221 leerlingen. Het getal scholen van deze soort bedraagt thans, volgens de bovengenoemde „Berichten", twaalf en deze zijn alfabetisch gerangschikt in het volgende lijstje: 1 Abenastoon, 2 Bergendal, 3 Botopasi, 4 Boschland, 5 Gansee, 6 Jacob Kondré, 7 Kaaimanstoon, 8 Koffiekamp, 9 Kwattahede, 10 Langatabbetje, 11 Aurora, 12 Pakapakka.

De „Berichten" bevatten verder een en ander over Saron, het huis voor kinderen, dat van 1910 dagteekent, toen men met één kind begon, dat als het houten lok-ei in het kippenhok werd ondergebracht in het kinderhuis op den hoek van de Jodenbreestraat en de Domineestraat. Inderdaad kwamen er meer kinde-

ren, en men trok naar Saron, dat iets Zuidwaarts van Paramaribo ligt, aan denzelfden oever van de Suriname ; dat was in 1911. Men begon in het nieuw gebouwde huis met 11 kinderen. In 1913 werd het Kinderhuis een zelfstandige stichting, waardoor het mogelijk werd, dat het bestuur de voogdijschap over de kinderen op zich nam ; het kreeg zoodoende de ouderlijke rechten, ook de plichten en de verantwoordelijkheid.

In het geheel werden tot dusver 83 kinderen in het huis opgenomen, 11 vertrokken vóór hun 14de jaar, 28 na dien leeftijd, en thans zijn er nog 44 ; daarenboven is er een lijst van kinderen die niet, nog niet, opgenomen kunnen worden, omdat ruimte en middelen het niet toestaan. Van de 18 jongens die vertrokken leeren 6 een ambacht, 12 zijn bij kleine landbouwers of op plantages. Voor de meisjes is het wenschelijk gebleken haar nog eenige jaren langer in het huis te houden dan tot dusver geschiedde : men heeft ze tot nu toe te vroeg losgelaten.

Nu is er op Saron een nieuw huis voor meisjes geopend, in November van het vorige jaar, een geschenk van de firma C. Kersten & Co. als herinnering aan de herdenking van haar 150 jarig bestaan. Bij de inwijding van dat nieuwe huis heeft de heer S. Beck, voorzitter van het comité van het Kinderhuis, op 13 November een toespraak gehouden, waarin hij den „arbeid hier op Saron een van de meest gewichtige van onze zending in Suriname" noemde.

Aan eene beschrijving van het inwijdingsfeest ontleenen we nog, dat de kalebas, Crescentia Cujete, ook in hegvorm groeit : „de Kalebas-heg, die hoog opgeschoten was, moest gesnoeid worden". Verder dat het huis een voorgalerij heeft en een woonkamer, die het middelpunt moet zijn van het huiselijk leven ; daar wordt gegeten, gespeeld, gelezen en genaaid ; een kleedkamer met linnenkasten en kapstokken ; een bottelarij waar het eetgereedschap wordt gewasschen ; een pomp ; bijgebouwen ; een put ; een ondergrondsche bak. Boven de flinke slaapkamer die ruimte biedt voor 20 kinderen, en de kamer van de toezichthoudende zuster. „Op deze verdieping waait bijna altijd een frisch windje". Ter geruststelling van belangstellende bezoekers uit de stad ?

HET GROENE KRUIS IN SURINAME.

Uit het verslag van den secretaris, 1917—1919.

In het vereenigingsjaar 1917—1918 werd van wege de Vereeniging nog een cursus gegeven in verbandleer en eerste hulp bij ongelukken onder de zeer gewaardeerde leiding van het lid van ons bestuur, dokter L. Rens en met medewerking van zuster Sterenberg.

Van een poging om een dergelijken cursus te geven voor onderwijzeressen bij het bijzonder en openbaar onderwijs moest tengevolge van het gering aantal personen, dat zich hiervoor aanmeldde, worden afgezien.

Aan het plan om een propaganda-avond van wege de Vereeniging te geven, waarop een populair-wetenschappelijke voordracht over een medisch onderwerp zou worden gehouden, kon eerst in het loopende werkjaar uitvoering worden gegeven. (Dr. Bonne, *Malaria in verband met de volksgezondheid*).

Het ledental bedroeg op ultimo Juni j.l. 450. Veel vooruitgang, wat dit aantal betreft, is niet waar te nemen; op 30 Juni 1917 telde de Vereeniging immers reeds 404 leden. De reden hiervan is te zoeken in de omstandigheid, dat onze geldmiddelen steeds niet toelaten in deze richting naar krachtige uitbreiding te streven. Als wij leden verwerven, moeten wij niet uit het oog verliezen de verplichting, welke wij op ons nemen hun datgene te verzekeren, waarop het reglement hun aanspraak geeft. Wanneer wij nu even letten op de cijfers, die u daareven genoemd zijn, dan kan het u duidelijk zijn, dat bij eenige vermeerdering van het ledental dadelijke hulp voor onze zuster noodig zou zijn. Als gezegd ontbreken ons daarvoor de middelen.

In nog velerlei opzicht belet de stand der geldmiddelen ons de vleugels uit te slaan. Het groote veld van de hygiënische voorlichting, van het bijbrengen van het noodige inzicht aan de groote massa onzer bevolking hoe ziekten te voorkomen, van de zorg van kinderen en woning enz. ligt jammer nog nagenoeg onbewerkt te wachten.

Wij zullen niet vooruitloopen op de dingen, doch het kan goed zijn hier nog even aan te stippen, dat ons bestuur pogingen aanwendt om een serie populair-wetenschappelijke films uit Holland gestuurd te krijgen om deze hier op het doek te brengen, ten einde aldus een begin te maken met de volksvoorlichting, over onderwerpen, welke kunnen geacht worden in onze lijn te liggen.

ECONOMISCHE MEDEDEELINGEN,

ontleend aan *Handelsberichten*, 4 Maart 1920.

Curaçao. Van de Afdeeling Economische Voorlichting van de Administratie van Financiën werden de ondervolgende economische gegevens betreffende de kolonie Curaçao ontvangen.

De scheepvaart ontwikkelt zich gestadig en het peil van voor den oorlog is bijna bereikt, zooals blijken kan uit ondervolgend staatje betreffende de scheepvaartbeweging gedurende het laatste kwartaal van 1919, vergeleken met de overeenkomstige cijfers voor 1918 en 1913.

Scheepvaart gedurende het laatste kwartaal 1913, 1918 *en* 1919:

JAREN.	ZEILSCHEPEN.			STOOMSCHEPEN.		
	Aantal.	Inhoud M³.		Aantal.	Inhoud M³.	
		Bruto.	Netto.		Bruto.	Netto.
October.						
1913	82	10.237	9.236	35	256.207	155.576
1918	122	16.677	15.164	21	86.833	65.861
1919	101	18.817	16.842	35	218.911	135.461
November.						
1913	87	9.064	8.194	30	223.052	138.781
1918	104	16.879	15.328	23	108.058	69.660
1919	97	16.351	14.635	35	187.586	116.145
December.						
1913	90	8.112	7.500	37	278.921	172.813
1918	110	19.141	17.211	15	68.311	40.641
1919	101	22.039	20.047	44	247.953	156.084

De ontwikkeling van de scheepvaart brengt mede een druk vreemdelingenverkeer en een groote vraag naar levensmiddelen voor provisie. Dit heeft niet alleen tot gevolg, dat de gelegenheden tot logies meer dan bezet zijn, maar vooral een groote prijsstijging dier levensmiddelen. Deze prijsstijgingen zijn tevens te wijten aan de droogte gedurende het regenseizoen van Curaçao, waardoor van den oogst niet veel verwacht kan worden en het met den landbouw, voor zooveel betreft de Benedenwindsche eilanden, zeer treurig gesteld is. Voortdurend trekken dan ook de arbeiders naar Cuba, terwijl ook de loonen der arbeiders in Willemstad stijgen; waren zij in het begin van 1919 nog f 1.— à f 1.25, thans bedragen zij f 2.— en meer.

Het wegtrekken der arbeiders uit Curaçao heeft tot gevolg gehad, dat groote gezinnen zonder middel van bestaan achterbleven, daar de vertrokkenen in den regel niets zonden om in het onderhoud van de door hen achtergelaten families te voorzien. Hierin zal eenige verbetering komen, doordat, degene die thans vertrekt, zich moet verbinden een deel van zijn loon aan zijn familie uit te keeren.

Tot de verhooging van den loonstandaard werkt tevens mede het werken in de Phosphaatmijnen van de Mijn-Maatschappij Curaçao. Vier schepen kwamen daar in het afgeloopen kwartaal ruim 10.000 ton phosphaat innemen. De phosphaat, die 84 pCt. phosphorzure kalk bevat (d.i. ± 39 pCt. phosphorzuur), vindt afzetgebied in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Noord-Europa.

Er blijft te Curaçao groote vraag naar Nederlandsche producten bestaan, speciaal wat betreft droge goederen en levensmiddelen, hoewel niet ontkend kan worden, dat de tegenwoordige hooge prijzen de koopkracht van de Curaçaosche bevolking te boven gaan. Maar waar Willemstad nog steeds beschouwd kan worden als de markt van Venuzuela en Colombia is het zeker, dat wanneer de Nederlandsche handel niet te laat komt, hier een flink afzetgebied kan worden gevonden, omdat de Amerikaansche producten in vele opzichten niet voldoen,

De landbouw laat zich, wat de Bovenwindsche eilanden betreft, gunstiger aanzien. De katoen (Sea-island cotton), die via St. Kitts en Barbados naar Engeland werd opgezonden in de afgeloopen jaren, zal dit jaar, wanneer Rotterdam als katoenmarkt optreedt, daarheen gezonden kunnen worden, waardoor de handelsbetrekkingen tusschen Nederland en West-Indië weder worden uitgebreid. De Economische Afdeeling van de Administratie van Financiën te Curaçao is gaarne bereid hare tusschenkomst gratis te verleenen.

De wisselkoers bleef vrijwel stabiel; de dollar was f 2.60, terwijl de gulden à pari was, hoewel de vraag naar Nederlandschen wissel zeer klein bleef.

UIT DE PERS.

NEDERLAND.

Tienjarig bestaan der vereeniging van West-Indiërs te New-York, „The Orange Aid Society", een Vereeniging bestaande uit voormalige bewoners der West-Indiën, vierde haar tienjarig bestaan op Dinsdag 20 Jan. j.l. in St. Marks Hall. Mede aanwezig waren o.a. de waarn. Consul-Generaal D. J. Steyn Parvé, vice-Consul A. J. Schrikker, Prof. Dr. A. v. C. P. Huizinga, voorzitter Afd. „Nieuw-Nederland" A. N. V.; D. G. Verschuur, voorzitter „Eendracht maakt Macht", benevens een aantal andere genoodigden der genoemde Vereenigingen.

Het programma, dat zeer aantrekkelijk was, bevatte o.a. Hollandsche volksliederen, gezongen door het zangkoor der Vereeniging.

Tevens werden een aantal toespraken gehouden door vertegenwoordigers van Curaçao (de heer Rob 't Zeppenfeldt); Suriname (de heer Henry Smith); St. Martin (de heer Orlando Illidge); St. Eustatius (de heer Mussenden); Aruba (de heer J. H. Putten) Bonaire (de heer Henry Dorner); Saba (mej. Vera Smith); waarbij bleek, dat de sprekers veel werk gemaakt hadden van hun studiën.

Het hoogtepunt van den avond werd evenwel bereikt toen de heer Steyn Parvé, wien bij den aanvang der vergadering door een der jonge dames een hartelijk welkom was toegeroepen, een toespraak hield en aanbood een telegram van hulde aan H. M. Koningin Wilhelmina te zenden.

Het feest, dat druk bezocht was en eindigde met een danspartij, was een succes voor deze jonge, over zeer goede krachten beschikkende vereeniging.

J. d. V.

(*Neerlandia,* Maart 1920).

BIBLIOGRAPHIE.

L'Illustration, 13 Décembre 1919. L'aviation en Guyane française. (Met kiek van de eerste opstijging in de Marowijne-rivier op 5 October 1919).

Manual of tropical medicine, by Aldo Castellani and Albert J. Chalmers. Third edition. London 1919.

Colonial reports-Annnal. British Guiana. Report 1918. Presented to Parliament. London 1919.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 4e Jaargang n°. 4. December 1919.
[Inhoud: J. J. Leys, Onze rijstcultuur, — P. C. van der Wolk, Opkomst en nieuwe wegen der cocos-cultuur. — A. W. Drost, Eenige waarnemingen over het optreden van de verwelkingsziekte bij de Liberia-koffie in Suriname. — J. J. Leys, Zoete pataten. — Dr. G. Stahel, Een onderzoek over de vertakking en bloeiwijze van Theobroma-cacao en Th. Bicolor. — A. Reyne, De Motboorder van het suikerriet. — W. de Hart, Voor School en Huis. — Varia].

Onze Berichten. Orgaan van de Vereeniging van Gouvernements-Bureau-Ambtenaren in Suriname. Eerste jaargang, n°. 1. Paramaribo, 1 Januari 1920. [Verschijnt voorloopig maandelijks],

Berichten uit de Heiden-Wereld, 25 Februari 1920. Beteekent de lage stand van de Duitsche valuta de ondergang van de Zending der Broedergemeente in Suriname? door H. Weiss. — Onder de Britsch-Indiërs te Alkmaar, door Br. Legène. [In dit nummer het portret van wijlen Ds. E. A. Kleinschmidt, bestuurslid van het Zendingsgenootschap te Zeist en oud-secretaris van de Zending der Broedergemeente].

Indië, 25 Februari 1920. Stadsnegers VI, door d. J. d. J. [Met afbeelding: Een jong meisje van gemengd bloed uit Paramaribo].

De Kampioen, 20 Februari 1920. In Suriname, door H. J. Hetzel. — 27 Februari 1920. In en om Paramaribo, door H. J. Hetzel.

Koloniale Verslagen. Suriname en Curaçao 1919. [Over 1918].

Suriname Studie-Syndicaat. Rapport der Studie-Commissie naar aanleiding van haar bezoek aan Suriname. Rotterdam 1920.

Handelsberichten. 11 Maart 1920. De haven van Curaçao. (*Wordt vervolgd*).

Wij maken hier nog melding van een studie van Dr. H. F. C. ten Kate, getiteld: „Notes on the hands and feet of American natives", voorkomende in de *American Anthropologist* (N. S.), Vol. 20, n°. 2. April-June 1918. Het artikel is eerst nu ter onze kennis gekomen,

BOEKBESPREKING.

RUTH HAEBLER. *Die geflochtenen Hängematten der Naturvölker Südamerikas.* Zeitschr. f. Ethnologie 1919. Heft 1.

De schrijfster begint met te vertellen wat pater Schmidt misdaan heeft. In een artikel dat bovengenoemd tijdschrift in 1913 plaatste „*Kulturkreise und Kulturschichten*" heeft hij niet het wezenlijke onderscheid gezien tusschen de Zuid-Amerikaansche hangmatten, en in hoofdzaak onderscheidt hij alleen de Arowaksche en de Karaïbische, van welke de eersten van plantenvezels, de tweeden van katoen gemaakt zijn. „Diese Behauptung gründet sich nun allerdings auf zahlreiche entsprechende Bemerkungen in einer ganzen Reihe ethnologischer Werke, die aber nichtdestoweniger sämtlich auf einem Irrthum beruhen". Ja, dat komt van het gelooven op gezag. De W. I. Encyclopaedie heeft hetzelfde beweerd in het art. Benedenlandsche Indianen, blz. 106: „Een der meest onmisbare voorwerpen is de hangmat, die door de vrouwen wordt vervaardigd; bij de K(araïben) van katoen bij de A(rowakken) van zeilgras en de bladvezels van den *Mauritia*palm". Zeilgras zijn de vezels, een van de sterkste vezels die bekend zijn, eener *Bromelia*soort. Terloops zij hier opgemerkt, dat het stellen van Pflanzenfaser tegenover Baumwolle, die toch inderdaad niet van een schaap of een kameel komt, onzuiver is ; maar de bedoeling van de schrijfster is niettemin duidelijk.

Zij betoogt, dat het typische onderscheid tusschen de soorten van Zuid-Amerikaansche hangmatten niet berust op het materiaal maar veeleer op de uiteenloopende wijzen waarop zij vervaardigd worden, door vlechten, weven of knoopen. Voor haar onderzoek stonden haar ten dienste 57 hangmatten uit het Berlijnsche museum, 8 uit Leipzig en 5 van Dresden. Voor het grootste gedeelte zijn deze voorwerpen afkomstig van de Tupi, Nu-Arowakken en Karaïben, die hunne woonplaatsen hebben in de noordelijke helft van het driehoekige werelddeel, meer bepaald in de groote vlakten die de Amazone en hare zijtakken besproeien. Van de geweven hangmatten bezit het Berlijnsche museum 5 exemplaren van verschillende stammen, en onderling loopen zij sterk uiteen, wat grootte, vorm, kleur, patroon en weefsel betreft. Talrijker zijn in de genoemde inrichtingen de geknoopte hangmatten : 18 in Berlijn, 4 in Dresden, 2 in Leipzig.

De grootste verspreiding hebben in Zuid-Amerika de gevlochten hangmatten, en over deze soorten wijdt de schrijfster in den breede uit in een hoofdzakelijk technische verhandeling waarvan de inhoud niet weer te geven is zonder afbeeldingen ; trouwens het doel van deze aankondiging is niet het navertellen van hetgeen Ruth Haebler vertelt, maar belangstellenden het opstel in de *Zeitschrift für Ethnologie* aan te wijzen. Het blijkt dat zij de Duitsche literatuur ijverig bestudeerd heeft; Ehrenreich, Krause, Koch-Grünberg, Von den Steinen en anderen worden door haar geciteerd en waar noodig terecht geholpen ; maar andere literatuur heeft zij blijkbaar weinig ingezien,

noch het materiaal elders geraadpleegd, hoewel het nu vrede is, naar men zegt. Alleen Im Thurn (een Engelsch schrijver) en Nordenskiöld vinden we geciteerd, maar dit laatste boek, Eine geographische und ethnographische Analyse der materiellen Kultur zweier Indianenstämme in Gran Chaco" is in 't Duitsch geschreven of in die taal vertaald.

Als een bijzondere soort vermeldt de schrijfster de hangmatten van bastreepen gemaakt, die door katoenen draden bij elkaar gehouden worden ; zij zijn van de Schiriana, de Bakaïri, de Ipurina en de Nahuqna ; maar laatstgenoemde mag toch niet meer tot de gevlochten hangmatten gerekend worden, want zij bestaat uit niets anders dan uit een bundel grassen die aan beide uiteinden saamgebonden zijn. Zoo voortgaande zou men een hangmat kunnen noemen de korenaren die Ruth vergaderde op den akker van Boaz, mits zij aan beide einden waren saamgebonden. JOH. F. SNELLEMAN.

M. B. DE LANGE—DE BRUIJN. *Dagelijksche dingen van Curaçao „Buiten*, geïllustr. weekblad", 31 Januari en 17 Februari 1920.

Deze beide artikelen vertellen wat menschen die pas op Curaçao komen ondervinden, geven indrukken van sedert kort aan wal gestapte landverhuizers. Deze dagelijksche dingen zijn scherp waargenomen en zuiver weergegeven. De schrijfster doolt rond in Willemstad en daarbuiten, houdt van wandelen en kijkt dan goed rond. Blijkbaar heeft het haar gehinderd dat Curaçao zoo weinig Hollandsch is. „Ik heb heusch mijn best gedaan, zegt zij, mijn personeel Hollandsch te leeren, voor zoover het niet weggeloopen was na nieuwjaar met loon en fooi en nieuwe japon ; en het is me een beetje gelukt, al spraken de meiden per slot van vliegenkásjie, snijbóóntjies en aardáppelen. Zonderling, het Hollandsch is op Curaçao een „vreemde taal" ; en de echte Curaçaosche families, menschen, die van vader op zoon door een drietal eeuwen heen op het eiland geleefd hebben, van Spaanschen, Portugeeschen of Hollandschen oorsprong, beschouwen er nieuw gekomen Hollanders als vreemdelingen. Door de Curaçaosche Petroleum Maatschappij is het aantal nieuw-Hollanders gegroeid en het groeit nog steeds, en zoodoende zal er wel verandering komen in het euvel".

Mevrouw De Lange vindt, dat Curaçao ten onrechte als bewoonbaar land een slechten naam heeft. Het klimaat is best en behalve een paar windstille dagen in November heeft men het met de warmte niet al te kwaad. Dat klimaat is een van de weinige onderwerpen die niet door een afbeelding toegelicht zijn ; ook bij de lichtbeelden die door haarzelve genomen werden zijn zeer mooie. Aan het slot van het goed geschreven opstel vinden we eenige wijsheid, in den vorm gegoten van een der stellingen die een te promoveeren zoomtje van Jan Adam Kegge tot verdediger zou kunnen hebben. Deze wijsheid luidt aldus :

„De verbinding tusschen Curaçao en Noord-Amerika is zeer goed en velerlei wordt vandaar ingevoerd ; Nederland zorgt ook in dit opzicht stiefmoederlijk voor Curaçao en daarin dient verbetering te komen. Curaçao behoeft niet een deel van ons koloniaal bezit te zijn waar men bijna geen Hollandsch spreekt en waar men even veel Hollandsch geld ziet als Engelsch en Amerikaansch. En bijna geen water behalve zeewater ; van dat regenwater moet nog veel meer partij getrokken worden ; het moet nog zorgvuldiger als een kostbare vloeistof verzameld en bewaard worden tot den drogen tijd".

Frappez toujours ! JOH. F. SNELLEMAN.

VERBETERING.

In het *„Résumé van het rapport* (1919) *der studie-commissie van het Suriname Studie-Syndicaat*" in de vorige aflevering is het volgende tusschen Bacoven en Cocos uitgevallen:

TABAK.

De, sedert de allereerste vestigingen in de kolonie, genomen proeven met tabak hebben geen aanleiding gegeven tot een blijvende cultuur. Vermoedelijk is het feit dat tabak in de tropen niet vele jaren achtereen op denzelfden grond geplant kan worden, tenzij de tabaksbouw zooals op Java met sawahbouw afwisselt, hiervan de oorzaak.

Ook de proeven door Deliplanters in Suriname genomen hebben geen resultaat opgeleverd. Tenzij door nadere onderzoekingen en proefaanplantingen in den cultuurtuin mocht blijken dat Suriname een superieur product kan voortbrengen, durven wij de tabakscultuur voorloopig niet aanraden, omdat zij te veel handen vraagt en men daardoor niet zou kunnen concurreeren met landen als Deli—Java, die over goedkoopere werkkrachten beschikken.

De

West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

DR. H. D. BENJAMINS, PROF. DR. J. BOEKE, MR. D. FOCK,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR.

EERSTE JAARGANG N° 12
APRIL 1920

N.V. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ VOORHEEN IPENBUUR & VAN SELDAM
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47 — AMSTERDAM

DE GESCHIEDENIS VAN DEN KONINKLIJKEN SLAAF

DOOR

APHRA BEHN

(*Slot*)

Hoewel deze uitwijding een beetje buiten mijn verhaal ligt, toch, daar zij eenige bewijzen voor de bijzonderheid en den moed van dezen grooten man bevat, gaf het mij voldoening niets van zijn persoonlijkheid achterwege te laten.

Het was op deze wijze, dat wij hem eenigen tijd lang afleiding gaven ; maar nu begon het zichtbaar te worden dat Imoinda zwanger was, en zij deed niets dan zuchten en weenen over de gevangenschap van haar heer, zich zelf en het nog ongeboren kindje, en geloofde dat het, als het zoo moeilijk was om de vrijheid van twee te veroveren, nog moeilijker zijn zou om haar voor drie te verkrijgen. Haar bekommernissen waren even zoovele pijlen in het groote hart van Caesar en op een Zondag, toen al de blanken door drank bevangen waren, ging hij, daar er een menigte van verschillende ambachten waren, en slaven voor vier jaren, die in de negerhuizen woonden, en daar Zondag hun uitspanningsdag was (anders waren zij een soort spionnen tegen Caesar) zoogenaamd uit welwillendheid jegens hen, in hun midden feest vieren, en zond al zijn muziek, en bestelde een groot onthaal voor den geheelen troep, omstreeks drie honderd negers, van wie omtrent honderd vijftig bekwaam waren die wapenen te voeren die zij bezaten en die hen voldoende in staat stelden om daadwerkelijk op te treden; en overeenkomstig gestemd. Want de Engelschen hadden niets dan roestige sabels, die de sterkste hand niet uit een schede had kunnen trekken ; behalve de mannen van bijzonderen rang die er zorg voor droegen ze te olieën en in goede orde te houden. Ook de geweren, behalve hier en daar een enkel, of die, welke pas uit Engeland aangevoerd waren, konden goed noch kwaad doen; want het ligt in de natuur van dat land om ijzer of welk metaal

ook, behalve goud en zilver, te doen roesten en aan te vreten. En zij zijn zeer bedreven met den boog, waarin de negers en de Indianen volmaakte meesters zijn.

Na deze mannen van de vrouwen en de kinderen afgezonderd te hebben, hield Caesar een toespraak tot hen over de ellende en de schande der slavernij; waarin hij al hun zwoegen en lijden, onder den druk van lasten en inspanningen zoo zwaar, dat zij meer voor dieren dan voor menschen, meer voor redelooze beesten dan menschelijke zielen geschikt waren, tezamen telde. Hij wees hen er op, dat het niet voor dagen, maanden of jaren was, maar voor de eeuwigheid; aan hun ongeluk zou nooit een einde komen. Zij leden niet als menschen, die in verdrukking roem en kracht konden vinden; maar als honden, die de zweep en het signaal liefhadden, en meer likten naarmate zij harder geslagen werden; dat zij den goddelijken aard van menschen verloren hadden, en redelooze ezels geworden waren, alleen geschikt om lasten te dragen; neen, erger: ezel of hond of paard konden na hun plicht gedaan te hebben, neerliggen in hun rustplaats en weer opstaan om te werken, en hadden zoolang zij hun plicht deden, geen slagen te verduren; maar menschen, verachtelijke, redelooze menschen als zij, zwoegden de heele afschuwelijke week voort tot Zwarte Vrijdag, en dan of zij gewerkt hadden of niet, of zij in gebreke waren of zich goed gedragen hadden, ondergingen zij, door elkaar, de onschuldigen met de schuldigen, de smadelijke geesel, de vernederende slagen van hun medeslaven, tot hun bloed uit alle deelen van hun lichaam stroomde; bloed, waarvan iedere droppel gewroken moest worden met het leven van een dier tyrannen, die dat opleggen. „En waarom", zeide hij, „mijn waarde vrienden en mede-dulders, zouden wij slaven voor een vreemd volk zijn? Hebben zij ons op edele wijze in den strijd overwonnen? Hebben zij ons in eervolle slag gevangen genomen? En zijn wij door den oorlogkans hun slaven geworden? Dit zou een edel hart niet vertoornen; dit zou een soldatenhart niet in beroering brengen. Neen, maar wij zijn gekocht en verkocht als apen, om tot vermaak van vrouwen, dwazen en lafaards te dienen; en tot de hulp van schurken en vluchtelingen die ter zake van roof, moord, diefstal en schurkerijen hun eigen land verlaten hebben. Hoort gij niet iederen dag hoe zij elkander hun schandelijk leven, beneden dat der wilde dieren, voor de voeten werpen? En moeten wij gehoorzaamheid

betoonen aan zulk een ontaard geslacht, dat niet één deugd over heeft, om het van de laagste schepselen te onderscheiden? Wilt gij, zeg ik, de geesel van zulke handen verduren ?" Zij alle antwoordden eenstemmig : „Neen, neen, neen, Caesar heeft gesproken als een groot kapitein, als een groot koning"

Daarna had hij verder willen gaan, maar hij werd onderbroken door een langen neger, van wat hoogeren rang dan de rest; zijn naam was Tuscan; die neerbuigend aan de voeten van Caesar uitriep : „Mijn heer, wij hebben met blijdschap en aandacht geluisterd naar wat gij gezegd hebt ; en waren wij enkel mannen, dan zouden wij een zoo groot leider door de gansche wereld volgen. Maar O ! bedenk toch dat wij ook echtgenooten en ouders zijn, en dingen bezitten die ons dierbaarder zijn dan ons leven ; onze vrouwen en kinderen, ongeschikt om door die ondoordringbare wouden, bergen en moerassen te trekken. Wij hebben niet alleen moeilijke landen te doortrekken, maar rivieren te doorwaden, en bergen en verslindende roofdieren tegemoet te trekken.

Hierop antwoordde Caesar, dat eer het eerste beginsel op de wereld is, hetwelk gehoorzaamd moet worden ; maar daar geen man daar aanspraak op maken kan, zonder alle handelingen die op deugd, medelijden, liefdadigheid, liefde, rechtvaardigheid redelijkheid berusten, vond hij het daarmede niet in strijd, om voor hun vrouwen en kinderen in gelijke mate zorg te dragen als zij voor zich zelf zouden doen ; en dat hij niet de bedoeling had, als hij hen ter bevrijding en roemrijke vrijheid voerde, dat zij dat betere deel van hen zelf door toedoen van de zweep der onderdrukkers zouden laten omkomen. Maar als er onder hen eene vrouw was, in wie liefde en deugd zoo ontaard waren, dat zij liever in slavernij bleef, dan dat zij haar man wilde volgen en met gevaar voor haar leven, al zijn lotgevallen deelen met hem, dat zoo iemand verstooten, en als prooi aan den gemeenschappelijken vijand overgelaten behoorde te worden.

Waarmede zij allen buigend instemden. Daarna sprak hij over de ondoordringbare wouden en rivieren ; en overtuigde hen, dat er, naarmate er meer gevaar in die mate ook meer roem was. Hij zeide hen, dat hij gehoord had van een Hannibal, een groot overste, die zijn weg door bergen van harden rotssteen gebaand had ; zouden hen dan wat struiken weerhouden, die zij voor hun voeten verbranden konden ? Neen, dat was een waardelooze

verontschuldiging voor mannen, vastbesloten om te sterven of te overwinnen. Wat de moerassen betreft, met een weinig inspanning worden zij gedempt en bodemvast gemaakt ; en de rivieren konden geen hinderpaal zijn, daar zij, gelijk hun natuur of ten minste hun gewoonte meebracht, van het eerste uur van hun geboorte af zwommen. Dat als de kinderen moe waren, zij hen om beurten moesten dragen, en de bosschen en hun eigen inspanning zouden hun voedsel verschaffen. Vol vreugde stemden zij hier allen mee in.

Tuscan vroeg daarop, wat hij van plan was. Hij zeide, dat hij naar de zee wilde trekken, een nieuwe kolonie vestigen, en die door hun dapperheid verdedigen ; en als zij een schip konden vinden, hetzij door noodweer naar land gedreven hetzij door de voorzienigheid dien kant uit gevoerd, zouden zij het aanvallen, en het in hun macht houden tot het hen naar hun eigen land gebracht had: tenminste zouden zij in zijn koninkrijk vrij gemaakt worden, en geacht worden als zijn leed-genooten, en als mannen, die den moed en de durf gehad hadden om ten minste te trachten hun vrijheid te herwinnen ; en als zij bij de poging stierven, zou dat beter zijn, dan om in eeuwige slavernij te leven.

Bij dit besluit bogen zij en kusten zijn voeten, en deden eenstemmig de gelofte hem tot in den dood te zullen volgen ; en die nacht werd aangewezen om hun tocht te beginnen. Zij maakten het hun vrouwen bekend, en bevalen hen om haar hangmatten als een sjaal om hun schouders en onder hun armen te knoopen en hun kinderen die loopen konden aan hun hand te leiden en hen, die dat niet konden, te dragen. De vrouwen, die haar mannen een volkomen gehoorzaamheid betoonen, gehoorzaamden, en wachtten op hen ter plaatse, welke zij hun aangewezen hadden. De mannen bleven nog achter enkel om zich van alle verdedigingswapenen te voorzien, die zij maar krijgen konden, en allen ontmoetten elkander op de afgesproken plek, waar Caesar een nieuwe, aanmoedigende toespraak tot hen hield en van waar hij hen wegleidde.

Maar daar zij dien nacht niet ver marcheeren konden waren de opzichters, Maandagochtends vroeg, toen zij hen bij elkaar gingen roepen om aan hun werk te gaan, uitermate verbaasd, geen enkele hunner daar aanwezig te vinden, maar te bemerken, dat zij allemaal met al hun bezittingen gevlucht waren. Gij kunt u voorstellen, dat dit nieuws zich niet alleen in een ommezien

over de geheele plantage verspreidde, maar spoedig de naburige plantages bereikte; en omstreeks den middag hadden wij de beschikking over omstreeks zeshonderd man, die zij de land-militie noemen, om ons bij te staan in de achtervolging der vluchtelingen. Maar nooit zag men een zoo grappig leger ten strijde optrekken. De mannen van eenige beschaving wilden zich er niet mede bemoeien, ofschoon het bijna een gemeene zaak was, want zulke oproerigheden zijn zeer slechte voorbeelden, en hebben in menige kolonie vaak zeer noodlottige gevolgen. Maar zij hadden respect voor Caesar, en iedereen was tegen de Parhamieten (zooals zij de bewoners van Parhams-plantage noemden) in de eerste plaats omdat zij niet genoeg van den heer Gouverneur hielden, en in de tweede plaats waren zij van meening dat men Caesar slecht behandeld en om den tuin geleid had: en het is niet onmogelijk dat eenigen van de besten van het land hem, ons op die wijze al de slaven ontroovende, bij deze vlucht met raad bijgestaan hadden zoodat de mannen van beteren stand zich niet met de zaak wilden inlaten. De Gouverneur-Plaatsvervanger, over wien ik nog niet veel gelegenheid gehad heb te spreken, en die de vleierigste, fleemendste kerel van de wereld was, en de man die het meest vriendschap voor Caesar voorgewend had, was nu de eenige die tegen hem te keer ging; en hoewel hij niets had en dus niets behoefde te vreezen, toch praatte en deed of hij meer was dan wie ook. Hij was een kerel, wiens karakter niet met dat van den ergsten slaaf in één adem vermeld kon worden. Die kerel wilde zijn leger aanvoeren om Caesar te gemoet te trekken, of liever om hem te achtervolgen. De meesten hunner wapenen behoorden tot die soort van wreedaardige zweepen, die men de *kat met negen staarten* noemt; sommigen hadden voor het vertoon roestige, onbruikbare geweren; anderen oude gevesten, wier lemmets in deze eeuw nooit het licht gezien hadden; en anderen hadden lange stokken en knuppels. Mijnheer Trefry ging mee, meer om een middelaar, dan om in zulk een gevecht een overwinnaar te zijn, want hij voorzag en wist, dat als zij door vechten de negers tot wanhoop brachten, deze een somber slag menschen waren, dat zich eerder zou verdrinken of zich zelf van het leven berooven, dan zich overgeven; en hij gaf den raad, dat zachte middelen de beste waren. Maar Byam was iemand die van eigendunk vervuld was, en zijn eigen maatregelen wenschte te nemen.

Het was niet moeilijk die vluchtelingen te vinden ; want zij waren onder het vluchten genoodzaakt de boomen voor zich weg te branden of om te hakken ; zoodat zij hen nacht en dag vervolgden bij het licht dat zij maakten en langs het pad dat zij gebaand hadden. Maar zoodra Caesar bemerkte dat hij achtervolgd werd, stelde hij zich zelf in een verdedigingspositie, door al de vrouwen en kinderen in de achterhoede te plaatsen; en zichzelf, met Tuscan aan zijn zijde, of in zijn onmiddellijke nabijheid, terwijl allen beloofden te zullen sterven of overwinnen. Aldus aangemoedigd, hielden zij zich niet op met onderhandelingen, maar vielen door elkaar op de Engelschen aan, en doodden er enkelen, en wondden er zeer velen; terwijl dezen als hun beste wapen, hun toevlucht namen tot hun zweepen. En daar zij geen orde hielden, brachten de laatsten den vijand in een hevige verwarring, door hen in de oogen te striemen ; en toen de vrouwen en kinderen zagen, dat hun mannen zoo behandeld werden, mengden zij zich allen, vreesachtig en laf van aard als zij waren en hoorend hoe de Engelschen riepen: „Geef u over, als gij uw leven wilt sparen. Geef u over, als gij vergiffenis wilt krijgen!" liepen onder hun mannen en vaders, en hechtten zich aan hen vast onder den uitroep : „Geef u over, geef u over, laat Caesar aan hun wraak over", zoodat de slaven Caesar langzamerhand in den steek lieten en hem met Tuscan en zijn heldhaftige Imoinda, alleen lieten, die, niettegenstaande haar zwangerschap, vlak naast haar heer bleef, met een boog en een koker vol vergiftigde pijlen, welke zij met zooveel behendigheid hanteerde, dat zij er verscheiden wondde, en den Gouverneur in den schouder schoot ; aan welke wond hij waarschijnlijk gestorven zou zijn, als niet een Indiaansche, zijn geliefde, de wond had uitgezogen en hem van het vergif gereinigd had. Maar evenwel, hij verliet die plaats niet, tot hij met Caesar onderhandeld had, dien hij vastbesloten vond om al vechtende te sterven, en niet gevangen genomen wilde worden ; evenmin als Tuscan of Imoinda. Maar hij, begeerig naar wraak van een anderen aard dan die, om hem van het leven te berooven, maakte nu van al zijn redeneer- en veinskunst gebruik, en verzocht Caesar zich over te geven op voorwaarden, die hij zelf zou voorstellen, en die hij plechtiglijk aanvaarden en nakomen zou. Hij wees hem er op, dat het niet was omdat hij hem nog langer behoefde te vreezen of omdat hij gelooven kon, dat de kracht van twee mannen en een jonge

heldin op hen allen, bovendien verminderd met al de slaven die zij nu aan hun zijde hadden, de overhand kon houden; maar het was door de groote achting die hij voor zijn persoon had, het verlangen om een zoo ridderlijk man van dienst te zijn, en om te vermijden dat men hem later zou verwijten, de oorzaak geweest te zijn van den dood eens Prinsen, wiens dapperheid en grootmoedigheid de heerschappij over de heele wereld verdiende. Hij gaf hem de verzekering, dat hij zijn daad als ridderlijk en dapper beschouwde, hoezeer zij ook tot schade strekte van zijn heer en meester, die er zulk een belangrijk aantal slaven door verloren zou hebben; dat men deze vlucht van hem zou aanmerken als het gevolg eener vurige jonkheid, de onbezonnenheid van een te haastigen moed, een onoverlegd ongeduld naar vrijheid, en niet meer; en dat hij zich vergeefs inspande om datgene te verrichten, wat zij metterdaad volbrengen zouden, zoodra er eenig schip, dat deze kust zou aandoen, arriveerde. „Zoodat", vervolgde hij, „als het u belieft, u over te geven, alle denkbare eerbied zal worden betoond; en gij zelf, uw vrouw en uw kind, als dat hier geboren wordt, vrij uit ons land vertrekken zullen". Maar Caesar wilde van geen schikking hooren; hoewel Byam er met nadruk op wees dat hij, als hij volhardde en zijn plan voortzette, onvermijdelijk zou omkomen, hetzij door groote slangen, wilde dieren of door honger; en hij hoorde het belang van zijn vrouw in aanmerking te nemen, wier toestand rust vereischte, en niet de vermoeienissen van een bezwaarlijke tocht op welke zij niet beveiligd kon worden tegen verslinding. Maar Caesar zeide hem, dat hij geen geloof had in de blanken, of de goden, die zij aanbaden; die hen in zóó valsche beginselen onderwezen, dat fatsoenlijke menschen onder hen niet leven konden; hoewel geen volk zóóveel van zich zelf opgaf, was er geen enkel, dat er zoo weinig van in praktijk bracht; dat hij wist wat hij te doen had, wanneer hij met mannen van eer onderhandelde, maar met hen moest een man onophoudelijk op zijn hoede zijn, en met Christenen nimmer eten noch drinken zonder zijn wapenen ter verdediging in de hand te hebben; en, voor zijn eigen veiligheid, nooit aan een woord dat zij spraken geloof slaan. En wat de onbezonnenheid en onbedachtzaamheid van zijn daad betreft, hij wou bekennen dat de Gouverneur in zijn recht was; en dat hij zich schaamde over wat hij gedaan had, toen hij trachtte om die-

genen vrij te maken, die van nature slaven waren, nietswaardige, ellendige schelmen, enkel geschikt om als werktuig voor de Christenen gebruikt te worden; honden, verraderlijk en laf-hartig, geschikt voor zulke meesters; hen behoefde nog alleen maar met de zweep de kennis van de goden der Christenen bij-gebracht te worden, om de verachtelijkste van alle kruipende dingen te zijn; zij behoefden nog slechts zulke goden te leeren aanbidden, die de macht niet bezaten om hen rechtschapen, dapper en fatsoenlijk te maken. Kortom, na duizend dingen van dezen aard, niet geschikt om hier te worden opgenoemd, deelde hij Byam mede dat hij liever sterven zou dan met zulke honden op één zelfde aarde te leven. Maar Trefry en Byam pleitten en betoogden samen zoo veel dat Trefry, in het geloof, dat de Gouverneur meende wat hij zeide, en zelf heel hartelijk sprekende, zich grootmoedig in Caesar's handen stelde en hem apart nam en tot zelfs met tranen toe, trachtte over te halen, om zich over te geven, zijn voorwaarden te noemen en op die wijze in het leven te blijven. Caesar werd door zijn scherpzinnigheid en zijn argumenten, en ook met het oog op Imoinda, overwonnen; en vroeg wat zij verlangden, en dat het door hen eigenhandig op schrift bekrachtigd zou worden, daar hij opgemerkt had, dat dat onder de blanken onderling de gewone wijze van een overeenkomst sluiten was; dat alles werd ten uitvoer gelegd, en Tuscans vergiffenis er in opgenomen, en zij gaven zich over aan den Gouverneur, die rustig met hen naar de plantage terugging, na order gegeven te hebben om hun dooden te begraven. Caesar was erg afgemat door de drukte van den dag, want hij had gevochten als een furie, en de schade die toegebracht was had enkel hij en Tuscan aangericht; en zij leverden den vijand een noodlottig bewijs, dat zij alles doen dorsten en geen sterfelijke kracht vreesden.

Maar nauwelijks waren zij aangekomen ter plaatse, waar al de slaven hun geeselstraf ontvingen, of zij grepen Caesar en Tuscan, die uitgeput waren van hitte en inspanning, vast; en na hen bij verrassing gevat te hebben, bonden zij hen aan verscheiden palen, en geeselden hen op de afschuwelijkste en onmenschelijkste wijze, hun het vleesch van hun beenderen rijtend, vooral Caesar, dien men geen klacht zag uiten noch zijn gelaat vertrekken, doch vol van heete drift en verontwaardiging enkel wilde blikken werpen op den trouweloozen Gouverneur, en allen die

hij schuldig meende ; en om zijn woede volledig te maken, zag hij dat ieder van die slaven, die hem slechts weinig dagen te voren als iets meer dan sterfelijks aanbaden, nu een zweep had om hem eenige striemen te geven, terwijl hij er zelfs niet naar streefde zijn boeien te verbreken; hoewel het, als hij dat gedaan had, onmogelijk geweest zou zijn : maar hij gaf met zijn oogen, die vuur sproeiden een wee en een wraaklust te kennen, die tegelijk verschrikkelijk en vreeswekkend waren om te zien.

Toen zij dachten, dat zij zich voldoende op hem gewroken hadden, bonden zij hem los, bijna bezwijmend door het bloedverlies uit duizend wonden over zijn geheele lichaam, waar zij de kleeren van hadden afgescheurd, en leidden hem bloedend en naakt als hij was weg, en overlaadden hem met ijzeren boeien, en om hun wreedheid volledig te maken, wreven zij zijn wonden met Indiaansche peper in, hetgeen hem er na aan toe bracht om razend krankzinnig te worden; en in dezen toestand bevestigden zij hem zoo vast aan den grond, dat hij zich ook als zijn pijn en zijn wonden hem dat vergund hadden, niet had kunnen verroeren. Imoinda spaarden zij, en lieten haar deze barbaarschheid, tegen haar heer bedreven, niet aanschouwen, maar voerden haar naar beneden naar Parham, en sloten haar op ; hetgeen niet uit vriendelijkheid geschiedde, maar uit vrees, dat zij door dien aanblik zou sterven of een miskraam zou hebben, en dan zouden zij een jonge slaaf, en misschien ook de moeder, verliezen.

Gij moet weten, dat, toen op Maandagmorgen het bericht gebracht werd, dat Caesar zich naar de wouden begeven en al de negers met hem meegenomen had, wij door een buitengewonen angst, die geen overreding verdrijven kon, bevangen werden, dat hij zich n.l. tot de nacht in veiligheid zou houden en ons dan overvallen en ons allen den nek zou afsnijden. Deze vrees deed al de vrouwen onder ons de rivier af vluchten, om in veiligheid te komen ; en terwijl wij weg waren, bedreven zij hun wreedheid ; want ik veronderstel dat ik gezag en invloed genoeg had om dat, als ik iets dergelijks had kunnen vermoeden, verhoed te hebben. Maar wij hadden nog niet veel mijlen afgelegd of het nieuws bereikte ons, dat Caesar gevat en als een gewone slaaf gegeeseld was. Op de reizen ontmoetten wij kolonel Martin, een man van groote ridderlijkheid, verstand en goedheid, dien ik in een van de figuren mijner nieuwe komedie, onder

zijn eigen naam, ter herinnering aan een zeer voortreffelijk man, bekend gemaakt heb. Hij was verstandig en welsprekend en had, door de voornaamheid van zijn optreden, een groote macht over de harten van de geheele kolonie. Hij was een vriend van Caesar, en betreurde deze gemeene behandeling van hem ten zeerste. Wij namen hem weer naar Parham mee terug, in de meening dat wij een schikking konden maken; toen hij kwam, was het eerste nieuws dat wij hoorden, dat de Gouverneur gestorven was ten gevolge van een wond die Imoinda hem had toegebracht; maar zoo erg was het niet. Doch het schijnt dat hij het genoegen wou smaken om de wraak, die hij op Caesar nam, te aanschouwen, en voor de wreede plechtigheid geëindigd was, viel hij neer; en toen bemerkten zij dat wond die hij op zijn schouder had, veroorzaakt was door een vergiftigde pijl, die zooals ik zeide, zijn Indiaansche geliefde genas door de wond uit te zuigen.

Niet zoodra waren wij aangekomen, of wij gingen naar de plantage om Caesar te zien, dien wij in een zeer ellendigen en onuitsprekelijken toestand aantroffen; en ik heb hem er duizendmalen om bewonderd, dat hij onder zooveel folterende pijnen kon blijven leven. Wij zeiden alles tegen hem, dat ontroering, medelijden en rechtvaardigheid konden ingeven, en betuigden onze onschuld aan het feit en onze afschuw van zulke gruweldaden, en wij legden duizend beloften van dienstvaardigheid voor hem af en vroegen hem evenveel malen om vergiffenis voor de wandaden, tot wij zooveel gezegd hadden, dat hij geloofde dat wij geen hand gehad hadden in de schandelijke behandeling, die hij ondergaan had; maar hij zei ons, dat hij Byam nooit vergeven kon; wat Trefry betreft, hij bekende dat hij zijn ergernis en smart over zijn lijden, dat hij niet had kunnen verhinderen, daar hij, had hij te zijner verdediging gesproken, waarschijnlijk door de slaven zelf neergeslagen zou zijn, gezien had. Maar ten aanzien van Byam, die hun leider, hun hoofd was — en die, door zijn rechtvaardigheid en achtenswaardigheid een voorbeeld voor hen had moeten zijn — ten aanzien van hem wenschte hij in het leven te blijven om een verschrikkelijke wraak op hem te nemen; en hij zeide: „het zou goed voor hem geweest zijn, wanneer hij mij gedood had, in plaats van mij tot de vernederende zweep te veroordeelen". Hij weigerde veel te spreken, maar ons verzoekende hem de hand te reiken nam hij die en legde

af, dat hij de zijne nooit zou opheffen om ons eenig kwaad te doen. Hij had een groote eerbied voor kolonel Martin, en raadpleegde hem altijd alsof hij zijn vader was, en verzekerde hem, dat hij hem in alles gehoorzamen zou, behalve waar het zijn wraak op Byam betrof. Daarom, zeide hij, laat hij mij ter wille van zijn eigen veiligheid gauw ter dood brengen, want als ik de hand aan mij zelf kon slaan, ik zou het niet doen, tot dat aan mijn gekwetste persoonlijkheid en aan de verachting van een krijgsman recht gedaan is. Neen, ik zou mij zelf niet willen dooden, zelfs na een geeseling, maar berust er in met de schande op mij te blijven leven, en door elke grijnzende slaaf achterna gewezen te worden, tot ik mijn wraak voltrokken heb; en dan zult gij zien, dat Oroonoko het versmaadt te blijven leven met de schande Caesar aangedaan". Al wat wij deden kon hem verder geen woorden ontlokken, en wij droegen er zorg voor hem dadelijk een pijnstillend bad te doen brengen, om hem van de peper te bevrijden, en wij ontboden een dokter om hem met geneeskrachtige zalf in te wrijven, hetgeen hij toeliet, en binnen eenigen tijd begon hij weer in staat te worden om te loopen en te eten. Wij lieten niet na hem iederen dag op te zoeken, en hadden hem tot dit doel naar een vertrek op Parham laten brengen.

Nauwelijks was de Gouverneur hersteld en had hij van Caesars bedreigingen gehoord, of hij riep zijn Raad bijeen die (niet dat ik kwaad van hen wil spreken, of het Bestuur aldaar belachelijk maken) uit zulke beruchte schurken bestond als nog nooit uit Newgate getransporteerd waren; en, mogelijk, oorspronkelijk noch van Gods noch van menschenwetten eenig begrip hadden, en geen soort van beginselen bezaten, die hen den naam van mensch waardig maakten; maar zelfs aan de raadstafel met elkander pleegden te twisten en te vechten, en zoo ontzettend te vloeken dat het vreeselijk was om hen te hooren en te zien. (Sommigen hunner werden later, toen de Hollanders de plaats in bezit genomen hadden opgehangen, anderen in ketenen weggezonden). Maar nadat hij deze speciale bestuurders van het land te zamen geroepen en hun in deze gewichtige zaak raad gevraagd had, kwamen zij allen tot het besluit dat het (voor de verdoemenis) hun eigen geval had kunnen zijn, en dat Caesar tot voorbeeld van al de zijnen gesteld moest worden, om er hen van af te schrikken hun meerderen, hun heeren en

meesters te durven bedreigen ; en op deze wijze was niemand veilig voor zijn eigen slaven ; en besloten, *nemine contradicente,* dat Caesar opgehangen zou worden.

Toen dacht Trefry den tijd gekomen om gebruik te maken van zijn gezag, en hij deelde Byam mede, dat zijn bevel zich niet uitstrekte over de plantage van zijn heer ; en dat Parham in denzelfden omvang aan de wet onttrokken was als White Hall ; en dat zij de dienaars van den Lord (die daar 's Konings persoon vertegenwoordigde) niet meer behoorden aan te raken dan zij het de omgeving van den Koning zelf konden ; en dat Parham een onschendbare plaats was ; en ofschoon zijn heer zelf afwezig was, gold bij voortduring daar toch zijn macht, die hij aan hem toevertrouwd had, zoover als de domeinen van zijn particuliere plantages en al wat daartoe behoorde, reikten ; over de rest van het land kon hij, daar Byam de plaatsvervanger van zijn heer was, zijn tyrannie uitoefenen. Trefry kon nog over andere heeren beschikken, die even machtig of nog machtiger waren en in Caesars leven belang stelden, en verklaarde stellig, dat zij hem zouden verdedigen. En dus, na den Gouverneur en zijn wijzen Raad de deur gewezen te hebben (want zij hadden zitting op Parham-Huis) plaatsten wij een wacht voor ons verblijf, en lieten niemand toe, dan die wij als onze en Caesars vrienden beschouwden.

Daar de Gouverneur gewond op Parham gebleven was, tot zijn herstel volledig was, wist Caesar niet anders of hij bevond zich daar nog steeds, en inderdaad bracht hij voor het grootste deel, zijn tijd daar door : want hij was iemand die er van hield op andermans kosten te leven, en tegen één dag dat hij afwezig, waren er tien dat hij aanwezig was ; en hij placht met Caesar te spelen, te wandelen, te jagen en te visschen. Zoodat Caesar er niet aan twijfelde of hij zou als hij eenmaal weer op krachten was een gelegenheid vinden om zich op hem te wreken; ofschoon hij, na zulk een wraak, niet de hoop kon koesteren zijn leven te behouden ; want als hij de woede van de Engelsche krijgsmacht, die misschien blij zou zijn over de gelegenheid hem te kunnen dooden, al ontsnapte, hij was besloten zijn geeseling niet te overleven ; toch had hij soms zachtere oogenblikken, een berouwvolle teederheid, die hij zijn aanvallen van lafheid noemde, waarin hij met zijn liefde, dat daarbij voor zijn bekoorlijke Imoinda partij koos, om de overwinning op zijn hart worstelde, maar meestal ging zijn tijd voorbij met zwaarmoedige

gedachten en zwarte plannen. Hij overlegde dat hij als hij deze daad volbrengen zou of, hetzij bij de poging, hetzij later, het leven liet, zijn lieve Imoinda als prooi, of op zijn best als een slavin aan de woedende menigte zou achterlaten ; zijn groote hart kon die gedachte niet verdragen: Misschien, zeide hij, zal zij eerst door iederen bruut onteerd; eerst aan hun vuile lust, en dan aan een smadelijke dood blootgesteld worden. Neen, hij kon geen oogenblik onder dat vooruitzicht, te ondragelijk om geduld te worden, blijven leven. Dit, zooals hij ons later vertelde, waren zijn gedachten, zijn stille gesprekken met zijn hart. Zoodat hij nu, het besluit nemend om niet alleen Byam, maar allen die hem naar zijn meening vertoornd hadden, te dooden; zijn groot gemoed streelend met de gedroomde slachting, die hij over de gansche uitgestrektheid der plantage zou aanrichten ; tot een daad besloot, die wij (hoe afschuwelijk zij ons allen eerst voorkwam) nadat wij zijn redenen gehoord hadden edel en goed vonden. Toen hij bij machte was om te loopen en naar hij meende, in staat om uitvoering te geven aan zijn groote plan, verzocht hij Trefry om hem, daar hij geloofde dat een wandeling hem goed zou doen, toe te staan in de open lucht te gaan ; hetgeen hem vergund werd ; en Imoinda met zich medenemend, gelijk hij in zijn gelukkiger en rustiger dagen placht te doen, bracht hij haar naar het woud, waar hij haar (na duizend zuchten en na lang stilzwijgend staren naar haar gelaat, terwijl tranen, zijns ondanks, uit zijn oogen stroomden) zijn plan mededeelde, om eerst haar, en dan zijn vijanden en daarna zich zelf te dooden, en de onmogelijkheid om te ontsnappen, en daarom betoogde hij haar de noodzakelijkheid om te sterven. Hij vond de heldenmoedige vrouw, toen zij gehoord had wat zijn vast besluit was, standvastiger in haar pleiten voor haar dood, dan hij was om het voor te stellen ; en zij smeekte hem op haar knieën, haar niet aan zijn vijanden ten prooi te laten. Hij (ten doode bedroefd) maar toch blij om haar edele vastbeslotenheid, hief haar op, en haar met al de smachtende hartstocht van een stervend minnaar omhelzend, trok hij zijn mes om deze schat zijns harten, deze vreugde van zijn oogen, te dooden ; terwijl tranen over zijn wangen stroomden, glimlachten de hare van vreugde dat zij door zulk een edele hand zou sterven en naar haar eigen land (want dat is hun begrip van de wereld hiernamaals) gezonden zou worden door hem, dien zij

zoo teederlijk liefhad en in deze wereld zoo trouw aanbeden had. Want de vrouwen hebben een eerbied voor hun mannen gelijk aan die welke andere volken aan een godheid bewijzen; en wanneer een man een reden vindt om zijn vrouw te verlaten, sterft zij, als hij haar liefheeft, door zijn hand; zoo niet, dan verkoopt hij haar, of laat toe dat een ander haar doodt. Daar de zaak zoo stond, kunt gij gelooven dat snel tot de daad besloten werd, en het lijdt geen twijfel, of het afscheid voor eeuwig van twee zulke geliefden, zoo hoog geboren, zoo gevoelig, zoo schoon, zoo jong, en zoo op elkaar verzot, moest zeer aandoenlijk zijn, zooals ook het verhaal was, dat men mij er later van gedaan heeft.

Nadat al wat liefde in zulke gevallen zeggen kan, gezegd was, en al de besluiteloosheden, die zij bij tusschenpoozen gevoelden, overwonnen waren, legde het lieve, jonge en aanbeden slachtoffer zich neer aan de voeten van den offeraar; terwijl hij, met een vastbesloten hand en een brekend hart van binnen, de noodlottige stoot toebracht, haar de keel eerst afsnijdend en daarna haar nog glimlachend gelaat van dat fijne lichaam, zwanger als het was van de vruchten der teederste liefde, scheidend. Zoodra hij dat volbracht had, legde hij het lichaam vol zorg op bladeren en bloemen, waarvan hij een bed maakte, en verborg het onder de zelfde natuurlijke doodsprei; alleen haar gelaat liet hij onbedekt, zoodat hij het aanschouwen kon. Maar toen hij zag dat zij dood was, en onherroepelijk, en dat zij hem nooit meer met haar oogen, en zachte taal zou zalig maken, groeide zijn smart tot razernij: hij reet zich het vleesch, hij ijlde, hij brulde, den geliefden naam van Imoinda uitroepend, als een woudmonster. Duizend malen keerde hij het noodlottige mes, dat de daad verricht had, tegen zijn eigen hart, met het voornemen, haar onmiddellijk te volgen; maar zijn verschrikkelijke wraaklust, die nu duizendmaal wilder in zijn ziel was dan te voren, belette hem dit, en telkens riep hij uit: „Neen, zal ik, nu ik Imoinda aan mijn wraak heb opgeofferd, de glorie verliezen, die ik zoo duur gekocht heb, dat ik er den prijs van het mooiste, dierbaarste, zachtste schepsel dat de natuur ooit voortgebracht heeft, voor betaald heb? Neen, neen!" Dan, bij het uitspreken van haar naam, kreeg de smart weer de overhand over zijn razernij, en lag hij neer aan haar zijde, en bevochtigde haar gelaat met een regen van tranen, die nimmer van dat gelaat placht

neder te stroomen ; en hoezeer hij ook besloten was tot zijn voorgenomen slachting, toch had hij niet de kracht om zich van den aanblik van dit dierbaar voorwerp, nu meer geliefd en meer aanbeden dan immer, te verwijderen.

Hij bleef twee dagen lang in dezen beklagenswaardigen toestand en rees niet eenmaal van den grond, waar hij dat droefste offer volbracht had, op; ten slotte zich zelf opjagend van haar zijde en zich zelf er van beschuldigend dat hij te lang bleef leven, nu Imoinda dood was, en dat de dood van die barbaarsche vijanden te lang uitgesteld werd, besloot hij het groote werk te voleindigen : maar toen hij trachtte op te staan, voelde hij zijn krachten zoo afgenomen, dat hij heen en weer waggelde, als takken die door tegengestelde winden bestormd worden ; zoodat hij gedwongen was om weer te gaan liggen en te pogen al zijn moed tot zijn hulp te verzamelen. Hij voelde dat zijn gedachten verward en dat zijn oogen duizelig waren, en de dingen kwamen hem anders voor dan hij gewoon was ; zijn adem was kort, en al zijn ledematen bevangen door een zwakte als hij nooit te voren gevoeld had. Hij had in twee dagen niets gegeten, hetgeen een der oorzaken van zijn zwakheid was, maar overmaat van smart was de grootste ; toch hoopte hij nog steeds dat hij genoeg kracht herwinnen zou om zijn plan ten uitvoer te leggen, en lag daar nog zes dagen langer op te wachten ; steeds rouwend over de doode afgod zijns harten, en trachtte iederen dag op te staan, maar kon het niet.

Gij kunt begrijpen dat wij gedurende al dezen tijd niet weinig terneergeslagen waren over Caesar en zijn vrouw ; sommigen waren van meening dat hij ontsnapt was om nooit terug te keeren; anderen dachten, dat hem een of ander ongeluk overkomen was. Maar hoe dit zij, wij lieten niet na een honderdtal mannen verschillende kanten op te sturen om naar hem te zoeken. Een troep van omstreeks veertig ging den kant op dien hij ingeslagen had, onder wie zich ook Tuscan bevond, die heelemaal met Byam verzoend was. Zij waren niet ver het woud binnengedrongen, of zij roken een ongewone lucht, als van een dood lichaam ; want een stank moet al heel walgelijk zijn, als hij tusschen zulk een overdaad van zoete natuurgeuren, als iedere vierkante duim van dat land voortbrengt, onderscheiden kan worden ; zoodat zij tot het besluit kwamen, dat zij hem dood of anders het lijk van iemand anders zouden

vinden ; zij vervolgden hun weg in die richting, hoe weerzinwekkend het ook was, en maakten zulk een gedruisch tusschen de bladeren, die door den voortdurenden val dik op den bodem lagen, dat Caesar hoorde, hoe men hem naderde ; en hoewel hij gedurende den tijd van deze acht dagen, getracht had op te staan, maar er telkens de kracht voor bleek te missen, toch, toen hij opkijkend zijn achtervolgers zag, rees hij op en waggelde naar een naburigen boom tegen welke hij vast met zijn rug ging aanstaan ; en zoo nog geen twaalf yards van hen, die hun weg vervolgden en hem zagen verwijderd, riep hij hen toe en vorderde van hen, hem, als zij hun leven behouden wilden, niet dichter te naderen. Zoodat zij stil stonden, en nauwelijks hun oogen geloofden, toen deze hen overtuigen wilden dat het Caesar was die tot hen sprak ; zoo zeer was hij veranderd. Zij vroegen hem wat hij met zijn vrouw gedaan had, want zij roken een stank, die hen bijna deed stikken. Hij, op het doode lichaam wijzend, riep: „Zie, daar ligt zij". Zij verwijderden de bloemen, die haar bedekten met hun stokken, en zagen dat zij gedood was, en riepen : „O, monster ! gij hebt uw eigen vrouw vermoord". Daarom vroegen zij hem, waarom hij zulk een gruwlijke daad volbracht had ? Hij antwoordde, dat hij geen tijd had om onbescheiden vragen te beantwoorden : „Gij kunt," antwoordde hij, „naar den trouweloozen Gouverneur teruggaan, hij mag het geluk danken, dat ik het einde mijns levens nader, en dat mijn arm te zwak is om mijn hart te gehoorzamen, in datgene, wat ik voor hem beraamd had". Maar daar zijn tong faalde, en beefde, kon hij nauwelijks beëindigen wat hij zeide. Gebruikmakend van zijn zwakheid riepen de Engelschen : „Laten wij in elk geval levend de hand op hem leggen". Hij hoorde hen dat zeggen ; en alsof hij hersteld was van een bezwijming, of een droom, riep hij uit : „Neen, heeren, gij hebt het mis ; gij zult geen Caesar meer vinden, om gegeeseld te worden ; gij zult geen vertrouwen meer in mij vinden. Zwak als gij denkt dat ik ben, toch heb ik nog kracht genoeg over om mij zelf een tweeden smaad te besparen". Zij zwoeren allen opnieuw ; maar hij schudde enkel het hoofd, en keek hen met verachting aan. Daarna riepen zij : „Wie durft het opnemen tegen dezen eenen man ? Durft niemand het ?" Zij stonden allen zonder iets te zeggen, terwijl Caesar antwoordde : „De poging van den eerste, die de moed heeft iets te doen, zal noodlottig zijn, wees daar zeker van", en bij die woorden hield

hij zijn mes met een dreigend gebaar omhoog. „Zie toe, trouwelooze bende," zeide hij, „het is niet het leven dat ik zoek, noch ben ik bang om te sterven", en bij deze woorden, sneed hij een stuk vleesch uit zijn eigen hals, en wierp het hun toe: „toch zou ik als ik kon, nog een tijd willen blijven leven tot ik mijn wraak voltrokken had. Maar o, het kan niet zijn; ik voel het leven mijn oogen en mijn hart ontglippen; en als ik geen haast maak, zal ik de smadelijke zweep ten prooi vallen". Daarop reet hij zijn eigen buik open, en vatte zijn ingewanden en trok ze met alle kracht die hij had naar buiten; terwijl sommigen hem op hun knieën smeekten zijn hand terug te houden. Maar toen zij hem zagen wankelen, riepen zij: „Durft niemand het tegen hem bestaan?" Een moedige Engelschman riep: „Ja, al ware hij de duivel", (moed vattend toen zij hem bijna dood zagen) en als vaarwel aan de wereld een verschrikkelijke eed zwerend, wierp hij zich op hem. Caesar stond hem met zijn gewapende arm zoo flink, dat hij hem in het hart stak, zoodat hij dood ter aarde viel. Op het zien dáárvan riep Tuscan: „Ik heb u lief, o Caesar, en daarom wil ik u, als het mogelijk is, niet laten sterven", en op hem toe ijlend, nam hij hem in zijn armen; maar te zelfder tijd een stoot, die Caesar op zijn borst richtte afwerend, ving hij die dwars door zijn arm op; en terwijl Caesar geen kracht had om het mes er uit te trekken, ofschoon hij het beproefde, trok ook Tuscan het er niet uit, noch liet hij toe dat het er uitgetrokken werd, maar kwam terug met het mes in zijn arm; en de reden die hij er voor opgaf was, om te voorkomen, dat de lucht in de wond kwam. Zij sloegen de handen twee aan twee in elkander en zes hunner droegen Caesar, bezwijmd als hij was, en zooals zij dachten, dood of op het punt om te sterven, tusschen hen in, en zij brachten hem naar Parham, en legden hem daar op een legerstede, en lieten onmiddellijk den dokter roepen, die zijn wonden verbond, en zijn buik dichtnaaide, en alle middelen in het werk stelde, om hem tot bewustzijn te brengen, waar zij ook in slaagden. Zij snelden allen toe om hem te zien en vonden zij hem vroeger zoo mooi om te aanschouwen, nu was hij zoo veranderd, dat zijn gezicht als een zwartgemaakte doodskop, enkel tanden en oogholten, was. Eenige dagen lang vergunden wij niemand hem aan te spreken, maar lieten opwekkende dranken door zijn keel vloeien; die zijn leven in stand hielden, en in zes of zeven dagen kwam hij weer bij kennis.

Want, gij moet weten, dat wonden in Indië bijna wonderbaarlijk geheeld worden, behalve beenwonden, die men zelden kan genezen.

Toen hij zich goed genoeg voelde om te spreken, spraken wij hem toe, en stelden hem een paar vragen ten aanzien van zijn vrouw en de redenen waarom hij haar gedood had; en toen vertelde hij ons, wat ik over dit besluit verhaald heb, en van zijn vertrek en hij smeekte ons dat wij hem zouden laten sterven, en was bovenmate terneergeslagen bij de gedachte dat hij in het leven zou blijven. Hij verzekerde ons, dat hij, als wij hem niet den dood lieten vinden, voor zeer velen zeer noodlottig zou blijken te zijn. Wij zeiden al wat wij konden, om hem er in te laten berusten, dat hij zou blijven leven, en gaven hem opnieuw verzekeringen; maar hij bad ons, dat wij niet gering over hem, of over zijn liefde voor Imoinda zouden denken, door ons te verbeelden, dat wij hem weder gunstig voor het leven konden stemmen. De dokter echter had hem verzekerd, dat hij niet in het leven kon blijven, en daarom behoefde hij niet bang te zijn. Wij allen, (behalve Caesar) waren bedroefd bij deze tijding, en de aanblik was ijzingwekkend. Zijn woorden waren droevig, en de lucht van aarde die om hem heen was, zoo sterk, dat men mij overhaalde de plaats voor eenigen tijd te verlaten (daar ik zelf maar zwak, en bij iedere buitengewone, sombere gemoedsschok aan aanvallen van gevaarlijke ziekte onderhevig was). De bedienden, en Trefry, en de dokter, beloofden allen elke mogelijke zorg voor Caesars leven in acht te nemen; en ik, aan boord gaande, begaf mij met ander gezelschap naar het verblijf van kolonel Martin, omstreeks drie dagen reizen de rivier af. Maar nauwelijks was ik weg, of de Gouverneur nam Trefry voor een voorgewend belangrijke zaak, een dag reizen de rivier op, na zijn plan meedegedeeld te hebben aan een zekeren Banister, een wilde Ier, en lid van den Raad, een kerel van absolute barbaarschheid en tot het uitvoeren van elken schurkenstreek in staat, maar rijk; hij kwam naar Parham, en legde met geweld de hand op Caesar, en liet hem naar dezelfde paal brengen, waar hij gegeeseld was; en nadat hij hem daaraan had laten vastbinden, en een groot vuur voor hem had doen aanleggen, zeide hij tot hem, dat hij zou sterven als de hond die hij was. Caesar antwoordde: Dit was de eerste moedige daad, die Banister ooit verricht had, en hij had nog nooit iets verstandigs

gezegd, voor hij dat woord had uitgesproken ; en als hij het houden wilde, dan zou hij in de andere wereld verklaren, dat hij van al de blanken de eenige was, die hij ooit waarheid had hooren spreken. En zich tot de mannen die hem vastgebonden hadden, wendend zeide hij ; „Mijn vrienden, moet ik sterven, of zal ik gegeeseld worden?" En zij riepen: „Gegeeseld! Neen, zoo goed zult gij er niet van af komen". En daarop antwoordde hij, glimlachend: „Ik zegen u"; en verzekerde hen, dat zij hem niet hoefden vast te binden, want hij zou zoo stil staan als een rots, en den dood zoo verduren, dat hij ook hun moed zou inboezemen om te sterven: „Maar als gij mij geeselt, zeide hij, „pas dan op, dat gij mij vastbindt".

Hij had geleerd om tabak te gebruiken ; en toen hij er zeker van was, dat hij sterven zou, gaf hij den wensch te kennen, dat zij hem een aangestoken pijp in den mond zouden geven ; hetgeen zij deden. En de beul kwam, en sneed hem eerst de ledematen af, en wierp die in het vuur ; daarna sneed hij hem met een misvormd mes zijn ooren en zijn neus af, en verbrandde die; hij rookte verder, alsof niets hem beroerd had; daarna hakten zij een zijner armen af, en nog steeds hield hij zich overeind, en de pijp in zijn mond ; maar bij het afsnijden van zijn anderen arm, liet hij het hoofd zinken, en zijn pijp viel, en hij gaf den geest, zonder eenmaal te kermen, en zonder een verwijt. Mijn moeder en zuster waren al dien tijd bij hem, maar mochten niets doen om hem te redden ; zoo ruw en wild was het rapalje ; en zoo onmenschelijk waren de rechters, die er bij stonden om de terechtstelling te aanschouwen, en later duur genoeg voor hun onbeschaamdheid betaalden. Zij sneden Caesar in vier stukken en zonden die naar verschillende der voornaamste plantages: een deel werd naar kolonel Martin gezonden; die het weigerde, en zwoer, dat hij liever een stuk van Banisters lichaam, of dat van den Gouverneur zelf op zijn plantage had willen zien komen, dan dat van Caesar, en dat hij over zijn negers wist te regeeren zonder hun schrik aan te jagen en te schokken met het vreeselijk schouwspel van een verminkten koning.

Zoo stierf deze groote man, een beter lot, en een hoogeren geest dan de mijne om zijn lof neer te schrijven waardig. Toch hoop ik, dat de faam mijner pen belangrijk genoeg is om zijn roemvollen naam, alle eeuwen te doen overleven, met dien van de dappere, schoone en standvastige Imoinda.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE „DE GESCHIEDENIS VAN DEN KONINKLIJKEN SLAAF"

Deel I, blz. 478, regel 25: „het was het gewaad der *Indische Koningin*". „*The Indian Queen*", een tragedie van Sir Robert Howard en Dryden, in het Theatre Royal voor het eerst opgevoerd in Januari 1663. De rol van de Indian Queen werd vervuld door Mrs. Marshall, de eerste tragédienne van die dagen. De Indiaansche vedersieraden zullen wel niet „the dress" van Mrs. Marshall geweest zijn, maar slechts een aanhangsel daarvan.

Deel II, blz. 340, regel 18: „Backearary". Een blanke. J. D. Herlein „*Beschrijvinge van de Volks-plantinge Zuriname*", Leeuwarden 1718 blz. 117, geeft „Bakkerare" in de beteekenis van Hollanders. In het tegenwoordige Neger-Engelsch beteekent „bakkra" een blanke in het algemeen.

Deel II, blz. 340, regel 2 v. o.: „Osnabrugsch". In het Engelsch staat „Osenbrigs". De grove stof, die werd ingevoerd ten behoeve van de slaven, ontleende haar naam aan de stad Osnabrück, waar zij oorspronkelijk vandaan kwam.

Herlein (zie boven) geeft eene „Notitie, wat zoorten van Goederen, in Koopmanschappen in de Colonie van Zuriname, uit Europa, om aldaar te verhandelen gezonden worden". Het eerst op de lijst noemt hij: „Ruw Ossenabrugs Linnen", „Dito Wit", „Dito zoort Blauw". Osnabrugsch is gedurende den geheelen slaventijd in Suriname en in de naburige koloniën ingevoerd en maakt waarschijnlijk nog een deel uit van de ingevoerde manufacturen.

Deel II, blz. 346, regel 7: „Zoodra de Gouverneur aankwam". Bedoeld is hier Francis Willoughby, Lord Parham, de stichter der kolonie. Zie over hem de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indie*", blz. 749/750. Willoughby bezocht tweemaal zijne kolonie, in het voorjaar van 1652 en van Januari tot Mei 1665.

Deel II, blz. 447 regel 18: „De Gouverneur-Plaatsvervanger" n.l. William Byam. Zie de Encyclopaedie hierboven genoemd, blz. 184/185, waar vermeld staat dat hij van 1654—1657 „president" en van 1657—1667 gouverneur van Suriname was. Montague Summers, de uitgever van de nieuwste editie van Aphra Behn's werken teekent aan dat Byam van 1661—1667 „Lieutenant General of Guiana and Governor of Willoughby Land" was. „Willoughbyland" zou voortaan de landstreek „called Serrinam, also Surrinam" moeten heeten volgens den giftbrief van Karel II van 2 Juni 1662, waarbij genoemde landstreek aan Lord Willoughby en Lawrence Hide, tweeden zoon van Lord Clarendon, werd geschonken. De giftbrief is zoowel in het Engelsch als in het Hollandsch te vinden in Hartsincks „*Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust, in Zuid-Amerika*, Amst. 1770.

SANITAIRE BESCHOUWINGEN IN VERBAND MET IMMIGRATIE VAN WERKKRACHTEN IN SURINAME.

DOOR

DR. R. RÖMER.

(*Slot.*)

De Geneeskundige zorgen voor den Immigrant.

Voor het slagen eener immigratie zijn hygiënische maatregelen een eerste vereischte. Zooals deze voor Suriname zijn vastgelegd, in de verordening van 21 Januari 1879 N°. 8, schijnen zij mij toe gehéél onvoldoende te zijn (zie Bijlage G). Deze ordonnantie waarborgt wèl aan alle immigranten en hunne gezinnen kosteloos geneesk. behandeling, als ook aan de andere arbeidersbevolking, maar hoé deze zijn zal is niet omschreven, slechts is bepaald dat de beheerder der onderneming verplicht is tot het verstrekken van de vereischte verbanden en van de benoodigdheden bij heelkundige bewerkingen of ziektegevallen volgens den geneesheer noodzakelijk, en verder het verstrekken van voeding en geneesmiddelen ten behoeve der zieken (Bijlage P) het verschaffen van goed drinkwater en het verplegen en oppassen der zieken, alles onder controle van den geneesk. inspecteur.

Ter vergelijking voeg ik hierbij de voedingslijst waaraan in Deli voor de contractarbeiders volgens gouvern. bepaling voldaan moet worden (Bijlage Q.)

Eveneens is in art. 10 dier Verordening van 1879 voorgeschreven de inrichting der ziekenhuizen op de plantages, waarin ik elke moderne opvatting van ziekenverpleging aan de tropen aangepast mis, en waar van bescherming tegen vliegen en muggen e.d. géén sprake is.

Van *geschoolde* ziekenverpleging is buiten het milit. hospitaal nog géén spoor te bekennen. Art. 16 van die Verordening spreekt wel is waar over een soort hospitaal-reglement van orde en zindelijkheid, doch ook hier kan weer door geen enkele deugdelijke wettelijke strafbepaling daaraan kracht worden bijgezet,

dus blijft hiervan ten slotte niet veel méér over, dan om de goede bedoeling te apprecieeren en de uitvoering aan den goeden wil der hospitaalbewoners over te laten, waarvan het resultaat gemakkelijk te gissen is!

Bij de aanvaarding van zijne betrekking legt de (districts) geneesheer of de Geneesk. Inspecteur eene belofte af, die den buitenstaander geen hoog denkbeeld moet geven van het ethisch standpunt, daarop destijds de wetgever die titularissen dacht te staan (art. 18 en art. 30 bijlage G.) en behoort dergelijke redactie niet meer thuis in een eedsformulier van zich zelf respecteerende ambtenaren.

Aangaande het onvoldoende der geneesk. hulp, zooals die bij art. 19 geregeld is, sprak ik reeds vroeger, en wat te denken van de mogelijkheid om immigranten te behandelen in een *tijdelijke* gelegenheid, indien in de aanwezige gelegenheid géén plaats mocht zijn? De ziekenverzorging moet zoodanig ingericht zijn, dat er *steeds* voldoende hospitaalruimte voor de immigranten beschikbaar zij. Op het gevaar van verpleging der arbeiders en hunne gezinnen thuis, wees ik reeds.

Dit zal dan ook onvoldoende blijven, zoolang de (districts) geneesheer (zie art. 22) onder de oppassers de geschiksten uitzoekt om hem behulpzaam te zijn in het gereed maken der geneesmiddelen en het leggen der verbanden. Hoe die hulp zijn zal tijdens de *afwézigheid* van den geneesheer, en hoe noodlottig een vóór vertrek vastgesteld en dus volgehouden, dieet en therapie werken kan, behoeft geen nadere uiteenzetting.

Verschillende strafbepalingen tegen den beheerder der onderneming zijn wettelijk ingesteld (zie art. 41. en 42), ook tegen den verpleegde (art. 44), doch voor het weigeren van verplichte geneeskundige hulp, waarvan het gevaar vroeger in 't licht is gesteld, mis ik voldoende voorschriften.

Wat de tegenwoordige indeeling in 13 geneeskundige districten aangaat, zal eene andere samenstelling als vanzelf een uitvloeisel worden van den in het hoofdstuk over gecentraliseerden geneesk. dienst voorgestelde wijziging.

Zelfs de aanvullende bepalingen vervat in de verordening van 17 October 1901 N°. 12, brengen de verzorging der arbeidersbevolking niet in overeenstemming met moderne eischen, zooals die volgens het schema van Deli zoo voortreffelijk werken.

Wat de dieetlijsten betreft verwijs ik naar bijlagen P. en Q.

Hoe is nu de behandeling van den immigrant in Deli, naar het systeem van het centrale hospitaal?

Alle immigranten, dus ook zij, die uit quarantaine worden ontslagen, passeeren *éérst op de onderneming,* alvorens te werk gesteld te worden, het *centrale* hospitaal, een éérste eisch voor de hygiëne op eene kultuuronderneming.

Men meene niet, dat eene onderneming in een gezonde streek, desnoods na geneeskundig advies ingericht, verder gééne hygiënische verzorging meer noodig zoude hebben, welke toch in het belang ligt van ondernemer en arbeider beide.

Verwaarloozing der hygiëne op eene gezonde onderneming, zal tot groot nadeel van den werkgever zich reeds binnenkort gevoelig gaan openbaren en hem tot de ervaring dringen, dat eene eenmaal geinfecteerde onderneming véél moeilijker gezond te maken is, dan haar van den beginne af gezond te houden; evenwel zelfs de beste voorzorg kan niet met absolute zekerheid als afdoende beschouwd worden.

Voorzorg en een *systematisch voortzetten,* moeten het principe vormen van *elke* hygiënische verzorging.

Deze moet zich niet alleen uitstrekken over den zieken immigrant alléén, maar ook over den bodem, de onderneming, het bedrijf en de woning, (waarbij de religieuze opvatting van den arbeider niet mag verwaarloosd worden), wat alles samen tot assaineering behoort.

In het kort zal ik hier aangeven hoe het staat met de *opname van den immigrant* in *het centrale hospitaal,* naar de methode zooals die in de laatste jaren vrijwel algemeen in Deli gevolgd wordt.

De patient wordt bij zijne opname ontvangen door den hospitaalschrijver, die het begeleidend hospitaalbiljet (zie bijlage S.) in ontvangst neemt, waarna hij (of zij) gebracht wordt naar de ontvangzaal, alwaar van kleederen verwisseld wordt en na het reinigingsbad de hospitaalkleeding verstrekt wordt. De medegebrachte kleedingstukken worden gedesinfecteerd en gewasschen en tot het oogenblik van ontslag in bewaring genomen.

Alsnu komt de patient in de opnamezaal, alwaar door een daarvoor opgeleiden oppasser urine en ontlasting worden opgevangen en voor den geneesheer bewaard; voorloopig wordt door dien bediende klinisch onderzoek daarvan verricht alsook van het

bloedonderzoek en pols, ademhaling, en temparatuur opgenomen, grootte van lever en milt bepaald en alles behoorlijk ingevuld in de ziektelijst (bijlage U.), zoodat de geneesheer bij zijn bezoek in den middag reeds waardevolle aanwijzingen betreffende elken patient, door dien oppasser opgeteekend vindt. Betrouwbaar dienstpersoneel is daarvoor met eenige zorg, gemakkelijk te verkrijgen, zooals in Deli bewezen is. Na het geneesk. onderzoek, waarbij steeds een tolk tegenwoordig is, bepaalt de geneesheer op welke afdeeling de patient zal worden opgenomen en hier begint zijn eigenlijke observatie en behandeling.

Aangaande den bouw van het tropische hospitaal zelf kan ik hier niet in bijzonderheden treden; genoeg zij, dat de principes van zon, licht, lucht, zindelijkheid en ventilatie overal streng moeten doorgevoerd worden en bij den bouw er rekening mede moet worden gehouden dat van uit of in het hospitaal zelve géén verspreiding van besmetting kan plaats vinden.

Naar geslacht en den aard der ziekte worden de ziekenzalen ingedeeld, waarbij het paviljoen systeem het meest aanbevelenswaardige is, dus zooveel mogelijk scheiding in zalen, die liefst niet meer dan hoogstens 50 patienten bevatten.

Het hospitaalverblijf dient zoodanig te worden ingericht, dat de arbeidslust en arbeidskracht daardoor niet noodeloos verminderen en dat de ontslagene zoo mogelijk weer volle arbeidspraestatie zal kunnen opleveren.

Een *hospitaal-reglement van orde*, liefst door het gouvernement bekrachtigd, z.g. uitgevaardigd, zorgt voor de inwendige tucht, krachtens hetwelk de geneesheer strafbepalingen kan instellen, onder controle van en door het opperbestuur vastgestelde maatregelen. De patient staat onder streng toezicht wat voeding, dieet, reinheid, zindelijkheid en verzorging betreft.

Zooveel mogelijk wordt toegestaan in de buitenlucht te vertoeven in eene speciaal daarvoor gebouwde gelegenheid, alwaar ook zooveel mogelijk onder hygiënische controle, de maaltijden plaats hebben.

Binnenbrengen van contrabande en eetwaren als anderszins, wordt streng tegengegaan; slechts op het terrein zelf kunken in een daarvoor aanwezige verkoopplaats versnaperingen aangeschaft worden.

Bij ontslag krijgt de beheerder bericht met eventueele aanwijzingen in het belang voor den patient (Bijlage S.).

Van alle patienten wordt in het hospitaal een *kaartsysteem* voor controle aangelegd, opdat op regelmatige tijden opzending naar het hospitaal kan aangevraagd worden ter eventueele nabehandeling (framboesia — syphilis — malaria — ankylostomiasis e. a.) of ter regelmatige observatie door den geneesheer.

Door dit systeem wordt menige ziekte in den beginne herkend, de behandelingsduur aanmerkelijk bekort, de gezondheidstoestand der arbeidersbevolking in hooge mate bevorderd.

De ervaring heeft geleerd dat voor 5 à 6000 werklieden een hospitaal voor 180 patienten voldoende is, en door één geneesheer met één assistent verzorgd kan worden, met den geheelen buitendienst daarbij.

Baermann (Serdang-Dokter-fonds) berekent in 1910 dat 34 cent per *verpleegdag* voor den hospitaal-verpleegde toereikend is, wasch en kleeding inbegrepen, en alle kleine exploitatie-onkosten voor het hospitaal bovendien.

Hoe ouder de centrale dienst en hoe grooter het aantal der te verzorgen arbeidersbevolking, des te geringer zijn de kosten *per hoofd en per jaar*. Op een getal van 12.000 arbeiders bedragen die cijfers van *f* 7. tot *f* 9. Tot een zelfde uitgave komt Leopold op Poeloe Laut eveneens. *) Ik herinner er aan, dat Gorgas in Panama *$ 3.38* d. i. ongeveer *f 8.45* per jaar en per arbeider berekent. Baermann berekent voor het jaar 1910 per arbeider en per jaar *f 7.32* à *f 7.82*. De onkosten voor het militaire Hospitaal en andere militaire ziekeninrichtingen in Suriname bedroegen in 1915 = *f* 237.951, 1916 = *f* 251.165, 1917 = *f* 342.411.

Op elke onderneming is de zorg voor goed drink- en badwater een hoofdvereischte. Des noods met behulp van putten, waarop een pomp is aangebracht, watertorens, Norton pomp, artesische put, etc.; voor Suriname zal in de lagere streken althans dat vraagstuk wel een van de moeilijkst oplosbare zijn,

---

*) Leopold geeft voor Poeloe Laut aan als bedrijfkosten per koelie:

per jaar 1909 . .	= *f* 11.26	en voor de totale kosten per koelie, per jaar over gemiddeld 1574 koelies over de geheele hospitaal-onkosten omgeslagen.	*f* 16.71
1910 . .	= „ 14.71		,, 20.66
1911 . .	= „ 13.71		,, 19.29
1912 . .	= „ 9.49		,, 17.19
1913 . .	= „ 9.15		,, 17.08

Het hospitaal der Senembah Mij. in Deli berekent 5 cents per dag en per hoofd voor *geneesmiddelen*, en 14 cents voor *voeding*, extravoeding, inbegrepen.

doch moet op eenige wijze tot voldoende oplossing gebracht worden.

De keuze der *drinkwatervoorziening* is afhankelijk van de geographische ligging van de plaats en de geologische gesteldheid van den bodem; om teleurstelling te voorkomen moet *alvorens* het gebruik van het hospitaal op de onderneming, het water deskundig onderzocht worden. Liefst kieze men water, dat zonder gevaar ongekookt gebruikt kan worden (artesisch).

Men verkieze desnoods eene watervoorziening, die in aanleg duur doch in exploitatie goedkoop is, boven eene die in aanleg goedkoop, doch in exploitatie duur en onbetrouwbaar is. (Deggeler).

Onder normale omstandigheden moet men in de tropen aannemen 120 à 150 L. water beschikbaar te hebben per hoofd en per dag, in welke hoeveelheid dan tevens begrepen is, naast 25 L. huishoud- en drinkwater, alle spoel-, closet- en waschwater.

Het systematisch verschaffen van gekookte thee op het veldwerk aan de arbeiders, door Schüffner het eerst voorgesteld, voorkomt het gebruik van eventueel besmet drinkwater en daarmede tal van ziekten, (dysenterie - typhus - cholera,) en heeft bewezen te zijn van groote practische prophylactische beteekenis bij de plantage-hygiëne.

Het muggenvrij houden van de onderneming en van ankylostomen zal eveneens een zware taak zijn; drainage, verwijderen van bosch vooral om de woonhuizen, instellen van muskietenbrigades moeten bij dien strijd ingesteld worden, combinatie met omringende ondernemingen, geneesk. districten zal daartoe noodzakelijk zijn.

Verder is een gewichtige zaak de faecaliën-afvoer en het schoon d. i. onbesmet houden van den bodem. Het aanleggen en *verplicht gebruik* van deugdelijke privaten; het voorkomen van bevuiling van het terrein op een afstand van minstens 25 à 50 meter rondom elke woning is daartoe een vereischte.

Het *woningvraagstuk* heeft in Suriname, speciaal Paramaribo, in 1911 het onderwerp van enquête uitgemaakt. Het dienaangaande ingediende rapport van de Commissie van 20 Juli 1910. G. B. N°. 28 is alles behalve schitterend en geeft een vrij *treurig* denkbeeld van wat aan woninghygiëne gedaan is. Hoewel dit geldt voor de woningen in de Stad, mag men redelijkerwijze hier een parallel trekken met wat het geval op de meeste

ondernemingen zijn zal. Ingrijpen van overheidswege met permanente bouwpolitie is dan ook duidelijk als gewenscht uitgesproken.

Voor *koeliewoningen* op de onderneming gelden, wat plaats en ligging aangaat dezelfde overwegingen als bij den hospitaalbouw, n. l. een droog, vrij hoog terrein, voor wind en zonlicht toegangelijk, niet nabij stilstaande of slecht gedraineerde wateren, liefst afloopend naar een rivier, doch boven het waterpeil zoo mogelijk, niet omgeven door struikgewas of lage boomen, met voldoende goed water, en uitstekende rioleering met faecaliën afvoer. De hygiënisch gebouwde putten moeten zoodanig gelegen zijn, dat die voor drink- en huishoudwater bestemd op hooger niveau liggen dan elk andere vergaarplaats van faecaliën of afval, zoodat nimmer communicatie tusschen beide c. q. van de laatste naar de eerste plaats kan vinden. Desnoods bouwe men voor drinkwater een centrale put met pomp, zoodat bij eventueele epidemie, welke op waterbesmetting terug te voeren is, de waterbron gemakkelijk daarop onderzocht en geëlimineerd kan worden.

Op de onderneming zelf kunnen b.v. vervaardigd worden cementen, in elkander passende cementringen, van binnen verglaasd, 1 M. hoog en dito in diameter. Deze worden tot beneden het grondwaterpeil in de gegraven put ingelaten, zoodat daarin dan slechts water kan toestroomen, dat minstens een zandlaag ter diepte van de put zelf gepasseerd heeft en daardoorheen gefiltreerd is, doch het behoeft dan nog niet kiemvrij te zijn!

Groote *arbeiderswoonplaatsen* b.v. voor 50 à 100 gezinnen ingericht zijn af te keuren; epidemiën (longontsteking) vinden hier een te geschikten bodem tot uitbreiding. Beter zijn kleinere gebouwen voor 4 à 8 gezinnen, waarbij natuurlijk het principe van zonlicht, ventilatie, reinheid en eenvoud niet veronachtzaamd mag worden.

Baermann geeft aan voor de afmeting van kleine enkelvoudige huisjes een oppervlak van 6 × 5 M. (kostprijs 80 à 90 gulden), waarbij aan de voorzijde een kleine voorgalerij 2 × 2½ M. Kookgelegenheid aan de achterzijde onder het uitstekend dak. Onderlinge afstand der huizen 10 M., afstand van de straat 6 M. Alle 16 huizen een centrale put en privaat. (Plantage Hygiène).

Woningloods voor 80 arbeiders, eventueel 40 gezinnen,

70 × 10 M. met planken omwanding 3 M. hoog en 1½ M. met gaas afgesloten, vrije ruimte onder den dakbalk. Dakhoogte 6 M. voorbouw 2 M., middengang 2½ M. kamergrootte 3 × 3½ M. Twee keukens 3½ × 7 M.

Elk gebouw dient zoodanig te worden opgetrokken, dat het gemakkelijk ontsmet kan worden, dus de wanden afwaschbaar te maken met kalkmelk of creolineopl., met welke eischen reeds bij de constructie moet worden rekening gehouden.

Alle woningen, met afzondelijke keuken, moeten muggenvrij gebouwd worden, minstens ³/₄ Meter boven den grond in Suriname's laaglanden, met goed *gedichten vloer* liefst gecementeerd (zandvloo). Het systeem van z.g. met leem of andere materialen aangestampten vloer is af te keuren. Er ontstaan in deze allerlei scheuren, die eene desinfectie onmogelijk maken, en een schuilplaats bieden voor allerlei, den mensch schadelijke parasieten (vloo, wandluis). Om elke woning wordt in een straal van 25 Meter de grond absoluut schoon gehouden en voor zonnebestraling toegankelijk, om ankylostomenbesmetting van den bodem tegen te gaan, weshalve ook voor eenigszins afgelegen, doch hygiënische closets gezorgd wordt, die goed bereikbaar zijn, langs harden weg.

Een *privaat* 2 M. breed en 5 M. lang, luchtig, overdekt en decent, is voldoende voor 40 à 50 arbeiders. Mannen en vrouwen hebben een afzonderlijke gelegenheid.

Waar een afvoersysteem voor faecaliën niet kan aangebracht worden, maakt men gebruik van latrine greppels, tot ½ M. onder grond-waterpeil reikend ; beide zijn vliegen-vrij geconstrueerd.

Een eenvoudig privaat bestaat uit een gecementeerde goot, ½ M. diep en 40 cM. breed, welke door middel van een sluisplank kan worden afgesloten, en dan een afgesloten ruimte vormt, waarvan de inhoud met ontsmettingsmiddelen (creoline) vermengd kan worden, alvorens geledigd te worden. Septic tanksysteem is wel het beste stelsel bij faecaliën-afvoer, desnoods tonnenstelsel, waarvan het materiaal op „trenching grounds" verwerkt wordt, waarvoor echter een ruim, vloedvrij gelegen terrein noodig is, met lagen grondwaterstand en zandigen bodem.

Voortdurende controle op het uitsluitend gebruik maken van die gelegenheden en woningtoezicht door den beheerder is noodzakelijk.

De dakbedekking hangt af van wat gemakkelijk en goed-

koop verkrijgbaar is (in Deli b. v. asbestplaten - dakpannen - atap - Sirappen), en moet bij goede ventilatie een groote mate van afkoeling toelaten.

Het dak mag aan insekten, ratten of ander gedierte geen schuilplaats kunnen aanbieden. Uit deze overweging worde dan ook bij den woningbouw der arbeiders niet van bamboe gebruik gemaakt. (Pest).

Groententuinen mogen niet bij de woningen worden aangelegd, wegens besmettingsgevaar met ankylostomen, typhus, dysenterie e. d., daar de nonchalante bemestingswijze zulks nog meer dan elders dit in de hand werkt te meer daar onder de arbeiders vaak besmetting- (bacillen) dragers voorkomen.

De strijd tegen besmetting van de arbeiders kan althans bij vier hoofdziekten met succes worden aangebonden n.l. bij cholera, typhus, dysenteriesoorten en ankylostomiasis, waarbij de besmetting veelal langs den mond het lichaam binnendringt (bij ankyl. ook langs de huid). (Vliegengevaar !)

De strijd gaat dus tegen direkte besmetting van mensch op mensch, door aanraking met urine en ontlasting tengevolge van onzindelijkheid, gewoonten bij de defaecatie etc.

Indirekte besmetting heeft plaats door *water, spijzen,* door *vliegen* en *stof*. De gewoonte van den inlander om met badwater (typhus - cholera - dysenterie) den mond te spoelen, geeft den eisch in de hand om voor onbesmet badwater te zorgen (mandibak). Met ongekookte spijzen, vruchten etc. kunnen talrijke (daarop b. v. door besmette handen gebrachte) ziektekiemen in den mond worden gebracht. Toezicht op marktplaatsen is daarom gewenscht. Koken of verhitten tot 60 à 80° C. doodt reeds na eenigen tijd de meeste ziektekiemen (cholera-dysenterie.)

Vliegen zijn bekende mechanische smetstofoverbrengers, die gaarne op allerlei afval, faeces en dergelijke vertoevend, de smetstof aan hun behaard lichaam vastklevend, overbrengen op alles waarheen hun volgend bezoek ze voert. Daarom behooren alle vaste en vloeibare levensmiddelen en dranken vliegenvrij bewaard te worden en vooral om en in de keuken elke vlieg verdelgd te worden.

Aan het *stof* in de lucht kunnen allerlei ziektekiemen kleven (tuberkulose - typhus) die uitdroging verdragend, derhalve gemakkelijk infectie overbrengen kunnen.

Nog diene er op gewezen, dat *oververmoeidheid* (overwerk) de vatbaarheid voor allerlei ziekten verhoogt; als zoodanig behoort dus het waken tegen oververmoeienis ook tot de direkte ziektebestrijding.

Bij nieuw aangekomenen en bij slechten gezondheidstoestand behoort men de arbeiders te ontzien. Verlies van arbeid weegt drie dubbel op tegen hetgeen men anders aan arbeidskrachten voor goed zou verliezen!

Zonder bepaaldelijk tot de geneesk. zorg te behooren trachtte men op de onderneming op populaire wijze het werkvolk geestelijk en zedelijk omhoog te heffen, waardoor alcoholgebruik, opium rooken en geslachtsziekten kunnen worden tegengewerkt, alsook door aanschouwelijke voorstelling hoe besmetting tot stand komt (malaria - gele koorts - pest - filariasis - framb̈osia, ankylostomiasis) en hoe deze voorkomen kan worden. Wanneer de arbeider eenigszins een werkzaam aandeel daaraan krijgt wordt zijne belangstelling opgewekt en zal zeker veel bij hem gewonnen zijn.

Opiumgebruik moet op elke onderneming ten strengste worden verboden. Er bestaat eene opiumverordening regelend den invoer van opium (1915 G. B. N°. 61.)

In Deli heeft de plantersvereeniging nog *eenige nuttige instellingen* voor de arbeiders in het leven geroepen.

Het Immigrantenbureau zorgt voor de *brievenverzending* en geld-overmaking naar de familie van den arbeider. Sommige ondernemingen hebben een *pensioenregeling* voor oude koelies ingesteld, op andere worden na afloop van het contract *stukken grond* ter beschikking van de blijvers gesteld, waaruit langzamerhand op of nabij de onderneming een gezeten arbeidersbevolking ontstaat, die later vrije arbeiders zullen kunnen beschikbaar maken; voor lepreuze arbeiders bestaat een *leprozenoord* en voor ouden van dagen of in den dienst invaliede geworden arbeiders een *Asyl*, waar zij hunne resteerende levensdagen in eene vreedzame kolonie kunnen slijten; particuliere giften hebben zeer daartoe medegewerkt.

Dit alles kon door nauwe aaneensluiting der planters bereikt worden. Zoo kan terecht Deli als voorbeeld genoemd worden voor eene humane en loyale behandeling van den contractarbeider. Moge dit alles voor Suriname ook nog eens bereikt worden!

Waar het vraagstuk van *akklimatisatie* door de vorderingen der koloniale hygiène praktisch is opgelost en het thans wel als

vaststaand mag aangenomen worden, dat het tropische klimaat als zoodanig géén nadeeligen invloed op den immigrant uitoefent, behoeft de tijd *niet verre* meer af te zijn, dat ook Suriname zijne kultuurondernemingen tot grooten bloei zal kunnen zien komen, en dat het worde een parel aan Nederland's Koloniaal bezit !

Besluit.

a. Er behoort bij de geneeskundige verzorging meer aandacht daaraan te worden gewijd, dat deze op *modernen grondslag* worde ingericht.

b. Onvoldoende, verouderde of afwezigheid van geneeskundige of hygiënische voorschriften, werkten epidemieën in de hand, en hebben den gezondheidstoestand onnoodig gedrukt.

c. Endemische ziekten als (malaria — mijnwormziekte — dysenterie, — filariosis, — tuberkulosis — frambosia — longontsteking — lepra e. d.) moeten in de eerste plaats bestreden worden.

d. Het *binnenbrengen* van ziekten te *beletten* is de taak eener verscherpte quarantaine-ordonnantie, vooral in Suriname.

e. Watervoorziening — muggenbestrijding zijn in Suriname geheel onvoldoende.

f. Het is wenschelijk, een verbod van opium en alcoholgebruik op ondernemingen uit te vaardigen en geslachtsziekten te controleeren; op nieuwe ondernemingen zal zulks gemakkelijker vallen dan elders, waar oude misbruiken reeds zijn ingesloten.

g. Onderlinge samenwerking van planters, met bestuur en autoriteiten is gewenscht, in de eerste plaats ook aansluiting van planters tot eene z.g. W. Ind. Plantersvereeniging.

h. De gezondheidsbepalingen staan niet genoeg op moderne basis in Suriname.

Bepalingen aangaande *woninghygiëne* ontbreken. Woningen moeten insectenvrij gebouwd worden — de vloeren gecementeerd of behoorlijk gedicht — aan privaten is te weinig aandacht geschonken — de voorgeschreven grootte der vertrekken is onvoldoende, voor genoegzame ruimte is niet gezorgd — te groote koelieloodsen zijn ongewenscht.

De geneesk. verpleging behoort alléén in handen van den geneesheer te zijn. Elke wijze van ontslag van ziekten door den beheerder is uit den booze; van geschoolde verpleging (behalve in het milit. hospitaal) is vrijwel nergens sprake.

Het verplicht bezoeken van de onderneming 2 × 's weeks door den geneesheer of van het hospitaal is onvoldoende.

i. Gezinsverpleging zooals in S. toegestaan, is in strijd met het centrale geneeskundig systeem.

j. „de behoorlijke ziekeninrichting" is goed bedoeld, maar dateert uit den ouden tijd. (Art. 5 Verordening 21 Januari 1879 N°. 8)

k. In S. is nog in zwang het systeem der estates-hospitalen, dat gelukkig reeds sinds jaren (Deli en elders) voor dat der centrale hospitalen heeft plaats gemaakt.

l. Centraliseering is *niet of weinig duurder* dan de vroegere stelsels.

m. Het vervoer van immigranten behoort in eigens daartoe ingerichte schepen te geschieden.

n. Bepalingen voor het depotverblijf moeten voor de emigranten, in hun geneeskundig belang, worden vastgesteld, alsook de eischen waaraan zij bij lichamelijke keuring hebben te voldoen.

o. Beroepswerving is minder goed, daarentegen behoort *gezinswerving* bevorderd te worden.

p. De nieuweling behoeft leiding op hygiënisch gebied en in geneesk. vraagstukken, en moet *beschermd* worden tegen oververmoeidheid.

q. In eene Koelieordonnantie moeten bepalingen worden vastgelegd voor

- *a.* Hospitaal-tucht en orde.
- *b.* verplichte geneesk. behandeling op juistere wijze als voor S. aangegeven.

r. Quarantaine is in S. onvoldoende.

s. Scheeps-quarantaine is niet afdoende en is bovendien ongewenscht. Beter is Land-quarantaine, die behoort in een nieuwe ordonnantie te worden vastgesteld. Zij moet observatie toestaan en tegen reïnfectie van de Kolonie waken.

t. Na de L. Q. passeert de koelie nog het Centrale hospitaal.

u. De Kolonie wordt nog *te weinig* beschermd tegen *importatie* van ziekten van buiten af.

v. De opening van het Panamakanaal eischt *dringend* herziening van de quarantaine-bepalingen.

w. Een Quarantaineraad behoort in de Kolonie te worden opgericht.

x. De arbeid van den Geneesk. Inspecteur is véél te uitgebreid.

y. Een Centraal Geneesk. Dienst heeft S. noodig.

z. Het verblijf der geneesk. autoriteiten in Suriname is in den regel van te korten duur dan dat hunne medische adviezen grootst mogelijke praktische waarde kunnen bezitten.

BIJLAGE P.

Lijst D van Diëeten.

No. 1. Gewoon Diëet. Des morgens 8 uur.

Brood .... 0.2 K.G.
Bereide cacao (chocolade) (Gekookt met 0.4 Liter water) .... 0.015 „
Suiker .... 0.05 „

Op plantages en gronden waar geen brood verkrijgbaar is, mag in de plaats daarvan verstrekt worden:

Beschuit .... 0.15 „

Des middags 12 uur.

Rijst met of zonder splitpeas te zamen wegende .... 0.250 K.G.
Versche, gezouten, leng- of stokvisch .... 0.1 „

Boter of reuzel, door den geneeskundige te bepalen met inachtneming van de godsdienstige gebruiken der verpleegden .... 0.025 K.G.

Des namiddags 5 uur.

Hetzelfde dat om 12 uur gegeven wordt, maar voor hen, die aan inlandschen kost gewend zijn, in plaats van rijst met of zonder splitpeas: 4 à 5 bananen, te zamen een gewicht hebbende van minstens .... 0.7 K.G.

Aan personen die als ziek worden opgenomen op dagen dat de geneesheer niet komt, zal tot aan zijn eerstvolgend bezoek worden verstrekt:

Aan volwassenen:

A. Bij uitwendige gebreken: ¾ van Diëet No. 1.

B. Bij inwendige ziekten: b.v. Koorts, Diarrhoea enz.:

8 uur 's morgens.

Thee met suiker en melk, en brood of beschuit.

12 uur 's middags.

Rijst met boter of met melk en suiker.

5 uur 's middags.

Sago of brompap.

Het bovenstaande volges de voorgeschrevene hoeveelheid bij Diëet No. 3.

Voor kinderen beneden de 10 jaren, de helft van bovenstaand diëet.

No. 2. Versterkend Diëet. Des morgens 8 uur.

Brood	0.2	K.G.
Bereide cacao (chocolade) (Gekookt met 0.4 Liter water)	0.015	K.G.
Suiker	0.05	„

Op plantages en gronden waar geen brood verkrijgbaar is, in plaats daarvan:

Beschuit	0.15	K.G.

Op voorschrift van den geneesheer één gekookt ei of een waterglas (0.25 Liter) melk.

Des middags 12 uur.

Soep, bereid met rijst, vermicelli, aardvruchten of groenten en toebehooren met:

versch vleesch	0.2	K.G.
of versche visch	0.3	„
of ¼ van een kip of eend, elke kip of eend wegende p.m.	1	„

De soep en het vleesch kunnen vervangen worden door soep uit blik 0,125 Liter, zijnde dit de helft van een blikje soep van 0.5 K.G. en schapenvleesch

uit blik	0.07	K.G.
Brood of beschuit	0.1	„
Roode wijn	20	c. L.

(Op voorschrift van den geneesheer).

Des namiddags 5 uur.

Rijst	0.1	K.G.
Boter	0.02	„
Brood	1.1	„

Wanneer 's middags 12 uur schapenvleesch uit blik is verstrekt, wordt des namiddags 5 uur dezelfde hoeveelheid uitgereikt.

No. 3. Extra Diëet.

De geneesheer kieze uit de volgende lijst van Voedingsmiddelen, wat hij voor den lijder noodig oordeelt. De hierbij opgegevene hoeveelheden zijn voor een maaltijd bestemd, terwijl voor eieren, melk, cognac en wijn geen hoeveelheid wordt bepaald, omdat die geregeld moet worden naar den toestand van den lijder.

Rijst	0.125	K.G.
Groene erwten	0.125	„
Splitpeas of dhôll	0.125	„
Arrowroot	0.05	„
Sago	0.05	„
Gort	0.125	„
Blom	0.05	„
Schapenvleesch uit blik	0.07	„
Boter	0.01	„

Suiker .... 0.03 K.G.
Cacao of chocolade.. 0.015 „
Thee .... 0.02 „
Koffie... 0.015 „
Brood of beschuit .... 0.1 „
Soep of bouillon uit blik .... 0.125 Liter
(zijnde de helft van ½ kilogr. blikje) Liebigs extract, voor zooveel noodig.

Voor kinderen wordt de hoeveelheid van de verschillende diëeten door den geneesheer voorgeschreven.

BIJLAGE Q.

Voor Deli is de volgende hoeveelheid der spijzen aangenomen, en bij de meeste hospitalen in gebruik:

1. rijst 600 gr. in drie porties.

Bij rijstebrij (boeboer) diëet, met gekookte inlandsche aardappelen als toegift.

2. 120 gram gedroogde of 200 gr. versche visch of 2 à 3 eendeneieren, in 2 porties per dag.
3. groenten, waarvan de hoeveelheid naar den aard daarvan varieert (aardappelen, komkommer, bladgroenten) 2 maal daags.
4. Zout — ajuin — „Lombok" — 1 à 2 maal daags.
5. Thee 2 maal daags 1 à 2 flesschen.

Zware zieken wordt goed soepvleesch verschaft per portie op ½ K.G. per dag, melk, brood, vruchten, of wat de geneesheer als extra diëet voorschrijft.

Spijsuitgave: 's morgens 6 uur „boeboer",
10 uur: thee
11 uur: middagmaal
3 uur: thee
4 uur: als om 11 uur.

BIJLAGE R.

(Model Ziekenlijst)

No.

naam : man/vrouw oud : landaard : onderneming :

ondernemingsnummer (overeenstemmend met hospitaal opname-biljet)
Register nummer (van het centrale hospitaal)

opgenomen 19 ontslagen/weggeloopen/overleden den 19

Diagnose :

Constitutie : bij opname bij ontslag :

Haemaglobine : „ „ „ „

Doodsoorzaak.

BIJLAGE S.

Bewijs van Opname in het Hospitaal te

der

Ondergeteekende verzoekt opname van den (contract)arbeider

No. genaamd :

den 19

De Beheerder der Onderneming

Centraal Hospitaal

den 19

Aan den Administrateur van

Ondergeteekende deelt u hierdoor mede dat

ontslagen wordt den
afgehaald kan worden
weggeloopen is
overleden is den
hij om toezending verzocht op van

De Geneesheer:

Centraal Hospitaal den 19

Aan den Administrateur van

Hierdoor verzoek ik U mij de volgende arbeiders :

ter Syphilis — Dysenterie — Tuberkulose — Ankylostomiasus
controle
op
toe te zenden.

De Geneesheer :

BIJLAGE T.

Beschouwingen naar welke Statuten en Huishoudelijk Reglement eener Hospitaal vereeniging saamgesteld kunnen worden.

Eigen beheer van het centrale hospitaal biedt de meeste kans op zuinige exploitatie.

De Hospitaal Vereeniging (H.V.) zij coöperatief, er wordt geen winst gemaakt de onkosten worden gedragen naar evenredigheid van de belangen der leden (aantal koelies).

Alle leden hebben gelijke rechten, doch hun zeggingskracht, uitgedrukt in hun stemrecht, regelt zich naar het aantal koelies waarvoor betaald wordt, met dien verstande dat geen lid meer stemmen uitbrengt dan $^1/_5$ van het totale aantal mogelijke stemmen.

De H.V. staat naast den Burgelijk Geneesk. Dienst ; hare handelingen worden gecontroleerd door den Geneesk. Inspecteur.

Het doel der, voor den tijd van   jaren opgerichte H.V. is, in het algemeen de behartiging der geneesk. belangen, speciaal die harer leden. Zij tracht die te bezorgen genees-, heel- en verlosk. hulp en verpleging, hetwelk geldt zoowel voor Europeanen, Immigranten als inheemsche bevolking met hunne gezinnen.

Daartoe wendt zij alle wettelijke middelen aan, in de eerste plaats door het in werking stellen van een of meerdere moderne centrale hospitalen, onder leiding van zoovele geneesheeren en personeel als de H.V. zulks noodig acht.

De H.V. beoogt tevens de volksgezondheid op de cultuur ondernemingen te bevorderen, tracht de noodige hulpmiddelen daartoe te verschaffen, voor zooverre dit alles niet in strijd is met de belangen der rechthebbenden, dit alles zonder onderscheid van geslacht, ras of stam.

Het vereenigingsjaar loopt van   tot ultimo

Leden der H.V. kunnen zijn ondernemingen van nijverheid op landbouw of andere door het bestuur aangenomen, en door de beheerders daarvan vertegenwoordigd.

Het lidmaatschap wordt verkregen door schriftelijke aanmelding bij en na schriftelijke aanneming door het bestuur der H.V., welke het tijdstip vaststelt waarop het lidmaatschap ingaat, waarop het nieuwe lid zulks medegedeeld zijnde heeft genoegen te nemen.

Het lidmaatschap duurt minstens 5 jaar na begin van het eerstvolgend vereenigingsjaar, en wordt telkens geacht stilzwijgend met 1 jaar verlengd te zijn, tenzij het lidmaatschap vóór ultimo   van het jaar is afgeschreven bij aangeteekend schrijven.

Het lidmaatschap eindigt *a.* behalve door bovengenoemde opzegging; *b.* door sluiting der onderneming; *c.* door vervallen verklaring.

Het verlies van het lidmaatschap brengt mede het verlies op alle aanspraak op de bezittingen der H.V., doch geeft géén ontheffing van het verschuldigde in nog te betalen bijdragen.

Deze bestaan totaal in 5 maal de bij de toetreding vastgestelde som, welke som als schuldbekentenis bij het bestuur gedeponeerd wordt, vóór de aanneming.

Elk lid geeft eene notarieel opgemaakte verklaring af, dat hij bekend is met de Statuten en Reglementen der H.V. en zich aan deze onderwerpt, alsmede in de bijdragen als door hem en elk lid verschuldigd.

Elk lid geeft in de eerste week van elke maand op aan het bestuur der H.V., hoeveel koelies op zijne onderneming op ultimo der vorige maand aanwezig waren, op welke basis voor elk lid de bijdrage in de jaarlijksche en maandelijksche uitgaven berekend wordt.

De leden zijn ieder voor zich naar evenredigheid van hunne contributie aansprakelijk voor de schulden der Vereeniging.

Van opgenomen gelden etc. wordt jaarlijks 10 % afgelost.

Bij toetreding van leden niet oprichters, ook vroegere oprichters, worden als gewoon lid behandeld, wordt als entree geheven eene bijbetaling van het gemiddelde onkosten- en schuldencijfer over de laatste 5 jaar, gerekend van af den 1en dag der maand der inschrijving.

Uit de bijdragen der leden wordt gesticht:

a. fonds voor exploitatie, uitbreiding en inventaris der hospitalen;

b. reservefonds;

c. een fonds ter bestrijding van verlofsonkosten en overtocht.

De onvoorziene bijdragen der leden worden berekend naar het aantal koelies, dat gemiddeld in het vereenigingsjaar aanwezig was op de onderneming waarvoor het lid is toegetreden.

Zij worden door het bestuur vastgesteld.

De gewone maandelijksche bijdrage is à *f* 10.— per koelie per jaar.

Bij aanvraag om weer als lid te mogen toetreden, moet het vroeger ontbrekende eerst worden aangezuiverd, waarna eerst tot ballottage kan worden overgegaan.

De bijdrage wordt in de eerste week van elk vereenigingsjaar aan het bestuur der H.V. afgedragen tegen quitantie.

Bij niet voldoen der verschuldigde bijdragen binnen 3 maanden, vervalt het lidmaatschap uit hoofde van vervallen verklaring wegens wanbetaling, maar wordt gerechtelijke invordering ingesteld.

Onjuiste opgaven, waarbij opzet in het spel is, wordt bestraft met eene boete van *f* 200.—.

Elk lid heeft recht van stemmen op de alg. vergadering, die eenmaal per kwartaal gehouden wordt, na convocatie 14 dagen vooraf, met agenda en bepaling.

De chef-geneesheer heeft de behandeling van het Europ. personeel in het centrale hospitaal, en bepaalt de opname daarvan in die inrichting.

De geneesheeren oefenen zonder toestemming van den voorzitter der H.V. geen bijpraktijk uit.

De verplegingstarieven worden door het Bestuur der H.V. vastgesteld.

Voor het personeel van de leden bedraagt het hospitaal tarief ƒ 1.— daags.
Voor Europeanen niet-leden
Dag van opname en ontslag als verpleegdag mede gerekend.

Eventueele opname van niet aangesloten uit Europeesche verpleegden bedraagt (ƒ 2.— daags).

Elk lid heeft recht van opname van Europeanen, gedurende dagen per jaar kosteloos, voor meedere verpleegdagen wordt berekend.

Medicamenten worden tegen kostprijs berekend, verplegingsartikelen eveneens, en tegen een bon afgegeven.
Hetzelfde geschiedt bij in bruikleen afstaan van voorwerpen.
Bij hospitaal verpleging wordt een uniform tarief berekend zonder eenige vergoeding voor medicamenten, gebruik van instrumenten etc. tijdens de behandelingsduur.

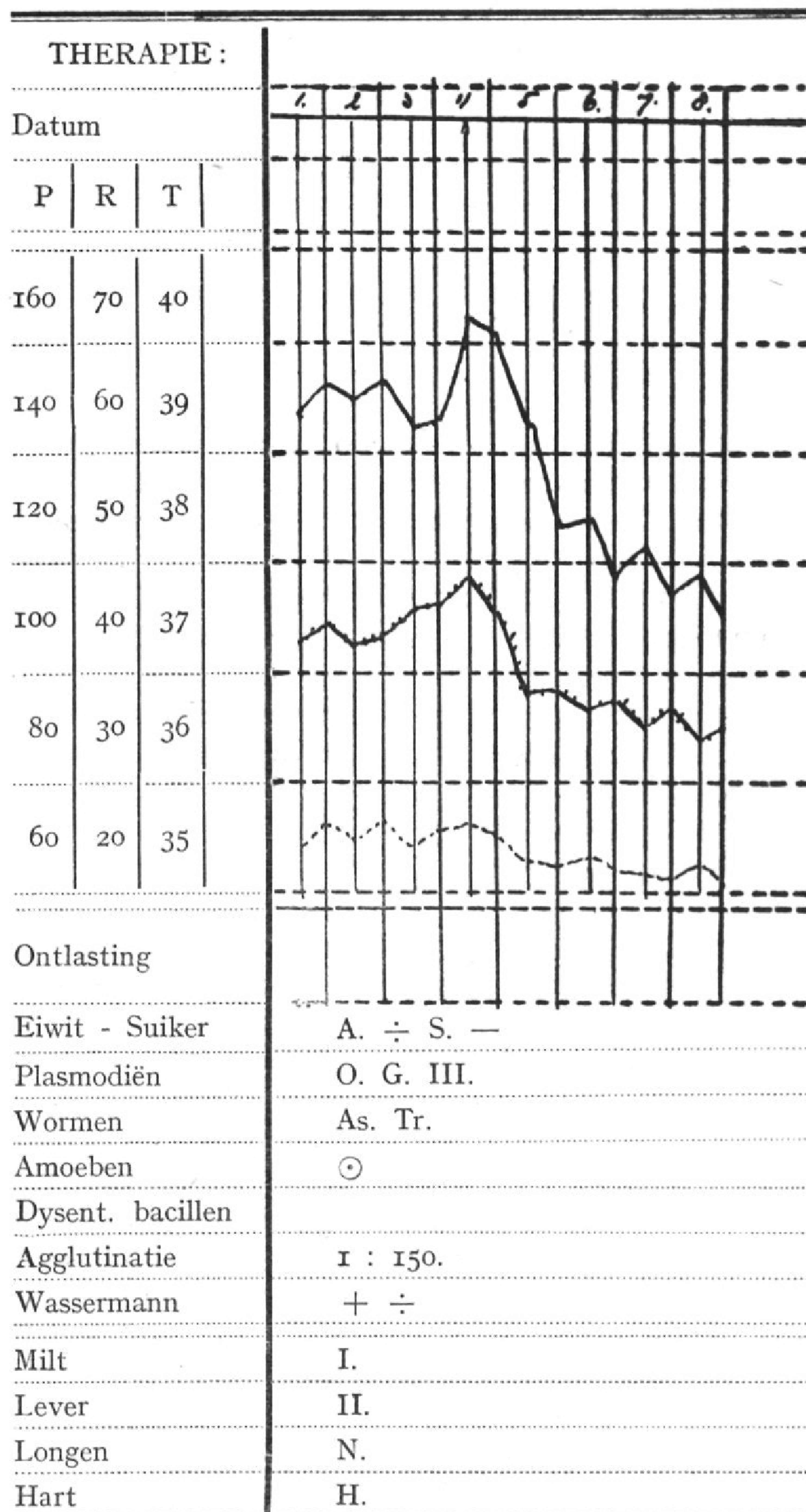
Transport van den geneesheer in dienst komt ten laste van de H.V.

Voor Statuten-wijziging, of ontbinding der H.V. zijn $^{2}/_{3}$ der uitgebrachte stemmen ter Alg. Vergadering noodig.

In gevallen waarin het Reglement niet voorziet beslist het Bestuur.

De Statuten treden in werking op den dag van de afkondiging der Koninklijke Bewilliging.

BIJLAGE U.

(Voor iedere uitkomst kan een of ander teekenschrift gebruikt worden),

EEN SURINAAMSCH GOUVERNEUR UIT DE 18e EEUW.

DOOR

S. KALFF.

(*Slot*)

II.

De gouverneur had slechts *f* 9000 vast traktement, de kommandeur *f* 4320 benevens vier rantsoenen, ieder op *f* 100 's jaars geschat. De derde persoon in de kolonie, de raad-fiskaal, genoot geen noemenswaardige bezoldiging, maar de voordeelen van het hem mede opgedragen exploiteurs-ambt werden op 18 à *f* 20.000 geschat. Het was een administratieve maatregel ten bate van de kolonie, maar in het nadeel van den titularis, dat Mauricius tusschen beide ambten scheiding maakte, den raad-fiskaal tot zijne eigene functiën beperkte en hem *f* 5000 deed toeleggen voor het derven der exploiteurspenningen. Wat den nieuw benoemden exploiteur betrof, zijn salaris was geevenredigd aan zijne besognes, en beide waren matig ; het lag geenszins in de bedoeling des Gouverneurs om aan het zwikje te sparen en aan het spongat te laten loopen. Maar de raadfiskaal Halewijn bemerkte spoedig dat zijne *f* 5000 wel eene tegemoetkoming waren, doch geen aequivalent van zijne vroegere inkomsten. Sedert had Mauricius een tweeden vijand, weinig minder gevaarlijk dan Chambrier.

Dit was slechts een der verbeteringen in het beheer eener kolonie, wier ontwikkeling al zijn geestkracht en al zijn werkkracht vorderde. De tijdsomstandigheden waren daarvoor gunstig ; behalve een hevige boschbrand, waarvan de rook iets hinderlijker was dan vaderlandsche veendamp, behalve de chronische kleine oorlog met moeskoppende Marrons en Arrowaks hadden er in deze eerste jaren weinig ingrijpende gebeurtenissen plaats. Van zelf dat een zoo christelijk regent, de man die gegroeid was uit het kind dat predikte op nog geen zevenjarigen leeftijd, de zending begunstigde. „C'est la foi qui sauve", geloofde ook hij, daarom steunde hij gaarne de Moravische Broeders in hunne propaganda onder de Indianen. Aanvankelijk

hoopte hij ook, dat de goudmijnen van Suriname aan de kolonie ten goede zouden komen. Er was eene mijnvennootschap op aandeelen opgericht, welke op *Berg en Dal* hare exploitatie aanving, ook eenige ertsmonsters naar Nederland zond, doch eindigde met meer goud in den grond te werken dan er uit te halen. Een gedeelte van de mijn stortte in, waardoor veertig arbeiders om het leven kwamen. Velen stierven, anderen deserteerden ; de zaak verliep, en Mauricius erkende dat het over een anderen boeg moest, wilde hij van het gewest eene *Goldgrube* maken.

Doch voor die opgave kwam eene andere in de plaats. Door zijne hervormingen, door zijne straffe maatregelen, door zijn kordaat optreden tegen de planterspartij had hij zich welhaast tal van vijanden gemaakt. De West-Indische samenleving stond vooral niet op hooger peil dan de gelijktijdige Oost-Indische. Te midden van zooveel rauwe gasten en rauwe toestanden was de geletterde Mauricius hier evenzeer misplaatst als b.v. Dr. Laurens Reaal te midden van Bandasche perkeniers en Ambonsche notenplukkers. Die zich aan een ezel wrijft, krijgt er haren van ! — heette het ook hier. De kleine maatschappij in Nieuw-Nederland was eerlang in twee vijandelijke kampen gesplitst : voor of tegen den Gouverneur. Al wie eenigszins notabel was in de kolonie moest partij kiezen ; onzijdigheid werd niet geduld. Wel is waar was die toestand er reeds vóór Mauricius maar onder hem werd de afscheidingslijn verscherpt. De Gouverneur schreef bede- en vastendagen uit, de colonier dronk zich dien dag eene dubbele verheugenis. De gouverneur ijverde tegen slavenmishandeling, de colonier voor het recht zijn eigendom als vee te beschouwen. De Gouverneur bedreigde met strenge straffen het losbandig krijgsvolk, en dit krijgsvolk gaf te verstaan dat de geweren, waaruit den heer Van Sommelsdijk het doodelijk lood was toegezonden, nog niet verroest waren.

Trouwens, voor die losbandigheid gaf de meerdere den mindere het voorbeeld. In den wijnstok eerde men de plant, welke drieërlei vruchten voortbengt ; n.l. het genoegen, de dronkenschap en het berouw, maar vooral de tweede. Men was hier onder lieden, die het leven liever wilden afmeten bij een wijnglas dan bij een uurglas. Weelde zonder verfijning, zonder goeden smaak of intellectueel genot leidde tot de stompzinnige genoegens van den *Philister*. De climax van dit leven was de overdaad; wor-

dende, gelijk de oude schrijver het uitdrukte, „bijna niets te kostelijk geoordeelt, 't welk dan mede bij de andere Christenen door het gehele Land word nagevolgt, schijnende aan de vermaaklykheden des Lands eigen te zijn, wijl al het geile groen des Menschen ooge dartelt en 't harte doet huppelen in genoege".

Zoo Mauricius van zijn kant klaagde over eene diep ingevreten corruptie in het lichaam dezer koloniale maatschappij, van den anderen kant klaagde de burger over de „despotique conduiten" van den Gouverneur. Vooral zij, die rechterlijke macht uitoefenden, toonden zich ontoegankelijk voor alle inmenging ; zij verdroegen niets. Er bestonden echter geen afzonderlijke rechtscolleges ; de raad-fiskaal was veelal de voornaamste persoon geweest in zaken van jurisdictie, maar thans had men een Gouverneur, die meer wist van het Romeinsche recht en de Pandekten dan alle leden van den Kolonialen raad te samen. Mauricius schorste de vonnissen zoodra ze de persoonlijke veeten der rechters signaleerden. Of ook hunne onbekwaamheid ; 't waren niet allen jagers, die den hoorn bliezen. Met gestrengheid keerde hij het gebruik, uit de vroegere Engelsche rechtspraak wellicht behouden gebleven, om personen welke tot tepronkstelling waren veroordeeld, zooveel van de straat opgeraapte projectielen op de huid te zenden, als den heiligen Sebastiaan ooit pijlen in het vleesch waren geschoten. En 't waren vaak singuliere vonnissen, waartegen de Gouverneur te velde trok. Aldus het gewijsde van Juli 1750 om een neger te verkoopen „op poene zo hij wederkomt van te werden geradbraakt en daarna aan de Engelschen te werden verkocht". Een ander voorbeeld was dat van den procureur Nepveu, die eens in de societeit twist had gekregen met een raad van policie en dezen toegeduwd : „de raden van policie zijn geen goden op aarde !" Hiervoor werd het vonnis gestreken, dat hem de tong met een gloeiende priem zou worden doorboord ; en dit vonnis werd uitgesproken op grond van *godslastering*. Deze „ridicule sententie" werd intusschen evenmin ten uitvoer gelegd, als de rechters zelve kans zagen een geradbraakten neger te verkoopen.

Mauricius' terechtwijzigingen ten aanzien van zulke Surinaamsche enormiteiten waren scherp genoeg ; het aantal zijner vijanden groeide. De Gouverneur had zijne creaturen, riep de tegenpartij. Maar zij zelve had de hare : een aaneengesloten

groep van malcontenten, vermogend door geldelijke middelen, invloedrijk door positie en onderlinge vermaagschapping. Aan het hoofd van die groep stond Salomon Duplessis, lid in den raad van policie, reeds een man van beteekenis te Paramaribo toen Mauricius nog te Hamburg memoriën zat te schrijven en rijnschen wijn te drinken.

Tot de verdere leden behoorden Duplessis' ambtgenooten Freher, Cellier, Guldensteeden, Pichot, Moll, Godefroy en Sultz. Voorts de raden van civiele justitie Visser, Couderc, Taunay en Scherpingh, benevens de vrouwen van vele dezer heeren. Taunay was belast met het voeren der briefwisseling en het stellen der belangrijkste stukken, waarom Mauricius hem ironisch den „pensionaris der Cabale" noemde. Evenzoo onderscheidde hij Dirk Guldensteeden, die gemeenlijk hevig in zijn optreden was, met den bijnaam „Dirkje Speel-op".

Van hier ging het drijven uit. Men wilde dezen hervormer den voet lichten, men wilde zijn zondenlijst opmaken en die in het West-Indische Huis ter tafel brengen. Mauricius was gewoon deze partij „La Cabale" te noemen, en zijne voorstelling van de zaak ware onvolledig geweest, had hij het belangrijk aandeel van het vrouwelijk element in deze agitatie verzwegen. De kolonie bezat een soort van toongeefster in zekere mevr. Audra, matrone met veel geld en veel passie. Zij was eene mannenvreetster, die gehuwd was geweest met drie gouverneurs en twee predikanten, welke zij allen overleefde. De booze wereld gaf haar na, dat zij wonderwel gepast zou hebben in de rol van de Samaritaansche vrouw, tot welke Jezus zeide :

„Want gij hebt vijf mannen gehad, en dien gij nu hebt is uw man niet"*).

Tijdens Mauricius aan het bewind kwam verpoosde zij zich nog met de intrigues, welke de terugroeping van den vorigen Gouverneur veroorzaakt hadden, en met het verslijten van haren vijfden man. Hij schreef over haar: „Sedert dat sy selfs de hand niet meer in de regeering kan hebben, heeft sy zich altijt een plaisier gemaakt van de regeering te contramineeren, en wat complaisance en indulgentie ik omtrent haar gebruikt heb, schijnt sy die rol echter constantelijk te willen voortspeelen".

Zoo was het ook. Regeeren uit een boudoir was deze vrouw

*) Joh. IV. v. 18.

een gewoonte geworden, en eene behoefte. Zij was niet voor niet tot driemaal toe gouverneurse geweest; zij wist meer van de *histoire intime* der kolonie dan een zooeven uit Hamburg gekomen minister-resident ooit ervaren zou. Terwijl zij den predikant Duvoisin tot hekkesluiter van haren echtelijken staat genomen had, duidde Mauricius op haar als „een vrouw die de uiterste deftigheit, ja devotie affecteert, en zich ook geërigeert heeft tot hoofd der Cabale". Bij haren wrevel over de verdwenen dagen harer grootheid en bij hare zucht tot intrigeeren, voegde zich persoonlijke veete. Een kleine militaire post tegen de Boschnegers was zoodanig gesitueerd dat de soldaten, om de rivier te bereiken, hun weg over de naburige plantage *Bergendaal* moesten nemen. De bezitster, de toenmalige mevr. Audra, remonstreerde heftig over deze schending van haar grondgebied. Zij verklaarde den secretaris des Gouverneurs dat zij degenen, die weder op haar territoir kwamen, armen en beenen zou laten breken. Ja, de eerwaarde ds. Audra zou zelf zijn huisrecht verdedigen, zou bef en mantel afwerpen en, aan het hoofd van zijne gewapende slaven, de indringers van den Gouverneur met het zwaard afkeeren.

„Tot nog toe", teekende de laatste aan, „heb ik de zaak met die toegevendheid behandeld alsof mevr. Audra de Gouverneur was, en ik een domineesvrouw; nu word het tijt dat ik de Gouverneurslaarzen aantrek en haar doe begrijpen dat *zij* domineesvrouw is".

Hij handhaafde dus de militaire noodzakelijkheid. Doch wanneer hij voortaan in zijn koloniaal beleid zich ergens bloot gaf, en directeuren noodigden hem uit zich op een ingekomen klacht te verantwoorden, dan was hij tamelijk zeker dat dit een pijl uit *haar* koker was, op den boog gelegd door Salomon Duplessis. In den boezem van La Cabale werd men 't er eindelijk over eens om op gezamenlijke kosten een gevolmachtigde naar Nederland te zenden ten einde daar de verschillende grieven ter tafel te brengen tegen den „beul van Hamburg". Dien bijnaam had Mauricius gekregen sedert hij gebruik had gemaakt van zijn recht, om sommige voorvechters de kolonie uit te zetten, en het schip, dat hen vervoerde, verongelukt was. Duplessis, door Mauricius „een woesten kwaden keerel" genoemd, werd voor deze zending aangewezen, en voorzien van eene procuratie, in April 1747 door alle leden van La Cabale onder-

teekend. Doch velen zetten hunne handteekening niet zoozeer uit overtuiging, als wel uit vrees voor het machtig verbond. Hierop doelde de Gouverneur met de regelen:

Vijf, zes der magtigsten verwekken al die stormen,
Die, moedig op hun geld, hun driftig onverstand
Vermommen met den grijns van ijver voor het Land,
En, waanende alles door hun rijkdom te bedwingen,
Een stroom meeslepen van verblinde huurelingen,
Die zelf niet weten wat ze doen, en in 't geschil
Onkundig, teek'nen voor en tegen, wat men wil.

Kort na aankomst van Duplessis in Nederland diende deze aan de Staten-Generaal een uitvoerig rekest in, strekkende om Mauricius ter zijner verantwoording naar het vaderland te ontbieden.

Bovendien legde hij eene menigte bewijsstukken over, met een volmacht, hem door de voornaamste belanghebbenden bij Suriname te Amsterdam verstrekt. In de jaren 1748—1751 voegde hij daar nieuwe klachten bij. De geheele behandeling dezer zaak, de uitvoerige schriftelijke verantwoording van Mauricius aan directeuren en Staten-Generaal, en de latere procedure met alle bewijsstukken verschenen in 1752 te Amsterdam in vijf folio deelen onder den titel van „Recueil van egte stukken en bewijzen, enz. enz."

Een van de punten der aanklacht verweet den gouverneur dat hij zich „Excellentie" liet noemen; waarop deze antwoordde dat hij zich niets had aangematigd, maar alleen bestendigd hetgeen hij bij zijn optreden gevonden had. Het praedicaat van Excellentie dagteekende nog uit de kortstondige periode van het Engelsche bewind. Nog vroeger, nadat de Zeeuwsche admiraal Krynssen de kolonie had veroverd en zij geacht werd aan de Kamer van Zeeland te behooren, had men den Gouverneur wel als „soeverein" betiteld. En hoeveel nietiger in zijn tijd was toen die kolonie geweest; hoezeer regeerde die „soeverein" destijds over een kluit en een kiezel! „En schoon ik wel weet", ging hij in zijn verweer voort", dat ik „la plus pitoyable Excellence de l'univers" ben, zou 't echter een zeer qualyk geplaatste modestie van my geweest zyn daarover façons te maaken, behalven dat ik ook dien titel niet geheel ongewoon ben, dewyl men in Duitschland de ministers ook al ligt een *Excellenz* naar het hoofd werpt".

Een ander punt der aanklacht beschuldigde den Gouverneur,

dat hij den Franschen reiziger De la Condamine had voortgeholpen, ofschoon men toen in de kolonie iederen dag de tijding verwachtte van het uitbreken van den oorlog met Frankrijk. 't Geval was dat, terwijl dit lid van de Fransche Akademie zich bij den Gouverneur te gast bevond, de rancuneuse raad-fiskaal Halewijn den raadsleden, die meest geen fransch verstonden, beduid had dat deze vreemdeling niet degene was voor wien hij zich uitgaf, maar een Fransche spion. De Gouverneur had hier het paard van Troje binnengehaald, een dwarskijker, die op weg was naar datzelfde Frankrijk, waarvan de oorlogschepen ieder oogenblik de reede van Paramaribo konden opzeilen. Te Cayenne had deze man geen scheepsgelegenheid naar Europa kunnen vinden ; het was de Gouverneur Mauricius, die er hem aan hielp. Grensde dit niet aan landverraad ?

In werkelijkheid was deze reiziger een onschadelijk geleerde, die door zijne regeering belast was met een wetenschappelijke zending naar Zuid Amerika, die leefde voor zijn opgezette dieren, zijn herbarium en zijne astronomische waarnemingen. Zoodat Mauricius kon schrijven :

„Syn Eedele is hier maar tweemaal met mij en mijn Adjudant uit geweest, en heeft niets gesien dan de straten van Paramaribo, hebbende ook dag en nacht zooveel te doen gehad met de starren, dat hij op de aardsche zaken weinig reflexie zal hebben gemaakt".

Punt voor punt weerlegde de aangevallen Gouverneur de klachten zijner beschuldigers. Zoo hoog was hun berg van grieven niet, of hij wist er een molshoop van te maken. De Staten hadden Duplessis' verzoekschrift in handen gesteld van directeuren der Societeit van Suriname, en deze vochten voor hun Gouverneur. In de kolonie echter leefden diens vele vijanden in de verwachting dat hij ieder oogenblik kon worden teruggeroepen, en bij voorbaat boetten zij aan hem hun leedvermaak. In Mauricius' journaal kwamen posten voor als deze:

„Heden avond langs de Waterkant rijdende is de vrouw van Scherpingh op hare stoep gekomen en heeft ons, onder het maken van allerley gebaaren en figuuren, nageschreeuwd : „Daar rijdt Trijn van Hamburg !" daarmee doelende op mijne vrouw, die naast mij gezeeten was. Ik had gedacht dat zij die althans met rust zouden laaten ; dat goede mensch is te zacht om ooit iemand iets in den weg te leggen".

Een andere aanteekening maakt er gewag van dat zijn kamerbewaarder, door hem voor dienstzaken naar het huis van den ontvanger Nicolaas Freher gezonden, daar in de voordeur was verwelkomd door de vrouw van dien ambtenaar, maar niet zeer minzaam :

„Wat ! kom je van den Gouverneur, van dien baviaan ? Zeg dan aan dien aap, dat mijn man zeker *niet* bij hem zal komen. enz".

Wegens deze „ongemesureerde uitdrukkingen" liet Mauricius eene aanklacht indienen, en werd later nog van onmenschelijkheid beschuldigd omdat mevr. Freher, die in gezegende omstandigheden verkeerde, met gevangenisstraf was bedreigd geworden.

Een andermaal richtten zijne tegenstanders een luidruchtig feest aan bij gelegenheid dat het hun gelukt was de weduwe van den kommandeur Brouwer uit het kamp des Gouverneurs naar het hunne over te halen. Alweer een zieltje gewonnen voor La Cabale ! Nu was hier het huis des maaltijds in de onmiddellijke nabijheid van het klaaghuis, n.l. van de Gouverneurswoning waar Mauricius ziek te bed lag. Ten 2 ure 's nachts liet hij verzoeken met het rumoer op te houden, en men antwoordde door nu eerst recht een leven als een oordeel te maken. La Cabale verdubbelde het kabaal. Dit incident verschafte den kranken Gouverneur een slapeloozen nacht, en stof tot de aanteekening :

„Niet zonder reden heeft mij het gebeurde van heden zeer quaad gemaakt. Een schoone voorbereiding voor des Heeren Avondmaal ! Ik heb geoordeeld daarom niet van de H. Tafel te moeten blijven, gelijk Daniël niet naliet God te dienen schoon hij in den leeuwenkuil zat. Nog is de gelijkenis te honorabel".

Suriname was erger dan een leeuwenkuil wilde hij zeggen. Ofschoon hij de openbare aanklacht van zijne hateren had kunnen weerleggen, 't was er echter verre van dat hij reeds op dat tijdstip de overhand zou behouden. Bleven zijne vijanden in de kolonie werkzaam, ook in het vaderland won de beweging veld. Directeuren hadden hem verdedigd totdat hij zichzelven kon verdedigen, maar daartusschen lag eene tijdruimte van vijftien weken (de post naar Suriname heen en terug) welke aan zijne vijanden de handen ruim liet. Zoo vindingrijk waren hunne bedenkingen, zoo goed opgezet hunne machinaties, en zooveel bezorgdheid voor de toekomst der kolonie wisten zij in Nederland op te wekken, dat de prins-stadhouder (Willem IV)

ten verzoeke van de Staten-Generaal in 1750 drie commissarissen benoemde om uit te vorschen wat er toch in dien Surinaamschen ketel brouwde, en hoever er miswijzing op dit kompas was. Deze commissie bestond uit den generaal-majoor Hendrik Ernst baron von Spörcke als eerste commissaris, mr. Karel Bosschaert, pensionaris van de stad Schiedam en mr. Hieronymus de Swart Steenis, raad van de stad Gorkum. Zij bezat eene uitgestrekte volmacht; het stond den leden vrij om geheel naar bevind van zaken te handelen en den Gouverneur desvereischt ter zijner verantwoording naar Nederland te zenden. In dat geval moest generaal von Spörcke voorloopig het bestuur op zich nemen.

Met 600 man suppletietroepen kwamen commissarissen in Nov. 1750 te Paramaribo, waar ze met veel ceremonie en feestbetoon werden ingehaald. Mauricius had hen echter voorkomen door, reeds voor hunne uitzending, verlof te vragen om in persoon zijne zaak in Nederland te bepleiten. Daar zou geen langwijlige briefwisseling meer noodig zijn, daar zou hij Salomon Duplessis onder oogen kunnen zien. Hij was ziek naar lichaam en geest, maar begreep dat hij nu zelf zijne kaarten moest komen uitspelen — of 't spel was verloren. „Ook", schreef hij, „was 't oogmerk mijner vijanden mij in 't graf te trappen, eer ik mij verdedigen kon".

Hij dacht er evenwel niet aan den strijd op te geven. Moest hij daarin ondergaan, dan in 't harnas. Hij had een jaar verlof gevraagd; in dien tijd, rekende hij, zou hij ten aanzien van zijn koloniaal bestier schoon schip kunnen maken. Althans, wanneer zijn oude kwaal, de aamborstigheid, zijne gesties niet kwam belemmeren. „En waarlijk, Edel Groot Achtbare Heeren", had hij aan directeuren in 't vaderland geschreven", „zoo ik ergens in gepecceerd heb zou de dood zachter straffe zijn dan een leeven, zooals ik vijf jaaren gesleept heb in een land, daar de hitte, insecten en landplaagen 't leeven suur genoeg maaken, al gaat alles voor den wind."

't Was met een bezwaard hart, dat Mauricius tot zijn besluit gekomen was. Hij had thans een gevorderden leeftijd, vast zestig, bereikt, en duchtte het onbarmhartig klimaat van Nederland. Zijn vrouw, de bewuste „Trijn van Hamburg", was zwak en ziekelijk; zouden zij en hare twee jonge kinderen een zeereis van 7 à 8 weken kunnen doorstaan? Twee dochters en drie

zonen, uit zijne beide vorige huwelijken, waren in Suriname gevestigd, de laatsten in landsbetrekking (nl. Jan Floris als havenmeester, Pieter als vendumeester, later raad van politie, en Andreas als ontvanger), de eersten gehuwd, en inzonderheid aan de oudste daarvan, mevr. Strube, was hij uitermate gehecht. Het was zijn levenswensch geweest om aan ieder zijner kinderen een rentegevend goed te kunnen nalaten en met die bedoeling had hij, reeds kort na zijne aankomst in de kolonie, de suikerplantage *La Simplicité* gekocht. Later een tweede *Beherseba* genaamd. Directeuren hadden hem aan den rechteroever der Beneden-Suriname 500 morgen lands afgestaan, waarvan hij de ontginning aan zijn zoon Andreas had toevertrouwd, en eerlang kon hij ook dit perceel onder den naam van *Bilwaarder* op de lijst der landelijke ondernemingen doen inschrijven. De vierde plantage groeide op gelijke wijze onder het beheer van zijn zoon Pieter, en het was eene dankbare herdenking aan de stad, waar hij eenmaal pensionaris was geweest, dat hij aan dit West-Indische suikerland den naam *Purmerend* gaf.

Van zelf dat dit liefhebberen in den tropischen landbouw scheeve oogen maakte in de kolonie. Vooral bij de planters ; een patroon der zending, die hier christelijke regeeringsbeginselen kwam voorstaan en tevens West-Indische muscovado verbouwen ; eene Excellentie, die tevens slavenhouder was, kon niet in hun pot. En 't was hun welkom dat de commissie uit Nederland aan de zaak een eind kwam maken. Dien kant ging het inderdaad uit. Het onderzoek kon zoo spoedig niet uitmaken wie van beide partijen, de Gouverneur of zijne vijanden, het recht op z'n kant had. Maar zooveel bleek al spoedig, dat de klove te wijd was om overbrugd te worden. Eén van beide partijen behoorde verwijderd te worden — en in Maart 1751 gaven commissarissen den Gouverneur officieel kennis, dat zij voor het herstel van de rust in de kolonie zijn heengaan onvermijdelijk achtten. Derhalve noodigden zij hem uit om vóór de maand Juni naar Nederland te vertrekken, met behoud van kwaliteit en gage.

't Laatste verguldde de pil, doch ze bleef er niet minder bitter om. Het gevraagd verlof had hij thans, maar gedwongen. Aan directeuren der Societeit schreef hij : „Hoezeer geprepareerd beken ik, Edel Groot Achtbare Heeren, dat deze slag mij

bedwelmd heeft. Doch ik zal U. E. G. A. niet verveelen met onnutte lamentatiën. En schoon ik mijn particuliere zaken in de uiterste verwarring laat, en zwakker en ziekelijker ben dan ik kan uitdrukken, (gelijk ook mijn vrouw sedert eenigen tijd zeer indispoost is) zal ik de reize aannemen zoo ras mogelijk, hoopende op God en mij troostende met psalm XLII vers 12".

Hier legde de bijbelvaste Gouverneur een pleister van godsvrucht op zijne wonde, met de woorden van den psalmist: „Hierbij weet ik, dat Gij lust aan mij hebt, dat mijn vijand over mij niet zal juichen". Evenwel waren er genoeg, aan wier persoonlijke belangen hij geschaad had ter wille van het openbare, die hem het heilige kruis nagaven toen hij in Mei 1751 de kolonie verliet. In 't vaderland teruggekeerd vestigde hij zich in Den Haag, en wachtte daar de beslissing af in zijn procedure. Thans behoorde hij niet meer tot die afwezigen, welke altijd ongelijk hebben; thans kon hijzelf zijne zaak bepleiten. En in 't eind wachtte hem nog eene schitterende voldoening. Op het advies van den Hoogen Raad werd hij, 15 Mei 1753 door de Staten-Generaal vrijgesproken van alle tegen hem ingebrachte beschuldigingen, terwijl aan Salomon Duplessis werd medegedeeld dat aan geen van zijne rekesten gevolg kon worden gegeven, dat hij veroordeeld werd om alle kosten van het geding te betalen en dat aan den fiskaal der Generaliteit en aan den door hem gesmaden Gouverneur de bevoegdheid werd verleend om hem te vervolgen wegens laster.

Dit vonnis wreekte van een lange reeks verguizingen en vernederingen. De Gouverneur van Suriname — dat was hij nog altijd — stelde eene actie van injurie in tegen den persoon van Salomon Duplessis, gewezen raad van policie, hetgeen ten gevolge had dat deze voorloopig op de Gevangenpoort te 's-Gravenhage in hechtenis werd gesteld. Echter gelukte het hem later partij te trekken van eene uitgeschreven amnestie en zijne vrijheid te herkrijgen; echter onder voorwaarde van nimmer weder in Suriname te komen. Blijkbaar wilde men hem beletten om ook aan andere Gouverneurs de brij te verzuren.

Nu zou men gemeend hebben dat na deze ontzondiging en algeheele satisfactie, daarbij zijn verloftijd geëindigd zijnde, Mauricius weder terugkeerde naar het gewest, waar zijne kinderen woonden en waarheen zoowel zijn eigene belangen als die van de kolonie zelve hem riepen. Doch misschien schroomde hij

eene Surinaamsche *vendetta*, de verbittering van lieden, die hem na Duplessis' veroordeeling feller dan ooit zouden haten, of er hadden zich in 't vaderland andere uitzichten voor hem opgedaan ; althans, hij diende zijn ontslag in. Zijn biograaf van Sypesteyn zegt enkel, „dat hij na afloop van de procedure begreep van zijn ambt te moeten afzien". Het zou, naar hij in de vergadering van directeuren verklaarde, „in mijn mond niet passen te zeggen, dat mijn retour voor de colonie 't beste en 't nutste zou zijn geweest, hoewel de honorable wijze,waarop 't U Ed. Groot Achtbaren behaagd heeft zich op dat poinct te expliceeren, mij ontschuldigen zou van verwaandheid".

Thans zocht hij zich een nieuwen werkkring. Vóór zijne benoeming tot Gouverneur was hij pensionaris van Purmerend geweest *ad vitam* ; die betrekking kon derhalve voor hem niet ophouden. De Beemster vetweiders en kaaskoopers hadden eene goede herinnering aan hem bewaard, en in dezen kring had hij minder krakeelen te vreezen dan te midden van een turbulenten kolonialen raad. Hij werd aanstonds gereïnstalleerd, en hervatte zijn werkzaamheden als gedeputeerde ter dagvaart te 's-Gravenhage. Daar kocht hij zich eerlang een fraai huis, en later nog een tweede. In zijn Hamburgschen tijd was hij reeds man *in bonis* geweest, en ook thans waren zijn middelen ruim genoeg om den staat te voeren van een Haagschen notabele. Echter, het stond geschreven dat hij ook hier niet blijven zou. Want evenmin als de burgers van Purmerend hadden die van Hamburg hem vergeten, en wederkeerig was de vrije rijksstad bij hem in zoo behagelijk aandenken gebleven dat hij haar naam tot in het doopregister van zijn gezin had doen voortleven : Wilhelmina Hamburgensis heette zijn oudste dochter. Hij aanvaardde het aanbod hem van daar gedaan en vertrok in 1756 naar de Elbestad. Zijn vroeger ambt hervattende, hervatte hij tevens de letterkundige verpoozingen, welke hem van ouds dierbaar waren. Diep in de zestig verzamelde hij hetgeen hij zijne „taallievende en historische uitspanningen" noemde, en gaf daarvan twee deelen in 't licht onder den titel *Onledigen Ouderdom*. Bij 't dolen in dien letterhof kwam hij in zijne gedachten ook nog even terug op het Surinaamsche strand. Sprekende over de hebbelijkheid zijner landgenooten om hunne spreekwijzen en rhetorische versieringen bij den vreemdeling te borgen, liet hij zich uit :

„De schrijver Mylius in zijne opdragt merkt aan, en zoo ik geloof met reden, dat alle volken hun eigen taal boven alle andere stellen ; doch wij stellen alle andere talen boven de onze. In America, in de Fransche Coloniën, leeren de negerslaven Fransch, in de Spaansche Spaansch, in de Engelsche Engelsch. Dus spraaken de negers in Suriname, eer wij die colonie hadden, Engelsch. Doch wij, in plaats van hen Hollandsch te laaten leeren, hebben *hun* taal aangenomen, die mettertijd een brabbeltaal is geworden welke men Neger-Engelsch noemt".

Mauricius was hier weder in een haven des behouds, een haven welke hij misschien nooit had moeten verlaten. Doch hij was, na eene zoo lange afwezigheid, niet meer dezelfde ; en ook zijne huiselijke omstandigheden waren droevig veranderd. Daarvan schreef hij : „Niets is harder dan de natuurlijke straffe van 't lange leven, dat men van jaar tot jaar zijn oude vrienden verliest, en de lijken van zijn kinderen voor zich ziet uitdragen. Hoeveel waarde vrienden, hoeveel edelmoedige begunstigers heb ik niet overleefd ! En als ik mijn eigen huis overzie, nadat mij in jonger tijd twee beminde vrouwen in den bloei van haar leven, met vier zoonen en een dochtertje in derzelver eerste jeugd waren afgesturven, heb ik in de laatste elf jaren drie zoonen verlooren in mannelijken ouderdom. En nog zijn mij de traanen niet opgedroogd over mijnen laatsten zoonszoon, die bij een oprechte vreeze Gods alle de noodige bequaamheden bezat om als een braaf zeeheld aan het Vaderland mettertijd dienst te doen, doch ongelukkig in een storm op 't oorlogschip door een luik gevallen zijnde, na eenige maanden quynens deerlijk gesturven is. O tienmaal zeven jaar, wat stapelt gij opeen !"

Bij deze verliezen in zijn gezin voegden zich de kwalen des ouderdoms. Zijn asthma teisterde hem zooveel feller onder dezen kouden noordschen hemel dan ginds, onder de palmen van Paramaribo, en ook onder deze had hij niet straffeloos gewandeld. In Maart 1768 kwam hij, 76 jaar oud, te overlijden in dat bedrijvige Hamburg, waar hij zoolang de belangen der Republiek had voorgestaan. Krachtens zijn laatsten wil werd zijn lijk gebalsemd naar het vaderland teruggebracht, en te Purmerend begraven naast de rustplaats zijner ouders.

Op een tijd dat hij geloofde niet levend uit Suriname te zullen komen, had hij de voorzorg genomen de plaats voor zijn graf

aan te wijzen, en daarvoor een grafschrift van eigen makelij achter te laten. Gelijk het van een lettervriend te verwachten was, hij deed het op rijm. Aan de muze zijn zwanenzang !

Hier rust Mauricius, het vroeg begrijsde hoofd
Van ziekten, zorgen en landsdiensten afgesloofd.
Zijn roosen stonden stijf van doornen allerwegen,
En 't schijngeluk, dat hem zijn arbeid had verkreegen,
Verstrekte alleen om 't Niets van 's waerelds hoovaardij
En grootheid hem te doen beschouwen van nabij.
Wat schaad hem nu de nijd en lastering van menschen,
God, die de oprechtheid van zijn wegen heeft gekend,
Tot wien hij steeds zijn hope en zuchten heeft gewend,
Bekroont zijn arbeid, en vervult nu al zijn wenschen.
Zijn ziel in 't Hemelsch licht beschouwt nu van omhoog
Zijn bittre haaters met een medelydend oog.

TWIJNEN EN SPINNEN.

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

Otto Frödin und Erland Nordenskiöld. *Ueber Zwirnen und Spinnen bei den Indianern Südamerikas.* Göteborg 1918.

De schrijvers noemen twijnen of tweernen het eerst, omdat dit handwerk eenvoudiger is dan spinnen. Van Dale geeft voor twijnen : garen, zijde dubbelen, en inderdaad zit in beide woorden *twee*. Twijnen is het ineendraaien van twee vezels of meer; men doet dat wanneer één vezel niet sterk genoeg is. Soms voldoet één vezel ; in het museum van de Broedergemeente te Zeist zag ik naaigaren van de Eskimo's, ongetwijnde draden van rendierpees.

Wanneer ik ter toelichting van een beschrijving verwijs naar een afbeelding die voor velen bereikbaar is, dan belanden we in het werelddeel waarheen de hier aan te kondigen verhandeling ons verplaatst, in Zuid-Amerika. In het boek van Kappler „Surinam" vindt men op bladz. 43 de afbeelding van een linkschen Indiaan bezig met „Drehen von Schnüren aus den Fasern der Mauritianblätter, oder des Bromelienflachses". Na een beschrijving van de manier waarop men vezels uit het blad van de *Bromelia pinguin* verkrijgt, lezen we, op bladz. 42, over de „sehr starker, 5—6 Fuss langer Fäden, die sich nicht spinnen lassen, die der Indianer aber, zu 2, 3 oder mehr Fäden zusammengenommen, auf seinem nackten Schenkel mit der Hand zusammendreht ".

Twee of meer vezels tot een koord ineendraaien zonder eenigen toestel, wanneer men vreest dat één vezel niet voldoet, is iets dat zóó voor de hand ligt, dat men het schier overal moet aantreffen. En toevallig vond ik in de Mededeelingen bewerkt door het Encyclop. Bureau, aflev. XVI, Britsch Nieuw Guinea (Weltevreden 1918) op pl. XIX een touwslager van Hanoabada, die bezig is op zijn dijbeen vezels ineen te draaien. Meer moet men niet van mij vragen, want de tekst vermeldt niets omtrent dit handwerk, hoewel er een hoofdstuk is met Inlandsche arbeiders als titel, en op de kaart is Hanoabada niet te vinden. Maar de

afbeelding is veel beter dan die welke Frödin en Nordenskiöld op bladz. 14 geven, uit Koch-Grünbergs boek. Uit hun hoofdstuk over Drehen von Fäden (ohne Spindel) blijkt, dat, volgens Roth, in Britsch Guayana onderscheiden wordt door twijnen verkregen rechts gedraaid en links gedraaid koord.

Hoe men zich den overgang moet denken van twijnen tot spinnen, zeggen de schrijvers niet. Bij eenig nadenken gevoelt men, dat het oorspronkelijke spinnen zonder gereedschap dicht nadert tot het twijnen. Juist het ontbreken van gereedschap uit dien overgangstijd, de afwezigheid van bewijsstukken, is oorzaak, dat men niet verder komt dan tot onderstellingen.

Nu het spinnen, óók een ineendraaien van vezels. Im Anfang war der Faser. Toen het ineendraaien van spinbare vezels alleen met de vingers te omslachtig bleek.... ik vrees, dat dit onjuist uitgedrukt is: vóór men vond dat zulk spinnen langzaam ging, zal men ontdekt hebben dat het bezwaren van den draad het ineendraaien der vezels vergemakkelijkt. Zoo kwam de handspil of konkel, n.l. het stokje dat een schijf doorboort, een vaak cirkelvormig plaatje van hout, been, of steen. Ziehier hoe Von den Steinen het spinnen met den handspil beschrijft bij de Bakaïri en naburige stammen aan den bovenloop van de Xingu: „Die Spindel ist eine Scheibe durch die ein dünnes, zuweilen an der Spitze abgekerbtes, nicht immer sehr gerades und glatt bearbeitetes Stöckchen gesteckt wird. An ihm wird eine von den Kernen befreite Baumwollflocke befestigt, alsdann der Wirtel rasch auf dem Oberschenkel gedreht und das Ganze hängen gelassen; infolge der gleichmässigen Rotation dreht sich die Baumwolle zum Faden aus. Der Faden wird auf das Stöckchen gewunden, bis im dicker kegelförmiger Knäuel dem Wirtel, der das Abgleiten verhindert, ausliegt". Heel anders is het spinnen bij de Bororó, die tusschen de Lorenço en de Jaguary wonen, aan den bovenloop van de La Plata; het zijn daar de mannen die spinnen: „Der Spinnwirtel, 4 bis 4½ cM. im Durchmesser, war ein Muschel- oder Thonscheibe und sass im oberen Viertel des hindurchgesteckten Stöckchens. Während die linke Hand die langgezogene Flocke hielt und sie an den kurzen Ende des Stöckchens befestigt hatte, wurde mit der rechten Hand der grössere Teil der Stöckchens unterhalb des Wirtels bei Schiefhaltung der Spindel auf dem rechten Oberschenkel gerollt; der Faden bildete sich also an dem kürzeren

Teil des Stöckchens oberhalb des Wirtels. Den fertigen Faden wickelte man an dem langen Teil unter den Wirtel auf".

Het onderscheid van beide typen, het Bakaïritype en het Bororótype, dat F. en N. aannemen als grondslag voor een indeeling der Zuid-Amerikaansche spin-methoden, ligt in den vorm van het stokje van de handspil, niet in dien van de schijf.

Hoofdzaak is, dat het stokje, de spil, draait en dat dus ook draait de bundel vezels die aan de spil bevestigd is. De manier waarop is bijzaak; ten slotte heeft de spil haar beweging ontvangen van het groote rad van het spinnewiel. Von den Steinen schrijft, „dass der Faden an dem kurzen Ende der Spindel gesponnen wird, und dass diese während der ganzen Zeit wo die Arbeit vor sich geht, im grossen und ganzen *horizontal* auf dem rechten Oberschenkel liegt. Die Spindel wird mit dem rechten Hand geführt, die Baumwolle in der linken gehalten". De handspil hangt dus niet, draait niet vrij, geholpen door de als vliegwiel werkende schijf, de toestel, bezwaard door die schijf, zakt niet langzaam af, de vezels uitrekkend en samenvoegend tot een draad. Aldus, op déze wijze, stelt men zich gewoonlijk de werking van de handspil voor, en voor velen zal de beschrijving van die andere methode een verrassing zijn. Van het spinrokken is heelemaal geen sprake, van den stok met katoen omwoeld, die de spinster in haar gordel steekt om de handen vrij te hebben ten einde geleidelijk de vezelstof af te plukken van het spinrokken, ze tusschen duim en vinger saam te voegen en de handspil te doen draaien. En in onze gedachten zien we Klotho met het spinrokken die den draad opzet, Lachesis die hem spint („l'autre qui tient les fuseaux", dus de spillen, zegt de Dictionnaire de la fable, 1801, i. v. Parques) en Atropos die hem doorsnijdt. Terloops zij hier opgemerkt, dat Van Dale bij spinrok ten onrechte geeft: windhout voor den gesponnen draad; en konkel van gelijke beteekenis als spinrokken beschouwt.

Het is interessant om, naar aanleiding van het doen rollen van de handspil langs het dijbeen, ten einde haar een draaiende beweging te geven, te wijzen op een beschrijving in den Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum, dl. VIII, Bataklanden, bl. 91, van een „werktuig om te twijnen, rond, geelhouten staafje, waarop een ronde, bruinhouten schijf". De schenker, dr. B. Hagen, destijds geneesheer in Deli, thans directeur van het Städt.

Museum für Völkerkunde te Frankfort a/M., schreef in een inventaris-stuk 't volgende omtrent het gebruik: „Der Faden wird in der Weise wie er fixiert ist, angelegt und der Wirtel durch Anreiben mit der Hand an die Aussenseite des Oberschenkels in rotirender Bewegung versetzt. Ist das bestimmte Stück gezwirnt, so wird es an der langen Seite des Bambusstabes aufgewickelt und die Manupulation fortgesetzt". Het voorwerp stamt uit de Bataklanden (Karo ?). De eenige opmerking die men zou kunnen maken is deze, dat een d r a a d niet meer gesponnen behoeft te worden, noch getweernd.

Wij hebben nu gezien hoe bij de Bororó gesponnen wordt: de spindel blijft horizontaal op het dijbeen liggen. De Mojo, aan den bovenloop van de Madeira, doen weer anders; in een beschrijving uit de 18de eeuw, door F. en N. vermeld, leest men: „Wenn die Frauen spinnen wollen, so sitzen sie auf dem Boden, stecken das Stöckchen der Spindel, das über den Wirtel hervorragt, zwisschen die beiden ersten zwei Zehen des linken Fusses, wobei das andere Ende des Stöckchens auf der Wade des rechten Beines ruht: die Baumwolle, die schon vorher in Ordnung gebracht ist, halten sie in der linken Hand, mit der Fläche der rechten Hand aber rollen sie den Wirtel von unten nach oben und unter Emporstreckung der linken Hand spinnen sie mit solcher Schnelligkeit Fäden von der Baumwolle, dass sie unseren Spinnerinnen weit vorauskommen. Die Spindel aber verrücken sie nie von ihrem Platz, ob man nun den Faden spinnt oder ihn um das Stöckchen derselben wickelt". Hoe deze vrouwen het gekriebel tusschen de teenen uithouden wordt niet vermeld.

Weer anders is 't bij de Mosetene-Indianen aan de Rio Beni in Bolivia. Deze rollen de handspil niet op hun been, maar op een stuk hout, dat aan hun rechterhand ligt; en zij bezigen de teenen van den rechtervoet als tap waarin de spil draait. En zoo zijn er talrijke variaties; op een der afbeeldingen van F. en N. op den titel herhaald, ziet men een vrouw der Itonama in Bolivia die een ingekeept houtje als tap gebruikt, in plaats van hare teenen.

Kappler geeft in zijn boek „Surinam" op bladz. 226 een afbeelding eener katoen spinnende Arowakkenvrouw van de Benedenlandsche Indianen, en de volgende beschrijving: „Oft sah ich Indianerinnen mitten in der Nacht ihre Spindel nehmen und in ihren Hängematten sitzend, beim Scheine des kleinen

Feuerchens, das unter derselben unterhalten wird, aus einem Ballen Baumwolle, den sie unterm linken Arm hatten, Fäden ziehen und spinnen. Die Spindel ist ein aus Palmholz geschnittenes fusslanges dünnes Stäbchen, mit einem zwei Zoll in Diameter haltenden, aus einer Kalebasse geschnitzten, scheibenförmigen runden Wirtel".

Van de Kalinja, zooals de Surinaamsche Karaïben zichzelven noemen, vermelden de Penards in „De menschetende aanbidders der Zonneslang", bladz. 129, dat zij het stokje van de handspil tusschen duim en vinger snel ronddraaien, de rechterhand omhoog brengen en langzamerhand van de linker verwijderen totdat een draad van de verlangde lengte verkregen is. Tevens reppen zij van een haakje aan de bovenpunt van de handspil, ter bevestiging van de katoenvezels, welk haakje buiten Zuid-Amerika veelvuldig aangetroffen wordt.

Omtrent de Ojana's deelt De Goeje (Encycl. van West-Indië, bl. 172) mede, dat het katoen met behulp van een spil „van het gewone model" uit de hand tot draad wordt gesponnen. En in een beschrijving van de Trio's, die evenals de Ojana's tot den Karaïbenstam behooren, zegt hij (t. a. p. bl. 176) dat zij katoen „met een spil van het gewone model" tot draad spinnen, doch dat er niet veel wordt vervaardigd.

De schrijvers F. en N. meenen, dat de ontwikkeling van het spinnen in Zuid-Amerika de richting gevolgd heeft naar het niet meer gebruiken van het dijbeen; misschien is zulks geschied door de kleeding, of wel door beleediging van de huid. Daarenboven is het gebruik van de vrij-hangende handspil noodzakelijk bij haar die al wandelende spinnen, schapenhoedsters e.d.; en ook de temperatuur kan van invloed geweest zijn.

Het materiaal waaruit de schijf vervaardigd wordt is zeer uiteenloopend: hout, steen, schildpad, gebakken klei, been, kalebas, was, vruchten, en zoo voort. Dat men in streken waar geen steenen voorkomen, steenen schijven mist, spreekt vanzelf. Wat den vorm betreft is in Zuid-Amerika de diskus het meest verspreid. Naast mij ligt een zestal ongedetermineerde schijven van steen en van gebakken klei welker vormen in de talrijke afbeeldingen van F. en N. zijn terug te vinden; schijven is een minder passend woord dan groote kralen; den diskus-vorm missen zij ten eenenmale. Een drietal kleinere heeft een in de richting van de as geribde oppervlakte. Wanneer men een

van deze schijven, puisque le mot y est, in de hand weegt, voelt men hoe lustig de vrij-hangende handspil, aldus bezwaard, moet doordraaien wanneer zij eenmaal aan den gang gebracht is. Er zouden uitstekende tollen van te maken zijn.

De verhandeling van F. en N. is opgedragen aan Karl von den Steinen, „dem Bahnbrecher der Erforschung der Naturvölker in Südamerika", en draagt als motto de woorden van Im Thurn „thread, or string, is one of the first of human wants". Het materiaal dat bestudeerd werd bevindt zich in het museum te Göteborg, in de ethnografische afdeeling van het rijksmuseum te Stockholm en in verscheidene buitenlandsche musea. Het Zweedsche materiaal is voor een zeer groot gedeelte door Nordenskiöld op zijne reizen in 1904/5, 1908/9 en 1913/14 in Bolivia en aangrenzende landen bijeengebracht. „Niemand hat bisher die Frage des Zwirnens und Spinnens in Südamerika zusammenfassend behandelt". Men mag gerust beweren, dat er, voor zoover de gegevens 't toelieten, nu alles van gezegd is; ja, men zou, zonder iets onaardigs te bedoelen, kunnen zeggen, dat het onderwerp uitgepluisd en uitgesponnen is. En nu is zelfs nog ongenoemd gebleven het hoofdstuk over de rechts- en de links-gesponnen draden; want evenals er klimplanten zijn die zich rechts winden om een stut, andere die linksom gaan, zoo zijn er links en rechts gedraaide draden. De schrijvers wijden daaraan al hun aandacht en nemen aan dat een stam bij welke 75 tot 100 % de draden rechts draaien tot de rechts-draaiende stammen moet gerekend worden. Tabellen en kaarten geven van de vindplaatsen der handspillen, van de verschillende typen, van den aard van het materiaal, van de draaiïng der draden een overzicht. Door deze afbeeldingen wordt de beschrijving genietbaar, afbeeldingen van twijnende en spinnende menschen, maar vooral van handspillen, allerwege het stokje met de schijf, en hoe gelijk van uiterlijk ondanks de afwijkingen!

Een omvangrijk materiaal is hier verwerkt, en alleen met zoovele hulpmiddelen is een goed onderzoek mogelijk. Zelfs over het meest nieuwerwetsche hebben de schrijvers kunnen beschikken, over de film door Koch-Grünberg genomen van een Wapischána-vrouw uit Noord-Brazilië, welke film de bewegingen te zien geeft van de spinster, bij het rollen van de handspil over het dijbeen en de bewegingen van de draaiende handspil. Ja, dien kant moet het op.

ROCKEFELLER'S BESTRIJDING VAN DE MIJNWORM-ZIEKTE IN SURINAME.

Mijnwormziekte wordt gevonden in alle landen tusschen 30° Z. Br. en 36° N. Br. Zij wordt veroorzaakt door wormpjes, die zich aan de binnenzijde der ingewanden vasthechten en daar het bloed van het slachtoffer vergiftigen; in de uitwerpselen van een lijder kan men ze bij duizenden tellen.

De wijfjes leggen eieren in de ingewanden, doch broeden ze niet uit; de uitbroeding heeft plaats in den grond, waarop zij worden uitgeworpen, waarna de jongen zich in den bodem verspreiden. Zij werken zich daarna door de menschelijke huid, voorzoover die met den besmetten bodem in aanraking komt, weer naar binnen. De ziekte moet daarom in den mensch en door het voorkomen van bodemverontreiniging bestreden worden. De bestrijding is mitsdien een sanitair vraagstuk van de eerste orde.

De Rochefeller Foundation heeft deze dubbele bestrijding ter hand genomen ook in Suriname. In December 1914 ving daarover tusschen de Health Commission van die Foundation en het Koloniaal Bestuur overleg aan. In October 1915 kwam een geneesheer der Foundation te Paramaribo aan, die op haar verzoek geplaatst werd onder de bevelen van den Geneeskundig Inspecteur. Er werd een staf gevormd van microscopisten en verpleegsters en daarmede op de plantage Mariënburg der Ned. Handelmaatschappij de arbeid aangevangen. Lezingen met lichtbeelden werden gehouden voor negers, Britsch-Indiërs en Nederlandsch-Indiërs afzonderlijk om hen een begrip der ziekte te geven.

Van de 2.380 koppen der plantage werden er bij onderzoek 1940 besmet bevonden. Daarvan werden er 1800 behandeld en waren er op 1 Januari 1916 500 genezen. Inmiddels werd ook in overleg met den geneesheer door de plantagedirectie gearbeid aan verbetering van de loozing voor den afvoer van faecaliën.

Het rapport, waaruit het vorenstaande is overgenomen loopt over het jaar 1915, maar is eerst onlangs verschenen. De arbeid werd voortgezet tot de Vereenigde Staten aan den oorlog gingen deelnemen: de dokter der Foundation werd toen opgeroepen. Het voornemen bestond evenwel om na den oorlog weder te beginnen; het is te hopen dat dit inderdaad het geval zal zijn.

In 1915 werd er door de Foundation aan den strijd in de kolonie 4000 $ ten koste gelegd, benevens als aandeel in de administratiekosten van den arbeid in geheel West-Indië 500 $.

De mijnwormziekte is niet doodelijk maar verzwakt en verergert dus de gevolgen van andere ziekten; zij vermindert ook het arbeidsvermogen; sommige plantage-directeuren erkenden het nuttig effect der bestrijding op de arbeidspraestatie van hun immigranten.

H. BN. VAN ASBECK.

WETGEVING.

Aan de Tweede Kamer is, onder dagteekening van 23 Maart ingediend een ontwerp van wet tot re geling omtrent het behoud van uitzicht op Nederlandsch pensioen door onderwijzers bij overgang naar het bijzonder lager onderwijs in de kolonie *Suriname* of in de kolonie *Curaçao*, zoomede omtrent de mate van vergelding met Nederlandsch pensioen van vroeger krachtens detacheering in 's Rijks koloniën bewezen diensten.

Het ontwerp luidt:

Artikel 1.

Een onderwijzer bij het openbaar of het bijzonder lager onderwijs, die overgaat naar eene school voor bijzonder lager onderwijs in de kolonie *Suriname* of in de kolonie *Curaçao*, waarvan het leerplan voldoet aan de door het koloniaal gezag gestelde eischen, heeft na een voor pensioen ten laste van den Staat of van het Pensioenfonds voor de gemeente-ambtenaren geldigen diensttijd van ten minste tien jaaren als oud-onderwijzer of als oud-gemeente-ambtenaar hier te lande recht op zoodanig pensioen wanneer hij, hetzij den 65-jarigen leeftijd heeft bereikt en niet meer aan zoodanige school of niet wederom als onderwijzer bij het openbaar of bijzonder lager onderwijs hier te lande werkzaam is, hetzij door lichaams- of zielsgebreken ongeschikt is geworden voor het vervullen van de betrekking van onderwijzer in genoemde koloniën en niet binnen zes maanden na het tijdstip van ingang van zijn ontslag als onderwijzer bij het openbaar of het bijzonder lager onderwijs hier te lande wordt herplaatst.

Artikel 2.

Bij de regeling van een burgerlijk pensioen ten laste van den Staat of van een van Staatswege beheerd fonds komt de tijd, krachtens detacheering doorgebracht in betrekkingen in 's Rijks koloniën, waaraan uitzicht op pensioen uit de koloniale middelen of uit een vanwege het koloniaal gezag beheerd fonds is verbonden, voor den dubbelen duur als diensttijd in aanmerking.

Tot den ijd, bedoeld in het eerste lid, worden gerekend de duur der heen- en die der terugreis naar en van de kolonie, wanneer de duur van den diensttijd in de kolonie tusschen het einde der heen- en het begin der terugreis ten minste zes maanden bedraagt. Voor den duur van elk der beide reizen wordt ten hoogste eene maand in rekening gebracht.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het bijzonder lager onderwijs in de West-Indische koloniën heeft dringend behoefte aan goede onderwijskrachten uit het moederland. Aan den overgang naar West-Indische bijzondere lagere scholen is echter voor de onderwijzers

hier te lande, bij gemis van eene pensioenregeling voor de West.Indische bijzondere onderwijzers, het bezwaar verbonden van verlies van uitzicht op pensioen. Uiteraard belemmert dit den overgang in niet geringe mate. De invoering van zoodanige pensioenregeling maakt een punt van overweging uit. Er behoort echter in afwachting van de totstandkoming van zulk eene regeling eene voorziening te worden getroffen, die aan genoemd bezwaar, althans voor een deel, te gemoet komt. Het doel wordt bereikt door aan den bedoelden overgang behoud van het uitzicht op pensioen over de Nederlandsche dienstjaren te verbinden. Een hiertoe strekkend voorschrift behelst artikel 1 van het wetsontwerp. Het artikel is van toepassing ook ten opzichte van openbare onderwijzers in speciale vakken, die niet aan de wet tot regeling van het lager onderwijs uitzicht op pensioen ontleenen, doch die gemeente-ambtenaren en als zoodanig pensioengerechtigd zijn.

Voor het bestuur van Suriname en Curaçao zal vaak gebruik gemaakt moeten worden van de diensten van gedetacheerde Nederlandsche ambtenaren.

In Oost-Indië bestaat bij het middelbaar onderwijs een ernstig tekort aanbevoegde leerkrachten. Overwogen wordt, hierin door detacheering van Neder landsche leeraren te voorzien.

Voor die ambtenaren en leeraren zal de detacheering aantrekkelijk moeten worden gemaakt. Dit kan geschieden door bij de regeling van Nederlandsche ambtenaren- en leerarenpensioenen de in de koloniën doorgebrachte jaren bij de berekening van den duur van den diensttijd dubbel te doen tellen.

Daar ook onderwijzers bij het openbaar lager onderwijs en wellicht ook bijzondere onderwijzers voor eene detacheering als ambtenaar in aanmerking kunnen komen, zal die wijze van berekening mede voor de regeling van Nederlandsche onderwijzerspensioenen moeten gelden.

Artikel 2 van het wetsontwerp behelst eene voorziening op dit punt. Volgens dit artikel zal bij de regeling van burgerlijke overheidspensioenen in het algemeen — derhalve van de pensioenen van oud-civiele-Rijksambtenaren, oud-gemeente-ambtenaren, oud-leeraren bij het openbaar-, hooger- of middelbaar onderwijs en oud-onderwijzers aan openbare of bijzondere lagere scholen — dubbeltelling van krachtens detacheering in de koloniën doorgebrachten diensttijd toepassing vinden.

De ondergeteekenden ontveinzen zich niet, dat de ontworpen regelingen eenigszins vooruitloopen op de nieuwe algemeene Pensioenwet voor de niet militaire ambtenaren. Maar naar hun oordeel moet over dit bezwaar worden heengestapt, waar met het oog op de belangen van het koloniaal onderwijs en van den kolonialen burgerlijken dienst het spoedig tot stand brengen van de bedoelde voorzieningen dringend geboden is.

UIT DE PERS.

NEDERLAND.

Rozenhout. Het echte Rozenhout van Suriname, (Bois de Rose femelle de Cayenne), is een der vele houtsoorten van de wereld, die haar naam aan de roos ontleenen, zonder er verder iets mede te maken te hebben. De hier bedoelde houtsoort wordt tegenwoordig uitsluitend gebruikt om daaruit een welriekende aetherische olie te distilleeren, die onder den naam van „essence de bois de rose" of „huile de linalois" of „linalol" op de markt komt. De boomen, die verspreid in het bosch voorkomen, worden geveld, in stukken gespleten en naar fabriekjes getransporteerd waar zij in spaanders worden verdeeld en met stoom worden gedistilleerd. Het rendement bedraagt in Cayenne, het eenige land waar de industrie tot dusverre bestond, ½ tot 2½ pCt. van het gewicht van het hout aan „essence". Een concurreerend, doch minderwaardig artikel wordt door een andere boomsoort uit Mexico geleverd en ook daar is het te betwijfelen of de productie van deze aetherische olie, die in de parfumerie een vrijwel onbeperkten afzet heeft, gelet op de wijze waarop de boomen zonder op de afneming te letten worden geveld, terwijl tevens voor bijplanting geen zorg wordt gedragen, wel langen tijd achtereen zal kunnen voortduren.

De uitvoer bedroeg uit Fransch Guyana aan Essence de bois de rose : in 1910 22.147 KG., 1911 42.642 KG., 1912 35.936 KG., 1913 44.676 KG., 1914 39.569 KG., 1915 24.668 KG., 1916 33119 KG., 1917 31.044 KG. en 1918 19.276 KG.

De prijs was in het eerste halfjaar van 1914 32 tot 35 francs per KG. te le Hâvre. In het eerste halfjaar van 1917 20 francs per KG. in Cayenne.

Na lange jaren van vergeefs zoeken, kon het Boschwezen in Suriname in 1918 de aanwezigheid van het „echte Rozenhout" in de kolonie vaststellen en wel in het stroomgebied van de Marowijne, aan de Lawa, de Gonini en de Tapanahoni. De vastgestelde voorraden zijn niet groot genoeg om er zonder verdere onderzoekingen een exploitatie op te kunnen grondvesten : er werden echter een 500 tal kiemplanten medegenomen naar Paramaribo, zoodat de boom in den Cultuurtuin aldaar en op de terreinen van het Boschwezen in cultuur genomen kon worden. Ook werden eenige planten naar de kassen van de Landbouwhoogeschool te Wageningen overgebracht. Met behulp van de verzamelde planten zal kunnen blijken of de cultuur van deze houtsoort in het groot loonend zal kunnen worden gedreven.

Binnenkort zal van de hand van den heer J. W. Gonggrijp, houtvester van Suriname, een uitvoerige beschrijving van deze houtsoort verschijnen in het weekblad *De Indische Mercuur.*

(*Handelsberichten* 18 Maart 1920).

SURINAME.

Onderzoek naar ijzererts. Vanwege den wd. Gouverneur wordt het volgende bekend gemaakt in het *Gouv. Adv. Blad :*

Als gevolg van de ontdekking van ijzer-erts in Suriname door den ingenieur E. A Douglas, werd in Februari 1919 met instemming der Staten besloten van Regeeringswege een nader onderzoek naar het voorkomen van ijzererts in deze kolonie te doen instellen.

Terwijl men zoekende was naar een ingenieur om van Regeeringswege dat onderzoek in te stellen, deelde de hoogleeraar aan de technische hoogeschool te Delft, professor J. A. Grutterink aan de regeering mede, dat de firma W. H. Muller en Co. te s-Gravenhage hem verzocht had voor hare rekening zoodanig onderzoek in te stellen.

Daar de firma Muller bereid was aan de regeering kosteloos inzage te geven van het door professor Grutterink uit te brengen rapport, zoude op deze wijze hetzelfde resultaat kunnen worden verkregen als door exploratie van Gouvernementswege, terwijl de kosten van het onderzoek geheel door de firma Muller worden gedragen.

De regeering verzocht daarom den Gouverneur aan professor Grutterink steun te willen verleenen op denzelfden voet als ware hij van Gouvernementswege uitgezonden.

Aangezien de exploratie dus beschouwd wordt als van Gouvernementswege te geschieden, zal de firma Muller geen recht kunnen doen gelden van voorkeur voor het verkrijgen eener concessie tot ontginning volgens art 4 der Goudverordening, hetgeen wel het geval zoude zijn, wanneer haar eene vergunning tot onderzoek was verleend.

(*De West*, 17 Februari 1920).

BIBLIOGRAPHIE.

Handelsberichten. 18 Maart 1920. De haven van Curaçao. (*Vervolg*).

Berichten uit de Heiden-Wereld. 26 Maart 1920. Schrijven aan het Gouvernement van Suriname betr. de voorstellen tot Salarisverbetering der onderwijzers bij 't Bijzonder Onderwijs. — Jaarverslag over het jaar 1919 van het „Internaat tot opleiding van jongelieden voor verschillende beroepen" van de firma C. Kersten & Co. — Maatschappij tot bevordering van het Godsdienstig Onderwijs onder de Inlandsche bevolking van de kolonie Suriname.

Beknopt Overzicht van de Aardrijkskunde van Suriname. (met kaart). Door Julius W. Lobato en J. Abarbanel. Vierde herziene druk. Paramaribo (z. j.)

Departement van den Landbouw in Suriname. Bulletin n°. 38, Paramaribo, December 1919. Nuttige wenken aan veehouders. Toestand en middelen tot verbetering van den veestapel en de veeartsenijkundige dienst in Suriname, door E. Vlaming.

De strijd der S. D. A. P. op koloniaal gebied, door H. van Kol. Amsterdam 1920.

Wetten en Verordeningen betreffende Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. Achtste, geheel herziene druk, uitgegeven onder toezicht van Prof. Mr. Ph. Kleintjes. Amsterdam, J. H. de Bussy.

